

TÜRK DİASPORASI VE TÜRK DÜNYASI VİZYON 2023

Editör: Dr. Almagül İSİNA

Yaşadığımız dönemde dünya, tarihin kırılma noktalarından birini yaşıyor ve Doğu ile Batı arasında çok boyutlu bir dünya şekilleniyor. Sofistike ve çok bilinmeyenli rekabet ortamında mikro milliyetçilik, entegrasyon ve öngörülemezlik yeni parametreler dünyayı dönüştürüyor.

Türkiye ve kardeş Türk devletler çok önemli dönemlerden geçiyorlar. Önümüzdeki 10 yılda ne yapacakları yüzyılın kalanında nerede olacaklarını belirleyecek. Dolayısıyla, sadece din, dil, tarih, coğrafya gibi etmenlerin bizi kurtaracağını, bizi bu çok boyutlu rekabette başarılı kılacığını zannederseniz yanılırsınız diye düşünüyorum.

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi TASAM olarak yedi yıldır Türkiye'nin stratejik vizyonu 2023 projesini de yürütüyoruz. Böyle bir çerçeve içerisinde Türkiye'nin 2023 Vizyonu'na benzer biçimde, 2040'ı, 2030'u, 2020'yi hedef olarak benzer projeksiyonlar yapan Kazakistan, Özbekistan, Azerbaycan gibi dost kardeş ülkeler olduğunu da biliyorum. Benzer gelecek projeksiyonları ile Kardeş Ülkeler olarak ortak gelecek için iç ve dış dinamiklerde ve diasporalarda entegre bilince ve hareket etme kültürüne hizmet edecek, kendi ülke merkezlerimizi güçlendirecek çok büyük çalışmalara ihtiyaç olduğu kanaatindeyim.

Süleyman ŞENSOY
TASAM Başkanı

Yeni bir çağın şekillendiği günümüzde hem birey, hem kamu görevlisi, hem de millet olarak omuzlarımızdaki sorumluluğu daha da artıran dört önemli husustan bahsetmek istiyorum.

Bunlardan ilki küreselleşme, ikincisi teknolojinin günlük hayatta daha önce hiç olmadığı kadar girerek yaygınlaşması, üçüncüsü Türkiye'nin bulunduğu coğrafyadır. Yükümlülüğümüzü arttıran dördüncü unsur ise millet olarak onurla ve gururla taşımamız gereken tarihimizdir. Bu öyle bir tarih ki bizi sadece Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu, Orta Asya ve Avrupa'ya değil, bütün Dünya'ya karşı sorumlu kılmaktadır.

Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yılı olan 2023'e dair önemli hedeflerimiz var. Onlardan biri dünyanın gelişmiş ilk on ekonomisi arasına girmek. 2023 yılının, Türk Cumhuriyetlerinin 30. Bağımsızlık yılı ile örtüşmesi Türkiye'nin 2023'e dair geliştirdiği tecrübeleri kardeşleriyle kardeşçe paylaşması için de bizlere bir fırsat sunmaktadır.

Hasan DURUER
Edirne Valisi

TÜRK DİASPORASI VE TÜRK DÜNYASI VİZYON 2023

Editör
Dr. Almagül İSİNA

İSTANBUL

TASAM YAYINLARI, Uluslararası İlişkiler Serisi

İSTANBUL, Nisan 2014
ISBN: 978-605-4881-07-9

Graphic design: Creatica
Baskı: Kùltür Sanat Basımevi

Balaturka Binası, Akçin Sokak, No. 3, Fener-Balat, 34087 İstanbul, TR
Tel: +90 212 635 6151 (pbx) Faks: +90 212 532 5882
www.tasam.org • e-mail: tasampublications@tasam.org

İlk Basım 2014

TÜRK DİASPORASI VE TÜRK DÜNYASI VİZYON 2023

Editör: Dr. Almagùl İSİNA

İstanbul: Tasam Yayınları, 2014
456 s. 14x21 cm (Tasam Yayınları)
ISBN: 978-605-4881-07-9

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	11
AÇIŞ KONUŞMALARI	13
“KAZAKİSTAN–2050” STRATEJİSİ	
Garifolla YESSİM.....	41
FRANKOFONİ (FRANSIZCA KONUŞAN ÜLKELER TOPLULUĞU)	
TÜRK DÜNYASI İÇİN BİR MODEL OLABİLİR Mİ?	
Hayati AKTAŞ, Cemil Doğaç İPEK.....	45
“KAZAKİSTAN 2050 STRATEJİSİ”NDE TÜRK DÜNYASI BİRLİĞİ	
Kamal BURHANOV	49
2023’E YAKLAŞIRKEN TÜRK KAVRAMI VE TÜRK DÜNYASI	
Sinan OĞAN.....	53
TÜRK DÜNYASI İŞBİRLİĞİNDE ORTAK NOKTALAR	
Aydın İDİL.....	57
AVRUPA’YA GÖÇ’ÜN 50. YILINDA KAZAK DİASPORASI’NIN	
BUGÜNÜ VE GELECEĞİ	
Abdulkayyum KESİCİ.....	59
KAZAKİSTAN’IN DİASPORA POLİTİKASI	
Gülnara MENDİKULOVA	65
2023 VİZYONUNUN NERESİNDEYİZ?	
Veyis GÜNGÖR.....	77
DÜNYADA DİASPORA STRATEJİLERİ: TÜRK DİASPORASI İÇİN	
ÖNERİLER	
Bahri Can ÇALICIOĞLU.....	79

DÜNYA KAZAK BİRLİĞİ VE FAALİYETLERİ

Botagöz UATKAN.....87

**TÜRK KÖKENLİ GÖÇMEN DİASPORASI VE ZEYTİNBURNU
MEKÂNINDA ÖRGÜTLENME İZLERİ**

Yasemin ÇAKIRER ÖZSERVET93

2023 TÜRK DİASPORA VİZYONU

Burhanettin CARLAK103

**ÖZBEKİSTAN'IN KALKINMA MODELİ: SÜREKLİLİK,
SÜRDÜREBİLİRLİK VE DEVAMLILIK (ANA İLKELER VE
TEHLİKELER)**

Nazokat KASYMOVA.....105

**TÜRK DÜNYASINDAKİ SİYASİ VE EKONOMİK İŞBİRLİĞİNİN
GÜÇLENDİRİLMESİNDE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİN ÖNEMİ**

Abdulvahap KARA.....113

**KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRK CUMHURİYETLERİ
VE TOPLULUKLARININ 2012 YILI VİZYONUNA DAİR BİR
DEĞERLENDİRME**

Abdulkadir YUVALI.....119

**ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ 2023 YILINDA NEREDE
OLACAKLAR?**

Ahat ANDİCAN.....125

**TÜRK DÜNYASI ÇALIŞMALARINDA KALİFİYE PERSONEL VE ORTAK
KAMUOYU İHTİYACI**

Aybala POLAT145

**TÜRK CUMHURİYETLERİ ARASINDA ENTEGRASYON SÜRECİNE
İLİŞKİN BAZI HUSUSLAR**

Ali ASKER.....149

YURTDIŞI TÜRKLERİN GELECEĞİ

Gürsel DÖNMEZ..... 155

TÜRK DİASPORA VİZYONU 2023

Muhsin TÜRKYILMAZ..... 159

TÜRK DİASPORASI VE TÜRK DÜNYASI VİZYON 2023

Fikret TÜRKMEN 165

TRAKYA TÜRKLERİ VE ÇÖZÜM BEKLEYEN SORUNLARI

Işık SADIK AHMET 175

ERMENİSTAN'DA TÜRK VE TÜRKİYE ALGISI

Hasan OKTAY 177

VİZYON 2023, GELECEK YÜZYILIN STRATEJİSİ?

Nurettin NEBATİ..... 189

“BÜYÜK GRUP KİMLİĞİ” KAVRAMI ÜZERİNE

Vamık VOLKAN 197

**EN STRATEJİK STRATEJİ: GELİŞMİŞ ÜLKELERİN AR-GE
ALTYAPILARI VE TÜRK DÜNYASI İÇİN ÖNERİLER**

Saleh SULTANSOY..... 205

**KÜRESEL KAMU DİPLOMASİSİNDE TÜRK DİASPORASI-2023
PERSPEKTİFİ TÜRK DİASPORASI İÇİNDE KKTC’NİN YERİ VE
TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ**

Hakkı ATUN 215

İRAK TÜRKLERİNİN SİYASİ GELECEĞİ

Habib HÜR MÜZLÜ 225

AVRUPA BİRLİĞİNDE (AB) TÜRK TOPLULUKLARI

Nevzat YALÇINTAŞ 231

KÜRESEL KAMU DİPLOMASİSİNDE TÜRK DİASPORASI:**2023 PERSPEKTİFİ**

Esra HATİPOĞLU 237

DOĞU TÜRKİSTAN MESELESİNİN TAHLİLİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Ömer KUL 241

TÜRK – ÇİN İLİŞKİLERİNİN GELİŞMESİNDE TÜRK DİASPORASININ ROLÜ NE OLMALI?

İsmail CENGİZ 251

ERMENİLER 2015 İÇİN HAZIRLANIYOR...

İdris BAL 269

ERMENİ DİASPORALARI VİZYON 2015 VE TÜRK DİASPORALARI VİZYON 2023

Hakkı KESKİN 273

ERMENİSTAN İŞGALİ VE AZERBAYCAN

Hanım HALİLOVA 279

2015 YAKLAŞINCA

Ümit ÖZDAĞ 285

TÜRK DÜNYASI VE ERMENİ İLİŞKİLERİNE FARKLI BAKIŞ

Hanifi ÇAKIR 295

TÜRK DÜNYASI DIASPORALARI; KARABAĞ PROBLEMİNİN HELLİNDE BİRGE FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİ

İlgar İlkin BAYRAMALİYEV 297

BAĞIMSIZLIKLARININ ÜÇÜNCÜ ON YILINDA ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ:**GENEL BİR DEĞERLENDİRME**

Pınar AKÇALI 301

TÜRKİYE’NİN KAFKASLARA VE TÜRKİSTAN’A AÇILAN BİLİM PENCERESİ	
Hacali NECEFOĞLU	309
TÜRKİYE- KAZAKİSTAN İLİŞKİLERİNDE BAĞIMSIZLIK SONRASI BİLANÇO: DEMOKRASİ VE MİLLİLEŞME ÜZERİNE BİR YAKLAŞIM	
Kürşad ZORLU.....	317
AZERBAYCAN’DA YÖNETSEL ALANDA YENİDEN YAPILANMA VE İNOVATİF GELİŞİM STRATEJİSİ	
Recep REHİMLİ.....	337
TÜRKİYE’NİN BAĞIMSIZ TÜRK CUMHURİYETLERİYLE İLİŞKİLERİNDE İNSAN ODAKLI DIŞ POLİTİKAYA GEÇİŞ	
Y. Emre GÜRBÜZ.....	355
YURTDIŞINDAKİ TÜRKLERİN DİASPORA LAŞMA SÜRECİ VE DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ	
Fatma PEHLİVAN	369
DİASPORA GELECEĞİ AÇISINDAN BÜTÜNLEŞME STRATEJİSİ	
Dzamil STEHLİKOVA	375
AVRUPA’DAKİ TÜRK TOPLUMUNUN YAPISI VE DEVLET POLİTİKALARINA ETKİSİ	
Hasan KANBER	381
RUSYA’DAKİ ÖZBEK NÜFUSUNUN DİASPORA LAŞMA SÜREÇLERİ	
Juliboy ELTAZAROV.....	385
TÜRK DÜNYASINDA İNSAN ODAKLI BÜTÜNLEŞME SÜREÇLERİ	
Askar UMAROV	391
BALKANLAR – TÜRK CUMHURİYETİ: 2023’E DOĞRU	
Fikrim DAMKA.....	397

TÜRK DÜNYASINDA EDEBİ İLİŞKİLER

Yakup DELİÖMEROĞLU..... 399

KAZAKİSTAN 2050 STRATEJİSİ-EBEDİ DEVLET FORMÜLÜ

Kayrat SAK..... 407

ORTAK KÜLTÜRÜN OLUŞTURULMASINDA ÖĞRETMEN, ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARININ ROLÜ VE ÖNERİLER

Emine KOLAÇ 413

TÜRK DÜNYASINA YÖNELİK İKİ PROJENİN TANITIMI

Süer EKER..... 419

TÜRK HALKININ BİRLİĞİNE DAİR

Aydos SARIM..... 427

AVUSTURYA'DAKİ TÜRK DİASPORASI VE SORUNLARI

Adnan DİNÇER 433

TÜRK TARİHİNE BİR YOLCULUK...

Olcas SÜLEYMENOV 439

TÜRKİYE VE MERKEZİ ASYA ÜLKELERİ: AVRASYA İŞBİRLİĞİ PERSPEKTİFLERİ

Timur ABİDOV 447

2. DÜNYA TÜRK FORUMU İSTANBUL DEKLARASYONU 453

SUNUŞ

“TÜRK DİASPORASI VE TÜRK DÜNYASI VİZYON 2023” ana temalı 2. Dünya Türk Forumu (DTF) 03-05 Nisan 2013 tarihlerinde İstanbul’da TASAM tarafından düzenlenmiştir. 1. DTF Toplantısı’nda olduğu gibi, bu Forum da Türk Diasporaları, Türk Dünyası’ndan diplomatlar, üst düzey devlet görevlileri, politikacılar, düşünce kuruluşları, sivil toplum temsilcileri, uzmanlar, akademisyenler ve medya mensuplarının katılımı ile gerçekleşmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. kuruluş yıldönümü 2023 yılını sembolik bir milat kabul ederek, ülkemizin geleceğine ışık tutmak üzere, bir düşünce ve sivil toplum kuruluşu olan TASAM’ın inisiyatifi ve T.C. Cumhurbaşkanlığı Himayesinde başlatılan “Türkiye’nin Stratejik Vizyonu 2023” projesi ilgili otoritelerin katkıları ile 7 yıldır sürdürülmektedir.

Türkiye’nin büyüklüğü, ekonomisi, bölgesel konumu, küresel alandaki varlığı gibi nedenlerle “Türkiye’nin Stratejik Vizyonu 2023” konsepti, sadece Türkiye’yi değil, bütün Türk Diasporalarını ve Türk Dünyası’nı yakından ilgilendirmektedir. Burada geliştirilecek stratejilerin bütün Türk Dünyası’nda ve diasporalarında önemli bir sinerji yaratması ihtimali yüksektir. Dolayısıyla 2. Dünya Türk Forumu’nun bu stratejinin geliştirilmesine Türk Dünyası’nın ve Diasporalarının katkısını almak amacıyla “Türk Diasporaları ve Türk Dünyası Vizyon 2023” ana teması ile gerçekleştirilmesine karar verilmiştir.

Kuşku yok ki “2023”; sembolik bir hedefi ve stratejiyi ortaya koymaktır. Ancak “2023”, stratejinin zaman boyutunu somutlaştırmak bakımından önemli bir imkan da sağlamaktadır. “2023” bir “tamamlanma/bitiş” anlamına gelmemektedir. 2023’e kadar oluşturulacak zihinsel, kurumsal ve siyasi altyapı 2050’leri, 2071’ler, 2123’leri belirleyecektir. Bir motivasyon unsuru olarak belirlenmiş olan “2023” için önümüzde 10 yıllık bir süre bulunmaktadır. Bilindiği üzere kardeş Türk Devletleri için de 2023, bağımsızlıklarının 30. Yılı ve sonrası vesilesi ile anlamlı bir tarihtir.

2. Dünya Türk Forumu'nun "Türk Diasporası ve Türk Dünyası Vizyon 2023" ana teması altında hem Türkiye konusu analiz edilmiş, hem de çevre ülkeler başta olmak üzere geniş çevredeki komşular ve Türk Dünyası'nın sürece vereceği katkı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Forum'da 3 gün boyunca 12 oturumda Türk Dünyası ve Türk Konseyi 2023 Vizyonu, Türk Diasporaları 2023 Vizyonu, Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri Vizyonu, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Vizyon 2023, Vizyon 2023 Gelecek Yüzyılın Stratejisi?, Küresel Kamu Diplomasisinde Türk Diasporası 2023 Perspektifi, Ermeni Diasporaları Vizyon 2015 ve Türk Diasporaları Vizyon 2023, Türkiye ve Bağımsız Türk Cumhuriyetleri İlişkilerinde Bilanço ve Yeni Arayışlar, Yurtdışındaki Türklerin Diasporalaşma Süreci ve Dış Politikaya Etkisi ve Ortak Türk Kültürü - Vizyon 2023 Konuları ele alınmıştır.

2. Dünya Türk Forumu'nun birinci gününde ilk Forum'la oluşturulan Âkil Kişiler Kurulu Toplantısı da gerçekleştirilmiştir. Kurul şu isimlerden oluşuyor: Büyükelçi Halil AKINCI, Prof. Dr. Ahat ANDİCAN, KKTC Eski Başbakanı Hakkı ATUN, Dr. Veyis GÜNGÖR, Prof. Dr. Hakkı KESKİN, Prof. Dr. Kadırali KONKOBAYEV, Prof. Dr. Onur Bilge KULA, Prof. Dr. Emine GÜRSOY NASKALİ, Anar RIZAYEV, Olcas SÜLEYMENOV, Prof. Dr. Vamık VOLKAN ve Prof. Dr. Nadir DEVLET.

2. DTF'nin Türk Cumhuriyetleri, Türk Dili Konuşan Dost ve Akraba Toplulukları ve diğer yönetimler ile her geçen gün sayısal ve niteliksel olarak güçlenen başta Avrupa olmak üzere dünyadaki Türk Diasporası arasında bir işbirliği zemini oluşturulmasına da katkıda bulunduğu inanılmaktadır.

AÇIŞ KONUŞMALARI

Süleyman ŞENSOY

TASAM Başkanı

Sayın Bakanlarımız,

Çok Değerli Büyükelçiler,

Çok Değerli Valilerimiz,

Hem Türkiye'den hem Dost ve Kardeş Türk Devletlerinden Katılan Milletvekillerimiz,

Çok Değerli Sivil Toplum Kuruluşlarının Temsilcileri,

Medya Mensubu Arkadaşlar,

Hanımefendiler, Beyefendiler,

Teşrifinizden ötürü şükranlarımı arz ediyorum. Tabi aramızda Profesör Nevzat YALÇINTAŞ, Profesör Olcas SÜLEYMENOVA, Profesör Ahat ANDİCAN gibi, Kıbrıs'ın çok değerli eski Başbakanlarından Hakkı ATUN Beyefendi gibi çok duayen büyüklerimiz de var. Onların huzurunda, tekrar 2. Forum vesilesiyle burada bir arada olmaktan duyduğum memnuniyeti tekrarlıyorum. Yine 1. Dünya Türk Forumu'nun başarılmasında çok büyük katkısı olan dönemin Mardin Valisi şu anda da Edirne Valisi olarak görev yapan Hasan DURUER Beyefendi de burada, kendisine tekrar şükranlarımı yineliyorum. 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Eskişehir'in Valisi Dr. Kadir KOÇDEMİR beyefendi de burada kendilerine de şükranlarımı arz ediyorum.

Tabi açılış konuşması sayısı fazla, örnek olmak için konuşmamı mümkün olduğunca kısa tutmaya gayret edeceğim. 2010 yılı sonunda Dünya Türk Forumunun birincisini çok geniş bir katılımı ile gerçekleştirmiştik. Türk Dünyasında bugüne kadar yapılan toplantılar daha çok bağımsız Türk devlet-

leri ve bazı özerk cumhuriyetlerle sınırlıydı. Türk diasporaları dediğimiz farklı ülkelerde yaşayan azınlıkları kapsamıyordu bu toplantılar. İlk Forum’la birlikte hem Türk Dünyası hem de Türk diasporaları kavramı kapsamında mümkün olduğunca çerçeveyi geniş tutmaya çalıştık. Aynı çerçevenin genişliğini 2. Forum’da da gözettiğimizi siz de göreceksiniz. Bu anlamda Türkiye dışında diğer dost kardeş ülkelerin diasporalarının ve ilgili kurumlarının ilgisi için de yine tekraren katkıları, katılımları ve teşekkürleri için teşekkür ediyorum.

İlk forumda kabul edilen deklarasyona göre çok şey yapıldı ve mesafe kat edildi. Bunların en önemlilerinden birisi “**Akil Kişiler Kurulu**”nun oluşturulmasıydı. Çalışmalara yön ve vizyon verecek, gerektiğinde operasyonel görev yapacak heyet 12 kişi olarak oluşturuldu ve ilk toplantısını dün çok başarılı bir şekilde gerçekleştirdi. Sonuçlarını da ayrıca arz edeceğiz. 2013 yılı içerisinde bu kurulun danışma görevi dışında Türk Dünyası ile ilgili bir sorunla ilgili ya da jenerik bir konuyla ilgili operasyonel görev üstlenmesini de istiyoruz. Bu konuda mutabakat var. Fakat görevin ne olacağı konusunda ilgili kurumların da görüşlerini alarak önümüzdeki günlerde netleştireceğimizi söylemek isterim.

Şüphesiz yaşadığımız dönemde dünya, tarihin kırılma noktalarından birini yaşıyor ve çok boyutlu bir dünya sistematiği şekilleniyor. Çok kutuplu yeni bir sistem kuruluyor ve buna bağlı olarak da olağanüstü bir rekabet ortamında farklı yeni parametreler beliriyor. Bildiğiniz gibi TASAM olarak yedi yıldır Türkiye’nin stratejik vizyonu 2023 projesini de yürütüyoruz ve son 5 yılında da Sayın Cumhurbaşkanımızın bu Proje’ye himayeleri var. Bu projede ulaştığımız en temel sonuçlardan bir tanesi: bu çok boyutlu rekabete dayalı olarak üç temel trendin dünyayı etkisine aldığı ve alacağı. Bunlar “mikro milliyetçilik”, “entegrasyon” ve “öngörülemelik” olarak şekilleniyor. Mikro milliyetçilik ve entegrasyon bir birine zıt gibi gözüküyor. Bu zıtlık doğru ama iki trend aynı anda ilerleyen süreçler. Çünkü çok sayıda küçük ülkenin uluslararası sistemde kendisini göstermesi mümkün olmadığı için mikro milliyetçiliğe paralel entegrasyonun da çok hızlı bir şekilde dünyanın bütün bölgelerinde Avrupa Birliği deneyimini büyük ölçüde model alan, ilham alan bir yaklaşımla kurumsallaştığını görüyoruz. Bu üç parametre içerisinde Türkiye’de dost, kardeş devletler de çok önemli dönemlerden geçiyorlar. Önümüzdeki 10 yılda ne yapacakları yüzyılın kalanında nerede olacaklarını belirleyecek. Dolayısıyla, sadece din, dil, tarih, coğrafya gibi etmenlerin bizi kurtaracağını, bizi bu çok boyutlu rekabette başarılı kılacağını zannederek yanılırız diye düşünüyorum.

Türkiye başta olmak üzere dost ve kardeş devletlerin önündeki zihinsel eşiğin medeniyet, refah ve teknoloji üretecek bir insan kaynağına ulaşılması, bu insan kaynağının yüksek katma değer üretecek bir ekonomik sistem ortaya çıkarması, bu ekonomik sistem neticesinde de uluslararası işbirliği ve iş paylaşımında ciddi pay alınması şeklinde yeni bir reçetenin önümüzde durduğunun altını çizmek isterim.

Böyle bir çerçeve içerisinde Türkiye'nin 2023 Vizyonu'na benzer biçimde, 2040'ı, 2020'yi ve 2030'u hedef alarak benzer projeksiyonlar yapan Kazakistan, Özbekistan, Azerbaycan gibi dost kardeş ülkeler olduğunu biliyorum. Tüm dost kardeş Ülkelerin kendi iç dinamiklerinde, dış dinamiklerinde ve diasporalarında ortak bilince, ortak hareket etme kültürüne hizmet etmek ve kendi ülke merkezlerini güçlendirmek noktasında çok büyük çalışmalara ihtiyaç olduğu kanaatindeyim. Bu anlamda hem kardeş Türk devletleri arasında hem de onların diasporaları arasındaki ilişkilerin derinleşmesine ve Ülkelerin gelecek vizyonlarına, diasporalarının da katılımı ve destek vermesi noktasında bu forumun önemli stratejik katkı sağlamasını diliyorum.

Tabii içerisinde yaşadığımız dönemde, mikro milliyetçilik olgusu, birçok yan ve alt kavramlarla yeniden tartışılıyor. Ama Türklük dediğimiz kavramın özellikle son 1000 yıldır İslâm'ın vücut bulmuş hâli olduğunu, istense de bir etnik kökene indirgenmesinin mümkün olmadığını, bu özelliğini en az 1000 yıl önce kaybettiğini ve bir medeniyet çerçevesi olarak şekillendiğini görmemiz gerektiğini düşünüyorum. Çünkü böyle bir medeniyet çerçevesi içerisinde değil de Türklüğü bir etnik köken olarak algılasak, hem tarihi mirastan hem de bu tarihi mirasın yüklediği gelecekte ve sorumluluktan da mahrum kalacağımızın altını çizmek istiyorum. Çünkü İslâm'ın temsili noktasında vücut bulunan bir medeniyet çerçevesi; Türk medeniyeti çerçevesi anlayışının hem bölge için, hem Türk devletlerinin kendileri için, hem de insanlık için önemli bir denge unsuru, alternatif bir umut olduğunun da tarihsel mirasa bakarak altını çizmek isterim. Bu anlamda kısır tartışmalardan uzak durarak, Türklüğü bir medeniyet çerçevesi içerisinde değerlendirerek, onu slogan ve hamasetten daha ileriye taşıyacak olanın güçlü devletler, güçlü toplumlar ve güçlü bireylerle refah, medeniyet ve teknoloji ölçeğinde yüksek temsille temsil etmek olduğunun altını çizmek isterim.

Son olarak yeni kurulacak yönetilebilir, mümkün olduğunca bürokrasisi az olan yeni organlar vasıtasıyla ve hepimizin katkılarıyla Forum'un kurumsallaşmasını güçlendirebiliriz. Burada TASAM'ın bir adım önde olması, bir

inisiyatif almanın gerekliliği açısından doğru olabilir. Ama ancak el birliğiyle, hepimizin katkılarıyla bu süreci şekillendirebilir ve çok boyutlu katkılar ortaya çıkarabiliriz. Örneğin dün “Akil Kişiler Kurulu”nda gençlikle ilgili bir öneri de geldi. Bu ve buna benzer bir çok yeni işin bizi beklediğinin altını çizerek bugün, yarın ve daha sonrası için iş birliğinize ve desteğinize olan ihtiyacı tekrarlıyor, saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Canseyit TÜYMEBAYEV**Kazakistan Cumhuriyeti Ankara Büyükelçisi**

Sayın TASAM Başkanı,
Sayın TÜRKSOY Genel Sekreteri,
Sayın Türk Konseyi Genel Sekreteri,
Sayın TürkPA Genel Sekreteri,
Sayın Valim,
Değerli katılımcılar ve misafirler!

Dünya Türk Forumunun tertip edilmesinden dolayı öncelikle TASAM Başkanı Sayın Süleyman Şensoy'a ve organizasyonda yer alan tüm arkadaşlara içtenlikle teşekkürlerimi sunuyorum. Türk Dünyasının ülkemizin dış politikasında önemli bir yer aldığını belirterek konuşmama başlamak istiyorum.

Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan NAZARBAYEV ve Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah GÜL Türk dünyasının entegrasyonu konusunda birçok inisiyatif teklif etmiş ve bunlar diğer Türk dünyası liderleri tarafından destek bulmuştur. Nursultan NAZARBAYEV 2006 yılında Antalya Zirvesi sırasında bazı ortak kurumların oluşturulması ve bilhassa Türk Dili Konuşan Ülkeler Konseyi Daimi Organının, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenterler Asamblesinin ve Akil Adamlar Konseyinin kurulması konusunda girişimde bulunmuştur.

Türk Konseyi Genel Sekreterliğinin İstanbul'da bulunması kadar, ilk Zirvenin Almatı'da gerçekleştirilmesi de ayrı ayrı bir mana taşımaktadır. Konsey 2009 yılında Nahçıvan'da gerçekleştirilen Türk Dili Konuşan Devlet Başkanları 9. Zirvesi'nde hukuksal anlamda kurulmuştur. Bu tüm siyasi organizasyon özelliklerini ihtiva eden, hukuksal ve organizasyonel statüye sahip gerçek bir devletlerarası birlik olmuştur.

Devlet Başkanı tarafından ortaya atılan bir diğer inisiyatif, Türk Dili Konuşan Devletler Parlamenterler Asamblesi'nin (TÜRKPA) kurulması olmuştur. Bununla ilgili Anlaşma 2009 tarihinde Kazakistan, Türkiye, Azerbaycan ve Kırgızistan Devlet Başkanlarının katılımlarıyla imzalanmıştır.

Bu süreçler Türk devletleri arasındaki entegrasyon çalışmalarında güzel bir başlangıç olmuştur. Fakat bu, Türk devletlerinin diğer entegrasyon rotalarını hiç bir şekilde gölgelememelidir.

Devlet Başkanı N. Nazarbayev, Türk dili konuşan halkların ortak kültür mirasını incelemek üzere Türk Akademisinin kurulması yönünde Nahçıvan'da başlattığı bir diğer girişimini dile getirmiş ve bu girişimi gerçekleştirmede TÜRKSOY'un önemli rolünü belirtmiştir.

Nahçıvan Zirvesinde alınan önemli kararlardan biri de Türk Akademisinin kuruluşuyla ilgili anlaşmadır. Akademi Devlet Başkanımız N.Nazarbayev'in desteği ile başkentimiz Astana'da kurulmuş ve bünyesinde Türk Dünyası Kütüphanesi ve Müzesi açılmıştır.

Akademinin resmi açılış töreni Türkiye Cumhurbaşkanı Sayın A.Gül'ün Mayıs 2010 tarihindeki Kazakistan resmi ziyareti kapsamında gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde bendeniz Eğitim ve Bilim Bakanı görevini yürütüyordum. Bakanlık olarak ve şahsi çabalarımla Akademinin açılışı için gece gündüz demeden emek vermiştik. Kazakistan Hükümeti de bütçeden ödenek ayırmıştır. Türk Akademisi bütün Türk boylarının ortak mirasının, kültürünün, edebiyatının, tarihinin araştırma merkezidir. Akademi aynı zamanda engin ve muazzam tarihimizi dünya arenasında tanıtmaya ve kendimizi anlatma platformu olarak da düşünülmektedir.

Açılışından günümüze kadar Akademi çerçevesinde Türk dünyasını araştırma konusunda aktif çalışma devam etmektedir. 30'dan fazla eser ve sözlük gün yüzüne çıkmış, ortak dergi yayınlanmakta, Akademi çatısı altında Türko-
loji konulu toplantılar düzenlenmektedir.

Günümüze kadar Türk dünyasının farklı noktalarında birçok ortak bilimsel toplantılar birbirinden bağımsız ve koordinesiz yapılmıştır. Buna Türk Dünyası Sosyologlar Kongresi, Türk Dili Konuşan Devletler Dünya Matematik Derneği Kongresi'ni örnek gösterebiliriz. Ayrıca Türk Dili Konuşan Ülkeler Haber Ajansları Birliği gibi birlikler, Türk Konseyi çatısı altında birleştirilebilir.

En önemlisi, Türk Dünyası Külliyatı çalışması da devam etmekte olup, bu dev eserde Orhun yazıtları başta olmak üzere, Yunus Emre, Mevlana Celalrettin Rumi, Hoca Ahmet Yesevi'ye kadar Türk dünyasının önemli alimlerinin çalışmaları da yer alacaktır. Dünya toplumuna ortak şanlı tarihimizi ve kültürümüzü tanıtmamız lazım. Bu anlamda, Türk lehçeleri sözlüklerinin, gramer çalışmalarının, tanınmış Türk bilim adamlarının, Türkologların eserlerin yayınlanması planlar dahilindedir.

Bu fırsattan istifade ederek, bugün aramızda bulunan değerli bilim adamlarımızı, siyasetçilerimizi, sivil toplum kuruluşlarımızın temsilcilerini Türk Akademisinin çalışmalarına aktif bir şekilde katılmaya davet ediyorum!

Bir diğer önemli hususun, geçtiğimiz Aralık ayında Devlet Başkanımız N.Nazarbayev'in yapmış olduğu "Kazakistan-2050" Stratejisi" başlıklı Uluşa Sesleniş konuşmasında Türk dünyası için ortak Latin alfabesine geçişle ilgili önemli açıklamalarda bulunduğunun altını çizmek istiyorum. Şu an Kazakistan'da konuyla ilgili geniş kapsamlı çalışma başlatılmış durumdadır.

Türk dünyasının ortak amacı – birbirimizi anlayabileceğimiz ortak yazı, ortak dil ve ortak söz dağarcığının oluşturulmasıdır. Bu çok önemli bir hadisedir. Birlik olması için, birbirimizin konuşmasını, yazılarını tercümansız anlamamız lazım. Türk dünyasının vizyonu – ortak alfabe ve ortak ses uyumu ile söz birliğinin oluşturulmasıdır.

Ülkemiz bu konuda, yani Latin alfabesine geçişle ilgili önemli bir çalışma başlatmış bulunmakta, bununla ilgili başta Türkiye ve kardeş Türk Cumhuriyetler olmak üzere, birçok ülkenin tecrübeleri araştırılmaktadır.

Aslında ülkemizde 1929 – 1940 yılları arasında Latin alfabesi kullanılmış ve günümüzdeki yaşlı kesim bunu çok iyi hatırlamaktadır. Demek istediğim: belli bir altyapımız mevcuttur.

Bunun önemli göstergelerden biri Ulusal Haber Ajansımız olan "Kazinform – Kazakparat" kendi web sitesinde Kazakça, Rusça, İngilizcenin yanı sıra Kazakçanın Latin versiyonunda da yayın yapmaktadır. Bu çok önemlidir.

Bir diğer önemli hususun ortak kültür, tarih, sanat, dil ve edebiyat olduğunu belirtmek istiyoruz. Ancak her ülkenin kendine has olan özelliklerinin de bulunduğunu unutmamak lazım. Halklarımızın birbirlerini daha da yakından tanımaları için, karşılıklı tanıtım çalışmalarına önem vermemiz lazım. Ortak filmler, belgeseller, diziler çekilmeli, daha fazla yazılı eserlerimiz, kitapları-

mız bir diğer kardeş ülke diline çevrilmeli. Daha fazla konferanslar ve tanıtım toplantıları, “kültür günleri” organizasyonları düzenli, sistemli olarak yapılmalıdır. İşte, böyle bir Türk dünyası ülkelerimizin güçlü dayanağı olacaktır.

Bu vesile ile bugünkü forumun Türk Dünyasına hayırlara vesile olmasını diler, katılımcılarımıza başarılar dilerim! Kadim dostluğumuz ve ebedi kardeşliğimize dayanan Türk ülkeleri arasında ilişkilerin her daim taptaze kalacağından eminim.

Prof. Dr. Düsen KASSEİNOV
TÜRKSÖY Genel Sekreteri

Sayın Bakanım,
Saygıdeğer konuklar,
Bayanlar ve Baylar,

TASAM tarafından ikincisi düzenlenen Dünya Türk Forumu'nun açılışında sizleri saygıyla selamlıyorum. Böylesine seçkin bir topluluğa hitap etmekten büyük memnuniyet duyduğumu ifade etmek isterim. Bu önemli buluşmanın başarılı geçmesini ve hayırlara vesile olmasını dilerim.

Nevruz coşkusunun, heyecanının ve sıcaklığının devam ettiği bu günlerde düzenlenen bu toplantı bizlere adeta bir bayram yaşatmaktadır. Bizleri bir araya getirdiği ve bu güzel platformu oluşturduğu için başta Sayın Süleyman Şensoy olmak üzere tüm TASAM çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Saygıdeğer konuklar,

Bu sene doğumunun 85.yılıni idrak ettiğimiz Kırgızistan'ın ve Türk dünyasının büyük evladı merhum Cengiz Aytmatov bir görüşmemizde bizlerin “fikir yüklü kervanlar” olduğumuzu ifade etmişti. Aytmatov'un bu ifadesi çok derin anlamlar içermektedir. Dünya Türk Forumunda da dünyanın dört bir yanından davet edilen entelektüeller, mütefekkirler, söz üstatları pek çok değerli fikirleri ortaya atacaktırdır. Bu fikirler birlikte inşa etmeye çalıştığımız ortak geleceğimiz, barış ve huzur dolu yarınlarımız için bize yol gösterecektir. Ancak bu fikirlerin sadece kağıt üzerinde kalmaması, hayata geçirilmesi için de çalışmak gerekmektedir.

Türk Dünyasının UNESCO'su olarak tanımladığımız TÜRKSÖY bu yıl yirminci yılını kutlamaktadır. Geçen yirmi yılın muhasebesini yaptığımızda pek çok önemli fikri hayata geçirmekten mutlu olurken, daha yapılması gerek büyük işlerin de bizi beklediğini görmekteyiz.

Örneğin, Türk Dünyası Kültür Başkanlığı teklifini 2010 yılında İstanbul'da düzenlenen Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirvesinde sunmuştuk. 2010'un İstanbul'un Avrupa Kültürü Başkenti olması, Bakü'nün İslam Kültürü Başkenti olması bizi harekete geçirmiştir. Devlet Başkanlarımız da bu teklifi desteklediler. 2012 yılında Kazakistan'ın genç ve modern başkenti Astana bu unvanı taşıdı ve Türk Dünyası sanatçı ve kültür adamlarının buluşma noktası oldu. Eskişehir, 23 Mart 2013'te Sayın Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın da teşrif ettiği muhteşem bir açılışla bu unvana ne kadar layık olduğunu tüm dünyaya gösterdi. Bu vesileyle aramızda bulunan Sayın Eskişehir Valisini bir kez daha tebrik ederim.

TÜRKSOY olarak yirmi yıldır bizi biz yapan değerleri, ortak kültürümüzü tanıtmak ve yeni nesillere aktarmak için pek çok iş yapıldı. Önemli projelerden birkaçını sıralamak isterim. Türk Dünyasının ortak bayramı Nevruz'u 2010 yılında Paris'te UNESCO Genel Merkezinde, 2011 yılında New York'ta Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kutladık. Bu yıl ise 18 ülkeden davet ettiğimiz 250'den fazla sanatçı ile Türkiye'nin 20 şehrinde etkinlik düzenledik. Ayrıca İngiltere'de Cambridge Üniversitesi'nde ve Londra'da 2000 kişinin doldurduğu Westminster salonunda Nevruz ateşini yaktık.

TÜRKSOY olarak 20 yıldır sanatçılarımızı ve kültür insanlarını tanıştırmaya, birlikte iş yapmalarına imkan sağlamaya çalışıyoruz. Bu çerçevede ressamaları, fotoğrafçıları, şairleri, ozanları, tiyatro gruplarını, opera sanatçıları, sanatın her dalında gençleri ve tecrübeli kişileri buluşturuyoruz. Karşılıklı tanışıklığımız, alış verişimiz, ortak iş yapma alışkanlığımız ne kadar artarsa kültürel entegrasyonumuzun da o kadar hızlanacağına inanıyoruz. Türk kültürüne emeği geçmiş büyük şahsiyetlerimizi yıl dönümlerinde düzenlediğimiz anma etkinlikleriyle yaşatmaya çalışıyoruz. Bu çerçevede anma yılı ilanı uygulamamız da son derece başarılı olmuştur. 2010'da Zeki Veledi Togan, 2011'de Abdullah Tukay, 2012'de Mirza Fethali Ahundzade, bu yıl ise Mukan Tölebeyev örnek kişilikleri ve bıraktıkları eşsiz eserle yaşatılmaktadır.

Bir güzel haberi de sizlerle paylaşmak istiyorum. 2009 yılında altı ülkeden 250 sanatçının katılımı ile Köroğlu operasını Bişkek, Almatı, Ankara ve Bakü'de sahnelemiştik. Bu büyük yapıyı 2010'da İstanbul'da sahnelenmişti. Yirminci yılımızda ortak kahramanımız Köroğlu'nu İtalya'ya, operanın mabedine götüreceğiz. Hazırlıklar devam etmekte olup, inşallah, 25 Temmuz'da Roma ve Napoli'de sergileyeceğiz.

Saygıdeğer konuklar,

Kültürümüzün gücünü bir örnekle daha göstermek istiyorum. Geçtiğimiz yıl Adnan Saygun'un *Yunus Emre oratoryosunu* New York ve Washington'da sahneledik. Burada bize 120 kişilik bir Amerikan korusu eşlik etti. Tamamı Amerikalılardan oluşan bu koro Yunus Emre ilahilerini Türkçe seslendirdi. Konserler o kadar etkileyiciydi ki, Grammy ödüllü Amerikalı bir besteci Adnan Saygun'un eserine ilave bir beste yaptı. Önümüzdeki Haziran ayında bu koro Türkiye'ye gelecek, Eskişehir, Ankara ve İstanbul'da konserler verecek. Koro üyeleri Türkiye'ye, Türkçeye ve Yunus Emre'ye karşı o kadar ilgililer ki bir yıldan bu yana hazırlık yapıyorlar.

Bir daha söz almayacağım için konuşmamı somut bir öneri de bulunarak sonlandırmak istiyorum.

Aramızda Türk Konseyi Genel Sekreteri, TÜRKPA Genel Sekreteri var. Anar Rızayev, Olcas Süleymanov, Garifulla Yessim ve Beşir Ayvazoğlu gibi çok değerli akil adamlarımız var. Dilimiz bir, tarihimiz bir, kültürümüz bir diyoruz. Ancak farklı farklı tarihlerde dil bayramı yapıyoruz. Ortak bir Türk Dili günümüz yok. Böyle bir ortak dil bayramını Moğolistan'da Türk yazıtlarında başlatmak ve ardından her yıl aynı tarihte hep birlikte kutlamayı teklif ediyorum. TÜRKSOY olarak biz hazırız.

En samimi duygu ve düşüncelerle tüm katılımcılara saygılarımı sunar, başarılar dilerim.

Büyükelçi Halil AKINCI

Türk Keneşi Genel Sekreteri

Değerli Forum katılımcıları,

2009 yılında Nahçıvan’da düzenlenen Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları 9. Zirvesi’nde kurulması kararlaştırılan Türk Keneşi, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye’den oluşmaktadır. Üye ülkelerin en üst düzeyde temsil edildiği Türk Keneşi’nin faaliyetleri siyaset, ekonomi, kültür, eğitim ve bilim başta olmak üzere işbirliğinin tüm veçhelerini kapsamaktadır ve son iki yılda tüm bu alanlarda önemli işlere imza atılmıştır.

Siyasi alandaki faaliyetlerimizin en önemlisi Devlet Başkanları düzeyinde gerçekleştirilen Zirve toplantılarıdır. Birinci Zirve 2011 yılında Almatı’da, ikinci Zirve ise 2012 yılında Bişkek’te gerçekleştirilmiştir. 3. Zirve ulaştırma teması ile bu sene Azerbaycan’da düzenlenecektir.

Almatı Zirvesi’ “ekonomik işbirliği” başlığı altında düzenlenmiştir. Ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi için öncelik taşıyan alanlarda 4 Çalışma Grubu kurulmasına karar verilmiştir –Bunlar; üye ülkelerde yatırım ortamının iyileştirilmesi; girişimciliğin desteklenmesi; ekonominin çeşitlendirilmesi ve ulaştırmadır. Bişkek’te düzenlenen İkinci Zirve toplantısında, ulaştırma imkânlarının geliştirilmesiyle yakından ilgili olan gümrük alanında işbirliği yapılması ihtiyacı açık biçimde ortaya konulmuştur.

Türk dili ve tarihi konularında araştırmalarda uluslararası bir merkez olarak Türk Akademisi’nin; kültür alanında yapılacak çalışmalarını desteklemek üzere ise Türk Kültür ve Miras Vakfı’nın kurulması kararlaştırılmıştır.

Ortak alfabe, Ortak Terminoloji Kurulu, Ortak tarih ve edebiyat kitapları konularında çalışmalar sürdürülmektedir. Türk Üniversiteler Birliğinin temelleri atılmış ve ilk toplantısı Mart 2013’te İstanbul Üniversitesi’nin evsahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Bu birliğin temel amacı ortak tarih, kültür ve dil

mirasından yola çıkarak yükseköğretim kurumları arasında işbirliğinin sağlanması, çağdaş bilimsel düzeye uygun eğitim standartların uygulanması ve bu vesileyle ortak kimlik bilinci yüksek nesillerin yetiştirilmesidir.

Günümüzde dış politika yapımında devletler yegane aktör olma ayrıcalıklarını yitirmiş durumdadırlar. Artık çok uluslu şirketler, çeşitli çıkar grupları ve diasporalar bir ülkenin uluslararası arenada yürütmekte olduğu politikaların hedefe ulaşmasında önemli unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çok kutuplu bir eğilim sergileyen yeni uluslararası konjonktürde yumuşak güç unsurlarının devletlerin dış politikalarında daha fazla önem arzetmeye başladığı görülmektedir. Bu itibarla, günümüz dünyasında, yurtdışında yaşayan insan potansiyelinden gerektiği gibi yararlanabilmek, devletler için uluslararası platformda etkin politikalar yürütebilmek açısından hiç olmadığı kadar öne çıkmaktadır. Geldiğimiz noktada, güçlü devletler güçlü ordulara ve ekonomilere sahip oldukları kadar, küresel ölçekte sahip oldukları nitelikli insan gücünü kendi çıkarına kullanabilen ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkdildeş halkların sayıları milyonları bulan diasporaları dünyanın dört bir yanına yayılmış bulunmaktadır. Yaşamakta oldukları ülkelerin ekonomik ve sosyal hayatına önemli katkıda bulunan sözkonusu topluluklar, buldukları ülkelerdeki karar alma süreçlerini etkileme potansiyeline sahiptirler. Ancak, diaspora örgütlenmesinin bulunmaması ya da ulusal düzeyde kalmış olması, bu potansiyelin devletlerimizin, halklarımızın ve diasporaların ortak çıkarları doğrultusunda kullanılmasının önünde önemli engel teşkil etmektedir.

Türkdildeş diaspora teşkilatları arasında işbirliğinin artması, çağımızın standartları düzeyine yükselmesi bir zarurettir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından dünya sahnesine çıkan bağımsız Türkdildeş devletler, birbirleri arasındaki ilişkileri her alanda geliştirmektedirler. Bu işbirliği ruhunun Türk dünyasının ortak çıkarlarına hizmet edecek şekilde diasporalar düzeyine de taşınmasının vakti gelmiştir. Bu itibarla, yurtdışında yaşayan gençlerimizin ana vatanlarıyla bağlarının korunması, Diaspora mensuplarımızın elde edecekleri eşit yurttaşlık yolu ile buldukları ülkelerin siyasi hayatına katılımlarının artırılması, ülkelerimizin elde ettikleri başarıların ve kültürel değerlerinin dünyaya tanıtılmasında diasporalarımızın etkin rol alması, diaspora teşkilatlarımızın menfi propogandaya karşı örgütlü ve eşgüdümlü biçimde faaliyet göstermesi, büyük önem arz etmektedir.

26 Eylül 2012 tarihinde Türk Keneşi Dışişleri Bakanları New York'taki görüşmelerinde de diasporalar arasındaki işbirliğinin önemini vurgulamışlardır. Azerbaycan'ın Diasporadan sorumlu Devlet Komitesi'nin evsahipliğinde Türk Keneşi Diasporalardan Sorumlu Bakanlar ve Kuruluş Başkanları Birinci Toplantısı 24 Ocak 2013 yılında Bakü'de yapılmıştır. Toplantıda diğer ülkelerde faaliyet gösteren Türkdildeş ülkeler diaspora örgütleri başkanlarının katılacağı bir Türk Keneşi 1. Diaspora Forumunun düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.

Türk Keneşi nezdinde diaspora işlerinden sorumlu Bakanlık/Kuruluş yetkililerinden oluşan Temas Grubu tarafından hazırlanan Türkdildeş diaspora teşkilatlarının ortak faaliyet stratejisi Mayıs ayında Türkiye'nin evsahipliğinde yapılacak Türk Keneşi Diasporalardan sorumlu Bakanlar ve Kuruluş Başkanları ikinci toplantısında ele alınacaktır. Bakanlar tarafından onaylanan strateji 2013 yılının Haziran ayında Bakü'de düzenlenmesi öngörülen Türk Keneşi Birinci Diaspora Forumunda kabul edilecektir.

Dr. Kadir KOÇDEMİR

“2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti” Eskişehir Valisi

Sayın Protokol,

Saygı Değer Hammefendiler ve Beyefendiler!

Sözlerime 2013 yılında güzel bir tesadüfle çifte başkentlik unvanı taşıyan Eskişehir’den hepimize selamlar ve sevgiler getirdiğimi ifade ederek başlamak istiyorum.

Eskişehir bu yıl bir yandan burada belirtildiği gibi Türk Dünyası Kültür Başkentidir, diğer yandan da UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Başkentidir.

Tarihin bu zamana kadar nasıl aktığı, tarihin akışını neyin belirlediği düşünürlerin ve fikir adamlarının hep meşgul olduğu bir konu olmuştur. Üretim güçlerinden, üretim araçlarından, dilden, coğrafyadan başka faktörlere kadar bu hususta pek çok kuramlar- teoriler geliştirilmiştir. Benim en azından bu zamana kadarki gidişatı açıklamada diğer teorilere göre daha üstün olduğunu gördüğüm Türkiye Cumhuriyeti Devletimizin 2023 vizyonundan benden önceki konuşmacılar bahsettiler. Kazakistan Devlet Başkanı N. Nazarbayev’in açıkladığı “Kazakistan 2050 Stratejik Vizyonunun” da başarıyla tamamlanacağını altını çizmek istiyorum.

Adem ile Havva’dan bu zamana kadar yaşadığımız fiziki alem aynı alemdir. Dünya kaç km kare ise, yüzde kaç okyanus ve denizler, yüzde kaç yaşanabilir alan ise bunun çok fazla değişmediğini biliyoruz. Ama Adem ile Havva’dan bu zamana kadar birlikte yaşamının gerçekleştiği, birlikte yaşamının kurallarının ve o toplumun kimliğinin aidiyet, mensubiyet duygusunun gerçekleştiği ölçekte sürekli değişmiştir. Yani bizim içinde yaşadığımız iki alem var, bunlardan birisi fiziki alemin pek değiştiğini bilmiyoruz, diğeri ise fiilen içinde yaşadığımız alemdir. Bu fiili alemin ölçeği sürekli büyümektedir,

sülale -boylardan şehir devletlerine, oralardan küçük -büyük imparatorlukların içindeki küçük eyaletlere, oradan milli devletlere ve nihayet 2. Dünya Savaşı'ndan sonra çok açık bir şekilde fark edildiği üzere, bölgesel entegrasyonlara doğru giden bir süreç vardır.

Yer küreyi gözümüzün önüne getirelim. Avrupa'da adaylarla birlikte 27-30 devletin bir araya geldiği bölgesel bir entegrasyon var. AB, malların, insanların, sermayenin engelsiz dolaşımının sağlandığı müşterek bir kamuoyu oluşturma çabalarının son hızla devam ettiği, müşterek para biriminin hayata geçirildiği bir bölgesel entegrasyon örneği. Yine Uzak Doğu Asya'da, Amerika'da başarılı bölgesel bütünleşmeler mevcut. Başarısı belki tartışılır, ama Afrika'da da bazı teşebbüslerin bunu takip ettiğini görüyoruz.

Ve yine yer küreyi gözümüzün önüne getirdiğimiz zaman Türkiye'nin ve Türk devletlerinin içinde yer aldığı coğrafyada bir bölgesel entegrasyon boşluğunun kendisini gösterdiğini fark ediyoruz. TÜRKSOY Genel Sekreterimiz çok güzel ifade ettiler, eğer biz fiili alemimizi Türk kültürünü şu an varlığını devam ettirdiği fiziki alemle örtüştüremezsek, çocuklarımız ve torunlarımız kendilerini gerçekleştirme, dünya medeniyetine katkıda bulunma hususunda etken değil, edilgen bir durumda olacaktır, aktör olmanın dışında kalacaktır.

Biz Türk Dünyası Kültür Başkentliği uygulamasını bu yolda çok önemli bir adım olarak görüyoruz, onun için başta 2010'da bunu ilk gündeme getiren, hayata geçiren, takip eden TÜRKSOY olmak üzere bu güne kadar bu başkentlik uygulamasının ilk iki yılında başarılı bir ivme çizmesinde katkısı olan herkese teşekkürlerimizi arz ediyoruz.

İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkentliği'ne benzer bir şekilde devletimiz, TBMM'nin oy birliğiyle kabul ettiği bir kanunla Eskişehir'e bir ajans kurulmasını öngördü. Bu ajans devletin mutad istihdam usullerinden, mutad harcama usullerinden biraz daha bağımsız olduğu için daha esnek ve hızlı hareket etme imkanına sahip bir ajanstır. Ve 2014 yılının Haziran ayının sonuna kadar hukuk alanında var olmaya devam edecektir.

Neden Eskişehir? Tabii bunun pek çok cevabı var ama bence en önemlisi, Eskişehir'in Türk dünyasının bir numunesi, bir özeti olmasıdır. Hakikaten 1830'lardan itibaren ilk başlarda bugünkü Tataristan'dan başlamak suretiyle Eskişehir'de göçlerin şehrin gelişmesinde çok önemli payı olmuştur. Bugün Eskişehir dediğimizde akla gelen çiğ börek, balaban kebabı gibi yemeklerin, Sabantoy, Tepreş gibi etkinliklerin hepsi göçmenlerle birlikte gelen kültür un-

surlarıdır. Yine Eskişehir UNESCO başkentliğimizin sloganında olduğu gibi “her yere herkese yakın bir şehirdir”. Bu hem fiziki, coğrafi olarak böyledir, hem de mantalite ve zihniyet olarak böyledir. Yine Eskişehir Türk Dünyasının her köşesinden insanları barındırması sebebiyle bizim kültür başkentliğinde slogan olarak belirlediğimiz Gaspıralı İsmail Bey’in “dilde, fikirde işte birlik” ülküsün, idealinin hayata geçmesi konusunda katkıda bulunma potansiyeli en yüksek şehirlerimizden biridir.

Biz bu yıl vesilesiyle öncelikle Türk kültür mirasının ne kadar zengin, ne kadar çeşitli, ne kadar geniş bir coğrafyada hayatiyetini devam ettirdiğini ortaya koymak istiyoruz. Hedef kitlemiz olan çocuklar ve gençleri bu Türk kültür mirası ile hemhal etmek istiyoruz. Onların Türk kültür dünyası ile doğru, sağlıklı bir iletişime geçmesi için gerekli altyapıyla donanmalarını sağlamak ya da bununla ilgili ilk adımları atmak istiyoruz. En azından çocuklarımızda ve gençlerimize Türk kültür mirası ile ilgili bir merak oluşturmak istiyoruz. Yine çocuklarımız ve gençlerimizin Türk kültür mirasını daha da çeşitlendirip, daha da zenginleştirip, daha da geniş coğrafyalara yayıp günümüzün aktüel sıkıntılarına, dertlerine çareler üreterek kendilerinden sonra gelen nesillere aktarmalarının yolunu açmak istiyoruz. Bunun için yılı biz bir kaç ana başlık altında planladık. Hemen kısaca onların başlıklarını ifade etmek istiyorum. Öncelikle etkinliklerimiz olacak. Kültür sanat insanlarımız, kültür sanat heyetlerimiz birbirleriyle etkileşime geçecekler, hem bu zamana kadarki ürünlerini ortaya koyacaklar, hem de bu bir araya gelme, birbirinden haberdar olma, birbiriyle etkileşimin neticesinde yeni eserler, ürünler ortaya koyacaklar. Türk Dünyası kültür sanat ve bilim insanları Eskişehir’de bu sene toplanacak.

İkincisi, tanıtım üzerinde duracağız. Öncelikle Türk dünyasını birbirini iyi ve doğru tanıması için adımlar atacağız. Bu çerçevede her ülke ve bölgenin 2013 yılında dünyaya tanıtmak istediği bir şahsiyeti -bu bir devlet adamı olabilir, bir şair olabilir, bir müzisyen olabilir, bir romancı olabilir- biz Türkiye’de tanıtmak istiyoruz. Biz buna öncülük etmek istiyoruz. Yine ülke ve bölge günleri tertip etmek suretiyle Türk Dünyasının birbirini tanımasına katkıda bulunmak istiyoruz. Ama dünyanın diğer kalanının da Türk Dünyasını doğru tanımasını için faaliyetler yapmak istiyoruz.

Üçüncü başlığımız ise kalıcı eserler; biz bu yıl bittikten sonra da Eskişehir’in Türk dünyasının kültür merkezi olarak önemli bir nokta olmasını, şehir olmasını arzu ediyoruz. Bunun için Türk Kültür Mirası Enstitüsü, Yunus Emre Enstitüsü gibi akademik birimler Kazakistan’daki Türk Akademisine

benzer uygulamanın, Türkiye ayağını oluşturacak yapıların ilk adımının, ilk uygulamasının bu sene yapılması; Türk Dünyası Ses Yarışması, Türk Kültürüne Katkı Ödülü, Türk Dünyası Bilim Ödülü gibi ödülleri bu sene hayata geçirmek istiyoruz. Yeni binalarla, müzelerle hem Eskişehir'in kültür sanat altyapısının eksiklerini tamamlamak, hem de Türk dünyasının merkezi olma durumunu pekiştirmek istiyoruz. Yine çok sayıda yayın ve yapımla bu Türk kültür mirası külliyyatının Anadolu Türkçesine ve Latin harflerine aktarılması konusunda çalışmalara başlamak istiyoruz.

Ümit ediyoruz ki yılın sonunda bizler Eskişehirli olarak yorgun ama güzel bir vazifeyi birlikte başarmış olmanın gurunu yaşayıp, şehrimizi Türk kültürü, Türk kültür mirası denilince akla gelen birkaç yerden birisi yapmış olmayı umuyoruz. Bu yolda bu zamana kadar bu fikri karara çeviren TÜRKSOY başta olmak üzere, Türk Konseyi'nden ve ya devletimizin Türk Dünyası ile ilgili bütün bakanlık ve birimlerinden çok büyük yardımlar gördük. Bugün bu toplantı bu amaca doğru çok önemli katkılarda bulunabilecek bir toplantıdır, sonuçlarını yakından takip edeceğiz. Keza buna benzer toplantılarda alınan kararların ve Akil Adamlar Çalışması sonrasındaki tekliflerin hayata geçirilmesinde biz ev sahipliği yapmak istiyoruz.

Ben tekrar bu Forumun Türk Dünyası için, çocuklarımız, torunlarımız için hayırlı uğurlu olmasını diliyorum, hepinizi sevgiyle saygıyla selamlıyorum.

Hasan DURUER

Edirne Valisi

Çok Değerli Bakanlarım, Değerli Milletvekillerim, Sayın Valim, Sayın Büyükelçiler, Sivil Toplum Örgütlerinin Değerli Temsilcileri, Hanımefendiler, Beyefendiler!

2. Dünya Türk Forumu'nu tertip ederek; dünyanın farklı coğrafyalarında bulunan ama kalpleri birlikte çarpan bizleri bu nezih mekânda buluşturan TASAM'ın çok değerli Başkanı Süleyman Şensoy beyefendiye teşekkürlerimi sunarak ve sizleri saygıyla selamlayarak konuşmama başlamak istiyorum.

1. Dünya Türk Forumu'nu Mardin'de gerçekleştirecektik. TASAM Başkanı Süleyman Şensoy'la bu şekilde kararlaştırmıştık. Niye Mardin'di? Çünkü Mardin, Artuklu medeniyetine yaklaşık 300 yıl başkentlik etmiş bir yerdir. Kısmet olmadı. Fakat 3. Dünya Türk Forumu'nu Osmanlı'ya ait çok önemli eserlerin bulunduğu ve yine 92 yıl Osmanlı'ya baş şehirlik yapmış olan Edirne'de düzenlemeyi huzurlarınızda teklif ediyorum. Eğer kabul edilirse, büyük bir memnuniyetle Forum'a ev sahipliği yapacağız.

Değerli konuklar! Yeni bir çağın şekillendiği günümüzde hem birey, hem kamu görevlisi, hem de millet olarak omuzlarımızdaki sorumluluğu daha da artıran dört önemli husustan bahsetmek istiyorum.

Bunlardan ilki, küreselleşmedir. Genel yaklaşımla küreselleşme, ekonomik, sosyal, teknolojik, kültürel, politik ve ekolojik denge açılarından toplumu birbirine yaklaştırmaktadır. Dünya, daha da küçülerek birleşik hale gelmekte, ama kesinlikle yekpare, homojen bir bütünleşme söz konusu olmamaktadır. Küreselleşmenin nimetlerinin çok olduğunu görmekle birlikte, külfetlerinin de daha ağır bir biçimde cereyan etmekte olduğunu fark etmeliyiz.

İkinci olarak, teknolojinin günlük hayata daha önce hiç olmadığı kadar girdiği ve yaygınlaştığı bir dönemi yaşıyoruz. İletişim teknolojileri, insanların günlük hayatını, tarzını ve alışkanlıklarını büyük bir hızla değiştirmektedir. Gelişmeler, kırılğan bir toplum için riskler taşımakla birlikte, iyi yetiştirilmiş, organize olmuş bireylerin olduğu toplumlar için de büyük fırsatlar sunmaktadır.

Üçüncüsü, bulunduğumuz coğrafya sorumluluğumuzu daha da artırmaktadır. Bu ülke bulunduğu coğrafi konum itibarıyla tarih boyunca farklı kültürlerin kesişme, karşılaşma, tanışma ve uzlaşma mekânı olmuştur. Gelen her medeniyetin kendine bir şey kattığı ve her gelen insanın kendinden bir şey bulduğu kadim bir merkezdir burası. Türkiye hem coğrafi hem de kültürel olarak Doğu'nun, Batı'nın, Kuzey'in ve Güney'in tabii mensubudur.

Yükümlülüğümüzü arttıran dördüncü unsur ise millet olarak onurla ve gururla taşımamız gereken tarihimizdir. Bu öyle bir tarih ki bizi sadece Balkanlar, Kafkaslar, Orta Doğu, Orta Asya ve Avrupa'ya değil, bütün Dünya'ya karşı sorumlu kılmaktadır.

Zikrettiğim hususları dikkate alarak Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yılı olan 2023'e dair önemli hedeflerimiz var. Onlardan biri dünyanın gelişmiş ilk on ekonomisi arasına girmek. 2023 yılının, Türk Cumhuriyetlerinin 30. bağımsızlık yılına denk gelmesi Türkiye'nin 2023'e dair geliştirdiği tecrübeleri kardeşleriyle kardeşçe paylaşması için de bizlere bir fırsat sunmaktadır.

Dünya Türk Forumu'na katılan sizleri saygı ve sevgiyle selamlıyor, hürmetlerimi sunuyorum.

Mahir YAĞCILAR

Kamu Yönetimi Bakanı, Kosova Cumhuriyeti

Saygıdeğer TASAM Başkanı Süleyman Şensoy beyefendi, saygıdeğer Valiler, saygıdeğer Büyükelçiler, saygıdeğer TÜRKSOY Genel Sekreteri, saygıdeğer akademisyenler, hanımefendiler ve beyefendiler!

Ben şu an Kosova Cumhuriyeti'nde Kamu Yönetimi Bakanlığı görevinde bulunmaktayım ve aynı zamanda burada milletvekili arkadaşımınla beraber bu güzel organizasyonda Türk toplumunu, Kosova Türk toplumunu temsil etmekteyiz.

Konuşmamın birinci bölümünde daha fazla genel konulardan bahsetmek ve ikinci bölümde de Kosova ve Kosova Türklerinden bazı örnekler verip bugünkü toplantının amacına bağlamak istiyorum.

Dünya Türk Forumu'nun İstanbul'da yapılması, ayrıca ana temasının "Türk Diasporası ve Türk Dünyası Vizyonu 2023" olması gerçekten bu foruma büyük bir anlam kazandırmaktadır.

Türkiye'nin 2023 vizyonu aynı zamanda Türk diasporası ve Türk dünyasının vizyonunu kapsamakta ve bu çok doğaldır. Aksi halde bu vizyonlar eksik ve anlamsız kalırlar. 2023 vizyonu ekonomi ve siyasi anlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin dünya genelinde ön sıralarda olması, bilim ve teknolojide Türk Dünyasının bilim adamlarının sayısının daha yükseklere çıkması, Türkçe konuşan devletler arasında her yönden iş birliğinin artması, Türk diasporasının buldukları ülkelerde siyasi ve sivil anlamda iyi örgütlenmesi, çeşitli tehditlere karşı bilimsel ve örgütlü tedbirlerin alınması ve tepkilerin yaratılmasında yarar vardır.

Bu anlamda 2 sene önce gerçekleşen forumda öngörülen ortak eylem planının gerçekleşmesi, etkili uluslararası iletişim ağının kurulması, ortak plat-

form, işbirliği ve daha iyi koordinasyonun kurulması gerekliliğini bir kez daha tekrar etmek gerekir. Umarım dün başlayan program bölümüyle bu temenniler gerçeğe dönüşmeye başlamıştır. Temennimiz İsmail Gaspıralı deyişiyle, Türk dünyasında Türkçenin entegrasyonunun sağlanması, Türkçenin yaygınlaştırılması, azınlık durumunda olan Türk topluluklarının lehçelerinin korunması, İslamofobi, sözde Ermeni soykırım sorunu, terörizm, ırkçılık ve dışlanma ana yurtlara dönüş ve diğer sorunlara karşı ortak tedbirlerin alınması ve ortak hareket edilmesidir.

Ancak bu koordinasyonu kurmak ve eylem planını hayata geçirmek için kurum, organizasyon, durum tespiti planlama ve elbette ki bütçeye de ihtiyaç görülmektedir. Şahsım adına bunların hayata geçirilebilecek eylemler olduğu kanaatindeyim. Bu konuda aramızda istek, bilgi ve kaynakların da var olduğuna inanıyorum. Yeter ki koordinasyon ve gereken iletişim kurulsun, bu gibi toplantıların kesintisiz yapılması ve çeşitli alanlarda temel birimlerin ve görevlerin belirlenmesi gerekir. Yani Türkiye 2023 vizyonu yanı sıra diğer Türk devletleri vizyonu, azınlık Türk toplulukları ve Batı Avrupa Türk diasporası arasında bağın ve iletişimin kurulması gerekir. Vizyonlar uyumlu ve birbirine destekli olmalı, çünkü Türkiye vizyonu ancak diğer vizyonlarla eksiksiz olur, diğer vizyonlar da Türkiye vizyonu olmadan anlamsız kalır. Elbette ki temel amaç gelişmiş ve daha demokratik bir dünya kurmaktır. Ancak bu dünyada da Türk Dünyasının etkin, güçlü, saygın ve Türk İslam değerlerinin daha iyi anlaşıldığı bir ortam yaratmalıyız. Burada söz konusu olan dışlanmamış ve diğer olaylar dışında kalmamış Balkanlardır.

Değerli katılımcılar,

Daha önce belirttiğim üzere ben dünyanın en yeni devletlerinden olan Kosova'yı temsil ediyorum. Bir Türk ve Kosova'daki Türk toplumunun temsilcisi olarak biliyoruz ki bu coğrafyada yaşayan Türk ve Müslümanlar uzun yıllar boyu bir takım sıkıntılar yaşadılar. Ama buna rağmen bugün hayatımıza devam etmekteyiz. Ve o toprakları, o devletleri vatanımız bildiğimiz topraklar olarak biliyoruz, Türkiye Cumhuriyeti'ni de elbette ki ana vatan olarak görmekteyiz.

Özellikle bu göçler ve sıkıntılar Berlin Kongresinden sonra 1878 yılından sonra başlıyor ve belki 10 -15 sene öncesine kadar devam ediyor. Ancak bugün

hepimiz bilhassa Balkanlarda olan devletlerin ve bu toplulukların da AB’de bu devletlerin yer almasını arzuluyoruz.

Bu çerçevede biz Kosovalı Türkler olarak bütünleşme süreciyle uyum sağlamaya çalışıyoruz. Yeni bir gerçeklik içinde yerimizi alarak hem Kosova hem de AB içinde varlığımızı, kültürümüzü, gelenek ve göreneklerimizi diğer milletler ile birlikte devam ettirmeye çalışıyor ve gayret gösteriyoruz.

Türkiye Cumhuriyetinin bölgedeki etkisi ve önemi büyüktür. Biz Kosovalılar hem Kosova’ya hem tüm bölgeye sunduğu katkılardan dolayı Türkiye’ye müteşekkirimiz. Bilhassa Kosova içindeki Türk toplumunun bugüne dek gelmesinde ve benliğini korumasında TC’nin ve siyasi temsilcilerinin katkısı büyük olmuştur. Kosova Cumhuriyeti 17 Şubat 2008 yılında bağımsızlık ilanından sonra 9 Nisan 2008 yılında kabul ettiği anayasayla beraber belirlenmiş bir devlettir. Bu devletin içinde Kosova Türklerinin de belli siyasi hakları bulunmaktadır.

Kosova Cumhuriyeti Hükümetinde 2 dönem boyu Bakan olarak görev yapmaktayım. Geçen Forum katıldığında Çevre Bakanıydım, bu Forumda Kamu Yönetimi Bakanı olarak huzurlarınızdayım. Hükümette daha 3 Bakan Yardımcımız, 3 Milletvekili arkadaşımız bulunmakta ve bazı diğer kurumlarda da Türk temsilcileri yer almaktadır. Anayasamız gereği, Parlamentoda da 2 sandalyelik bir kontenjanımız mevcut. Bunun yanı sıra belediye başkanlarımız, belediye başkan yardımcılarımız ve belediye meclis üyeliklerimiz bulunmaktadır.

1999 yılı Kosova savaşı ve NATO müdahalesinden sonra Türk toplumu olarak fazla enerji harcadığımız ve çok mücadele verdiğimiz konu Türkçenin resmîyet kazanması konusu olmuştur. Bu çalışmaların neticesinde Kosova Türk toplumu olarak kazandığımız belli hususlar vardır. Bunlardan biri Türkçenin Anayasada yer almasıdır. Şu an Türklerin yaşadığı, bilhassa Prizren belediyesinde, yerel yönetimler düzeyinde resmî dil Türkçedir. Diğer belediyelerde de Türkçe resmî dil statüsündedir. Türkiye Türkçesiyle resmî gazete yayınlanmakta ve resmî yazışmalar da Türkçe yapılmaktadır. Türk toplumu Kosova’daki nüfusun sadece %1.2’sini oluşturmaktadır. Buna rağmen, Anayasamıza göre yine Türklerin yoğun yaşadıkları bölgelerde Türk dilinde eğitim hakkımız bulunmaktadır. Bu bağlamda, ilköğretim, ortaokul hatta üniversitelerde bile Türkçe dersler verilmekte, Türk sınıfları açılmaktadır. Üniversiteli gençle-

rimiz Türkiye'deki üniversitelerde öğrenimlerine devam etmek istemektedirler. Arnavut ve Boşnak öğrenciler de, T.C. Başbakanlığa bağlı YTB'nin yürüttüğü öğrenci projesi çerçevesinde eğitim almaktadırlar. Ancak bu öğrencilerin Kosova'ya dönüşlerinde ülkedeki ekonomik sıkıntılardan dolayı bazı uyum sorunu yaşadıkları görülmektedir. Bu çerçevede biz küçük bir toplum (yıllardır belki 1912 yılından itibaren Osmanlının çöküşünden sonra) ve STK'lar olarak kendi varlığımızı ve benliğimizi, Türkçemizi ve eğitimimizi devam ettirmeye çalışıyoruz.

Şu an çeşitli kültür eserleri ve kitaplar yayınlamaktayız. Ayrıca, Anayasamıza ve yaşamıza uygun olarak 23 Nisan'ı "Kosova Türkleri Günü" ilan ettik. Söz konusu kutlama 5 senedir düzenlenmektedir.

Önümüzde 23 Nisan'da yine bu kutlamalar yapılacak, ancak bu onlar yalnız bir kutlamadan ibaret kalmayacaktır. Mesela, bu sene İstanbul Türkçesinden daha değişik Prizen Türkçesini örnek alacağız. 23 Nisan'da bugüne kadar hiç yayınlanmamış, söylenmemiş, daha doğrusu söylenmiş, ama kayda alınmamış türkü ve şarkıları yayınlayarak albüm şeklinde çıkaracağız. Bu bütün Türk Dünyasının mirası, bu Kosova Türklerinin mirası olup, hepimizi gururlandıracak bir olay olacaktır. İnşallah, bunları Sayın Valimizle de görüştüğümüz gibi hem Eskişehir'de, hem Türkiye'de hem diğer Türk Cumhuriyetlerinin yetkililerine de bu konuları açıklayacağız. Ve her sene bu kutlamalar çerçevesinde çeşitli kitaplar yayınlamaktayız. Siyasi haklarla, tarihi mirasımızla, müziğimizle ilgili, yani bizi biz yapan unsurlarla ilgili kitaplar yayınlamaya ve bastırmaya çalışacağız. Bu çerçevede küçük bir toplum olarak Türk Dünyasında Türkçenin ve Türk değerlerinin yaygınlaşmasına katkımızı sunmaktayız.

Ve son olarak anlatacaklarım belki bir öneri niteliği taşımaktadır. Önümüzdeki günlerde Türkiye'de Türk Cumhuriyetleri Eğitim Bakan Yardımcılarının bir toplantısı düzenlenecek ve o toplantıda ortak tarih kitapları konusu ele alınacaktır. Ancak şöyle bir durum var: Kosova'da resmi sayıya göre kendisini Türk ifade eden 20. 000 kadar bir toplum yaşamaktadır. 2- 3, hatta 5 senedir Anayasamız ve yaşamız gereği, tarih kitapları basma hakkımız bulunmakta, yani kendi yazarlarımızın veya müelliflerimizin yazdığı kitapları yayınlamaktayız. Aynı şekilde coğrafya kitabını, müzik kitabını, Türkçe alfabesini, yani çocuklara birinci sınıf için alfabe kitabını yayınladık. Bunu anlatmamın esas amacı: bu tür toplantılara belki biz eşit bir üye sıfatıyla katılamayız. Ama en

azından Kosova ve Makedonya ve diğer azınlıkların yaşadıkları devlet temsilcilerinin bu toplantılarda gözlemci olarak yer almalarında yarar vardır. Çünkü çoğu konularda sıkıntı çekiyoruz, kendi yağımızla kavruluyoruz.

Bahsettiğim konular üzerinde fazla durulursa, hassasiyet gösterilirse biz de o topraklarda kendi gücümüzü ve varlığımızı daha belirgin bir şekilde ortaya koyabiliriz. Benim demek istediğim, anlatmak istediğim konular bunlardan ibaretti. Elbette ki bugün ve yarın çoğu konular ele alınacaktır, gözden geçirilecektir.

Bütün konuşmaların ve çalışmaların hayırlara vesile olması temennilerimle hepimizi saygıyla sevgiyle selamlıyor, Foruma başarılar diliyorum.

“KAZAKİSTAN–2050” STRATEJİSİ

Prof. Dr. Garifolla YESSİM
Kazakistan Parlamentosu Senatörü

Çeviren: Dr. Almagül İSİNA

Saygıdeğer Hanımefendiler ve Beyefendiler!

Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev 14.12.2012 tarihinde “Kazakistan–2050 Stratejisi: Olgunlaşan Devletin Yeni Siyasi İstikameti” başlıklı Ulusa Sesleniş Konuşmasını yaptı.

Bilindiği gibi, Kazakistan’ın bağımsızlığından bu yana 21 yıl geçti. Bu zaman zarfında devletimiz üç önemli başarıyı elde etti.

Bunlardan ilki ve en önemlisi: yeni ve bağımsız bir devlet inşa edildi. Devletin bütün kurumları yasal temellere göre çalışmaktadır. Devlet Başkanı geleneksel Ulusa Sesleniş konuşmasına bu sene “olgunlaşan devletin yeni siyasi istikameti” başlığını verdi.

Kazak devleti uluslararası kuruluşların tüm faaliyetlerine aktif olarak katılmakta kalmayıp, aynı zamanda başarılı uluslararası inisiyatif ve faaliyetlere öncülük etmektedir. 20 yıllık zaman zarfında Astana’da periyodik olarak pek çok uluslararası etkinlik düzenlendi. Bunların bazılarını örnek olarak gösterebiliriz: Semavi ve Geleneksel Dinler Liderleri Kurultayı dört kez Astana’da gerçekleştirildi. Geleneksel olarak her sene Astana Ekonomi Forumu yapılmakta, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü’nün (AGİT) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Dışişleri Bakanları Toplantısı düzenlendi. Buna ilaveten Astana ve Almatı’da uluslararası kuruluşların temsilcilikleri faaliyetlerini devam ettirmektedir.

Kazakistan, en önemlisi, Semey Nükleer Poligonu'nu kapatmak ve nükleer silahtan vazgeçmek suretiyle dünya barışı için çalışan ilk devlet olarak adını tarihe yazdırdı.

İkincisi, ülkemizde pazar ekonomisi güçlendirildi. Planlı sosyalizmin ekonomisinden serbest pazar ekonomisi ve özel girişimcilığe geçildi. "2050 Strateji" Belgesinde piyasa serbestliği uygulamasını gerçekleştirmenin ve girişimciliği geliştirmenin çok önemli bir hedef olduğu belirtilmiştir.

Üçüncüsü, piyasa ilişkileri insanların psikolojisinde ve bilincinde yeni değişim ve gelişim sağladı. Sosyal bilinçlenmeyle ilgili köklü değişim yaşandı. Sosyalizm döneminde toplum ateist görüşlere sahipti. Üniversitelerde "Bilimsel ateizmin temeli" dersi veriliyordu. Sosyalizmde inanç özgürlüğüne yer yoktu. Günümüzde durum çok farklıdır. İnanç özgürlüğüne ilişkin Anayasada ve "Dini Faaliyetler ve Dini Derneklere İlişkin" kanunlarda açık ve net olarak ifade edilmiştir.

Belirtilmesi gerekiyor ki Kazakistan laik bir devlettir. Din devlet işlerine müdahale etmediği gibi, devlet de din işlerine müdahale etmez. Toplum inanç özgürlüğü gereği, dini ibadetlerini engelsiz yerine getirebiliyor. Konuyla ilgili uygulamalar yasa ve geleneklere göre düzenlenmektedir.

Ülkenin 1990'larla kıyasla GSYH'sı 16 kat arttı. 1999 yılından itibaren Kazakistan'da yıllık GSYH artış oranı % 7,6'ya ulaştı ve kalkınmakta olan ülkeler listesinde lider oldu.

Kişi başına düşen milli gelir 1998 yılında 1500 dolar iken, günümüzde bu oran 7 kat artışla 2012 yılında 12 bin dolara yükseldi. Bu büyük başarıdır.

2006 yılında Devlet Başkanı Kazakistan Ulusa Sesleniş Konuşmasında dünyanın rekabet gücü yüksek 50 ülkesi arasına girme hedefini önümüze koymuştu. Gelinen noktada 51'inci sırada yer almaktayız ve hedefimiz ise 2050 yılına kadar, dünyanın en gelişmiş 30 devleti arasından yer almaktır.

Tabi bu kolay başarılabacak bir iş değildir. Bu; gayret, bilgi, eğitim ve teknolojiyi hızla geliştirmeyi gerektirir. Ayrıca, burada devlet tarafından inovasyon projelerinin hayata geçirilmesi ve genç nesilde yenilikçi düşünme sisteminin oluşturulması ve beklenen neticenin alınması da önem arz etmektedir.

Uluslararası alanda etkinliğini ve görünürliğini artıran Kazakistan, 2050 stratejisinde karşılaşıcağı on tehdidi şu şekilde sıralamıştır;

1) Tarihi süreçlerin hızlanması, dünyadaki gelişimin geçmiş dönemlere çok daha hızlı olması ve bu gelişime ayak uydurulması

2) Küresel demografik dengesizlik. Bu dengesizliğin en çok hissedildiği ülkelerin başını Kazakistan çekmektedir.

- 3) Küresel gıda güvenliği tehdidi
- 4) Temiz suya olan ihtiyacın artması;
- 5) Küresel enerji güvenliği
- 6) Doğal kaynakların tükenebilirliği
- 7) “Üçüncü Sanayi Devrimi”
- 8) Artan sosyal istikrarsızlık
- 9) Kültürel değerler buhranı
- 10) Yeni dünya istikrarsızlığı tehdidi.

Dünyanın gelişmiş 30 devletin arasında yer almak için, 2050 yılına kadar aşağıdaki 7 temel hedefe ulaşmalıyız, bunlar:

1. Ekonomik pragmatizm
2. Girişimciliğin çok yönlü desteklenmesi
3. Sosyal güvence ve bireysel sorumluluk
4. Personel yetiştirilmesi ve geliştirilmesi
5. Demokrasininin gelişmesi
6. Bölgesel ve küresel güvenliğin güçlendirilmesi
7. Yeni Kazakistan yurtseverliği.

Hanmefendiler ve beyefendiler!

2050 yılında gerçekleştireceğimiz hedefler bir hayal mi, yoksa gerçek mi?

Gerçek olması için Stratejide belirlenen somut hedefler Kazakistan’ın her vatandaşı tarafından derinden kavranmalı. Hepimiz destek olmalıyız. Aksi halde “Strateji 2050” sıradan bir siyasi konuşma olarak kalır ve hayale dönüşür. Gerçek olması için herkes Stratejinin her satırını kendi hayatıyla, çocuğunun hayatıyla, torunlarının hayatıyla ilişkilendirmelidir.

Kazak halkının refahı ve başarısı ile ilgili ileriye dönük siyasi strateji geliştiren Devlet Başkanı N. Nazarbayev birlik çağrısında bulundu. Hükümet, Parlamento, STK'lar, resmi kurumlar konuşmada belirtilen 7 temel hedefle ilgili yapacaklarını net olarak belirlemekte ve sonuçlara ulaşma yolları araştırmaktadır.

Konuşmamda, bir başka önemli konuya, Türk halkları arasındaki işbirliğinin önemine de değinmek istiyorum. Sivili alandaki bu tür işbirliğinin en parlak örneklerinden biri şu an ikincisinin düzenlendiği “Dünya Türk Forumudur” olduğunun altını çizmek istiyorum. Resmi düzeyde ise Türk Konseyi, TÜRKPA, Astana’da kurulan Türk Akademisi, kültürel işbirliğiyle ilgili TÜRKSOY gibi yapılar faaliyetlerini başarıyla devam ettirmektedir.

Türk halklarının kaderi, dili, dini ve gelenekleri aynıdır. Ben, TÜRKPA Sosyal, Kültürel ve İnsani İlişkiler Komisyon Başkanı olarak eğitimde Erasmus-Mundus benzeri ortak bir programın uygulanmasını ve adının da “Bilge Korkut” olmasını önerdim. Konuyla ilgili 15 Haziran 2012’de TÜRKPA Genel Kurul Toplantısında rapor hazırladım. Yakında Ankara’da düzenlenecek TÜRKPA toplantısında bu programı hayata geçirmek üzere Türk, Kırgız ve Azerbaycanlı meslektaşarımla istişarede bulunacağız.

Sonuç olarak, “**Türk Dünyası**” terimiyle birlikte, ona güç katacak ve içeriğini dolduracak ortak bir **Türk vatandaşı** kavramının da oluşturulması ve uygulanması gerektiği kanaatindeyim.

FRANKOFONİ (FRANSIZCA KONUŞAN ÜLKELER TOPLULUĞU) TÜRK DÜNYASI İÇİN BİR MODEL OLABİLİR Mİ?

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ

Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF

Cemil Doğaç İPEK

Atatürk Üniversitesi

Yerküre üzerinde çeşitli uluslararası dil bölgeleri/toplulukları mevcuttur. Bunlardan en önemlileri hepimizin bildiği üzere Fransızca, İngilizce, Portekizce, İspanyolca ve Arapça konuşan ülkeler topluluklarıdır. Bu çalışmada Türkçenin de bu önemli dil bölgeleri arasında girmesi için ne yapması gerektiği ve bu hususta Fransızca Konuşan Ülkeler Topluluğu'ndan örnek alabileceğimiz hususlar olup olmadığına değinilecektir.

Bu topluluğun temelleri 1970 yılında atılmıştır. Şu anda 19'u gözlemci olmak üzere 75 ülkeden oluşmaktadır. Bu anlamda bakıldığında oldukça etkili olması beklenen bir topluluk nitekim BM'ye üye ülkelerin 3'te 1'i bu topluluğun üyesidir. Topluluğun üyesi olan ülkelerin nüfusu yaklaşık olarak 890 milyona ulaşırken dünya üzerinde Fransızca konuşan kişi sayısı 220 milyon civarındadır. Özellikle belirtmek gerekir ki Topluluk kurumsal olarak gerek Konsey'i gerekse de Genel Sekreterliği ile oldukça iyi bir yapılanma göstermektedir. Şu anda Genel Sekreterliği'ni Senegal'in eski Cumhurbaşkanı Abdou Diouf yapmaktadır.

Topluluğun ve Fransızcanın önemini vurgulamak için birkaç istatistik vermek isterim. Fransızca yeryüzünde en çok konuşulan 9. dilken, internet

üzerinde de en çok kullanılan 3. dildir. Dünya genelinde yaklaşık 900.000 Fransızca öğretmeni bulunmakta ve Fransızca 32 devletin resmi dili olarak kullanılmaktadır. Ayrıca Fransızca konuşan ülkeler dünya ticaretinin %19'unu gerçekleştirmektedirler. Ve son olarak da belki en önemli husus; uluslararası bir televizyon kanalı sıfatıyla TV5 dünya genelinde yaklaşık 220 milyon eve ulaşmaktadır.

Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi)

Fransızca Konuşan Ülkeler Topluluğu benzeri bir örgütlenme olan Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin kökleri 1992 yılına dayanır. Türk Konseyi, 1992 yılından beri toplanan, "Türkçe Konuşan Devletler Devlet Başkanları Zirveleri" sonucunda ortaya çıkan ortak siyasi irade üzerine kurulmuştur. Bu zamana kadar 10 Zirve gerçekleşmiş olup, bunlardan İstanbul'da düzenlenen 16 Eylül 2010 tarihli son Zirvede Konsey'in kuruluşu resmen ilan edilmiştir.

Konsey'e üye ülkeler Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan'dır. Türkmenistan ve Özbekistan Konsey'e üye olmamışlardır. Konsey bugünkü haliyle 110 milyona yakın bir nüfusa hitap etmektedir. Ayrıca yaklaşık olarak 3,800,000 km²'lik bir alana hakimdir. Halihazırda bulunan 4 üyesiyle 1 trilyon doların üstünde Gayri Safi Milli Hasıla'ya sahiptir.

Fransızca Konuşan Ülkeler Topluluğu ile Türk Konseyi'nin Benzerlikleri

İki yapı arasındaki benzerliklerden bazıları şunlardır:

- Frankofoni Parlamenter Meclisi Fransızca Konuşan Ülkeler Topluluğu'nun danışma meclisidir. Frankofoni Parlamenter Meclisi; parlamentoları yahut parlamentolararası kuruluşları temsil eden yetmiş sekiz üyeden oluşmaktadır.

Bu organa karşılık kabul edebileceğimiz yapı Konsey bünyesinde oluşturulan Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi'dir (TÜRKPA).

- Frankofoni Üniversite Ajansı, 1961 yılında Kanada Montréal'de kurulmuştur. 94 farklı ülkeden 779 yükseköğretim ve araştırma kuruluşunu bünyesinde bir araya getiren bir birlik konumundadır.

Bu organa karşılık Türk Dünyası'nda benzer kabul edebileceğimiz bir yapı doğrudan bulunmamaktadır. Konsey bünyesinde ilişkili kurumlar arasın-

da sayılan Astana’da mukim Türk Akademisi, Frankofoni Üniversite Ajansı modeli örnek alınarak düzenlenebilir.

- Fransızca Konuşan Ülkeler Topluluğu’nun Uluslararası Frankofon Televizyonu TV 5’tir. TV 5 uluslararası alanda küresel çapta yayın yapan ilk frankofon televizyon olmuştur.

Bu organa karşılık Türk Dünyası’nda benzer kabul edebileceğimiz yapı Konsey bünyesinde mevcut değildir. TRT Avaz’ın yapı içerisine dâhil edilip TV5 örnek alınarak yeniden dizayn edilmesi iyi bir alternatif olarak düşünülebilir.

- Senghor Üniversitesi 1989 yılında kurulmuştur. Üniversitenin ilk amacı Afrika’nın kalkınması için nitelikli insan kaynağı yetiştirmektir. Bu bağlamda Afrikalı yönetici ve eğitimcileri üst düzey eylem ve sorumluluklara hazırlama maksadı ile çeşitli eğitimler, egzersiz ve gelişim programları üniversite tarafından hazırlanmaktadır. Mısır, Avrupa, Afrika ve Kanada da birçok üniversite ile çeşitli antlaşmalar imzalanmıştır.

Bu organa karşılık Türk Dünyası’nda benzer kabul edebileceğimiz yapı maalesef Konsey bünyesinde mevcut değildir.

- Uluslararası Frankofon Belediye Başkanları Birliği 1979 yılında Paris ve Quebec Belediyelerinin bir araya gelip kurumu inşa etmeleri ile vücut bulmuş ve 48 ülkeden yerel temsilciler vasıtası ile oluşmuş bir ağ hüviyetindedir.

Bu organa karşılık Türk Dünyası’nda Türk Dünyası Belediyeler Birliği bulunmaktadır fakat bu Birlik Türk Konseyi’nin bünyesinde değildir.

Bu bilgilerden yola çıkarak Türkçe konuşan ülkelerin birbirleriyle ekonomik, siyasi, kültürel işbirliklerini arttırmaları amacıyla oluşturulan bu Türk Konsey’i yapılanmasının daha da sağlamlaşması için birkaç öneri getirmek gerekirse şunları söyleyebilirim:

- Öncelikle kurulan Türk Konseyi’nin çatısı altına TİKA, TRT Avaz, Türk Dünyası Belediyeler Birliği gibi kurumlar da mutlaka alınmalıdır;
- YÖK’ün öncülüğünde Türk Dünyası Üniversiteler Ajansı kurulmalı ve Konsey’in ilgili kurumu Türk Akademisi içerisinde uygun bir şekilde yapılandırılmalıdır;
- Senghor Üniversitesi model alınarak Merkezi İstanbul olmak üzere her üye ülkede kampüsü olacak şekilde bir Üniversite kurulmalıdır. Belki de adını da Uluğ Bey Üniversitesi koyabiliriz.

- Bu sayede öncelikle Türk Dünyası'nın kalkınması için nitelikli insan kaynağı yetiştirilebilir. Ardından Türk Dünyası'nda görev alan yönetici ve eğitimcileri üst düzey eylem ve sorumluluklara hazırlama maksadı ile çeşitli eğitimler, egzersiz ve gelişim programları üniversite tarafından hazırlanabilir.
- Ayrıca belirtmek isterim ki Türk Dünyası'nın öne çıkabilmesi için Apple, Microsoft, Coca Cola vb. Çokuluslu şirketlere sahip olması elzemdir.

Sözlerimi bitirmeden önce şunu da ifade etmek isterim ki Türk Dünyası diğer örneklerin aksine çok böyle bir Topluluğu oluşturmak için çok geç ve geri kalmış değiliz. Aksine bazı hususlarda daha öndeyiz. Örneğin Türk Dünyası'nın ilk ve tek ortak müzik kanalı Türk Müzik Birliği bu konuda önemli bir aşamadır. Türk Dünyası'nın en önemli sorunu organizasyonel anlamda bütünlüğü sağlayamamak. Bu da Türk Konseyi'nin kurulması ve diğer birimlerin bu Konseyin çatısı altına girmesiyle çözülecektir.

“KAZAKİSTAN 2050 STRATEJİSİ’NDE” TÜRK DÜNYASI BİRLİĞİ

Prof. Dr. Kamal BURHANOV

Kazakistan Parlamentosu Milletvekili

Çeviren: Dr. Almagül İSİNA

Tarih boyunca Türk Dünyası coğrafyası dünya çapında kültür ve uygarlıkların doğduğu benzersiz bir bölge olmuştur. Coğrafi anlamda Avrasya kıtasının merkezinde bulunan Türk Dünyası asırlar boyu Doğu ile Batı'nın büyük uygarlıkları arasında köprü vazifesi üstlenmiştir. Dahası, Türk Dünyası Avrupa da dahil olmak üzere, çoğu zaman pek çok uygarlığın çıkış /ilham noktası olmuştur. Türk kültürünün en büyük özelliği onun hoşgörü kültürü olmasıdır. Bu yüzden Türkler kendi kültürlerine diğer milletlerin en iyi yönlerini almaya çalışmıştır. Türkler bu konuda çok şanslı idiler, çünkü çevresinde tercih yapabileceği pek çok millet, devlet mevcuttu. Örneğin, Hint ve Atlas okyanusları arasında bulunan devletler ve topluluklar zamanında Türk İmparatorluklarının hakimiyetleri altında bulunmuşlardır. Böyle bir ortamda Türk boyları kimilerinin dinini kabul etmiş, kimilerinden aldıkları sözcüklerle kelime hazinesini zenginleştirmiş, kimileriyle ise kültürel alışverişte bulunmuşlardır. Sonucunda her zaman en iyileri seçme yoluyla eşsiz, benzersiz ve özgün bir kültür ve uygarlığa sahip olmayı başaramışlardır.

Kendi tebaasındaki halkların en iyi yönlerini seçme konusundaki Türklerin yeteneğini belirtirken, büyük Hint düşünürü Jawaharlal Nehru şunları vurgulamıştır. “Moğollar ve Türkler mimarlık sanatlarında Hint halkının ruhunu canlandırdı; Farsların kültürünü, Arapların dinini ve eski Türklerin savaş yeteneklerini benimsediler”. Göçebe Türkler miras olarak, anlı şanlı tarihleriyle ilgili az sayıda yazılı kaynak bırakmışlar. Ama buna rağmen babalarımızdan

gerçek değerinin bugünlerde anlaşıldığı büyük manevi eserler miras kalmıştır. Bir zamanlar pek çok nedenden dolayı ilgilenemediğimiz Türk kültürünü yeniden canlandırmak bugünün görevidir. Ve önemlisi: bütün herkes anlamalı ki evrensel uygarlık sadece Batının değil, Avrasya başta olmak üzere dünyanın kalan kısımlarının katkılarıyla da vücut bulmuştur.

Türk Dünyası tarihte olduğu gibi, bugün de Moğolistan steplerinden Baykal gölüne, Akdeniz'den Tuna nehrine kadar uzanan Avrasya kıtasının büyük kısmını kapsamakta olup, aynı dil, gelenek ve tarihe sahip, aynı geleneği, maddi kültürü yaşatan 250 milyonluk bir nüfus demektir. Farklı kültür, din ve geleneklerin taşıyıcı olan pek çok halkın kaderi de Avrasya'da kesişmiştir.

Günümüzde ulus ve halkların kimlikleri, kültürlerarası diyalog konusu küreselleşme süreçleriyle ilgili olarak en güncel konu şeklinde öne çıkmaktadır. Bundandır ki kültürlerarası diyalogun yürütülmesinde ve istikrarlı, gelişen dünyanın inşasında Türklerin manevi miraslarının canlandırılması önemli temel taşı oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Kazakistan dünya kamuoyu için başarılı ekonomik kalkınma, farklı din ve milletlerle karşılıklı anlayış, diyalog ve kültür sentezi içinde bir arada yaşama konusunda örnek olmayı başarmıştır. Aynı zamanda Kazakistan yeni bir kültür fenomeni, bünyesinde Asya ve Avrupa kültür ve tarihinin özelliklerini barındıran Avrasyacılığın da doğduğu bölgedir.

Bütün bunlar bağımsızlıklarını yeni kazanan Post-Sovyet devletleri açısından günümüzde büyük bir öneme haizdir. Halkların tarihinin öğrenilmesi, kültürel ve milli kimliklerin inşası Kazakistan için de son derece önemlidir. Sonuncu, ancak kendi tarihini, kökünü bildiğin zaman mümkün olabilmektedir. Gerçek tarihin öğretilmesi Türk Dünyası gençlerinin vatanseverliği açısından da önem arz eden bir konudur. SSCB çöküşünden önce sömürge ülkesi olması nedeniyle Kazak tarihinin objektif biçimde ele alınmadığı, değerlendirilmediği de bir gerçektir. Dolayısıyla, hem Kazak tarihi hem de Kazak kültürünün, dar görüşlü Avrupamerkezciliğine göre değil, yeni bir yaklaşımla yeni ortama göre ele alınması gerektiği kanaatindeyiz. Konuyla ilgili biz de görüşlerimizi aktarmaya çalışacağız. Bu, bir nevi Türklerin tarihini felsefe tarihi bakımından ele alma çabasıdır.

Alman filozof Heinrich Rickert'e göre, üç çeşit tarih mevcut: Ampirik tarih, teorik tarih ve felsefe tarihi. Bizim için üçüncüsü, yani felsefe tarihi önemlidir. Bu tarihin üç yönü var, daha doğrusu üç temel hedefi var:

- tarihi süreçlerin, bazı “tarihi” bilgilerin dünya tarihiyle sentezi.
- tarihin anlamının keşfedilmesi.
- tarihsel bilgi metodolojisi.

Bu bağlamda öncelikle Türklerin dünya tarihindeki rolünü belirlememize müsaade eden bazı konsepti tanımlamaya çalışacağız. İkincisi, dünya kültürüne ve uygarlığına Türklerin yaptıkları katkıları kavrayacağız. Üçüncüsü, Türk boylarının bir parçası olarak Kazakların tarihi hakkına kavuşmalarını sağlayacağız. Burada söz konusu olan: tarih boyunca çoğu zaman dünya tarihinin seyrini değiştiren büyük olayların başladığı ve gerçekleştiği büyük bozkırda, Avrasya'nın göbeğinde yaşayan Kazakların, büyük Türk tarihinin önemli bir parçası olduğudur. İşte, bu yüzden Kazakların tarihi Türk tarihiyle aynıdır.

Türklerin tarihi L. Gumilev'e göre, dünya tarihinde bir nevi kırılma noktası olan Türk Kağanlığından başlamaktadır. Doğu ile Batı arasındaki İpek Yolu güzergahı üzerinde bulunan uçsuz bucaksız toprakları kontrol altında tutan Türk boyları her zaman köprü vazifesi, aracı rolü üstlenmiştir. VI.y.y Türk Kağanlığının hudutları Batı'da Bizans, Güney'de İran'a, hatta Hindistan'a kadar, Doğu'da ise Çin'e kadar uzanıyordu. Bundan dolayı komşu devletlerin kaderi doğrudan Türklere bağlıydı. Türk Kağanlığının kurulması aslında insanlık tarihinde bir dönüm noktası olmuştur. Çünkü söz konusu döneme kadar Akdeniz ve Uzakdoğu kültürleri bir birlerinin varlıklarından haberdar olmalarına rağmen, çok uzaktı. İşte, burada Türk boyları devreye girmiş ve Doğu ile Batı'ya aracılık etmiştir. Bu ilişki sadece İpek Yolu üzerinden değil, komşu devletler arasındaki çok yönlü ekonomik, politik, kültürel, askeri, uluslararası ve diğer temaslarla hayata geçirilmiştir.

Tarihi'mize yaptığımız bu kısa yolculuk bile Türklerin büyüklük ve asaletini bir kez daha vurgulamaktadır. Atalarımız şu an dünya uygarlığına yaptıkları muazzam katkılarıyla dünya tarihinde hak ettikleri yerlerini almışlardır. Aynı şekilde tarih bir kez kanıtıyor ki bizler aynı kökten geliyoruz, tarihimiz de ortaktır. Bugünkü duruma bakılırsa, geleceğe de birlikte yürümeliyiz.

Geleceğimize, vizyonumuza gelirsek Devlet Başkanı N. Nazarbayev, Kazakistan'ın Türk Dünyasının ayrılmaz bir parçası olduğunu Aralık 2012 tarihinde yaptığı “Kazakistan Stratejisi 2050” Ulusa Sesleniş Konuşmasında özellikle belirtmiştir. Bu bağlamda vurgulamak isterdim ki dünya çapındaki çağdaş küresel süreçlerle ilgili derin analizler, gelecekte bizi zor dönemlerin

beklediğini göstermektedir. Bu sadece Kazakistan için değil, başta Türk devletleri de olmak üzere bütün dünya için geçerlidir. Böylesine zor bir ortamda gelecekte bizi bekleyen çözümü zor problemler üzerinde yoğunlaşmalıyız. Özellikle, Başkan Nazarbayev dünyayı bekleyen 10 tehditten bahsetmiştir. Bu tehditleri ortadan kaldırmanın gecikmesi hiç şüphesiz ki sosyal, etnik, dinsel ve diğer çatışmaların ortaya çıkmasına neden olabilecektir. Aynı zamanda Kazakistan Devlet Başkanı konuşmasında, hiçbir devletin bu tehditlere tek başına karşı koyamayacağını altını vurgulamıştır. Günümüzde Kuzey Afrika'dan Kuzey-Doğu Asya'ya, Türk Devletleri ve Türk halklarının hudutlarına kadar uzanan bölgede istikrarsızlık yumağının oluştuğuna şahit olmaktayız. Bu, bir kez daha gösteriyor ki günümüz tehditlerine karşı koymak için Türk halkları ve devletlerinin gücünden azami derece yararlanmalıyız. İlişkilerimizi insani ve kültürel alanların dışına da taşımamız gerekir.

Akdeniz'den Kuzey Buz Denizi'ne kadar uzanan 250 milyonluk Türk Dünyası enerji, jeo-strateji, ekonomi, bölgesel güvenlik vb. gibi konulardaki güncel sorunların çözümü için gücünü birleştirebilir ve birleştirmelidir. Ayrıca, "Kazakistan Strateji 2050" Ulusa Sesleniş Konuşmasında dünyanın karşısında duran sorunlarla birlikte kesin çözümleri de dile getirilmiştir. Çözüm yolları: aktif ekonomi ve ticaret diplomasisi, insani ve eğitim- bilim alanlarındaki hızlı uluslararası iş birliği. Kazakistan, 6 Türk Devletinin 4'ünün bulunduğu Merkezi Asya bölgesindeki güvenlik ve istikrarın korunmasındaki sorumluluğunun bilincindedir. Bunun yanı sıra kardeş Türkiye ve Azerbaycan'ın, aynı şekilde Türk ailesinden Tataristan, Başkurdistan ve Yakutistan'ın vb. sürece aktif katılımlarının, Merkezi Asya'daki istikrarsızlık ve çatışma çözümünde en iyi katkıyı yapacakları kanaatindeyiz.

Geçtiğimiz yüzyılın 70'li yıllarında dünyadaki bütün tarihçiler şu konsepti savunurlardı: "XIX yüzyıl hiç şüphesiz ki sterlinin, frankın domine ettiği Avrupa yüzyılı oldu; XX yüzyıl doların domine ettiği Amerika yüzyılı oldu". Şu an durum farklı. Çünkü Türk Dünyası artık Asya- Pasifik'e doğrudan çıkış yoluna kavuştu. XXI. yüzyıl, tarihte olduğu gibi bugün de "Türk Dünyası Yüzyılı" olacak. Bu yüzden Avrupa, Asya ve Pasifik bölgesi, Avrasya kıtasının kuzeyi ile güneyi arasında istikrar ve uluslararası karşılıklı ilişki ve işbirliğinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi için Türk Dünyası kendi potansiyelinden yararlanabilir. Bunun için gerekli bütün imkanlar bizde mevcuttur.

2023'E YAKLAŞIRKEN TÜRK KAVRAMI VE TÜRK DÜNYASI

Dr. Sinan OĞAN

TBMM İğdır Milletvekili

Sayın Başkan, Değerli Forum Katılımcıları!

Öncelikle 4 Nisan günü böyle bir Forum yapmamızı, bir Forumda bir araya gelmemizi ben çok önemsiyorum. Çünkü 4 Nisan'da ömrünü Türk Dünyasına, Türklüğe, Turan ülküsüne adanmış rahmetli başbuğumuz Alparslan TÜRKES'in aramızdan ayrılışının 16. yılı. Bu açıdan, bir kez daha kendisini minnet ve şükranla andığımı ifade etmek istiyorum.

Tabi, içinden geçtiğimiz günler hakikaten böylesi bir etkinlik yapmayı anlamlı kılıyor. Konferansın ana başlığı "Dünya Türk Forumu" ve Türkiye'de bugünlerde biz maalesef Türk kelimesini tartışıyoruz.

Hatırlıyorum, ilk defa Sovyet coğrafyasına adım attığımızda, daha Sovyetler birliği dağılmamıştı, o günlerde hep şu tartışılıyordu: Azerbaycan'da yaşayanların bir kısmı biz Azeri'yiz bir kısmı biz Türk'üz diyorlardı. Kazakistan'da yaşayanların bir kısmı Sovyet psikolojisiyle "Kendimize Kazak mı diyeceğiz Kazak Türkü mü diyeceğiz"i tartışıyorlardı. Bu tartışmalar, o coğrafyada yıllardır yapılagelen tartışmalardı. Ama hiçbir zaman aklımıza gelmezdi ki, Türkiye'de bir gün gelecek bizim milletimizin ismi Türk mü Türkiyeli mi vs. tartışacağız. Hele ki, anayasal düzeyde bu tartışmaların yapılacağını o günlerde tahmin edemezdim. Bilmiyorum, sizin aklınıza bir gün Türk dünyasının kutup yıldızı olan, geçmişi itibariyle imparatorluk deneyimi ve uzun yılladır bağımsız bir devlet olarak yaşamını sürdürmesi itibariyle motor gücü olan Türkiye'de, bu tartışmaların yapılacağı gelir miydi? Gün gelecek, ülkemizin

bu tartışmalara sahne olacağını doğrusu hayal bile edemezdik. Dolayısıyla Türk dünyasının üzerine yeni bir görev düşüyor. Bu artık Türkiye'nin meselesi değil, Türk dünyasının bence topyekün meselesidir.

2023 vizyonunu konuşurken “Acaba 2023 yılında bu ülkede yaşayanlara ne diyeceğiz biz”i de konuşmamız lazım. 2023 Türk Konseyi önemli bir işlev üstlenecekken bence Türk Konseyi'nin görevlerinden birisi de Türk dünyasının dikkatini bu noktaya çekmektir. 2023 yılında bizim milletimizin adının ne olarak anılacağı tartışmasına Türk dünyasının da iştirak etmesi gerekir. Tabi önümüzde ciddi sıkıntılar var. Gönül isterdi ki, aradan 20 küsur sene geçtikten sonra bugün biz neleri yaptık hangi aşamalardan geçtik ve yeni Türk dünyasını bir adım öteye götürecek yeni meseleleri konuşalım. Bugün, Türk dünyasının bir köşesinden öbür köşesine bir Türk hala vizeyle gidiyorsa, halen bir Türk 22 sene sonra vizeyle dolaşıyorsa burada bize düşen -bir siyasetçi olarak kendi adıma da bir pay çıkarıyorum- daha çok iş var değerli arkadaşlar. Biz hala birbirimize vize uygulayan ülkelerden birisi konumundayız. Biz hala kendi hukuk sisteminde Türk'e bir ayrıcalık tanımayı kendi hukuk sistemine sokamayan ülkeler konumundayız. Eğer bir Türk bir başka Türk ülkesinde hala oturum peşinde koşuyorsa, hala Etiyopya'dan Çin'den ve ya ABD'den gelen birisiyle aynı statüde ben nasıl oturum alacağım diye ömrünün önemli kısmını bununla geçiriyorsa bizim alacak daha çok mesafemiz var. Birçok kurumlar oluşturabilirsiniz; ama Türk dünyasında bir birliğin başkanı herhangi bir vize alamadan o ülkeye gidemiyor, ne manası kaldı?

Bizim birbirimizle bu manada; en basitinden parlamentodaki bu oturumda Kazakistan'dan da milletvekillerimiz var, Sayın Bakanımız burada, birçok ülkeden siyasetçi burada akademisyenler burada, bizim kolaylıkla aşabileceğimiz çok konu var; ama bizim gündemimizde maalesef bu yok. Türkiye'nin gündemine baktığımızda Türk dünyası sivil toplum kuruluşlarının, strateji merkezlerinin gündeme sokmaya çalıştığı bir mesele halinde kalmış, onun ötesine geçebilmiş değildir. Eskiden Türkiye bu işlere öncülük ediyordu, şimdi Türk dünyasının da bu konulara -özellikle Azerbaycan ve Kazakistan- öncülük ve önderlik edebildiğini çok şükür ki, görebiliyoruz. Dolayısıyla artık Türk dünyasına biraz iş düşüyor. Türk dünyasının diasporalarını konuşuyoruz. Avrupa'da ciddi bir Türk diasporası oluşmaya başladı, Avrupa'daki Türk diasporasının bu etkileşim içinde daha aktif olması lazım. Türk dünyasının sorunu eğer biz kendimize sorun edemiyorsak, örneğin Dağlık Karabağ'daki işgal bir Kazak Türkü'nün sorunu olamıyorsa, burada da bir sorun vardır. Dolayısıyla-

la Atatürk'ün Azerbaycan için söylediği fakat tüm Türk dünyası için söyleyebileceğimiz tasada sevinçte birliği beraberliği bugün aktif olarak hayata yaşama geçirilmesi gerekir. Bugün biz siyasetçilere bu konuda çok görev düşüyor ama akademisyenlerin de yapacağı çok iş var. Artık bugün ne olduğunu ortaya koyma zamanıdır. Bugün akademik makalelerde net tavırların ortaya konması lazım, o net tavırların ortaya konmadığı sürece yıllar geçse de biz yine aynı şeyleri konuşuyor olacağız. Dolayısıyla ben bu toplantıyı düzenleyenlere çok teşekkür ediyorum.

Özellikle, böylesi günlerde bu toplantılar daha da anlam kazanıyor. Bu toplantıdan önemli sonuçlar çıkmasa bile ki, ben önemli sonuçlar çıkacağı kanaatindeyim, sadece bu isim altında bir araya gelmemiz bile, inanın bu kadar umutsuzluk içinde bile umutlarımızı biraz olsun yeşertiyor diyor, fazla da vaktinizi almak istemiyorum. Böylesi bir konuda toplantıyı düzenleyenlere hem teşekkür ediyor hem de böylesi önemli başlıklara 10 dakika değil de hiç olmazsa 15-20 dakikaya kadar süre verilmesinin daha faydalı olacağını, önümüzdeki toplantılarda önemli konuları çok sıkışık bir süre içinde değerlendirilmemesi gerekliliğini de ifade ediyor, hepinize saygılar sunuyorum.

TÜRK DÜNYASI İŞBİRLİĞİNDE ORTAK NOKTALAR

E. Büyükelçi, Dr. Aydın İDİL

Kırgız-Türk Manas Üniversitesi, Kırgızistan

Sayın Başkan, değerli katılımcılar,

Zaman darlığını değil, fakat konuların önemi ve geniş kapsamını ve boyutlarını göz önünde tutularak çok kısa beyanlarda bulunacağım.

Gerek açılış oturumunda, gerek bu oturumda söz alan konuşmacılar birçok konuda doğru teşhisler yaptılar ve katılmamız gereken ve katılmamız mümkün olmayan beyanlarda bulundular. Bu katılımcılara önce teşekkür ediyorum; tek bir konu ile ilgili iki hususu dikkatinize sunmak istiyorum:

Birinci husus: “Francophonie” örneğinden bahsederken özellikle üniversiteler düzeyindeki iş birliğinin önemini vurgulamak ve tabiatı ile üniversiteler düzeyindeki işbirliğinin eksikliğini belirtmek gerekir.

İçinde bulunduğumuz dönemde Türk Dünyası ile ilgili örgütlenme süreci giderek gelişmekte, bu alanda faal olmak isteyen çevrelerin ve kurumların sayısı da artmakta ve bu süreç etkin olmaktadır. Devlet kurumları, akademik kurumlar ve özel kurumlar söz konusu etkinliği paylaşmaktadır. Fakat üniversiteler düzeyindeki iş birliği, üniversiteler arasındaki ortak çalışmalar, ortak projelerin yürürlüğe konması, değişimler gerçekleştirilmesi gibi uygulamalar, işbirliğine niyet etmekten ve temaslar geliştirmekten ötede üniversitelerarası ortak çalışma ortamı henüz kurumsallaşmış çalışmalarla ortaya çıkmış görünmüyor. Değerli hocamız “Francophonie” modeli üzerinde izahlarda bulunmak sureti ile benzer bir işbirliğinin gerekliliğini anlattı. Tabiatıyla Türk devletleri ve toplulukları söz konusu olunca “Francophonie” ile tam olarak örtüşmeyen

birçok husus ortaya çıkabilir. Fakat Türk dünyasında, Türk toplumlarının dili temelde aynı olduğundan Fransızcanın ana dili değişik milletlere öğretilmesi uygulamasından pek daha kolay bir uygulama söz konusu olacağını da belirtmek gerekir. Bilimsel işbirliğinin ve ortak çalışmaların üniversiteler düzeyinde kalıcı şekilde sürdürülmesi büyük önem taşıyor.

İkinci husus, birçok katılımcının belirtmiş olduğu gibi dil konusu. Ortak dil ya da ortak alfabe, fakat henüz daha Türk coğrafyasında birbirimizle anlaşabilecek bir ortak dil yapısına sahip değiliz. Bu da kendiliğinden olmayacak, bazı erklerin somut çalışmalar ortaya koymasıyla bilimsel süzgeçlerden geçtikten sonra belirlenecek ve bağımsızlığını 20 yıl önce kazanan devletler için hala gelecekte gerçekleşebilecek bir düşünce ufku olarak kalmıştır. Oysa bu alanda ileri çalışmalar gerçekleştirebilecek, ortaklaşa kurumlaşma ve örgütlenme sürecine katkıda bulunabilecek devlet kurumları halen mevcut. Türk dünyasının uluslararası örgütlenmede hiç de geri kalmadığını görüyoruz. Dilin hassasiyeti çok önemli. Günümüzdeki Türk dünyası kurumlarının tarihten miras olarak sahip oldukları dilin ortaklaşa geliştirilmesi ve ortak bir iletişim dili yapılandırılması için vakit kaybetmeden harekete geçmelerini öneriyorum.

Sözlerime, herkesin bildiği ve fakat sık sık tekrarlanmayan bir hususu belirterek son vermek istiyorum: bütün Türk dili konuşan ülkeler deniz aşırı ülkeler değildir, bu ülkeler ana kara parçasında birbirleriyle karadan komşudur, ama ortak dilimiz henüz yoktur.

AVRUPA'YA GÖÇ'ÜN 50. YILINDA KAZAK DİASPORASI'NIN BUGÜNÜ VE GELECEĞİ

Dr. Abdulkayyum KESİCİ

Avrupa Kazak Dernekleri Federasyonu (FEKA) Başkanı, Almanya

Geçtiğimiz yıl, Avrupa'da Kazak Diasporasının oluşmaya başlamasına 50 yıl oldu. Batı Avrupa'daki bu Kazak Diasporasının ilk kısmını, 31 Ekim 1961'de Türkiye ile Almanya arasında imzalanan "Türk İşgücü Anlaşması" sonucunda 1962 yılından itibaren Türkiye'den Almanya'ya resmi işgücü göçü ile giden Kazaklar oluşturmaktadır. O yıllarda, Türkiye benzer anlaşmaları işgücüne gereksinim duyan diğer Batı Avrupa ülkeleriyle de yapmıştı. Bu anlaşmalar çerçevesinde, Kazaklar 1960'lı yılların ilk dönemlerinden başlayarak 1970'li yılların sonuna kadar gene Türkiye'den Almanya'nın yanı sıra İsveç, Fransa, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsviçre gibi Batı Avrupa ülkelerine göç ettiler. Böylece Avrupa'da oluşmaya başlayan Kazak diasporası sayı bakımından, Türkiye'deki bir kısım Kazakların 1980'li yıllarda İngiltere, Hollanda, Fransa ve Avusturya gibi ülkelere ekonomik nedenlerden ötürü, kendi girişimleriyle göç etmeleri sonucu daha da büyümüştü.

Genel olarak Avrupa'da yaşayan Kazaklar iki gruptan oluşmaktadır. Çoğunluğu oluşturan birinci grubun mensupları 1930'lu ve 1950'li yıllarda ülkelerini terk etmek zorunda kalan, Hindistan ve Pakistan üzerinden Türkiye'ye gelen ve oradan işgücü göçü ile Avrupa'ya giden Doğu Türkistan kökenli Kazaklar ve onların çocuklarından meydana gelmektedir. Sayıca az olan ikinci grubu ise 1920'li yılların sonlarında Kazakistan'da uygulamaya konan Sovyetleştirme politikaları sonucu ülkelerini terk ederek Afganistan ve İran'a göç eden, oralardan özellikle 1980'li yıllardan itibaren Türkiye üzerinden veya doğrudan Avrupa'ya giden Kazaklar ve onların çocukları oluşturmaktadır.

Avrupa'ya Göç'ün 50. Yılı, Avrupa'daki Kazak Diasporası ve kuruluşları tarafından değişik etkinliklerle anıldı.

Öte yandan, Avrupa'da kalıcı oldukları sonucuna varan ve yaşadıkları ülke koşullarına uyum sağlamak durumunda olan Kazaklar, zamanla sosyal-kültürel değerlerin yanı sıra milli-manevi değerlerin yaşatılmasına ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesine ihtiyaç duymaya başladılar. Bu ihtiyaç, Kazakların dernekler kurarak, organize olmalarına yol açtı. 1980'li yılların başlarında ilk olarak Almanya'da kurulan Kazak derneklerini, diğer Avrupa ülkelerinde kurulan Kazak dernekleri izledi. Giderek Avrupa'da sayıları artan Kazak dernekleri aralarındaki işbirliği ve dayanışmayı güçlendirmek amacıyla oluşturdukları Koordinasyon Kurulları vasıtasıyla bir çatı kuruluş altında buluşma çalışmaları başlattılar. Bu çalışmalar 2009 yılında Avrupa'nın değişik ülkelerinde 10 Kazak derneğini bir çatı altında buluşturan **Avrupa Kazak Dernekleri Federasyonu**'nun (FEKA) kurulmasıyla sonuçlandı.

Avrupa'daki Kazak dernekleri yukarıda ifade edilen amaçlarını gerçekleştirmek için çok sayıda etkinlikler düzenlemektedirler. Bunların en önemlilerinden birisi, her sene Kazakların yaşadığı bir Avrupa ülkesinde düzenlenen geleneksel "Avrupa Kazakları Kurultayı"dır. 2002 senesinden beri düzenli olarak organize edilen bu kurultaylarda, Avrupa'nın değişik ülkelerinden yüzlerce Kazak aileleriyle birlikte buluşmaktadır. Bunun yanı sıra, Avrupa Kazakları Kurultaylarına Kazakistan tarafından merkezi Almatı'da bulunan Dünya Kazakları Cemiyeti'nin yöneticilerinin, hükümet temsilcilerinin, Kazakistan bilim, edebiyat ve sanat çevrelerinin tanınmış simalarının, şarkı ve dans gruplarının, basın mensuplarının yer aldığı delegasyonlar da katılmaktadırlar. Özellikle değişik ülkelerde yaşayan Kazakların bir araya gelerek hasret gidermelerine ve yabancı ülkelerde doğup, büyümüş gençlerin birbirleriyle tanışmalarına, kaynaşmalarına imkan tanıyan bu kurultaylarda, Avrupa'daki Kazak Diasporasının ana dilin, milli benliğinin, milli kültür ve değerlerin, gelenek ve göreneklerin korunması ve yaşatılması gibi konularda karşılaştığı sorunlar tartışılmakta, çözüm yolları araştırılmaktadır. Bunun için de kurultay programları çerçevesinde özel yuvarlak masa toplantılar da düzenlenmektedir.

Yeri gelmişken şunu da belirtelim, bu seneki Avrupa Kazak Kurultayı, Fransa Kazak Kültür Derneği'nin (AKFT) organize etmesiyle 18-19 Mayıs 2013 tarihlerinde Fransa'nın başkenti Paris'te gerçekleştirilecektir.

Avrupa Kazak Diasporasının belirttiğimiz sorunlarının tartışıldığı ve çözüm yollarının arandığı diğer bir forum da "Avrupa Kazak Diasporası Genç-

lik Konferansları"dır. Avrupa Kazak Dernekleri Federasyonu (FEKA) ile ilgili derneklere ortaklaşa düzenlenen bu konferansların ilki Almanya'nın Münih şehrinde; ikincisi, İsveç'in Vesteros şehrinde; üçüncüsü, Paris'te ve dördüncüsü Almanya'nın Köln şehrinde gerçekleştirildi. 25-26 Aralık 2012 tarihlerinde Köln'de gerçekleştirilen **"IV. Avrupa Kazak Diasporası Gençlik Konferansı"**nın ana konusu da, Avrupa'ya Göç'ün 50. Yılı ile ilgili idi. Bu nedenle konferansta temel olarak, "Avrupa'ya Göç'ün 50. Yılında Kazak toplumunda meydana gelen değişiklikler; bu göç dolayısıyla Kazak toplumunun kazançları ve kayıpları; diasporanın geleceği" ve benzeri konular tartışıldı, değerlendirmeler yapıldı. Ayrıca bu konferansta, **"V. Avrupa Kazak Diasporası Gençlik Konferansı"**nın Aralık 2013'de İngiltere'nin başkenti Londra'da yapılması da kararlaştırıldı.

Avrupa'da yaşayan Kazakları endişelendiren konuların başında ana dili sorunu gelmektedir. Bu sorunun çözümüne yönelik bugüne kadar yapılan bütün çalışmalara ve faaliyetlere rağmen, Avrupa Kazakları arasında Kazak dilinin durumunun her geçen yıl biraz daha zayıfladığını, özellikle genç neslin anadilini unutmaya başladığını ya da hiç bilmediğini belirtmek gerekmektedir. Kazak diasporasını çok endişelendiren bu durumun oluşma nedenlerinin bazılarını burada aktarmak yerinde olacaktır:

- Eskiden diasporadaki ilk kuşak Kazaklar başka dil bilmedikleri için çocukları ve torunlarıyla, hatta çevresiyle sadece Kazakça konuşurlardı. Bu nedenle aile mensupları birbirleriyle Kazakça konuşma durumunda idi. Ancak, günümüzde diasporadaki ilk kuşağa mensup büyüklerin sayısı iyice azalmış olup, tükenmeye yüz tutmuştur. Bu durum, dış ülkelerdeki Kazaklar arasında Kazakça kullanımı alışkanlığına darbe vurmuştur.
- Avrupa'da Kazakça konuşmak için ortam yoktur. Çocuklar okullarda, yetişkinler işyerlerinde buldukları ülke dilleriyle konuşmaktadırlar. Özellikle, Avrupa'da doğup, büyümüş genç kuşağa mensup ebeveynlerin evlerinde ve çocuklarıyla sadece buldukları ülke dilleriyle konuşmaları, diasporada Kazak dilinin korunması ve yaşatılmasıyla ilgili endişeleri daha da artırmaktadır.
- Avrupa'daki Kazak diasporası mensuplarının ikinci kuşağı daha çok Türkiye'de doğup, büyümüş ve Türkiye'de eğitim almış kimselerden oluşmaktadır. Bunlar kendileri az çok Kazakça bilseler de, onların çocukları ya çok az Kazakça bilmekte veya hiç bilmemektedir. Dolayısıyla, bu

tür Kazak ailelerinde genellikle Türkiye Türkçesi konuşulmaktadır. Ancak, Türkiye Türkçesi konuşmanın diaspora Kazakları için bir avantajı da vardır. Zira, Kazakça ve Türkiye Türkçesi aynı kökten gelen, birbirlerinin lehçesi olan dillerdir. Dolayısıyla, Türkiye Türkçesini bilen bir diaspora Kazığı, Kazakça öğrenirken çok çabuk kavramakta ve çok kısa sürede Kazak dilini bütün incelikleriyle öğrenmektedir. Bunun çok güzel örneklerini Türkiye'den veya Avrupa'dan öğrenim için Kazakistan'a giden Kazak gençleri arasında görmekteyiz. Bu bakımdan, Avrupa'daki Kazak diasporasına mensup ailelerin çocuklarına Kazakçanın yanı sıra Türkiye Türkçesi öğretmek gibi bir misyonları da vardır.

Ancak, Avrupa'daki Kazak dernek ve kuruluşları Kazaklar arasında ana dil konusunda oluşan bu sıkıntıları aşmak için bazı çalışmalar da yürütmektedirler. Mesela, Londra, Paris, Köln, Münih ve Vesteros gibi şehirlerde Kazak dernekleri uzun zamandan beri, belli aralıklarla Kazakça dil kursları düzenlemektedirler. Bu kursları zaman zaman Kazakistan'ın Avrupa'daki diplomatik temsilcilikleri de desteklemektedirler. Haftada bir gün olarak düzenlenen Kazakça dil kurslarına ilgi büyüktür. Zira, bu kurslara çocukların yanı sıra gençler hatta yetişkinler de katılmaktadır. Ancak, bu kurslar zaman zaman sekteye uğramakta ve ara verilmektedir. Bu nedenle, 24-25 Aralık 2011 tarihlerinde, Avrupa Kazak Dernekleri Federasyonu (FEKA) ve Fransa Kazak Derneği (AKFT) tarafından Paris'te ortaklaşa düzenlenen **“III. Avrupa Kazak Diasporası Gençlik Konferansı”**nda bu mesele görüşülmüş ve bir dizi kararlar alınmıştır.

Bu kararlar çerçevesinde, Kazakça öğrenmenin en yararlı yöntemlerinin birinin hızlandırılmış dil kursları düzenlemek olduğu ifade edilmişti. Bunun üzerine, Avrupa Kazak Dernekleri Federasyonu (FEKA) ve Fransa Kazak Derneği (AKFT), Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı'nın da işbirliğiyle, 16-29 Nisan 2012 tarihleri arasında Paris'te Avrupa'daki Kazak diasporası çocuklarına ve gençlerine yönelik olarak 2 haftalık hızlandırılmış bir Kazakça dil kursu düzenledi. Kazakistan'dan gelen uzman öğretmenler öncülüğünde gerçekleştirilen bu kursa ilgi beklenenden de büyük oldu, başarılı olan katılımcılara sertifikalar verildi. Dış ülkelerde yaşayan genç kuşak Kazakların, Kazak dilini öğrenmesine yardımcı olacak bu tür etkinliklerin devam etmesinde çok büyük yararlar olduğu görüldü. Bu bakımdan, Avrupa'daki genç nesil Kazaklara yönelik ve uzman öğretmenler eşliğindeki gelecek 2 haftalık hızlandırılmış Kazakça dil kursunun önümüzdeki dönemde Londra'da düzenlenmesi planlanmaktadır.

Öte yandan, anadillerini çok az bilseler de, hatta hiç bilmeseler de Avrupa’da yaşayan genç nesil Kazakların çoğu, Kazakistan’a “tarihi yurt, atayurdu” gözüyle bakmaktadır. Bununla ilgili olarak, Avrupa ülkelerinde doğup, büyümüş, orta ve yüksek eğitim kurumlarında öğrenim gören Kazak gençleri arasında Kazakça öğrenme ve konuşma isteği üst düzeydedir denebilir. Mesela, Avrupa’da yüksek öğrenimlerini tamamlamış bazı Kazak gençleri, Kazak dilini, kültürünü ve tarihini daha iyi öğrenmek için çalışmak üzere 2011-2012 öğrenim döneminde sözleşmeli olarak Astana’daki Nazarbayev Üniversitesine ve Gumilev Avrasya Ulusal Üniversitesine gittiler. Aynı dönemin sonunda, Almanya’daki bazı Kazak öğrenciler Alman kuruluşlarının bursuyla Kazakistan’ın Taraz Üniversitesinde düzenlenen Yaz Okulu’ndaki Kazakça dil kursuna katıldılar. Gençlerin bu tür etkinlikleri halen devam etmektedir.

Avrupa’daki Kazakların milli örf-adetleri, gelenek ve görenekleri ne kadar koruduğu meselesine gelecek olursak; durumun, beklenmedik derecede üst düzeyde olduğunu belirtmek gerekir. Diasporadaki Kazaklar geleneksel hayat tarzlarını, doğumdan ölüme kadar değişik alanlardaki ritüellerini, milli örf-adetlerini, gelenek ve göreneklerini, toplumsal ve akrabalık ilişkilerini özde aynı kalarak, az çok değişikliklerle devam ettirmektedirler. Elbette bu durumun oluşmasında, bugün sayıları iyice azalan ve tükenmek üzere olan diasporadaki ilk kuşak Kazakların etkisi çok büyük olmuştur.

Ancak gerekli önlemler zamanında alınmazsa, Avrupa’daki yeni nesil Kazakların asimile olması tehlikesi de mevcuttur. Bu nedenle, “asimile değil, uyum” ilkesinden hareket eden diasporadaki Kazak ebeveynlere, kuruluşlara çok büyük görevler düşmektedir. Onlar bu konunun üzerinde hassasiyetle durmak, dayanışma içinde yeni neslin milli benliğini ve kültürünü korumasına yönelik çalışmalar yürütmek zorundadırlar. Bunun yanı sıra, kendileri dış ülkelerde doğup büyümüş olan Avrupa’daki bu Kazak anne-babaların, Kazakistan tarafından manen desteklenmesi de gerekmektedir. Bu tür manevi desteklerin sistemli bir şekilde yapılması lüzumludur. Bu mesele, Mayıs 2012’de Danimarka’da yapılan Avrupa Kazak Kurultayında da gündeme getirilmişti. Kurultay çerçevesinde düzenlenen ve Kazakistan’ın resmi temsilcilerinin de katıldığı “Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı”nda, Avrupa ülkelerinde açılması düşünülen “**Abay Enstitüsü**” gibi Kazakistan Kültür Merkezleri’nin bu konuda yapacağı çalışmaların diaspora Kazakları için çok önemli olduğu ifade edilmişti.

Sonuç olarak, Avrupa'daki Kazak Diasporası varlığını devam ettirmek gayreti içindedir. Bu bağlamda, diasporayı temsil eden Avrupa'daki Kazak kuruluşları faaliyetlerini tam bir dayanışma içinde sürdürmektedirler. Onlar diaspora Kazakları arasında milli benliğin, milli ve kültürel değerlerin, örf-adet, gelenek ve göreneklerin, birlik ve beraberliğin korunması, yaşatılması ve bunların gelecek nesillere aktarılması çabası içindedirler. Diasporadaki Kazaklar, Kazakistan'la da güçlü bağlar tesis etmek için gayret etmektedirler. Avrupa'daki Kazak Diasporası, yukarıda ifade edilen sorunları çözüme kavuşturulduğu takdirde, buldukları ülkelerde Kazak kültürünün tanıtımına katkıda bulunabilirler; o ülkelerle Kazakistan arasındaki kültürel-ekonomik ilişkilerin güçlenmesinde köprü görevini de yerine getirebilirler.

KAZAKİSTAN'IN DİASPORA POLİTİKASI

Prof. Dr. Gülnara MENDİKULOVA

Mendikulov Fonu Başkanı, Bilimler Akademisi Diaspora Merkezi,
Kazakistan

Çeviren: Dr. Almagül İSİNA

Kazakistan'ın dünya kamuoyununun tam üyesi olduğu bugünlerde bir üçlü ittifak konusu güncelliğini korumaktadır. Burada söz konusu olan üçlü ittifak, üç önemli unsur: *Kazakistan Cumhuriyeti*, *Kazak diasporası* ve *kandaşlarımızın* yaşadıkları ülkeler arasında gerçekleştirilen devletlerarası ve uluslararası düzeydeki karşılıklı işbirliği, karşılıklı bağlılık ve karşılıklı ilişkidir. Tarihi vatanları dışında etnik azınlık olarak yaşayan Kazak diasporası ve onların yaşadıkları ülkelerle devlet düzeyindeki işbirliği Kazakistan'ın dış politikasının en önemli konularından biridir¹.

Kazak diasporasının karakteristik özelliklerinden birisi, asırlarca göçebe hayat tarzını sürdüren atalarından genetik olarak aldıkları üstün uyum sağlama yetenekleri sayesinde göç ettikleri ülkeye başarılı biçimde adapte olabilmeleridir. Bu, sırasıyla Kazakların çokuluslu, çokkültürlü, çokdini yapıya ve gelişmiş ekonomiye sahip ülkelerde sosyolojik, psikolojik, fizyolojik yeteneklerini kullanarak başarılı hareket etmelerini sağlamıştır.

Uzun yıllar boyu kendini geliştiren Kazak diasporası heterojen olmayıp, ülkelere göre değişir. Çeşitli tarihi dönemlerde oluşum ve gelişim nedenleri de farklı olmuştur. Bu oluşum ve nedenleri *siyasi, dini ve ekonomik* olarak üçe ayırabiliriz.

1 Daha detaylı olarak bk.: Мендикулова Г.М. Казахская диаспора: история и современность. – Алматы: Реиз, 2006. - 343 с.

Yurtdışı Kazak toplumunda şu an bariz bir biçimde göze çarpan iki önemli sürecin yaşandığına şahit oluyoruz. *Birincisi*, yabancı ortamda etnik kimliğini korumak suretiyle kendini geliştirmek; ikincisi, atayurda, Kazakistan'a göç etmek. Söz konusu süreçler, Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandığı ve devletin diaspora politikasını yürütmeye başladığı 1991 yılından itibaren hızlanmaya başlamıştır.

Kazakistan Cumhuriyetinin bağımsız devlet olarak haritada yerini aldığı 1990'lardan itibaren farklı ülkelerdeki Kazak toplumunun gelişim süreci hız kazanmıştır. Bugünlerde diaspora temsilcilerimiz sıkça bir araya gelme, ortak kültürel ve sportif etkinlikler düzenleme gayreti içerisinde. Bu da Kazak diasporasının etnik kimliklerini koruma stratejisi gösterir.

Belirtmek gerekiyor ki Kazak toplumu ancak bağımsızlıkla birlikte farklı ülkelerde yaşayan kandaşlarının tarihini ve mevcut durumlarını öğrenme, atayurttakilerle çok taraflı ilişki kurma imkanına kavuşabilmiştir. Devlet, sadece ülkedeki yeni toplum -Kazakistan halkının birlik ve beraberliğini değil, aynı zamanda atayurttan uzaktaki kandaşlarını da kapsayan bütüncül bir politika yürütmektedir. Söz konusu politika Kazakistan'ın önceliklerinin başında gelmektedir.

Diaspora temsilcilerini Kazakistan devleti ile buluşturmak ve ortak koordinasyon çalışmaları yapmak üzere 29 Eylül 1992 yılında Almatı'da ilk *Dünya Kazak Kurultayı* yapıldı. Kurultaya Türkiye, Almanya, Fransa, İsveç, Norveç, Moğolistan, Rusya, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan vb. ülkelerde yaşayan Kazaklar iştirak ettiler. Alınan karar gereği, Kazakistan o tarihten itibaren yurtdışında yaşayan Kazaklarla çok taraflı ilişki yürütmeye başladı. Belirtmek gerekiyor ki Çin'de yaşayan Kazaklar 1. Dünya Kazak Kurultayına ülke yönetimi izin vermediğinden katılamadılar. Kurultayda Kazakistan Devlet Başkanı N. Nazarbayev yaptığı konuşmasında şunları belirtmiştir: "İnanıyorum ki biz şuan yaşadığımız mevcut krizi başarıyla atlattırız. Bağımsız Kazakistan iç dinamikleri ve potansiyeline uygun olarak güçlü ve gelişmiş bir ülke haline gelecektir. Kazak halkı dünya uygarlığına daha büyük katkıda bulunabilecektir. Bozkırlarımızın da, kentlerimizin de hayatı yeni coşkuyla dolup taşacaktır. Şundan eminim ki bu Kurultaya iştirak edenler en kısa zamanda atayurtları olan Kazakistan'ın gelişmesine de şahit olacaklardır".

Aynı şekilde I. Kurultayda genç Kazakistan devletinin dünyadaki bütün Kazakların tarihi vatani olduğunun da altı çizildi. Bu Kurultay Kazak diaspo-

rası tarihinde çok büyük önem arz etmektedir. Çünkü kaderin cilvesiyle dünyanın pek çok ülkesine göç etmek zorunda kalan Kazaklar yıllar sonra ilk kez atayurtlarını ziyaret etme, bir araya gelme ve buluşma imkanına kavuştu.

Kurultayda bütün dünyadaki Kazakların faaliyetlerini koordine edecek, diaspora Kazaklarının tarihini, kültürel ve dilsel özelliklerini araştırarak yeni bir kurumun oluşturulması kararlaştırıldı. Bu amaçla 18-19 Mart 1993 tarihlerinde 1976 yılında kurulan “Kazakistan” Birliğinin V. Konferansı gerçekleştirildi. Konferansta söz konusu birlik yönetimi Kazak diasporasını Kazakistan’ın tarihi, kültürü, bilim ve ekonomi alanlarında ülkenin elde ettiği başarıları vb. ile tanıştırma kararı aldı.

Ünlü yazar Kaldarbek Naymanbayev Dünya Kazakları Birliği Başkanı Nursultan Nazarbayev’in Birinci Yardımcısı seçildi. Toplantıda, ismi daha önce “Kazakistan” Birliği olan yapının, Dünya Kazak Birliği bünyesine dahil edilmesi yönünde alınan karar delegeler tarafından desteklendi. Bu kararlar “Dünya Kazak Birliği”, Kazakistan Birliği’nin her türlü kurumsal hak, varlık ve belgelerinin yasal vekili oldu.

Dünya Kazak Birliğinin çok yönlü faaliyetlerini geliştirmek üzere, 14 Şubat 1994 yılında Almatı’da Birlik bünyesinde Türkiye, Rusya ve diğer ülkelerde yaşayan Kazakların destekleriyle bir İş Merkezi açıldı. İlerleyen yıllarda Birlik bünyesinde Basın ve Kültür Merkezi de faaliyete geçti.

1994 yılında Dünya Kazak Birliği, Kazakistan MEB ve üniversitelerle yaptığı müzakere sonucunda yurtdışında yaşayan 40 Kazak asıllı öğrenciyi eğitim almak üzere Kazakistan’a davet etti. Birliğin sağladığı burs sayesinde bu öğrenciler Jalmbıl ili Karatau şehrinde bir yıllık hazırlık kursunu tamamladılar. Ayrıca, Bakanlıkla birlikte kendi çabalarıyla Kazakistan’da okumaya gelenlere maddi destek sağlandı. 1996-1995 yılları arasında Kazakistan’da 1 yıllık hazırlık kursunda okuyan diaspora temsilcilerinin sayısı 150’ye yükseldi. Onlar genel olarak Almatı Ziraat Üniversitesi, Abay Kazak Pedagoji Üniversitesi, Jambıl, Türkistan ve Taldıkorgan şehirlerindeki üniversitelerde öğrenim gördüler. Hazırlık kursuna kabul edilenler genel olarak Çin, Moğolistan, İran ve Rusya’dan gelen öğrencilerdi². Bu şekilde, 1995-1998 yılları arasında Dünya Kazak Birliğinin sağladığı destek sayesinde 300’den fazla Kazak öğrenci hazırlık kurslarını tamamlayarak üniversite kazandılar.

2 Дәулетов Т. Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының шежіресі. – Алматы, ДҚК, 2002. - 10 б.

1994'ün Ekim ayında Dünya Kazak Birliği Başkan Yardımcısı K. Nayanbayev İstanbul ve Salihli'ye (Türkiye) iş gezisinde bulundu. Söz konusu gezi, büyük Kazak şairi Abay Kunanbayev'le ilgili etkinlik çalışmaları konuşuldu. Bilindiği gibi, 1995 yılı UNESCO tarafından bütün dünyada "Abay Yılı" olarak ilan edilmiştir. Bu etkinlikler dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, Türkiye'de de kutlandı. İki kardeş devletin ilişkilerini geliştirme adına önemli olan bu etkinlikle ilgili Türk basını geniş yer ayırdı. Sözü ettiğimiz etkinlik sırasında Mart 1995 tarihinde İstanbul'da Kazakistan, Özbekistan, Türkiye, Rusya, Afganistan, İran vb. olmak üzere 17 ülke Kazaklarının katıldıkları Küçük Kazak Kurultayı düzenlendi. Kurultay gündemini 5 yıl içinde Dünya Kazak Birliğinin yaptığı faaliyetler, Birlik Tüzüğü'nün tadil ve ekleri oluşturdu.

1995-1996 yıllarında Kazakistan devleti "Kazak Diasporası Devlet Destek programı" geliştirdi. Söz konusu programda ben de görev aldım. Programın esas amacının Kazakistan devleti ile Kazak diasporasının çok yönlü ilişkilerini geliştirme ve derinleştirme olduğunu belirtmek istiyorum.

Yurtdışındaki kandaşlarımıza sağlanacak destek program Kazakistan Devlet Başkanının 31 Aralık 1996 tarih ve 3308 sayılı talimatıyla onaylandı. Söz konusu program Kazak devletinin yurtdışında yaşayan kandaşlarımızla ilgili yürüttüğü çalışma mekanizmalarının en önemli belgesi sıfatını taşımakta. Programa uygun olarak, 6 temel amaç belirlendi, bunlar: bilimsel araştırma; yasal evraklar; eğitim; kültür, turizm ve spor; kitap yayını ve basını; organizasyon çalışmaları³.

Bilimsel araştırma anlamında öncelikle yurtdışında yaşayan kandaşlarımızın hayat standartlarının sosyo-ekonomik yönünün incelenmesi öngörüldü. Ayrıca, Kazak diasporasının hukuki statüleri, demografik durumları, göç süreçleri hakkındaki bilginin Kazakistan devletine sunulması, önerilerde bulunulması talep edildi ve bunların hepsi yerine getirildi.

1990'lı yıllarda Çokan Velihanov Tarih ve Etnoloji Enstitüsünde, MEB Felsefe ve Siyaset Bilimi Enstitüsünde, El Farabi Kazak Devlet Üniversitesinde, Kazakistan Devlet Başkanlığına bağlı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü (KISI) ve diğer üniversitelerde diaspora konulu araştırmalar yürütüldü. Örneğin, 1997 yılında Tarih ve Etnoloji Enstitüsü ile "Gılım" Yayınevi destekleriyle Kazak tarihinde ilk olarak "*Kazak Diasporasının Tarihi Gelişimi. Oluşum ve Gelişim Aşamaları*" isimli monografi yayınlandı⁴.

3 <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U960003308>

4 Мендикулова Г.М. Исторические судьбы казахской диаспоры. Происхождение и развитие. - Алматы: Гылым, 1997. - 261 с.

Kazak diasporasını konu alan bu monografi hakkında 16 Aralık 1998 yılında Kazakistan Devlet Başkanı N. Nazarbayev'in konuşmasında da belirtildi. Şubat 1999'da Prof. Dr. Manaş Kozıbayev'in yönetiminde Kazak diasporası konulu ilk doktora tezi savunması yapıldı.

Birlik bünyesinde Ocak 1998 tarihinde Avrupa'da yaşayan Kazak diasporası için kültür merkezi açma konusu ele alınmıştır. Bu merkezin Almanya'nın Köln kentinde açılması ve yönetim kuruluna 15 kişinin seçilmesi yönünde kararı alındı⁵.

Belirtmek gerekiyor ki 1990'dan itibaren Küçük Kurultaylar Rusya, Çin, Moğolistan ve Özbekistan olmak üzere, Kazakların daha yoğun yaşadıkları ülkelerde gerçekleştirildi. Bütün bunlar II. Dünya Kazak Kurultayının yapılması ve dünyadaki Kazakların birleşmesi adına sağlam bir temel hazırladı.

II. Dünya Kazak Kurultayı büyük bir hazırlıkla gerçekleştirildi. 20 Temmuz 2002 tarihinde Kazakistan Başbakanı İmangali Tasmaganbetov Bakanlar Kurulunun aldığı Kurultayın Türkistan şehrinde yapılması yönündeki kararını imzaladı.

23-24 Ekim 2012 tarihinde Türkistan'da 34 farklı ülkeden 400 kişinin katıldığı II. Dünya Kazak Kurultayı⁶ düzenlendi. Kurultaya katılan en kalabalık heyet Özbekistan Kazakları idi. Bu Kurultayda olumlu bir gelişme yaşandı: Çin'de yaşayan Kazaklar Kurultaya katıldılar. Yukarıda da belirtildiği üzere, I. Kurultaya Çin'de yaşayan diaspora temsilcilerimizin Kurultaya katılmalarına izin verilmemiştir.

23 Ekim 2002 tarihinde Türkistan'da gerçekleşen II. Dünya Kazakları Kurultayı Kazakistan Devlet Başkanı N. Nazarbayev'in açış konuşmasıyla başladı. Devlet Başkanı yaptığı konuşmasında delegelere Kazakistan'ın iç ve dış politika amaçları ve önceliklerinden bahsetti. Devlet Başkanı ayrıca Kazakların yoğun olarak yaşadıkları ülkelere yaptığı resmi ziyaretlerde diaspora temsilcileriyle bir araya gelmeye gayret ettiğini belirtti.

Tarihi vatanlarına göç etmek isteyen Kazaklarla ilgili konunun değerlendirilmesi II. Kurultayı önemli kılmıştır. Kurultaydan hemen sonra sadece Moğolistan'dan 800 Kazak ailesi atayurtlarına göç etti. Kazakistan'a kesin dönüş yapan Kazakların sayısında artış yaşandı. Örnek verecek olursak, son 20 yıl içinde Kazakistan'a 840 bin Kazak göç etti.

5 http://ru.government.kz/docs/u051673_rus.html

6 Дәулетов Т. Дүниежүзі қазақтарының II құрылтайы. – Алматы, 2003. – 77 б.

28 Mayıs -2 Haziran 2004 tarihlerinde toplam 17 ülkeden 900 kadar delegenin katıldığı Batı Avrupa’da yaşayan Kazakların Küçük Kurultayı Berlin’de düzenlendi. Kazakistan’dan sanatçı, yazar, şair ve kültür insanlarından oluşan 90 delege katıldı.

13 Ekim 2004 yılında Kazakistan Devlet Başkanı N. Nazarbayev’in aldığı karar gereği, Dünya Kazak Birliği Birinci Başkan Yardımcılığına Talgat Mamaşev getirildi.

18 Mayıs 2005 yılında Dünya Kazak Birliği bünyesinde kurulan “Dünya Kazakları Öğrenci Gençlik Merkezinin” Tüzüğü, programı ve amblemi onaylandı. Bu toplantıda Kazak diaspora gençlerinin eğitim ve ikametleriyle ilgili konular değerlendirildi.

Yurtdışında yaşayan Kazak toplumlarının tarihini ve kültürel miraslarını, günümüzdeki hayat standartlarını araştırma işine hız kazandırıldı. Örneğin, Kasım 2004 tarihinde yurtdışında yaşayan Kazaklarla ilgili araştırmalarda bulunan uzmanlarla bir müzakere toplantısı gerçekleştirdi. Bu toplantıda diaspora uzmanı, tarihçi Prof. Dr. Gülnara Mendikulova, demografi uzmanı Prof. Dr. Makaş Tatimov, Doç. Dr. B. Sadıkova, gazeteci Uahap Kıdırhan vb. katıldılar. Kazak diasporası tarihini ve günümüzdeki durumunu araştırma konusunun hem bilimsel hem de pratik olarak irdelenmesi dile getirildi. Birlik bünyesinde bir Diaspora Merkezinin açılması da karara bağlandı⁷.

Diaspora açısından 2005 yılının en önemli olayı yeni başkent Astana’da 3. Dünya Kazak Kurultayı’nın hazırlık çalışmaları ve gerçekleştirilmesi oldu. Kazakistan hükümetinin 797 sayılı kararı gereği, III. Kurultayı için hazırlık çalışmalarına start verildi. Kazakistan Hükümetinin söz konusu kararına uygun olarak organizasyon komisyonu kuruldu. Komisyon başkanlığına Başbakan Yardımcısı A.S. Esimov, yardımcıları olarak Kültür, Enformasyon ve Turizm Bakanı E.M.Kosubayev, Dünya Kazak Birliği Birinci Yardımcısı Talgat Mamaşev, Devlet Başkanlığı bünyesindeki Sosyal Politika Bölüm Başkanı Darhan Kaletaev; Genel Sekreter olarak Baurcan Omarov seçildi.

Kurultaya, Rusya, Çin, Avusturya, Norveç, Çek Cumhuriyeti, İtalya, Singapur, Mısır vb. devletler dahil olmak üzere toplam 32 ülkeden 300’den fazla delegenin yanı sıra Kazakistan’ın bütün bölgelerinden, Almatı ve Astana’dan da katılım sağlandı, Kurultaya medyanın ilgisi yoğun oldu.

7 Дәулетов Т. Дүниежүзі қазақтары қауымдастығының шежіресі (29.07.2002 – 29.09.2005). II кітап, Алматы, ДҚК, 2005. – 115 б.

28 Eylül 2005 tarihindeki Kurultayın gündemi dört alt temadan oluşmuştur:

-Kazak diasporası ve onun kültürünün geliştirilmesi;

-Diaspora temsilcilerinin Kazakistan'da eğitim almaları için imkanların sağlanması;

- Diaspora temsilcilerinin Kazakistan'a yatırım yapmalarının desteklenmesi;

-Göç politikası ve Kazakistan'a göç eden diaspora temsilcilerin problemlerinin çözümü.

Yıllarca biriken sorunlardan dolayı oturumlarda müzakerelerin yoğun olarak yaşandığını da belirtmek gerekiyor.

29 Eylül tarihinde düzenlenen Kurultayda Devlet Başkanı ve Dünya Kazak Birliği Başkanı N. Nazarbayev yaptığı konuşmasında, Almatı ve Türkistan'da gerçekleşen Kurultayların üzerinde durdu. Devlet Başkanı "Elbette ki biz her şeyden önce Kazak ulusunun tarihi ve geleceğine gereken ilgiyi göstermeliyiz. Bugünkü 3. Kurultay Dünyanın farklı yerlerinde yaşayan Kazakları buluşturmada bir dönüm noktası olmalıdır. Bu salonda bulunan 32 ülkeden gelen kandaşlarımızın sayısı da sevindiriyor. Aramızda bakan, profesör, vali, sanatçı, rektör, yazar, büyük iş adamları da bulunmakta... Rusya, Çin, Türkiye, Almanya, ABD, Fransa, İsveç ve İran, Özbekistan ve Kırgızistan, Türkmenistan ve Afganistan... gibi ülkelere kaderin cilvesiyle göç etmek zorunda kalan kandaşlarımız atayurtları olan Kazakistan'a, Astana'ya kavuşabilmek için nice çetin yollara katlanmak zorunda kalmışlardır"⁸.

Ayrıca N.Nazarbayev Kazakistan'ın günümüzde elde ettiği başarıların üzerinde durmuş ve devletin yurtdışındaki Kazak toplumlarıyla çok yönlü işbirliği yürütmenin öncelikli ulus politikası olduğunu özellikle belirtmiştir. Bunun yanı sıra son yıllarda ülkemiz ile Kazak diasporası arasındaki işbirliğinde olumlu yönlerle birlikte hukuki, kültürel, enformasyon ve eğitim alanlarıyla ilgili bazı sorunların olduğunu dile getirmiştir. Devlet Başkanı Dışişleri Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere ilgili diğer devlet kurumlarının Kazak diasporası ve göçmenlerle sürekli ve aktif bir biçimde yetkileri dahilinde hızlı ve etkili çalışmalar yapmaları gerektiğine de değindi. "Yurtdışındaki kandaşlarımızın

8 Выступление Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на III Всемирном конгрессе казахов (Астана, 29 сентября 2005 года).

eğitimi çok önem arz eden konudur. Bugünlerde devlet tarafından farklı ülkelerdeki Kazak gençleri için ayrılan %2'lik kota ve üniversiteler bünyesinde açılan hazırlık kursları bunun bariz bir göstergesidir. Gelecekte bunların kapsamı genişletilmelidir⁹. “.

21 Kasım 2005 tarih ve 1673 sayılı “Devletin 2005-2007 yılları arasında yurtdışında yaşayan kandaşlarımızı destek programı” Kazakistan devleti ile Kazak diasporası işbirliğinin geliştirilmesinde yeni bir adım olmuştur. Söz konusu programa uygun olarak, dünyanın farklı ülkelerinde yaşayan Kazak diasporasının gelişiminin özellikleri tahlil edilmiştir. Tek Kazak ulusunun en önemli parçası olan kandaşlarımıza devlet tarafından sosyo- ekonomik ve hukuki destek sağlayacak bir sistem oluşturmak programın esas amacıdır”.

Bunu gerçekleştirmek için aşağıdaki hedefler belirtilmiştir:

- 1) Kazak Diasporasını desteklemek için hukuki destek sağlamak;
- 2) Kazak Diasporasıyla sıkı ekonomik işbirliği inşa etmek için şartlar oluşturmak.
- 3) Yurtdışında yaşayan kandaşlarımızla kültürel, insani ilişkilerin sürekliliğini sağlamak adına uygun şartlar yaratmak;
- 4) Yurtdışında yaşayan kandaşlarımızı bilgilendirmek.
- 5) Yurtdışında yaşayan kandaşlarımızın Kazakistan'daki üniversitelerde öğrenim görmelerini sağlamak.
- 6) Kazak diasporasının birliğini sağlamak.

Devlet Başkanının 25 Nisan 2006 tarih ve 325 sayılı Diaspora Kazaklarıyla ilgili talimatının uygulanması için resmi komisyon kuruldu.

Komisyonun esas görevi aşağıdakilerden oluşmuştur:

1. Kazak diasporasının hayatı ve faaliyetleriyle ilgili sorunları araştırmak.
2. Yurtdışında yaşayan Kazaklarla çok yönlü iletişimin geliştirilmesi, derinleştirilmesi için gerekli şartları oluşmak üzere ortak hareket etmek.
3. Yurtdışında yaşayan Kazakları destekleme sürecinde ortaya çıkan sorunların çözümünde devlet kurumlarıyla istişarelerde bulunmak.

9 Выступление Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на III Всемирном конгрессе казахов (Астана, 29 сентября 2005 года).

4. Kazak diasporasının milli ve kültürel ihtiyaçlarını karşılama hakkının ihlali durumlarında denetim yapmak.

Komisyon; diasporayla ilgili çalışmalarda bulunan bütün bakanlıklar, Senatörler ve milletvekilleri dahil edildi.

Bu aşamadaki en önemli faaliyet Diaspora Araştırma Merkezinin açılması olmuştur. Ayrıca yapılan işlerin önemli sonuçlarının yansıtıldığı monografi ve makalelerin yayınlanması, bilim çevresinde büyük bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu dönemlerde pek çok yayın gün yüzüne çıkmıştır. Örneğin, “Kazak Diasporası: Tarihi ve Gelişimi”, (Yazarı G. Mendikulova), 2006; “Özbekistan Kazaklarının Tarihi ve Günümüzdeki Gelişimi¹⁰,” (Yazarları: G.Mendikulova ve K.Koblandin); Kazakistan’a göç eden diaspora tarihi, Fransa’daki ve Çin’deki Kazaklar hakkında 3 monografi yayına hazırlanmıştır.

“Özbekistan, Rusya ve Çin’deki Kazaklar, Kazak Ulusunun Bölünmez Parçası ve Kazakistan Cumhuriyetinin milli düşüncelerini yayma noktaları” isimli uygulamalı projeye 2007-2009 yılları arasında KC MEB tarafından maddi destek sağlandı (Proje yöneticisi: Prof. Dr. G. Mendikulova ve T. Maşşev).

Söz konusu proje sürecinde pek çok bilimsel araştırma gerçekleştirildi. Örneğin: Arşiv dokümanları için Kazakistan Merkez Devlet Arşivi, KC Devlet Başkanlığı Arşivi; Taşkent’teki Özbekistan Merkezi Devlet Arşivi, Nüküs’teki (Karakalpakstan) Merkezi Devlet Arşivi ve İçan Kala Hiva Devlet Tarih ve Arkeoloji Müzesindeki tarihi belgelerden yararlanıldı.

Kasım 2008 tarihinde Çin’de Diaspora Araştırma Merkezinde kapsamlı bir çalışma yürütüldü. Söz konusu çalışmalar esnasında Pekin ve diğer kentlerde yaşayan Kazaklarla görüşmeler yapıldı.

Heyet üyeleri Çin Devlet Uluslar Komitesi, Kazak Redaksiyonunu, Çin Uluslar Radyosunu, Kazak Yayınevini, pek çok üniversite, kütüphane ve müzeyi ziyarette bulundular. Bu araştırma gezisi Kazakistan Pekin Büyükelçiliğinin destekleri sayesinde çok verimli ve başarılı geçti. Belirtmek gerekiyor ki MEB Bilim Komitesince yürütülen söz konusu projenin başarılı olması, iler-

10 Мендикулова Г.М. Казахская диаспора: история и развитие. – Алматы: Ренз, 2006. – 341 с.; Қ.И. Қобландин, Г.М. Мендіқұлова. Өзбекстандағы қазақтардың тарихы және қазіргі кездегі дамуы. – Алматы: ДҚҚ, 2009. – 294 б.; Мендикулова Г.М., Атантаева Б.Ж. история миграций между Казахстаном и Китаем. 1860-1960 гг. – Алматы: СаГа, 2008, и др.

leyen dönemlerde konuyla ilgili bilimsel çalışmalarda bulunmak isteyenlerin burs kazanmasına da imkan tanıdı.

2008 yılında yurtdışında yaşayan kandaşlarımızın Kazakistan'da eğitim almalarını sağlayan süreci hızlandırmak üzere (G. Mendikulova tarafından) КС МЕВ'е öneriler yapıldı. Öneri yurtdışında yaşayan Kazakların sorunlarıyla ilgilenen resmi kurumlara iletilmek üzere yapıldı. Bu da söz konusu projenin pratik öneminin bir kanıtıdır.

Kazakistanlı bilim adamları pek çok ülkede düzenlenen uluslararası toplantılara katıldı ve son yıllarda Kazakistan¹¹, Rusya¹², Özbekistan¹³, Avustur-

-
- 11 Мамашев Т.А. Әңгіме арқауы – көші-қон // Алтын бесік, 2007. № 1, 16-17 бет.; Мамашев Т.А. Түркиядағы мерейлі мереке // Алтын бесік, 2007. № 4, 12-18 бет.; Кобландин К.И. О численности и расселении казахов на территории современного Узбекистана середины XIX- начала XXI в // Всемирная история и Казахстан в XXI веке. – Алматы, 2007. – С. 38-43; Aidar Samaev, “Creation of the Kazakh Irredenta in China,” Center of Eurasia, 1 (2009), (in Russian); Aidar Samaev, “The Kazakh Societies abroad and the Problems of Their Repatriation,” Proceedings of the International conference “Citizen, society, state: Timely Questions of Interaction”. Semeu, (2006), pp. 264-268 (in Russian); и многие др.
- 12 Атантаева Б. Участие советских военнослужащих в Илийском восстании 1944-1949 гг. // Материалы Международной научно-практической конференции «Уроки истории. Вторая мировая война и история России и мира 20-21 веков». – Санкт-Петербург, 2008; Атантаева Б. Приграничное население и вопросы российско-китайского территориального разграничения во второй половине XIX в. // Материалы международной научно-практической конференции «Казахи России и сопредельных стран: история и современность». – Омск, 20-23 мая 2009 г.; Атантаева Б. Причины и последствия изменения репатриационной политики в СССР в 1950-1960-е гг. // Материалы Четвертых научных чтений памяти Е.М. Залкинда. – Барнаул, 29 мая 2009; Атантаева Б. Исторический опыт решения приграничных вопросов в Центрально-азиатском регионе в первой четверти XX в. // Российский журнал, Новосибирск, 2009; и др.
- 13 Роль ислама в успешной адаптации казахской диаспоры к нетрадиционной среде обитания // Исламские ценности Центральной Азии: толерантность и гуманизм. - Ташкент, 2007. – С. 17-27; и др.

ya¹⁴ Fransa¹⁵, Japonya¹⁶, Türkiye¹⁷, Moğolistan¹⁸, Hindistan¹⁹ ve Kırgızistan²⁰ vb. olmak üzere pek çok ülkede 250'den fazla makale yayınlandı.

Aynı şekilde, halihazırda yürütülmekte olan “2009-2013 Diaspora Destek Programı” da Kazakistan devleti ile Kazak diasporasının karşılıklı işbirliğinin gelişmesini sağlayan yeni ve önemli bir belge olacaktır.

Yeni kabul edilen Diaspora Devlet Destek Programına istinaden yeni strateji kabul edildi. Buna göre, eğitim, bilim, kültür ve sosyo-ekonomik alanlarda olduğu gibi Kazak Kültür Merkezilerinin toplumsal hayatında da Kazak diasporasının birliğini sağlamaya yönelik pek çok uzun vadeli eylemlerin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

Belirtmek gerekiyor ki Kazakistan Devleti ile onun diasporası arasındaki ilişkiler aşağıdaki şekilde yürütülmekte:

-
- 14 Gulnara Mendikulova. *Kazakh Women: the Impact of Three Different Socio-Political Systems within Two Centuries // Gender Politics in Central Asia. Historical Perspectives and Current Living Conditions of Women.* – Bohlau Verlag Koln. Weimar. Wien, 2008. – p. 21-35; и др.
 - 15 Gulnara Mendikulova. *La diaspora kazakhe et la politique de rapatriement de la Republique du Kazakhstan (Диапоральная и репатриационная политика Республики Казахстан (на французском языке) // Revue Europeenne des Migrations Internationales (REMI).* 2010, # (26)3. – pp. 153-167.
 - 16 Gulnara Mendikulova. *The Kazakh Diaspora Politics of the Republic of Kazakhstan // Proceeding of the International Symposium “Major Regional Powers in Eurasia” 11-12th December 2010.* – Osaka, Japan.
 - 17 Gulnara Mendikulova. *The Kazakh Diasporas and Irredentas // World Turkish Forum “Turkish Council, Turkish Diaspora and Socio-Economic Cooperation”. 20-22 October 2010.* – Istanbul: TASAM, 2011. – P. 203-223.
 - 18 Мендикулова Г.М., Атантаева Б.Ж. *Влияние исторических событий первой половины XX в. на развитие казахской диаспоры в Китае // Материалы международной научно-практической конференции “Казахская диаспора: прошлое, настоящее и будущее”. - Баян-Олгий (Монголия), 2009. - С. 3-10; Атантаева Б.Ж. Причины перекочевков казахов на территорию Китая во второй половине XIX в. // Материалы международной научно-практической конференции “Казахская диаспора: прошлое, настоящее и будущее”. - Баян-Олгий (Монголия), 2009 - С. 84-90.*
 - 19 Gulnara Mendikulova. *Migrations in Post-Soviet Central Asia: Problems and Perspectives // International seminar Communities, Institutions and ‘Transition’ in post 1991 Eurasia in February 22-24, 2010, в Maulana Abul Kalam Azad Institute of Asian Studies, Kolkata, India.*
 - 20 Gulnara Mendikulova. *Theoretical-Methodological Aspects of Polyethnism, Migration and the National Idea of the Republic of Kazakhstan // Thesis of the Third Congress of the Turkic World Sociologists «Globalization and Turkic World». September 21-24, 2010, Bishkek, Kyrgyzstan – С. 119-120.*

1. Diasporanın tarihinin ve onun farklı iklim, sosyo-ekonomik ve kültürel ortamlardaki engin hayat tecrübesinin araştırılması.

2. Ortak insani yardım (Kazakların yaşadıkları ülkelere Kazakça ders kitapları, edebi kitapların ve periyodik yayınların yollanması)

3. Yurtdışındaki Kazak Kültür Merkezlerine geniş kapsamlı yardım, destek sağlama; işbirliğini geliştirme.²¹.

Söz konusu etkinlikler, yurtdışında yaşayan Kazakların etnik kimliğini korumaları, ana dillerini, tarihini öğrenmeleri ve gelenek-görenekleri, kültürlerini yaşatmaları için gerekli olumlu şartların oluşturulmasına yardımcı olacaktır.

Bunun yanı sıra başka eğilimlerin de mevcut olduğu belirtilmelidir. Örneğin, 2010 yılında Paris'te yaşayan Berlin İrişev isimli vatandaşımız Londra Olimpiyat Şampiyonu Aleksandr Vinokurov'un ve Fransa'da yaşayan Kazakların da üye oldukları Kazak Derneğini kurmuştur. Bunun çok önemli bir başlangıç olduğu kanaatindeyiz. Çünkü Dernek sadece Kazakistan Kazaklarını değil, aynı zamanda bütün Kazak diasporasını da bir araya getiriyor.

Sonuç olarak belirtmek isterdim ki Kazakistan Cumhuriyetinin diaspora politikası detaylarda değişti, ancak geneli korunarak ülke dışında yaşayan Kazakların hayatlarını iyileştirilmesine yönelik yürütülmektedir.

21 Мендикулова Г.М. Актуальные проблемы диаспорологии в Казахстане // Отан тарихы, 2000. № 3-4. - С. 37-42; Мендикулова Г.М. Казахская диаспора и Республика Казахстан: проблемы и перспективы // Казахстан-Спектр, 1998. № 1. - С. 73-77.

2023 VİZYONUNUN NERESİNDEYİZ?

Dr. Veyis GÜNGÖR

Avrupalı Türk Demokratlar Birliği Başkanı, Hollanda

2023 Vizyonu genel olarak ekonomik kalkınma, gelir düzeyinin yükselmesi, ülkemizin dünyanın en büyük limanlarına sahip olması gibi birçok hedefleri olarak ifadesini bulmaktadır. Diğer taraftan 2023 Vizyonunun bir de soyut bir süreci bulunmaktadır. Bu süreç; zihniyet değişimi, entelektüel, irfan, medeniyet ve kültür tasavvurları olarak ifade edileceği gibi, bir başka ifadeyle Türkiye’yi 2023 Vizyonuna taşıyacak bir anlayış ve duruş olarak da ifadesini bulabilir. Bu ifadelerden sonra, Türk diasporaları Cumhuriyetimizin 100. yılında hedeflenen Vizyon’un neresindedirler sorusunu kendi kendime sormaktayım. Otuz yılı aşan bir süredir Türkiye dışında yaşayan, ancak sürekli ana unsur, ana ülke ile çok farklı alanlarda işbirliği yapan bir birey olarak soruyorum bu soruyu. Türk kültür değerlerine yabancılaşmadan içinde bulunduğum ülke insanları ve kurumlarıyla günlük iletişim ve ilişki içerisindeyim. İçinde yaşadığımız ülke insanı ve kuruluşlarıyla ortak çalışmalarımız var.

2023 Vizyonunda aktörüz!

TASAM’ın 2. Dünya Türk Forumu’nda TÜRK DİASPORALARI 2023 VİZYONU’nu seçmesi bize ister istemez “Biz bu vizyonun neresindeyiz?” sorusunu sorduruyor. Ve devamla uygulamakta olduğumuz faaliyetler ve projelerle 2023 Vizyonuna kendi çapımızda nasıl bir katkı yapmaktayız sorusunu beraberinde getirmekte. Çünkü biz, Türk Diasporalarından biri olarak bu Vizyonun şekillenmesinde önemli bir aktörüz. Çünkü biz ait olduğumuz ülkenin yumuşak gücüyüz. Türkiye’nin 2023 Vizyonunun bizim mücadelemizde, ortaya koymaya çalıştığımız çalışmalarımızda çok yönlü aidiyet ve ulus ötesi kimlik, sosyal sorumluluk, katılımcılık gibi anlayışların öne çıktığını söyleyebiliriz. Bu doğrultuda; Siyasi Katılım ve Sorumluluk, Ortak Çalışma, Diyalog

ve Çok Amaçlı Lobi, AB-Türkiye İlişkileri, İnsan Hakları ve Irkçılık, Sivil Toplum ve Demokrasi, Mevlana'nın Yedi Öğüdü/Konya Kriterleri, Ahilik ve Sosyal Sorumlu Girişimcilik başlıca faaliyet ve projelerimizdir.

Türkiye'nin Tarihi Şansı

2023 Vizyonu Türkiye ve Türklerin, insanlık birikimine katkıda bulunacak, evrensel kültüre verebilecekleri olağan üstü ve köklü bir birikimleri olduğunu göstermektedir. Türkiye, tarihi ve coğrafi derinliği ile yarınların/tarihin şekillenmesinde önemli bir rol oynayacak şansa sahiptir. Türkiye bu şansla, kısa adı TİKA olan 'Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı', bir çok ülkenin başkentinde açılmakta olan 'Yunus Emre Enstitüleri', Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ve Türk Hava Yollarının dünyanın en ücra köşelerine yaptığı seferlerle, bir taraftan kültürel diplomasi, diğer taraftan resmi diplomasinin ötesinde hizmetler vererek, dünyanın farklı coğrafyalarında gönülleri kazanmaya çalışmaktadır.

2023 Vizyonu bizi nasıl yönlendiriyor?

Anadolu'nun geniş gönül coğrafyasının bir tanesinin de içinde yaşadığımız Avrupa olduğuna inanmaktayız. Avrupa'da yaşayanlar olarak, Türkiye'nin tarihi birliktelik yaşadığı coğrafya ile iletişime girmemiz, Çin, Hindistan, Rusya, Asya ve Orta Asya medeniyetlerini keşfetmemiz, modernitenin üretildiği Amerika ve Avrupa'yı iyi okumamız ve Sahra Afrika, Uzak Asya'daki gelişmeleri takip etmemiz artık kaçınılmazdır diye düşünmekteyiz.

2023 Vizyonu bize mensup olduğumuz medeniyetin yeniden yüklediği misyonun farkında olarak, başta Hollanda'daki insanımız olmak üzere, insanlığa hizmet götürmeyi öngörüyor.

Sosyal sorumluluk duygusu içinde, milli ve manevi değerlerinden taviz vermeden, küresel ölçekte proaktif, insanlık sorunlarını kendine dert edinmiş, sahiplenmiş, Avrupa'da edinmiş olduğumuz bilgi ve tecrübenin ait olduğumuz medeniyetin uzandığı her yerde dolaşımının sağlanmasına katkıda bulunmaktadır.

Türkiye 2023 hedeflerine yürürken, sayıları 4 milyonu bulan Türk diasporalardan birisi olan Avrupalı Türklerin yaşadıkları yerler ile bağlı oldukları ülke ve topluluklar arasında çok yönlü oluşturdukları köprüler de göz ardı edilmemelidir.

DÜNYADA DİASPORA STRATEJİLERİ: TÜRK DİASPORASI İÇİN ÖNERİLER

Bahri Can ÇALICIOĞLU
DEİK Genel Sekreteri

Sayın Başkan,

Türk Dünyasının Seçkin Temsilcileri,

Değerli Basın Mensupları,

Hanımefendiler, Beyefendiler,

Sizlerle birlikte olmaktan duyduğum mutluluğu ifade ederek hepinizi şahsım ve Genel Sekreterliğini yürüttüğüm Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) adına saygıyla selamlıyorum.

Öncelikle Türk dünyasının güzide temsilcilerini bugün burada bir araya getiren Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi'ne (TASAM) ve bu organizasyonun gerçekleşmesinde emeği geçen kişi ve kurumlara teşekkür ediyorum.

Değerli katılımcılar,

Konuşmama başlarken sizlere DEİK'i kısaca tanıtmak istiyorum.

1986 yılında TOBB öncülüğünde kurulan DEİK 5174 sayılı Kanun ile "Türk özel sektörünün dış ekonomik ilişkilerini yürütme" görevini üstlenmiştir.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), 25 yılı aşan bir süredir şirketlerimizin küresel pazara entegre olması, küresel değer zincirinde ileri konumlara yükselmesi için çalışıyor.

Türk özel sektörünün uluslararası piyasalarla ekonomik, ticari, sınai ve mali ilişkilerini izlemek, bu ilişkilerin kurulmasına ve geliştirilmesine yardımcı olmak amacıyla kurulan DEİK, 106 ülke ile kurduğu ikili iş konseyleri ile şirketlerimize küresel piyasalarda rehberlik etmektedir.

DEİK dış ekonomik ilişkilere bir bütün olarak yaklaşmaktadır. İhracattan ithalata, Türkiye'ye yönelen yabancı yatırımlardan Türk özel sektörünün dış yatırımlarına, uluslararası müteahhitlik hizmetlerinden enerjiye, bankacılıktan lojistiğe tüm ticaret, yatırımlar ve hizmetler alanlarında faaliyet göstermekte ve çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Kurulduğu günden beri 5000 üzerinde etkinlik düzenleyen ve Türk özel sektörünün, Türkiye'ye ilgi duyan yabancı sermayenin referans kaynağı ve bilgi merkezi olan DEİK, hayata geçirdiği stratejik projelerle Türk özel sektörünün küresel rekabet gücünün artması için çalışmaktadır.

Özel amaçlı iş konseyleriyle birlikte toplam 112 iş konseyi ile dünyanın neredeyse tamamını kapsayan DEİK, Türk özel sektörünün küresel markası haline gelmiştir.

Herbiri kendi alanında lider 40 kurucu kuruluşu ile Türk özel sektörünün tüm kesimlerini temsil eden DEİK 129 Ticaret ve Sanayi Odasındaki temsilcilikleri ile Türkiye'nin tamamına hizmet vermektedir.

DEİK, İstanbul'daki genel merkezi ve Ankara, Washington, Moskova, Brüksel temsilcilikleri ile yurt içi ve yurt dışında etkin bir operasyon gücüne sahiptir.

Saygıdeğer Katılımcılar,

Şimdi müsaadenizle Türk Diasporası ile ilgili çalışmalarımıza geçmek istiyorum.

Türkiye 2023 yılında dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasına girme hedefine odaklandı. DEİK olarak bu hedefe ulaşmak için temel meselemizin, sahip olduğumuz insan sermayesinin niteliğini arttırmak, onların organize olma yeteneğini güçlendirmek, aynı milli hedefler etrafında birleştirmek olduğunu düşünüyoruz.

Bu amaçlar doğrultusunda sayıları 6 milyonu aşan Türk diasporasını stratejik bir güç olarak konumlandırmaya ihtiyaç vardı.

Nitekim bize benzeyen ülkelerin tecrübeleri göstermiştir ki, diasporası ile güçlü bağlar kurabilen ülkeler küresel değer zincirindeki konumlarını güçlendirdiler, daha rekabetçi hale geldiler.

Örneğin **Çin**, diasporası ile etkin bir iletişim ve etkin bir koordinasyon sağlayarak dünyanın üretim üssü oldu.

Hindistan, diasporadaki mühendisleri vasıtasıyla dünyanın yazılım üssü haline geldi.

İsrail, diasporadaki mühendislerin ve yatırımcıların girişimleri ile innovasyon merkezine dönüştü; start-up işler ile dünyaya örnek oluyor. Türkiye'nin küresel ağırlığı ve etki alanı hızla artarken, artık kendi diasporamızı kendi ekonomik kalkınmamız ve hedeflerimiz etrafında konumlandırmamızın vakti gelmişti. **Türkiye olarak daha önce diaspora, lobi gibi kavramlara hep korku ile yaklaşmıştık. Bu kavramları başka ülkelerin diasporalarının ülkemizin aleyhine gerçekleştirdiği faaliyetlerle özdeşleştirdik; kendi diasporamızın farkına varamadık.** Oysa bizim de dünyanın dört bir köşesine yayılmış sayıları 6 milyonu geçen Türkiye Cumhuriyeti kökenli Türk diasporamız vardı.

Diasporamızın nüfusu Danimarka'nın nüfusundan daha fazlaydı.

Her şeyden önemlisi, işçi göçü devri sona erip müteşebbis hareketliliği devri başlarken, Türk diasporasının **acı gurbet öykülerini** değil, **küresel başarı öykülerini** konuşmaya başlamıştık. DEİK olarak daha parlak günler için birlikte çalışma vakti geldiğine inanıyorduk. Yurt dışındaki 6 milyonu aşan vatandaşımızdan aldığımız güçle **“artık biz de varız”** deme vakti gelmişti. **Bunun için de gönül birliğine, akıl ortaklığına, kurumsal yapılara ihtiyacımız olduğuna inanıyorduk.** Bu inançla, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) bünyesinde **Dünya Türk İş Konseyini (DTİK)** kurduk.

2009 yılında 72 ülkeden 2000 diaspora temsilcisini İstanbul'da **Dünya Türk Girişimciler Kurultayı**'nda bir araya getirdik. Ve **“Artık biz de varız”** dedik.

Bu Forumda diasporayı ilk defa olumu bir kavram, bir güç unsuru olarak kullandık; diaspora mensuplarının Küresel Türkiye vizyonunun öncüleri olduğunu Türkiye'nin ve dünyanın dikkatine sunduk.

Bu kurultayda diasporamızın etkin bir yapıya kavuşmasını sağlamak için Dünya Türk İş Konseyi (DTİK) bünyesinde üçlü bir yapı kurduk.

Bunlar;

- Anavatanla koordinasyonu sağlayacak üst organ olarak, TOBB ve DEİK Başkanı Sayın M. Rifat Hisarcıklıoğlu başkanlığında “**DTİK Yönetim Kurulu**”
- Girişimci ve profesyonellerimizden oluşan ve strateji konusunda önerilerde bulunmak üzere Sayın Muhtar Kent’in başkanlığında “**Yüksek İstişare Kurulu**”.
- Kendi bölgelerinde diaspora politikalarının uygulanmasından sorumlu olan Avrasya, Avrupa, Balkanlar, Asya Pasifik, Amerika, Ortadoğu-Körfez-Afrika “**Bölge Komiteleri**”. Bu Komitelerin Başkanları DTİK Yönetim Kurulu’nun doğal üyeleridir.

Değerli Katılımcılar,

2009 yılında gerçekleştirdiğimiz Kurultay’dan sonra Türk diasporası milli bir politika haline geldi.

Kurultayda hükümetimizden diasporamıza yönelik faaliyet göstermek üzere bir kamu ajansı oluşturulmasını talep ettik. Talebimiz karşılık buldu ve 2010 yılında **Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı** kuruldu. Bu kurumun kurulmasıyla devletimizle diasporamız arasındaki köprü olma yolunda önemli bir adım attık. 2011 yılında ise, “**Değişen Dünya’da Yükselen Türkiye**” temasıyla düzenlediğimiz Dünya Türk Girişimciler Kurultayı’nda 90 ülkeden 2200 diaspora temsilcisini İstanbul’da bir araya getirdik.

Sayın Başbakanımızın ve 8 Bakanımızın katılımıyla gerçekleştirdiğimiz bu kurultayda **sürdürülebilir diaspora stratejimizi** tasarladık; yol haritamızı çizdik, projelerimizi belirledik. Yönetim ve bölge komitelerini demokratik seçimlerle yeniledik; diasporamızın seçkin kanaat önderlerine görevler verdik. Ayrıca, 2011 kurultayımız öncesinde şimdiye kadar yapılmamış bir çalışmaya imza attık. Dünyanın en etkili 15 diasporasının; nasıl örgütlendiklerini ve ne tür projeler gerçekleştirdiklerini inceledik.

“**Dünyada Diaspora Stratejileri: Türk Diasporası için Öneriler**” başlıklı bu çalışmamızda, dünya genelinde başarıyı yakalamak için 10 temel prensibi belirledik.

Bu çalışmamızı başta Sayın Başbakanımız olmak üzere ilgili kurumlarla paylaştık.

Değerli Katılımcılar,

DTİK olarak farkındalık yaratma ve kurumsallaşma dönemini tamamladık; şimdi icraat dönemini başlatıyoruz.

Avrupa’da bir Türk orta sınıfı yaratıp, yaşadıkları ülkelerde siyasetin nesnesi değil, öznesi olan bir “Türk Diasporası” tesis etmek istiyoruz. Diliyle, kültürüyle, gelenekleriyle, inançlarıyla var olan; yaşadığı ülkeye tüm alanlarda katkılar sağlayan bir Türk diasporası görmeyi arzuluyoruz. Türk diasporasının anavatanları, anadilleri ve öz kültürleriyle bağlarını koruyacağız. Yaşadıkları ülkelerin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi hayatına aktif biçimde katılan, mutlu, müreffeh ve başarılı bireyler halinde yaşamaları için somut politikalar ve projeleri uygulamaya sokacağız. **Hedefimiz, Çin ve Yahudi diasporalarının ardından dünyanın en etkin 3 diasporasından birisi haline gelmek. Belki en kalabalık olmayacağız, ama en etkinlerinden birisi olmayı hedefliyoruz.**

Kamu’nun DTİK’in de katkılarıyla hazırladığı bir taslak **Diaspora Eylem Planı** var artık.

Bu eylem planı 5 alanda 50’den fazla hedef içeriyor. Bu belge, Başbakan başkanlığındaki **Yüksek Planlama Kurulu** tarafından onaylandığında bir **milli siyaset belgesi** haline gelecek. **Diaspora Eylem Planı’ndaki** 5 ana eksenden birisi de ekonomik faaliyetler. DTİK ekonomik işlerin koordinasyonundan sorumlu olacak.

Şimdi müsaadenizle 2013 yılı için belirlediğimiz bazı projeleri sizlerle paylaşmak istiyorum. İlk olarak, diaspora örgütlenmemizi genişletme kararı aldık.

Öncelikle bölge temsilciliklerimize ilaveten “**Şehir**” ve “**Ülke**” “**Diaspora Temsilcileri**” atayacağız. Tahminimiz altı ay içerisinde dünya genelinde 300’e yakın şehirde Türk Diasporası Temsilcisi olacak. Temsilcilerimiz Tiran’dan Glasgow’a, Pekin’den Toronto’ya, Abuja’dan St. Petersburg’a her şehirde diasporayı bir araya getirecek ve ortak hareket etmesini sağlayacak kanaat önderleri olacak. Bu temsilcilerin “yerel siyaset”, “yerel medya”, “yerel sivil toplum” ilişkileri ve Türk diasporasının organize edilmesi gibi somut görevleri olacak.

Buna ilaveten daha sonra yine her şehirde bir “**Kadın Girişimci Diaspora Temsilcisi**” ile “**Genç Girişimci Diaspora Temsilcisi**” belirlenecek. Biz

diasporadaki gençlerimize “**Gelecek Nesil Diasporası**” diyoruz. En önemli, en kritik diaspora grubu gençlerimiz. İki yıl içerisinde 100’den fazla ülkede 2.000’e yakın temsilciyle hareket edecek geniş bir örgütlenme modeline kavuşmayı hedefliyoruz.

İkinci olarak, bize en fazla talep gelen konulardan biri olan yurt dışındaki “**Türk Restoranları**”nın imajının yükseltilmesine yönelik bir proje gerçekleştiriyoruz.

Üçüncü olarak, hem diasporamızın iş sahibi olmasına hem de Türkiye’deki markalarımızın dışa açılma sürecini hızlandırmaya yönelik olarak “**Diaspora Franchise Platformu**” kuruyoruz.

Dördüncü olarak, YÖK ve üniversitelerimizle bir araya gelerek “**Diaspora Araştırma Merkezleri**” kurulması için aracı oluyoruz.

Beşinci olarak, her yıl 50’den fazla gencimizi eğitim ve staj için Türkiye’ye getireceğiz.

Altıncı olarak, diasporamızı teşvik etmek amacı ile bu yıldan itibaren “**Diaspora Başarı Ödülleri**”ni hayata geçireceğiz.

Dünyanın bütün güçlü ve güçlenen diasporalarının, üyelerini cemiyet için çalışmaya şevklendirmek amacıyla ödül sistemi oluşturmuş olduğunu gördük.

Bizim insanımız da başarılarının taçlanmasını hak ediyor.

Şu alanlarda Ödül vermeyi tasarlıyoruz:

- 1- Diaspora Girişimcilik Ödülü
- 2- Diaspora Kadın Girişimci Ödülü
- 3- Diaspora Genç Girişimci Ödülü
- 4- Diaspora Yaşam Boyu Başarı Ödülü
- 5- Diaspora İnovasyon Ödülü
- 6- Diaspora Bilim İnsanı Ödülü
- 7- Diaspora Genç Profesyonel Yönetici Ödülü

Ödül kriterlerini belirledik. Şehir ve ülke temsilcileri belirlenme süreci tamamlanınca bu ödüller için aday önerilerini toplamaya başlayacağız. **Niyetimiz önümüzdeki kurultayda bu ödülleri sahiplerine vermek.**

Yedinci olarak, etkin bir diaspora örgütlenmesi hedefimizi gerçekleştirmek için dünyanın dört bir yanında **bölgesel diaspora zirveleri** düzenlemeye başlayacağız.

Değerli katılımcılar,

Konuşmama son vermeden iki konuyu dikkatinize sunmak istiyorum.

İlk konu DTİK İletişim Platformu

www.dtik.org.tr adresindeki DTİK İletişim Platformunda yerkürenin dört bir köşesine yayılmış Türkleri bir araya getiriyoruz. Halen, 4.000'in üzerinde Türk girişimci ve profesyoneli bu platforma üyedir. Platform üzerinden kendi aralarında ticaret yapmaya başladılar.

İkinci konu DTİK olarak Türkiye kökenli Türk işadamlarını örgütlemeyi hedefliyoruz.

Bunun yanı sıra şunu çok iyi biliyoruz ki, bağımsızlıklarının 22. yılını kutlayan Türk Devletleri'nin Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan'ın ve diğer soydaşlarımızın da güçlü diasporaları var. Bazı temsilcileri bugün aramızda bulunuyor.

DEİK ve DTİK olarak kardeş Türk Diasporaları ile birlikte Dünyanın her yerinde çeşitli iktisadi projeleri hayata geçirebileceğimizin altını çizmek istiyorum. Bu konuda DEİK ve DTİK olarak her türlü katkıya hazırız.

DÜNYA KAZAK BİRLİĞİ VE FAALİYETLERİ

Botagöz UATKAN

Dünya Kazakları Birliği Genel Sekreteri,
Türk Konseyi Temas Grubu Üyesi

Çev: Dr. Almagül İSİNA

Bundan 21 yıl önce Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev Türkiye'deki Kazak diaspora temsilcileriyle bir araya geldiğinde Moğolistanlı kandaşımız Sayran Kali Dünya Kazaklarının buluşturulacağı bir Kurultayın düzenlenmesi gerektiğini teklif etmiş. Bu teklif Devlet Başkanı tarafından olumlu karşılanmış ve dönemin Yazarlar Birliği Başkanı rahmetli Kaldarbek Naymanbayev'e konuyla ilgili gereken çalışmalar yapması yönünde talimatlar vermiştir.

Malum olduğu üzere, 1. Dünya Kazak Kurultayı dünyanın farklı ülkelerinde bulunan kandaşlarımızı bir araya getirme amacıyla 1992 yılında gerçekleşmiştir. Kurultay Kazakistan'ın eski başkenti Almatı'da düzenlenmiştir. Sonraki 3 Kurultay ise sırasıyla Türkistan ve Astana'da yapılmıştır.

Yurtdışında dünyaya gelerek, bağımsızlık sonrası Kazakistan devletinin davetiyle atayurda kesin dönüş yapanlardan biri de benim ve şuan Kazakistan vatandaşayım. Ülkem adına bugünkü buluşmaya katılanlara kalbi şükranlarımı sunuyorum.

Kazak yurdunun bağımsızlığının ilanından hemen sonra Türkiye Cumhuriyeti bizi dünyada ilk olarak tanımış ve tebrik ederek bunu dünyaya duyurmuştur. O anki sevincimizi kelimelerle ifade etmek imkansız! Kardeş iki ülke arasında yaşayan Türk boyları arasındaki akraba, insani ve kardeşlik ilişkileri gün geçtikçe ilerlemektedir. Kardeşliğimizin ufku genişleyip, sayımız artmak-

ta ve güçlenmektedir. Bunun bir kanıtı da bugün bizleri buluşturan Dünya Türk Forumudur.

Kazak halkının tarihi çile dolu ve sıkıntılı geçmiştir. Günümüzde Türkiye’de Türk kardeşlerimizle içi içe yaşamakta olan Türkiye Kazaklarının tarihi de bunun bir örneği olup, bu konu üzerinde duracağım.

Sözünü ettiğim Kazak diasporasının Çin, Hindistan ve Pakistan’da yaşayan ataları, 1952-1954 yılları arasında Türkiye’ye göç etmişlerdir. 1952 yılında Pakistan’ın Keşmir ilçesinde yaşayan Kalibek Hakim, Kusayın Teyci ve Sultan Şarip’in başında buldukları grup Türkiye’ye göç eden ilk Kazaklardır.

1955 yılında Pakistan’daki Kazaklar 8 grup halinde 3 yük gemisiyle önce Basra Körfezine, oradan Türkiye’ye trenle gelmişler. İlk zamanlarda onlar İstanbul Zeytinburnu, Tuzla ve Sirkeci gibi ilçelere yerleştirilmişler. Daha sonradan Türkiye’nin diğer şehirlerine ve Türkiye ile Avrupa arasında işgücü değişimi anlaşmasından sonra Türkiye vatandaşları olarak çalışmak üzere Almanya, Fransa, İngiltere, Hollanda, Avusturya, İsveç ve Norveç gibi ülkelere göç etmişlerdir.

Sırasıyla Türk Hükümeti göçle gelen Kazaklara Türkiye Türkçesini öğretmiş, mesleklerine göre istihdam etmiş ve mesleği olmayanları halı dokuma, ağaç işleme kurslarına kaydetmişlerdir.

Erkekler demiryolu inşaatında, tersanelerde çalışmışlardır. Bunun dışında Türk Hükümeti Kazakların daimi ikametlerini de belirlemiş ve neticede Türkiye’nin Manisa, Konya gibi bölgelere yerleştirmişlerdir. Tarımcılıkla uğraşmaları için 39.995 hektar yer ücretsiz sağlanmıştır. Kazaklar söz konusu bölgelerde tarımcılık dışında deri ve plastik işleriyle de uğraşmaya başlamışlardır. Her ailede en az birer dikiş makinesi mevcuttu. Ve tarım işlerinden artan kalan zamanlarında deri eldiven, şapka ve mont dikmiş ve satmışlardır. Sonuç olarak gelirleri çoğalmış ve durumları düzelmiştir. Dericilik mesleğini geliştirenlerin pek çoğu önce köylerine yakın kentlere, daha sonradan İstanbul, İzmir ve Ankara gibi büyük ticaret merkezlerine göç etmişler. Gittikleri bölgelerde 10 deri ve 30 plastik işleme atölyesi açmışlar. Refah seviyesiyle paralel olarak Kazakların sayılarında da artış gözlenmiş. Son 20 yıl içinde diaspora temsilcileri çocuklarının eğitim seviyesinde yükseliş söz konusudur. Türkiye’deki Kazak gençleri artık eğitime çok büyük önem vermeye başlamıştır. Günümüzde çok sayıda avukat, sanatçı, mühendis, doktor, gazeteci vb. olmak üzere eğitimli ve kapasiteli Kazakları görmek mümkündür.

Şu an İstanbul ve çevresinde 4680 aile (23400 kişi), Manisa ilinde 100 aile (500 kişi), Niğde ili Altay köyünde 150 aile (750 kişi), İzmir’de 20 aile (100 kişi), Konya şehrinde 30 aile (150 kişi) olmak üzere yaklaşık 25.000 Kazak yaşamaktadır.

Ekonomik durumları düzelen üçüncü nesil Kazak diaspora temsilcilerinin zamanla milli gelenek ve göreneklerinden uzaklaştıkları, farklı kültürlere özendikleri ve mantaliterinin değiştiği görülmüştür. Bu sebeple aksakallar gençlere Kazak kültürü, gelenek ve görenekleri, tarihi ve dili aracılığıyla milli bilinci aşmak, ayrıca birlik ve beraberliği güçlendirmek amacıyla bir takım girişimlerde bulunmuşlardır. Bunun sonucunda Türkiye’deki Kazak diasporasının yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde pek çok dernek ve vakıflar kurulmuştur.

Günümüzde Türkiye Kazak diaspora temsilcilerinin çabalarıyla kurulan İstanbul’daki Kazak Türkleri Vakfı, Hoca Ahmet Yesevi Vakfı, Doğu Türkistan Göçmenler Derneği, Manisa bölgesindeki Salihli Kazak Türkleri Sosyal Dayanışma ve Kültür Derneği, Güneşli Kazakları Derneği, Niğde Ulukışla Altay köyü Kazak Derneği, Konya’daki İsmil köyü Kazak Türkleri Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Dernekleri faaliyetlerini yürütmektedir.

Türk yurdunda ulu Abay’ın, milli kahramanımız Kabanbay’ın heykelleri açılmış ve caddelere isimleri verilmiştir. Türk halkı Kazaklardan yardım ve desteklerini esirgememektedir. Kazak STK’larının en büyük amacı: iki toplumun birliği, Türk dili konuşan diaspora temsilcileriyle ilişkilerin geliştirilmesidir.

Türkiye’de yaşayan kandaşlarımız çeşitli nedenlerden ötürü Avrupa’ya göç etmişlerdir.

Avrupa Kazakları milli geleneklerini korumak için büyük çaba sarf etmektedir. Ancak bu gençler için geçerli değildir. Gençler ne yazık ki ana dillerini bilmiyorlar. Bu eksikliği gidermek üzere iki yılda bir kez olmak üzere Avrupa Kazakları Küçük Kurultayı gerçekleştirilmektedir. Kazakistan devleti gelenek haline gelen bu etkinliği siyasi açıdan önemli bulmakta. Dünya Kazakları Birliği tarafından da bu Kurultaylara büyük destek sağlanmaktadır.

Söz konusu Kurultay kapsamında sportif faaliyetler dışında konserler, el sanatları sergileri ve uluslararası yuvarlak masa toplantıları düzenlenmektedir. Ayrıca, Latin alfabesiyle Kazak dilini öğrenmek ve geliştirmek isteyenler için interaktif ders programı hazırlamayı da bir gelenek haline getirmiş bulunuyoruz. Kurultayda Kazakistanlı sanatçılarla birlikte Çin’de yaşayan Kazak sanatçıların konserleri de düzenlenmektedir.

Avrupa, İngiltere, ABD, Kanada ve Tayvan v.b ülkelere göç eden Kazakların hepsi Türkiye çıkışlı olduğunu belirtmekte fayda var.

Yeri gelmişken Macarlar konusuna da değinmek istiyorum. Macarlar kendilerini Kazaklarla yakın bulan bir akraba topluluk olup, kültürel kimliklerini Kıpçak olarak tanımlamaktadır. Kazak topraklarından bundan yaklaşık 1000 yıl önce Avrupa'ya göç eden Macar kardeşlerimiz Kazak Kurultaylarına katılım sağlamaktadırlar. Macaristan'da düzenlenen Kıpçak Kurultayına da Dünya Kazak Birliği adına katılmaktayız. "Altın Adam'dan Atilla'ya", "Budapeşte'den Astana'ya" isimli projelerin tertip edilmesinde Macarlar tarafından büyük destek sağlanmıştır.

Bunun dışında Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Hollanda, Danimarka, Macaristan, Norveç, İngiltere, Fransa, İsviçre, İsveç, Polonya ve Çek Cumhuriyetinde Kazak Kültür Dernekleri mevcut olup, yönetimleri 2 yılda bir seçimle değişmektedir. 2006 yılında bir çatı kuruluşu olarak Avrupa Kazak Dernekleri Federasyonu (FEKA) kurulmuş ve çalışmalarını başarılı olarak devam ettirmektedir. Yukarıda belirtilen Kazak kültür merkezlerinin tümü bu federasyona bağlıdır. FEKA her sene Avrupa Kazaklarına yönelik Küçük Kurultaylar düzenlemekte ve pek çok başarılı işlerin gerçekleşmesine vesile olmaktadır.

ABD'de diasporamızın sayısı ise yaklaşık 20.000 olup, büyük çoğunluğu New York'ta yaşamaktadır. Onlar Kazakistan'ın bağımsızlığından sonra bu ülkeye göç ederek, farklı mesleklerle meşgul olmaktadır. Bağımsızlık öncesi ABD'ye göç eden 10 Kazak ailesinin olduğunu da belirtmek lazım. Buralarda faaliyetlerini resmi olarak sürdüren 2 Kazak STK'sı bulunmaktadır. Sözümlü ettiğimiz STK'ların amaçları: başta Nevruz kutlamaları olmak üzere çeşitli kültürel etkinlikler düzenlemek, Kazak gelenek ve göreneklerini yaymaktır.

Dünyanın pek çok devleti kendi diaspora temsilcilerine özel önem vermekte, milli ve kültürel, siyasi ve sosyal anlamda büyük destek vermektedir. Kazakistan Cumhuriyeti de bağımsızlık sonrasında yurtdışındaki Kazaklarla sağlıklı iletişim kurmayı başarmış ve sürecin sürekliliğini sağlamış. Bağımsızlıktan bu yana Dünya Kazakları Birliği (Bundan böyle Birlik olarak anılacaktır) ile dış Kazaklar arasında kapsamlı ve çok yönlü iletişim yürütülmektedir. Onların yaşadıkların ülkelerin milli ve kültürel, sosyo-ekonomik durumları nazar- i dikkate alınarak geniş çalışmalar yürütülmektedir. Kazakların yurtdışına göç nedenleri başta tarihçiler olmak üzere, bilim adamları tarafından detaylıca araştırılmakta, konuyla ilgili pek çok çalışma yayınlanmakta.

Kazakistan bağımsızlığından sonra yaklaşık 1 milyon Kazak kandaşımız atayurda geri dönmüşken, 5 milyon kadarı halen yurtdışında yaşamaktadır.

Birliğimizin hayata geçirdiği faaliyetleri kültürel-manevi ve ekonomik olarak ayırabiliriz. Güncel konularla ilgili konferanslar, uluslararası sempozyumlar, yuvarlak masa toplantıları, şiir geceleri, son yıllarda gelenek halini alan küçük kurultaylar, el sanatı, resim, kitap sergileri, çeşitli kutlamalar, sanat ve spor festivalleri bunun birer örnekleridir.

Birlik kurulduğu günden bu yana 4 kurultay, 160 kadar farklı konuların ele alındığı yuvarlak masa toplantıları, uluslararası konferanslar, küçük kurultaylar, sergi ve festivaller düzenlemiştir. Bunun yanı sıra yurtdışında yaşayan kandaşlarımızın günlük hayatlarının tüm alanlarıyla ilgili sorunların hepsinin çözümü için kapsayıcı işler yürütmektedir. Örneğin, her sene 1500 kadar yurtdışında yaşayan Kazak diaspora temsilcisi Kazakistan'ın 14 üniversitesinde hazırlık kursuna devam etmektedir. Birlik bünyesindeki Atajurt (Atayurt) yayın merkezi 70'ten fazla diaspora Kazaklarının seçkin temsilcileri olan yazar, şair ve bilim adamlarının kitabını yayınlamıştır.

Birlik, dünyanın 34 ülkesinde (Afganistan, İran, Çin, Moğolistan, Türkiye, Suudi Arabistan, Avusturya, ABD, Kanada, Avustralya, Belçika, Bulgaristan, Hollanda, Danimarka, Almanya, Macaristan, Norveç, İngiltere, Finlandiya, Fransa, İsveç, İsviçre, Çek Cumhuriyeti, Belarus, Karakalpakstan, Kırgızistan, Latvia, Litva, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, Rusya, Ukrayna, Estonya) yaşayan Kazaklarla iletişim içerisindedir. Bu ülkelerin büyük çoğunluğunda Kazak Kültür Merkezleri ve Dernekler mevcuttur. İsimleri farklı olmasına rağmen, amaçları ve hedefleri aynı: Kazak kimliğini muhafaza etmek, ana dili ve kültürünü geliştirmek.

En kalabalık diasporamızın Çin'deki Kazaklar olduğunu belirtmek lazım. Kazakistan'ın sınır komşusu Çin'de şu an büyük çoğunluğu Şincan Uygur Otonom Bölgesinde olmak üzere, ayrıca Çin'in iç kısmındaki Gansu bölgesi, başkent Pekin de dahil 1.5 milyon kadar Kazak yaşamaktadır. Çin devletinin yasalarına göre burada Kazak kültür merkezleri kurulmamıştır, bir tek Şincan Dil, Kültür ve Bilim Derneği faaliyet göstermektedir.

Özbekistan'daki Kazak Milli Merkezi 1989 yılında faaliyete geçmiştir. 14 Mart 1992 tarihinde söz konusu merkezin ilk kurultayı gerçekleştirilmiştir. Özbekistan'daki Kazakların kültürel hayatında bu Kurultay büyük bir önem arz etmiştir. Şu an Kazakların yoğun yaşadıkları Özbekistan'ın 9 il ve 25 il-

çesinde bu merkezin şubeleri faaliyet göstermektedir. Karakalpakistan'daki Kazak Kültür Merkezi 1991 yılında kurulmuştur.

Rusya'daki ilk Kazak dernekleri 1989 yılında kurulmuş ve günümüzde sayıları 36'ya ulaşmıştır. Bu derneklerle daha önce ayrı ayrı iletişim kuran Birlik, 2007 yılından itibaren Rusya Kazaklarının Federal Milli Kültür otonomisi aracılığıyla çalışmaya başlamıştır. Rusya'daki Kazaklar yurtdışındaki en etkin Kazak diaspora temsilcileridir. Birliğin yardımıyla Kazakistan'ın Kültür Günleri Moskova'da, Orınbor'da, Omsk'de, Orsk'de ve Kosağaş'ta düzenlenmiştir. Bu buluşmalarda kültür merkezleri yönetim kurulu bir araya gelmekte ve Rusya'daki 1 milyon kadar kandaşımızın istek talepleri dile getirilmekte, bugünü yarınına ilişkin büyük sorunları gündeme taşınmaktadır.

Yurtdışında yaşayan kandaşlarımız arasında milli kimliğin en iyi muhafaza edildiği ve durumları iyi olanlar Moğolistan Kazakları denilebilir. Onların büyük çoğunluğu ana dillerinde eğitim alma imkanına sahip olup, aynı zamanda milli gelenek ve görenek, babalardan yadigar kalan hayvancılık mesleğini de rahat bir biçimde devam ettirebilmektedir. Bayan Ölgüy bölgesinde resmi yazışma ve işlemlerin büyük çoğunluğu Kazakça olmasına rağmen, son zamanlarda Moğolcaya daha fazla önem verilmesi yönünde teklifler ortaya atılmaktadır. Aslında anlatılacak pek çok sorun var...

Moğolistan'da Türk liseleri faaliyet göstermektedir. Ayrıca, hepimizin bildiği üzere Türk kardeşlerimiz Tonkök, Kültegin ve Bilge Kagan anıtlarını restore ediyorlar ve bunun için kendilerine teşekkür ederiz. Bu ve benzeri çalışmalar her ülkede, her yerde yürütülmektedir. Özellikle pek çok ülkede Türk diasporaları için açılan Kültür Merkezlerinden ortaklaşa yararlanmayı başarabilirsek, birliğimizin daha da artacağı düşüncesindeyim. Bizimle kıyaslandığında Türk kardeşlerimizin imkanları daha fazladır.

Diaspora temsilcilerimize devlet tarafından yeterli maddi desteğin sağlanmaması, yaşadıkları ülkelerdeki yasal işlemlerin uzun sürmesi Türk halkları temsilcilerinin ortak kültür merkezlerinin imkanlarından tam kapasite yararlanmalarına engel olmaktadır.

Her şeye rağmen, bugünkü buluşmamızın işbirliği, yardımlaşma ve desteği etkili kılma yollarını belirleyeceğini umut ediyorum. Çünkü Türkiye Türkleri diaspora konusunda engin deneyime sahiptir. Hem de maddi ve manevi imkanlarının bunu karşılayabilecek kapasitede olduğunu düşünerek, konuşmama son veriyorum.

TÜRK KÖKENLİ GÖÇMEN DİASPORASI VE ZEYTİNBURNU MEKÂNINDA ÖRGÜTLENME İZLERİ

Yrd. Doç. Dr. Yasemin ÇAKIRER ÖZSERVET

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Türkiye

Özet

Bu çalışmada, İstanbul ili Zeytinburnu ilçesinde yurtdışından gelen ve (Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Afganistan ve Doğu Türkistan'dan gelen) Türk kökenli olan göçmenlerin diasporasının kendi içlerinde gruplaşmaları ve mekânda çeşitli şekillerde gerçekleşen örgütlenme izlerinden bahsedilmektedir.

Diasporik gruplar aynı anda iki ülkeyi eş zamanlı yaşayan, kendi çıkış ülkelerine yönelik ekonomik, sosyal, politik çeşitli ağlara sahip olan ve bu ağlar içerisinde oldukça hareketli olan göçmenlerdir. Diaspora sözcüğü daha çok, yerinden edilmiş ve ulusötesi yaşamlara sahip göçmen gruplarını tanımlamaktadır (Vertovec, 1997). Diaspora kavramı oldukça genişletilmiş, günümüzde içerdiği gruplar oldukça çeşitlenmiş ve hızlı biçimde yayılmış durumdadır. Bu çalışmada diaspora kavramına farklı bir boyut olarak mekânsal ve örgütsel açıdan bakılmaktadır.

Türkiye'ye Yönelen Göçün İçerisinde Soydaş Göçünün Analizi

Türkiye'ye yönelen göç denilince akla son dönemlerde hep yasadışı göç gelmektedir. İstatistikler de bu yönde verilerle doludur. Emniyet Genel Müdürlüğü'nden alınan 2000-2007 yılları arasında yasadışı göç verilerinde, Afganistan, Pakistan ve Irak yasadışı göç çıkış noktasında başı çekmektedir. Çalışma konusunu ilgilendiren Afganistan ve Pakistan Türk kökenli göçmenlerin

göç güzergâhında durak noktalarını (Pakistan ve ayrıca İran) ve bir kısmının da çıkış noktalarını (Afganistan) oluşturmaktadır (Çakırcı, 2012).

Soydaş göçü, daha çok çeşitli dönemlerde iskân kanunlarıyla yasal olarak kabul edilmiş öncü göçmenlerden ve onların ardından gelen bireysel göçlerden oluşmaktadır. Soydaş göçü diğer adıyla iskânlı göç, ikili ülke anlaşmalarıyla ya da karşılıklı göçmen gruplarıyla anlaşarak ülkeye resmi göçmen kabulüdür. İskânlı olarak kabul edilen göçmenler¹, ülkeye girer girmez T.C. vatandaşı yapılmakta ve iskân etmek üzere de kendilerine ya ev, ya hem ev hem de tarla, hayvan v.b. geçim kaynakları verilmektedir. Belirli bir süre içerisinde (genelde 5-7 yıl) taksitlerle bu iskânın bedeli kendilerine ödetirilmiştir. İlk iskânlı göçler, Türkiye Cumhuriyeti kurulmadan önce, Balkan savaşları ve öncesinde Balkan ülkelerinde yaşayan Türklerin gelişyle başlamıştır.

Diaspora ve Zeytinburnu İlçesi'nde Yapılanması

Diaspora kavramı genel olarak üç farklı şekilde ele alınmaktadır. Sosyal bir form olarak, bir biliş tarzı olarak ve kültürel üretim modu olarak (Vertovec, 1997). Sosyal bir form olarak diaspora negatif anlamlar (yersizleşme, yabancılaşma, kurban edilmişlik ve kaybetme gibi) yüklü ve daha çok zorunluluk ifade eden bir içeriktedir ve en çok Yahudi diasporası için kullanılmaktadır. Bir biliş tarzı olarak diaspora ise, daha çok ulusötesi topluluklarda görülen olgudur. Çoklu yerellerin farkındalığı diaspora oluşumunu destekleyen bir unsurdur. Aynı anda hem burada hem çıkış ülkesinde olma, hissetme, bilmeden sözü edilmektedir. Göçmenlerin inşa ettikleri her türlü kültürel stiller ve kimliklerin akışkanlığı da kültürel üretim modu olarak diasporalarını göstermektedir.

Zeytinburnu'nun kimliğinin oluşmasındaki en önemli karar, Osmanlı döneminde deri tabakhanelerinin, denize kıyısı olan Kazlıçeşme mevkiine yerleştirilmesidir. Ayrıca, Cumhuriyet döneminde ilk dokuma fabrikasının da Zeytinburnu'nda kurulması, ilçenin sanayi karakterini kuvvetlendirirken, 1940lı yıllarla birlikte, sanayide çalışan işçilerin konut gereksinimlerini kendi yöntemleriyle yani gecekondu tipi yerleşim alanlarıyla karşılaması da bölgenin sanayi ve gecekondu ile anılmasını sağlamıştır (İBB, 2005).

Zeytinburnu ilçesi, ilk olarak 1940-50 arasında iç göçmeni bünyesinde barındırmaya başlamıştır. Türkiye'nin birçok yerinden ilçe sanayisinde çalış-

1 2006 yılında kabul edilen İskân Kanunu, 3. madde f bendinde iskânlı göçmen, "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu Kanun hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek iskânları sağlananlar" şeklinde tanımlanmaktadır.

mak üzere kırsaldan gelen göçmenler gecekondu oluşumuyla da bölgenin ilk şekillenmesini sağlamışlardır. Daha sonra 1951-52 yıllarında Doğu Türkistan bölgesinden gelen Türk kökenli göçmenler, Pakistan üzerinden resmi kanallarla davet edilmişlerdir. Önce İstanbul'da birkaç noktada misafirhanede kalmışlar ve bir kısmı da Zeytinburnu sahilinde bir misafirhanede misafir edilmişlerdir. Gelen bu göçmenler, 1-2 sene içerisinde ülkenin çeşitli illerine yerleşim için dağıtılsalar da, ilk olarak geldikleri ve sanayisini bildikleri yer olan bu bölgeye ilk fırsatta geri dönmüşlerdir. Doğu Türkistan'dan gelen ikinci dalga 1960'lı yıllardır. Bu grup da, iskânlı olarak kabul edildiklerinden hemen vatandaşlığa geçirilmiş ve yerleştikleri illerde yasal süre olan 7 yılı doldurur doldurmaz iç göçmen niteliğinde akrabalarının bulunduğu bu bölgeye (Zeytinburnu'na) gelerek, bölge sanayisinin de gelişmesini sağlamışlardır. O dönem gelen göçmenler daha çok, Kazak ve Uygur asıllı Doğu Türkistanlı göçmenlerdir. Gecekondu oluşumu ve bölgedeki mevcut sanayi sektörünün gelişimine de hem yurtdışından gelen hem de diğer iç göçmenlerin katkıları büyüktür (Çakırer, 2012)².

Afgan Türkleri, eski SSCB'nin 1979 yılında Afganistan'a yaptığı müdahale sırasında yaşanan iç karışıklıklardan etkilenerek, hedef ülke olan Türkiye'ye ya direk ya da İran ve Pakistan üzerinden belirli bir süre sonunda gelmektedirler. (Bentzin, 2010). Afganistan'dan gelen bu grup öncü grup olarak anılsa da, daha önce bireysel yollarla gelen, burada eğitim gören Afgan Türkleri de öncü göçmen olarak rol oynamışlardır. 1990 sonrası dönemde çeşitli şekillerde bölgeye gelip bir dönem yasadışı yaşayan sonra zamanla durumunu yasallaştıran çok göçmen olmuştur, halen de göç akımı devam etmektedir. Mevcut yasal göçmenlerin de yardımıyla kalış süreçlerini de yasallaştırabilmektedirler. Bugün yasallaşma süreci daha uzun sürse de, geçmişte tanıdıklarıyla aynı hanede kendini göstererek kolaylıkla yasallaşanlar olmuştur.

Türkiye'de 1990 yılında Afganistan'dan gelen göçmen sayısının 7.000'e ulaştığı düşünülmektedir (Franz, 1994). Çeşitli kaynaklara göre sayının bugün 20.000 ile 175.000 arasında değiştiği Afgan kökenli Türk (büyük bir kısmı Özbek kökenli) yaşamaktadır. Bunların içerisinde 50.000 rakamı gerçek rakama daha uygun gibi Türkiye'ye gelmeden önce pek çoğu bir müddet Pakistan'da kalmıştır. 1982 yılında Türkiye'de bir yasa ile Pakistan'da mülteci kampında

2 Bu çalışma, İstanbul'da Türk kökenli göçmenlerin yerleşik olarak bulunduğu ve diaspora oluşumunda oldukları Zeytinburnu ilçesinde yapılan doktora tez araştırmasının bulgularına dayanılarak hazırlanmıştır.

kalan bir grup Afgan Türkünün (yaklaşık 4.350 kişilik) ülkeye kabulü söz konusu olmuştur görünmektedir (Bentzin, 2010). Şu an İstanbul'da tahminen beş bin kadar Afganistan'dan gelen göçmen bulunmaktadır.

Bölgede Bulgaristan, Makedonya ve Yunanistan'dan nüfus mübadelesi dönemlerinde gelip dönmeyen ya da 1960-70 yılları arası aile birleşimi ya da çeşitli nedenlerle serbest göçmen olarak gelen Türk kökenli göçmenler de büyük oranda bulunmaktadır. 1962'de Prof. W.M. Charles Hart (1969) tarafından yürütülen Zeytinburnu alan araştırmasında nüfusun % 51,8'inin yurtdışı doğumlulardan, % 48,2'sinin ise yurtiçi doğumlulardan oluşmakta olduğu belirtilmektedir. Yurtdışından göç edenler arasında Yugoslavya ve Bulgaristan'dan gelenler en yüksek oranda olduğu da belirtilmiştir (Hart, 1969).

Bu bölgedeki göçmenlerin sosyal ağları çok gelişmiş, dil ortaklığının ve daha önceden gelip vatandaşlığa geçmiş soydaşlarının bulunması gibi nedenlerden dolayı, burada kendilerini vatanlarında gibi hissettikleri görülmüştür. Bölgede, iş, konut ve sosyal ortam bulmada çok zorluk çekmemektedirler. Ayrıca, göçmenler yasadışı oldukları dönemde bile eğitim ve sağlık konularında var olan ağlar üzerinden hizmet alabilmektedirler. Çoğu anavatan olarak Türkiye'yi görmektedir. İlk gelen ve yasal sıkıntıları olmayan göçmen grubu diğerlerine, yeni gelenlere maddi, sosyal destekler sağlamaktadırlar. Daha çok kendi kökenlerine yönelik yardım yapsalar da, bölgede Türk kökenli göçmenlere her türlü sosyal, ekonomik destek sağlanmaktadır. 1990 sonrası Afganistan'dan Türk kökenli olmayan Afgan asıllı göçmenler de transit göç amacıyla bölgeyi ilk gelen ve yasal sıkıntıları olmayan göçmen grubu diğerlerine, yeni gelenlere maddi, sosyal destekler sağlamaktadırlar. Daha çok kendi kökenlerine yönelik yardım yapsalar da, bölgede Türk kökenli göçmenlere her türlü sosyal, ekonomik destek sağlanmaktadır. kısa süreli kullanmışlardır. Son birkaç senedir emniyet güçlerinin yoğun takibi nedeniyle sayıları azalsa da, var olan deri ve tekstil atölyelerinde kaçak göçmenler barındırılmaktadır. Bu göçmenler ülkede uzun süreli kalmak isteseler de, bu bölgede çok barınamamaktadırlar (Çakırer, 2012).

Yabancı ülkelerde doğanların toplam nüfusa oranı ilçe genelinde %6,2'dir. Ancak, 1960'lı yıllarda çeşitli ülkelerden göçle gelen Türk kökenli göçmenlerin ikinci nesilleri bu ülke doğumlu oldukları için yüzdeye katılamamaktadırlar. Ayrıca göç ettikleri dönemde ülkenin çeşitli yerlerindeki illere yerleştirilmişlerdir ve oradan Zeytinburnu'na geldiklerinde doğdukları yeri o iller olarak göstermeleri de söz konusudur. İlçede dolaşırken kaba gözlemlerle bile gerçekte

ilçe bütününde yabancı ülke doğumlarının sayısının bundan epey yüksek olduğu fark edilebilir.

	Nüfus (2000)*	Yabancı Nüfus (2000)**	Anket nüfusu (2004)***	Yabancı nüfus (2004)***	Bulgaristan	Yunanistan	Makedonya	Doğu Türkistan	Afganistan	Diğer
Beştehsiz	24.431	1.106	24.662	1.037	246	243	527	-	1	30
Çırpıcı	25.276	2.212	22.515	4.377	299	45	3.852	-	11	170
Gökçalp	17.834	1.213	13.440	859	254	52	152	36	233	132
Nuripaşa	22.106	1.828	14.510	1.266	175	75	44	168	650	154
Seyitnizam	21.536	829	14.878	781	155	26	507	-	5	88
Sümer	30.341	1.717	19.717	1.040	316	384	42	20	136	142
Telsiz	32.472	1.251	25.125	1.092	144	428	416	-	-	104
Veliefendi	24.578	1.747	23.278	2.926	540	52	2.154	-	50	130
Yenidoğan	8.863	850	7.135	764	108	34	60	186	242	134
Yeşiltepe	18.908	1.807	12.688	1.101	146	25	119	23	699	89
ZEYTİNBURNU	247.669	15.461	177.948	15.243	2.383	1.364	7.873	433	2.027	1.173

*(TÜİK,2000) ** (Murat ve Ersöz, 2005) *** (Zeytinburnu belediyesi, 2005)

Anket³ yapılan nüfusun mevcut nüfusa oranı (yani anketle ulaşılan nüfus) genel olarak %65 ile %85 arasında değişmektedir. Oran olarak oldukça yüksek bir rakama ulaşmış bu anket verileri yaklaşık 10 yıl öncesine ait olsa da bölgedeki Türk kökenli diasporayı görmek açısından oldukça sağlıklı görünmektedir. Buna göre bölge büyük oranda Balkan, Rumeli göçmenlerine ev sahipliği yapmaktadır. Doğu Türkistanlı göçmenlerin ankette sayıca az olmasının nedeni çoğunun Zeytinburnu'na iskânlı göçle yerleştikleri illerden Zeytinburnu'na gelmiş olmaları ve anket sırasında nereden geldiniz sorusuna o illerden bahsetmeleridir. Anket sorularını cevaplayanların isimlerinden ve bildikleri yabancı dili söylemelerinden bu eksiklik okunmaktadır. Afganistan'dan gelen Türk kökenlilerin sayısının da buradakinden oldukça fazla olduğu alanda gezerken bile görülmektedir. Afganistan'dan gelenlerin yasal durumları genellikle sıkıntılıdır ve kapıya gelen anketörden korkup kapıyı açmamışlardır. Bunu anketörlerle konuştuğumuzda kendileri ifade etmiştir.

3 Zeytinburnu belediyesi tarafından bir araştırma şirketine yaptırılan sosyal doku analizine yönelik yapılan ankete ait verileridir.

Türk Kökenli Diaspora Örgütlenmesi ve Mekânsal Ölçek

Yapılan çalışmalarda görülmüştür ki, yasadışı, düzensiz göçmenlerin ağırlıkta olduğu kentsel bölgelerde, göçmenlerin mekânla etkileşimleri oldukça sınırlıdır ve göçmenler mekânda sürekli yer değiştirdiklerinden mekânsal izlerinin yakalanması da zordur. Bu nedenle, yerleşik göçmenlerin mekânda izleri gözlemlenebilir. Göçmenlerin mekândaki aktivitelerini okumak bize mekândaki sosyal, ekonomik, politik yapılanmayı gösterir. Zeytinburnu bölgesinde de göçmenler büyük oranda yasal ve yerleşik olduklarından, onların mekândaki yapılanmalarını okumak kolaydır. Diaspora oluşumu için de belirli bir mekânsal yoğunlaşmanın varlığı önemlidir.

Zeytinburnu'nda Türk Kökenli göçmen nüfusu

Bölgedeki Türk kökenli göçmenlerin kendi aralarında güçlü ekonomik ve sosyal ağları ve bağlantıları bulunmaktadır. Ayrıca göçmenler kendi içlerinde çıkış ülkelerine göre Doğu Türkistan'dan (Çin hâkimiyeti altındaki Şincan Özerk bölgesi) ve Afganistan'dan gelen Türk kökenli göçmenler şeklinde iki ana gruba ayrılmış durumdadır. Bu iki grup, Zeytinburnu'nda birbirleriyle çok az ilişkide ama kendi grupları içinde oldukça kenetlenmiş, çoklu yerel oluşumlar, alanlar inşa etmeye devam etmektedirler.

Bölgede, göçmen grupları çıkış ülkelerine göre ayrılaşma dışında kökeni Türk ama alt etnik kökeni (Kazak, Özbek, Uygur, Türkmen, Tacik, gibi) olanların birbirinden kısmen ya da tamamen farklı sosyal ağlar yoluyla ayrıştıkları görülmüştür. Doğu Türkistan(DT)'dan gelen gurup ağırlıkla Doğu Türkistan Kazakı ve Doğu Türkistan Uyguru olmak üzere iki alt etnik yapı sergilemektedir. Afganistan göçmenleri de benzer şekilde Afganistan Özbek'i, Afganistan Türkmen'i, Afganistan Kazak'ı, Afganistan Tacik'i, Afganistan Farisi vb. diğer şeklinde birçok alt etnik kökene ayrılmaktadırlar. Bölgede, göçmenlerin resmi örgütlenmeleri dernekleşme yoluyla olmaktadır.

Türkiye'de toplam 433 adet uluslar arası göçmen ya da göçmenlerin memleketlerine yönelik faaliyet gösteren dernek mevcuttur. Derneklerden **212'si Balkan ülkelerine yönelik** (Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Bosna, Kosova, Arnavutluk, Romanya ve Moldova), 121 adeti Rusya ve Kuzey Kafkasya, **34'ü Orta Asya ve diğer Asya** (Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, Afganistan, Çin-Doğu Türkistan ve Pakistan), 33'ü Ukrayna (Kırım), 24'ü Azerbaycan, 15'i Irak, 13'ü Gürcistan, 5'i Kıbrıs ve 3'ü de Suriye'ye yönelik faaliyet yapan derneklerdir. İllere göre bu derneklerin

dağılımına baktığımızda, İstanbul'da 104 tane bu tarz dernek bulunmaktadır (Yusuf, 2006). Zeytinburnu bölgesinde toplam 140 dernek 11 vakıf niteliğinde yapılanma bulunmaktadır. Bunların içerisinde 20 tanesi uluslararası göçmenlere yönelik örgütlerdir.

Zeytinburnu'nda mahallelere göre göçmen dernekleri sayısı

	Yabancı Nüfus (2000)	En çok göçmen grubu	Trakya-Balkan	Doğu Türkistan-Afganistan
Beştelsiz	1.106	Makedonya	3	-
Çırpıcı	2.212	Makedonya	-	-
Gökalp	1.213	Bulgaristan	-	2
Nuripaşa	1.828	Afganistan	-	7
Seyitnizam	829	Makedonya	2	-
Sümer	1.717	Yunanistan	-	-
Telsiz	1.251	Yunanistan	1	-
Veliefendi	1.747	Makedonya	2	-
Yenidoğan	850	Afganistan	-	2
Yeşiltepe	1.807	Afganistan	-	1
ZEYTİNBURNU	15.461		8	12

Kazak, Özbek, Uygur Türklerinin kendilerine ait birden çok dernekleri vardır. Yeni gelen göçmenler bu dernekler yoluyla sosyal hayatlarında destek bulabilmektedirler. Örgütlenme olarak Doğu Türkistan ve Afganistan Türklerinin daha aktif olduğu ve politik olarak diaspora çabalarına daha çok rastlandığı dernek sayılarından bile okumak mümkündür. Dernekler; kimi zaman kültürel amaçlı, kimi zaman dinsel amaçlı ve kimi zaman da daha politik amaçlıdır. Dernekler büyük oranda erkeklere hitap etse de bazılarının kadınlara yönelik çeşitli organizasyonları bulunmaktadır. Yaz aylarında piknikler, haftalık dini sohbetler, çocuklara yönelik etkinlik düzenleme, düğün vb. etkinlikleri yapmak üzere dernek mekânını kullandırmak gibi.

Türk kökenli göçmenlerin neredeyse hepsi İslam dinine mensuptur ve özellikle orta yaşlı kesim dinine bağlı bir yaşam sürmektedir. Bölgede bulunan camiler de farklı göçmen gruplarına göre kullanılmaktadır. Özellikle yaşlı kesimin diğer göçmenlerle bir araya gelme mekânı camilerdir. Camilerin mahalledeki göçmen türüne göre de cemaati vardır. Mesela, Özbeklerin yoğunlukla yaşadığı yerdeki caminin adı halk dilinde Özbek camine dönüşmüş durumdadır. Doğu Türkistan Kazaklarının kendi maddi olanaklarıyla inşa ettikleri Emine İnanç cami de Kazak Camisi olarak geçmektedir.

Sonuç ve değerlendirme

Zeytinburnu bölgesinin kendine özgü bir diğer özelliği de, içerisinde her çeşit göçmeni değil, belirli tür göçmenleri özellikle kökeni Türk olan göçmenleri barındırmasıdır. Türk kökenli olmayan göçmenlerin bu bölgede sosyal ağlar bakımından tutunmasının epey güç olduğu, yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Bölgeye, Türk kökenli olmayan ama çıkış ülkesi aynı olan göçmenler bile geldiklerinde var olan sosyal ağlara dâhil olamadıklarından, oldukça az bir süre burada kalabilmekte ve başka bir yere transit geçiş yapmak durumunda kalmaktadır.

Elbette ki, belirli bir bölgede ya da kentte yapılan araştırmaların bulguları ya o kente dair öznel sonuçlar verir ya da o göçmen gruba ya da gruplarına yönelik değerlendirilebilir. Çünkü yapılan çalışma ölçeği itibariyle sadece o gruba veya o yöreye özgüdür. Ancak, Zeytinburnu özelinde yapılan bu araştırma ve sonuçları, diaspora ve Türk kökenliler üzerine yapılacak diğer çalışmalara da mekânsal boyutu hatırlatmak üzere ve mekânda diaspora izlerini okumak açısından referans olabilir.

Zeytinburnu'nda da göçmenlerin memleket temelli dernek oluşumlarının kendi memleketlerinden destek görmeden ve hatta Türkiye devletinden de destek görmeden yine de ulusötesi etkinliklerle çoklu yerel sosyal alanlar oluşturduklarını görmekteyiz. Doğu Türkistan'a yönelik faaliyetlerde bulunan dernekler, sık aralıklarla sürekli sempozyum ve seminerler düzenlemektedir. Eylem ve protestolar, gösteri yürüyüşleri yapılmakta ve uluslararası anlamda diğer Doğu Türkistan dernekleriyle irtibat halindedirler. Bu dönemde özellikle yurtdışından yoğun insan trafiği yaşanmaktadır.

Çalışmada bahsedilen dernekler sadece Türkiye'deki Türk soydaş diasporasını oluşturmamakta aynı zamanda dünya üzerindeki Tür diasporasına da hizmet etmektedirler. Çünkü burada kurulu derneklerin bir kısmı uluslararası bağlantılara sahiptir ve dernek üyelerinin çoğu da uluslararası ağlar yardımıyla bölgeyi ulus ötesi bir zemine taşımaktadır. Özellikle Doğu Türkistan diasporası Zeytinburnu merkezli ancak bir ucu Avrupa bir ucu Amerika'ya uzanan bir nitelik arz etmektedir.

Referanslar

1. Bentzin, A., 2010, “Türk, Türkistan ve Özbek Kimlikleri Arasında: İstanbul’daki Özbek Göçmenler”, Türkiye’ye Uluslararası Göç, Barbara Push ve Tomas Wilkoszewski (eds.) içinde, (çev. Mutlu Çomak-Özbatır), Kitapyayınevi, 1. Basım, ss. 281-296.
2. Çakırer, Y., 2011, “İstanbul-Zeytinburnu’nda Ulusötesi Kentleşme Aktörleri Olarak Türk Kökenli Göçmenler”, Yayınlanmamış Doktora tezi, İTÜ FBE.
3. Franz, E., 1994, Population Policy in Turkey, Family Planning and Migration between 1960 and 1992, Hamburg:Deutsches Orient-Institut.
4. Hart, W.M. C., 1969, Zeytinburnu Gecekondu Bölgesi, İstanbul Ticaret Odası (İTO) yayınları, İstanbul.
5. İBB, 2005, Zeytinburnu Stratejik Eylem Planı Raporu, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Kentsel Dönüşüm Müdürlüğü, İstanbul.
6. Yusuf, S., 2006, “Türkiye’ye yönelik soydaş göçü ve sonuçları”, Uluslararası Göç Sempozyumu, 8-11 Aralık 2005, Zeytinburnu Belediyesi, Yayın no:6, ss.112-118, İstanbul.
7. TÜİK, 2000, 2000 yılı Genel Nüfus Sayımı Sonuçları Göç Verileri, Ankara.
8. Murat, S., Ersöz, H. Y., 2005, Zeytinburnu’nun Sosyo-ekonomik ve Siyasal Yapısı, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 260 sayfa.
9. Zeytinburnu Belediyesi, 2005, Sosyal Doku Analizi
10. Vertovec, S., 1997, Three meanings of diaspora exemplified among South Asian religions, Forum: Diaspora 6(3),pp.277-299.

2023 TÜRK DİASPORA VİZYONU

Burhanettin CARLAK

Gazeteci- Avrasya STK Formu Başkanı, Hollanda

Sayın Başkan,

Öncelikle en içten saygı ve selamlarımı sunmak istiyorum. Huzurlarınızda bulunmak benim için bir şereftir.

Ortak Diaspora vizyonu oluşturabilmek için –Azerbaycan Türklerinin tabiri ile- “hariçtekilerin” “diaspora” kavramı üzerinde de aynı “ortak” –en azından bir birbirine yakın- algıya sahip olmaları gerekir.

Gazeteciliğe heves eden birisi olarak sorular üzerinden düşüncelerimi aktarmak istiyorum:

“Diaspora”, topraklarından zorunlu göç ettirilmeyi tarif ediyorsa, tabiri mi bağışlayın, kovulan halkın devletin ali menfaatler için çaba sarf etmesini beklemek ne kadar doğru? Diaspora hedef grubumuzu ne denli tarif ediyor?

Hollanda’nın veya Almanya’nın farz edelim ki herhangi bir şehrindeki Kayserli bir cami başkanı, aynı şehirdeki Azerbaycanlı ressamla içinde bulunduğu ülkenin siyasi konjonktürüne hakimliği veya ortak görüş birlikteliği noktasında acaba hangi noktadadır?

Yani, göçmen işçilerden oluşan toplumla, Özbekistan’dan iltica etmiş bir yazarın pozisyonları aynı mıdır?

Türkiye’den göç etmiş Hasan emmi kendisini ne denli yerli bir Hollandalı gibi -ondan da vazgeçtik- sosyal konumunu “göçmenlik” olgusu etrafında tanımlayabiliyor?

Bu toplum sahiden göçmen olduğunun farkında mıdır?

Başka bir soru: Türkiye kökenli yurt dışındaki sivil kuruluşlarımız ne denli sivil? Ne denli tabanın, yani asıl unsurun bir idrak ve inisiyatifine bağlılar, yoksa belirli kuruluşların hegemonyalarına su taşımak için mi varlar?

Bu hiyerarşiye görmezden gelerek zihniyet değişikliği bekleyemeyeceğimize göre çoğu Ankara merkezli bu yapılanmalar nasıl olur da o sath tüm vatandır, sizler yalnız kendi hizbinin değil, belki derneğinizde hiç çay dahi içebilme yakınlığı bulamamış- örnek veriyorum- bir Nasuhi, bir Süryani vatan- daş için gerektiğinde ayniyet tavrı ile destek çıkabilmeliyiz.

Çoğunluğu Türkiye menşeli kuruluşlarımız acaba yalnız kendi alt küçük grupları arasındaki dayanışma ve koruma içgüdüsünü mü yaşıyorlar?

Hariçte yani dışarıda edilgen değil aktör olmasını, mevcut potansiyelini sinerjiye, enerjiye dönüştürmesini arzu ettiğimiz kurum ve kuruluşlar acaba ne denli buldukları ülkelerdeki geçerli, kabul görmüş standart da etkin bir sivil toplum kuruluşu? O ülkeler ki herhalde burada daha çok anlaşılın medeni Batı ülkeleri. O ülke şartlarında, seviyesinde fonksiyonları hangi noktada? Bu ülkelerde STK ve devlet ilişkisi nasıl? Kim kim için var?

Sorunlu kültür coğrafyamızda insan hakları, demokrasi, kadın hakları gibi evrensel değerlerin korunması noktasında kötü karneye sahip bizler Batı ülkelerinde lobi yapmaya kalkınca ne denli samimi bulunuruz? Yoksa davalarımıza taraf bulma eylemlerimiz aslında bir anlayış dilencililiği midir?

Kendi içimizde yeniden samimi bir Osmanlı hoşgörüsünü günümüz koşullarına göre tercüme edip yerleştirmeden, zayıf notlarımızı geçer kılmadan, Batı'da lobicilik yapmak tutarlı olmaz.

Mevcut kuruluşlar o sath tüm vatandır şiarı ile alt grubun değil, tüm grupların çıkarlarını savunabilmeli. Yeri geldiğinde Pir Sultan Abdal Derneği, İslam Kültür Merkez binası yapımına karşı çıkan mahalle sakinlerine yapıcı telkinde bulunabilmeyi görev addedebilmeli.

Mevcut göçmen kuruluşlar, dış Türklere kendi yaklaşık 50 yıllık göçmenlik tecrübelerini, network ve mekanlarını paylaşabilmeli. Hollanda örneğinde olduğu gibi illa yeni birliktelikler değil istişare örnekleri olmalı.

ÖZBEKİSTAN’IN KALKIMMA MODELİ: SÜREKLİLİK, SÜRDÜREBİLİRLİK VE DEVAMLILIK (ANA İLKELER VE TEHLİKELER)

Prof. Dr. Nazokat KASYMOVA

Dünya Ekonomisi ve Diploması Üniversitesi, Özbekistan

Çev: Dr. Almagül İSİNA

Önemli strateji anlama sahip geniş Merkezi Asya bölgesinde güç ve denge sağlama, işbirliği için güçlü temeller oluşturma süreçlerinde Özbekistan belirgin rol üstlenmektedir. Söz konusu bölge real, potansiyel doğal ve hammadde kaynağı bakımından hem siyasi hem de ekonomik açıdan dünya haritasında günümüzde mühim bir yer kaplamaktadır.

Dünya pratiğinde de kanıtlandığı üzere, her devlet bağımsızlıklarını kazanmalarıyla kendi kalkınma modeli arayışına girer, yeni bir toplum inşa etmek için yeni bir model geliştirir.

“*Ülke*” veya “*ulus*” modelleri ulusal ekonominin bütünlüğünü oluşturan elementlerin toplamı veya “bu elementlerin sıkı bağı ve karşılıklı ilişkisini sağlayıcı bir mekanizma” şeklinde tanımlanabilir. Geniş anlamıyla ulus modeli sosyo- ekonomik ve iç politikaya yönelik karşılıklı ilişkileri kapsayıcı bir sistemdir. Bu sistem yasal, idari ve ekonomik (banka, kredi ve vergi) mekanizmaların yardımıyla ayarlanmaktadır. Sistemde sosyal davranış ve ilişki (dünya tanım, anlayış, yaşam, gelenek ve kültür) normları belirli bir etki yaratır.

Bir ülkenin inşasını hangi faktörlerin etkilediği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Her halükarda önemli olan: model elementlerinin ilişkilerinin

verimli olarak düzenlenmesi ve onların karşılıklı ilişki mekanizmalarının oluşturulması, bir ulus devletinin sosyo-ekonomik ve siyasi kalkınmasının kilit parametrelerinin istikrarının muhafaza edilmesidir.

Kalkınma modelinin içeriğini değerlendirme ve mukayeseli model analizleri yapma kriterleri aşağıdakileri kapsamakta:

- özel mülkiyet şekillerinin ilişkileri;
- genelde ve özelde piyasa ortamı organizasyonlarının gelişme seviyesi ve şekilleri;
- ekonomi üzerindeki devletin etki sınırı ve yöntemleri;
- yürütülen ekonomi politikasının amaç ve araçları;
- finansman kaynak ve kapsamı, inovasyon mekanizması;
- ekonominin açıklık seviyesi, dinamiği, yapısı ve dış ekonomik ilişkilerin yönetilmesi.

Günümüz dünyasında“temiz” piyasa ekonomi modelleri bulunmamaktadır. Ve belli bir derecede devlet tarafından yapılan ayar, ulusal ekonominin çağdaş organizasyonun ve işleyişinin vazgeçilmez şartıdır.

Özbekistan 1991 yılında bağımsızlığını kazandığı andan itibaren demokratik hukuk devletini ve piyasa ekonomisine yönelik güçlü sosyal bir sivil toplumu inşa etme yolunu seçmiştir.

Bu yolun anlamı aşağıdaki *beş ilkeyle* formüle edilebilir:

- *Ekonominin ideolojisizleştirilmesi.* Ekonomi politikadan üstün ve onun iç dinamiğini oluşturmak zorundadır. Bilhassa bu gelecekteki kalkınma ve çağdaş ulusal ekonominin özünü oluşturmalıdır.
- *Esas reformcu devlet olmalıdır.* Devlet, reform sürecini halkın bütün kesiminin çıkarına bağlı olarak başlatmalı, kalkınma önceliklerini belirlemeli, ekonomide, devletin sosyal, toplumsal ve siyasal hayatında köklü değişim politikalarını devamlı ve daima geliştirerek, uygulamalıdır.
- *Yasanın üstünlüğü,* yenilenme ve gelişmişlik süreçlerinin tümü yasal temel üzerine inşa edilmelidir. Ancak bu durumda ekonomik reformlardan hissedilir sonuçlar elde edilebilir.

- *Güçlü bir sosyal politika-* demografik durum göz önünde tutulmak suretiyle- nüfusun yeni yaşam seviyesi, pazar ekonomisine geçiş insanların sosyal hayatlarının korunmasına yönelik sıkı önlemleri de beraberinde getirmelidir. Toplumsal ve siyasi istikrarın korunduğu piyasa ekonomisine doğru dinamik bir ilerleme ancak güçlü ve işlevsel bir sosyal koruma mekanizmasıyla mümkün olabilir;
- *Reformların sürekliliği ve sürdürülebilirliği-* yeni ekonomi ve piyasa ilişkilerinin inşası ölçülü, planlı ve aşamalı olarak gerçekleştirilmelidir.

SSCB'den miras kalan “yukarıdan kumandayla yönetilen”, verimsiz ve merkeziyetçi ekonomi sisteminden dinamik ve yabancı yatırım çekebilen, istihdam yaratabilen ve ekonomik büyüme sağlayabilen piyasa ekonomisine geçiş sürecinde Özbekistan, “şok terapisi” ve “kendi kendini düzenleyen piyasa” yöntemlerinin de içinde bulunduğu pek çok yöntemden vazgeçmiştir. “Özbek modeli” ekonomik krizin, bütün ekonomik ilişkilerin çökmesi ile işsizliğin doğurduğu sonuçları ortadan kaldırmaya yönelik olarak uygulanmıştır. Ayrıca bağımsız devletin yeniden canlanması, resmi kurumlarının kısa sürede inşası da burada etkili olmuştur. Bu model, devlet tarafından “reformlar reform yapmak için değil, halk için” ilkesine odaklanarak uygulanmış; çıkış noktası ise milli değerler ve gelenekler, tarihi gelişim şartları, inşa edilen yaşam tarzı, insanların dünya görüşü, real sosyo-ekonomik ve siyasi ortam olmuştur. Dolayısıyla, Özbekistan'daki reformların işleyen ekonominin real fırsatlarının, potansiyel imkanlarının ve halkın mantalitesinin göz önünde tutularak başlatıldığını belirtebiliriz.

Yürütülen reform aşamalarını veya Özbek Modelinin gelişim aşamasını iki önemli döneme ayırabiliriz:

- Güçlü ve ileri teknolojiye sahip sanayi, gelişmiş tarım ekonomisi ve esnek hizmet sektörü tarafından desteklenen sosyal odaklı piyasanın oluşturulması- 1991-2000 yılları;
- Ülkenin insan kaynaklarına yatırımı artırmak, sosyal alanı geliştirmek (eğitim, sağlık, mesleki hazırlık), yeni istihdam oluşturmak üzere ekonominin ana dallarına yatırımın genişletilmesi; geleceğe yönelik stratejik yatırımlara öncelik tanınması; verimli enerji ve çevre sorunlarının çözümüne olan yaklaşımın yeniden değerlendirilmesi; ekonominin tüm sektörleri için rekabet ortamının oluşturulması (2001'den günümüze kadar).

Birinci aşama acil ve ihtiyaç duyulan reformlar, ulusal devlet inşa dönemi olmuşken, ikinci aşama ise ülkenin hızla yenilenme ve modernizasyon dönemi olmuştur.

Özbekistan kısa sürede tek taraflı hammaddeye dayalı, zayıf bir sanayi ve sosyal alt yapıya, Post- Sovyet genelinde kişi başına en düşük gelire sahip, ekonomide bir tek pamukta tekeli olan bir ülkeden bölgenin ekonomik ve politik alanda liderlerden biri haline gelmiştir. Buna paralel olarak dünya kamuoyundaki rolü ile yeri de değişmiştir.

Mevcut Özbek kalkınma modeli ile ilgili öngörü ve getiriler şunlar olabilir:

- Makro düzeyde devlet yönetimi ve mikro düzeyde piyasa düzenlemesi;
- Uygulanan reformlar sanayinin dengeli ve istikrarlı gelişimini, modernizasyon ve teknolojik anlamda yenilenmesini sağlayacaktır.
- Başta özel sektörün teşviki olmak üzere, makroekonomik, yapısal ve kurumsal yeniden inşa alanında belli bir ilerleme gözlemlenmektedir.
- Demokratikleşme ve sivil toplum inşa alanlarındaki reformların hacmi genişletilmekte.

2010 yılında önemli eklemelerin yapıldığı “Demokratik Reformları Derinleştirme ve Sivil Toplum İnşa Konsepti “ devlet tarafından önerilmiştir.

Konsept, ülkenin modernizasyonu ile ilgili önceki reformların ussal devamı niteliğinde olup, devlet ile toplumun önünde yeni imkan kapısı açmıştır. Bu yüzden sistem değişikliğinin sürekliliği ve devamlılığı çağdaş kalkınmanın önemli şartlarını oluşturuyor. Belirtmek gerekiyor ki yeni çağdaş yaklaşıma veya sivil toplum kurumları ile devlet kurumları arasındaki sosyal ortaklık odaklı ve sosyo-ekonomik, politik hayatta yerel yönetimlerin rolünü güçlendiren “güçlü devletten güçlü topluma” ilkesine özel vurgu yapılmaktadır.

Özellikle, kuvvetler ayrılığı ilkesinin uygulanmasına, toplum ve devletin önünde duran hedeflere ulaşmada uyumlu işleyiş ve işbirliğine yönelik devlet iktidarını ve yönetimini demokratikleştirme konusunda sürdürülebilir, sistemli reformların devam etmesi icap etmektedir.

Konseptle ilgili olarak Özbekistan Anayasasının bazı maddelerine Oliy Meclis (Büyük Meclis) Yasama Kanadında fazla oy alan siyasi partinin Başbakan adayını önerme, Başbakanla ilgili veto, güven oylaması hakkını öngören

değişiklikler getirilmiş ve eklemeler yapılmıştır. Ayrıca sosyo- ekonomik kalkınmayla ve başka ilkesel bir dizi yeni düzenlemelerle ilgili güncel konularda Hükümet üyelerinin raporlarını dinlemek üzere Parlamenteoya yetki verilmesi de burada yer almıştır. Bu değişiklikler yasama, yürütme ve yargı organlarının gelecekteki reformlarına yasal zemin oluşturmaya, devlet ve siyasi yapıdaki Parlamenteonun önemi ve rolünün güçlenmesine yardımcı olacaktır.

Adli yargının demokratikleştirilmesine yönelik reformları derinleştirme çerçevesinde mahkemelerin bağımsızlığını ve otoritesini sağlama, mahkeme öncesi sorgu denetimini güçlendirme, “Habeas Corpus” kurumu uygulama alanını genişletme, hukuki yaptırım ve denetim organları sistemindeki verimli kontrol ve denge mekanizmasını oluşturma, çalışmalarının devamı öngörülmektedir.

Enformasyon alanını demokratikleştirmeye ve ifade/enformasyon özgürlüğünü sağlamaya ilgili reform konusunda geniş kapsamlı hedeflerin hayata geçirilmesi planlanmaktadır. Söz konusu hedefler arasında şunlar yer almaktadır: devlet idaresi ve yönetiminin şeffaflığını, kitle iletişim araçlarının bağımsızlığının güçlenmesini ve onların ekonomik anlamda bağımsızlığını sağlama, enformasyon alanında pazar mekanizmalarını ve çağdaş enformasyon ve iletişim teknolojilerini uygulama. Ayrıca, vatandaşların Anayasal hakkı olan ifade özgürlüğünün tam anlamında sağlanmasına yönelik bir dizi önlemler ve yürütülen reformların şeffaflığı da öngörülmektedir.

Konsepte uygun olarak, seçim sisteminin demokratikleştirilmesiyle, bağımsız seçim ve seçim yasalarının geliştirilmesiyle ilgili bir dizi düzenlemelelerin yapılması ve uygulanması da beklenmektedir.

Yasaların iyileştirilmesinde, sosyo-ekonomik programların hayata geçirilmesinde, nüfusun farklı tabakalarının hukuklarının, özgürlükleri ile çıkarlarının savunulmasında, sivil toplum enstitüleri, halkın kendi kendisini yönetme organları ve devlet yapıları arasındaki sosyal ortaklığın güçlendirilmesiyle ilgili yasalara itaati sağlama pratiğini kazandıracak bir dizi önlemler öngörülmektedir. Ayrıca, devlet iktidarı ve yönetiminin faaliyetleri üzerinde etkili sivil denetim mekanizmalarının oluşturulması da söz konusudur.

Ülkede yakın geçmişte kabul edilen yasa ve normatif (hüküm ifade eden) dokümanlar serbest girişimciliği garanti altına almakta, yeni KOBİ şekillerinin ve aile şirketlerinin hak ve sorumluluklarını genişletmektedir. Derin yapısal dönüşüme ve sanayiye çeşitlendirmeye yönelik uzun vadeli inovatif projeler

geliştirilmekte ve uygulanmakta; yabancı yatırım ve teknoloji çekme işi git-tikçe hız kazanmakta; ekonominin ihracata yönelik dallarının rekabet gücü za-manla gelişmekte. Devlet, yüksek teknolojiye dayalı “Navoi” Serbest Sanayi ve Ekonomi Bölgesinin (2008) ve doğrudan yabancı yatırım ve teknoloji çek-mek amaçlı “Angren” Özel Sanayi Bölgesinin oluşturulması için 100 milyon dolar harcamıştır. Günümüzde pamuk, maden ve enerji kaynakları Özbekistan ihracatının neredeyse yarısının fazlasına denk gelirken, araç gereçler ve teknik parçalar ulusal ihracatın yarısını oluşturmuştur.

Özbekistan’ın GSYH’si 3.5 kat artış sağlarken, real kazanç son yirmi yıl içinde 3.8 kat yükselmiştir.

2009-2012 yılları için hazırlanan Kriz Önleme Paketinin zamanlaması, uygunluğu ve yerindeliği küresel mali ve ekonomik krize karşı koyma ve onun negatif sonuçlarını ortadan kaldırmada büyük rol oynamıştır. Kriz Önleme Pa-ketinin öncelikleri aşağıdakiler olmuştur:

- Real ekonominin mali istikrarını koruma,
- İhracata yönelik işletmelere avantaj ve öncelik sağlama;
- Sanayiye modernleştirme, teknik ve teknolojik olarak yeniden donatma ve çeşitlendirme sayesinde masrafı azaltıcı ve karlılığı artırıcı önlemleri hayata geçirme;

Kriz Önleme Paketinin amacına ulaşmasında kapsamlı sosyal, altyapı ve ulaşım- iletişim alanlarıyla ilgili projeler önemli rol oynamıştır. Bu saye-de istihdam ve nüfusun gelirinde artış gözlenmiştir. 2009 yılında Özbekistan devleti 2009-2014 yılları için toplam maliyeti 42 milyar dolar olan 300’den fazla önemli teknolojik, teknik ve modernleştirme paketini kabul etmiştir. Söz konusu paket kapsamlı ulaşım ve iletişim projelerinin uygulanmasını, yeni modern işletmelerin açılmasını amaçlamaktadır. 2007 yılında ise Özbekistan Rekonstrüksiyon ve Kalkınma Fonu oluşturulmuş olup, sermayesi günümüzde 5 milyara yaklaşmıştır. Fonun esas amacı öncelikli olarak altyapı projelerini finanse etmek, ayrıca yabancı ortaklarla ekonominin esas sektörlerinin mo-dernleştirilmesi ve rekonstrüksiyonu ile ilgili gelecek vaat eden projelerde yer almaktır.

Geçtiğimiz günlerde Asya Kalkınma Bankası ile Özbekistan arasında 2012-2016 yılları için kabul edilen Stratejik Ortaklık 2020 yılına doğru yüksel ortalama gelir ülke statüsüne ulaşma amacını vurgulamaktadır.

Aynı zamanda belirtmek gerekiyor ki gündemde bir dizi öncelik arz eden konular da mevcuttur. Bunlar:

-Enformasyon alanı, eğitim, sosyal güvenlik, pazar ekonomisi, banka sektörü, kamu ihaleleri ve düzenleme süreçlerinin şeffaflığı, sınır ülkelerle ticarete resmi ve resmi olmayan engellerin kaldırılması, su kaynaklarını verimli kullanılması, milli üretimin artırılması, köy ekonomisindeki hizmetin geliştirilmesi, toplumdaki çıkarlar dengesinin oluşturulması.

Kaynaklar:

1. *Kariymov IY.Üzzbekiystan na poroge XXI veka.- Taşkent, 1997g.* 2. *Kariymov IY. Üzzbekiystan na poroge dostiyjeniyya nezaviysiymostiy.-Taşkent, 2011.*

3. *Weitz, Richard Uzbekistan's Economic Reforms and their Challenges (11/14/2012 issue of the CACI Analyst).*

4. *Materiyalı sovmestnom zasedaniyiy Zakonodatelnoy palati iy Senata Olıyy Majlitsya Respiüblikiy Üzzbekiystan, «Kontseptsiyya dalneyşego uwgluwbleniyya demokratiyçeskiyx reform iy formırovantiyya grajdanskogo obşçestva v strane»,-Taşkent, noyabr 2010g.*

5. *Antykriyziysnaya programma Respiüblikiy Üzzbekiystan, 2009-2012gg.*

6. *Programma RUwz. po realizatsiyiy vajneyşiyx proyektov moderniyzatsiyiy, texniyçeskogo iy texnologiyçeskogo perevoorüwjeniyya na 2009-2014gg*

TÜRK DÜNYASINDAKİ SİYASİ VE EKONOMİK İŞBİRLİĞİNİN GÜÇLENDİRİLMESİNDE KÜLTÜREL İLİŞKİLERİN ÖNEMİ

Prof. Dr. Abdulvahap KARA

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

1991’de bağımsızlıklarının kazanmasının ardından Türk Cumhuriyetleri arasında işbirliği süreci yirmi yılı geride bırakarak üçüncü on yılına girdi. Aradan geçen 22 yılı değerlendirdiğimizde önemli mesafeler alındığını görmekteyiz. Özellikle 3-4 Ekim 2009 Nahçıvan Zirve toplantısından sonra Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’in teklifleriyle Türk Devletleri arasında somut adımlar atılmaya başlandı.

1. Türk Keneşi
2. Türk Aksakallar Konseyi
3. Türk Akademisi

Daha önce ise 1993 TÜRKSOY ve 2008’da TürkPA (Türk Dünyası Parlamenter Asamblesi) kurulmuştu.

Böylesine önemli kurumlar hayata geçirildi. Böylece Türk dünyasında siyasi ilişkiler ve buna paralel olarak ekonomik ilişkilerin gelişimi istikrarlı bir safhaya girmiş oldu.

Ancak, Türk Dünyasındaki ilişkilerin yoğunluğunun yeterli seviyede olmadığına herkes hemfikirdir. Bu ilişkiler daha çok geliştirilmeye muhtaçtır. Özellikle yukarıda bahsi geçen kurumların üyeliklerinde Türk Dünyasının önemli iki ülkesi, Özbekistan ve Türkmenistan’ın olmaması en büyük eksik-

lıktır. Bunun dışında Türk Keneşine üye dört ülkenin, yani Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'nin potansiyeli göz önünde bulundurulduğunda ekonomik ilişkilerin istenen düzeyin çok gerisinde kaldığı kabul edilmektedir. Mesela, Türkiye ile Kazakistan arasındaki yıllık ticaret hacmi 3,5 milyar dolar seviyesindedir. Oysa iki ülke devlet başkanları geçtiğimiz yıl yaptıkları görüşmelerde bunun en 10 milyar dolar olması gerektiği ifade edildi ve en kısa zamanda rakama ulaşılması için gerekli çalışmaların yapılması konusunda karar aldılar.

Bizim düşüncemize göre, ekonomik alandaki hedeflerin gerçekleştirilebilmesi büyük ölçüde kültürel alandaki ilişkiler ile yakından alakalıdır. Ne yazık ki, bugün Türk Dünyasındaki kültürel alandaki ilişkiler siyasi ve ekonomik alanda yakalanan ilişkiler seviyesinin çok gerisinde kaldığı gözlenmektedir. Aydınlar ve bilim adamları arasındaki bilgi ve fikir alışverişinin yeterli yoğunlukta olmadığı fark edilmektedir.

Bunun temel sebebi araştırıldığında kültür dünyasındaki ilişkileri geliştirecek kurumların çalışmalarının ve bu konudaki projelerin kapsamının günün ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilemeyişinde aramak gerekmektedir.

Oysa kültürel ilişkiler sadece Türk Dünyasındaki siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için değil, aynı zamanda bugünkü küresel çağda Türk Dünyası kültürünün korunması ve geliştirilmesi için de ayrı bir önem arz etmektedir.

Bundan dolayı Türk Dünyası ilişkilerinde son yirmi yılda siyasi ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine verilen önemin, bundan sonraki 10 yılda kültürel ilişkilerin pekiştirilmesine yöneltilmesinde sayısız faydalar vardır. Bu yöndeki başarıların, yani Türk dünyası aydınları ve halkları arasındaki yakınlaşmanın sonuçları her alanda görülebilecektir.

Kültürel alandaki ilişkilerin geliştirilebilmesi için bazı önerilerimizi dile getirecek olursak:

1. Alfabe birliği konusunda çalışmalara hız verilebilir. Türk dünyasının ortak alfabe sisteminin Latin alfabesi olduğunu gelişmeler ortaya koymuştur. Türk dünyasında Azerbaycan, Özbekistan ve Türkmenistan Kiril alfabesinden Latin alfabesine geçmiş bulunmaktadır. Kazakistan da Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in 15 Aralık 2012 yaptığı konuşmada 2025 yılına kadar Latin alfabesine geçileceğini ilan etmiş bulunmaktadır. Kırgızistan'ın da yakın zamanlarda geçmesi bekleniyor. Türk devletlerinin Latin alfabelerinde belirli bir standart ve birlik sağlamaları her alanda iletişimi güçlendireceği göz muhakkaktır.

2. Türk dilleri arasında bilgisayar çevirisi teknolojisi bir an evvel geliştirilmelidir. Dünyanın Almanca, İngilizce, Rusça ve Fransızca gibi gelişmiş ülkelerinin dilleri arasında bilgisayarla başarı oranı yüksek tercüme yapılabilmek, bu dillere göre birbirine çok yakın Türk dilleri arasında hala bu teknolojik çevirinin hala başlamamış olması büyük eksikliklerdir.

3. Türk dilleri arasında geniş kapsamlı sözlükler artık bir an evvel yapılmalıdır. Bilgisayar çeviri sistemlerinin yapılamayışının ardındaki en önemli sebep bu sözlüklerin olmayışındır. Maalesef bugün elimizde bulunan sözlüklerin kapasitesi çok yetersizdir. TDK ve Türk Akademisi gibi kurumlar Türk dillerinin sözlüklerini bir an evvel hayata geçirecek projeler için bilim adamlarını teşvik etmeli, gerekli maddi ve manevi destekleri vermelidir. Çünkü Türk Dünyasının tüm dillerinin karşılıklı sözlüklerini yapacak bilgi ve birikim Ankara'daki TDK ve Almatı'daki Ahmet Baytursunov Dil Bilim Enstitüsünde vardır. Bu kurumlara gerekli destekler sağlandığında sadece Türk dilleri arasında değil, bu dillerin dünyanın önde gelen İngilizce, Fransızca, Almanca ve Rusça gibi dilleriyle ilgili sözlükleri de en kısa zamanda hazırlayabilirler.

4. Türk Dünyasında Euronews gibi ortak televizyon yayını ülkelerin birbirlerindeki gelişmeleri birinci elden takip etmesi açısından önemlidir.

5. Türk Dünyasında edebiyatçılar ve yazarlar arasındaki ilişkileri güçlendirecek Türk Dünyası Yazarlar Birliği kurulabilir. Bugün maalesef böyle bir kurumun yokluğu sebebiyle Türk dünyası aydınları arasındaki ilişkilerin yeterli seviyeye çıkamadığı görülmektedir. Böyle bir kurum yazarların bir araya gelmelerine ve dostluklarını geliştirmelerine uygun ortam hazırlayabilir.

6. Türk dünyasında başarılı kültürel eserleri tanıttak ve böyle eserlerin ortaya çıkmasını temin edecek ve her sene geleneksel olarak yapılacak Edebiyat ve Sanat Ödülleri tesis edilebilir. Türk dünyasının ünlü yazarı Cengiz Aytmatov sağlığında bu hususu birçok kere dillendirmişti. Bu açıdan TÜRK-SOY kurumunun bütçesi ve faaliyet alanları genişletilebilir. Hatta bu ödüller Nevruzda verilebilir. Türk dünyasında yılbaşı özelliği taşıyan Nevruz'da bir önceki yıldaki ortaya çıkan kültür ve sanat eserlerinin değerlendirilmesi yapılır ve başarılı çalışmalara ödülleri verilebilir. Böylece Türk dünyasının en eski bayramı olan Nevruza da işlevsellik kazandırılabilir.

7. Geçen sene Astana şehrinin Türk Dünyası Kültür Başkenti olması geleceği başlatılmış. Bu sene Eskişehir Türk dünyası kültür başkenti olmuş, gelecek yıl Kazan şehri bu görevi üstlenecektir. Bu kültürel ilişkilerin gelişt-

rilmesi açısından çok önemli bir etkinliktir. Bu etkinliğin içeriği zenginleştirilerek devam etmesi çok yararlı olacaktır.

8. Türk Dünyası Ortak Üniversitesi kurularak bilim adamları arasındaki işbirliği güçlendirilmelidir. Bu konuda Türk Akademisi önemli bir kurumdur. Ancak, bilim adamları arasındaki işbirliğini ve ortak bilimsel çalışmaları teşvik için daha çok kurumların gerektiği aşıkardır. Türk Dünyası ortak üniversitesi için Kazakistan'daki Kazak-Türk Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi ile Kırgızistan'daki Kırgız-Türk Uluslararası Manas Üniversitesi temel olabilir. Bu üniversitelerin kapsamı daha da genişletilerek tüm Türk dünyasının ortak üniversitelerine dönüştürülebilirler. Veya bir başka alternatif Türk Konseyine üye dört ülkeden birer üniversite birleşerek Türk Dünyası Birleşik Üniversitesi'ni oluşturabilirler. Bu konuda örnek bir adım Türkiye içinde Gazi, Ankara ve Hacettepe üniversiteleri, Uluslararası Birleşik Ankara Üniversitesi (International United Ankara University-IUAU) adıyla yeni bir üniversite kurmasıdır. Buna benzer bir oluşum Türk dünyası içinde yapılandırılabilir.

9. Üniversite öğrencileri diğer ülkelerde eğitim görmeye, özellikle dil ve edebiyat bölümlerinde okumaya teşvik edilebilir. Onlara Türk Konseyi veya Türk Akademisi tarafından özel burslar verilebilir. Böylece Türk halkları arasında geleceğin toplumları arasında dostlukların, arkadaşlıkların pekiştirilmesine katkı sağlanabilir.

10. Türk Lehçeleri mütercimliğini teşvik her ülkede teşvik edilmesi artık zorunlu olmuştur. Bugün maalesef diplomasi ve iş dünyasında Türk dilleri arasında direkt çeviriler yapılması yerine, yeterli sayıda ve kaliteli Türk lehçeleri tercümanlarının olmayışı sebebiyle, çeviriler İngilizce ve Rusça üzerinden yapılmaktadır. Oysa, her ülkede tercüme yapabilecek alt yapıya sahip gençler bulunmaktadır. Bunlar mütercimlik hizmetlerde göreve alınmalarını sebebiyle atıl kalmakta veya bilgilerini geliştirememektedir. Özellikle diplomasi ve ticaret alanında Türk lehçeleri arasında tercüme yapabilecek uzmanların görevlendirilmesi Türk dillerinin kullanımının teşviki ve geliştirilmesi için çok önemlidir. Ayrıca bilimsel alanda Türk dilleri arasında çeviriler de teşvik edilmelidir. Fakat, günümüzdeki uygulama maalesef bunun tersi olmaktadır. Mesela, Türkiye'deki bilimsel yönetmeliklerde lehçe bilmenin dillerden sayılmaması büyük eksikliktir. En azından Türk dilleri Kıpçak, Karluk ve Oğuz gibi gruplara tasnif edilmeli ve anadilinin dışındaki bir grubun dilini bilenlere bilimsel manada puan verilmesi sağlanarak, akademisyenlerin lehçeleri öğrenmeleri teşvik edilmelidir.

11. Türk Dünyası Diyanet İşleri konseyi kurularak, Türk dünyasında din adamları arasında işbirliği ve bilgi alışverişi teşvik edilebilir. Çünkü günümüzde Türk dünyasında İslam araştırmaları ve bilim adamları yetiştirilmesinin önemi gün geçtikçe artan bir şekilde önemi ortaya çıkmaktadır.

12. Türkiye yakında “Göktürk” isminde kendi uydusunu imal etmiş ve Aralık ayı içinde bir başka ülkeden Çin’den yörüngesine fırlatmıştır. Oysa Kazakistan’da Baykonur Uzay Üssü bulunmaktadır. Bu ve buna benzer konularda Türk dünyası ileri teknoloji alanında işbirliği yapılarak, hem yüksek teknolojinin yüksek masrafları ortaklaşa karşılanabilir, hem de ülkelerin bilgi birikimi ve imkanları ortaklaşa kullanılabilir.

13. Türk Dünyasının ortak sinema ve TV kurumu kurulabilir. Günümüzde sinema ve TV dizileri yapımıcılığı büyük karlar getiren bir endüstriye dönüşmüştür. Bu hususta Türk dünyasının bu eserlerin senaryolarına konu olabilecek zengin kültürel birikiminden yararlanılabilir ve bu sektörün yüksek maliyetleri ortaklaşa karşılanabilir. Hem de Türk dünyasının zengin kültürü hem Türk dünyasının kendisine ve hem de tüm dünyaya tanıtılabilir. Bu aynı zamanda sinema ve TV sektöründeki kültür adamları arasında yakınlaşmayı da sağlayacaktır.

Sonuç olarak kültürel alandaki faaliyetler ile aydınlar ve halklar birbirini daha iyi tanıdııkça, Türk dünyasında işbirliği siyasi ve ekonomik alanda daha çok pekişecektir. Zaten birçok problemler yanlış anlamalardan, eksik bilgilerden, halkların birbirini iyi tanımamalarından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple Türk Dünyası ilişkilerinin ortaya çıkışının 30. yılı olacak olan 2021’de ve Türkiye’nin de büyük projeleri hayata geçirmeyi umduğu 2023’te aralarında her alanda yakınlaşmayı gerçekleştirmiş bir Türk Dünyası üye ülkelerin kalkınmalarına da hız kazandıracaktır. Türk Dünyasının günümüzde önemli bir seviye kat etmiş olan siyasi ve ekonomik işbirliğinin bundan sonra daha da güçlendirilmesi ve genişletilmesi kültürel ilişkilere yoğunluk vermekle mümkün olacağı aşikardır.

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRK CUMHURİYETLERİ VE TOPLULUKLARININ 2012 YILI VİZYONUNA DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Abdulkadir YUVALI

Erciyes Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Merkezi Müdürü

XX. yüzyılın sonları ve XXI. yüzyılın başlarında dünyamızı çok yönlü olarak kuşatmış olan “Küreselleşme” sürecinde uzak-yakın, büyük-küçük hemen her ülke söz konusu süreçten ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel manada etkilenmektedirler. Bilim insanlarının zihinlerini, hemen her cins, yaş ve meslek mensuplarının da iş ve günlük hayatlarını meşgul etmektedir.

1990 yılı öncesinde genelde “Rusya Müslüman Türkleri” adıyla bilinen binlerce yıllık bir tarih-kültür birikiminin temsilcisi olan Türk halkları anılan tarihin sonrasında Avrasya coğrafyasında meydana gelmiş olan değişimlere bağlı olarak Türk Cumhuriyetleri ve Topulukları-Diasporaları “Türk Dünyası” adıyla insanlık tarihindeki yerlerini almışlardır.

TASAM’IN düzenlemiş olduğu 2. Dünya Türk Forumu’nda; Küreselleşme çağının yani insanlığı ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel manada ciddi boyutlarda etkilemekte olan ve her geçen gün etki oranını ve alanını genişletmekte olan bu değişim- gelişim sürecinin “Türk dünyasının 2023 Vizyonu” üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmanın ve çağdaş bir yapılanma sürecinin başlatılabilmesine dair bir değerlendirmemizi siz saygıdeğer gönül insanları ile paylaşma düşüncesiyle böyle bir konu tercih edilmiştir.

İnsanlık tarihindeki yeri M.Ö devirlere kadar çıkmasına, yani kökü tarihin derinliklerinde olmasına rağmen “Türk Dünyası” kavram olarak 1990 yılından

sonra uzak-yakın dünyaların gündemindeki yerini almıştır. Türk Dünyasını temsil etmekte olan ülkeler arasında başta evrensel değerler olmak üzere hemen her konuda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin farklılığı gözden kaçmamaktadır. Türk Dünyası ve Türk Diasporasının 2023 Vizyonu için söz konusu dünyanın temsilcisi olan kardeş ülkeler ve toplulukların öncelikle Türkiye ile ve daha sonra da kendi aralarındaki ilişkileri 20 yıllık bir süre içinde yani 1992-2012 yılları arasını mercek altına koymamız gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti ile Türk Cumhuriyetleri ve Topulukları arasındaki İlişkileri;

- 1-Sosyal Bilimler,
- 2-Eğitim-Öğretim,
- 3-Sağlık Bilimleri,
- 4-Fen-Mühendislik,
- 5-Bilim-Teknoloji,
- 6-Tarım-Hayvancılık,
- 7-Sosyal ve Kültürel İlişkiler,
- 8-Ekonomik İlişkiler,
- 9-Siyasal İlişkiler,
- 10-Medya Kaynakları olarak sıralanabilir.

Tasnif edilmiş olan bu konuların uzmanlarca disiplinleri hatta araştırma alanları öncelikli olarak tespit edilmesi, disiplinler bakımından tasniflerinin yapılması ve yapılacak olan bilimsel veya teknik temele dayalı toplantılarda konuların değerlendirilmesine acilen ihtiyaç olduğunu ifade etmek istiyoruz. Hiç şüphesiz bu tür çalışmalara bağlı olarak bir araya gelebilme fırsatı bulacak olan bilim-düşünce ve bilhassa uzmanların geleceğe dair perspektifleri de gündeme taşınmış olacaktır. Zira bu çalıştaylar sadece tespit ve tasnif yapmanın da ötesinde çalıştaylarda sunulacak olan tebliğlerle bilimsel manada birer kritik yapıldığı gibi Türkiye ile ilgili olarak kardeş ülkelerde aynı konularda yapılmış olan çalışmalarla bir mukayesenin yapılması, bundan sonraki süreçte yapılacak olan çalışmalarla kalite, verimlilik ve paylaşım ile ilgili rasyonel adımların atılması için geciktirilmiş bir hizmet olduğunu düşünüyoruz.

Yukarıda genel çizgilerle ortaya koymak istediğimiz çalışmaların her birinin Türkiye ile her bir Türk Cumhuriyeti (Bağımsız-Özerk) ve Topluluklarla ilgili olarak yapılması, söz konusu cumhuriyetler arasında ayrı ayrı veya bütün halinde gündeme taşınması da mümkündür.

Mensubu olduğumuz Erciyes Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Merkezi'nin Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumuna bağlı Türk Tarih Kurumu ile işbirliği yapmak suretiyle sadece Sosyal Bilimler alanındaki hemen bütün disiplinleri kapsayacak biçimde bir çalışmayı başlatmış olduğumuza sizlerle paylaşmak istiyoruz. Henüz sunum aşamasındaki söz konusu proje çerçevesinde; 2013-2015 yılları arasında altı çalıştay planlanmıştır. Çalıştaylardan ilki "Birinci Uluslar arası Türkiye-Kazakistan Sosyal Bilimler Çalıştayı (1992-2012) adıyla 26-29Eylül 2013 tarihleri arasında yapılacaktır.

Söz konusu Çalıştay da, Sosyal Bilimler konusu ile ilgili olarak;

- 1-Tarih,
- 2-Dil,
- 3- Edebiyat,
- 4-Halk Edebiyatı,
- 5-Halk Bilimi,
- 6-Din Bilimleri,
- 7-Felsefe-Mantık,
- 8-Arkeoloji,
- 9-Sosyoloji-Antropoloji,
- 10-Uluslar arası İlişkiler,
- 11-Kamu yönetimi ve Siyaset Bilimi,
- 12-İktisat-Maliye,
- 13-Eğitim bilimleri,
- 14-Kültür-Sanat,
- 15-İşletme,
- 16-Turizm,

17-İletişim,

18- Halkla İlişkiler,

19-Hukuk,

20- Doğrudan Türk Dünyası ile ilgili Ortak Konular şeklinde tasnif edilmiştir.

Hazırlanacak olan Çalıştay da her disiplinle ilgili olarak Türkiye’de Kazakistan Cumhuriyeti’ni doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren;

a)Hazırlanmış olan Tezler (Yüksek Lisans-Doktora),

b)Basılmış olan Kitaplar,

c)Kaleme alınmış olan ulusal veya uluslar arası periyodiklerde yayımlanmış olan Makaleler,

d) Ulusal veya Uluslararası düzeydeki kongre, sempozyum, seminer vb. sunulmuş olan Tebliğler,

e) Ulusal ve Yerel Radyo TV Konuşmaları,

f) Video kayıtları,

g) Diğer Faaliyetler adı altında yapılmış olan ürünlerin bibliyografik manada tespitleri, tasnifleri yapılacak, bilim uzmanlarında gerekli bilimsel kritikler, yorumlar yapılacaktır. Sunumlar sırasında ve çalıştayların son oturumunda ele alınmış olan konularda geleceğe yönelik perspektifler ortaya konacak ve bu sunumlarla birlikte geleceğe yönelik öngörülerin de yayın hayatına kazandırılması yoluna gidilecektir.

Söz konusu proje gereğince birincisi Türkiye-Kazakistan ilişkilerini konu ettiği gibi aynı proje çerçevesinde 2014 yılı ilkbaharında Azerbaycan, Çalıştayı (Azerbaycan’da) sonbaharında da Kırgızistan Çalıştayı da (Kırgızistan’da) yapılması düşünülmektedir. Aynı şekilde, 2015 yılı ilkbaharında Türkiye-Türkmenistan ve Özbekistan Çalıştayları, aynı yılın Sonbaharında da Özerk Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Çalıştayları aynı yöntemle hayata geçirilmiş olacaktır.

Hazırlanacak olan bu çalıştaylar Türkiye merkezli olarak yani Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları arasında, Sosyal Bilimler alanında ve yaklaşık olarak yirmi ayrı disiplinin “Araştırma Alanla-

rı” esas alınmak suretiyle tamamlanmış olacaktır. Yapılacak olan çalıştayların bilhassa tespit ile ilgili birikimlerinden hareketle proje gereği olarak Türk Tarih Kurumu Merkezinde olmak üzere Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları arasında Sosyal Bilimler alanında (Bilimsel Araştırmalar) yirmi yıllık bir süreyi kapsayan bir “Veri Tabanı” da hazırlanmış olacaktır.

Başlatmış olduğumuz bu çalışma “Türk Diasporası ve Türk Dünyası Vizyon 2023”e giden yolda öncelikli hizmetlerden biri olduğunu düşünüyoruz. Bu konuda Türk Dünyası ve Toplulukları ile ilgili olarak hizmet üretmekte olan bütün kurum ve kuruluşlarla birlikte çalışmak suretiyle çizilmiş olan hedefe ulaşacağımızı ümit ediyoruz. Söz konusu Çalıştayların her birisinde ilgili kardeş ülkelerin Türkiye’deki Büyükelçilikleri ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin ilgili ülkelerdeki Büyükelçilikleri ile işbirliği içinde olmayı planlamış bulunuyoruz. Aynı şekilde bu çalışmalardan birincisini Türkiye’de Erciyes Üniversitesi’nde, Azerbaycan ve Kırgızistan çalıştaylarını kardeş ülkelerde, diğerlerini de aynı şekilde Erciyes Üniversitesi’nde yapılması yönünde gerekli hazırlıkları başlatmış bulunuyoruz.

Türk Tarih Kurumu ile Erciyes Üniversitesi’nin işbirliği ile hayata geçirecek olan “Çalıştaylar” ve “Veri Tabanı” çalışması sadece “Sosyal Bilimler” alanında ve “Bilimsel Çalışmalar” merkezli olacaktır. Yukarıda sıralamış olduğumuz diğer dokuz ayrı alanda yapılması gereken çalışmaların gönül insanlarının özverileri ile (Üniversiteler, Kurum-Kuruluşlar) hayata geçirileceğine inanıyorum. Zira bu ve benzeri çalışmalar, anılan ülkeler arasındaki işbirliğinin tespiti, tasnifi ve geleceğine dair öngörülerini gündeme taşımış olacaktır. TASAM’IN organize etmiş olduğu “2023 Vizyon” konusundaki bu faaliyet vesilesiyle siz saygıdeğer gönül, bilim insanları ve saygın kuruluşların bilgilerine sunma fırsatını bulmuş olduk. Bu faaliyeti düşünce aşamasından hayata geçirilmesi sürecinde emeği geçen herkese ve özellikle de TASAM Başkanı Sayın Süleyman ŞENSOY’a teşekkür ediyoruz.

ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ 2023 YILINDA NEREDE OLACAKLAR?

Prof. Dr. Ahat ANDİCAN

Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi

Değerli konuklar,

Türk Cumhuriyetleri 2023 yılında nerede olacaklar? Konu bu, soru da bu. Tabi bu soruya cevap ararken geçmiş 20 yılda nereden nereye geldiklerine bakalım diye düşünüyorum. Ancak bu şekilde bağımsızlıklarının 30. Yıllarında nerede olabilecekleri konusunda gerçekçi bir öngöründe bulunmamız mümkün olacaktır. Kuşkusuz günümüzü ve muhtemel geleceği değerlendirirken olabildiğince duygusallıktan ve romantik yaklaşımlardan kaçınmalı, geleceğe yönelik çıkarsamaları bugünün gerçekleri üzerine inşa etmeliyiz.

Burada haritasını gördüğünüz Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, nüfusunun büyükçe bir bölümü Özbek ve Kırgızlardan oluşan Tacikistan'ı da dâhil edersek, toplam 4 milyon km² alan üzerinde yaşayan 65 milyona yakın bir nüfustan oluşuyor. Ekonomik potansiyel açısından bakarsak 2010'lu yılların verilerine göre yaklaşık 271 milyar dolarlık toplam GSMH'ye sahipler. Şimdi biraz daha analitik yaklaşarak siyasi gelişmeler açısından bu ülkelerin son 20 yılda ne gibi bir değişim sürecinden geçtiklerine bakalım.

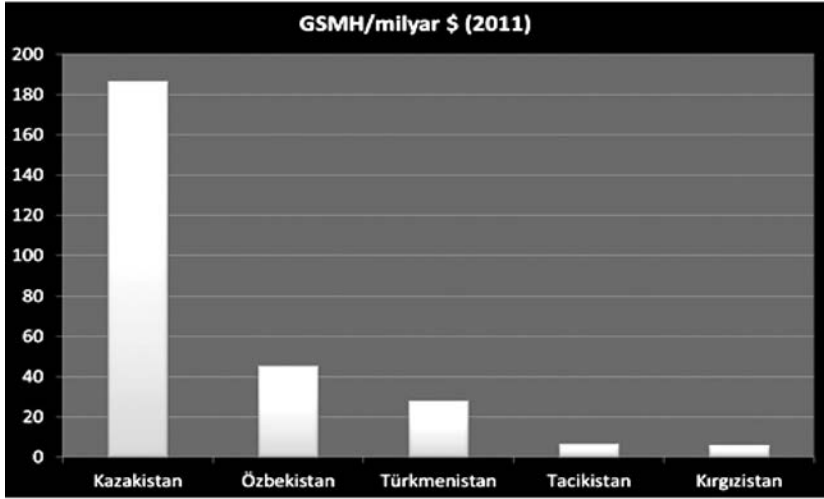

Öncelikle devletleşme süreçlerini tamamladılar. Sovyetlerin ilk dönemlerinde, Stalin'in meşhur tanımlamasıyla "görünüşte milli, özde sosyalist devletler" olarak kurulan bu cumhuriyetler bağımsızlıklarından sonraki 20 yıl içerisinde artık gerçek birer milli devlet haline gelmiş durumdalar. Yönetim sistemlerinde bazı farklılıklar ortaya çıkmış durumda. Kırgızistan parlamenter rejimi benimsedi; diğer 4 cumhuriyet ise başkanlık rejimiyle yönetiliyor. Başkanlık rejimlerini demokrasi açısından değerlendirdiğimizde Kazakistan'ın kısmen, diğer üç cumhuriyetin (Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan) ise bir hayli otokratik yapılar haline dönüştüklerini görmekteyiz. Dünya tarihi devletleşme uygulamaları açısından incelendiğinde, her devletin oluşmasında etnik, coğrafi, dini ve ideolojik faktörlerin rol oynadığı görülmektedir. Devletleşme süreçlerinin içinden geçtiği tarihsel ve sosyopolitik şartlara göre bunlardan biri veya birkaçı ön plana çıkar ve sürükleyici nokta olarak görev yapar. Sözgelimi Türkiye'de Atatürk, Yeni Türkiye Cumhuriyetini Anadolu ile sınırlı Türk milliyetçiliği kavramı üzerine inşa etmiştir. Benzer şekilde Türkistan Türk Cumhuriyetlerindeki siyasi kadrolar da ülkelerindeki devletleşme sürecini büyük ölçüde etnik milliyetçilik ideolojisi etrafında şekillendirmeye çalıştılar. Kazakistan'da Kazak milliyetçiliği, Özbekistan'da Özbek milliyetçiliği ve Türkmenistan'da da Türkmen milliyetçiliği devletleşmenin sürükleyici noktası oldu. Benzer şekilde diğer iki cumhuriyette de Kırgız ve Tacik

milletleri kavramları ön plana çıkarıldı. Söz konusu sürede bu ülkelerin uluslar arası sisteme entegre olduklarını görüyoruz. Ayrıca Şanghay İşbirliği Örgütü gibi kıtasal boyutta ve çok sayıda bölgesel kurumlaşmanın üyesi oldular. Bu ülkelerin uluslararası entegrasyon sürecinde ne kadar başarılı oldukları konusunda en iyi örnek Kazakistan'ın 2011 yılında AGİT başkanlığını yüklenmesi olarak gösterilebilir. Yalnızca Türkmenistan, 1990'ların ortalarında Birleşmiş Milletler tarafından da onaylanan "tarafsızlık" politikası gereği, bu gibi bölgesel siyasi ve askeri işbirliği yapılanmalarının dışında kalmaktadır.

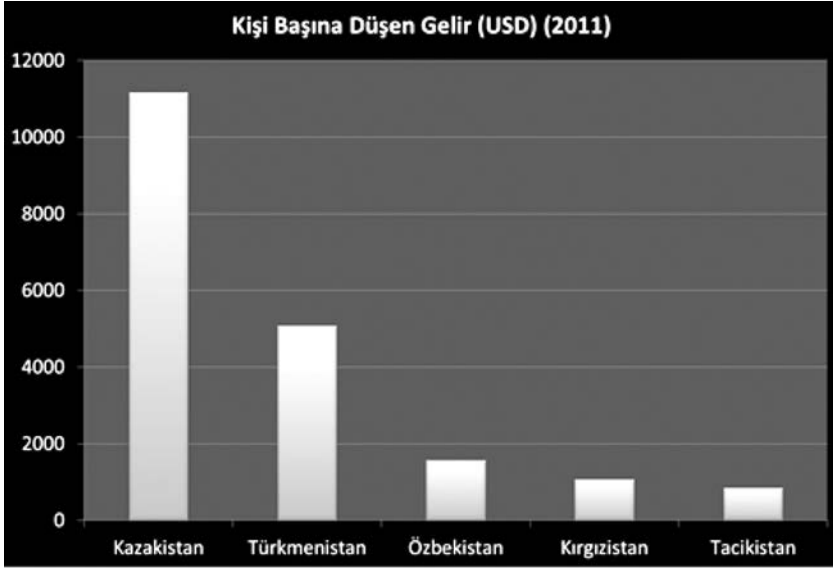
Ekonomik yapı ve potansiyel açısından bu ülkelere baktığımızda, 20 yıl sonra gelinen bu noktada, bir karbon kaynakları ihraç eden enerji zengini ülkeler, bir de enerji ithal eden ülkeler diye bir ayrımın ortaya çıktığını görüyoruz. Tacikistan ve Kırgızistan net enerji ithal eden ülkeler, buna karşın diğer ülkeler yani Kazakistan başta olmak üzere Türkmenistan ve Özbekistan enerji ihraç eden ülkeler haline gelmişlerdir. Bu ayrım, sadece ekonomik anlamda değil, aynı zamanda söz konusu ülkelerin uluslararası düzeyde ilişkilerini değerlendirebilecekleri bir zemin oluşturmak açısından da büyük önem taşıyor. Mesela, Batı Avrupa Ülkeleri, Çin, Hindistan gibi enerji ihtiyacının giderek arttığı ülkeler için enerji zengini bir Kazakistan ile enerji fakiri bir Kırgızistan çok farklı bir algıya sahip. Orta Asya Cumhuriyetlerinin nüfus, GSMH ve kişi başına düşen gelir açısından değerlendirdiğimizde aşağıdaki tabloların ortaya çıktığını görmekteyiz.

Ülke	Yüzölçümü (km ²)	Nüfus (2012)	GSMH (2011)
Türkmenistan	491.000	5.050.000	28 milyar \$
Özbekistan	447.000	28.390.000	45,3 milyar \$
Kazakistan	2.700.000	17.520.000	186 milyar \$
Kırgızistan	200.000	5.500.000	5,8 milyar \$
Tacikistan	143.000	7.770.000	6,5 milyar \$
TOPLAM	3.981.000	64.230.000	271,6 milyar

IMF Outlook Database, 2012

IMF verilerine göre 2011 yılı Kazakistan GSMH'si 185 milyar USD'lik bir kapasiteye ulaşmış durumdadır. Özellikle giderek artan petrol üretimi ve yeni petrol sahalarının kullanıma sokulması sayesinde Kazakistan bu potansiyeli yakalamış durumdadır. Özbekistan yaklaşık 44- 45 milyar dolar civarında bir GSMH'ye sahiptir ve ekonominin temel taşlarını başta pamuk olmak üzere ziraat sektörü, metalürji, enerji ve hizmet sektörü oluşturmaktadır. Türkmenistan ise Doğal Gaz zengini bir ülkedir ve 2012 verilerine göre yaklaşık 27 milyar dolarlık bir GSMH'ye sahiptir. Bölgenin en fakirleri olarak tanımlayabileceğimiz Tacikistan ve Kırgızistan'ın GSMH'leri yaklaşık 5.5 milyar dolar civarındadır. Kişi başına düşen gelir açısından bir değerlendirme yapıldığında bu sıralamanın değiştiğini görüyoruz. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi Kazakistan 12.000 dolarlık kişi başına düşen geliriyle ilk sırada yer alıyor. Türkmenistan nüfusuna göre gayrisafi milli hasılası yüksek olduğu için yaklaşık 4.500 dolaylarındaki geliriyle ikinci sırada. Bölgenin en kalabalık ülkesi Özbekistan'da rakam 1800 dolara inmektedir. Kırgızistan ve Tacikistan'da ise bu rakamlar daha da aşağılarda olup yaklaşık 500 dolar civarlarına inmektedir.

IMF Outlook Database, 2012

Diğer taraftan enerji kaynaklarının dış dünyaya açılması sayesinde zenginleşen ülkeler de dâhil olmak üzere Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde bir gelir dağılım düzensizliği mevcuttur. Bu da bölgede yaygın olarak bir fakirlik sorununun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Şimdi aşağıdaki haritaya bir göz atarsak bölgedeki fakirlik sorunun boyutları daha iyi anlaşılacaktır. Bölgenin en fakir ülkeleri olan Kırgızistan ve Tacikistan'ın bazı bölgelerinde nüfusun %80'den fazlası fakirlik sınırının altında yaşam mücadelesi vermektedir. Türkmenistan ve Kazakistan gibi enerji zengini ülkelerde bile halkın %20-40 kadarı fakirlik sınırlarının altında yaşamaktadır.

Sonuç olarak bu tabloların, haritaların ve verilerin analizi bize bağımsızlık yıllarının başlangıcında ekonomik yapıları büyük ölçüde birbirine benzeyen bu ülkelerin, 20 yıl sonra ciddi bir ayrışmaya ve farklılaşmaya uğradıklarını göstermektedir. Artık Orta Asya'da enerji zengini ülkeler ile enerji fakiri ülkeler ortaya çıkmıştır ve aralarındaki fark da giderek artmaktadır. Bu tespit bu ülkelerin 10 yıl sonra, yani 2023'lü yıllarda nerede olacaklarını anlamak ve bölgenin muhtemel geleceğini öngörmek açısından çok önemlidir diye düşünüyorum.

Söz konusu ülkelerin geleceğini belirleyecek faktörler siyasi yapıları ve ekonomik potansiyelleri ile mi sınırlıdır şeklinde sorulacak bir soruya verilecek cevap kesinlikle 'hayır' olacaktır. Bölgenin geleceğini şekillendirecek çok sayıda iç ve dış faktör vardır. Geleceği belirleyecek ortak sorunların ön planda olanlarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

- 1- Ekolojik Sorunlar (Aral Denizi Sorunu)
- 2- Su Paylaşım Sorunları
- 3- Etnik Problemler (Özellikle Fergana Vadisi)

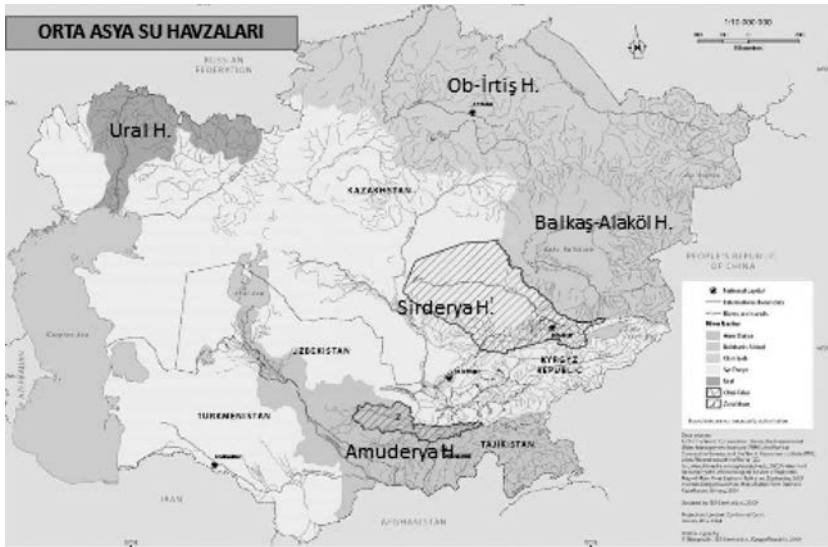
- 4- Köktendinci akımlar
- 5- Güvenlik Sorunları
- 6- Bölgesel Entegrasyon

Şimdi Ekolojik faktörler ve bunların en önde geleni olan Aral Gölü-Denizi sorunu ile başlayalım. Aral denizi 1968’lerde yaklaşık 68 bin kilometrekarelik bir alanı kaplamaktaydı. Bu alanın bir Gürcistan büyüklüğüne eşdeğer olduğunu söylemem gözünüzde bir canlandırma yapmanız açısından yeterli olacaktır sanırım. Aşağıda Aral Denizi’nin uydudan alınmış fotoğraflarını görüyorsunuz. Ağustos 2009’a gelindiğinde Aral’ın büyüklüğü 6800 kilometrekareye inmiş, bir diğer deyişle, kapladığı alanın %90’ını kaybetmiş durumda. Nedeni bu iç denizi besleyen iki büyük su kaynağı, yani Amuderya ve Sirderya sularının sulama amaçlı olarak çok sayıda yapay göllere ve Karakum kanalı gibi dev kanallara aktarılmasıdır. Böylece 1980’lerden itibaren Aral’a akan su miktarı iyice azalmış ve 2000’li yılların başlarından itibaren durma noktasına gelmiştir. Sonuç olarak insan eliyle gerçekleştirilmiş olan bu büyük ekolojik felaketin ardında yatan neden aşırı hırslı ve gelecek kaygısı gözetilmeksizin uygulamaya konulan sulama politikalarıdır. Aral sorunu ayrıca günümüzde Orta Asya’da yaşanan su paylaşım sorununun arka planını da teşkil etmektedir

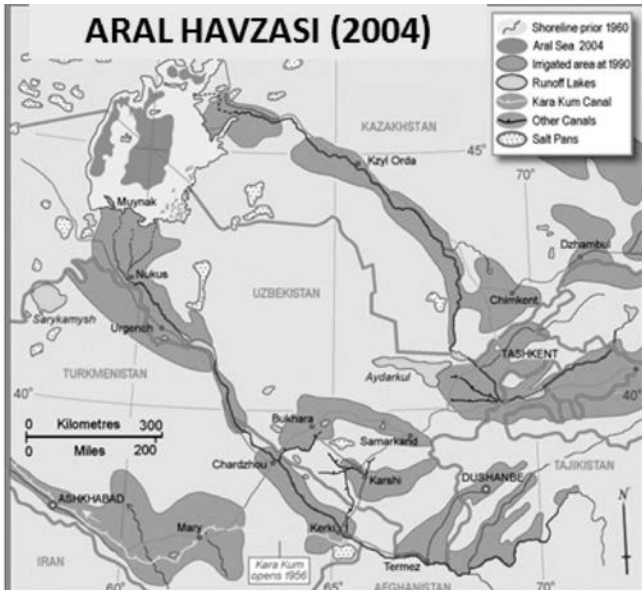
Günümüzde su paylaşımı konusunun Orta Asya Türk Cumhuriyetleri açısından ne kadar önemli olduğunu anlayabilmek için geçen yılın ekim ya da kasım ayında Özbek Cumhurbaşkanı'nın Kazakistan ziyareti sırasında verdiği bir demeci hatırlamak yeterlidir sanıyorum. Kerimov bu konuşmasında 'Su paylaşımı ile ilgili sorunlar Orta Asya'da bir savaş nedeni olabilir' demektedir.

Haritada 4 milyon kilometrekarelik Orta Asya'nın yaklaşık yarısını kaplayan su havzalarını görüyorsunuz. Bu su havzalarının 3 tanesi, yani, Ural, Ob-İrtiş ve Balkaş-Alaköl havzaları Kazakistan toprakları içerisinde oldukları için Türk Cumhuriyetleri arasındaki su paylaşımı açısından bir sorun yaratmaktadırlar. Ama Aral denizine döküldükleri için birlikte Aral Havzası adını alan Amuderya ve Sirderya su havzaları günümüzde Orta Asya Cumhuriyetleri arasındaki su paylaşım sorunlarının temelini oluşturmaktadır.

Bu iki nehrin nereden çıkıp hangi yolu izlediklerine bakmak su sorununu anlamamızı kolaylaştıracaktır. Sirderya, Narin ve Karasu nehirleri şeklinde Kırgızistan'dan çıkıyor Özbekistan'da başka kollar alıp yukarıda Kazakistan içinden geçerek Aral'a ulaşıyor. Amuderya ise Tacikistan'daki Pamir dağlarından Vahş ve Peñç nehirleriyle başlıyor, ondan sonra Afganistan ile Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan arasında sınır çizecek şekilde batıya doğru ilerliyor, daha sonra kuzeye yönelerek bir süre Türkmenistan içerisinde seyret-

tikten sonra Özbek-Türkmen sınırını oluşturuyor ve nihayet Özbek topraklarına girerek Özbekistan'ın Karakalpak bölgesinden Aral'a ulaşıyor. Sovyetler döneminde Türkmenistan ve Özbekistan ekonomileri büyük ölçüde tarıma ve özellikle de üretimi açısından büyük miktarlarda su isteyen Pamuk ziraatına endekslenmiş durumdaydı. Sovyetlerin son döneminde Özbekistan 6 milyon ton, Türkmenistan ise bir buçuk milyon ton pamuk üretmekteydi. Ciddi boyutlarda pamuk üretilen Türkiye'deki pamuk rekoltesinin 700 bin ton civarında olduğunu hatırlarsanız sözü edilen rakamların büyüklüğü daha iyi anlaşılacaktır. Türkmenistan bu pamuğu nerede ürettiyordu? Bakın, Amuderya'nın Türkmenistan'a girdiği yerin hemen yukarısında, Kerki şehrinin güneyinden başlayıp başkent Aşkabat'ın ötesine kadar uzanan yaklaşık 1375 kilometrelik devasa bir kanal var. Bu kanalın adı Karakum veya Büyük Türkmenistan Kanalı. Yapımı 1954'lerde başlayıp ancak 1988'lerde tamamlanabilmiş büyük bir proje. Karakum kanalının iki tarafında 50'şer km derinliğinde, Türkmenistan'ın neredeyse tek tarım yapılabilen bölgesi oluşturulmuş. Bir diğer deyişle söz konusu kanal Türkmen zirai üretiminin can damarını teşkil ediyor. Diğer taraftan Özbekistan'da da hem Amuderya, hem de Sirderya üzerinde çok sayıda kanallar ve göller oluşturulmuş ve bunlar etrafında sulanan bölgeler Özbekistan zirai ekonomisinin temelini teşkil ediyor.

Ara Havzası diye tanımlanan alan yaklaşık bir buçuk milyon km² büyüklüğünde. Bu iki nehir ise söz konusu alanın ancak %5 kadarında sulu tarım yapılabilmesini sağlıyor. Yeni tarım alanları açıldıkça nehirlerden daha fazla su çekiliyor. Sonuç 20 yıl içerisinde Aral Denizinin % 90'ını kurutan bir sulama politikası ortaya çıkmış durumda. Su kaynaklarında bir artış yok, buna karşın tarım alanları giderek genişliyor ve su ihtiyacı artıyor.

Su sorununun diğer boyutu ise enerji ile ilgili. Karbon enerji kaynaklarına sahip olmadıkları için büyük enerji ihtiyacı içerisinde olan iki ülke, Kırgızistan ve Tacikistan bu iki nehrin kaynakları üzerinde barajlar kurmak ve hidroelektrik enerji elde ederek ihtiyaçlarını karşılamak istiyorlar. 3-4 milyar dolarlık yatırımlara ihtiyaç gösteren büyük barajların yapılması durumunda su fakiri ülkeler, yani Özbekistan ve Türkmenistan'ın tarım potansiyelleri büyük ölçüde düşecek ve ekonomileri alt-üst olacak. İşte kavga bu noktada başlıyor ve böylesi bir darboğazın ortaya çıkması ihtimali bile Özbek Cumhurbaşkanı Kerimov'u 'Su sorunu bir savaş nedeni bile olabilir' şeklinde konuşma noktasına getiriyor. 20 yıl sonra geldiğimiz noktadan bahsediyorum.

Devam ediyorum. Bölgede 20 yıl sonra bile halâ çözümlenemeyen etnik sorunlar var. Özellikle Fergana Vadisi söz konusu etnik sorunların kolayca çatışmaya dönüşebildiği bir saatli bomba konumunda. Stalin döneminde Büyük Türkistan'ın parçalanarak Türk Cumhuriyetlerinin yapılandırıldığı ve sınırlarının çizildiği yıllarda, uzunluğu 200-250, genişliği ise 100 km. civarında olan bu vadi, etnik dağılıma bakılmaksızın, Özbek, Kırgız ve Tacik Cumhuriyetleri arasında paylaştırılmıştır. Ayrıca gelecekte potansiyel çatışma konusu olabilecek şekilde Kırgızistan içerisinde adacıklar şeklinde beş adet özerk Özbek bölgesi ve üç adet Tacik bölgesi yaratılmıştır. Benzer şekilde Özbekistan içerisinde bir özerk Kırgız bölgesi oluşturulmuştur. Sovyet döneminde bütün cumhuriyetlerin iç sömürge şeklinde yönetilmeleri nedeniyle bir sorun yaratmayan bu dağılım, Sovyetlerin dağılmağa yüz tuttuğu yıllardan itibaren giderek artan şekilde anlaşmazlıklara ve çatışmalara neden olmaktadır.

Sorunlar sadece siyasal sınırların düzensizliği ile sınırlı değil. Ayrıca nüfus dağılımı da bağımsız cumhuriyet yapılanmaları içerisinde azınlık sorunları oluşturacak şekilde düzenlenmiş. Kırgızistan'da nüfusun %15'i, Tacikistan'da %16'sı Özbek; Özbekistan'da %5 civarında Tacik yaşıyor. Kırgızistan'daki Özbek nüfus özellikle Fergana Vadisindeki Celalabat ve Oş şehirlerinin bulunduğu bölgede yoğunlaşmış durumda. Slaytta Tacikistan'da gördüğümüz yeşil alanların hepsinde Özbekler yaşıyor. Hatırlayacaksınız 2010 yılında, Kırgızistan'da Kırgız-Özbek çatışmaları yaşandı, 2000'e yakın insan öldü, yaklaşık 100.000 civarında Özbek kökenli insan Özbekistan'a geçmek zorunda kaldı.

20 yıl sonra bu noktadaysak 30 yıl sonunda hangi noktada olacağız sorusunu aramaya devam edelim. Demek ki, ekonomik ayrışma ve farklılaşma sorunları var, su paylaşım sorunu var, etnik sorun var

Bu coğrafyadaki yönetimleri belirleyen en önemli etkenlerden bir tanesi de kökten dinci akımlar. Mesela Özbek yönetimi 1990'lı yıllardan beri yürüttüğü otoriter yönetim modelini "demokratik reformlar ancak kökten dinci akımlarla mücadeleden başarı kazandıktan sonra gerçekleşebilir" şeklinde bir anlayış ile açıklamaktadır. Bu anlayış yavaş yavaş Türkmen yönetimi için de gündeme

gelmektedir. Bölgedeki kökten dinci akımların güçlenmesi durumunda diğer cumhuriyetler için de geçerli olacaktır. Aşağıda bölgedeki köktendinci radikal örgütlerin ve hangi ülkeleri hedeflediklerinin listesi verilmiştir.

- Özbekistan İslami Hareketi (IMU) (Özbekistan)
- Cund-al Halife (Kazakistan)
- Cemaat-ı Kırgızistan Ceş-el Mehdi (Kırgızistan)
- Cemaat-ı Ensarullah (Tacik)
- İslami Cihad Birliği
- Tebliğ-i Cemaat
- Hizb-ut Tahrir
- Vahhabiler
- Selefiler

1996 yılından beri faaliyet gösteren Özbekistan İslami hareketi Afganistan'da Taliban ile birlikte çalışmış, ABD ve NATO'nun 2001 harekâtına kadar Afgan sınırının ötesine geçerek Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'da çeşitli silahlı faaliyetlerde bulunmuş bir örgüttür. Taliban'a karşı yürütülen Afganistan savaşı sırasında Taliban ile birlikte Pakistan'ın Gayr-i Alaka da denilen Federal bölgesine geçmiş ve çalışmalarını buradan yürütmüştür. Örgüt neredeyse 20 yıldır Kerimov yönetiminin iç ve dış politik uygulamalarında referans olmuş, dolayısıyla Kerimov yönetiminin baskıcı iç politikaları için bir neden olarak kullanılmıştır. Günümüzde yayımlanan Dünya Terör Listesinde üst sıralarda yer almaktadır. Jund El Halife Kazakistan da yeni ortaya çıkan bir örgüttür. Kazakistan 2010 yıllarına kadar köktendinci terör olayları ile yüz yüze gelmemişti. Fakat 2011-2012 yılları arasında Jund El Halife'nin Kazakistan'ın çeşitli bölgelerinde terör hareketlerine giriştiğini görmekteyiz. Kırgızistan'da da 2010-2011 yılları arasında ortaya çıkmış başka bir örgüt var. Adı Cemaat-ı Kırgızistan Ceş-el Mehdi ve Kırgızistan'da gerçekleştirdiği faaliyetler sonucunda hükümet tarafından yasaklandı. Fakat örgüt terör faaliyetlerine devam ediyor. Tacikistan'da kurulan Cemaat-ı Ensarullah da ülkede şeriat eksensli bir yönetim kurulması için mücadele sürdürmektedir. Ayrıca tek bir ülkeye özgü olmaksızın bütün Orta Asya genelinde faaliyet gösteren Vahhabiler, Tebliğ-i Cemaat ve Hizb-ut Tahrir gibi teşkilatlar mevcut. Bu örgütlerin bazıları bağımsızlık döneminden beri varlıklarını sürdürmektedirler. Ülke yönetimlerinin

karmaşa ortamına sürüklendikleri her durumda söz konusu örgütlerin faaliyetlerini yoğunlaştıracaklarını öngörmek yanlış olmaz kanaatindeyim.

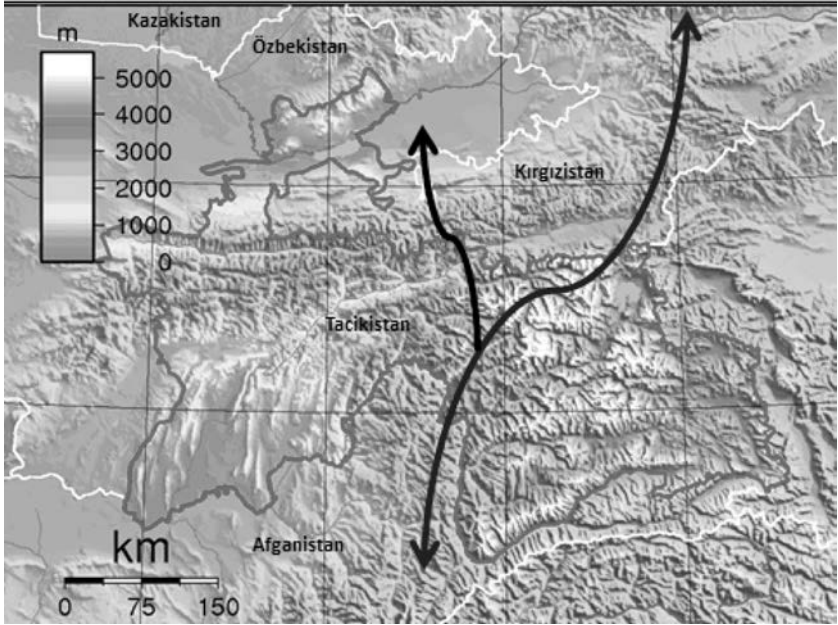
Değerli konuklar, şimdi size Afganistan ile ilgili birkaç şey göstermek istiyorum.

Haritada Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Afganistan'daki etnik dağılımı görüyorsunuz. Kuzey Afganistan'ın neredeyse tamamını kapsayan Özbek, Türkmen ve Tacik bölgelerine dikkat edelim. Bu yapılanmada görüldüğü gibi Afganistan'a komşu olan her üç cumhuriyet de etnik açıdan bu ülkeyle yakından ilişkili ve neredeyse iç içe bir demografik dağılıma sahip. Buradan çıkan sonuç şudur. Eğer Türkistan Cumhuriyetlerinin bugünü veya geleceğini tartışıyorsanız Afganistan'ın geleceğini de denkleme dâhil etmek zorundasınız.

Afganistan'ın bir başka özelliğine daha dikkat çekmek istiyorum. Dünyanın belki de en yüksek dağ silsilesini oluşturan Hindu kuş dağları, Afganistan'ı kuzey-güney Afganistan olacak şekilde ikiye bölüyor ve daha sonra 5-6 bin

metre yüksekliğe çıkacak şekilde Tacikistan'a, Doğu Türkistan ve Tibet'e doğru devam ediyor. Kuzeye doğru Tacikistan'ın büyük bir bölümünü kaplayan bu dağ silsilesi nihayet bizim Tanrı Dağları dediğimiz dağ silsilesi ile buluşarak iç Asya'ya doğru ilerliyor.

Bu coğrafi yapının pratik anlamı şudur. Afganistan'dan yola çıktığımızda, kontrol edilmesi mümkün olmayan bu dağlar üzerinden hiçbir denetime tabi olmaksızın ilerleyerek rahatça Tacikistan'a geçebilir daha sonra da Özbekistan'a, Kırgızistan içlerine ve hatta Kazakistan'a ulaşabilirsiniz. Nitekim Taliban döneminde Afganistan kuzeyine üs kurmuş olan köktendinci terör organizasyonları çok rahat bir şekilde Özbekistan ve Kırgızistan'ın Fergana Vadisindeki yerleşim yerlerine ulaşarak silahlı çatışmalar gerçekleştirebilmekteydiler. Bir diğer deyişle, Afganistan'da iç savaş var veya terör varsa Türkistan Cumhuriyetlerinde köktendinci terörün kontrol altına alınması mümkün değil gibidir.

Bu coğrafi yapının ortaya çıkardığı önemli bir diğer sorun da uyuşturucu ve insan kaçakçılığı konusudur. Bugün Afganistan dünya afyon üretiminde ilk sırada yer alıyor. Sovyetler Birliği döneminde uyuşturucu İran ve Türkiye üzerinden Batı ülkelerine gönderilmekteydi. Sovyetlerin dağılmasından sonra ba-

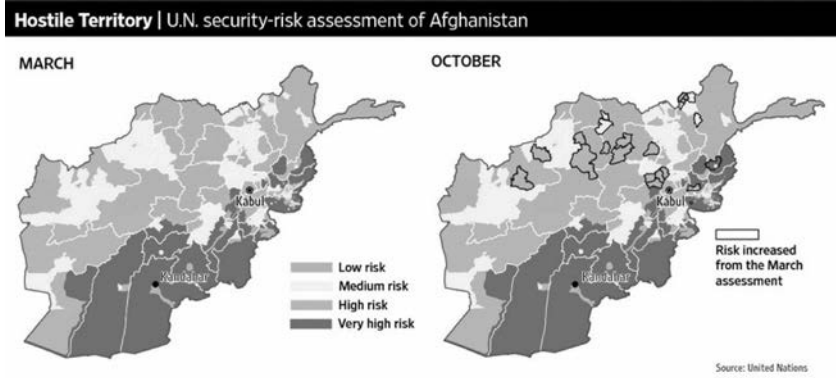
ğimsizliğine kavuşan Türkistan Cumhuriyetlerinde güvenlik uygulamalarının yetersizliği ve biraz önce üzerinde durduğumuz vahşi coğrafi yapı nedeniyle artık uyuşturucu ticareti büyük ölçüde yön değiştirmiş durumdadır. Artık uyuşturucu Orta Asya ve Rusya üzerinden Avrupa'ya ulaştırılmaktadır. Olay sadece söz konusu ülkelerin geçiş ülkeleri olmalarıyla sınırlı değildir. Bu uyuşturucu trafiği bu ülkelerde yaygın bir uyuşturucu kullanımı artışına da neden olmuş durumdadır.

Değerli Konuklar,

Kuşkusuz daha çok sayıda ayrıntıyı konuşmamız gerekli, fakat zamanımız yok. Yukarıda aktardığım bilgilerin ve sunduğum haritaların ortaya koyduğu sonuçları satırbaşları ile özetlersek şöyle bir tablo ortaya çıkıyor. Bölge ülkelerinin tamamında ciddi bir sınır güvenliği sorunu var ve bu olay teröre karşı mücadelede büyük bir zafiyet gündeme getiriyor. Sovyet döneminde etnik dağılım üzerine oturmeyen yapay sınırlar nedeniyle özellikle Fergana Vadisinde ciddi bir gerilim ve etnik çatışma potansiyeli mevcut. Böylece komşu ülkeler birbirlerini tehdit olarak algılıyorlar. Kırgızlar ve Özbekler arasında olduğu gibi, bir ülke diğerini tehdit olarak algılıyor. Bölgedeki su kaynaklarının iletimi ve dağıtımı konusunda giderek artan bir siyasal gerilim söz konusu. Örneğin Özbekistan Kırgızistan'ı su açısından, ekonomik bir tehdit olarak algılıyorken Kırgızistan da Özbekistan'ı kendi içerisindeki etnik gruba ve siyasi yaşamına müdahale edebileceği gibi bir kaygının içerisinde. Geçmişte Özbek-Kırgız çatışmalarının olduğu dönemde, Kırgızistan bu çatışmaları kendisi kontrol altına alamadı ve Rusya'dan yardım istedi. Rusya olayda bir taraf haline gelerek anlaşmazlığın diğer kanadını karşısına almak istemediği için olayın askeri çözümüne karışmak istemedi. Bölge ülkeleri arasında en güçlü orduya sahip olan Özbekistan güvenlik altyapısını oluşturamamış olan Kırgızistan, Tacikistan gibi ülkelerde bir tehdit algısı oluşturuyor. Bu da büyük güçlerin bölgeye davet edilmesi ve jandarmalık görevi yapmalarının istenmesine yol açıyor. Bugün Kırgızistan'da Rusya'ya ve ABD'ye üsler verilmesinin en önemli nedenlerinden birisi de bu algı.

Bölgenin geleceğini belirleyecek en önemli sorulardan bir diğer de önümüzdeki dönemde Afganistan da oluşacak siyasi yapının nasıl şekilleneceğidir. ABD ve NATO Afganistan'dan çıktıktan sonra Taliban kontrolü ele geçirirse olacak şeyi ben size söyleyeyim. Yukarıda isimlerinden kısaca bahsettiğim köktendinci terör grupları, Taliban'ın da desteğiyle, bu ülkelere sızmaya devam edecektir. Bu gelişmenin doğal sonucu söz konusu ülkelerdeki güvenlik

açıklarının büyümesi, yönetimlerin giderek sertleşmeleri ve daha baskıcı hale gelmeleri demektir. Afganistan da ABD sonrası dönemde Taliban kontrolü ele geçirecek mi sorusunun cevabını da 2010 yılında bizzat Birleşmiş Milletler tarafından çizilen Afganistan Güvenlik Değerlendirmesi haritasında görmek mümkündür.

Öncelikle Afganistan'ın Peştu bölgeleri, yani Güney bölgeleri neredeyse tamamen kırmızı renkte, yani, çok yüksek riskli bölgeler olarak tanımlanmış. Bunu günlük dile çevirirsek söz konusu bölgeler Taliban'ın hâkimiyeti altında demektir. Koyu sarı bölgeler ise yüksek riskli bölgeler. Bir diğer deyişle gündüzleri müttefikler geceleri ise Taliban bölgenin hâkimi. Açık sarı bölgeler ise orta derecede riskli bölgeler. Askeri dile çevirirsek, bu bölgelerde Taliban istediği zaman operasyon gerçekleştirebilir. Yeşil renkli, yani düşük riskli bölgeler, hemen hepsi Kuzey Afganistan'da ve bu bölgeler ülkenin ancak %30 kadarını oluşturuyor. Şimdi 2010 yılının Mart ayı itibarıyla gösterilen yeşil alanların aynı yılın kasım ayında ne hale dönüştüğüne bakalım. 9 ay içerisinde bu bölgelerin neredeyse üçte biri koyu sarı renge dönüşmüş. Bir diğer deyişle aylarla ölçülen bir süre içerisinde sözde az riskli bölgelerin ciddi bir kısmı çok riskli hale, yani Taliban kontrolündeki bölgeler haline dönüşmüş. İşte bu gelişmeler nedeniyle ABD, sözde İyi Taliban-Kötü Taliban ayırımını başlatarak Karzai rejimini Taliban'la anlaşma yapmağa zorlamağa başladı. Kendisi de örtülü olarak Taliban'la görüşmeler yürütüyor. Şimdi Taliban'ın yerinde siz olsanız ABD'nin 2014 de askeri kuvvetlerini çektiği varsayımından hareket ederek, Afganistan'daki zayıf Karzai rejiminin küçük ortağı olur musunuz? Kuralların güçlüler tarafından konduğu Reel politik sahnesinde bu mümkün

görünmemektedir. Bir diğer deyişle ABD kendisinden sonra Karzai yönetimini ayakta tutabilecek güçlü destek mekanizmalarını kurmaksızın Afganistan'dan çekilirse Taliban kaçınılmaz bir şekilde ülkenin hâkimi olacaktır. Böylesi bir gelişmenin Türk Cumhuriyetleri için ne anlama geleceğini yukarıda değerlendirmiştik. Söz konusu ülkeler için Demokratik bir Afganistan en ideal seçenektir. Fakat günümüz koşullarında bu pek mümkün görünmüyor.

Kuşkusuz Afganistan'ın durumu kadar önemli bir diğer faktör de Rusya ve Çin gibi küresel güçlerin Orta Asya'ya yönelik hedeflerinde ve yaklaşımlarında ne gibi değişikliklerin olabileceği sorusudur. Rusya eskiden olduğu gibi Orta Asya bölgesinin jandarması ve yönlendirici gücü olma arzusunu sürdürüyor. Çin için ise bölge enerji güvenliği ve ayrılıkçılık hareketleri açısından büyük önem taşıyor. ABD'nin Afganistan'daki uygulamalarının sonuçlarını yukarıda tartıştık. Bu konularda daha geniş değerlendirme yapabilmek için zamanımız çok kısıtlı. Fakat genel olarak bu büyük güçlerin önümüzdeki dönemde de geçmişte uyguladıkları politikaları sürdürmeleri beklenmelidir.

Değerli Konuklar,

Şimdi değerli arkadaşlar, sona yaklaşıyoruz: 2023 yılında bu ülkeler nerede olacaklar? Bağımsızlıktan bu yana geçen 20 yıllık sürece bakarak bazı çıkarsamalar yapabiliriz.

Öncelikle bu coğrafyadaki demokratikleşmeye yönelik değişmelerin çok yavaş ilerleyeceğini öngörebiliriz. Bugün itibarıyla sadece 8 yıl sonrası konuşuyoruz, Türkmenistan 'tarafsızlık' siyaseti adı altında hem içeride hem dışarıda tam bir izolasyon siyaseti uygulamakta. Toplumsal hayatın bütün boyutlarını derinlemesine etkileyen bir siyaset. Benzer şekilde Özbekistan'da dünyanın en otokratik yönetim anlayışlarından birisi diyebileceğimiz bir siyaset uygulanmaya devam ediyor. Kerimov iktidarda olduğu sürece bu anlayışın değişebileceğini sanmıyorum. Kazakistan da Nazarbayev iktidarı diğer iki ülkeye oranla çok daha liberal olmakla birlikte otokratik anlayış orada da var. Parlamenter sistemle idare edilen Kırgızistan'da gerçek anlamda demokratik kuralların işler hale gelebilmesi için bir hayli uzun zamana ve ciddi bir tecrübe birikimine ihtiyaç var. Bir diğer deyişle bölge ülkelerinde liderler değişebilir, fakat yönetim anlayışları daha uzun süre devam edecek gibi görünmektedir.

Önümüzdeki 8 yıl içerisinde, bu ülkelerin bağımsızlıklarının 30. yılına doğru bu bölgedeki ekonomik farklılaşmaların daha da artacağını öngörebiliriz. Kazakistan'da son 30 yıldaki dünyada keşfedilen en büyük petrol sahası,

yani, Tengiz sahasının tam olarak faaliyete geçirilmesi ile birlikte petrol geliri daha da artacaktır. Diğer taraftan Türkmenistan'ın Devlatabad bölgesinde, yine son yılların en büyük gaz yatağı bulundu. İngiliz bağımsız denetleme kurumu bu sahadaki rezervlerin 4 trilyon m3 civarında olduğunu söylüyor. Bu alanların işletmeye girdiğini düşünürsek ekonomik açıdan farklılaşma ve ayrışma devam edecek görünüyor. Bölgenin enerji fakiri ülkeleri Kırgızistan ve Tacikistan'ın önlerinde tek bir alternatif var: Ülkelerindeki muazzam hidroelektrik potansiyeli devreye sokmak. Ancak bu şekilde enerji zengini ülkeler haline dönüşebilirler. Fakat bunun için her biri 3-4 milyar dolarlık büyük baraj yatırımlarına ihtiyaç var, bir diğer deyişle büyük boyutlu dış kaynak gerekiyor. Böylesi bir yatırım sürecinin önümüzdeki 7-8 yıl içerisinde gerçekleştirilebileceğini düşünmek fazlasıyla hayalperestlik olur.

Değerli Konuklar,

Yukarıda Türkistan Cumhuriyetleri'nin 20 yıl içerisinde içerisinden geçtikleri değişim sürecini ve muhtemel gelecek ile ilgili öngörülerini satırbaşları halinde ortaya koymağa çalıştım. Reelpolitik çerçevesinde yaptığım bu değerlendirme ye göre bölge ülkeleri arasında giderek artan bir ekonomik farklılaşma mevcuttur. Ayrıca siyasal Yönetim anlayışları farklılaşmaktadır. Özellikle su paylaşım sorunları ve bölgesel köktendinci terör akımları nedeniyle artan giderek yükselen siyasal ve ekonomik çatışma potansiyeli mevcuttur. Böylesi karmaşık bir ortam varlığında gönlümüzden geçen soruları sormanın zamanı gelmiştir diye düşünüyorum. İlk soru şudur. Söz konusu ülkeler gelecekte siyasi ve ekonomik bir güç odağı haline dönüşebilirler mi? Bunu takip eden soru da gelecekte gerçek anlamda bir Türk Devletleri Birliği kurulabilir mi? Bu soruların cevabı, büyük ölçüde, bölge ülkelerinin bir entegrasyon gerçekleştirip gerçekleştiremeyecekleri ile ilgilidir.

2003 yılında basılan “Cedidizm’den Bağımsızlığa Hariçte Türkistan Mücadelesi” başlıklı kitabımın girişinde bölge ülkeleri arasındaki entegrasyonun tarihi bir zorunluluk olduğunu vurgulamış ve “Bu ülkeler tek başlarına hareket ederek komşu büyük güçlerin arka bahçesi olmaya devam mı edecekler, yoksa siyasi ve ekonomik güçlerini bir araya getirerek güçlü ve etkin bir Türkistan Cumhuriyetleri Topluluğuna mı dönüşecekler?” sorusunu gündeme getirmiştik. Reel politik açıdan baktığımızda bu ülkelerden hiç birisinin, ekonomik ve askeri gücü ne olursa olsun, 150 milyonluk bir Rusya ve 1,3 milyarlık bir Çin arasında ayrı bir güç merkezi olarak ortaya çıkma şansı yoktur. Bir diğer deyişle kendi başlarına hareket etmeleri durumunda komşu büyük güçlerin ön

ya da arka bahçesi olmaları kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkıyor. Bu gerçek 10 yıl sonra da değişmeyecek, 50 yıl sonra da değişmeyecek. Bu konuda hiç kimse kendini aldatmamalı, duygusal projeksiyonlar yapmamalıdır.

Bölge liderlerinin bu gerçeği fark ettiklerini ve söz konusu entegrasyonu hedefleyen bazı çalışmalarını başlattıklarını biliyoruz. Fakat bu girişimlerin ardında güçlü bir duruş sergilenmediği ve bölgenin öncelikli bir hedefi olarak tanımlanamadığı için mesafe alınamadı. Merkezi Asya ve Gümrük Birliği Nazarbayev ve Kerimov'un 1994'te başlattıkları bir çalışmaydı, fakat sonuç vermedi. Türkistan Ortak Evimiz Kerimov'un 1994'te gündeme getirdiği bir projeydi, fakat o dönemde Özbek şovenizmi olarak algılandı. Nazarbayev 2005'te Orta Asya Devletleri Birliği projesini gündeme getirdi, fakat diğer cumhuriyetlerden bir cevap alamadı. Bu arada Orta Asya serbest ekonomik bölgesi teklifi gündeme geldi, fakat somut bir adım atılamadı.

Değerli arkadaşlar, dünya tarihini incerseniz devletlerin kendi aralarında bir ekonomik veya siyasal blok oluşturma çabaları açısından iki model olduğunu görürsünüz. Birincisi, merkezdeki güçlü bir devlet etrafında ona tabi çevre devletlerin yer aldığı modeldir. Buna en iyi örnek geçmişteki Varşova Paktı modelidir. İkinci model ise siyasal sistemleri ve ekonomik yapıları birbirine benzeyen ülkelerin bir araya gelmeleri durumudur. Buna verilebilecek en iyi örnek de Avrupa Birliği modelidir. Böyle bir modelin gerçekleştirilebilmesi için ülkelerin siyasi yapılarının ve ekonomik anlayışlarının büyük ölçüde benzeşmesi ön koşuldur. Bir diğer deyişle eğer siyasi yapılar birbirine benzemiyorsa, yani, bir ülke diktatörlükle yönetiliyorken öbür ülke parlamenter rejimle yönetiliyorsa, bir ülkede demokrasi varken ötekinde otokrasi varsa söz konusu ülkelerin bir araya gelme şansı yoktur. Çünkü Otokratik rejimlerin varlıklarını sürdürebilmeleri ancak izolasyonla mümkündür. Benzer şekilde, ekonomik anlayışları farklı olan ülkeler de bir birlik oluşturamazlar. Serbest Pazar ekonomisi uygulayan ülkelerle devletçi ve merkezi ekonomi uygulayan ülkelerin bir araya gelerek bir devletler topluluğu oluşturma şansları yoktur.

Ne yazık ki aynı dile, aynı dine, benzer kültür yapısına ve hatta ortak tarihsel geçmişe sahip olmak bir devletler birliği kurmak için yeterli olamıyor. Bunun en iyi örneği Arap dünyasıdır. Aynı milliyete, aynı dine, aynı dile ve belli ölçülerde ortak tarihi geçmişe sahip olmalarına karşın bir araya gelemeyen, hatta birbiriyle çatışan ülkeler topluluğu. Ben bu süreci farklı milliyetlerin ideoloji veya siyasal güç aracılığıyla ve zorla bir araya getirildikleri 'Balkanizasyon' deyiminden esinlenerek 'Arabizasyon' olarak tanımlıyorum. Sanıyorum

siyaset tarihinde ilk kez tarafımdan kullanılan bu deyim aynı milliyete, dine, dile, kültüre ve tarihe sahip devletlerin, bırakın bir araya gelerek bir devletler topluluğu oluşturmayı, kendi aralarında çatıştıkları bir süreci anlatmaktadır. Ne yazık ki bağımsızlıktan bu yana Türkistan Cumhuriyetleri arasında da giderek artan siyasi ve ekonomik bir farklılaşma süreci yaşanmaktadır. Bir diğer deyişle bölge, gelecekte, benim tanımlamamla, bir Arabizasyon tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bölgesel yönetimlerin mikro milliyetçiliği devletin temel felsefesi haline getiren uygulamaları ve bölgedeki bu farklılaşmanın ve gerilimin devam etmesinden yana olan büyük güçler söz konusu tehlikeyi daha da somut hale getirmektedirler.

Değerli Konuklar,

Gördüğünüz gibi günümüz reel politiğinin dayattığı koşullar içerisinde bir Türkistan veya Merkezi Asya Devletler Birliği'ni kurmak hiç de kolay bir iş değildir. Böylesi muazzam bir projenin 7-8 yıl içerisinde gerçekleşmesini beklemek sadece bir hayaldir. Fakat bütün bu zorluklara rağmen Türkistan Cumhuriyetleri küresel güçlerin arka bahçesi veya oyuncağı olmak istemiyorlarsa, eğer kıtasal dengeleri belirleyen siyasi ve ekonomik bir güç merkezi haline gelmek istiyorlarsa Türkistan Cumhuriyetleri Birliği veya Merkezi Asya Devletleri Birliği oluşturmak zorundadırlar. Bu aynı zamanda bir Türk Dünyası Devletler Topluluğunun da ilk ve gerekli ön adımı olacaktır. Türkistan Cumhuriyetler Birliği oluşturulmaksızın güçlü ve etkin bir Türk Dünyası'nın gerçekleşmesi mümkün değildir. Bir diğer deyişle Türkistan (veya Merkezi Asya) Devletler Topluluğu sıradan bir siyasal proje olmaktan öte tarihsel bir zorunluluktur. Bu zorunluluk ise Türk Dünyası liderlerinin ve yönetimlerinin önce bu gerçeği içtenlikle kabul etmeleri ve daha sonra, ne kadar uzakta görünürse görünsün, bu hedefe yönelik olarak adım adım ilerlemeleriyle gerçekleştirilebilir. Geçmişte ataları küresel imparatorluklar kuran bir milletin evlatlarının büyük bir azim ve kararlılıkla söz konusu hedefleri gerçekleştirebileceklerine inanıyor, hepinize saygılar sunuyorum.

TÜRK DÜNYASI ÇALIŞMALARINDA KALİFİYE PERSONEL VE ORTAK KAMUOYU İHTİYACI

Aybala POLAT

TV Program Yapımcısı

Kıymetli misafirler,

Değerli hocalarım çok önemli konulardan bahsettiler, her biri Türk Dünyasının hem geçmişi hem de geleceği ile ilgiliydi. Ben de 2023’de Türk Devletlerinin bağımsızlıklarının 30. yılı için iki önemli konuya değinmek istiyorum. “2023” dediğiniz zaman yürütme mercilerindeki etkin nesil bizler olacağız, bu nedenle on yıl sonra ülkelerinde idari pozisyonlarda görev yapacak kadrolara ilişkin durumu gözden geçirmek gerekir.

Bağımsız Türk devletleri gerçeğinin bize getirdikleriyle yaklaşık yirmi yıldır bir yapılanma süreci geçiriyoruz. Bu süreç süregelen siyasi, ekonomik, kültürel ve toplumsal ilişkileri yürütebilmekle beraber, geleceğe yönelik yeni politikalar üretmek ve bunları uygulamaya koymak şeklinde çift yönlü bir ilişkiler sistemiyle yürüyor. İlişkilerimizin yapısı ise standart devletlerarası ilişkiler ile ‘Kardeş Ülke’ kavramları arasında gidip geliyor. Yüzyıllara varan, farklı siyasi, ekonomik ve kültürel süreçlerden geçmiş devletlerimiz ve halklarımız için birbirini yeniden tanıma süreci olarak kabul edilebilecek bu 20 yıl elbette geniş tarih serüveni içerisinde uzun sayılamayacak bir süredir. Ancak Türk milleti için bir kırılma ve evrimle noktasından geçtiğimiz göz önüne alınırsa her geçen günün kıymeti daha iyi anlaşılacaktır. Haberleşme ve ulaşımın sanyelerle ifade edildiği, toplumsal etkileşimlerin anlık yaşandığı bu dönemde, günün ihtiyaçlarını doğru analiz etmek ve geleceği tasarlamak için doğru do-

nanımlara sahip kadrolara ve ihtiyaca yönelik kurulmuş resmi ve özerk kurumlara ihtiyacımız vardır.

Kıymetli hocalarım bölgeleri ve dilleri bilen uzman kadrolar yetiştirme ihtiyacından bahsettiler, bu eksiklik giderilmediği takdirde çalışmaların reel politığe uygun şekilde yürümesi de mümkün değildir. Ancak bu noktada üzüntüyle belirtmeliyim ki geçtiğimiz yirmi yılın en stratejik kazanımı olan kendi ülkesinin dışında Türk Dünyasının başka bir bölgesinde üniversite eğitimi almış, ortak değerlere sahip, dil bilen hazır bir nesil yeterince değerlendirilemediği için atıl bir güç halinde beklemektedir.

Bu neslin oluşmasında elbette Büyük Öğrenci Projesi ve Türkiye’de eğitim alan Türk Dünyası gençleri önemli bir yer tutmaktadır. Ancak ne yazık ki bir o kadar ehemmiyet arz eden Türkiye haricindeki Türk ülke ve bölgelerinde eğitim gören gençler göz ardı edilmekte değerlendirilememektedir. Diğer bölgelerden gelen kardeşlerimizin Türkiye Türkçesi öğrenmesi ve Türkiye’yi tanınması ne kadar önemli ise, Türkiye’den, Balkan’lardan, Kafkasya’dan, Kerkük’ten (v.b) giden gençlerin de Kazakça, Kırgızca, Özbekçe, Tatarca (v.b) öğrenmesi ve o bölgeleri tanınması o derece önemlidir.

Türkiye’den veya diğer bölgelerden Kazakistan’a eğitim almaya giden bir genç döndüğünde ülkesinde ne gibi iş olanakları bulabilir yahut ülkenin o bölgelerdeki çalışmalarında kendisinden ne kadar faydalanılabilir sorusunun cevabı maalesef ithalat-ihracat ve inşaat firmaları haricinde istisna sayılabilecek durumdadır. Bireysel çabalarla kariyer edinmekte olanlar, hali hazırda on binleri bulan bu potansiyelin değerlendirildiği anlamına gelmeyecektir. Çünkü devletlerimiz bu alanlarda hem yeterli kurumlara sahip değildir hem de var olan kurumlara personel alınırken bu avantajlı adayları ayırt etmemektedir. Türk Dünyası çalışmaları içinde uzmanlaşan kurumlarda, diğer Türk ülkelerinde eğitim almış gençlere yönelik pozitif ayrımcılık yapılması, dil bilmek, bölgeyi tanımak ve kuvvetli bağlara sahip olmak artılarıyla oldukça önemli faydalar sağlayacaktır. Mesela, bugün hala pek çok toplantı ve organizasyonda Kazakça, Özbekçe (v.b) bilen tercüman bulunmaması sebebiyle Rusça, İngilizce sunumlar yapılmak zorunda kalınmaktadır. Oysa bu dilleri ustaca kullanan arkadaşlarımız bu yönleriyle değerlendirilememekte, sonuçta başka bir Türk lehçesi bilmek bir vasıf olarak kabul görmemektedir.

İkinci önemli konu ise ‘Ortak Kamuoyu’ oluşturulmasıdır. Bu konuda da henüz istenilen düzeye gelinebilmiştir. Ortak kamuoyu oluşturulmadığı müddetçe Türk Dünyasında birliğin sağlanabilmesi, sorunların elbirliğiyle çözü-

lebilmesi ve yapılacak projelere destek bulunabilmesi mümkün olmayacaktır. Halen Azerbaycan ile Kazakistan'ı ayırt edemeyen bir toplumla bölgede ticari, kültürel veya siyasi bir güç olunabilmesi mümkün değildir. Özel toplantılarda konulara vakıf belli kişilerin bir araya gelmeleri, halkları yahut devletleri yakınlaştırmaz. Bugün Kıbrıs meselesini Moskova eksenli haber merkezleri aracılığıyla öğrenen bir Kırgızistan'ının meseleye Türkiye'nin gözüyle bakabilmesi mümkün olmayacaktır. Ortak kamuoyunun ve birbirini tanımanın yolu medyadan geçmektedir. Yazılı ve görsel medyada bağımsız Türk devletleri ve diğer Türk bölgeleri ile ilgili ne kadar yoğun haber ve yayın yapılırsa halkın algı, bilinç ve farkındalık seviyesi de o oranda artacaktır. Bu noktada iki husus acilen ele alınmalıdır. Öncelikle Türk Dünyasının dış etkilere maruz kalmadan birbirinde haber aktarımı yapabileceği bir "Türk Dünyası Haber Ajansı" kurulmalıdır. Bu ajans mümkün olduğunca geniş bir coğrafyanın haberlerini en azından temel lehçelerde yayınlayarak Türk Dünyasında bağımsız bir haberleşme ağı oluşumunu sağlamalıdır. Böylece yanıltma haberler ve yabancı ajanslardan gelecek yanlı haber akışı da azaltılmış olacaktır. Böyle bir kuruluş için gerekli olan vasıflarda çalışan bulmak hali hazırda yetişmiş ve habercilik eğitimi olan pek çok mezun arkadaşımız olduğundan zor olmayacaktır.

İkinci husus da televizyon çalışmalarıdır. Geçtiğimiz yirmi yıl göstermiştir ki tematik yayın yapan kanallar yeterince etkili olamamış ve yayınlar devletlerin kendi politikaları arasında dar bir çerçeveye sıkışıp kalmıştır. Oysa bir medya mensubu olarak söylemeliyim ki güncel hayata yönelik ve izlenirliği yüksek programlar hem karşılıklı dil öğrenilmesinde hem de birbirimizi tanımak adına çok daha verimli olacaktır. Bu da tematik ve standart izleyici kitlesi sabitlenmiş belli kanallar yerine daha çok kişiye ulaşan A-B grubu kanalları ve ciddi yayın yapan uydu kanallarına programlar serpiştirilmek yoluyla yapılmalıdır. Kendi çabalarıyla bu alanda çalışmalar yapan ve yapmak arzusunda olan medya mensupları desteklenmeli ve ticari kaygılar nedeniyle bu alanda yayın yapma konusunda tereddütleri bulunan medya organlarının bu çalışmalara dahil olması sağlanmalıdır.

Bu eksikliklerin tamamlanması, medyanın etkisinin ciddiye alınması, doğru haber kaynaklarının önemi ve yetişmiş yeni nesli istihdama yönelik çalışmalar, gelecek 8 yılın daha verimli geçirilmesini sağlayacaktır. Bu da Türk Dünyasının birlikteliğine giden yolda daha hızlı ve güvenli adımlar atmamız anlamına gelecektir. 30. yılda Türk Dünyası gelecek yüz yıla kurumsal çalışmalarla hazır ve güçlü girecektir.

TÜRK CUMHURİYETLERİ ARASINDA ENTEGRASYON SÜRECİNE İLİŞKİN BAZI HUSUSLAR

Yrd. Doç. Dr. Ali ASKER

Karabük Üniversitesi

Günümüzde uluslararası alanda değişik ülkelerin değişik stratejik hedeflerle, ekonomik ve siyasi gerekçelerle bir araya gelmeleri, yeni örgütlenmeler, kurumlar, kuruluşlar tesis etmeleri sıkça görünen gelişmelerdendir. İki kutuplu dünyanın dağılmasından sonra bağımsız cumhuriyetlerin meydana gelmesi bu yönde, yani bölgesel ve uluslararası örgütlenmelerin oluşumu ve gelişimi açısından önemli bir süreç olmuştur. Ayrıca bağımsız cumhuriyetlerin yanı sıra Doğu ve Merkezi Avrupa’da siyasi rejim değişimleri, yani komünist yönetimlerin çökmesi bu ülkelerin Avrupa Birliği’ne entegrasyon sürecini başlatmıştır. Sovyetler Birliği’nden geriye kalan cumhuriyetler içinde Baltık cumhuriyetleri (Letonya, Litvanya, Estonya) de Avrupa Birliği’ne entegrasyon sürecine katılmıştır. Böylece sosyalist kampın dağılması sonucunda yeni örgütlenmeler Avrupa Birliği ağırlıklı ve Rusya merkezli iki alanda gelişmeye başlamıştır. Türkiye’nin bu süreçten beklentileri şüphesiz ki büyüktü: önünde dil, din, ırk, kültür bağlarıyla birlikteliği ve çok kuvvetli ortak değerleri taşıyan bir alan açılmıştır. Rusya’nın kendisine “yakın çevre” olarak tarif ettiği bu alana yönelik Türkiye’nin politika geliştirmesinin şüphesiz ki belli başlı zorlukları vardır. Bu zorlukları sarf-nazar ettiğimizde Türkiye’nin üç hususta dezavantajlı konumda olduğu karşımıza çıkmaktadır:

1) Rusya ile rekabet sürecine girmesi ve bu rekabetin sürdürülebilir nite-likte olmaması.

2) Bağımsız cumhuriyetlerin ekseriyetinde eski rejim mensuplarının iktidarda olması, Rusya'nın "yakın çevre" alanından çıkma olanaklarına ve aynı zamanda iradesine sahip olmamaları.

3) Türkiye'nin bölgeye yönelik sağlıklı bir entegrasyon politikasının olmaması.

Bu süreci tarif ederken siyasi literatürde adeta ezbere dönmüş Türkiye'nin sürece hazırlıksız yakalanması kavramına rastlamaktayız. Aslında "hazırlıksız yakalanmak" deyimini mutlak anlamda kabul edilebilir bir kavram değildir. Burada hazırlıklı olup olmamanın dışında Türkiye'deki siyasi iradenin bu sürece ne kadar stratejik bakış açısıyla bakması ve hevesli davranıp davranmaması da sorgulanması gereken hususlardandır. Ayrıca eleştirilmesi gereken husus sadece bu sürecin nasıl seyretmesi, yirmi yıllık süre içinde neleri başarıp başarmadığımızın muhasebesini yapmaktır. Klasik bir yöntemle süreci aşamalara ayırarak, iktidarların politikaları ve uluslararası (bölgesel) gelişmeleri de dikkate alarak yirmi yıllık süreci değerlendirebiliriz. Fakat böyle bir değerlendirmenin bir tebliğ metni içinde yer almasının çok zor olacağını, ayrıca tekrarlamının ötesine geçmeyeceğini de düşündüğümüz için süreci topyekun değerlendirmekten ziyade belli başlı konular üzerinden değerlendirmeyi daha isabetli bulmaktayım. Yani ayrı ayrı teknik sayılabilecek, fakat entegrasyon açısından çok önemli gördüğüm birkaç hususa değinmekte yarar vardır.

1) Öncelikle vurgulamak istediğim meselelerden birisi - alfabe ve dil alanında bütünlüğün sağlanmasında başarılı olmadık. Yapılan girişimler, oluşturulan komisyonların faaliyetini küçümsemek kaydıyla bu sürecin istikrarlı bir şekilde yürümediğini vurgulamamız lazım. Alfabe değişikliği toplumların, milletlerin arasında çok sıkça değişen, değişiklikler yapılan bir olay değil. Alfabe belli tarihi dönemlerde meydana gelen ve yüzyıllar boyunca kullanılan bir değerdir. Bildiğimiz gibi, İslam toplumunun bir parçası olarak Türkler yüzyıllar boyunca Arap alfabesini kullanmış, 20. yüzyılın başlarında Latin alfabesine geçme girişimleri yaşanmış, kısmen başarı sağlanmış. Daha sonra on yıllar boyunca Moskova dayatmalı bir Kiril alfabesi kullanılmıştır. Alfabelerin değişmesi, Latinceye geçilmesi, fakat en sıkıntılı hususlardan birisi olarak değişik ülkelerde değişik alfabelerin kullanılması, yazı birlikteliğinin büyük ölçüde sağlanmasına engel olmuştur. Oysa bağımsızlık sonrası Latinceye geçmek Türk Dünyasında entegrasyon açısından önemli bir fırsattı. Lehçe ve ağızların özellikleri de dikkate alınarak mümkün olduğu kadar bir birine yakın alfabe oluşturma süreçleri yaşanabilirdi. Maalesef bu yapılamadı. Hatta

Türkmen, Azerbaycan ve Özbek Türkçelerinde ortak alfabenin ilkelerine aykırı harfler alfabe de yer alarak bir şekilde yapay engeller oluşturuldu. Kazakistan ve Kırgızistan ise Kiril alfabeleriyle yola devam ettiler. Oysa alfabe birliğinin sağlanması kültürel entegrasyonun sağlanması, aynı zamanda lehçelerin karşılıklı şekilde öğrenilmesi açısından eşsiz bir öneme sahiptir.

2) Başka bir sorunumuz, yani çözüm bekleyen sorunumuz: ortak iletişim dilidir. Yirmi yıllık sürede en az mesafe kat ettiğimiz meselelerden biri de budur. Uzun yıllar boyunca Türk Dünyasında ortak iletişim dilinin kullanılması na ilişkin tartışmalar yaşandı ve hala zaman zaman devam etmekte. Bu süreçte yeni bir dil (lehçe) oluşturma (Esperanto misali) çabası gibi anlamsız fikirler seslenirken Türkiye Türkçesinin ortak iletişim dili haline getirilmesi yönünde bir ilerleme sağlanamamıştır. Gerekse nüfusu, gerekse kullanım alanının genişliği bakımından Türkiye Türkçesinin ortak iletişim dili haline getirilmesi kaçınılmaz ve doğal bir taleptir. Maalesef en üst düzey zirvelerde ortak dil olarak Rusçanın kullanılması gibi yakışsız durumlara tanıklık etmekteyiz. Bu işin sözde kolayına kaçmanın yanı sıra dil birliği bakımından iradesizliğin en bariz numunesi, bu alandaki psikolojik durumun bir şekilde dışa yansımadır. Dil meselesi benim nazarımda entegrasyonun en önemli unsurudur. Burada sorunumuz sadece değindiğimiz hususlarla sınırlı değildir.

Azerbaycan ile Türkiye arasında karşılaştırma yapmak istiyorum. Mesele, Azerbaycan'daki Türkiye Türkçesine aşinalık, özenmek, öğrenmek çabasının yüzde birini Türkiye'de göremiyoruz. Hariciye ve diğer kurumlarımızın o ülkede görev yapan memurları, hatta sivil toplum mensupları, cemaat ve vakıf okullarında çalışanlar nedense yerli halkın dilini (ağzını) kullanmakta zorlanıyorlar, açıkçası son derece isteksiz davranıyorlar. On-on beş sene görev yapan bir memurun veya çalışanın Azerbaycan Türkçesinde akıcı bir şekilde konuşmasının etkileyici gücünü önemini anlamak için fazla yoruma gerek yok. Düşünün ki, Azerbaycan televizyonuna çıkarak yerli lehçede konuşup seyirciye daha sempatik görünmenin yanı sıra kültür etkileşiminin çok güzel örneği değil midir?

Aynı sorunla ilgili başka bir husus Türkiye'de Türk lehçelerine gösterilen kayıtsızlıktır. Bir taraftan Türkiye Türkçesinin ortak iletişim dili olarak kullanılması bir sorun haline getirilirken, diğer taraftan Türkiye'de Türk lehçelerine karşı gaflet boyutuna varan aşırı bir duyarsızlık var. Öncelikle Türkiye'de birçok kuruluşta TİKA, Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı vs. kurumlarda Türk cumhuriyetlerine

yönelik siyasi, teknik ve eğitim destek programlarının olduğu bilinmektedir. Yani bu lehçeleri bilen uzmanlara ihtiyacımızın olduğu da bir gerçekliktir. Türkiye’de Sırpça, Gürcüce, Ermenice bilme karşılığında dil tazminatı hakkı tanınırken Türk lehçelerini bilen memurlara böyle bir hakkın tanınmaması anlaşılır gibi değildir. Bu zamana kadar “neden?” sorusunun yanıtını alamadığımızı da kuvvetle vurgulamak isterdim. Oysa yukarıda da vurguladığımız gibi dil tazminatı verilen birçok dile oranla Türk lehçeleri kamu alanında daha çok fayda sağlamakta ve bu lehçelere daha çok ihtiyaç duyulmaktadır.

3) Başka bir husus eğitim alanında entegrasyon süreciyle ilgilidir. Bildiğimiz gibi Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti devleti Büyük Öğrenci Projesi adı altında kardeş ülkelerden binlerce öğrenci getirerek, onların Türkiye’de eğitim almalarını sağladı. Bu proje değişik yönleriyle (özellikle öğrencilere sağlanan sosyal haklar, burs miktarları, öğrenci seçiminde objektiflik vs. açıdan) eleştiriye şayan bir projedir. Başlangıçta kaliteden ziyade sayıya ağırlık verirken kardeş ve akraba topluluklardan gelen öğrencilerin maddi ve sosyal sorunlarla karşılaştıklarını, bunun eğitim kalitesi, öğrencilerin psikolojik durumları açısından olumsuz etkileri olduğunu özellikle vurgulamak isterdim. Ama bunlara rağmen Büyük Öğrenci Projesi elle tutulur gözle görülür sonuçlar sağlamış önemli bir projedir. Bu projenin içeriği ilerleyen yıllarda değiştirildi, öğrencilerin burslarında önemli artışlar yaşandı. Önceleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından organize edilen bu süreç günümüzde Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığınca yürütülmektedir. Misafir öğrencilerin kontenjanlarının belirlenmesi, Türkiye’ye alınması, sosyal sorunlarının çözümü açısından tek bir kurum tarafından yürütülen ve koordine edilen faaliyetler daha olumlu sonuçlar verebilecektir. Fakat bu projenin maddi bir külfet getirdiği, bu yüzden sınırlı sayıda öğrenci okutulduğu da bir gerçekliktir. Bu yüzden önemi bu projeden az olmayan başka bir husus da özel yolla Türkiye üniversitelerinde eğitim almaya gelen öğrencilerdir. Bu süreç bursuz yabancı öğrenci alımı sürecidir. Önceleri YÖS sınavları ile alınan bu öğrencilere yönelik sınavlar iki sene önce kalktı. Öğrenci alımı üniversitelerin takdirine bırakıldı. Aslında sınav sistemi kalkmadı, sadece üniversitelerin kendileri sınav organize ederek öğrenci alımına başladı.

Günümüzde bu alanda birkaç önemli sorun yaşanmaktadır.

Bunlardan **birincisi**, özellikle yeni açılan üniversitelerde mevcut yabancı kontenjanlarının değerlendirilememesidir. **İkincisi**, Türkiye’deki sınav tarihleri ile söz konusu ülkelerdeki sınav tarihleri arasındaki uyumsuzluğun öğren-

ci alımın olumsuz yönde etkilemesidir. **Üçüncüsü**, konumuz açısından, yani Türk cumhuriyetleri arasında entegrasyon süreci açısından önemli bulunduğumuz, misafir öğrencilerin okul harçlarıyla ilgili birkaç sene önce yapılmış düzenlemedir. Bu düzenleme gereği o tarihe kadar Türk soyluluk kavramı temel alınarak Türk Cumhuriyetlerinden gelen öğrencilere o zamana dek tanınan ayrıcalıklar iptal edildi. Bu düzenleme Türkiye'nin yurt dışından öğrenci çeken cazip bir ülke stratejisine aykırı olduğu kadar Türk dünyasında entegrasyon meselesiyle ilgili olumsuz hususlardan biri olarak görülebilir. Türk soyluluk kavramı birkaç sene önce vatandaşlık yasasından da çıkarıldı. Önceleri Türk soyluların Türkiye vatandaşlığı almaları için iki senelik kesintisiz ikamet hakkı kaldırılarak bu süre beş seneye çıkartıldı.

4) Türkiye'nin Türk dünyasındaki imaj meselesi konusunda çok önemli bulunduğumuz, fakat Türkiye'de çok az konuşulan, neredeyse hiç konuşulmayan bir hususa da değinmek zorundayız. Sorunu şöyle bir soru sorarak dile getirmek daha mantıklı olacaktır: İnsan hakları konusunda Türkiye'nin sivil inisiyatifi Türk Dünyasına karşı ne kadar duyarlıdır? Yanıt: Maalesef hiçbir şekilde duyarlı değildir. Çünkü Türkiye'de şöyle yanlış bir algı var: Türk Dünyasında insan hakları derken Musul, Karabağ, Doğu Türkistan akla gelmektedir. Ama o ülkelerde halkın demokrasi mücadelesine destek olacak sivil inisiyatifimiz neden yok?

Gerçekten sorgulanması gereken, nedenlerinin araştırılması ve çare bulunması gereken bir sorundur. Bu eleştiriye dile getirdiğimiz zaman hemen "orası Türkiye'ye kardeş ülkeler, bu gibi gerekçelerle ilişkilerimize zarar veremeyiz" savıyla karşı karşıya kalıyorsun. Oysa orada baskı gören, hakları çiğnenen ve bize kardeş diyen insanların hakkını neden savunamıyoruz? Neden bir Norveçli veya bir Almanın sergilediği hassasiyet karşısında bizler sessiz kalabiliyoruz. Siyasi hassasiyet konusundaki endişeleri farz edelim ki haklı bulduk. Peki, sivil toplum örgütleri, kurum ve kuruluşlar neden bu konulara duyarlıydılar? Üstelik o ülkelerde yapılan sahte seçimlerin demokratik olduğu yalanını söyleyerek veya otoriter yönetimlerin "seçim" sonuçları tartışırken tebrik için acele etmemizi bir türlü anlamış değilim. Belki bunları dile getirmenin önemsiz olduğu düşünülebilir. Fakat bu husus Türkiye'nin bir devlet ve toplum olarak Türk Dünyasında, halk arasında imajını çizen en önemli etkenlerden biridir. Olumsuz bir imajın entegrasyon sürecine bir fayda sağlama-yacağının da altını özellikle çizmek gerekmektedir. Bugün Kuzey Afrika'da, Orta Doğu'da meydana gelen olaylarda nasıl bir tutum sergileyeceğimiz soru-

nu ile karşı karşıya kalıyoruz. Çok uç, bir birine ters bakış açısı sergileyebilir, birbiriyile çatışan söylemler geliştirebiliyoruz. Bu durum müzakere ve tartışma olanaklarımızın genişliğinden ziyade gelişen olayları yakından bilemediğimizden kaynaklanmaktadır. Şu anda aynı şeyi Türk dünyası ile yaşıyoruz. Bölgede her an beklenmedik (nasıl ki Orta Doğu'daki olaylar da aniden patlak vermişti) olaylar meydana gelebilir. Türk dünyasının istikrarlı bir gelişim sürecine girmesi ölçülü bir demokratikleşme sürecinden geçer. Yönetimler ise bu sürecin yaşanması için gereken siyasi iradeden yoksundurlar. Bu nedenle her zaman itiraz eden toplum ve otoriter yönetim arasında çatışma riski güncel olarak kalmaktadır. Bu süreçlerin yakından takip edilmesi ve izlenmesi hem sivil inisiyatiflerin hem de uzmanların göz ardı etmemeleri gereken önemli husustur.

5) Entegrasyon süreciyle ilgili diğer hususları ele alarak inceleyebiliriz. Bu hususlar birçok alanda vardır. Türkiye bugün Türk cumhuriyetleriyle sadece akrabalık bağı ile ve ortak manevi, kültürel bağlarla ilişki kuran bir devlet değildir. Bu devletler Türkiye için aynı zamanda stratejik, ekonomik ve siyasi açıdan partner devletlerdir. Devletler arasında özel ve tüzel kişiler düzeyinde ekonomik, bilimsel ve teknik alanda işbirliğinin gelişimi çok taraflı ilişkilerin yanı sıra ikili ilişkilerin de önemini açık şekilde ortaya koymaktadır. Ülkelimiz arasındaki işbirliği sadece mal ve hizmet alışverişi ilişkileri ile sınırlı kalmamakta, sanayi alanının yanı sıra bilimsel ve teknik alanda da geniş çaplı işbirliği sağlanmaktadır. Bu ülkeler arasındaki ilişkiler geniş kapsamda devletlerin özel ve tüzel kişileri arasındaki ilişkileri de kapsamaktadır. Devletler arasında özel ilişkilerin kurulması uluslararası genel ve uluslararası özel hukuk normlarının ortak uygulanmasını veya söz konusu ilişkilerin uluslararası özel hukuk alanına girmesini gerektirir. Bu düzenlemeyi zaruri kılan diğer husus uluslararası özel ilişkilerle ilgili devletlerin ulusal hukuk sistemleri arasında ilişkilerin oluşmasıdır. Türk cumhuriyetleri arasındaki entegrasyon sürecinin en açık yönlerinden biri de bu alandır. Bu alanla ilgili çalışmaların yapılması, özel hukuk normları arasında milletlerarası özel hukuk uygulamaları da dikkate alınarak mümkün olduğu kadar uyumlu bir bütünleşme sürecine gidilmesi gerekir. Eğer bu alanda yoğun bir şekilde gereken adımlar atılırsa entegrasyon sürecinin hızla ve engelsiz bir şekilde daha ileri mesafe sağlanacağı da söylenebilir.

YURTDIŞI TÜRKLERİN GELECEĞİ

Dr. Gürsel DÖNMEZ

T.C. Başbakanlık, YurtdiŐi Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı,
Başkan Yardımcısı

Sayın Başkan, Değerli Dostlar,

Hepinizi sevgiyle selamlıyorum. Bana ayrılan on dakika içerisinde sizlere bin yıllık bir öykü anlatmayı düşünüyorum. T.C. Başbakanlık, YurtdiŐi Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı 2010 yılında 6 Nisan’da kuruldu. Kurumun taŐıdđđı isim nelerle iŐtigel ettiğine dair bir işaret olarak anlaŐılabılır. Oturumumuzun baŐlıđına baktđđımızda 2023 vizyonunu tartıŐacađımız anlaşılıyor.

Ben daha farklı bir yaklaşımla bu konulara bakmayı tercih ediyorum. Eğer bir medeniyet öyküsünü görüŐmek müzakere etmek söz konusuysa, geniş ölçekli tarih dilimleriyle bakmak gerekir, mesela Türklerin Anadolu’ya giriŐi 1071. Burada bin yıllık bir öykü olarak 1071 – 2071 gibi bir zaman dilimini ele almamız söz konusu. Bu mantıkla devam ettiğimizde devletler için 250, toplumlar için 100 sosyal gruplar için 50 yıllık dönemleri ele almak anlamlı olabilir. Yani onlardaki değişim dönüşümü anlamak istediğimizde böyle bir yaklaşım ile bakmak gerekir. Bu yöntemi bireye kadar indirdiğimizde 25 yıllık dönemler halinde bakmak iŐimizi kolaylaştırır. Yöntemle ilgili bu giriş cümlelerinden sonra kurumumuz YurtdiŐi Türkler Başkanlığı hakkında birkaç hususu bilgilerinize arz etmek istiyorum.

Böyle bir kuruma neden ihtiyaç duyuldu? Hızla geriye gidiyorum ve geriye gittiğimde rahmetli Turgut zal’ı bir kez daha anmak gerektiğini çok iyi hatırlıyorum. Birçok malum sebeplerden dolayı uzun zamanlar kapalı bir toplum, kapalı bir devlet Şeklinde yaşamak zorunda olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti, rahmetli zal döneminde gözünü ve gönlünü kardeş ve dost coğrafyalara e-

viridi. Birden hatırladık ki, doğumuzda batımızda kuzeyimizde güneyimizde her yerde dostlarımız, kardeşlerimiz var. Onun başlattığı hareket 90'lı yıllarda netleşmeye başladı. Mesela TİKA diye güzide bir kuruluşumuzun oluştuğunu görüyoruz. TİKA çalışmalarına başladı ama 90'lı yıllardaki iç politik sıkıntılarımız gibi sebeplerden dolayı belki yapılabilecek işlerin önemli bir kısmı çok fazla yapılamadı.

Bu süreç içerisinde, çok daha eski tarihlerde herkes Batı Trakya'dan haberdardı, Orta Asya'yı unutmuş değildik. Ama yol paranız yoksa cebinizde, kısa bir yolculuğa dahi gidemiyorsunuz, derken 2000'li yıllara geldik. Halen iş başında olan hükümetimizin dış işleri ile ilgili atılımlarını izledik ve izliyoruz. Bunların bir meyvesi olarak Yurtdışı Türkler Ve Akraba Topluluklar Başkanlığı teşekkül ettirildi.

Bazen bana soruyorlar, TİKA varken siz ne yapıyorsunuz? Ben de kısa bir cevap olarak şunu söylüyorum. TİKA'mız farklı coğrafyalarda medeniyetimizin işaretleri olan abide eserler ile ilgili çalışmalar yapan bir kurumumuz. Fakat en nihai noktada insanı inşa etmek, toplumu inşa etmek için doldurulması gereken boşluklar olduğu ortaya çıktı ve hükümetimiz bu konuda gereğini yaparak öneriyi Meclise getirdi ve bütün siyasi partilerin ortak iradesiyle kurum teşkil edildi.

Kısaca kurumun nelerle iştigal ettiğini anlatayım. Yurtdışına giden vatandaşlarımız ile ilgili bütün sorunları takip ediyoruz, isminden anlaşılacağı üzere soydaş ve akraba topluluklarla ilgili durumları sorunları, soruları, ne varsa bunları takip ediyoruz ve bunları yaparken tabi bu işle ilgili ne varsa alanda bulunan STK'larla işbirliği yapıyoruz. Ve yaptığımız bütün çalışmaları ilgili devletlerin bilgisi dahilinde yapıyoruz. Açık ve şeffaf bir şekilde şu felsefeyle: yurtdışındaki insanlarımızın oradaki toplum içerisinde daha üst bir düzeyde olması daha iyi bir hayat sürdürmesini istiyoruz. Bu doğrultudaki çalışmalarımızı devam ettiriyoruz. Yine kurumumuzla ilgili neyle uğraşıyorsunuz diye sorduklarında valla diyorum bütçe yeterse Anzaklara kadar yolu var.

Bunu söylerken de belki dış politika literatüründe fazla kullanılmayan yeni bir kavram olarak meta-politik coğrafya kavramını vurgulamak gerek. Ülkeler arasında politik ilişkiler diplomatik ilişkiler zaten var ve bunlar olağan şeyler. TİKA ve bizim kurumumuz YTB gibi bazı kurumlar doğrudan insana hitap eden yeni tarz ilişkiler geliştirmek durumunda kalıyorlar. Yaşadığımız iletişim çağını da düşünürsek mevcut durum teorik değişimleri de kaçınılmaz olarak beraberinde getiriyor. Akademisyen dostlarımızın hoşuna gidecek kav-

ram meta-politik coğrafyadır ama bendeniz gönül coğrafyası demeyi tercih ediyorum.

Gönlümüzün ulaştığı, gözümüzün gördüğü her yer bizim ilgi sahamıza giriyor. Yine kurumumuzun ağırlıklı olarak uğraştığı işlerden bir tanesi MEB'den devraldığımız uluslar arası öğrencilerimiz. Yurtdışından gelen öğrencilerimizin burslandırılması, üniversiteler yerleştirilmesi gibi iş ve işlemleri kurumumuz takip ediyor. Böylece üç ana alanı ifade etmiş oldum. Tabi otomatik olarak Türkiye dışında okuyan öğrencilerde bizim ilgi sahamıza girmek durumunda. Ülkelerdeki ve alanlardaki konuları STK'larla çalışarak yürütmeye çalıştığımız için, doğrudan STK'lara yönelik iş ve işlemleri takip eden bir yapımız da var. Böylece bir çalışma çerçevesini oluşturmuş oluyoruz.

Bütün bu anlattığım çerçevenin 2023 vizyonu ile ne alakası var? Ülkemizin, yurtdışında dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, vatandaşlarımız veya eski vatandaşlarımızla, Türkiye'nin dostlarıyla 2023 yılında daha farklı bir konumda daha etkin bir konumda olması için tüm kurumlarımız, birimlerimiz çalışıyorlar. Biz de kurum olarak üzerimize düşen görevleri yerine getirmeye çalışıyoruz ama bunu yaparken en arka planda alana 1000 yıllık, 500 yıllık bir perspektiflerle bakıyoruz. Mesela Almanya ile ilgili uzmanlarımız çalışmalarına devam ederken Kant'ı, Hegel'i, otuz yıl savaşlarını, yüzyıl savaşlarını bilmek zorundalar. Veya bugünün Almanya'sını anlayacaksak onların tarihini bilmek zorundayız. Eğer onlarla sağlıklı dostluğumuz olacaksa, bu anlamda bunları tanımamız gerektiğini düşünüyoruz. Böyle bir prensiple çalışıyoruz. 1000 yıllık öyküyü 10 dakikaya sığdırabildim diye umuyorum ama sorular gelirse konuyu biraz daha açabiliriz. Çok teşekkür ediyorum.

TÜRK DİASPORA VİZYONU 2023

Muhsin TÜRKYILMAZ

Etnik Azınlıklar Konseyi, Danimarka

Türkiye'nin gelecekteki hedefi Türk diasporasının dünyadaki en etkin diasporalardan birisi olması gerekiyor.

Stratejimizin hedefi yurtdışında yaşayan Türklerin anavatanları, anadilleri ve öz kültürleriyle olan bağlarını korurken, buldukları ülkelerin sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi hayatına aktif biçimde katılan, yasalara saygılı mutlu ve başarılı bireyler halinde yaşamalarıdır.

Bunları başarabilmek için de diaspora hedeflerinin doğru ve gerçekçi belirlenmesi gerekir. Türkiye'nin son 10 yılda yaptığı atılım Ortadoğu ülkeleri için bir model, batı ülkeleri içinse ekonomik olarak parlayan bir yıldız olarak görülmektedir. Bu durum batıda yaşayan Türkler için de bir övünç kaynağı olmuş ve onların özgüvenini artırmıştır.

Eğer Türk diasporasının önümüzdeki dönemde dünyada ekonomik ve kültürel rekabetçiliği korumak ve geliştirmek, jeopolitik oyunun içinde olmak ve dünyadan kopmamak istiyorsak batı Avrupa'da güçlü bir Türk diasporasının oluşturulmasında mutlaka üçüncü ve daha sonraki nesillerin buldukları ülkelerdeki yaşam şartlarını, kültürel farklılıkları ve mantaliteyi iyi irdelemeli diaspora stratejileri de buna göre yapılmalıdır. Batı Avrupa'da, üçüncü ve daha sonraki gelecek nesiller artık göçmen statüsünde olmaktan çıkmış buldukları ülkelerde kalıcı hale gelmişler ve bu ülkelerin ya vatandaşı ya da çifte vatandaş durumundadırlar.

Bu nesil kendilerini daha rahat ifade edebilmektedir ve kendi aralarındaki diyaloglar yaşadıkları ülkelerin dilleriyle gerçekleşmektedir. Batı Avrupa'ya

çalışmak üzere başlayan göçün üzerinden 50 seneden fazla zaman geçti. Günümüzde farklı AB ülkesinde 5 milyondan fazla Türkiye'den gelen insan var. Bu sayı bazı Avrupa ülkelerinin nüfusundan da fazladır.

Ancak çocuklarımızı okula gönderirken hep teknik alanlara (doktor, mühendis) yönlendiriyoruz, sosyal alanları tamamen görmezden geliyoruz. 50 sene içerisinde etkili gazeteciler, yazarlar, sosyologlar, pedagoglar yetiştiremediğimiz için de bizim hikâyelerimizi hep başkaları yazdı. Yazarlar ise yalan ve yanlış yazdı. Son yıllarda Avrupa'da yükselen İslamofobi (İslam karşıtlığı) biraz da bizim kendimizi bu toplumlara anlatmadığımızdan kaynaklanmış olabilir.

Türk Diasporası ve Din Adamları Eğitilmesi:

Türk diasporasının batı Avrupa'da kalıcı, etkili ve organize olabilmesi için sosyal ve kültürel alanlarda yeni ve etkili yöntemlerin uygulanması gerekmektedir.

Batı Avrupa'ya en fazla resmi devlet görevlisi diyanet işleri başkanlığı kanalıyla din görevlisi olarak gelmektedir. Görevli gelen insanlar burada yaşayan üçüncü neslin diline, kültürüne ve sosyal yaşamına tamamen yabancı olduğu için diyalog kuramamakta ve çalışmaları da verimli olamamaktadır.

Bunun yerine Türkiye'nin ilahiyat fakültelerinin biri bunun için özel eğitim verebilir. Buldukları ülkelerde liseyi bitiren gençler isterlerse bir sene hazırlık sınıfından sonra kaliteli bir eğitim verilerek yasadıkları ülkelere Diyanet İşleri Başkanlığı vasıtasıyla görevlendirilebilirler. Bunun etkisi çok kısa zamanda görülecektir. Kendi neslinin içinden çıkan önderler yeni nesli daha iyi anlayacak, onları daha doğru yönlendirecek, diğer akraba ülkelerden ve topluluklarla aynı dili konuştuğu için iletişimi kolay olacak, ayrıca yaşadığı ülke resmi makamları ile diyalog kurabilecektir.

Böylece aracısız, tercümansız kendini birinci ağızdan yaşadığı ülkenin diliyle ifade edebilen, kendine güvenen cemaat önderleri ortaya çıkacaktır.

Türkiye'de ilahiyat fakültelerinde yetiştirilecek din adamlarının, dünyanın her yerinde hizmet edebilecek bilgilere ve donanıma sahip olması Avrupa'daki diasporanın entegrasyon sürecine de faydalı olacaktır. Din eğitiminin yanında, İngilizce, iletişim gibi eğitim alarak kendilerini daha iyi ifade etme ve her toplumla daha kolay iletişim kurmalarını sağlayacaktır.

Kültür Derneklerinin Organizasyonu:

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Batı Avrupa ülkelerinde kurdukları kültür derneklerinin buldukları sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda daha fazla etkili olabilmeleri için mutlaka bir üst çatı yapılanmasına kavuşturulması lazımdır. Bu da büyükelçilikler bünyesinde kültür müşavirliği vasıtasıyla bütün derneklere eşit yaklaşımla davrandığı takdirde başarılabılır.

Avrupa’da birçok kültür derneklerinin hizmet verdiğini biliyoruz, bunların organizeli bir şekilde çalışmaları ve bir çatı kuruluş altında toplanmaları tüm Avrupa’da Türk diasporasına güç katacak ve göz ardı edilemeyecek kadar Avrupalı yetkililer tarafından ciddiye alınarak talepleri dinlenecek.

Sivil toplum kuruluşlarının daha profesyonel bir şekilde çalışmaları için, fonlar oluşturularak desteklenebilir ve güçlü bir şekilde organize olmuş Türk diasporası çok profesyonel bir şekilde kültür hizmetleri verebilir.

Birçok dayanışma organizasyonları kendi aralarındaki koordinasyonla daha etkili yardım kuruluşu haline gelecekler ve dünyanın her yerine daha kolay ve etkili yardım ulaştıracaklar.

Derneklerin bir çatı kuruluş altında toplanmasını kolaylaştırmak için, dernek başkanları ve idarelerine, organizasyon, liderlik gibi kurslar verilerek, ortak noktalarda birleşmenin, kendileri için daha iyi olacağını anlamalarını sağlamak ve aynı eğitimi alan insanların, bir çatı altında toplanmaları ve aynı değerlere sahip olmaları onları daha da güçlü bir organizasyon haline getirecektir.

Büyükelçilik aracılığı ile bu çatı organizasyonun yapılması aslında çok kolay olacaktır, önemli olan: bunu profesyonel bir şekilde yapabilecek tecrübeli bir kadronun olması. Onun içinde Türkiye’den bu koordinasyonları sağlayacak profesyonel elemanlara ihtiyaç vardır.

Üniversiteli Örgenciler

Üçüncü ve daha sonraki nesil ya yaşadığı ülke vatandaşı ya da çifte vatanlı durumundadır, dolayısıyla Türkiye üniversiteleri birçok dalda yabancı örgenci kontenjanlarını bu gençlerden yana kullanabilir ve bu gelecekte Türk diasporası için muazzam bir potansiyel olabilir.

Avrupa’daki örgencilerin, kontenjanlarla Türkiye’de eğitim görmelerini sağlamak, hem Türkiye şartlarını daha iyi öğrenmelerine yardımcı olacak,

hem de Türk diasporası için önemli bir kazanım olacaktır. Türkiye ve Avrupa arasında ticaret alanında, kültür alanında çok büyük rol oynayarak, Türkiye'nin güçlenmesini sağlayacaktır.

Avrupa'da üniversite okuyan yetenekli Türk gençlerinin Türkiye ile bağlarını kuvvetlendirecek çalışmalar yapmalıyız, sırasıyla onların da buldukları ülkede Türk diasporasının güçlenmesi için katkıda bulunmasını sağlamalıyız.

Bilhassa üniversiteli gençlerin, Türk kültür değerlerine sahip çıkması ve Türkiye ile bağlarının kuvvetlendirilmesi güçlü ve yetenekli bir Türk gençliğinin Avrupa'da olması, Türk diasporasının geleceğini belirleyici olacaktır.

Diaspora ve Kültür Turizmi:

Yurtdışı diaspora üyelerine mutlaka doğru ve gerçekçi tarih bilinci verilmeli, anavatanlarıyla bağlarının kuvvetlendirilmesi için en az yılda bir defa bile olsa anavatanlarını ziyaret etmeleri sağlanmalı, en önemlisi: kültür turizminin teşvik edilmelidir. İstanbul ve Çanakkale, doğu Anadolu gibi yerlere toplu geziler düzenlenmeli, müzeler ziyaret edilmeli, yerel makamlar ve üniversitelerle diyalog kurulmalı.

Diaspora gençlerinin anavatana duydukları aidiyet hissini güçlendirmesine yönelik anavatanda staj ve eğitim programları düzenlenmeli, anavatanımızda da Türk diaspora örgencilerine yönelik eğitim bursları verilmeli.

Türkiye'nin yetiştirilmiş eleman açığının bulunduğu sektörlerde teknik bilgi sahibi diaspora üyelerinin tersine beyin göçü teşvik edilmeli. Ya da diaspora üyelerinin çalıştıkları ülkenin imkanlarını kullanarak uzman oldukları alanda Türkiye için belirli sürelerde danışmanlık yapmaları sağlanmalıdır. Dünyadaki Türk diaspora üyelerinin koordinasyonunun sağlanabilmesi için online iletişim ağı kurulmalı ve bilgi bankası oluşturulmalı. Bu girişimle tüm dünyadaki diaspora üyeleri birbirleriyle iletişime geçecek ve tanışma imkanı bulacaklardır.

Diaspora ve Siyaset

Yurtdışında yaşayan diaspora üyelerinin, buldukları ülkelerde başta yerel (belediyeler) siyaset olmak üzere aktif siyasette yer almaları teşvik edilmeli. Bunun için diğer akraba ülkelerden gelen topluluklarla diyalog kurulması teşvik edilmelidir.

Türk diasporası Avrupa’da bir çatı kuruluş altında toplanmalı. Bu şekilde yurtdışında yaşayan Türklerin de siyaset sahasında daha etkin olması sağlanacaktır. Hem aktif oy veren, aday olan ve lobi çalışmaları ile siyasi partilere üye olan insanımız buldukları ülkede siyaset noktasında ciddi noktalara gelerek, etkin bir Türk diasporası oluşturacaktır. Türk diasporasının etkili ve organizeli bir şekilde çalışmaları, diğer diaspora guruplarına da örnek teşkil edecek ve diğer akraba ülkelerden gelen insanlarla birlikte çalışma imkanı sağlayacaktır.

Diaspora ve Ticaret:

Türk diasporasının güçlü olması, aslında buldukları toplumda organize olmalarına, hem de ticaret alanlarında güçlü ve etkin olmalarına bağlıdır. Gün geçtikçe Türk girişimciler Avrupa’da çoğalmakta ve ciddi yatırımlar yapmaktalar. Bunların organize edilmesi ve Türkiye ile aralarında güçlü bir bağ kurulması, Türkiye için büyük bir kazanç olacaktır.

Knowhow konusunda, Türkiye ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunacak ve kalitenin yükselmesinde etkin olacaklar, yatırımlar yaparak Türkiye’nin kalkınmasında rol oynayacaklardır.

Bugün dünyada iki alanda ciddi rekabet vardır: birincisi, beyin göçü. Artık devletler çok ciddi çalışmalar yapıyorlar. İkincisi, ekonomik alandaki rekabet diyebiliriz. İş adamlarının yatırımlarını kolayca başka ülkelere taşımaları, ülkeler için çok ciddi sorun yaratmaktadır.

Türkiye’nin Diaspora için Gereken Alt Yapıyı Yapması

Türkiye’nin yurtdışında olan 5 milyondan fazla insanı için bir diaspora stratejisini oluşturulması gerekmektedir. Think thank müesseseleri aracılığı ile yapılacak araştırmalar, doğru ve uzun vadeli etkili stratejiler yapılmasını sağlayacaktır. Önemli olan: dünyadaki diaspora süreçlerini iyi analiz ederek, en iyi sonuçları çıkarmak ve ona göre hareket etmek.

Diaspora süreçlerini yakından takip ederek, sorunlarına çözüm üretmek ve diasporanın kendi imkanlarını en iyi bir şekilde kullanarak, buldukları ülkede de, organizeli bir şekilde güçlü etkili olmalarını sağlamak. Türkiye’nin diaspora için neler yapabileceğini ve diasporanın Türkiye’nin gelişmesi için neler yapabileceğini araştırmak.

TÜRK DİASPORASI VE TÜRK DÜNYASI VİZYON 2023

Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN

İzmir Ekonomi Üniversitesi Öğretim Üyesi- Türkiye

GİRİŞ

Türk Dünyası'na yönelik bir bakış açısı geliştirmek ve bunu son derece anlamlı bir tarihî hedefle somutlaştırmak şu üç hususun anlaşılmasına ve hayata taşınmasına ihtiyaç duyar: **(I)** Tarihi ufkun etkinlik alanı, **(II)** Çağımızda var olmanın ve kendimizi aşarak dış dünyada etkili olmanın zihni, siyasi ve amelî temelleri; **(III)** Postmodern toplum yapısında / dünya sisteminde iktidar alanları. Bu üç unsurun Türk Dünyası Merkezli çözümlemesi Türk Dünyası Vizyonu'nu sağlam ve sürdürülebilir esaslar üzerine oturtmak anlamını taşır.

I. Tarihi Ufuk: Etkinlik Alanı ve Esasları

1989-1990 sonrası dünya, tarihin sonu değil, bir tarihi dönemin sonu ve yeni bir tarihi dönemin başlangıcıdır. Yeni tarihi dönemin en belirgin özelliği iktidarın dağılımı ve varoluş tarzında görülen değişimdir. Bilgi alanında yaşanan değişim siyasetin dilini değiştirmiştir. Felsefi, dinî ve siyasi bilgiler zaman-mekân sıkışması denilen araçlarla kısa zamanda geniş kitlelere ulaştırılmaktadır. İletilen yazılar, görüşler ve mesajlar sadece bir şeyi anlatmak için değil, siyasi ve stratejik tutum geliştirmeye yöneliktir. Mekânın neredeyse ortadan kalktığı ve zamanın izafeleştiği çağımızda siyasetin mekânları, araçları ve eğitim-öğretim yöntemleri, zihin inşa etme ve dönüştürme stratejileri ve yöntemleri değişmiştir. Mekân ve zaman ilişkisine dayalı politik-stratejik bilgi geliştirme ve kullanma yöntemi yeni bir şekilde girmiştir.

Bir taraftan devletleri aşan, diğer taraftan merkezi güçlerin ekonomik ve politik kurallarına yaslanan ekonomik, politik ve enformatik güç odakları ayrı-

cılıkların ve mahrumiyetin, servetin ve yoksulluğun, kaynakların ve acizliğin, gücün ve güçsüzlüğün, özgürlüğün ve esaretin¹ iç içe, sırt sırta yaşadığı sürece eşlik etmektedirler. O kadar biçimsiz bir tablo ki ağların içinde herkes var. Fakat işleyen süreç, merkezi gücün etrafında biçimlenmekte, bilginin stratejik denetimi toplumsal ve siyasal durumu yeniden inşa etmektedir. “Bu sürecin kendisi çeşitli seçkin aktörlerin, kişilerin, grupların, sınıfların, kurumların, ulusların ya da dünya bölgelerinin çıkarlarına ağırlık verilmesini destekleme eğiliminde olan haber ve haber değeri hakkındaki mesleki ideolojiler tarafından yönetilmektedir.”²

Simgesel seçkinler ekonomik ve politik iktidar gruplarından bağımsız olmadıkları için her iktidar grubunun “kanaat imalatı için ürettiği strateji” ilişkiler ve çatışmalar şeklinde görünür. Medya açısından bu stratejiler basın toplantılarında, mülakatlarda, haber sızdırmalarda bilginin kurumsal ve örgütsel sunumunda tezahür eder. Ötekini denetlemek ve kontrol altında tutmak için “seçmeci istihdam, finansal destek sağlama, açık ve kaba sansüre tabi tutma, çamur atma ve damgalama” yoluyla sürdürülen yöntem güçlü bir stratejidir. Beşeri durumun her safhasında rastlanan bu yöntem, çağımızda daha ince ve teknik, kapsamlı ve kuşatıcı karaktere sahiptir. İktidar alanlarının denetimi, askeri, hukuki aygıtların, eğitim kurumlarının, şirketlerin, partilerin, medyanın, sendikaların, dini kurumların kontrol altında tutulması yoluyla gerçekleşir. Bu alanlarda “epistemik-teolojik-politik” dille öne çıkan devlet dışı ve ötesi güçler etkili olduğu vakit, muhalife yönelik yaptırımlar hiçbir kalıba sığmayan boyut kazanır.

Türk Dünyası’na yönelik olarak faaliyet yapmayı amaçlayan kuruluşların çok yönlü bir söylem üretmeleri gerekmektedir. Belirtilen coğrafyaya yönelik faaliyetlerin (a) etkili güçler, (b) orta ölçekte güçler ve (c) etkili güçlerin etkisi altında olan bölgesel güçler. Bu üçlü durumu belirleyen ilişki ağı hareket yönelimini belirleyen nesnel durumdur. Söz konusu nesnel durum karşısında ilk aşamada yapılması gereken güç denklemi içinde oluşan söylemi anlamak ve buna göre söylem oluşturmaktır. İkinci aşama ise çağımızda varoluşun mekânlarını ve araçlarını üretmek ve bunları verimli bir şekilde kullanmaktır.

- 1 Zygmunt Bauman, *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*, (Çev: İsmail Türkmen) İstanbul: 2000, Ayrıntı yayınları, s. 30, 81.
- 2 Teun Van Dijk “Söylemin ve İktidarın Yapıları”, Medya, İktidar ve İdeoloji, (Derleyen ve Çeviren: Mehmet Küçük) Ankara: 2005, Bilim ve Sanat Yayınları; Teun Van Dijk “Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım” Söylem ve İdeoloji, (Der: B. Çoban, Z. Özarslan) İstanbul: 2003, Su Yayınları.

II. Postmodern Toplumda İktidar Alanları

A. Bilgi ve Kurum

Post-modern toplumda bilgi “değer yargılarının tanımladığı” bir alan değil, ekonomik alanda değer üretme ve değerlendirme yapabilme yeteneğini sağlayan unsurdur. Yönetimi ve verimliliği esas alan bilginin amacı kişilerin hayatını biçimlendirmek değildir. Bir kuruluşu verimlilik esaslarına dayalı olarak yönetmektir. Post-modern toplumda, her hangi bir kuruluş istikrarı değil, istikrarsızlığı öncelemelidir. Bilgiyi aletlere, süreçlere, ürünlere uygulamak sürekli değişikliğe ihtiyaç duyduğu için bilginin sürekli olarak düzenlenmesi gerekir. Yeniliklere ve gelişmelere açık, sosyo-politik, bölgesel ve küresel gelişmelerin işleyişini kavramak ve söylemi yeniden inşa etmek ‘çağın mantığını belirleyen hız’ faktörü açısından çok önemlidir. Böyle bir istikrarsızlığın dışına düşen kuruluş çok zamanda tarihten tasfiye olur.

Bilgilerin akışı her an yeni bilgi üretmekte ve süreci doğru izlemek için bilgileri yenilemek zorunlu olmaktadır. Ayrıca yeni bilgi üretmek ve eski bilgileri modası geçmiş kılmakta, sosyal yenilikler de yeni bilim ve yeni teknoloji kadar etkili olmaktadır. Ancak bunun gerçekleşmesi için, bilgi üretme yeteneğinin kuruluşun bünyesinde olması gerekir, kurumsallaşma ancak böyle bir durum ve süreçte geçerli olabilir. Her kuruluşun kendi dokusuna üç sistematik uygulamayı yerleştirmesi gerekir: (a) her yaptığı işte sürekli ve düzenli iyileştirmelere ihtiyaç vardır. (b) her kuruluş kendi başarılarından yararlanmayı, yani onlardan bir şeyler öğrenerek yeni uygulamalar geliştirmeyi öğrenmek zorundadır. (c) Her kuruluşun yeniliğe açık ve yeni öneriler getirmesi gerekir. Yenilikler düzenli ve sistematik süreçtir ve ona göre düzenlenmelidir. Eğer bunlar yapılmazsa bilgi toplumunda kuruluş en kısa zamanda kendini eskimiş bulacak ve istenilen kurumsallaşma da gerçekleşmeyecektir.

Stratejik bilgi; kültürel, teknolojik ve coğrafi unsurların tümünün anlaşılmasını kapsayan çok boyutlu değerlendirmeyi içeren bilgidir. Doğru bilgiye ulaşmak “anlamak ve bir anlama ulaşmak açısından önyargıların elenmesi” yoluyla gerçekleşir. Fakat bilginin kullanımı her türlü çarpıtma, kapatma ve yalan üretme teknikleriyle iç içe bulunur. Kullanım açısından bilgi ferdin, toplumun veya devletin güvenliğini ve çıkarını korumak için faydalı ve elverişli her türlü veridir. Bilginin ‘ötekine karşı kullanılması açısından’ ötekine ilişkin her türlü bilgi’ strateji geliştirmenin önemli bir parçasıdır. İktidar aygıtlarını her tarafa yayan ve dağıtan postmodern söylem; her türlü çarpıtmayı, yalanı, bağlamcılığı ve duruma göre vaziyet almayı, tutum değiştirmeyi meşrulaştırır.

Günümüz dünyasında ‘bilgi toplumu’ ifadesinin diğer adı, kuruluşlar toplumu olmaktadır. ‘Kuruluş bir insan grubudur; ortak bir amaç için bir arada çalışan uzmanlardan oluşur.’ Temel niteliği, ihtisaslaşmaktır. Burada önemli olan insanlar arasında var olan sosyo-psikolojik bağlar değil, belli bir işe yoğunlaşmak ve iş yapabilme yeteneğidir. Öyleyse bu noktada tartışılması gereken üç husus söz konusudur: (a) Kurumsallaşmaya neden gerek var, (b) sosyo-ekonomik alanda kurumsallaşma ne anlama gelir, (c) kurumsallaşma, bir kuruluşa ihtiyaç duyduğuna göre bu kurumun adı ve işlevi ne olacaktır?

Bir kuruluş, ne kadar ihtisaslaşmış olursa o kadar daha etkin olur. 1990’dan sonra Türk Dünyasına yönelik girişimlerde beklenen başarının gösterilememesinin arkasında bilgi eksikliği ve kurumsal mahrumiyet belirleyici olmuştur. Bir kuruluşun işi, çok farklı alanlarda ihtisas sahibi olan kişilerin bilgiyi bilgiyle destekleyerek çok yönlü bir hareket alanı oluşturmaktır. Bunu gerçekleştirmek bilim filozofu Thomas Kuhn’un ifadesiyle sorunları gören, anlayan ve anladığını hareket yöntemine çeviren bir kuşağın / aynı amaç üzerinde yoğunlaşmış kişilerin yapabileceği bir iştir. Türk Dünyası’nda sürdürülen faaliyetlerin etkili olması özel amaçlı kuruluş ve kurumlarla mümkündür. Bunun dışında kalan her hangi bir faaliyet, duygusal ilişkilerin sınırını aşamayan geçici durumlardır. İlgili alanı belirlenmiş ve sınırı çizilmiş bir alanda yoğunlaşmak başarılı olmanın diğer bir şartıdır. Eğer konu sosyo-ekonomik işbirliği ise bunun dışına çıkmamak gerekir. Böyle bir belirleme yapılması “sürdürülebilir bir çalışmayı” işaret etmesi açısından önemlidir.

Kuruluş olmadan kurumsallaşmak mümkün olmadığına göre böyle bir süreç şu hususlara ihtiyaç duyar: (a) Bir kuruluş, her biri kendi alanında bilgiye sahip uzmanlardan oluştuğu için amacı açık ve seçik olmalıdır. Türk Dünyası’na yönelik faaliyet yapan kuruluşların neredeyse her alana yayılması beklenen sonuçlara ulaşamamanın diğer bir nedenidir. (b) Amaç açık ve yapılacak işin sınırları belli olmalıdır: Herkesin her şeyi yaptığı bir zeminde kuruluş ve kurumlaşmadan bahsedilemez. Kuruluş tek amaçlı olmalı ve bu amaç doğrultusunda kurumsallaşmalıdır. Eğer bu belli olmazsa, her hangi bir kuruluşun içinde yer alanlardan her biri, kendi alanının bakışı açısından kuruluşa bir misyon yükler. (c) Bilgi toplumunda kuruluş ve kurumsallaşma ‘değer yargılarının tanımladığı’ bir alan değil, değer üreten ve değerlendirme yapabilen donanıma sahip olmalıdır. Bir kuruluşun bütünlüğünü koruyabilmesi ve sonuç alabilmesi belirtilen esaslara iyi odaklanmış ve ortak bir amaç etrafında birleşmiş bireylerle mümkündür. Eğer sosyo-ekonomik işbirliği alanda kurumsallaşmak istiyorsak belirtilen ölçütlerin pratiğe taşınması gerekmektedir.

Bilgi toplumunda kuruluş, her üyenin en azından kurumsal olarak hayati bir katkıda bulunduğu ve o katkının yokluğu sonuçları da yok edeceği düşüncesine dayanır. Kurumsal güç, ortak bir duruşun, ortak bir sesin var olduğu ve işlediği sürece eşlik eder. Bu bütünlük işlemediği zaman hiçbir bireysel katkı beklenen sonuçlara ulaşmak için yeterli değildir. Ancak söz konusu ortak ruhun oluşması için kuruluşun performansının kesin ön şartı: amaç ve görevlerin saydam, net ve açık olması gerekir. Sonuçların hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde tanımlanması gerekir. Eğer mümkünse bunlar ölçülebilir olmalıdır. Bunun içinde nesnel amaçların ölçüt olarak kullanılıp kendini değerlendirmesi önemlidir. Bilginin ve tecrübenin paylaşılması kurumsallaşma açısından son derece önemlidir. Bilgi toplumunda kuruluş ve kurumsallaşma bilgi uzmanlarının yaptığı ve inşa ettiği bir eylem ve uygulama olduğu için eşitlerin kuruluşu, iş arkadaşlarının kuruluşu olmalıdır. Hiçbir bilgi, diğer bir bilgiden daha yüksek düzeyde değildir. Her birinin yeri, kendinden kaynaklanan üstünlük ya da düşüklüğe göre değil, ortak amaca yapılan katkıya göre saptanır.

Bilgi toplumunda kuruluş olmanın diğer bir özelliği, liderlik yapmayı değil, yönetimi esas almaktır. Burada yönetilen sadece kuruluştur, yoksa kişilerin hayatını biçimlendirmek değildir. Ayrıca kuruluş özerk olmalıdır. Görünenin dışında daha üst bir yöneticinin varlığını hissedilen bir yaklaşım kuruluşun başarı olmasını engeller. Sözgelimi bir hükümet kuruluşu şeklinde ortaya çıkmak, kuruluşun etkinliğini dönemsiz kılar.

Bilgi toplumunda kuruluş istikrarı değil, istikrarsızlığı önceler. Görevleri bilgiyi işe koşmak, aletlere, süreçlere, ürünlere uygulamak, bilginin kendisine uygulamak olduğu için, sürekli değişikliğe göre düzenlenmesi gerekir. Yeniliklere ve gelişmelere açık, sosyo-politik, bölgesel ve küresel gelişmelerin işleyişini kavramak ve söylemi yeniden inşa etmek 'çağın mantığını belirleyen hız' faktörü açısından çok önemlidir. Böyle bir istikrarsızlığın dışına düşen kuruluş çok zamanda tarihten tasfiye olur. Bilgilerin akışı her an yeni bilgi üretmekte ve süreci doğru izlemek için bilgileri yenilemek zorunlu olmaktadır. Ayrıca yeni bilgi üretmek ve eski bilgileri modası geçmiş kılmakta, sosyal yenilikler de yeni bilim ve yeni teknoloji kadar etkili olmaktadır. Ancak bunun gerçekleşmesi için, bilgi üretme yeteneğinin kuruluşun bünyesinde olması gerekir, kurumsallaşma ancak böyle bir durum ve süreçte geçerli olabilir.

Her kuruluşun kendi dokusuna üç sistematik uygulamayı yerleştirmesi gerekir: (a) her yaptığı işte sürekli ve düzenli iyileştirmelere ihtiyaç vardır. (b) her kuruluş kendi başarılarından yararlanmayı, yani onlardan bir şeyler

öğrenerek yeni uygulamalar geliştirmeyi öğrenmek zorundadır. (c) Her kuruluşun yeniliğe açık ve yeni öneriler getirmesi gerekir. Yenilikler düzenli ve sistematik süreçtir ve ona göre düzenlenmelidir. Eğer bunlar yapılmazsa bilgi toplumunda kuruluş en kısa zamanda kendini eskimiş bulacak ve istenilen kurumsallaşma da gerçekleşmeyecektir.

Her kuruluşun değer sistemini saptayan şey, yaptığı iştir. Her hangi bir alanda özel ihtisasa sahip olan ve bu çerçevede kuruluşa katkı yapan bir kişi aynı zamanda kendine ait alanda sorumluluk duygusunu bilgi ve bilinç haline dönüştürmesi gerekmektedir. Sorumluluğun dışına düşen özgürlük ve sorumluluğun dışına düşen keyfi hareketler güveni ortadan kaldırdığı için yıkıcıdır. Kuruluş, dolayısıyla kurumsallaşmanın diğer bir niteliği güven duymak ve güven vermektir.

B. Yeni Teknolojiler ve Toplumsal Bağlamı

Yeni teknolojiler ve bunların toplumsal bağlamı.³ İnsanın zaman-mekân içinde sahip olduğu yetenekler ve geliştirdiği araçlar davranışını ve olaylara müdahale biçimini değiştirmektedir. Çünkü teknoloji; zaman-mekân boyutlarını bağdaşık hale getirerek tecrübeyi genişletmekte ve değiştirmektedir. Bilim ve teknoloji alanında yaşanan iki gelişme stratejik araçları değiştirmeye başlamıştır.

Birincisi: Yirminci yüzyılda teknoloji devrimiyle ortaya çıkan olağanüstü değişim, kendi çekirdeği içinde elektronik devrimi de sürükleyip getirmiş, her ikisinin de stratejik, politik ve ekonomik düzeyde etkileri olmuştur. 21. yüzyıl elektronik araçların, ağların etkinliği altındadır.

İkincisi: Oldukça yeni, fakat sonuçları itibarıyla bir öncekinden daha etkili gelişme; genetik mühendisliğidir. Genler artık insanı, çevreyi ve dünyayı değiştirmek amacıyla değiştirilmektedir. Bu devrim, insanlığı hayrete düşürecek ve her alanda geleneksel kalıpları yeniden sorgulatıp değiştirecek özelliğe sahiptir.

C. İletişim Ağları: Eko-politik Sistemi ve Toplumunu Tanzim Etme

İletişim teknolojisinin aldığı mesafe, medyayı klasik işlevine bağlı olarak tanımlama imkânını ortadan kaldırmaktadır. Günümüzde medya, sadece 'bilgi elde etme ve yayma' etkinliği ve araçları olarak tanımlanamaz. Çünkü yeni bilgi teknolojileri, sadece zaman-mekân sıkışmasına neden olmuyor. Aynı zamanda insanın, hem *büyük ölçekli enformasyon havuzunda* herkesle birlikte,

3 Manuel Castells, *The Information Age: Economy, Society and Culture*, Oxford: 1998, Blackwell.

hem iletişim ağları yoluyla toplumların hayat tarzlarını ve yönelişlerini denetleyen birkaç gücün kontrolü altında hem de herkesin birbirini ifşa edecek araçlara sahip olduğu şeffaf, bir o kadar da güvensiz bir bağlamda durduğunu gösteriyor. ‘Zamanı sınırlayıp mekânı küçülten, bireyin ve toplumun hayat tarzını ve eğilimlerini etkileyen kitle iletişim araçlarının en önemli işlevi, bilgiye ulaşmada insanların eşit olmasıdır.’⁴ Fakat medyanın bu niteliği, meselenin bir boyutunu yansıtır. Bu durum, aynı zamanda herkese özgü ve herkes tarafından ifade edilen bir bilgi ve kültür ortamının oluşmasını da sağlar. Bununla birlikte medya, elde ettiği ve ürettiği bilgilerle “bireyi, toplumu ve eko-politik sistemi tanzim etmede önemli bir rolü olan enformatik güçtür.”⁵

Ağ toplumu, iletişim ağları, bireylerin moda ve stil biçimleri, farklı hayat tarzları, küresel ölçekte tanınan marka ve simgesel seçkinlere, farklı kültürler hakkında bilgiye erişiminde büyük bir genişlemenin yaşandığı durumu ifade etmektedir. Bu toplum metaforik toplumdur. Medyanın uydu, televizyon, radyo, telekomünikasyon, DVD ve son olarak da internet üzerinden yayılımı ve dijitalizasyonu müthiş bir ağ oluşturuyor. Günümüzde semboller hem bu araçlar tarafından herhangi birine, herhangi bir zamanda, herhangi bir şekilde iletiliyor, hem de hayatın her alanı sembolik değerlerle kodlanıyor. Sayısal ve simgesel kodlar kimliğimizden hesaplarımıza kadar uzanıyor. Günümüz toplumu iletişim açısından ağ toplumu, kodlama ve şifreleme açısından damgalanmış toplumdur.

Çığır açıcı nitelikte teknolojik gelişmeler Alvin Toffler’ın kullandığı bir metaforla ifade edecek olursak; kendinden önceki her şeyi içine çeken dev bir dalga yaratmıştır.⁶ Bilgisayar teknolojisi insan tecrübesini bağlamından koparak hayatımıza egemen olmaktadır. Bilgisayar teknolojisi adeta yeni bir insan tipi üretmekte, her türlü bilginin ve tecrübenin nihai olarak bilgisayarlara kodlama imkânı⁷ insan hafızasını destekleyen hafızalar üretiyor. Doğal olarak yeni güçler ve stratejik araçlar; entelektüel boyutlardan, bilimden, teknolojiden ve enformasyondan doğmaktadır. Yeni durum; fiziki güç yoluyla etkin olmak ve işgal etmekten daha çok bilgiye dayalı araçları kullanarak “yumuşak strateji” kullanılmaktadır.

4 David L. Altheide; *Media Power*, London: 1985, SAGE Publications, p. 36.

5 David. L. Altheide; *Media Power*, p. 53.

6 Alvin Toffler, *Dünyayı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor?* (Çev: Murat Çiftkaya) İstanbul: 1997, İz Yayınları, s. 129.

7 Richard Coyne, *Designing Information Technology in the Postmoderne Age: From Method to Metaphor*, Cambridge, MA: 1995, The MIT Press, p. 399.

D. Medya: Zihin Denetimi ve Yönetimi

İnsan zihninin yönetimi bir çeşit fetih aracıdır ve ⁸ bu bir planlama ve iktidarın kullanılmasına yetenekli kaynaklara sahip olma meselesidir. Bu kaynaklar sıklıkla ekonomik güç, toplumsal konum, mevki, statü, otorite, bilgi, uzmanlık ya da ayrıcalıklar ya da başat bir grubun, gücün yalnızca üyesi olmak gibi toplumsal olarak değerli addedilen, ama eşitsiz olarak dağıtılan yüklemelerden ya da iyiliklerden oluşur. Belirtilen yükleme ve “iyiliğe” sahip olan aktörün belli bir görevi (amaç) başarabilmesi için başvurması gereken yolları belirlemesi (strateji) ve bunu uygulayabilmek için gerekli olan özel ve ayrıntılı faaliyetlerin (taktikler) planlamasını yapması gerekmektedir. Her hangi bir konuda yönlendirme yapabilmek için o konunun niteliği, bilgi ve tahminler, amaçlanan hedef ve buna uygun olan medya aracının seçimi, zamanlama ve izlenmesi gereken program, medya planını oluşturmak gerekli hususlardır. Bir ürünün veya bir siyasî ve dinî hareketin reklamı, bir olgunun üzerini örtme ve yahut açık hale getirme faaliyeti içeriği ve araçları belli bir ölçüde değişmesine karşın aynı süreçlere ihtiyaç duyar. ‘Haber akışını kontrol altında tutmak, beyinleri amaca uygun ideallerle doldurmak, yazılı ve sözlü basına hâkim olmak, gazete ve televizyon istasyonlarının belli amaçlar doğrultusunda çalışmasını sağlamak, yönlendirme sürecinde etkin ve belirleyici rol üstlenmek zihin yönetiminin en etkin olanları arasındadır.’⁹

E. Ekonomi: Sermayenin Dağılımı ve Mekân

1990 sonrası dünya her ne kadar başlangıçta küresel bir otoritenin varlığını onaylayan bir sürece eşlik etse de üçüncü bin yılın başında karşımıza çıkan manzara şudur: (a) En geniş anlamıyla Batı dünyası ekonomik gücün tek merkezi olmaktan çıkmaktadır. Yine en önemli merkezdir, fakat tek merkez değildir. Sermayenin küresel tablosunu Angus Maddison’un web sitesinden aktaran Mahfi Eğilmez (Tablo: 1),¹⁰ gidişatı geniş bir şekilde yorumlamaktadır. 2008 yılı sonunu esas alırsak, Çin, yavaş yavaş ABD’ye rakip olmaya başlıyor. Hindistan, Rusya, Brezilya ve Türkiye’nin yükselişe geçtiği görülüyor. Son sırada yer alan 2050 tahminleri gerçekleşirse, Çin ilk sıraya yükselirken ABD ikinci sıraya geriliyor, Hindistan üçüncü sıraya, Japonya dördüncü, Brezilya beşinci ve Rusya altıncı sıraya çıkıyor, Türkiye on ikinci sırada İtalya ile birlikte yer alıyor, İspanya Türkiye’nin gerisine düşüyor ve Almanya, Fransa ve İngiltere hızla geriliyorlar. Eğer dünya dönmeye devam ederse, XXI. Yüzyılın

8 Paulo Freire , *Pedagogy of the Oppressed*, New York: 1971, Herder and Herder, p. 144.

9 H. Schiller (1993: 14); N. Fairclough (1995: 40)

10 Mahfi Eğilmez, “Dünya Ters Yönde Döner mi?”, (Radikal Gazetesi, 1 Aralık 2009).

ortalarında dünyanın ters yönde döndüğünü göreceğiz. Geleceği okumak açısından 2050 uzun bir süre olsa bile, tablo 2008 itibarıyla sermayenin batı dışı ülkelere doğru kaydığını ve dünyanın yeni bir sürece girmeye başladığını göstermektedir

Tablo: 1

GSYH (Milyon ABD, SAGP)	1	1000	2000	2008	2050 Endeks
ABD	272	520	8032209	14204322	100
Japonya	1200	3188	2628056	4354550	19
Çin	26820	27494	4319339	7903235	129
Almanya	1225	1435	1556928	2925220	14
Fransa	2366	2763	1248521	2112426	14
İngiltere	320	800	1211453	2176263	14
İtalya	6475	2250	1083598	1840902	10
Hindistan	33750	33750	1899526	3388473	88
İspanya	1867	1800	625120	1456103	9
Rusya	1560	2480	774253	2288446	17
Brezilya			975444	1976632	26
Türkiye	4400	4200	433992	1028897	10
Dünya Toplamı	105402	121208	36692661	69697646	

2010 yılında yaşanan ve giderek derinleşen ekonomik kriz, Avrupa ülkelerinde başkalarını kurtarmak yerine kendini kurtarmayı öncelikli hale getirmiştir. Bütün bu veriler gösteriyor ki Batı dünyası gücünü devam ettirmek için yeni bir jeo-politik düzenleme peşindedir. Çünkü XXI. Yüzyılın ekonomik, politik güç haritasını Orta Asya'da kimin etkin olduğu belirleyecektir. Büyük bir coğrafya, kara stratejisinin kalbi, doğal kaynaklar açısından zengin ve işlenmemiş, enerji kaynaklarına sahip bu coğrafya yeni paylaşım stratejisinin hedefi durumundadır. Dolayısıyla bu coğrafyaya yönelik ekonomik işbirliği bağlamında yapılacak her türlü faaliyet tarihi bir görevdir ve takdire şayandır.

Tabloda yer alan rakamların tam olarak gerçeği yansıttığında şüphe edilse bile, dünyadaki sermayenin elli yıllık dağılım ve gelişim sürecini izlersek dünyanın çok kutuplu sisteme doğru gittiği sonucunu çıkarabiliriz. Önümüzdeki dünyanın politik söylemi, ekonomik araçları daha rafine, çok yönlü ve dijital bir sürece doğru seyretmektedir. Güç denklemi içerisinde mücadele değerler

diplomasisi üzerinden zihin yönlendirme faaliyetlerine kaymaktadır. Böyle bir mücadele ortamında var olmak için kuruluşlar ve dolayısıyla kurumsallaşma elzemdir. Böyle bir çalışma en başta güç denkleminde yer alan devletlerin davranışlarını, tepkilerini ve gelecek vizyonlarını bilmek gerekmektedir.

1990 sonrası dünya Azerbaycan, Orta Asya Cumhuriyetleri ve Rusya Federasyonu'nda bulunan petrol sahaları politik-stratejik hamlelerin ana çizgilerinden birini oluşturmaktadır. Büyük devletler kendi petrol şirketlerini destekleyerek bu alanda sıkı bir mücadele vermektedirler. Bölge büyük çıkar kavgalarının hassaslaştığı ve derinleştiği bir psiko-politik savaş meydanı durumundadır. 1990 sonrası dünya ekonomik ve enerji kaynaklarının yeniden paylaşılma sürecine eşlik etmektedir. Temel sorun şu: Türkiye bu paylaşımında yerini nasıl alacaktır. Çok yönlü hamlelerin ve yönlendirmelerin yaşandığı bir coğrafyada Türkiye satrancı hangi araçlara öncelik vererek oynayacaktır? Yeni jeo-politik harita ve düzenleme üzerinde düşünüldüğü de Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya, kültürel ilişkiler, güç denkleminin çerçevesinde çok yönlü bir politika izlemesi gerektiğini göstermektedir.

F. Kültürün ve İnançların Stratejik Gücü

1990 sonrası dünya kültürün ve dini inançların yükseldiği ve uluslar arası mücadele de ve diplomaside dinin yer aldığı görülmektedir. Hıristiyan dünyada mezhepler birliği ve özellikle Hıristiyanlıkta buluşma faaliyeti sürdürülmektedir. Halkları ağırlıklı olarak Müslüman olan Türk Cumhuriyetlerinde İslâm noktasında ortak çalışmayı engellemek için İslâm ile şiddet ve terör birlikte kullanılmaya başlamıştır. Böyle bir görüntünün oluşması için bir taraftan duruma ve politik-stratejik hamlelere uygun düşen yapılara destek verilmekte diğer taraftan İslâm fundamentalizmi korkusu suni olarak yayılmak istenmektedir. Sosyo-ekonomik işbirliğini istikrarsız hale getirecek bu olgunun dikkate alınması gerekmektedir. Türk Milleti'nin tarihi belleğine ve İslâm'ın özgün karakterine uygun bir anlayışın geliştirilmesi, ekonomik ve politik istikrarsızlığı aşmanın temel koşullarından birisidir. Güç denkleminde yer alan güçlerin teo-stratejik hamlelerini de iyi gözlemlemek gerekmektedir. Bu nedenle Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü olarak TUSES (Türk Dünyası Sosyal Ekonomik ve Siyasi İlişkiler) şeklinde kurumsal bir yapıyı önemsiyoruz. 1990 sonrası dünyanın bütün dinamiklerini izleyerek bilgi toplumunun ölçütlerine uygun bir düşünce ve hareket yöntemini geliştirmeyi amaçlıyoruz.

TRAKYA TÜRKLERİ VE ÇÖZÜM BEKLEYEN SORUNLARI

Işık SADIK AHMET
DEB Partisi Onursal Başkanı

Hepinizi en içten dileklerle selamlıyorum. İkinci dünya Türk Forumunun iyi geçmesini diliyorum.

3 medeniyete ev sahipliği yapmış Türkiye’de ve dünyanın sayılı güzelliklerini barındıran İstanbul’da olmanın mutluluğunu yaşıyorum. Bilgi paylaştıkça büyür ve zenginleşir. Konferanslar, seminerler de bu yüzden önemlidir.

Doğup büyüdüğüm Batı Trakya topraklarındaki barış çabamızı, mücadelemizi ve Batı Trakya Türk toplumunun kazanmaya çalıştığı hakları kısaca değerlendirmek ve özetlemek istiyorum. Benim geldiğim topraklar, yani Batı Trakya 549 yıl (1363-1913) Osmanlı idaresinde kalmış, günümüzde ise AB’nin en az gelişmiş bölgesidir. Batı Trakya Türklerinin hakları barış anlaşması ile korunmasına rağmen Yunanistan bu hakların çoğunu tanımamaktadır. İlk akla gelen, Türk kimliğinin inkârıdır, müftülerimizi toplumun seçmemesi, çeşitli mülkiyet problemlerimiz ve eğitim problemlerimizdir. Okullar ve onlara bağlı olarak ortaya çıkan eğitim sorunu gençlerimiz için büyük sorun yaratmaktadır. Gençlerimizin çoğu yüksek öğrenimlerine devam edebilmek için, Yunanistan ve Türkiye’den kontenjan ayırarak, yabancı uyruklu gibi Yunan üniversitelerine gitmeleridir. Yani Batı Trakya’da Türkiye’deki gibi yabancıya uygulanan kontenjan, oradaki Yunan vatandaşı Türk çocuklarına da ayrılıyor. Türkler Yunan öğrencilerle aynı sınava girememektedirler. Azınlık anaokullarının açılmasına izin verilmemekte, 2006 yılında anaokulları zorunlu eğitimin bir parçası haline geldi ama azınlık anaokulu açma hakkı tanımamaktadır. Türk ismi taşıyan derneklerin faaliyetleri durduruldu. Hatta İskeçe Türk Birliği ve diğer dernekler AİHM kararlarına rağmen hala açılmamaktadırlar. Özellikle

Avrupa 'da yaşanan krizin de etkisiyle batı Trakya'da yaşayan Türkler de çok sıkıntılı günler geçirmektedir.

Değerli katılımcılar,

Geçmiş doğru okumak bugünü anlamının ve geleceğe ışık tutmanın en önemli yoludur. Bazı insanlar vardır içinde bulunduğu toplumu değiştirir, dönüştürür. Rahmetli liderimiz Dr. Sadık Ahmet gibi kendisini Türk toplumuna adanmış tıp doktoruyken kendini milletine adanmış, toplumun desteğiyle kendisini Yunan parlamentosunda bulmuştur. Türk olduğunu söylediği için yargılanmış hapsilere konulmuş, birçok hakaret ve tehdit almış ve en başarılı olduğu dönemde Lozan Barış Anlaşmasının yıldönümü olan 24 Temmuz 1995 tarihinde şaibeli bir trafik kazası ile aramızdan ayrılması sadece ailesini değil, Türk Dünyasını da büyük üzüntüye boğmuştur.

Lozan Barış Anlaşması çok önemli bir belgedir. Anlaşmada yer alan haklar tanınmamaktadır. Yunan hükümeti kendi attığı barış imzasını dahi tanımayarak batı Trakya Türklerini tehdit olarak görüp, asimile etmek, nüfusu asgariye düşürmek için devlet politikaları uygulamıştır. 1960'lı yıllardan itibaren baskı ve asimilasyona hız verilmiş, 1967 Albaylar cuntası ile bu durum tamamen hızlandırılmıştır. Milliyetçi vakıflar ve dernekler vasıtasıyla batı Trakya Türklerinin sindirilmesi bir devlet politikası haline gelmiştir.

Açılış konuşmasında Kosova Bakanı Sayın Mahir Yağcılar'ı da dinledim ve içimi geçirdim. Bizim hiçbir televizyonumuz, üniversitelerde hiç Türkçe kürsümüz yok. Dilekçeleri Yunancanın yanında Türkçe veremiyoruz. Ne müzemiz, ne arşivimiz, düzgün bir kütüphanemiz vardır. Afetlere ilişkin tabloların yanında bile Türkçeleri yok. Bunların hepsi AB'nin tam üyesi Yunanistan'da Batı Trakya Türklerine yapılmaktadır. Halbuki Batı Trakya Türkleri hiçbir zaman bir terör örgütü ile iş birliği yapmamış, hiçbir zaman vatanına ihanet etmemiş, hatta savaşlarda vatanını savunmuş ve şehit olmuştur. Dürüst, çalışkan, mağrur, gururlu, ama inadına Müslüman, inadına Türk'tür.

Mahkeme kadiya mülk değildir. Nereye gelerseniz gelin, hangi konuda olursanız olun bu dünya bize mülk değildir. Asıl hakikat geride bıraktıklarımızla anılacağımızdır. İşte TASAM'ın yaptığı bu Forum Türk Dünyasından insanları bir araya getirmek, birbirlerini tanımak, birbirlerini özlemek ve bir daha ki Forum tarihini gözlemek, beklemek önemlidir. Açıktır ki, teoride de pratikte de böylesine bir başarıyı ancak bu yaklaşımlarla kazanabiliriz. Bugün aranızda bulunmaktan ve Batı Trakya Türklerinin sorunlarını paylaşmaktan dolayı onur ve gurur duydum.

ERMENİSTAN'DA TÜRK VE TÜRKİYE ALGISI

Dr. Hasan OKTAY
KAFKASSAM Başkanı

Ermenistan Türkiye'nin doğu komşusudur. 1991'de Ermenistan Güney Kafkas ülkesi Gürcistan ve Azerbaycan ile birlikte bağımsızlığını ilan edince Türkiye bu 3 devleti birlikte tanıdı. Bu tanıma Ermenistan için bir yüzleşme örneği açısından son derece önemlidir.

Rusların bir dünya stratejisi gereği olarak Osmanlı Devletine karşı oluşturduğu güney Kafkasya kuşağının Gürcistan ile birlikte ortasında yer alan Ermenistan bir proje devleti olarak organize edilmişti. Bu projenin ana unsuru Türklerin birliğinin önünde durmaktır. Ermenilerin milli vazifesi Türkiye ile Türk dünyası arasında sıkı bir şekilde durarak Sovyet halklarının barışına katkı sağlamaktır. Bu duruş için Ermenilerin makromilliyetçilik bağlamında alabildiğine serbest olması Sovyet sistemi içerisinde Gürcistan ile birlikte bir özgürlük alanı yakalamalarına sebep olmuştur. Bu duruştan kaynaklanan özgüven ve aşırı milliyetçilik Ermeni halkını milletleştirip devletleşmesinin önünü açtı.¹

Ermenistan nasıl kuruldu?

Tiflis askeri yolunun açılması Rusya'nın Güney Kafkaslara en kestirme ve sağlıklı ulaşım yolu olarak kullanıldı.² Güney Kafkasya'da ise Rusya'ya yardım edebilecek iki önemli unsur vardı bunlar Gürcüler ve Ermenilerdi.

-
- 1 Hasan Oktay, "Bağımsızlıklarının 20. Yılında Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye İle İlişkilerinde Ermenistan" ed. Okan Yeşilot, Bağımsızlıklarının 20. Yılında Türk Cumhuriyetleri ve Türkiye, İstanbul 2012, s. 127-132
 - 2 Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Hattı Hümayun, nr. 333-B; 437; Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Cevdet Dahiliye, nr. 15122.

Gürcülerin ise bölgede varlıklarını sürdüren iki prensliği vardı ve bu prenslikler Osmanlı ile çalışmaktansa Ruslarla çalışmayı tercih etiler.³ Bu tercih Rusları Güney Kafkaslarda tutunmasını sağladı.⁴

1801-1828 yılları Rusların Güney Kafkaslarda hâkimiyet tesisi edebilmek için yoğun bir mücadeleye girdiği yıllardır. Bu Rus stratejisini tam manasıyla okuyamayan Osmanlı ve İran Türk Kaçar hanedanlığı Ruslara karşı başarılı olamadılar. Rusya ise 1828 de imzaladığı Türkmençay anlaşmasıyla Bugünkü İran-Azerbaycan-Ermenistan sınırını oluşturan mevkiini elde etmişti.⁵ Ruslar her ne kadar bu bölgeyi elde etmişlerse de nüfus olarak buralara Rusları yerleştiremediler. Rus işgaline rağmen bölgede yoğun bir Türk nüfusu yaşıyordu. Bu nüfus Rusya için tehlike anlamına geliyordu. Bununla birlikte Ruslar güney Kafkasya'yı elde etmelerine rağmen Kuzey Kafkasya'da direnişleri kırma konusunda son derece zorlanmaktaydı. Rusya Kafkasya'nın her iki yakasında verdiği mücadeleyi sonuçlandıramaz ise ortaya çıkacak manzara Rusya'yı stepelere gönderebilecek derecede ağır olabilirdi. Bunun için Rusya özellikle güney Kafkasya'da nüfuz hareketliliklerine başvurdu. Osmanlı coğrafyasında ve İran coğrafyasında yaşayan Ermenileri Revan merkez olmak üzere toplayarak bir tampon bölge stratejisini uygulamaya koydu.⁶ Kuzeyde ise gerekirse tehciri ön plana çıkardı ve yüz binlerce Müslüman'ı Osmanlı topraklarına sürerek bölgeyi kontrol altına almayı denedi. Rusya bu uygulamayı Osmanlı Devleti ile Orta Asya Türklerinin irtibatını kesmek için yaptı ve bu uygulamada oldukça başarılı oldu. Bu uygulama yapılırken Ermeni ve Gürcüleri Türklere karşı bir ileri karakol olarak kullanıyor, hatta bu iki toplumu sürekli tahrik ederek milli duygularını galeyana getiriyordu. Bu gün Ermenistan'da hemen herkes Anadolu'nun bir şehriden bölgeye gelenlerin çocukları olarak Anadolu ile bir aidiyet bağı kurmanın yollarını aramaktadırlar. Bu arayış Türkiye'nin bölgede tutunabilmesinin önemli basamaklarından birini teşkil edecektir.

3 Mirza Bala, "Gürcistan", İ.A., IV, s. 842.

4 Hasan Oktay, Revan Hanlığı 1747-1828, Yayınlanmamış doktora tezi s. 175-180.

5 Fatıma Ghaziha, Muahedat-ı Türkmençay, Tahran 1995, s. 10. Hasan Oktay, Revan Hanlığı, s. 175-180; Dr. Okan Yeşilot, TÜRKMENÇAY ANTLAŞMASI VE SONUÇLARI Turkmenchay Treaty and Its Results, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 36 Erzurum 2008 s. 187-199.

6 Osmanlı coğrafyasından bu günkü Ermenistan arazilerin göçürülen Ermeniler hakkında bakınız, Kemal Beydilli, 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşında Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler, Ankara 1988; İran'dan göçürülenler Ermeniler için bakınız, Mirza Bala, Ermeniler ve İran, İstanbul 1227.

Sorunlu Ermenistan'ın doğuşu

Rusya Gürcü ve Ermeniler üzerinden bölgeyi elde tutmak için yoğun çaba harcamıştır. Bu gün var olan Ermeni sorununun temeli Kafkasya güç mücadelesi için atılmıştır. Aynı şekilde bölgede Ermenistan devleti bu mücadeleye dayanak teşkil etmesi için tesis edilmiştir. Ermenistan sorunlu bir coğrafya olarak bölgede ileri karakol olarak inşa edilmiş, bir proje devleti olan Ermenistan Türkiye ile Orta Asya arasında bir duvar olarak Rusya tarafından kurulmuştur.

SSCB dağıldıktan sonra bağımsızlıklarını ilan eden üç Güney Kafkas cumhuriyeti Gürcistan Ermenistan ve Azerbaycan Türkiye tarafından aynı anda tanınmıştır. Türkiye SSCB'nin korkularını depreştirmeden Ermenistan'ı dengeli bir şekilde sorunlu alandan sorumlu alana çekmeye çalışmak için bir dizi tedbir aldı. Türkiye'nin Moskova büyükelçisi beklenmedik bir şekilde Erivan'a hareket ederek Ermenistan devlet başkanı Levon Ter Petrosyan ile iyi komşuluk ilişkileri anlaşma protokolü üzerinde çalışılmış, imza aşamasına getirilmişti.⁷

Ermeni toplumu ve Ermenistan soğuk savaş döneminde sürekli Türkiye'ye karşı provoke edildiğinden bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte Ermenistan'ın Türkiye ile iyi ilişkiler kurması istenmemekteydi.⁸ Kafalarından oluşturulan Türk ve Türkiye algısı ile yüzleşmek istemeyen Ermeni ileri gelenleri Ruslarda aldıkları destekle Türkiye Ermenistan'ı tanıyıp sınır kapılarını açmaya hazırlanırken beklenmedik bir şekilde Karabağ savaşı kontrolden çıkarak Azerbaycan Ermenistan savaşına dönüştürüldü. Oysa Türkiye Ermenistan'ın normalleşmesinin önüne açabilmek için Karadeniz ekonomik işbirliği teşkilatına kurucu üye olarak davet etmişti.⁹ Petrosyan yeni kurulan Ermenistan'ı dünya sistemine entegre edebilmek için gayret ederken dışişleri bakanlığına getirdiği Raffi Hovannısyan Amerika'da eğitim görmüş bir aydın olarak ça-

7 8 Libarityan, Ermenilerin Devletleşme Sınavı Bağımsızlıktan Bugüne Ermeni Siyasi Düşünüşü, İstanbul 2006, s. 16

8 Ermenistan bağımsızlığını ilan ettiğini dünyaya beyan ederken kaleme alınan bağımsızlık bildirgesi aslında Ermenistan'ın aynı zamanda yaşayacağı problemleri de gündeme getirmiş oluyordu. Zira bildirmede Türkiye'ye karşı soğuk savaş döneminde Rusya'nın ileri sürdüğü ve ya Rusya'nın Ermenistan üzerinden Türkiye'ye karşı dillendirdiği bütün tezler yer almaktaydı. Bu bildirgeyi kaleme alanların Rusyasız bir Ermenistan olamayacağını işaretlerini vermiş oluyordular. Özellikle 11. maddesi Türkiye Ermenistan ilişkilerinin geleceği hakkında açık bir kanaat oluşması açısından önemliydi. Bildirge için bakınız. Declaration of Independence, <http://www.armeniaforeignministry.com/htms/doi.html>

9 Mustafa Aydın, Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler. Editor, Baskın Oran. Cild.2, 1980-2001 İstanbul 2001, s. 407.

lışıp gayret edeceğine İstanbul'da yaptığı kışkırtıcı bir konuşmayla Türkiye Ermenistan ilişkilerinin kurulmasına engel olan devletlerin isteğini gerçekleştirmiş oluyordu. Türkiye Ermenistan ilişkileri adı konmamış bir şekilde Kontrollü olarak uluslararası güç dengelerinin istekleri doğrultusuna sevk ediliyordu. Daha sonra Hovannısyan'ı aktif olarak siyasal hayatta sık sık rastlamak mümkün olmuştur. Miras Partisi isimli bir parti kurarak Ermenistan'ın siyasal hayatında yer almıştır. Amerika'da yaşayan ve orada iyi bir eğitim almış olan diaspora Ermenisi olarak Ermenistan'ın bağımsızlığını kazanmasında rol oynamış ve sonra Ermenistan'a yerleşerek bölgede güç dengelerinin gelişimini iyi izlemiş ve Türkiye lehine dönüşümünü engellemeye çalışmıştır. Böylece Ermenistan'da Türk ve Türkiye algısında oluşabilecek değişimin önünü sert politikalarla kapatmış oldu.

Ermenistan coğrafyasında Rusya-ABD çekişmesinde rol üstlenerek bölgeye Türkiye'nin yeni bir denge unsuru olarak bölgeye girmesini engellemiştir.¹⁰ Aynı şekilde Petrosyan'ın Türkiye ile uzlaşma arayışları özellikle Rusyacı tutumlar sergileyen ve Karabağ klanı olarak anılan Robert Koçaryan ve ekibinin etkin rol oynamasıyla Karabağ'da patlak veren çatışmalar savaşa dönüştürülmüştür. Bu atmosferde Türkiye sınır kapılarını kapatarak bir anlamda Rusyacıların organize ettiği bir sürecin içine çekilmiş oldu. Türk ve Türkiye algısında bir nebze bağımsızlıkla başlayan olumlu değişim olumsuz etkilenmeye başlamıştı. Bu kararına rağmen Türkiye savaşın durdurulması barışın tesis edilebilmesi için sürekli Ermenistan yetkilileriyle görüşmüşlerdir. Türkiye'nin gayesi bölgede huzur ve barışın hakim olması amacını taşımaktadır.

Rusya ise bölgede NATO ülkesi olarak Türkiye'nin aktif rol almasından rahatsızlığını dolaylı yollarla sürekli gündemde tutmaktadır. Özellikle Güney Kafkaslarda 1800lü yılların statüsünün tekrar geri gelme ihtimali Rusya'yı ürkütmektedir. Petrosyan'ın Türkiye ile irtibata geçme çalışmaları ve ilişkileri normalleştirme gayretleri Ermenistan'da parlamento baskınıyla sonuçlanmış ve bu baskından birkaç ay önce Petrosyan'ın görevine son verilerek Koçaryan ekibi iktidara gelmiştir.¹¹ Böylece Sorunlu alandan sorumlu alana geçmeye, normalleşmeye çalışan Ermenistan katı bir yönetim ile karşı karşıya kalmıştır. Bu yönetim Türkiye ile ilişkilerin dondurulmasını, Karabağ'da ise işgal ve statükonun devam ettirilmesinden yana bir politika izlemişlerdir. Rusya Güney

10 Miras Partisinin Ermenistandaki faaliyetleri ve Hovannısyan hakkında bkz. hasan oktay; <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/332/miras-partisi-ve-ermenistan-muhalefeti.asp>

11 Ermenistan terör şokunda <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/10/29/153305.asp>

Kafkaslardaki güvenlik kaygılarını Koçaryan iktidarıyla gidermeye çalışırken Ermenistan içine kapanmış, komşularıyla sorunlu devlet olarak anılmaya başlamıştır.¹² Başta Türkiye olmak üzere Ermenistan Gürcistan ile zaman zaman ihtilaflı bölgeleri gündeme getirerek problemler yaşamış, Azerbaycan'ın topraklarının 5/1ini işgal etmiş olan bir devlet olarak tarihe geçmiştir. İran Ermenistan ilişkilerinin istikrarlı bir şekilde sürmesinin arkasında yatan temel sebepler incelendiğinde her iki ülkenin birbiri üzerinden meşruiyet problemini çözmek istemesi olarak görülmektedir.¹³

Ermenistan'a karşı devlet seviyesinde bir çekince bir tavır açıktan kendini gösterirken Türkiye'nin çabaları sürekli karşılıksız kalmaktaydı.¹⁴ Bu süreci futbol diplomasisi ve açılım protokolleri Ermeni halkı üzerinde Türk ve Türkiye algısında bir değişim yaşadığını göstermiştir.¹⁵

Türkiye-Ermenistan ilişkileri bu vaziyette devam ederken Ermenistan'da ilk olarak 2004 te bir anket çalışması yaptık. 648 kişinin katıldığı anketin ana fikri Ermenistan-Türkiye sınır kapısının açılımı etrafında gelişmişti. %57 ankete katılanlar atık sınır kapılarının açılması yönünde görüş bildirmiş ve artık Türkiye Ermenistan ilişkilerinin düzelmesi gerektiğini bildirmişti.¹⁶ Anketimizin sonunda Ermenistan'da Türk ve Türkiye algısı değişimi kaçınılmaz olduğunu söylemiştik. Ermenistan'da Türkiye algısının iktidarın baskıcı ve sert tutumuna rağmen değişim eğilimlerini göstermesinin ana sebebi artık Ermenistan'da sosyal refah istemlerinin gündeme gelmesidir. Bunun yanında Avrupa Birliği'nin genişleme raporlarında Ermenistan'ın da gündeme gelmesi Ermenistan'ın Türkiye üzerinden AB'ye girme hayalinin belirmesi dikkatleri Türkiye üzerine çekmeye başlamıştı.¹⁷

BİLGESAM için Ermenistan'da yaptığımız başka bir anket çalışması ise bu değişimin daha somut örneklerini sergilemektedir.¹⁸ Bu iki anket çalışması

12 Güzin Çaykırın, "Koçaryan Dönemi Ermenistan Dış Politikası ve Türkiye İle İlişkiler", http://www.kafkassam-merkez.com/index.php?act=content&id=4669&id_cat=7

13 Vüsal Qasımlı, Zaur Şiriyev, Zülfiyyə Veliyeva, İran Ermenistan Münasebetleri, Bakü 2011.

14 Hasan Oktay, "Protokole İtirazlar Devam Ediyor" <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/337/protokole-itirazlar-devam-ediyor.aspx>

15 Hasan Oktay, "Türkiye Ermenistan Arasında Yeni Açılım", <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/205/turkiye-ermenistan-arasinda-yeni-acilim.aspx>

16 Hasan Oktay "komşumuz Ermenistan; Ermenistan seyahatinin düşündürdükleri, Stratejik Analiz, Kasım 2004, cilt 5, sayı 55, s. 92, Ankara 2004.

17 Hasan Oktay, "Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye ve Ermeni Sorunu", Avrasya Dosyası, cilt 10, sayı 2. Ankara 2004, s. 65-95

18 http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/rapor/Ermenistan_Rapor.pdf

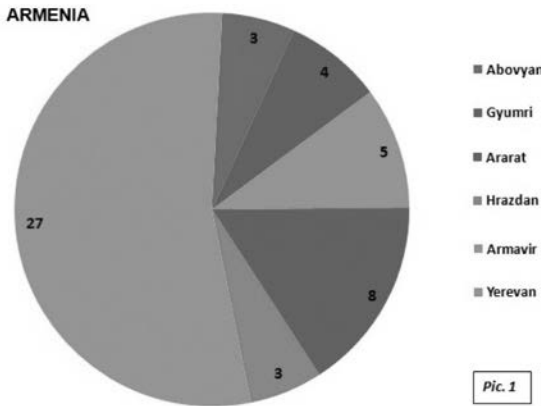
şunu göstermektedir ki Türkiye bölgede varlığını kalıcı hale getirebilmesi için bölgede saha çalışmaları yapması ve bölgede sivil toplum örgütleriyle değişik alanlar oluşturup algı dönüşümünü sağlayıcı alt yapıyı sağlamlaştırıcı icraatlar yapmalıdır.

Türk-Ermeni Ortak Projelerinin ve Girişimlerinin Gençler Üzerindeki Etkileri

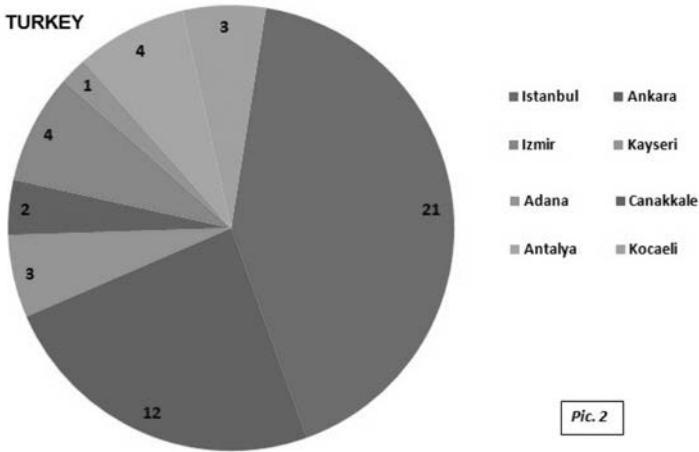
Türk ve Ermeni toplumlarının ilişkileri her geçen gün artmaktadır. Ancak acaba bunu geliştirmek için yapılan ortak projeler ve girişimler amacına ulaşmış mıdır? Gençlerin kafasındaki Türk veya Ermeni genellemesi yıkılmış mıdır? Bu anketi işte bu soruların cevabını bulmak için 15 Aralık 2011 ve 15 Ocak 2012 tarihleri arasında yapıldı.

Ankete 18-35 yaş arasındaki kişiler katıldı. Anket bütünlük açısından iki ülkede de İngilizce olarak ve 10 soru üzerinden uygulandı. Katılımcılara, diğer ülkeyle ilgili bir seminere veya değişim programına katılmadan önceki ve sonraki fikirleri soruldu. Bu sayede önyargılarını kırıp kırmadıkları belirlenmeye çalışıldı. Bu iki ülke dışındaki katılımcıların ve 35 yaş üstü kişilerin verdiği oylar sonuçlara dahil edilmedi. Ayrıca “Yorum yok” ve “Bilmiyorum” gibi cevaplar da nihai sonuçlara katılmadı.

KAFKASSAM olarak yaptığımız ankete 50 Türk ve 50 Ermeni öğrenci katıldı. Hepsi belirlenen yaş aralığındaydı ve karşı tarafla direkt/yüz yüze bir iletişimi olmuştu.

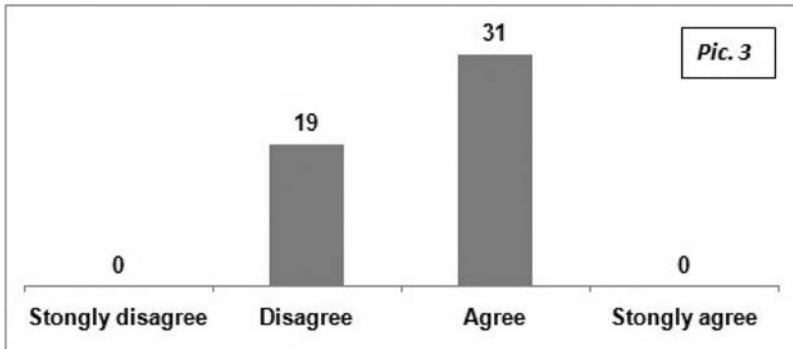

50 katılımcı / 30 - Kadın (60%), 20 - Erkek (40%)

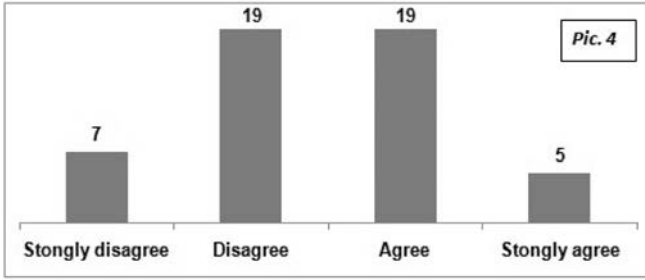

50 katılımcı / 28 - Kadın (56%), 22 - Erkek (44%)

İletişim Kurmadan Önce Türkler/Ermeniler Hakkında Önyargıları ve Genellemeleri Vardı

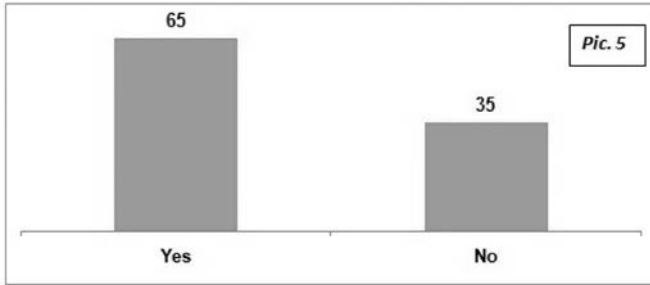

Ermenistan'da bu yoruma 19 kişi "Katılmıyorum", 31 kişi "Katılıyorum" cevabını vermiş.

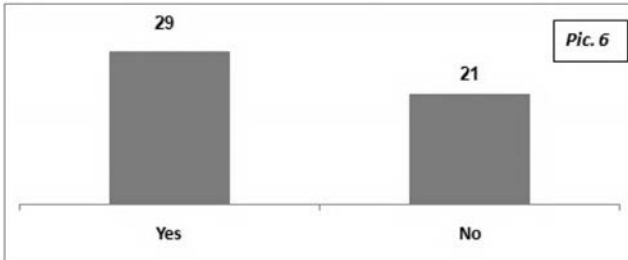

Türkiye’de 7 kişi “Kesinlikle Katılmıyorum” , 19 kişi “Katılmıyorum”, 19 kişi “Katılıyorum” , 5 kişi “Kesinlikle Katılıyorum” cevabını vermiş.

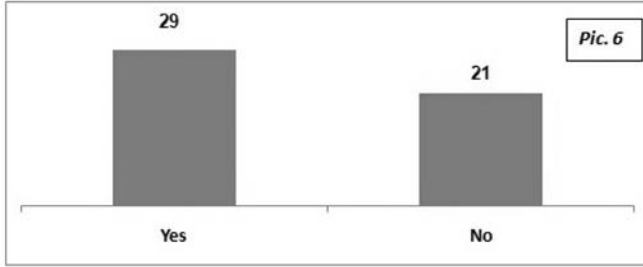
İletişim Kurduktan Sonra Önyargılarımı ve Kafamdaki Genellemeleri Yıktım (Türk-Ermeni cevapları ortak verilmiştir)

65 kişi “Evet” , 35 kişi “Hayır” cevabını vermektedir.

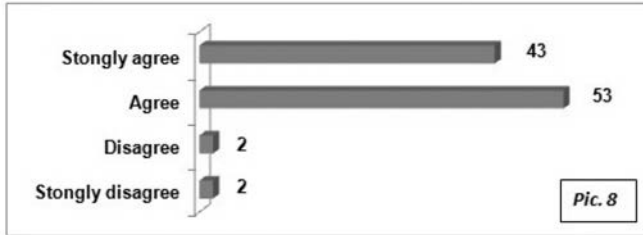

Ermenistan’da 29 kişi “Evet” , 21 kişi “Hayır” cevabını vermiş.

Türkiye’de 31 kişi “Evet” , 19 kişi “Hayır” cevabını vermiş. Burada ilginç olan ilk baştaki soruya verilen cevaba göre 7 kişi önceden önyargılı olduğunu kabul etmemesine rağmen bu soruda ön yargılarını yitdiğini açıklamış olmasındır.

İletişim Sağlamak Adına Yapılan Bu Çabaları Faydalı ve Olumlu Buluyorum (Türk-Ermeni cevapları ortak verilmiştir)

Bu soruya 43 kişi “Kesinlikle Katılıyorum” , 53 kişi “Katılıyorum” , 2 kişi “Katılmıyorum” ve 2 kişi “Kesinlikle Katılmıyorum” cevabını vermiş.

ARMENIA

Turks are bad people.
 Turks cannot be friendly.
 Turks will hurt Armenians by any means.
 They have got cruel eyes.
 I was afraid to talk with them.
 All of them are killers and all they say is a lie.
 It's not possible to communicate with them.
 We are too different people.
 I will have some problems with them.
 They have no European way of thinking.
 We cannot trust each other.
 I can't make friends with Turkish people.
 Daily life and attitudes in 2 countries
 are very different.

TURKEY

Armenians are bad people.
 Armenians would be unfriendly.
 All Armenians are hiding behind the history.
 There are huge differences between us.
 They have different life styles.
 Armenians talk only about the genocide.
 Armenians bound with their stereotypes.
 Armenians are so different from Turks.
 They have bad attitudes towards Turks.
 They think differently.
 We cannot work together.
 We can't make friendship.
 Armenians play the "victim" role and enjoy
 that status.

All respondents mentioned that they have broken all these stereotypes about each other after first people to people communication.

Yukarıdaki kısımda katılımcılardan sahip oldukları önyargılara örnekler vermeleri istendi. Ermeniler “Türkler arkadaş canlısı değil... Ermenileri öldürdüler ve bunu inkâr ediyorlar... Türklerle konuşmaya korkuyorum... Türkler Avrupalı düşünemiyor.” gibi cevaplar verirken Türkler de “Ermeniler çok önyargılı... Ermeniler kurban rolünü oynamakta ısrar ediyorlar... Çok farklı yaşam tarzlarımız var... Ermeniler tarihin arkasına saklanıyor” gibi cevaplar vermiştir.

Anketin sonunda katılımcılara bu konuyla ilgili duygu ve düşünceleri soruldu.

- İletişim kurmayı sağlayacak aktiviteler sıklaştırılmalı.
- Her millette iyi ve kötü insanlar var.
- Daha çok Ermeniyle tanışmak istiyorum.
- Direkt iletişim çok önemli.

- Türkiye Ermenistan arasındaki en önemli sorun iletişim eksikliği.
- Ermenilerle konuşurken kendimi çok rahat hissediyorum çünkü resmi tarihin dışında bir şeyler öğreniyorum.
- Fark yaratmak için geç değil.
- Bu tarz aktivitelere katılan herkes ön yargılarını kıracaktır.
- Genelleme yapmaktan kaçınmak gerekir.
- Tüm millet birkaç kişi üzerinden yargılanamaz.
- Bölgede barışı sağlamak için herşey yapılmalı.
- Umarım daha çok ortak projeler yapılır.
- Ermeniler hakkında önyargım kalmadı.
- Tarih düşüncelerimizi değiştiremez.

Anketin sonuçlarını değerlendirirken katılan grubun iyi eğitilmiş, İngilizce bilen ve aktif şekilde internet kullanan olduklarını tekrar hatırlatmak isteriz.

Bu anket bize temelde sahip olunan önyargıları ve iletişim kurulduktan sonra oluşan durumu gösterdi. Medya ve devlet yetkililerinin açıklamalarıyla beslenen önyargıları kırmanın kesin yolu karşılıklı iletişimden geçiyor.

Ermenistan'da Rusya'nın Çarlık döneminde başlayarak SSCB ve daha sonra bağımsızlık dönemlerinde etkin bir Türkiye karşıtlığı izlemesinin zamanla ve olaylara bağlı olarak değiştiğini, Türkiye'nin bölgede sağlıklı çalışmalar yapabileceğini göstermektedir.

Kafkas stratejik araştırmalar merkezi olarak www.kafkassam-merkez.com internet sitemizde Ermenice yayımlar yaparak Ermenistan'daki değişimi izlemekte, hatta bu değişime yön vermeye çalışmaktayız. Ermenistan'daki Türk ve Türkiye algısındaki gözle görülür değişim Türkiye'nin Ermenistan'da bölgesel politikalarda başarılı bir aktör olarak devreye girmesinin önünü açacaktır.

Kaynakça

Aydın, Mustafa, Kafkasya ve Orta Asya ile İlişkiler. Editor, Baskın Oran. Cild.2, 1980-2001 İstanbul 2001

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Hattı Hümayun, nr. 333-B; 437

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Cevdet Dahiliye, nr. 15122.

Çaykiran, Güzin “Koçaryan Dönemi Ermenistan Dış Politikası ve Türkiye İle İlişkiler”,http://www.kafkassam-merkez.com/index.php?act=content&id=4669&id_cat=7

Fatıma Ghaziha, Muahadat-ı Türkmençay, Tahran 1995, s. 10.

<http://www.armeniaforeignministry.com/htms/doi.html>

http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/rapor/Ermenistan_Rapor.pdf

Libarityan, Ermenilerin Devletleşme Sınavı Bağımsızlıktan Bugüne Ermeni Siyasi Düşünüşü, İstanbul 2006

Mirza Bala, “Gürcistan”, İ.A., IV,

Mirza Bala, Ermeniler ve İran, İstanbul 1227.

Okan Yeşilot, “TÜRKMENÇAY ANTLAŞMASI VE SONUÇLARI Turkmenchay Treaty and Its Results” A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 36 Erzurum 2008 s. 187-199.

Oktay Hasan, Revan Hanlığı 1747-1828, Yayınlanmamış Doktora Tezi Malatya 1997

-----, “Avrupa Birliği Bağlamında Türkiye ve Ermeni Sorunu”, Avrasya Dosyası, cilt 10, sayı 2. Ankara 2004, s. 65-95

-----;Miras Partisi ve Ermenistan Muhalefeti <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/332/miras-partisi-ve-ermenistan-muhalefeti.aspx>

----- ”komşumuz Ermenistan; Ermenistan seyahatinin düşündürdükleri” Stratejik Analiz, kısım 2004, cilt 5, sayı 55, s. 92, Ankara 2004.

-----, “Protokole İtirazlar Devam Ediyor” <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/337/protokole-itirazlar-devam-ediyor.aspx>

-----, “Türkiye Ermenistan Arasında Yeni Açılım”, <http://www.sde.org.tr/tr/haberler/205/turkiye-ermenistan-arasinda-yeni-acilim.aspx>

Şiriyev Zaur, Qasımlı, Vüsal Veliyeva, İran Ermenistan Münasebetleri, Bakü 2011.

VİZYON 2023, GELECEK YÜZYILIN STRATEJİSİ?

Nurettin NEBATİ

AK Parti İstanbul Milletvekili, MKYK üyesi, Teşkilat Başkan Yardımcısı

Geçmiş ile günümüz arasında bir mukayese ilişkisine gittiğimizde hem Batı medeniyetinin hem de İslam dünyasının büyük değişimler geçirdiğini görmekteyiz. Aydınlanma düşüncesinin ön gördüğü batıyı merkeze alan, ilerleme fikrini batı normlarıyla özdeşiren yaklaşım artık geçerliliğini yitirmiştir. “Gelenek-modernlik”, “geçmiş-ilerleme”, “din-sekülerlik”, “batı-doğu” zıtlığı üzerine kurulu modernist söylem büyük bir sarsıntı yaşamakta. Soğuk Savaş sonrasında ortaya atılan ve 11 Eylül saldırısının ardından dozajı giderek artan “medeniyet çatışması” tezleri gittikçe taraftar kaybederek etkisini yitirmeye başlamıştır. Büyük resme baktığımız zaman gördüğümüz şudur: İslam dünyasının bugün sahip olduğu medeniyet birikimi bütün insanlık için alternatif bir dünya görüşü olabilecek düzeye ulaşmaya başlamıştır. İslam medeniyeti merkez çevre çatışmasını yok sayan, çoğulculuğun, eşitliğin, farklılıkların kabul gördüğü, insanın en değerli varlık olarak yüceltildiği, hoşgörüye dayalı bir toplumsal sistem kurmaktadır. Çok kutupluğa doğru ilerleyen bir dünya sistemi içinde İslam medeniyeti, tarihsel tecrübesi derinliği ve kökleriyle alternatif bir toplum ve ilerleme tasavvuru sunmaktadır.

Dünya artık Soğuk Savaş dönemine özgü güç dengeleri çerçevesinde şekillenmiyor. Uluslararası sistem çok kutupluluk yönünde hızlı bir değişim göstermektedir. Tek yanlı medeniyet söylemi artık geçerliliğini yitirmiştir. Örneğin Çin, gerek ekonomik ve teknolojik gelişim hızı gerekse de askeri gücü ile önümüzdeki döneme damgasını vuracak önemli küresel güçlerden biri olacaktır.

tır. Hindistan, ekonomik, bilgi teknolojilerine dayalı ve askeri gelişim hızıyla Çin'in ardından gelen güçlerden biridir. Doğu ve Güneydoğu Asya Bölgesi'nde yer alan ve "Asya Kaplanları" olarak adlandırılan Singapur, Tayland, Malezya ve Endonezya gibi ülkeler ise hem Çin ile hem de ABD ile derin ekonomik ilişkiler içerisine girmiştir. Türkiye'nin büyük yükselişi ve geleceğin dünyasında elde edeceği güçlü konum tartışma götürmemektedir. Nitekim ABD Kongresi üyeleri için hazırlanan "Yükselen Ekonomik Güçler ve ABD Ticaret Politikası" raporu yükselen yeni merkezlerin varlığına dikkat çekmektedir. Türkiye, Brezilya, Hindistan, Endonezya, Meksika, Rusya 'Yükselen Ekonomik Güçler' içinde değerlendirilmektedir. Yine aynı rapora göre Nüfus potansiyeli bu ülkelere yakın olan Mısır, İran, Nijerya ve Vietnam da önemli bir ekonomik potansiyel taşımaktadır. Global ekonomik güç gelişmiş ülkelerden yükselen ekonomilere doğru kaymaktadır. Yine dünyanın önde gelen kuruluşlarınca gerçekleştirilen araştırma verilerine göre Çin ekonomisi 2035 sonuna kadar ABD ekonomisinden daha büyük olacaktır. 2040 yılına gelindiğinde de yükselen ekonomilere sahip 7 ülkenin (Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya, Endonezya, Meksika ve Türkiye) gelişmiş 7 (G 7)'lerin yerini alacağını da bu göstergeler açıklamaktadır. Yine tanınmış yatırım bankası Goldman Sachs'ın raporuna göre 2050 yılında Türkiye, doğru politikaları uygulamayı sürdürmesi durumunda küresel ekonomideki yeni güç dengesi içinde yer alacak ve milli geliri 6 trilyon doları aşacaktır. Araştırmaların sonuçları göstermektedir ki Türkiye'nin değişen güç dengelerinin merkezinde kilit bir unsur olarak rol almaktadır.

Türkiye 2002'den bu yana güçlenen ekonomisi, büyük potansiyeli ve istikrarı, toplumsal barışı, adaleti tesis eden iç politikalarıyla giderek daha fazla güven ve istikrar tesis etmektedir. AK Parti iktidarının gerçekleştirdiği toplumsal ve ekonomik reformlar, demokrasinin derinleşmesine yaptığı katkı, yakaladığı istikrar Müslüman ülkeler için alternatif bir modernleşme tasavvuru sunmaktadır. Ayrıca kendi medeniyet değerlerimizi global dünya ile bütünleştiren siyasi anlayışımız pek çok Müslüman ülke için esin kaynağı olmuştur. İslam coğrafyası ile aramızda bulunan tarihsel, kültürel ve dinsel bağlar Türkiye'nin bölgesel etkinliğini arttırmaktadır. Türkiye hiç şüphesiz Balkanlar, Kafkaslar, Ortadoğu, Orta Asya'yı birleştiren anahtar bir ülke konumunda. Yerel ölçekteki başarıların yanında global politikada da giderek daha fazla söz sahibi olmakta. NATO, İslam Konferansı Teşkilatı, Medeniyetler İttifakı, Avrupa Birliği, BM ve IMF gibi uluslararası kurumlarda etkinliği daha da artmakta. Bugün Türkiye hem küresel anlamda hem de İslam dünyası nezdinde yükselen güç kabul edilmektedir. Jeopolitik konumu, tarihsel ve kültürel derinliği, ekonomik dina-

mizmi, genç nüfusu, doğası, turizm varlıkları ile parlayan bir inci konumundadır. Bütün bu değerleri ve büyük potansiyeli en verimli şekilde kullanmak hepimizin boynunun borcudur. Türkiye'nin gelecek yüzyılda da büyük bir güç olarak varlık göstermesini, ilerlemesini sağlamak için yeni bir muasırlaşma projesi hayata geçirmek tarihsel bir zorunluluktur.

Büyük bir değişim sürecinin içindeyiz. Yeni güç dengeleri içinde yer almak isteyen pek çok ülke stratejiler üretiyor. Uluslararası ilişkilerinden, iç siyasetlerine, ekonomilerine kadar pek çok alanda bu dönüşüme yönelik reform ve yatırımlar yapıyor. Bangladeş'ten Amerika'ya, Botswana'ya Kazakistan'a kadar pek çok ülke 21. yüzyılı yakalamak için hazırlıklar yapmakta. Malezya'nın 2020 Vizyon'u, Çin'in 50 yıllık stratejik planı, Botswana'nın 2017 Vizyonu bu çabaların tezahürüdür. Bu kritik dönemde, tarihsel momentin getirdiği zorunlulukları iyi okuyamayanlar geride kalacaktır. Ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel ve teknolojik alt yapılarını güçlendirerek bu yeni sürece uyum sağlayabilenler ise öne çıkacak yeni güç dengeleri içinde belirleyici bir aktör olarak yer alacaktır.

Türkiye'nin Vizyonunu yaratmak, tarihsel, kültürel, ekonomik zenginliklerini tam olarak kullanmasını sağlayarak onu daha güçlü bir ülke haline getirmeyi tarihin bizlere yüklediği bir sorumluluk olarak görmek gerekmektedir. Bu hedefe ulaşabilmek için iktidar, muhalefet, tüm siyasi partiler, bürokrasi, akademi, sivil toplum kuruluşları, ordu, özel sektör, kamuoyu, basın bütüncül bir şekilde hareket etmelidir. Bu hususta herkese büyük görevler düşüyor. Çünkü artık toplumsal dönüşümler, eskiden olduğu gibi iktidarların düğmeye basmasıyla gerçekleşmeyecektir. Ülkenin vizyonuyla halkın beklentileri bütünlük içerisinde. Geçmişte sadece belirli bir elitin dayatmasıyla, bir avuç insanın hazırladığı projeler, halka zorla kabul ettirilirdi, artık o devriler geride kaldı. Toplumsal kaynaşma ve bütünleşmenin sağlandığı çok kritik bir dönemden geçiyoruz. Yaşadığımız tüm tecrübeler bize şunu gösterdi ki: Egemenlerin halka dayatmasıyla oluşturulan proje ve vizyonlar toplum tarafından içselleştirilemez. Gerek oluşturulma, gerekse uygulanma süreçlerinde bütün sosyal katmanların aktif ve katılımcı bir şekilde yer aldığı projeler toplum tarafından sahiplenilir. Bu bağlamda toplumsal kabulün sağlanması çok önemlidir. Batı siyasi felsefesinde onca vurgulanmış olan "toplumsal rıza" olmadan toplumsal düzeyde hiçbir toplumsal tahayyül mümkün değildir. Bunun aksini düşünmek sadece yanılsamaya bel bağlamak anlamına gelir. Gelecek yüzyılın stratejileri masa başında değil katılımcı bir yaklaşımla benimsenebilir. Yaratılacak kar-

şıklı menfaat bağları eşgüdümü sağlamaya faydalı olabilir. İşte bu saiklerle Türkiye kendisine yakın hedef olarak 2023'ü, orta hedef olarak da 2071' vizyon olarak ortaya koymuştur.

2023 hedefi, cumhuriyetimizin 100. Yılında yepyeni bir muasırlaşma hedefini hayata geçirme tasavvurudur. Türkiye'nin vizyonu: Türkiye Cumhuriyeti'nin kimseye öykünmeden, kendi özgün çağdaşlaşmasını yakalayacağı, güvenli, istikrarlı, refah dolu ve örnek bir ülke mertebesine erişmektir. Bu vizyon ideolojilerin tutuculuğundan uzak dinamik bir vizyondur, hızla değişen dünyanın dinamiklerini yakalamak bağlamında hayatidir. Çoğulcu, katılımcı ve derinleşmiş demokrasinin tesis edildiği, temel hak ve hürriyetlerin en geniş şekliyle korunduğu, insan haklarına saygı ve hukukun üstünlüğünün tam anlamıyla gözetildiği bir Türkiye hedefidir. Ayrıca ekonominin istikrar içinde büyümesini, dünya ile entegrasyonun sağlanmasını ve refahın tabana yayılmasını gözetir. Ayrışma değil bütünleşmenin sağlandığı milli gücümüzün geliştirildiği, değer birliğine sahip olduğumuz ülkelerle dayanışma ve barış içinde her açıdan yükselmiş bir Türkiye hedefidir. Vizyon 2023 çok bileşenli ve bütüncül bir projedir. Uluslararası İlişkiler'den, Uluslararası Güvenlik'e, İç Siyaset'ten, Ekonomi'ye, Eğitim Bilimleri ve Teknoloji'den kültüre uzanan geniş bir dönüşümü hedeflemektedir. Ulaşılan bütün başarılar gerçekçi dayanaklarla desteklenen hayallerin bir sonucudur. 21. Yüzyılda başarı; hayallerini gerçeğe dönüştüren, toplumsal ve uluslararası dinamikleri iyi okuyan, mevcut potansiyellerini sistemli ve programlı bir şekilde geliştiren, değişimin ruhunu iyi kavrayan ülkelerin olacaktır.

Türkiye'nin 2023 hedeflerine ulaşabilmesi için adalet, güven ve istikrar üreten güçlü iktidarlara ihtiyacı vardır. Türkiye'nin karşı karşıya olduğu sorunları çözebilmesi ve risklerle baş edebilmesi, bölgesel ve küresel iddialarını gerçekleştirebilmesi, etkin ve güçlü iktidar yapılarını gerektirmektedir. AK Parti iktidarının siyasi çizgisi Türkiye'nin 2023 vizyonunu oluşturan taşları döşemiştir. Vizyonun içine nüfuz eden çoğulcu, demokratik, yatay ilişkiler üzerine kurulu yapı AK Parti'nin modern devlet-toplum ilişkilerini demokratikleştirme bağlamında attığı adımlardan azade değildir. İktidarı süresince yapılan reformlarla cumhuriyet demokratikleştirilmiştir. AK Parti'nin 2023 hedefleri ve politikaları, Türkiye'nin vizyonu ile mutlak bir bütünlük içerisindedir. Nitekim Vizyon 2023 Projesi kapsamında Cumhuriyet'in 100. yılı için belirlenen ulusal vizyonu, "Dünyada barışın tesisi için çaba gösteren, demokratik, hukuk, eğitim ve sağlık sistemlerinde sorunsuz, yurttaşlarının fikirlerine önem veren,

bilim, teknoloji ve yenilikte yetkinlik kazanarak üretime geçen ve üretkenliğine kendi beyin gücüne dayanarak artırabilen bir Türkiye” olarak özetlemek mümkündür.

Vizyonun çizdiği çerçeve üzerinden AK Parti’nin yaptıklarına ve hedeflerine kısaca bir bakalım. Kısaca diyorum çünkü bunu bütün detaylarıyla konuşmaya kalkarsak burada günlerce kalırız. Ak Parti vizyonunu somut göstergelerle destekliyor. Hedeflerini gerçekçi veriler üzerine kuruyor. Partimizin on yıllık iktidarı ülkemizin dönüşüm ve değişim yılları olmuştur. Ekonomik anlamda büyük başarı sağlanmıştır. Güven ve istikrarı önceleyen politikalar sonucunda Türkiye ekonomisi yüksek büyüme oranlarına ulaşmış ve istikrarlı ve sıhhatli bir büyüme sağlanmıştır. Ak Parti hükümetleri refahı tabana yayma, halkla paylaşma bağlamında bir rekora imza atmıştır. Hedeflere ulaşmak için adımlarımızı ölçüp biçerek atıyoruz, gerekli plan ve programı büyük titizlikle uyguluyoruz. AK Parti iktidarının yaptıklarını ve attığı adımları baz alacak olursak “Kişi Başı 25 bin dolarlık milli gelire ulaşmak”, “Dünyanın en büyük 10. Ekonomisi olmak”, “Tarımda dünyanın ilk beşi arasına girmek”, “yoksulluk oranını yüzde onların altına çekmek”, “işsizlik oranını yüzde beşe indirmek”, “Bölgelerarası gelişmişlik farkını kabul edilebilir düzeye indirmek”, “yoksulluğun yok edilmesi” ve “gelir dağılımındaki dengesizliğin asgariye indirilmesi” gibi hedefler, bazılarının düşündüğü gibi hayal ürünü değil son derece gerçekçi hedeflerdir. Ak Parti iktidara geldiği günden bu yana hayalleri gerçeğe dönüştürmeye alışkın. Bütün bu hedefleri de öncekiler gibi tek tek gerçekleştireceğinden kuşku yok.

Türkiye AK Parti iktidarı döneminde cumhuriyet tarihinin en büyük demokratikleşme hareketini de gerçekleştirdi. Basın kanununda yapılan değişikliklerle basın özgürlüğü genişletildi, demokrasinin ayıbı olan, siyasi partilerin kapatılması zorlaştırıldı, yerel yönetimler güçlendirildi, olağanüstü hal son buldu, açılım ve çözüm süreci başlatıldı, işkenceye sıfır tolerans politikası uygulamaya konuldu, düşünce özgürlüğü önündeki bariyerler kaldırıldı. Temel insan haklarının korunması, anayasa değişikliği, sivilleşme, devletin şeffaflaşması gibi alanlarda devrimsel nitelikte düzenlemelere gidildi. AK Parti iktidarı döneminde iktidar vesayetçi egemenlerden alınarak sivil unsurlara bölüştürülmüş, ülkenin iç ve dış politikalarında seçilmişlerin söz sahibi olması, çoğulculuğun vurgulanması, kimlik taleplerine yönelik baskıların kaldırılması, azınlık politikalarının geliştirilmesi sağlanarak köklü bir demokratik dönüşüm gerçekleşmiştir. 2023’te Ak Partinin hedefleri 63 madde olarak açıklanan geniş

bir programa oturuyor. Parti kapatmalarının tamamen önlemek. Siyasete katılımın önündeki tüm engellerin kaldırmak. Güvenlik için özgürlüklerden taviz verilmemesini sağlamak. Jandarmanın kolluk hizmeti sunan sivil bir yapıya dönüştürülmesi. Darbelerin dayanağı mevzuatı ayıklamak. Dokunulmazlık konusunun yeni anayasa çerçevesinde evrensel kriterlere göre yeniden düzenlendiği, yargının hızlandırıldığı, adil yargılanma ve demokratikleşme bağlamında 4. yargı paketinin kanunlaştırılması. Mevzuatta etnik ayrımcılık algısı yaratan hükümlerin ayıklanması. Yargı birliğinin sağlanması. Kamu hizmetlerinden yararlanmada her türlü dini, etnik ayrımcılığa son verilmesi. Anadilde savunmanın artık sorun olmaktan çıkarılması. Nefret suçu ile ilgili düzenleme yapılması. Mutlaka yeni bir anayasanın ülkeye kazandırılması. Dünden bugüne ve geleceğe uzanan siyasi çizgimizde ilkelerimizle ve anlayışımızla bütüncüllük içinde bir politika hayata geçirdik. Milletimizin ortak tarihinden, kültüründen ve medeniyetinden miras kalan çeşitliliğini ve çoğulculuğunu yaşatmak, Demokrasi, sosyal adalet, vatandaşımızın refahını ve hayat kalitesini arttırmak, kültürümüzün, medeniyetimin bize kazandırdığı değerleri derinliği reddetmeyen onu bugünün olanaklarıyla birleştiren bir yapı kurmak hedefi. Bu sadece özde değil özde de inandığımız bir ülkü.

2002'den 2023'e uzanacak dönemin temel parametrelerinin ekonomi, dış dünya ile kurulan ilişkiler, nüfus iç siyasette yakalanan başarı ve yeni teknolojiler olduğunu görüyoruz. AK Parti iktidara geldiği günden bu yana üç temel alanda restorasyon yaptı. Dış siyasetteki güçlü vizyonu sayesinde bugün İsrail bizden özür diledi. Demokratik reformlar sayesinde Türkiye bugün mutlak barış atmosferine doğru ilerliyor. Yapılan ekonomik reformlar bizi küresel dünyanın önde gelen aktörlerinden biri olmaya taşıyor. AK Parti önceki iktidarlar gibi sadece Batı'ya ve Amerika'ya odaklı bir politika üretmedi. Biliyoruz ki Türkiye çok uzun yıllar boyunca kendi köklerini reddetmiş, Batılı, laikçi çizgisine tehdit olarak gördüğü Ortadoğu coğrafyasına sırtını dönmüştü. Ak Parti iktidarlarında bu anlayış tamamen kırıldı. Dış politikada etik değerleri öne çıkardı. Filistin sorunu gibi alanlarda "adalet" duygusunun zedelendiğine inanan İslam âlemi nezrinde rağbet gördü. Türkiye bu yaklaşımıyla bölge halklarının da sevgisini kazanmıştır. Ortadoğu'da barışa en fazla katkı sunun ülke, model ülke ve çatışmanın çözümüne katkı sunması beklenen ülke olarak Türkiye işaret edilmiştir. Türkiye 2023'te etkin ve aktif politikasına devam edecek ve AB üyeliğinden şaşmayacaktır. Kuvvetlinin haklı olduğu tezine dayalı uluslararası sistemi sorgulamaya devam eden bir ülke olacaktır.

İktidara geldiği günden beri önce insana yatırım yaptı, ekonominin ve siyasetin temelinde insanı gördük. Kısacası her alanda “insan odaklı” bir yaklaşımı tesis etmeye çaba gösterdi. Bu nedenle sosyal politikalara özel bir önem arz etti. AK Parti döneminde dünyada ender görülen hız ve düzeyde, sağlık göstergelerimizi iyileştirerek küresel bir başarı örneği sergilendi. 2023’e bu yüksek performansla ilerleyecek. Şimdi önümüzde dev şehir hastanelerinin inşası var.

En büyük değerimiz ve zenginlik kaynağımız, sahip olduğumuz genç ve dinamik nüfusumuz. Nüfus politikası biliyoruz ki sadece belirli bir sayıya ulaşmayı hedeflemek değildir. Biz nüfus politikamızın temelinde de insanı görüyoruz. Yani neslin nasıl yetişeceği, donanımı, eğitimi, himayesi, refahı hepsi bir bütündür.

Hedefimiz, bilgi toplumuna dönüşmüş ve küresel ölçekte rekabet gücü yüksek, güçlü bir Türkiye’dir. Küresel dünyada rekabette avantaj kazanmak için Ar-Ge faaliyetlerine büyük yatırım yapılmaktadır. Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi için ayrılan kaynak yıldan yıla artmaktadır. Ar-Ge bütçesi dünyadaki en ileri ülkelerin seviyesine ulaşmış, bilgi ve teknoloji ihraç eden bir Türkiye hayalimiz var. Savunmada bağımlılığımızı en aza indirmek istiyoruz. Ak Parti İktidarı döneminde silah, araç, gereç ve mühimmat alımlarımızda yerli üretim ve teknolojimizin payını yaklaşık yüzde 50’ye çıkardık. Artık silah ihraç ediyoruz. 2023 vizyonu çerçevesinde bütün askeri savunma ihtiyaçlarını tasarlayan ve üreten bir Türkiye hedefliyoruz.

Türkiye’nin kültürel, tarihsel ve ekonomik, stratejik avantajlarını kullanarak gücüne güç eklemesi, artan itibarını daha perçinlemesi; ekonomisi, politikası, dinamizmi ile küresel bir güç haline gelmesi ancak AK Parti iktidarı ile mümkündür. Cumhuriyet’in 100. Yılında ulaşılması hedeflenen yeni muasırlaşma hedefine ancak AK Parti’nin öncülüğünde gerçekleştirilen bir eşgüdümle ulaşılabilir. Ak Parti dönemlerinde hayal bile edilemeyen yepyeni bir vizyonu, muazzam bir dönüşümü gerçekleştirmiş bir iktidar. Bunun için herkes Ak Parti ve kadrolarına inanıyor ve 2023 hedeflerimiz milletçe de sahipleniliyor. Toplum nezdindeki güvenilirliği, her gün artan desteği ülkemize duyduğumuz hizmet sevdasına borçluyuz. Atılan her adımda hiçbir surette din, mezhep, ırk ayrımı yapmadan, halkımızla gönülden hemhal olmaya çabaladık. Bize inandıklarını söyleyenlere tavsiyem neredeydik, nereye geldiğimize baksınlar.

“BÜYÜK GRUP KİMLİĞİ” KAVRAMI ÜZERİNE

Prof. Dr. Vamık D. VOLKAN

Virginia Üniversitesi Zihin ve İnsan İlişkileri Merkezi, ABD

Sayın Süleyman Şensoy, Sayın Almagül Isina, Sayın Akil Kişiler Kurul üyeleri ve Sayın dinleyiciler,

2. Dünya Forumu ve “Akil Kişiler Kurulu” ilk toplantısına davet edildim için TASAM yetkililerine teşekkür ederim.

80 sene önce Kıbrıs'ta doğdum ve 18 yaşına kadar yani Ankara'da tıp eğitimine başlayana kadar Kıbrıs'tan ayrılmadım. Çocukluğumda ve gençlik dönemimde Kıbrıs bir İngiliz kolonisiydi, etrafımda daima farklı bir lisan konuşan ve farklı bir dine inanan Rum vatandaşları vardı, bu nedenle Türk kimliğine sarılmış bir kişi olarak büyüdüm. Ben doğmadan önce, bir köylü ailenin tek okumuş bireyi olan babam, genç bir öğretmen olarak bir Türk köyünde çalışmaya başlamış. Bu köyün kahvehanesinde bir gün masanın üzerine çıkarak, köylüye elindeki şapkayı göstermiş ve Mustafa Kemal Atatürk ile özdeşim yaparak “Efendiler bunun adı ‘şapka!’” demiş. Bu sözünün üstüne, kahvehanedeki bazı insanlar onu öldürmeye çalışmış, fakat babam bir yıl içerisinde yeni Türk kimliğini zamanla kabul ettirmeyi başarmış. Ben çocukken bu hikâye aynı köylülerde olduğu gibi benim içimde de oldukça büyük bir tepki yarattı. Kıbrıs'ta o zamanlar Türk çocuklarının okuduğu tek bir lise vardı. Lise son sınıfta, aklımdan çıkmayan bu hikâye ile yani babam ile kendimi özdeşirerek, sınıf arkadaşlarımla birlikte, İngiliz müdürün idaresinde olan lisemizin adını “Müslüman Lisesi”nden, “Türk Lisesi”ne çevirmek için “isyan” ettik. Çünkü İngilizlerin Türk etnik grup kimliğimizi resmen tanımalarını istedik ve başarılı

olduk. Böylece, “Kıbrıs Türk Lisesi”nin 1950 de verdiği ilk mezunlar arasında yer aldım.

Çocukluğumdan bu yana “*Büyük Grup Kimliği*” kavramı ile uğraşmış biyirim. 2. Dünya Savaşı nedeniyle, Kıbrıs’a Hindistan’dan gelen ve kendi kültürlerine ait kıyafetleri giyen Hintli askerleri görüyorduk. Ayrıca, hayatım boyunca Alman ya da İtalyan olarak herhangi bir kişi tanımıyor olmama rağmen, Kıbrıs’ı bombalamaya gelen uçakların Alman ya da İtalyan olması nedeniyle, bu büyük grup kimliği olan insanları “düşman” olarak algılamayı öğrendim.

Büyük grup kimliği terimini yaşamları boyunca çoğunun birbirlerini tanımayacağı, hatta var olduklarını bile bilmeyeceği halde, bazı aynı derin duyguları ve düşünceleri paylaşan, çocukken aynı ninnileri duyan, aynı yemekleri yiyen, aynı lisanı kullanan yüz binlerce belki de milyonlarca insan için kullanıyorum. Her büyük grubun bir kimliği vardır. Güncel hayatımızda büyük grup kimliklerini şöyle ifade ederiz. “*Biz Türk’üz, biz Kürt’üz, biz Aleviyiz, biz Türkmeniz, biz Polonyalı Yahudileriz, biz Komünistiz, biz Hamas’tız!*” gibi...

Bireylerin büyük grup kimliği çocuklukta gelişir. Bu kimliğin nasıl geliştiğini anlatmak için pek vaktim yok fakat şunu söyleyebilirim ki, ergenlik çağı geçtikten sonra kimse kendine ait olan büyük grup kimliğini değiştiremez. Diğer bir değişle, kişi kimliğini unutabilir ya da saklayabilir fakat bu kimlik bireyin iç dünyasında ölene kadar açıkça veya saklı olarak kalır.

Binlerce, yüz binlerce ve belki de milyonlarca kişi tarafından paylaşılan duygu ve düşünceler arasında en önemli olanları, büyük gruba ait olan bazen gerçek ve bazen ise sadece hayal edilmiş yani mitoloji olan tarihi olaylardır. Ben gençken, İngiliz sömürsü altında olan Kıbrıs, Anadolu, Orta Asya ve Kafkaslarda yaşayan “kardeşlerin” bir araya gelerek 50–80 milyonluk büyük bir Türk devleti ortaya çıkaracaklarını hayal ederdim. Bildiğiniz gibi hayal etmek başka, gerçek dünyayı kabul etmek başka... Bugün bu toplantıda Orta Asya’dan, Kafkaslardan, Kıbrıs’tan ve Anadolu’dan gelen delegeler var. Bu toplantı benim için gençliğimde hayal etmiş olduğum büyük Türk kardeşler grubu ile bugünkü gerçek dünya arasında duygusal bir köprü oluşturdu. Bu nedenle, inanın çok mutluyum.

Senelerdir, dünyanın pek çok ülkesinde toplum psikolojisi ve siyasetiyle ilgili projelerde çalıştım. Azerbaycan’da ve Orta Asya’da, sizin de anladığınız gibi akraba topluluklarının bulunduğu ülkelerde hiç çalışmadım. Anlattığım hikâyeden yola çıkarak söylüyorum ki, bir ebeveyn kendi düşüncelerini

ve isteklerini bilmeden çocuklarına devrediyor. Psikanalizde buna Nesiller Arası Aktarım (transgenerational transmissions) diyoruz. Dolayısıyla, küçük oğlumun Londra Üniversitesi'nde, Orta Asya ülkeleri üzerine eğitim alması, bu konuda tez yazması, iki defa Kazakistan'ı ziyaret etmesi, Amerika Birleşik Devletleri-Kazakistan İşler Komisyonu'nda (USA-Kazakhstan Business Council) çalışması ve Orta Asya ülkelerini Amerika'da tanıtmaya çalışan ve şimdi artık yayınlanmayan *Silk Road (İpek Yol)* dergisinin editörlüğünü yapması beni hiç şaşırtmıyor.

Sovyetler Birliğinde neler geliştiğini Mikhail Gorbachev döneminde yakından inceleme fırsatı buldum. Mikhail Gorbachev ve Amerikan Cumhurbaşkanı Ronald Reagan, Soğuk Savaşı bitirmek için görüşmeye başladıktan sonra, Sovyet ve Amerikan sivil toplumlarının birbirlerini nasıl tanıyacaklarını ve nasıl ilişki kuracaklarını araştırmak için bir araya gelen ve aralarında hem psikanalistlerin hem de emekli olmuş önemli diplomatların ve tarihçilerin bulunduğu akademik bir heyet kuruldu. Virginia Üniversitesi'nde kurulan bu heyetin başkanlığını yaptım. Bu heyet, Sovyetler Birliği Psikoloji Enstitüsünden, Sovyetler Birliği Diplomatik Akademisinden ve Gorbachev'in danışmalarından oluşan bir grupla Sovyetler Birliği'nin çökmesinden iki yıl önce görüşmeye başlamıştı.

1991 Ağustos darbesinden sonra, Sovyet Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Akademi Rektörü, Libya ve Yemen eski büyükelçisi Oleg Peressypkin, iktidardaki rejim ne olursa olsun, o zamanki Sovyetler Birliği'ndeki pek çok faktörden (ekonomik, yasal, politik, askeri, ekolojik- etnisite ve milliyetçilik) etkilendiğini bildirdi. Oleg Peressypkin, etnik ve milliyetçi sorunların anlaşılmasının Moskova'nın en büyük başarısı olacağını öngörüyordu. Diğer Sovyet diplomatlarıyla birlikte, Sovyetler Birliği'ndeki farklı cumhuriyetlerden olan temsilcileri Sovyetler Birliği Diplomatik Akademisi'nde bir araya getirmeyi planlamışlardı. Benden ise Moskova'ya gitmem ve bu temsilcilerle büyük grup psikolojisi, lider-takipçi ilişkileri ve komşular arasındaki çatışmaların barışçı bir şekilde çözülmesinin yolları konularında görüşmem isteniyordu.

Sovyetler Birliği resmi bir şekilde çökmeden iki ay önce, Moskova'ya vardığım zaman, beni uçak alanında karşılayan Sovyet delegesi arasında genç bir kişinin olduğunu fark ettim. Bu genç, Moskova'daki Azerbaycan Daimi Temsilcisi'nin kızının eşi olan Yalçın Nasirov'du. Bana, bu yeni koşullar altında Moskova'nın çok tehlikeli bir yere dönüştüğünü bildirdi. Bu nedenle, Azerbaycan Daimi Temsilcisi'nin kaldığı gibi büyük bir binada misafir edildim.

Yalçın heyecanlı bir şekilde, eğer yanımda Diplomatik Akademi'den refakatçilerim olmadan buradan ayrılırsam, Azerbaycanlıların üç koruma görevlisi sağlayacağını söyledi. Sovyetler Birliği'nin parçalanması, alt grupların kendi büyük grup kimliklerine daha çok tutunması ve birbirlerinden daha çok ayrılması ile gerçekleşecekti. Azerbaycanlı üç korumam ile birlikte Türkçe konuşarak bir parktan geçerken, bir grup Rus lise öğrencisi Rusça olarak, "İşgal, işgal..." diye bağırma ve düşmanca hareketler yapmaya başladı. (Bu öğrencilerin Moskova'daki 'Sovyetler' olarak Azerbaycanlıları, her ne kadar o dönem 30.000 kadarı ile birlikte yaşıyorlarsa da bir dereceye kadar "yabancı" olarak gördükleri ortadaydı.) Korumalardan biri gençlere Rusça "Teşekkürler!" (*spasibo*) diye cevap verdi. İlk hece olan *spa*'yı vurgulu bir şekilde söylemesi diğer Azerbaycanlıları güldürmüştü. Çünkü "*Spa*", Türkçe'deki "sıpa" yani eşek yavrusu kelimesine benzer şekilde telaffuz ediliyordu. Bu olay, o dönemin Moskova'sında yaygın olan gizli ya da açık önyargıların tipik örneklerindendi.

Bu tarihte, Moskova'da büyük grup kimliği ile süre gelen uğraşlar caddelerinde de görünür haldeydi. Benimle birlikte, Mustafa Kemal Atatürk kitabını yazan ve bir kaç Moskova seyahatimde bana refakat eden, Princeton Üniversitesi Osmanlı tarihçisi ve Türk dostu Prof. Norman Itzkowitz'in tabiri ile Sovyetler Birliği çökerken dünya "etnisite devrine" girmiş oldu. Bu devri, "*Şimdi biz kimiz devri!*" olarak da adlandırabiliriz. Sovyetler Birliğinin çökmesinin yanı sıra, Afrika'daki koloni devletlerinin ayrılmasına, Hindistan ve Güney Amerika'da gelişen olaylara, "*Şimdi biz kimiz!*" sorusunun dünyanın birçok yerine yayılmasına ve birçok etnik grubun bu soru ile ilgili çeşitli faaliyetlerle meşgul olmasına neden oldu. Bu etnik devrin Türkiye içinde nasıl geliştiğini ve yaklaşık 40.000 kişinin bu nedenle hayatlarını nasıl kaybettiğini burada anlatmama gerek yok. Biz bu toplantıyı yaparken, Türkiye'de "Türk-Kürt" sorununu çözmek için yeni ve büyük gelişmeler oluyor. Bence bu süreç, olumlu olarak devam etse bile, uzun bir süreç olacak gibi görünüyor.

Bilhassa 11 Eylül 2001'den sonra, dünyada din ile ilişkili olarak terör gelişince, Norman Itzkowitz tarafından tanımlanan "etnik devir", dini uğraşlarla birleşti ve dünyanın "*Şimdi biz kimiz!*" devri "etnik/dini" devire dönüştü. "Arap Baharı" olarak bilinen süreçler de bu devrin ürünlerindedir. Bu devir, çok hızlı bir şekilde gelişen teknoloji, bilhassa iletişim teknolojisi, modern küreselleşme, büyük göçler, ekonomik faktörlerin etkileri, eski biçim diplomasisinin çok defa geçersiz olması nedeniyle, çok komplikasyonlu bir duruma dönüştü.

Küreselleşme hakkında söylenen çok güzel sözler vardır. Mesela, küreselleşmenin dünyada insan haklarını yaymada ve ekonomiyi genişletmede oynayacağı rolden söz edilir. Fakat bu gelişme aynı zamanda, büyük grup kimlikleri üzerine kötü etkiler yaptı, büyük grup hudutlarını sarsıp zorladı ve büyük grup kimliği konfüzyonları yarattı yani zihinleri bulanıklaştırdı. Gönüllü olarak veya zor durumlardan kaçmak için yapılan göçlerin çoğalması da, bu durumun yarattığı sıkıntılara katkıda bulundu. Örneğin; anladığıma göre, Berlin’de 7 kişiden biri Türkiye’den gelen Türk veya Kürt asıllı kişidir. Ayrıca, Viyana nüfusunun %40 gibi bir oranının 10 yıl içinde Müslümanlardan oluşacağını gösteren çalışmalar var.

TASAM’dan, bu toplantı hakkında gönderilen bir mesajda, “şimdiki dünya” durumu hakkında çok etkili bir özet var. Soğuk Savaş’ın ardından, iki kutuplu dünyanın sona ermesi, yeni bir uluslararası düzenin kurulamaması ve uluslararası güç dengesinin halen dengelenememesi bu özette yer alıyor. Bu oturumda, 2023 ve gelecek yüzyıl stratejileri hakkında neler düşündüğümüzü ortaya koymamız isteniyor. Geleceğin dünyasındaki değişikliklerde siyasetin, hukukun, ekonominin ve insan haklarının göz ardı edilmesi mümkün değildir. Bu toplantıda ve bu oturumda, bu konuları inceleyecek saygı değer konuşmacılar var. On yıl ya da çok daha uzun bir süreç içinde, Türkiye’nin daha önemli bir devlet olması için neler yapması gerektiği, Orta Asya ülkelerinin bir araya gelip gelemeyecekleri, Çin’in dünya işlerindeki rolü, Amerika’nın en kuvvetli devlet olarak kalıp kalamayacağı, Rusya’nın veya Avrupa Birliğinin geleceği ve Orta Doğu’da, bilhassa İsrail ve Filistin arasında barışın olup olamayacağı hakkında onlardan önemli konuşmalar bekliyorum. Politik psikoloji üzerinde çalıştığım için dünyanın geleceğine kendi mesleğim yönünden bakmak istiyorum.

Her devlet veya büyük grup, başka kimliği olan büyük gruplarla olan ilişkisinde kazançlarını korumak ve ötekinden daha fazla iyi şeyler elde etmek için psikolojik tavırlar sergiler. Benim üzerinde çalıştığım siyasi ve toplum psikoloji bu değildir. Ben, büyük grupların kendi büyük grup kimliklerini korumak için kullandıkları psikolojik süreçleri, öteki ile iletişimde geliştirdikleri ritüelleri, ne gibi şeylerin saldırganlığı öne çıkardığını ve lider-takipçi ilişkilerini araştırdım. Bu konuları inceledikçe psikolojinin dünya işlerinde oynadığı rolü daha derinden anlama fırsatını buldum.

Biraz önce, Sovyetler Birliği’ni çökerken yeni bir tarihi döneme girdiğimizi söylemiştim. Aklımın kavrayamayacağı kadar gelişen teknoloji nedeniy-

le, yeni bir medeniyete de girmiş bulunuyoruz. Bu medeniyet, büyük grupların fiziki ve psikolojik hudutlarını değiştirdi. Bu medeniyete yerleşmiş barışçıl bir uyum yapana kadar, tabii eğer bu mümkün olacaksa, dünyanın sıkıntılar içinde kalacağını tahmin ediyorum. Bu yeni medeniyete uyum sağlamanın örneğin, Viyana'nın nüfusunun %40'ının Müslüman olduğunu bir dünyayı doğal olarak görmeye başlamanın ne kadar süreceğini bilemem. Fakat yeni medeniyetin barışçıl olarak yerleşeceğini umut edelim ama o zaman, nasıl bir dünya olacağı hakkında tecrübelerimiz çok gerçekçi olmayabilir.

Toplum psikolojisinde hem hiçbir zaman değişmeyen hem de zamanla değişen süreçler vardır. İnsanın huyu ve psikolojisi değişmez. Bireysel ve kolektif şekilde büyük grup kimliğine yapılan yatırımlar da pek değişmez. Dünyada büyük grup kimliği adına savaşlar, ölümler ve trajediler devam edecek. Zaten bilinen tarih boyunca insanlar bunları yaptı. Toplum psikolojisinde değişecek olanlar, gelişen yeni medeniyete uyum yapma süreçleridir. Bu uyumu daha iyi yapabilmek için toplum psikolojisini daha iyi anlamamız ve kullanmamız yani daha çok çalışmamız gerekiyor. Fakat bu konuda çok yavaş ilerliyoruz. Birkaç sene önce Amerika'da, Hava Kuvvetleri'nin gelecekteki stratejilerini tartışmak için birçok Amerikan Hava Kuvvetleri generalinin katıldığı bir toplantıya davet edildim. Sabah oturumunda bir konuşma yaptım ve toplum psikolojisinin bazı yönlerini anlattım. Generaller anlattıklarını çok beğendiklerini söylediler. Öğle yemeğinden sonraki oturuma katıldım. Konu, ayda ve uzayda nasıl askeri istasyonlar kuracakları ve düşmanı bir düğmeye basarak, aydan veya uzaydan nasıl vuracakları üzerineydi. Gelecek yüzyılı düşünürken, teknolojinin dünya üzerinde çok daha etkili olacağını ve eski büyük gruplar arasındaki fiziki hudut kavramını çok değiştireceğini göze almamız gerekiyor.

Gelecek yıllarda insancıl ve barış içinde bir dünya vizyonu stratejisini düşünürken TASAM gibi sivil kurulların önemini vurgulamalıyız. Dünyada değişmekte olan yeni güç dengelerinde Türk akraba topluluklarının bir araya gelmesi ve seslerini yükseltmesi için yalnız siyasi, hukuki ve ekonomik beraberlikler yetmez. Duygusal ve insancıl beraberliğin de gelişmesi gerekir. Bu psikolojik beraberliği sivil toplum kuruluşları geliştirebilir. "Simdi biz kimiz!" devri ve iletişim teknolojisinin yarattığı yeni medeniyet, önümüzdeki on yılda bütün dünyada kadın haklarının gelişim sürecini hızlandıracaktır. Dünya Ekonomik Forumu'nun, dünya nüfusunun yüzde doksanıma içeren 115 ülkenin ele alındığı Küresel Cinsiyet Ayrımcılığı Endeksi 2006 değerlendirmesinde, Türkiye'deki kadın ve erkek eşitliği konusunda, Cezayir, Etiyopya, Birleşik

Arap Emirlikleri ve Bahreyn'den sonra, 105. sırada yer alıyordu. Bu durum hala değişmedi. 2012'de Türkiye, dünyada 124'üncü sırada olarak, Küresel Cinsiyet Uçurumu (Global Gender Gap) konusunda en kötü 25 ülke arasında yer aldı. Bir ülke nüfusunun yarısından fazlası kadınlardan oluşur. Akraba ülkelerinin gelecekteki beraberliği ve dünya güç dengesindeki birlikte yükseliş, bu ülkelerde yaşayan kadınların insan haklarını ve ekonomik durumlarını yükseltmekle gerçekleştirilebilir. Aynı zamanda, akraba toplulukların duygusal yakınlığı ekonomiden, siyasetten ve erkeklerin iletişiminden daha önemli olarak, tüm ülkelerdeki kadınların ve çocukların duygusal yakınlığı ile büyüyecektir. TASAM gibi, sosyal kurumların bu konuyu da göz önünde tutacaklarından eminim.

EN STRATEJİK STRATEJİ: GELİŞMİŞ ÜLKELERİN AR-GE ALTYAPILARI VE TÜRK DÜNYASI İÇİN ÖNERİLER

Prof. Dr. Saleh SULTANSOY

TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara
AMEA Fizik Enstitüsü, Bakı
ATLAS, CLIC and LHeC, CERN, Cenevre

1. ÖNSÖZ: En Stratejik Strateji veya Birkaç İzlenin

Bilim ve Teknolojinin gelişmenin temel nedeni olmasını gösteren birkaç izlenimi dikkatinize sunuyorum.

a) Bu izlenimleri bir önceki Forumumuzda sunduğum bir Tablo ile başlamak istiyorum:

	Kişi başına GSMH (GSMH/Nüfus, \$)		AR-GE/GSMH, % 2007
	1955	2005	
Türkiye	300	7800	0.72
Japonya	280	31000	3.44
Güney Kore	70	21000	3.24

Yukarıdaki Tablo millet ve devlet olarak İlim-İrfan'a yönelmenin ve etkin AR-GE altyapısının oluşturulmasının önemini çok açık bir şekilde göstermektedir. Kişi başına AR-GE harcamalarına gelince 2005 yılında bu rakamlar (ABD doları cinsinden): Türkiye – 56, Güney Kore – 680, Japonya – 1060. Türk STK'ları bu tabloyu derk etmeli ve Türk gençliğine anlatmalıdır.

b) 2015 yaklaştığına göre “Soykırım” uydurmaları Forumumuzun gündeminde önemli bir yer kapsamaktadır, ama Fransa ve Rusya gibi ülkelerin tarihleri sözün tam anlamıyla soykırımlarla dolu olduğuna rağmen güçlü oldukları için bu konular Dünya kamuoyunun gündeme bile gelmiyor.

c) Osmanlı'nın ve dolayısıyla Türk-İslam dünyasının gerilemesinin ve çöküşünün ana nedeni 400 yıl bundan önce İlim-İrfan'dan uzaklaşmamız ve bu yarışı Batı'ya kaptırmamızdır. 16.yüzyılın sonunda dünyanın en büyük gözlemevi olan İstanbul rasathanesini topa dizmekle yetinmeyip, Doğa bilimlerini medreselerin müfredatından çıkardık.

d) Anglosaksonların ve genel olarak Batının yükselişinin asıl nedeni bilim ve dolayısıyla teknoloji alanlarında gerçekleştirdikleri atılımdır (İspanya vb bunu yapamadıkları için bizim akıbetimizi paylaştı). Newton ve Rutherford gibi bilim insanlarını bu atılımda istisnai bir rol oynadılar.

e) 1988 yılının Mayıs ayının sonunda yapılan Azerbaycan ve Ermenistan Ali Sovyetlerinin toplantılarında gündemin 2.maddesi Dağlık Karabağ idi. 1.maddeye gelince, Azerbaycan'da pamuk üretiminin artırılması, Ermenistan'da ise bilim ve teknolojinin gelişmesi idi. Biz Sovyetler Birliği yönetimine nasıl yaranabiliriz diye düşünürken, Ermeniler nasıl gelişebiliriz diye düşünüyorlardı. Böylece, mücadelenin sonucu ta 1988 yılında belli olmuştu. Günümüze gelince, aşağıdaki Tabloya göz atmakta yarar var:

Web of Science'a göre 1992-2011 yılları arasında yayın sayıları	Azerbaycan	Ermenistan	İsrail
	5.900	9.680	299.530

Ermenistan'ın nüfusu Azerbaycan'da üç kat az olmasına rağmen yayın sayıları bizim 1.5 katımızdır. İsrail'in 1 yıllık yayın sayısı Azerbaycan ve Ermenistan'ın 20 yıllık toplam yayın sayısı kadardır. İsrail'in güçlü olmasının temel nedeni bilim ve teknolojiye verdiği önemde saklıdır.

2. Gelişmiş Ülkelerin AR-GE Altyapıları

Bir önceki forumumuzda belirttiğim gibi gelişmiş ülkelerin AR-GE sistemleri incelendiğinde **3 model öne çıkmaktadır**:

1. **Anglosakson modeli** (en etkin örneği **ABD**),

2. **Kıta Avrupa'sı modeli** (en etkin örnek **Almanya**; Rusya, ve dolayısıyla da Çin, Alman modelini baz almaktadır)

3. Uzak Doğu modeli (ilk ve en etkin örnek **Japonya**).

Üç modelin ortak yönleri şunlardır:

- Stratejik teknolojilerin ve öncelikli temel araştırma alanlarının her birinde en azından birer büyük çaplı (binlerce çalışanı olan) Milli Laboratuvar (20-25 adet),
- Alt-alanlarda orta çaplı (yüzlerce çalışanı olan) laboratuvarlar (200-250 adet),
- Etkin inovasyon sistemi.

Burada çok önemli bir not düşmem gerekiyor. **İlk iki konuda gereği yapılmazsa etkin inovasyon sistemi kurulamaz.** Bilimsel araştırmalara dayanmayan inovasyon abeste iştigaldir.

ABD, Almanya ve Japonya'da Milli ve alt-alan laboratuvarların bağlı olduğu ve/veya maliyeleştirildiği kurumlar aşağıdaki Tabloda gösterilmiştir. Bu laboratuvarlara devlet desteği %90'nın üzerindedir.

Ülke	Milli Laboratuvarlar	Alt-alan Laboratuvarları
ABD	DoE (Enerji Bakanlığı)	NSF (Milli Bilim Fonu)
Almanya	Von Helmholtz Association	Max Planck Society
Japonya	Tsukuba Bilim Kenti	JSPS

ABD'de DoE'ye bağlı Milli laboratuvarların yerleşim haritasını ve Tsukuba Bilim Kentinin resmini bir önceki forumumuzda yaptığım sunumda vermiştim. Burada Von Helmholtz Association'a bağlı Milli laboratuvarların yerleşim haritasını veriyorum (Şekil 1).

Şekil 1: Helmholtz Association of German Research Centres

AR-GE/GSMH'ye gelince, 1970'lerde asgari %1, azami %2 iken, **günümüzde bu rakamlar asgari %2, azami %3'e yükselmiştir.** Not 1: Avrupa Birliği'nin 2000 yılında kabul ettiği Lizbon Kararları gerçekleşse idi (2010'da tüm AB ülkelerinde AR-GE/GSMH > %3), bugün AB krizle karşılaşmayabilirdi. Not 2: Bu yüzde Yunanistan ve Portekiz'de %1 civarında, İspanya ve İtalya'da %2'nin altındadır.

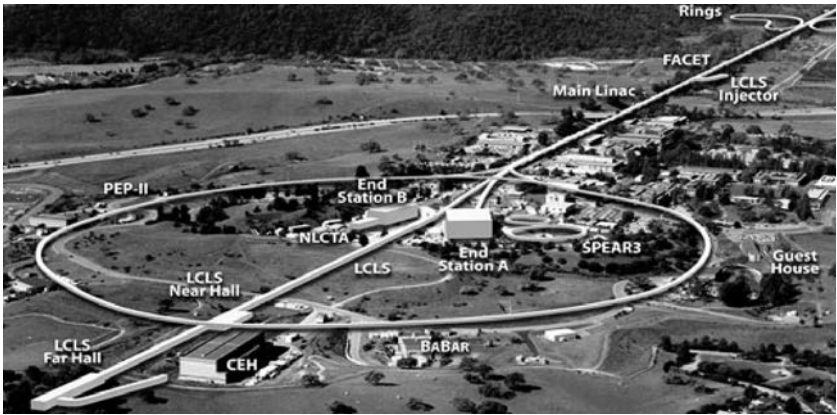
Gelişmiş ülkelerde **AR-GE harcamalarının %10-15'i temel araştırmalara, %20-25'i uygulamalı araştırmalara**, kalanı (%60-70) inovasyona harcanmaktadır. Toplam AR-GE harcamalarının **%15-20'i uluslar arası işbirliğine** ayrılmaktadır.

Milli laboratuvarlarla ilgili ABD'den 2 örnek vermek istiyorum: SLAC ve ORNL.

Silikon (Bilişim değil !!) Vadisi ve SLAC: Silikon Vadisinde yerleşen SLAC 1962 yılında kurulmuştur. ABD Enerji Bakanlığına bağlı 7 ulusal hızlandırıcı merkezinden biri olan **SLAC Silikon Vadisinin oluşumunda istisnai rol oynamıştır.** (SLAC'ın havadan çekilmiş resmi için bak Şekil 2). Bu arada da kuark'ları bulmuş ve 6 Nobel ödülü almıştır. **Dünyadaki ilk X-FEL tesisi** 2009 yılından itibaren burada çalıştırılıyor.

ORNL 1943 yılında Manhattan projesi çerçevesinde kuruldu (Şekil 3). **Yıllık bütçesi 1.65 milyar \$.** 3000'ni alim ve mühendis olmak üzere 4600 tam zamanlı personel. Her yıl 3000 misafir araştırmacıya ev sahipliği yapıyor. 2006 yılında ORNL'da Spalasyon Nötron Kaynağı kuruldu(Şekil 4). Maliyeti 1.4 milyar \$. 15 deney istasyonuna sahip Dünyanın en güçlü nötron kaynağıdır.

Şekil 2: SLAC National Accelerator Laboratory, Silicon Valley, USA

Şekil 3: Oak Ridge National Laboratory, TN, USA.

Şekil 4: The Spallation Neutron Source, Oak Ridge, TN, USA.

Diğer ülkelerle gelince: **Güney Kore**, Japonya'nın 1960'larda kurduğu Tsukuba Bilim Kentini örnek alarak, 1970'lerde Daedeok Bilim Kentini kurdu. Şimdi ikinci bilim kentini kurmaktadır... **Büyük Britanya, Fransa, Rusya, Çin, Hindistan** milli ve alt-alan laboratuvarları sistemlerini çoktan kurmuştur.

Türkiye (ve "bizim coğrafya"da):

- **Ulusal Lab** (National Lab, State Lab) **sistemi yoktur.**
- **Alt-alan Lab sistemi** oluşmak üzeredir (TÜBİTAK MAM, Bilkent ÜNEM vb) ama sayısal olarak gerekenin onda biri bile değildir.
- **İnovasyon sistemi** oluşmak üzeredir...
- 2012 yılında GSMH'den AR-GE'ye ayırdığımız pay %1'in altındadır. 5 yıl önce alınan BTYK kararlarına göre bu pay 2013 yılında %2 (2023'te %3) olmalıdır...

Çok önemli not: Temel Araştırmalara azami destek verilmez ise AR-GE Sisteminin etkin çalışması mümkün değildir !!!

Türk devletlerinde genel duruma gelince: **Kazakistan** gereğini yapmak üzeredir ve epeyce yol kat etmiştir. **Azerbaycan ve Türkiye**'de üst düzey yönetim durumun farkındadır ve ciddi adımlar yapmak için çabalıyor, ama daha

alt kademelerde farkındalık halen oluşmamıştır. Bu nedenle üst düzeyde alınan önemli kararların gerçekleştirilmesi zorluklarla karşılaşmaktadır. Örnek vermek gerekirse: **2006 yılında başbakanımızın önerisiyle alınan BTK** (Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu) kararına göre Türkiye GSMH'sından AR-GE'ye 2013 yılında %2, 2023 yılında %3 ayırması gerekirken, bu rakam 2012 yılında halen %1'in altındadır! Diğer Türk Cumhuriyetlerdeki durumdan habirim yoktur.

3. Türk Dünyası için Öneriler

Genel Öneri: 3 ana modelin ortak yönleri bizde de olmak zorunda.

Türkiye için model: ABD, Almanya ve Japonya'nın sentezi.

Azerbaycan için model: Norveç, Hollanda, İsrail ve Malezya'nın sentezi.

Türk Devletleri CERN (Cenevre) ve JINR (Dubna) benzeri ortak araştırma laboratuvarları kurmalıdır. Bunun ilki Türk Hızlandırıcı Kompleksi (TAC – Turkic Accelerator Complex) olabilir. 1993 yılında önerilen TAC projesi ile ilgili çalışmalar 1997 yılından itibaren DPT (Kalkınma Bakanlığı) desteği ile sürmektedir. Bugün bu projede 10 Türk üniversitesi iştirak ediyor. **Türk Konseyi** bu projeyi destekler, ise Azerbaycan ve Kazakistan başta olmakla, diğer Türk Cumhuriyetlerin üniversiteleri ve araştırma kurumları TAC çalışmalarına katılabilir.

Önemli Not: Maalesef, TÜBİTAK'ın işbirliği anlaşması yaptığı ülkeler arasında Türk Cumhuriyetleri yoktur. Yine maalesef, 2000 yılında kurulan TÜDNAEM 2011 yılında TAEK yönetimi tarafından kapatıldı. 2000-2008 yıllarında iki yılda bir düzenlenen Avrasya Nükleer Bilimler ve Uygulamaları Konferansları 2010 yılından itibaren yapılmıyor...

4. Son Söz

Güçlü Türk Dünyası, Dünya dengeleri ve İnsanlığın huzur ve refahı için şarttır. Etkin bir AR-GE modeli geliştirip hayata geçirmesek gülcü olmamız ve çağdaş uygarlığa layık katkıda bulunmamız bir hayal olarak kalacaktır. **Türk Konseyi** bu görevi üstlenmek zorundadır. **STK**'larımız bu sürece, özellikle Türk gençliğinin İlim-İrfan'a yönelmesi kapsamında, azami destek vermeli-dir.

Son olarak:

- **Yüksek Teknoloji olmadan Kalkınma olmaz**
- **Bilim olmadan Yüksek Teknoloji olmaz**
- **Fizik olmadan Bilim olmaz**
- **Hızlandırıcılar olmadan Fizik olmaz**

Türk Dünyasında hızlandırıcı merkezleri başta olmak üzere Ulusal Laboratuvar sistemi en kısa zamanda kurmalıyız !!

İlim-İrfan'a ve onun ayrılmaz parçası olan Bilim-Teknolojiye en azından petrol ve gaz boru hatları kadar önem vermeliyiz !!

Bilim ve Teknoloji, Türk Zirvesi toplantılarında gündeminin ilk sıralarında yer almalıdır !!

Kaynaklar

1. S. Sultansoy, *Türk Dünyası Bilim ve Teknolojinin Neresinde?*, Dünya Türk Forumu "Türk Konseyi, Türk Diasporası ve Sosyo-Ekonomik İşbirliği" (Editör Dr. Almagül İsina), TASAM Yayınları, İstanbul, 2012, ss.299-308.
2. Muhammed Abdus Salam, *Highlights of Science for Turkey*, Speech at the Symposium on "Turkey in the year 2000", İstanbul, 5-7 November 1986.
3. S. Sultansoy, "*Regional project for elementary particle physics: linac-ring type c- τ -factory*", Turkish Journal of Physics 17 (1993) 591.
4. S. Sultansoy, *Accelerator Technology for the Mankind*, Invited Talk at the Fourth Eurasian Conference on Nuclear Science and its Applications, Baku, Azerbaijan, 31 October - 03 November, 2006.
4. TAC Projesinin web sayfası: <http://hte.ankara.edu.tr/>

Ek: Türkiye ve Türk Dünyasının kalkınması açısından elzem olduğunu düşündüğümüz somut önerilerimiz (H. Halilova, S. Sultansoy, Haber Ajanda 66, Mayıs 2010):

1. Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri Gayri Safi Milli Hasıllarının (GSMH) **2015 yılında en az %2'ni, 2020 yılından itibaren en az %3'nü** AR-GE'ye ayırmalıdır.

2. Toplam AR-GE harcamalarının **en az %5'i ortak projelere ayrılmalıdır**. Bu amaçla **AB Çerçeve programları benzeri** bir yapılanma oluşturulabilir.

3. Ankara'nın yakın civarında **ilk Türk Bilim Kenti** (ATAM Projesi) en kısa zamanda kurulmalıdır. Burada, Japon modelinde (Tsukuba Bilim Kenti) olduğu gibi, öncelikli alanlarda bağımsız ulusal araştırma merkezleri yerleştirilmelidir. Türk Dünyasında çalışan ileri düzey bilimciler bu merkezlerde yapılacak araştırmalara sistemli bir şekilde katkıda bulunmalıdır.

3a. Bilim Kentleri sistemi Türk Dünyasına yayılmalıdır

4. Türk Hızlandırıcı Kompleksinin kurulması için azami destek verilmelidir. Benzer projeler diğer öncelikli AR-GE alanlarında da geliştirilmelidir.

5. CERN (Avrupa Nükleer Araştırmalar Merkezi) başta olmakla AB, ABD, Japonya ve Rusya'nın ileri araştırma merkezlerine doğrudan katılım sağlanmalıdır.

6. Bilim ve Teknolojinin tüm alanlarında **ortak terminoloji** oluşturulmalıdır.

7. Bilim ve Teknoloji ile ilgili metinlerin Türk lehçeleri arasında bilgisayar ortamında otomatik çevrilmesi için programlar geliştirilmelidir.

8. Ortaokul düzeyinden üniversite düzeyine tüm öncelikli alanlarda çeşitli kapsamda (popüler, derslik, bilimsel monografi) kitaplar yazılmalı ve/veya yabancı dillerden Türkçeye çevrilmelidir.

9. Türkiye ve Türk Cumhuriyetlerinde **Bilim ve Teknoloji bakanlıkları** kurulmalıdır.

10. AR-GE'nin hukuksal altyapısı gelişmiş ülkeler düzeyine ulaştırılmalıdır.

11. **TÜBİTAK ve TAEK Türk Cumhuriyetleri** ile etkin işbirliği sistemi kurulmalıdır.

12. Türk Devletleri Bilim Konseyi kurulmalıdır.

KÜRESEL KAMU DİPLOMASİSİNDE TÜRK DİASPORASI-2023 PERSPEKTİFİ TÜRK DİASPORASI İÇİNDE KKTC’NİN YERİ VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ

Hakkı ATUN

DAÜ-SAM Başkanı

KKTC Eski Başbakanı ve Meclis Başkanı

Sayın Başkan, Muhterem Konuklar,

Sözlerime başlamadan önce tüm sayın katılımcıları saygı ile selamlayarak hepinize Hoş Geldiniz derken “2. Dünya Türk Forumu”na katılmaktan büyük bir onur duyduğumu belirtmek isterim. TASAM’ın değerli Başkanı Sayın Süleyman ŞENSOY’a nazik davetinden dolayı teşekkürlerimi sunar, Forum’un başarılı geçmesi ve hayırlı olmasını dilerim.

Elli yaşına basan “Kıbrıs Sorunu” hakkında hepinizin yeterli bilgi sahibi olduğunuza inanıyorum. Bu nedenle bana da söz hakkı verilen bu oturumda sorunun içeriğini anlatmaktan çok bugün gelinen noktaya değinmek isterim. Özellikle, inatla ve ısrarla verilen sözlere rağmen, Nisan 2004 Annan Planı Referandumu sonrasında Devletimize bir statü verilmemesine ve üzerimizdeki ambargoların kaldırılmamasına karşı, Kamu Diplomasisi sürecini işleterek, diğer dünya ülkeleri ve özellikle Türk ve İslam dünyası ile ilişkilerimizi ve varlığımızı sürdürmek yönünde neler yaptığımızı sunmaya çalışacağım.

Hatırlayacağımız gibi 2004 Nisan’ında yapılan Referandumda Rum Halkının yüzde 75’e varan “Hayır”ına karşılık, Türk Halkının yüzde 75’i Annan Planına “Evet” demiştir. Gerek Türk Hükümetinin, gerekse AB ve BM’nin de

beklentisi aslında bu yöndeydi. Kıbrıs Türk Halkının “evet” demesi halinde yepyeni bir sürecin başlayacağı, üzerimizdeki baskıların ve izolasyonların kaldırılacağı sözü verilmişti. Ancak Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri’nin Güvenlik Konseyine bu yönde sunduğu rapor görüştürülmemiş, AB ise Referandum öncesi takındığı olumlu tavrından, verdiği sözlerden vazgeçmiş, genişlemeden Sorumlu AB Bakanı Verheugen “kandırıldım” demiştir. Kırk yıllık sorunu bir çözüme götürebilecek süreç böylece sabote edilmiştir. Bu yetmezmiş gibi cezalandırılması gereken Rum İdaresi AB’ye alınmış ve koca Türkiye’nin AB’ye katılım sürecine taş koymuş, Fasılların açılmasını engellemiş, dünyada görülmemiş şantaj oyunlarına başvurmuştur.

Bu tıkanık durum hala devam etmekte, koskoca AB Yunan ve Rum idaresinin oyunlarına boyun eğmekte bu çirkin politikaları sürdürmesine adeta alet olmaktadır. İnsan haklarına saygılı demokrasi şampiyonu AB’nin, bu davranışlara tevessül etmesini anlamakta zorluk çekmekteyiz.

Gelin görün ki bu insafsız davranışlarına karşın adeta bir “ilahi adalet” tecelli etmiş ve Yunanistan ve Kıbrıs Rum İdaresi eşine ender rastlanan bir ekonomik krizin içine yuvarlanmış, AB’nin finansal yardımına el açarak ortaya konan koşullarla cebelleşir duruma düşmüşlerdir. Kıbrıs Rum Halkı geçen hafta yeni bir Cumhurbaşkanı seçmiş ve kurduğu yeni Hükümet AB Troykasının öne sürdüğü ağır koşulları Meclislerinde görüşerek reddetmek zorunda kalmıştır. Halkın gösterdiği tepki karşısında halen Güney’de siyasi ciddi bir belirsizlik yaşanmaktadır. BM Genel Sekreteri özel temsilcisi ise taraflar arasında yeni bir görüşme sürecini başlatmaya çalışmaktadır.

Bu siyasi ve ekonomik krizin yarattığı belirsizlik ve hüküm süren istikrarsızlığa ilaveten Kıbrıs Rum İdaresinin Kıbrıs’ın Güney’indeki denizlerde saptanan hidrokarbon yataklarını parselleyerek, Mısır’a, Lübnan ve İsrail ile işbirliğine girerek ve uluslararası şirketlere ihaleler yaparak sondaj çalışmalarını başlatması, Kıbrıs Sorununa yeni bir boyut getirmiştir. Elde edilecek bu kaynaklar üzerinde Kıbrıs Antlaşmalarına Dayalı olarak eşit ortak olan Kıbrıs Türk Halkının da hakları vardır. Türkiye’nin de gerek Garantör Devlet, gerekse kıta sahanlığı nedeniyle bu konuda söz hakkı mevcuttur. BM’nin başlatmaya çalıştığı yeni görüşme sürecinde bu çok ciddi ve önemli konuda gündemde yer alacaktır.

Türkiye’nin ulusal davası haline gelen Kıbrıs Sorununda bulunduğumuz noktaya kısaca değindikten sonra, uluslararası siyasi tanınmamışlığa karşın

devletimizin varlığını ve dünya ile ilişkilerini sürdürmesi yönünde kamu diplomasisi Türkiye Dışişlerinin de desteğini alarak etkili ve başarılı bir biçimde sürdürülmektedir. Yetkili kamu kuruluşlarımız olarak Belediyelerimiz, Sanayi ve Ticaret Odalarımız, Mühendis ve Mimar Odalarımız, Üniversitelerimiz, Spor Federasyonlarımız, Turizm Şirketlerimiz ve sayısı yüzlere varan sivil toplum kuruluşlarımız dış dünya ile devletimize ve halkımıza yakınlık gösterip destek veren başta Türkiye olmak üzere Türki ve İslami Devletlerle dinamik bir temas ve etkileşim içindedir.

Devletimizin kuruluşundan bu yana geçen 40 yıllık süreç içerisinde büyük bir ilerleme kaydedildiğini, tanınmamız yönünde önemli bir gelişme içine girdiğini, örnekleri ile söylemek mümkündür. 400 yıldan beri üzerinde yaşadığımız ve devlet kurduğumuz bu topraklardan atılıp götürülemeyeceğimize göre elbette kökleşip, gelişip kendimizi dünyaya kabul ettireceğiz. Bundan daha doğal ne olabilir? Elbette bir destan yaratmış Kıbrıs Türk Halkı olarak bizimde yaşama ve var olma hakkımız vardır. En büyük desteğimiz ve güven cemiz olan Anavatan Türkiye’de yanı başımızdadır.

Kamu Diplomasisi kapmasında yaptıklarımız ve yapmaya çalıştıklarımız hakkında daha bir ayrıntıya girerek şunları söyleyebilirim:

Başta KKTC’yi tanıyan yegane ülke olan Türkiye’de Ankara Büyükelçiliği olmak üzere New York, Washington, Londra, Brüksel, Roma, Cenevre gibi büyük dünya başkentlerinde ve bir çok Türki ve Müslüman Devletlerinde siyasi, ticari, turizm, eğitim-kültür ve konsolosluk hizmetleri veren toplam 28 ülkede temsilciliklerimiz mevcuttur. (Bakınız Ek 1)

TASAM’ın şemsiyesi altında düzenlenen 3. Uluslararası Balkan Kongresinde sunduğum tebliğde belirttiğim gibi Sivil Toplum Kuruluşlarımızın Balkanlarda gerçekleştirdiği etkinlikler, örneğin daha yeni kurulun Makedonya’da Kıbrıs-Balkanlar-Avrasya Türk Edebiyatları Vakfının gerçekleştirdiği edebiyatşir Sempozyumu ile başlayan süreç, devam ederek tam bir kurumlaşmaya gidilmiştir. Balkanlarda başlayan bu kültürel ilişki ve işbirliği ciddi ve samimi biçimde devam etmiş ve kısa ismi KIBATEK olan Vakıf, Saraybosna’da 24-29 Mart 2012’de XXII. Uluslararası Edebiyat Şöleni gerçekleştirilmiştir. KIBATEK son olarak geçen hafta 20-24 Mart tarihinde Gazimağusa Doğu Akdeniz Üniversitesi ile Girne’de Girne Amerikan Üniversitesinde XXIV. Uluslararası Edebiyat Şölenini (Edebiyatta Bahar) düzenlemiştir.

KIBATEK ayrıca üç ayda bir “Türk Dili Edebiyat ve Çeviri Dergisi” Turnalar adı altında KKTC’de bir dergi yayınlamaktadır. Turnaların her sayısının da 15-20 ülkeden bilim adamı, yazar ve şairlerin eserlerine yer verilmekte ve dergi 30 ülkeye dağıtılmaktadır. Bugüne kadar 49 sayısı yayımlanan Turnalar Dergisi sayesinde birçok ülkede KKTC edebiyatını tanıtıcı yayınlar yapılmış, Azerbaycan’da Kuzey Kıbrıs Şiir Antolojisi yayımlanmıştır. (KIBATEK tarafından gerçekleştirilen etkinliklerle ilgili bakınız Ek 2.)

Ekonomimizin lokomotifi durumunda olan turizm sektörü son yıllarda yatak kapasitesinin artması ile olumlu bir atılım içine girmiştir. Rumların tüm engellemelerine rağmen Londra’dan Moskova’ya kadar düzenlenen Turizm Fuarlarına Bakanlık ve Turizm Acentelerimiz katılmakta ve güzel ülkemizi pazarlayabilmektedir.

Sanayi ve ticaret sektörü itibarıyla hemen hemen dünyanın her ülkesi ile ticari ilişki içine girebilmekteyiz. AB’nin onayladığı Yeşil Hat Tüzüğü ile Ticaret Odamız dünya ile ve Güney Kıbrıs’la ilgili ticareti yönlendirmekte ve ürünlerimizin Güney’e ve dış dünyaya ihracını sağlamaktadır.

Ünlü piyanistimiz Rüya Taner’in yine Makedonya konseri ile başlatmış olduğu kültürel süreç kesintisiz devam etmekte ve Helsinki’den Viyana’ya, Brüksel’den Şili’nin Başkenti Santiago’ya kadar uzanmaktadır. Makedonya’da başlayan kültürel ilişkiye paralel olarak belediyelerimiz bir araya gelerek Gazimağusa - Struga Belediyeleri ile Güzelyurt-Makedonya Kalkandelen kardeş şehir ilişkisi kurulmuştur. Belediyelerimiz ile daha bir çok diğer ülke belediyeleri arasında kurulan ilişkiler devam etmektedir. Organize edilen mevsimsel ve yıllık spor karşılaşmaları, festival ve şöenlerde karşılıklı ziyaretlerle çok renkli folklorik ve sportif etkinlikler yer almaktadır. Belediyeler Birliğimiz, Avrupa’nın ve Müslüman ülkelerin Belediyeler Birliğinin resmi üyesi olarak toplantılarına katılmaktadırlar.

Ülkemizde ikisi Türkiye’nin en iyi iki üniversitesi olmak üzere yedi üniversite bulunmakta ve bu üniversitelerde kırk binin üzerinde talebe eğitim görmektedir. Bu üniversitelerin gerek eğitim verdikleri yetmiş değişik yabancı ülke öğrencileri vasıtası ile gerekse diğer yabancı üniversitelerle yürüttükleri temas ve işbirliği ile ülkemizin tanıtımında ne büyük bir rol oynadıkları ortadadır. Örneğin Doğu Akdeniz Üniversitesi rektörlüğüne bağlı başkanı bulunduğum Stratejik Araştırmalar Merkezi son 10 yılda Türkiye, Birleşik Arap Emirlikleri Bahreyn Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan Üniversiteleri ile işbirliği Pro-

tokolleri imzalamıştır. Merkezimiz düzenlendiği uluslararası konferanslarda Ortadoğu, Orta Asya, Avrupa Birliği ve Balkan ülkeleri ile KKTC'nin "Siyasi, ekonomik ve stratejik konularda ilişkilerini bilimsel bir bakışla irdelemiş ve sunulan tebliğleri kitaplaştırmıştır. Üç gün devam eden bu konferanslara Amerika, İngiltere, Fransa dahil bir çok yabancı ülkeden akademisyenler katılmıştır. Konferanslarla ilgili neşredilen kitaplar (Report of Proceedings) Merkezimizden temin edilebilir.

Birleşmiş Milletlerce ve Avrupa Birliğince tanınmışlığını tepe tepe kullanarak KKTC'ye ve Kıbrıs Türk Halkına her alanda göz açtırmayan Kıbrıs Rum İdaresinin bu haksız ve insafsız tutum ve politikalarına karşın Kıbrıs Türk tarafı ve Türkiye büyük bir sabır ve metanetle bir yandan görüşmelere olumlu yaklaşırken, diğer yandan da kamu diplomasisini en etkili ve verimli biçimde kullanmakta ve Türki ve Müslüman Devletlerle artan biçimde temas ve işbirliğini yürütmektedir.

Yukarıda verdiğim somut ve çarpıcı örneklere ve izahata ek olarak aşağıda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Türk Diasporası içindeki yerine ve Müslüman ülkeler nezdindeki etkinliklerine değinmeye çalışacağım.

KKTC ile Türki Devletler aralarında ırk, din, dil ve ortak kültür birliği bulunan devletlerdir. KKTC'nin Arap ülkelerine ve Azerbaycan ile Kazakistan'da dış temsilcilikleri bulunmakta ve temsilciler görevlendirilmektedir. Türki Devletlerle geliştirilen işbirliği doğrultusunda özellikle eğitim alanında protokoller imzalanmış ve Dışişleri Bakanlığımız ve Üniversitelerimiz tarafından kendirline burs imkanı sağlanmıştır. Üniversitelerimiz ile Türki Devletler arasında ve Türki Devletlerin eğitim kurumları ile eğitim, kültür, bilim ve sanat ilişkilerini geliştirme amaçlı işbirliği protokolleri imzalanmış ve doğrudan ilişkiler tesis edilmiştir. Üniversitelerimiz tarafından organize edilen konferans ve forumlara Türki devletler tarafından ilgi gösterilmekte ve katılım sağlanmaktadır. Örneğin Doğu Akdeniz Üniversitesinin düzenlemiş olduğu Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, Yakın Doğu Üniversitesinin düzenlenmiş olduğu Türk Dünyası Ekonomi, Bilişim ve Kültür Formu gerçekleştirilmiştir. Üniversitelerimiz ve çeşitli kuruluşlarımız Türk Devletlerinde düzenlenen çeşitli fuarlara katılarak temsil edilmekte ve işbirliği ortamının geliştirilmesi için çalışmalarda bulunmaktadırlar. Üniversitelerimizden yetkililer çeşitli temaslarda bulunmak ve düzenlenen kurultay, seminer ve kongreye katılmak ve konferanslarda akademik bilgi sunmak üzere Türki Devletlere ziyaretler gerçekleştirmektedirler.

İslam Birliği Teşkilatı çatısı altında da Türki Devletlerle ilişkiler çeşitli seviyelerde sürdürülmekte ve işbirliği ortamları yaratılmaktadır. Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesinde bulunan Gençlik Dairesinin düzenlemiş olduğu etkinlikler ve organizasyonlar çerçevesinde Türk dünyası ülkelerinden ülkemize çeşitli folklor grupları etkinliklere katılmak üzere gelmekte ve ülkemizden çeşitli folklor grupları da bu ülkelerde organize edilen etkinliklere katılmaktadırlar. Bu çerçevede ülkemizde gerçekleştirilen Halk Dansları Festivallerine ve etkinliklerine Türk Devletlerinden ekipler katılım göstermektedirler. Ülkemizde her yıl Gençlik Dairesi tarafından gençlik kampları düzenlenmekte ve bu kamplara Türki Devletlerden öğrenciler katılmaktadır. Geçen yıl düzenlenen Kantara Gençlik Kampını Azerbaycan Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından seçilen 28 kişilik bir heyet katılmıştır.

2012 Aralık ayında Azerbaycan ile KKTC arasında karşılıklı olarak gerçekleştirilen etkinlikler çerçevesinde Azerbaycan milletvekilleri ülkemizi ziyaret ederek üst düzey temaslarda bulunmuşlardır. Ülkemizden de Milli Eğitim, Gençlik ve Spor Bakanı Mutlu Atasayan ve beraberindeki milletvekili heyeti Azerbaycan'da resmi temaslara gerçekleştirmişlerdir. 2012 yılında Kırgızistan Meclis Başkan Yardımcısı ve iki milletvekili ülkemizde üst düzey temaslarda bulunmuşlar ve iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi hususunda mutabakata varmışlardır. Dünya Azerbaycanlılarının Dayanışma Günü çerçevesinde Yakın Doğu Üniversitesinde KKTC Azerbaycan Kültür Merkezi ve YDÜ Azerbaycanlı Öğrenciler Birliği tarafından "Azerbaycan Gecesi" düzenlenmiştir. 2012 Aralık ayında, Doğu Akdeniz Üniversitesinde Azerbaycan – Kuzey Kıbrıs Dostluk Topluluğu ve Doğu Akdeniz Üniversitesi İşbirliği ile "Azerbaycan - Geçmişten Geleceğe" konulu değerlendirme paneli gerçekleştirilmiştir. Panele Azerbaycan'dan ve KKTC'den üst düzey heyetler ve akademisyenler katılmışlardır.

Türki Devletlerde gerçekleştirilen Turizm Fuarlarına Turizm Bakanlığı-mızdan heyetler katılmaktadırlar. Türki Devletler ile imzalanan Turizm Teşvik Anlaşması uyarınca bu ülke vatandaşlarının KKTC'ye turist olarak gelmeleri teşvik edilmektedir.

27 Mart Dünya Tiyatrolar günü nedeniyle Kıbrıs Türk Devlet Tiyatrolarının davetlisi olarak KKTC'ye gelen Azerbaycan Oyun Çocuk Tiyatrosu Lefkoşa'da Atatürk İlkokulu öğrencilerine "Kuzey Kıbrıs'a selam getirmişem" adlı tek kişilik oyunu sergilemişlerdir. Özellikle Azerbaycan ile ilişkiler en üst düzeyde sürdürülmekte ve karşılıklı olarak üst düzey ziyaretler ve akti-

viteler gerçekleştirilmektedir. Diğer Türki Devletlerle ilişkiler ise toplu olarak gerçekleştirilen etkinlikler ve faaliyetler düzeyinde sürdürülmektedir. Örneğin her yıl şirin Girne kasabamıza bağlı Bellapais manastırı tarihi mekanında TÜRKSOY günleri düzenlenmekte ve Türk dünyasının her köşesinden klasik müzik ve opera sanatçıları konserler vermektedirler. Ayrıca yine aynı mekanda KKTC Müzik Vakfı tarafından her yıl “Kuzey Kıbrıs Uluslararası Müzik Festivali” düzenlenmekte ve dünyanın her yanından klasik müzik ve opera sanatçıları artık kurumlaşmış bu festivale katılmaktadırlar. Piyana sanatçımız Rüya Taner’in müzik elçimiz olarak çeşitli dünya kentlerinde verdiği konserlerle ülkemizin hem ismi duyulmakta hem de müzik sanatçıları ile temas ve işbirliği sağlanmaktadır. Dolayısıyla ülkemizde düzenlenen müzik etkinliklerine de zengin bir sanatçı katılımı sağlama olanağı yaratılmaktadır. Kızımız Rüya ile ne kadar övünsek azdır.

Sonuç olarak KKTC Küresel Diplomasisi çerçevesinde hem birçok dünya ülkeleriyle hem de özellikle Türk Diasporası içinde birçok alanda hatırı sayılır ilişkiler kurmakta ve ilerlemeler kaydetmektedir. Böylece geleceğe ümitle bakabilmekteyiz. En büyük beklentimiz başta Türk Devletlerinin Kıbrıs Türk Halkına ve Devletine daha somut siyasi destek vermesi ve daha cesur davranmalarıdır. Teşekkür eder en derin saygılarımı sunarım.

- Ek 1 -**KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI
DIŞ TEMSİLCİLİKLER LİSTESİ**

1-	KKTC ANKARA BÜYÜKELÇİLİĞİ – Büyükelçi, diplomatik statü
2-	KKTC ABU DHABI TİCARET VE TURİZM OFİSİ – Ticari, Turizm ve konsolosluk faaliyetleri
3-	KKTC BAHREYN MANAMA TİCARET VE TURİZM OFİSİ - Ticari, Turizm ve konsolosluk faaliyetleri
4-	KKTC BAKÜ TEMSİLCİLİĞİ – Siyasi, Ticari, Turizm ve konsolosluk faaliyetleri
5-	KKTC BERLIN TEMSİLCİLİĞİ - Ticari, Turizm ve konsolosluk faaliyetleri
6-	KKTC BRÜKSEL TEMSİLCİLİĞİ – Siyasi, Ticari, Turizm ve konsolosluk faaliyetleri
7-	KKTC CENEVRE TEMSİLCİLİĞİ – Siyasi, Ticari, Turizm ve konsolosluk faaliyetleri
8-	KKTC DOHA (KATAR) TİCARET VE TURİZM OFİSİ - Ticari, Turizm ve konsolosluk faaliyetleri
9-	KKTC ISLAMABAD TEMSİLCİLİĞİ – Siyasi, Ticari, Turizm ve konsolosluk faaliyetleri – diplomatik statü
10-	KKTC İSVEÇ (STOCKHOLM) TEMSİLCİLİĞİ - Ticari, Turizm ve konsolosluk faaliyetleri
11-	KKTC KIRGIZİSTAN BIŞKEK EKONOMİ VE TURİZM OFİSİ - Ticari, Turizm ve konsolosluk faaliyetleri
12-	KKTC KUVEYT TİCARET OFİSİ – Ticari ve konsolosluk faaliyetleri
13-	KKTC LONDRA TEMSİLCİLİĞİ – Siyasi, Ticari, Turizm, Eğitim ve konsolosluk faaliyetleri
14-	KKTC MUSKAT TİCARET VE TURİZM OFİSİ - Ticari, Turizm ve konsolosluk faaliyetleri
15-	KKTC NEW YORK TEMSİLCİLİĞİ – Siyasi ve konsolosluk faaliyetleri
16-	KKTC ROMA TEMSİLCİLİĞİ – Siyasi, Kültürel, Ekonomik ve konsolosluk faaliyetleri
17-	KKTC TEL AVIV TİCARET VE TURİZM OFİSİ – Turizm, Turizm ve konsolosluk faaliyetleri
18-	KKTC WASHINGTON TEMSİLCİLİĞİ – Siyasi ve konsolosluk faaliyetleri

- EK 2 -

I. Şölen	Gazimağusa – KKTC	3-6 Mart 1998	DAÜ
II.Şölen	Karşıyaka/İzmir-Türkiye	Ekim 1998	Karşıyaka Belediyesi
III.Şölen	Köstence – Romanya	1999	Türk ve Tatar Dernekleri
IV.Şölen	Struga-Makedonya	2000	Struga Belediyesi
V.Şölen	Türkistan-Kazakistan	2002	Türk-Kazak Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi
VI.Şölen	Akmescit-Kırım	2002	Pedagoji Üniversitesi
VII. Şölen	Bakü-Azerbaycan	2003	Baku Asya Üniversitesi
VIII.Şölen	Çanakkale-Türkiye	2003	18 Mart Üniversitesi
IX.Şölen	Bükreş-Romanya	2004	Romanya-Tatar Birliği
X.Şölen	Kiev-Ukrayna	11-16 Mayıs2005	Kiev Devlet Üniversitesi
XI.Şölen	Lefkoşa-KKTC	21-26 Ekim 2005	YDÜ
XII.Şölen	Bakü-Azerbaycan	9-16 Mayıs 2006	Bakü Asya Üniversitesi – Antakya Mustafa Kemal Üniversitesi
XIII.Şölen	Adana, Antakya-Türkiye Halep, Şam- Suriye	Kasım 2006	Çukurova Üniversitesi – Antakya Mustafa Kemal Üniversitesi
XIV.Şölen	Kişinev –Moldova	10-16 Ekim 2007	Moldova Bilimler Akademisi
XV.Şölen	Antalya-Türkiye	28 Nisan 1 Mayıs 2008	Akdeniz Üniversitesi
XVI.Şölen	Hamburg-Almanya	3-10 Mayıs 2009	Hamburg Türk
XVII.Şölen	Kosova (Arnavutluk ve Makedonya)	13-18 Ağustos 2009	Balkan Aydınları ve Yazarları Derneği
XVIII.Şölen	Bodrum	25 Eylül -1 Ekim 2009	Marmara Üniversitesi
XIX.Şölen	Almanya-Türkiye	7-11 Nisan 2010	Alanya Belediyesi, Alanya Turistik Tesisler Derneği
XX. Şölen	Bilecik	25-27 Nisan 2011	Bilecik Üniversitesi
XXI. Şölen	Alanya	16-20 Kasım 2011	Alanya Belediyesi, Alanya Turistik Tesisler Derneği
XXII. Şölen	Saraybosna	27 Mart – 1 Nisan 2012	Balkan Aydınları ve Yazarları Derneği
XXIII. Şölen	İstanbul	8-9 Kasım 2012	KT Kültür Derneği

IRAK TÜRKLERİNİN SİYASİ GELECEĞİ

Dr. Habib HÜRMÜZLÜ

Hukukçu ve Yazar

Ortadoğu Analiz Dergisi Başyazarı ve ORSAM Danışmanı

Irak devleti kurulduğundan beri (1921) İngiliz emperyalizmin etkisiyle, Irak Türklerine (Türkmenler) karşı düşmanca hareket etmiştir. Irak Türkleri 2003 yılına kadar geçen değişik rejimler tarafından hep dışlanmışlardır ve hakları çiğnenmiştir. Bu süre içinde Irak Türklerine karşı 10'dan fazla katliam uygulanmış, birçok değerli insanları ve liderleri öldürülmüş ya da idam edilmiş, arazileri ve mülkleri ellerinden gasp edilmiş ve her türlü siyasi haklardan mahrum bırakılmışlardır. Bu uygulamaların en şiddetlisi de 35 yıl süren Saddam döneminde gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra, Irak'ta çıkan Anayasalarda da Türkmenler yok sayılmıştır. Kraliyet dönemi devrildikten hemen sonra (1958) değişik rejimler tarafından çıkarılan Anayasalarda Irak'ın Arap ve Kürtlerden oluştuğu vurgulanarak Türkmen halkı hep göz ardı edilmiştir. Baas rejimi tarafından Türkmen bölgelerini Araplaştırmak amacıyla insan hakları kurallarına aykırı katı bir asimilasyon politikası uygulanarak Irak'ın güneyinden getirilen binlerce Arap aile Kerkük şehri başta olmak üzere Türkmen bölgelerine yerleştirilmiş, 70'e yakın Türkmen köyü ve kasabası yıkılmış ve sakinleri Arap bölgelerinde zorla iskan ettirilmiştir. Bu uygulamalar 2003 yılında ABD güçlerinin Irak'ı işgal etmesine kadar sürmüştür. Söz konusu tarihten sonra, kısmen de 1 Mart tezkeresinin meclisten geçmemesinin bir sonucu olarak Türkmen bölgeleri ABD işgalinin yanı sıra Kürt partileri tarafından organize edilen bir Kürt akınına ve hatta işgaline uğramıştır. Sadece Kerkük şehrinde 2 yıl içerisinde 800.000'i aşan Kürt şehirde yerleştirilmiştir. Irak Türklerinin merkezi olan Kerkük'ün yönetimi de Kürt partilerinin eline geçmiştir. Şöyle ki on yıldan beri vali, belediye başkanı, polis ve emniyet güçleri komutanlığı, şehirdeki 25 devlet dairesinden 24'ü Kürt kökenli genel müdürler tarafından

yönetilmektedir. Devrik rejim zamanında olduğu gibi bu sefer Türkmenlere ait ev, arsa ve araziler Kürtlerin istilasına uğramıştır. 10 yıl içinde meydana gelen Türkmen ev ve iş yerlerini bombalama, Türkmenlere yönelik adam öldürme ve fidye karşılığı adam kaçırma olaylarından birisinin bile faili yakalanıp adalete teslim edilmemiştir. Bütün bu durumlar karşısında merkezi hükümet seyirci kalmayı yeğlemiş ve bu hususta caydırıcı hiçbir tedbir almamıştır.

Türkmenlerin asimile edilmeleri amacıyla değişik zamanlarda Türkmen bölgelerini birbirinden ayırma politikası uygulanmıştır. Irak'ın en büyük ilçesi olan Türkmen Telaar ilçesi Musul vilayetine, Hanekin, Mendeli, Karatepe, Kızlarabat gibi ilçe ve nahiyeler zaten Diyala vilayetine ve Aziziye, Bedre ve Cassan bibi Türkmen yerleşim bölgeleri Kut vilayetine bağlı iken, bu sefer Baas rejimi tarafından Kifri ilçesi Diyala vilayetine, Tuzhurmatu ilçesi Salahattin ilçesine bağlanmıştır. Böylece coğrafya ve bölme politikaları Türkmen halkını en azından toprak bütünlüğünden yoksun bırakmıştır. Türkmenlerin yerleşik halk olmaları, kültür ve eğitim düzeylerinin yüksek olması, bu açığı kapatmayı kısmen başarmıştır.

Burada, durumun sadece bu kara tabloda ibaret olmadığını da vurgulamamız gerekir. Madalyonun öbür yüzüne bakılırsa, 2003 tarihinden sonra Irak Türkmenlerinin siyasi geleceğine ışık tutacak bazı olumlu gelişmeler meydana gelmiştir. 2005 yılında onaylanan Irak Anayasasında Türkmenlerin tarihinde ilk defa olarak Irak'ın değişik halklardan oluştuğu gerçeğine yer verilmiş ve Türkmenlere kısıtlı da olsa bazı anayasal haklar tanınmıştır. Türkmenlerin çoğunlukta olduğu bölgelerde Türkmencenin resmi dil olarak tanınması ve devlet okullarında Türkçe tedrisata izin verilmesi gibi konular tanınan hakların bir kısmıdır.

Bu olumlu gelişmenin sonucunda devlet tarafından Türkmenlerin çeşitli bölgelerinde yüzün üstünde Türkçe eğitim veren okul açılmıştır. Anayasanın bir uygulaması olarak da Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde bir "Türkmence Eğitim Genel Müdürlüğü" ihdas edilmiştir.

Türkmenlerin siyasi geleceğini oluşturacak pek çok faktör vardır. Bunların çoğu Türkmenlerin iradesi dışında cereyan etmektedir. Bu faktörleri iç ve dış faktörler olarak ikiye bölebiliriz.

İç faktörlerin başında Irak'ı siyasi kaosa sürüklemekte büyük rolü olan 2005 Irak Anayasası gelir. Bu anayasa, Irak'ın bir federal devlet olduğunu vurgulamış, Kürt bölgesi federasyonunu yasallaştırmış ve Irak'ın bölünmesine ve parçalanmasına zemin hazırlamıştır. Anayasa, getirmiş olduğu 140. mad-

desiyle Irak Türkmenlerinin merkezi olan petrol zengini Kerkük vilayetinin üç aşamalı olarak Kürt federe bölgesine ilhak edilmesinin kapısını aralamıştır. Ancak Anayasaya göre bu aşamaların 2007 yılının sonunda bitmesi gerekirken hiçbiri gerçekleşmemiş ve belirli bir takvime bağlanan bu anayasal madde ömrünü tüketmiştir. Ancak Iraklı Kürt partileri hala bu maddenin uygulanması ve Kerkük'ün Kürt bölgesine ilhak edilmesi için çareler aramaktadırlar.

Amerika'nın 2003 Nisanı'nda Irak'ı işgal etmesi ve ülkede etnik ve mezhepsel ayırım politikası uygulaması nedeniyle Irak ve Irak halkı şu anda üçe bölünmüş durumdadır; Kuzeyde bir Kürt oluşumu, güneyde Şii oluşumu ve batı ve kuzey batıda bir Sünni oluşumu meydana gelmiştir. Parlamento seçiminde çoğunluğu kazanamayan başbakan Nuri El- Maliki'nin kurduğu "Kanon devleti" ittifakı, ABD'nin ve İran'ın ortak desteğiyle hükümeti kurmayı başarmış ve ülkeyi yedi yıldan beri yönetmeye devam etmiştir. Her ne kadar kurulan hükümet bir "Ortaklık" iktidarı ise de, hükümetin politikaları hemen hemen tüm siyasi güçler tarafından eleştirilmektedir. Böylece de burada ilginç bir durum meydana çıkmıştır, zira bu siyasi güçlerin tamamı hem iktidarın kurduğu koalisyon hükümetinde ortaklırlar, hem de muhalefette yerlerini almaktadırlar.

Irak Türkmenleri uzun yıllar dışlandıktan sonra 2003'ten sonra siyasi sahada yavaş yavaş yerlerini almaya başlamışlardır. İlk parlamento seçiminde politika hayatına bir milletvekili ve bir bakanla katılmışken, Türkmenlerin şu anda 10 milletvekili ve kabinede 3 bakanları vardır.

Şu anda Şii iktidarı döneminde Türkmenlere karşı birbirine tamamen zıt olan iki ayrı uygulaması vardır. Bu uygulama ve yaklaşımın olumlu tarafının sonucunda Türkmen halkı eskiye göre bir hayli anayasal ve hukuki kazanımlar elde etmiştir. Türkmenlerin varlığı, uzun yılların dışlanması ve yok addedilmesinden sonra, Anayasada tespit edilmiştir. Anayasaya göre Türkçe (Resmi dilde Türkmençe) Türkmenlerin yoğunlukta yaşadıkları bölgelerde resmi dil kabul edilmiştir. Federal mahkeme de vermiş olduğu bir kararla "Çoğunluk" kavramını Türkmenlerin lehine yorumlamıştır. Türkmen bölgelerinde Türkçe eğitim serbest bırakılmış ve bu sayede şu anda Türkmen bölgelerinde ve başkent Bağdat'ta yüzün üstünde okul Türkçe eğitim vermektedir. Medya ve basın yayın alanında Türkmenlere ait bir TV uydu kanalı, radyolar ve onlarca dergi, gazete ve web siteleri faaliyet göstermektedir. Siyasi hayatta da Irak Türkmen Cephesi (İTC) ve diğer siyasi parti ve kuruluşlar faaliyet göstermektedir. Türkmenlerin en önemli kazanımları parlamentodan Türkmen halkının haklarını tanıyan karar olmuştur. 21. 7. 2012 tarihinde verilen bu kararda Türkmenlerin

Irak'ın üçüncü asli unsuru oldukları tanınmış ve tescil edilmiştir. Bu kazanımlarda Türkmenlerin kendi çabalarının ve Türkiye devletinin etkisinin büyük rolü vardır.

Diğer taraftan hükümetin, Türkmen halkını ve Türkmen bölgelerini 2003'ten beri kasıp kavuran terör olayları karşısında aciz veya bu probleme çare bulmakta isteksiz kalması dikkati çekmektedir. Türkmen bölgelerinin tamamı 2005 anayasasında “anlaşmazlık bölgeler” olarak tanımlanmış ve Kürt partilerinin, hukuken değilse de, fiili işgaline uğramıştır. Türkmenlerin merkezi olan Kerkük şehrinde şu anda hakimiyet iki Kürt partisinin (KYP ve KDP) elindedir. Polis ve sair güvenlik güçlerini bu iki parti paylaşmakta ve yönetmeye devam etmektedir. Buna rağmen bölge, yıllardan beri terör olaylarıyla yatıp kalkmaktadır. Onlarca Türkmen insanı fidye karşılığında kaçırılmış, ailelerinin birçoğu ağır miktarda fidye ödenmesine rağmen katledilmiştir. Kerkük'te, Tuzhurmatu'da, Telafer'de bomba yüklü araçların patlaması veya intiharçıların kendilerini patlatması ve onlarca insanın ölmesi, artık günlük normal olaylar haline gelmiştir. Geçen ay Türkmen Tuzhurmatu ilçesinde bir taziyet meclisinde vuku bulan saldırıda Türkmenler 20 ölü ve 200'e yakın yaralı vermişlerdir. Bağdat hükümeti bu olayları engellemekten acizdir, zaten son bilgilere göre Irak'ın değişik bölgelerinde sadece geçen Kasım ayından bu yana 1300 sivil ve 590 güvenlik görevlisi öldürülmüş ve bu terör olayları artarak devam etmektedir.

Sistematik terör olaylarının ve Kürtlerin Türkmen bölgelerinin ekonomisine hakim olmalarının sonucunda Türkmen halkı ekonomik yönden bir çöküntü yaşamaktadır. Türkmenlere ait onlarca fabrika ve iş yerinin kundaklanması sonucu Türkmen aydın, iş adamı ve zengin kesimi arasında Türkiye ve Avrupa ülkelerine göç başlamıştır. Saddam döneminde Türkmenlere ait arazi, arsa ve evler zorla ellerinden alınmış ve Irak'ın güneyinden getirilen Arap ailelerine peşkeş edilmişken, 2003'ten sonra da Türkmenlere ait birçok ev ve arsa Kürtler tarafından istilaya uğramıştır. Devletin oluşturduğu “Anlaşmazlıkları Çözme Mahkemeleri” bilerek atıl duruma sokulmuş ve böylece ister Kürtler, isterse Araplar tarafından gasp edilen arazi, arsa ve evlerin geri alınması davaları sonuç vermemektedir.

Türkmenlerin siyasi geleceği elbette ki Irak'ın geleceğine bağlıdır. Irak'ın geleceği konusunda ise iç ve dış müdahalelerin etkisiyle birden fazla senaryo ve ihtimal akla gelebilir. Irak ya şimdiki sınırlarını koruyarak Kürt bölgesi federasyonu dahil, bir bütün olarak kalacak, ya da birden fazla etnik ve mezhepsel federal bölgeler yığımına dönecektir. Siyasi gelişmelerin ışığında birinci ih-

timalin pek fazla tutmayacağı söylenebilir. İkinci ihtimale gelince, bu hususta birden fazla senaryonun gerçekleşmesi için içten ve dıştan çalışıldığı herkesçe bellidir. Bu senaryoları şöyle sıralayabiliriz:

A – Kürt bölgesinin Irak'tan ayrılıp kendi devletini kurması ve Irak'ın kalan kısmının bir üniter devlet şeklinde yönetilmesi.

Bu senaryonun gerçekleşmesi uzak bir ihtimal olarak görünmektedir. Ancak bu ihtimalin gerçekleşmesi durumunda, Türkmen bölgesinin Türkmen halkının hiç istemediği Kürt bölgesine ilhak edilme tehlikesinden kurtulmuş olacak ve Türkmen oluşumunun Irak'ın içinde daha çok bir orana sahip olacağı için devlet içinde daha çok ağırlığı olacaktır.

Irak'ta Türkmenler ve Kürtler uzun yıllardan beri uyum içinde yaşamışlar, evlilikler ve ticari ilişkiler onları yakınlaştırmıştır. Ancak Kürt partilerinin “Kerkük Kürdistan'ın bir parçasıdır” şeklindeki tez ve uğraşları ayrıca yakın tarihte meydana gelen 1959 Kerkük katliamı olayları Türkmenleri Kürtlerden uzaklaştırmıştır. 2003'ten sonra Kürt partilerinin Türkmen bölgesine ve Türkmen halkına karşı en azından dostane olmayan tutum ve uygulamaları, bu ayrılığı güçlendirmiş ve bunun sonucunda Türkmenlerin kendi bölgelerinin Kürt federe bölgesine ilhak edilmesi fikrine şiddetle karşı çıkmasına neden olmuştur.

B – Kürt federal bölgeye ilaveten Şii ve Sünni özellikli iki ayrı federal bölgenin ihdas edilmesi. Bu ihtimale göre, başkent Bağdat ve güneydeki Şii bölgelerde bir güney bölgesi ve Kerkük dahil, Musul, Salahattin, Diyala ve Anbar vilayetlerini kapsayan bir Sünni bölgenin oluşması.

Bu ihtimalin gerçekleşmesi durumunda, yarısı ya da yarısından fazlası Sünni olan Türkmen halkının bir Sünni federal bölge içinde Arap halkıyla birlikte yaşaması söz konusu olacak ve bölge içinde bir hayli ağırlığı olacaktır. Ancak bu durumda Şii Türkmenlerin sıkıntıya düşmeleri söz konusu olacaktır ki bu tüm Türkmenlerin istemediği bir sonuçtur.

C – Bahsi geçen üç federal bölgenin yanı sıra, bir Kerkük bölgesinin oluşması.

Bu bölgenin oluşması ABD, Türkiye ve İran'ın onayının dışında, hem Şii iktidarın hem de Türkmen, Arap ve Kürtlerden oluşan Kerkük halkının onayı ve kabulüne bağlıdır. Şii iktidar, Şii Araplar ve Sünni Araplar, zengin petrol yataklarını topraklarında barındıran Kerkük'ün Kürt bölgesine ya da ileride kurulabilecek Kürt devletine ilhak edilmemesi ve bu servetin Irak içinde kalmasını

tercih edecekleri için bu bölgenin oluşmasına sıcak bakmaları ihtimali yüksek görünmektedir. Türkiye Irak'ın tüm halklarına aynı mesafede olduğunu her münasebette vurgulamış ve vurgulamaktadır. Ancak başbakan Erdoğan'ın kısa süre önce Birleşik Arap Emirliği'ne yapmış olduğu ziyaret sonrası dönüşünde uçakta gazetecilere vermiş olduğu demeçte: **“Kerkük için diyoruz ki' oraya özel statü tanıyalım”** şeklindeki önerisi manidardır ve Türkmen halkını memnun eden bir açıklama olduğunu söyleyebiliriz. Böyle bir düzen Türkmenlerin siyasi geleceği bakımından çok önemli ve müspet bir sonuç olduğu açıktır.

D – Kürt ve Şii bölgelerinin yanı sıra, Musul ve Kerkük'ü kapsayan ve belki de buna Kürt bölgesinden ayrılıp bu oluşuma katılan Süleymaniye'den oluşan bir federal bölgenin kurulması da ihtimallerden biridir. Tabii ki bu durumda Salahattin, Diyala ve Anbar vilayetlerini kapsayan dördüncü bir federal bölgenin de oluşması söz konusu olacaktır.

Bu ihtimal gerçekleşirse, Irak'ın kuzey batısında bulunan Türkmen Telafer bölgesinde yaşayan ve Telafer'in yarısını oluşturan Şii Türkmenler hariç, bölge Sünni kökenli ve Arap, Türkmen ve Kürtlerden oluşan bir bölge oluşmuş olur.

Bu senaryoların ya da ihtimallerin birisinin gerçekleşmesi, Türkmenlerin siyasi geleceğini tayin edecektir. Türkmen halkı aslında Irak'ın toprak bütünlüğü içinde tüm oluşumlara siyasi ve kültürel haklar tanıyan demokratik bir ülkede yaşamaktan yanadır ve böyle bir olasılık Türkmenler için bir kazanım olacağı söylenebilir. Ancak Irak'ın durumu bu ihtimali gün geçtikçe azaltmaktadır, ülkenin parçalanması ne yazık ki hatırı sayılır bir ihtimaldir.

Türkmen halkının Irak'taki her oluşumun sahip olduğu milis gücünden yoksundur. Bu halk haklarını demokratik ve barışçıl yollardan elde etmeyi her zaman ön plana koymuştur. Söz konusu tutum aslında övünülecek bir davranış olmakla birlikte, Irak gibi bir coğrafyada bir zaaf noktası teşkil etmektedir. Irak'taki Şii, Sünni, Arap ve Kürt kesimleri dahil, her oluşumun bir hamisi ve koruyucusu olduğuna göre bu alanda Türkiye'ye büyük rol düşeceği aşikardır. Türkiye bu konuda politikasını netleştirmelidir. Türkmenlerin Irak'ta ezilmesi Türkiye'nin de çıkarıdır. Büyük Türk dünyasının şu anda belki de en zayıf halkası olan Irak Türkmen halkına her alanda yardım elinin uzatılması, kardeş Türk topluluklarının boyun borcudur dememiz çok mu fazla kaçır, bilemiyoruz.

AVRUPA BİRLİĞİNDE (AB) TÜRK TOPLULUKLARI

Prof. Dr. Nevzat YALÇINTAŞ

21-22. Dönem TBMM Milletvekili

21.Yüzyıl “Türk Dünyası” için erken ve müjdeyle gelmiştir. Berlin duvarının yıkılmasından sonra, en katı totaliter bir rejimle yönetilen “Sovyetler Birliği” 1990’larda dağılmış ve esaret altında tutulan Türk ülkeleri ardı ardına istiklallerini ilan ederek dünya sahnesinde yerlerini almışlardır: Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan, kadim vatanımız Türkistan’da hür devletlerini kurarak bayraklarını dalgalandırmışlardır.

Demokratik bir devlet rejimini kabul eden Rusya Federasyonunda ki Tataristan, Başkurdistan, Kafkasya Bölgesindeki Özerk Cumhuriyetler ile Ukrayna’ya bağlı Kırım’da yaşayan soydaşlarımız ise yeni rejimin getirdiği serbesti yeti, bazı kısıtlamalara rağmen, yaşamaktadırlar. Çin’in resmi hudutları içindeki Doğu Türkistanlılar; vatan topraklarına serbestçe yerleşme güçlükleri olan Ahıska Türkleri ve başka Türkçe dilli topluluklar ciddi sorunlar yaşamaktadırlar.

AB’ne Türk İnsan Gücü Göçü

Avrupa, 2. Dünya Harbinden harabe halinde, büyük, alt yapı, maddi ve beşeri kayıplarla çıktı. Paris hariç şehirler ağır bombardımanlar altında yıkılmış, milyonlarca insan cephelerde çatışmalarda, yıkılan binalar altında kalarak hayatını kaybetmişti.

Özellikle, Roma’da imzalanan “Ortak Pazar Anlaşması”nı takiben batı Avrupa ülkeleri süratle toparlanmaya, ekonomilerini canlandırmaya, harpte kaybettikleri sanayilerini yeniden kurmaya başlamışlardı. Bu büyük hamle

için kendi ülkelerindeki insan gücü kaynakları ihtiyacı karşılayamadığı için yakın ülkelerden ve genç insan gücüne sahip Türkiye'den işçi talep etmişlerdi. Türkiye ile bu ülkeler ve özellikle Batı Almanya arasında “İşgücü” ve “Sosyal Güvenlik Anlaşmaları” imzalanmıştır. 1960'lı yılların başlangıcından itibaren batı AB ülkelerine göç eden Türk işçi ve ailelerinin sayısı artık milyonlu rakamlarla ifade edilmektedir. Sadece Batı AB ülkelerinde yerleşik yaşayan Türklerin sayısı 4 milyonu aşmaktadır. Ülkeler itibariyle hâlihazırda durum şöyledir:

Almanya	2.710
Fransa	380
Hollanda	365
Avusturya	235
İngiltere	150
Belçika	130
İsveç	65
Danimarka	55
	4.090

Bu, 4 milyonu aşan soydaşlarımız batı AB ülkelerinde, topluluklar halinde ve kanuni, hukuki normlar düzeninde yaşamaktadırlar.

Çifte Vatandaşlık:

1960'lı yıllarda ve sonrasında Batı Avrupa'nın AB ülkelerine Türk işgücü akımı başlayıp devam ettiğinde, bu göçün mahiyeti ve doğuracağı sorunlar konusunda İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Çalışma Ekonomisi Bölümünde merhum Prof. Dr. Orhan Tuna başkanlığında, Almanya'da saha araştırması yapıldı ve bulguları içeren 3 cilt yayın neşredildi. Müteakiben DPT'de sorumlu olduğum Sosyal Planlama Dairesinde ilgili uzmanlarla Almanya'ya giderek temas ve araştırmalar yaptık.

Bu araştırmalar ve incelemeler ışığında vardığımız sonuç, o zamanki yaygın kanaatin aksine, işçi ailelerimizin önemli bir kısmının Almanya'da yerleşip kalacağı şeklinde idi. Çok açık olarak öngördüğümüz bu durum karşısında “Yüksek Planlama Kuruluna” yurt dışındaki işçi ailelerimiz için “çifte vatandaşlık” statüsünün getirilmesi teklifini götürdük. Başbakanımız Sayın S. Demirel'in Başkanlığında yapılan toplantıda DPT müsteşarlığının teklifi kabul edildi. Bu kritik toplantıda bazı, Dışişleri Bakanlığı üst bürokratlarının sert karşıtlığını da burada zikretmek isterim.

Bu karardan sonra Konsolosluklarımız “Çifte Vatandaşlık” işlemlerini başarı ile uygulamaya koydular. Halen, güvenilir rakamlara göre Almanya’da yaşayan Türk vatandaşlarımızdan 750 bin civarındakiler aynı zamanda Alman vatandaşlığına sahiptirler ve seçimlerde oy verme hakları vardır.

Almanya’nın Yasağı:

Vatandaşlarımızın, aynı zamanda Alman vatandaşlığına sahip olmalarını istemeyen, bunu siyasi amaçlarına aykırı gören ayırımı ve “yabancı karşıtı” Alman siyasetçi ve yöneticileri Türklerin çifte vatandaşlığa sahip olmasını yasakladılar, bu uygulamayı durdurdular. Halen 20 yaşına gelen Türk gençlerinin 2 vatandaşlıktan birini seçmeleri zorunluluğunu getirdiler, bundan bekledikleri “Alman vatandaşı” olanların sayısının artması, Türk kimliğine sahip olanların azalmasıdır. Nihai hedefin ise, yeni Türk nesillerinin Alman kimliği içinde eritilmesi (asimilasyon) olduğu anlaşılmaktadır. 2013 Eylül Genel Seçimlerinde bazı partiler Türklere çifte vatandaşlık hakkını tanıyacaklarını vaat etmektedirler.

Güvenlik Sorunu:

AB ülkelerinde yerleşik Türk topluluklarının karşılaşmakta olduğu sorunlarının başında hiç şüphesiz “can ve mal güvenliği” gelmektedir. En fazla sayıda soydaşımızın yaşadığı özellikle Almanya, Hollanda ve Fransa’daki Türklerin hayatlarına, evlerine, mal ve camilerine, vicdanlarımızı sarsan, yüreklerimizi kanatan saldırılar olmuş ve devam etmektedir. Saldırgan ırkçı caniler pek çok defa yakalanamamaktadır. Son olarak “Dönerci Cinayeti” denilen 9 Türk’ün katledilmesi olayının failleri tespit edilmiş ve fakat bu vakada da Türk Basın mensuplarının duruşmalarda bulunmalarına imkan tanınmamıştır.

Soydaşlarımızın can ve mal güvenliğinin sağlanması acil husustur.

Müslüman Türk Kimliğinin Korunması:

Türk işgücünün, aileleri ile birlikte AB ülkelerine göçünün başlaması ile Avrupalılar bir süre sonra köylerimizden, şehirlerimizden gelen fakir işçilerimizin en önemli zenginliği olan milli, dini, kültürel değerlerinden kopmadıklarını ve asimile olup kimliklerini kaybetmediklerini gördüler. Onlar İslam’a daha çok sarılıyorlar, aralarında Türkçe konuşuyorlar ve tarihleri ile gurur duyuyorlardı. İşte bu “Din, Dil ve Tarih şuuru” soydaşlarımızın milli kimliklerini korumalarında en sağlam temeller olmaktadır.

Eritme (asimilasyon) politikasını devam ettirmek isteyen kişi ve çevreler dini ve milli kültür değerlerimizi hedef almış ve onları zayıflatma çabasındadırlar.

AB'deki Türk Topluluklarının Korunması

Avrupa Birliği bütününde ve tek tek ülkelerinde Türk toplumlarının varlıkları ve kimliklerinin, Türkiye ve Türk Dünyasının destekleri ile korunması için aşağıdaki uygulamalar öncelik kazanmaktadır.

1- Yerleşim

Yukarıda belirtildiği gibi, AB ülkelerinde yaşayan soydaşlarımızın “can ve mal güvenlikleri” en başta gelen husustur. Bunun sağlanmasında Türkiye'nin resmi girişim ve çabaları ile birlikte o ülkelerde ki topluluklarımızın bizzat yerel sorumlularla işbirliği yapmaları önemlidir. Bu konuda bir beldede bulunan Türk aile ve kişilerin münferit, ayrı ayrı, yerleşim mahallerinde değil ve fakat Berlin'de olduğu gibi aynı mahallede, gettolaşmadan, beraber yerleşmiş olmaları güvenliği sağlamada en etkili tedbirlerdendir.

2- Teşkilat

Her milliyet ve mezhepten bütün Müslümanların bir araya, hep beraber, geldikleri yer şüphesiz ki camilerimizdir. Çok şükür ki bugün Avrupa'nın tümüne yayılmış binlerce camilerimiz mevcuttur. Yine Avrupa'nın hemen bütün başşehirlerinde Paris, Londra, Berlin, Roma, Madrid, Brüksel, Viyana gibi çok sayıda Müslümanların yaşadığı yerlerde, herhalde Atina istisnasıyla büyük Merkez camiler mevcuttur, faaldir.

Fakat camilerimiz dışında Türk soydaşlarımızın kültürel, mesleki ve sosyal teşkilatlanmalara ihtiyaçları vardır. Mevcutları güçlendirilmesi, eksik olan konu ve mahallerde yenilerinin kurulması ve Türklerin bir arada faaliyet göstermesi gereklidir. Almanya'daki DİTİB kuruluşu buna güzel bir örnektir.

3- İşbirliği

Avrupa'da, AB'de, sadece Müslüman olarak Türkler yoktur. Akriba toplumlarda mevcuttur. Boşnaklar, Arnavutlar, Araplar, Pakistan ve Bangladeşliler gibi. Ayrıca Avrupalı Müslümanlar Birliği (EMU) İstanbul'da kurulmuş, merkezi Almanya'da olan faal bir İslami teşkilattır. Başkanı değerli bir hukukçu olan Ebubekir Rieger'dir. Bütün AB'yi içine alan bu kuruluşla işbirliği yapılmalıdır.

4- Eğitim, Kültür

AB'nde yaşayan Türk kardeşlerimizin kimliklerini koruyup geliştirmeleri için İslam dini, Türkçe ve Tarihimiz konularında sistemli olarak eğitilmeleri

gereklidir. Hollanda Rotterdam’da, değerli Prof. Dr. Ahmet Akgündüz kardeşimizin Başkanlık ve Rektörlüğünde bir “İslam Üniversitesi” vardır ve çok verimli faaliyetler yapmaktadır. Rektör Prof. Dr. Ahmet Akgündüz İslami İlimlerde önde gelen bir alim akademisyendir. Ayrıca Diyanet İşlerimizin İslami bilgiler öğreten faaliyetleri mevcuttur.

AB’nde ırkçı, İslamofobi cereyanına kapılmış bazı ilgililer Türkçe öğreniminde kısıtlanmışlardır. Buna karşılık Avrupa’nın bazı merkezlerinde “Yunus Emre Türkçe Merkezleri” açılmaktadır. Gençlerimiz bu merkezlerde Türkçelerini geliştirme imkanını gerçekleştirmeliyiz.

Türk çocuklarını erken yaşlarda, ailelerinden kopararak gayri-Müslim hatta cinsel sapma içindeki kişilere verme uygulamasının devam ettiği açıkça ortaya çıkmıştır. Bu en acımasız, vicdansız bir eritme politikası türüdür. Gerçekten, çocuğun biyolojik Türk ailesinden alınması zarureti varsa bir başka Müslüman Türk ailesine verilmelidir.

Ayrıca fakir Türk çocuklarına burs vererek tahsillerini devam ettirme imkanları da sağlanmalıdır. Böylece yüksek eğitim görmüş gençlerimizin sayısı artacaktır.

Türkiye ile Bağların Güçlendirilmesi:

AB ülkelerinde yaşayan, 4 milyonu aşan Türk topluluklarının ana vatanları Türkiye ile olan bağlarını daima sağlam tutmak için çeşitli tedbirler alınabilir. Bunlar Eğitim, konut, iş, istihdam, sosyal güvenlik gibi önceliği olanlardır. Avrupa’daki Türk kardeşlerimiz her an ülkelerine dönüp hayatlarını devam ettirebileceklerinden mutlaka emin olmalıdırlar.

Onlar Anavatanları Türkiye için büyük değere sahiptirler.

KÜRESEL KAMU DİPLOMASİSİNDE TÜRK DİASPORASI: 2023 PERSPEKTİFİ

Doç. Dr. Esra HATİPOĞLU
Marmara Üniversitesi, Türkiye

Küresel kamu diplomasisinde Türk diasporasının olası rolünü incelemeye önce oturum başlığında yer alan iki kavram (kamu diplomasisi ve diaspora) üzerinde durmak istiyorum.

Kamu diplomasisi amaçları, uygulama yöntem ve araçları bakımından farklı algılama ve anlamlandırmalar yaratması yüzünden birçok araştırmacı tarafından farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Bu bağlamda kamu diplomasisini anlamamanın en iyi yolu **kimin, kime, neden** ve **nasıl** kamu diplomasisi uyguladığının tespit edilmesidir. Kamu diplomasisinin **uygulayıcıları** kamu diplomasisini yöneten/koordine eden kurum ile koordinasyon halinde sivil toplum kuruluşları, özel sektör, çıkar ve baskı grupları, diaspora, göçmenler, siyasi parti ve siyasi oluşumlar, **muhatapı** yabancı halklar, **uygulanma nedeni** tanıtma (aşına hale getirme vs.), etkileme (kabul edilme, kalpleri kazanma vs.) ve ikna (algıyı değiştirme, imaj ve marka oluşturma vs.), **uygulanma şekli** ise bilgi verme (kültür diplomasisi vs.) ve ilişki kurma (muhatapı dinleme vs.)'dir.

Kamu diplomasisi özellikle Soğuk Savaş sonrasında önem kazanmıştır. Uluslararası sistemin değişen yapısı, farklılaşan tehdit algılamaları, uluslararası aktörlerin çeşitlenmesi, ülkeler ve toplumlar arasındaki karşılıklı bağımlılık ve etkileşimin artması sonucunda iç ve dış politika ayrımının iyice ortadan kalkmasıyla kamuoylarının karar vericiler üzerindeki etkisinin daha da hissedilir hale gelmesi kamu diplomasisi yöntem ve araçlarının geliştirilmesine sebep olmuştur.

Öte yandan diaspora yukarıda da bahsi geçtiği gibi kamu diplomasisinin uygulayıcılarından biridir. Ancak diaspora kavramı da oldukça tartışılan ve araştırmacılar tarafından üzerinde uzlaşa sağlanamayan bir kavramdır.

Uluslararası Göç Örgütü diasporayı “vatanından ayrıldığı halde vatanyıyla bağlarını sürdüren etnik ve ulusal toplum üyeleri” şeklinde tanımlayarak birbirinden farklı özelliklere sahip oldukça büyük bir kitleyi diaspora kavramı içinde değerlendirmiştir. Bu durumda ele alacağımız konu açısından öncelikle bu çok geniş kitlenin farklı özelliklerini ortaya koyacak biçimde sınıflandırılmasını sağlayarak kamu diplomasisinin uygulanmasında üstlenecekleri rolleri ona göre incelemektir.

Bu çerçevede üç farklı diasporadan bahsedilebilir; **tarihe dayalı diaspora** (vatanları ile ataları vasıtasıyla kurulan bağa dayalı); **geçici veya kalıcı yerleşikliğe dayalı diaspora** (öğrenciler, iş adamları, serbest meslek sahipleri vs.) ve **daha önce yurtdışında yerleşik olmaya dayalı diaspora** (emekliler, eğitimini tamamlayıp dönenler vs.).

Tüm bu kavramsal açıklamalardan sonra küresel kamu diplomasisi bağlamında Türkiye'nin 2023 yılı temel hedeflerini de küresel boyutta Türkiye'nin çıkarlarına hizmet edecek biçimde bir ortam yaratmak, yabancı halklara kendini tanıtmak, onları ikna etmek ve etkilemek suretiyle olumlu bir imaj ve marka yaratmak olarak değerlendirirsek Türk diasporasının (yukarıda bahsi geçen özellikle ilk iki kategoride yer alan) bu anlamda rolünün oldukça önemli olacağı açıktır. Ancak diasporanın pozitif katkı sağlayabilmesi için öncelikle kamu diplomasisini yöneten/koordine eden kurumların diaspora ile birlikte hareket etmeyi kolaylaştıracak ve bu işbirliğini etkin kılacak biçimde bir strateji belirlemesi, bunun karşılığı olarak da diasporaların buldukları ülkelerde varlıklarını hissettirebilecek şekilde işbirliği ve örgütlü hareket etmeleri gerekmektedir.

En basit haliyle diasporalar belli bir ülkede kamu diplomasisi kurumlarının o ülkenin dilini bilen kişiler olarak ihtiyaçlarına kolayca cevap verebilmeleri, hedef kitlenin belirlenmesi bağlamında söz konusu ülke içinde saha çalışması yapabilmeleri, kamuoyu ve beklentileri hakkında bilgi toplayabilmeleri, vatanları ile doğrudan ilişki kurabilmeleri (ticaret, turizm vs.) dolayısıyla önemli birer kamu diplomasisi uygulayıcılarıdır.

Ancak kamu diplomasisinin uzun vadeli etkileme, uzun vadeli ilişki kurma ve karşılıklı güven oluşturma boyutuna ulaşması temel amaçsa o durumda

öncelikle kamu diplomasisini yöneten/koordine eden kurumların hedef ülkedeki diasporanın niteliklerini öğrenmesi ve bilmesi (kategorilere göre strateji belirleme), uygulamadaki hedef, öncelik ve araçları doğru şekilde belirlemesi ve bunu diasporaya iletebilmesi ve söz konusu diaspora ile paylaşılmış değerler ve amaçlar üzerinden ve sağlam bir kurumsal yapı inşa ederek koordinasyonu sağlaması gerekmektedir.

Bunun karşılığında diasporanın da ortak amaçlar (olayları kişileştirmeden) etrafında örgütlenebilmesi, sistematik bir etki yaratabilmek için ortak değerler üretebilmesi, söz konusu kamuoyuna karşı güvenilirliği (fanatik ve uzlaşmaz olmaması) öncelmesi ve yaptıklarını görünür kılacak etkinlikler (medyanın davet edilmesi, Türk günleri vs.) düzenlemesi önemlidir.

2023'e doğru ilerlerken Türkiye'de önemi yeni yeni anlaşılmaya başlanan kamu diplomasisinin, Türk diasporasının buldukları ülkelerdeki kamuoylarını etkileme gücünün de farkına varılmasıyla daha etkin uygulanır hale geleceği kuvvetle muhtemeldir.

DOĞU TÜRKİSTAN MESELESİNİN TAHLİLİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Yrd. Doç. Dr. Ömer KUL

İstanbul Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü,
Doğu Türkistan Vakfı Genel Sekreteri

Giriş

Doğu Türkistan meselesi, globalleşen dünyada kanayan bir yara olarak yerini korumaktadır. İnsan hak ve özgürlüklerinin zirve yaptığı günümüzde Doğu Türkistan’da yaşanan olayların çözümü noktasında yapılan çabalar göstermelik davranışlardan öteye geçmemektedir. Doğu Türkistan’da insan hak ve onuruna yakışmayan birçok davranış vuku bulmaktadır. Yaşananlar karşısında hem hür dünya devletleri hem de Türk-İslam âlemi kayıtsızlığını devam ettirmektedir.

“Doğu Türkistan Meselesi”nin iyi tetkik ve tahlil edilememesi çözüm önerilerinin de askıda kalmasına sebep olmaktadır. Durumu tahlil etmenin ve çözüm önerileri sunmanın yolu da Doğu Türkistan’da 1949 sonrası yaşananların Doğu Türkistan halkını ve meselesini ne duruma getirdiğini tespit etmekten geçmektedir.

A. 1949’dan Günümüze Meselenin Tahlili

Çin Komünist Partisi’nin 1949 sonrası Doğu Türkistan’da uyguladığı politikalar bölge halkı arasında infiale sebep olmuş ve akabinde de birçok ayaklanma meydana gelmiştir. Mesela: 1950, 1953, 1958, 1962, 1965, 1968, 1992, 1997, 2002, 2009 ve son olarak da 2013 yıllarında ayaklanan halk kanlı şekilde bastırılmıştır. 1949’dan günümüze Doğu Türkistan halkı Dünya kamuoyunun gözleri önünde ağır zulüm ve işkencelere maruz bırakılmıştır.

Doğu Türkistan'da buna benzer birçok olay tarihin tozlu sayfalarında yerini almıştır. Bugün Doğu Türkistan halkının itiraz ettiği ve düzeltilmesi için hür dünyadan ve bilhassa Türk-İslam âleminden beklentilerini kısaca şu şekilde ifade etmek mümkündür.

1. *İşgal*: Bölge 1949'dan bu yana Komünist Çin yönetiminin işgali altındadır. Bölgede 30-35 milyon arasında Müslüman-Türk yaşamaktadır. Hal böyle iken uluslararası örgütlerin en büyüğü ve varlık sebebi insanlığa onurlu bir yaşam sağlamak, oluşması muhtemel sorunların barışçıl yollarla çözülmesine zemin hazırlamak olan Birleşmiş Milletlerin (BM), bölgede yaşayan halkların işgal ve zulüm altında yaşamasına göz yumması düşündürücüdür.

2. *İnsan Hakları İhlalleri*: Bölgede 1949 yılından beri yoğun bir şekilde, insan hakları ihlali yapılmaktadır. İhlallerin çoğu baskıcı kanunlardan ve Çin hükümetinin resmî politikasından kaynaklanmaktadır. İnsan hakları kuruluşlarının bölgede alenen faaliyet göstermesi yasaktır. Çin Hükümeti "insan hakları" konusu mevzu bahs olunca işbirliğinden kaçmaktadır. Nitekim Doğu Türkistan'da etnik gruplara mensup temel insan haklarının şiddetle bastırıldığı, çoğu zaman yargılanma olmaksızın tutuklandıkları, siyasi tutukluların ise uluslararası adalet standartlarından uzak yargılanmalar neticesinde uzun süre mahkûm edildikleri ve her yıl yüzlerce Müslüman-Türk'ün stadyumlarda şova dönüştürülerek idam edildikleri uluslararası kuruluşların raporlarında bulunmaktadır.

3. *Soykırım*: Komünist Çin ordularının Doğu Türkistan'daki ilk komutanı Wang Zhen "*Devrim aleyhtarı unsurları yok etmek*" sloganı ile 250,000'den fazla Doğu Türkistan Türkü'nü 1952 yılında öldürerek büyük bir soykırım yapmıştır. Çin bu soykırımı her türlü dünya medeniyetini koruma amaçlı uluslararası örgütlerin gözü önünde yapabilmektedir. Ayrıca 1949 yılından itibaren değişik tarihlerde benzer katliamlar da yapmıştır.

4. *Çinli Göçmenler ve Asimile*: 1949 işgalinden sonra Doğu Türkistan topraklarına Çin yönetimi tarafından düzenli olarak göçmen Çinli yerleştirilmiştir. Bu suretle Türk nüfusa eşit Çinli nüfus oluşturma politikası güdülmüştür. Amaç demografik yapıyı değiştirip, bölgeyi Çin'e tamamiyle dâhil etmektir. 1949 yılında işgalden önce Doğu Türkistan sınırlarında % 3 civarında olan Çinli nüfus, bugün itibariyle % 50'ye dayanmıştır.

5. *Kadınlara Kürtaj*: Çin'de 1979'dan bu yana "zorunlu doğum kontrolü" uygulanmaktadır. Belirlenenden fazla doğum yapanlar ağır para cezalarına

çarpıtılmaktadır. Ayrıca bu çocuklar devlet kontrolünde büyütülmekte, dahası 13-14 yaşlarında ailelerinden alınarak Çin'in iç kesimlerine zorunlu çalıştırılmaya gönderilmektedirler. Doğu Türkistan'da zorunlu doğum kontrolü ve hiçbir hijyen tedbiri alınmaksızın toplu kürtaj uygulanmaktadır. Çin yönetimi Türklerin şehirde iki, kırsalda ise üçten fazla çocuk sahibi olmalarını yasaklanmıştır. Yasağa uymayanlar ekonomik ve idari cezalara çarpıtılmaktadır. Mesela, 1991'de Hoten vilayetine bağlı Karakaş ilçesinde zorunlu kürtaja tabi tutulan kadınların sayısı, ilçedeki anne adaylarının % 49'una tekabül eden, 18.765'tir. Kural dışı doğanlar, vatandaşlık gibi insani haklardan yoksun bırakılmaktadır.

6. *Self-Determinasyon Hakkı*: Halkların kendi geleceklerini belirleme (Self-determination) hakkının kullanılmasının, bilhassa I. Dünya Savaşı sonrasında çok görülen bir şekli olan, halkoyuna başvurma (plebisit) uygulamasının son örneği, Doğu Timor'da 30 Ağustos 1999'da gerçekleştirildi. BM gözetiminde Endonezya Dışişleri Bakanı Ali Alatas ile Portekiz Dışişleri Bakanı Jaime Gama arasında 5 Mayıs 1999 tarihinde New York'da imzalanan anlaşma uyarınca yapılan halkoylaması sonucunda, Doğu Timor halkı mevcut Endonezya yönetimini reddederek, kullanılan oyların % 78,5'i ile bağımsızlık kararı aldı. Doğu Timor sorunu, dünya gündeminde 1975 yılından itibaren yerini almıştır. Hâlbuki Doğu Türkistan meselesi daha uzun süredir hakkaniyetli bir çözüm bulunması beklemektedir. Bu iki bölge ile ilgili veriler karşılaştırıldığında açıkça görüleceği üzere, hiçbir zaman bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmamış bir bölgeye kendi geleceklerini belirleme hakkı tanınırken, Doğu Türkistan için bu hak söz konusu edilmemektedir. Doğu Türkistan halklarına Self Determinasyon hakkının sağlanması için gerekli girişimlere geçilmelidir. Ancak girişimlerde bulunurken Doğu Türkistan topraklarına sonradan 1949 sonrasında bölgeye göç ettirilen Çinlilerin oy kullandırılmasına mani olunmalıdır.

7. *Doğu Türkistan'daki İdarecilerin Çinli Olması*: Doğu Türkistan halkı Pekin'den atanan idareciler tarafından yönetilmektedir. Bu yöneticiler halkın ihtiyaçlarını giderme anlayışıyla hareket etmemektedir. Doğu Türkistan'daki devlet memurlarının ekseriyetini Çinliler oluşturmaktadır. Çin Parlamentosu'na ise, az sayıdaki Türk, Komünist Parti'nin direktifleri doğrultusunda demokratik olmayan usullerle atanmaktadır.

8. *Ekonomik Sefalet ve Çalışma Hürriyeti*: Doğu Türkistan, yeraltı ve yerüstü kaynaklarıyla dünyanın en zengin bölgelerinden biri olmasına rağmen,

halkı dünyanın en çok sefalet çeken milletleri arasındadır. Doğu Türkistan'da yaşayanlar için çalışma ve iktisadi hayat da oldukça kısıtlanmış durumdadır. Mesela, Urumçi'de geleneksel kıyafetler üreten veya satan girişimciler tacizlerle karşılaşabilmekte, hatta iş yerlerini kapatmak zorunda kalabilmektedir. Halkın genel gelir seviyesiyle ilgili elimizdeki veriler Çin kaynaklı olduğundan güvenilir değildir. Nitekim Doğu Türkistan Mahallî Hükümeti'nin Kasım 2001'de yayımladığı bir raporda da, bölgede kişi başı milli gelir 100 dolardır. Buna mukabil Doğu Türkistan'daki bir Çinlinin yıllık geliri bir Müslüman-Türk'ün gelirinin 3,6 kat fazlası, yani 360 dolardır. Ayrıca Doğu Türkistan'da yaşayan Çinlilerin işsizlik sorunu yokken aynı bölgede yaşayan Türklerin % 90'ı işsizlikle mücadele etmektedir.

9. *Doğu Türkistan'da Dinî Hürriyetin Kısıtlanması:* Çin yönetimince 1978'e kadar "din" ahyon olarak nitelendirilmiş ve dinî faaliyetlerin özgürce yapılması kısıtlanmıştır. Hâlbuki İnsan Hakları Beyannamesi'nin 9. maddesinde "*her insanın düşünce, vicdan ve din hürriyetine sahip olduğu*" belirtilmiştir. İnsan Hakları Beyannamesi, BM Irk Ayrımcılığı Sözleşmesi ve benzeri uluslararası anlaşmaları hiçe sayan Çin yönetimi; dini, sistem içinde kontrol altına almakla kalmamış, ulusal birliği tehdit ettiği gibi gülünç bir gerekçeyle komünist dikta sisteminin devamı gayesiyle yok etmeyi hedeflemiştir. 1982 Çin Anayasası'nın 13. maddesinde "*Her Çin vatandaşı kendi inanç hürriyetine sahiptir*" şeklinde belirtilmesine rağmen bu madde alenen ihlal edilmektedir. Bu anlayışa bağlı olarak Doğu Türkistan'da yaşayan Müslüman halka camide cemaat halinde ibadet etmeleri, memur ve işçilerin ibadet yerlerine gitmeleri, ibadet yapmaları, oruç tutmaları, dini bayramları kutlamaları yasaklanmıştır. İbadet yaptığı tespit edilenler işten atılmakta veya para cezalarına çarptırılmaktadır. Kadın veya kızların dini ibadet yapmaları, 18 yaşından küçüklerin dini eğitim görmeleri ve camilere girmeleri, ibadet yapmaları yasaklanmış; özel şahısların dini okul veya kurs açmaları men edilmiştir. Doğu Türkistan'da 29.000'den fazla cami ya askeri bina veya ahıra çevrilmiştir. Bölgedeki durum Filistin, Keşmir ve Çeçenistan'da olduğundan çok daha vahimdir. Dünya kamuoyu Doğu Türkistan'da yaşananları, Çin Hükümeti'nin dikta yönetimi yüzünden layıkıyla öğrenememektedir.

10. *Eğitim Sorunları:* Her ne kadar Çin Hükümeti, BM'ye eğitim hakkına dair garantiler vermiş, azınlık dillerinin sistemleştirilmesi ve azınlık okullarının idare hakkı elde etmesiyle ilgili çalışmaları olduğunu belirtmişse de; Doğu Türkistan söz konusu olduğunda hükümet sözlerini unutmuştur. Bölgede

eğitim alanında muazzam boyutlarda eğitsizliğin yaşandığı halkla yapılan gürüşmelerden açık şekilde anlaşılmaktadır. Dinine, milliyetine veya bağımsızlık isteğine istinaden söylediği herhangi bir sözden dolayı Doğu Türkistanlı bir öğrenci okuldan atılabilir, dövülebilir, işkence görebilir ya da hapsedilebilir.

11. Nükleer Denemeler: Çin'in en büyük nükleer merkezi, Doğu Türkistan'ın Taklamakan çölündeki Lop-nor gölü civarındadır. Ayrıca Çin'in "Nükleer Füze Üssü"nü de bu bölgede olduğunu Quick Dergisi 1988'de açıklamıştır. Bölgede 16 Ekim 1964-1997 tarihleri arasında hiçbir koruyucu tedbir alınmadan 11'i yeraltında olmak üzere 46 nükleer deneme yapılmıştır. Bütün bu süreç herkesin gözü önünde yaşandığı halde konuya ilişkin hiçbir tedbir alınmamaktadır. Sovyet Nükleer Bakteriyolojik Silah Programı'nda görev alan Ken Alibek'in, ABD'ye kaçtıktan sonra 1992'de yayımladığı "Biohazard" adlı kitabında, Bostun gölü yakınındaki Malan'da Çinlilerin gizli nükleer üslerinin olduğu açıklamıştır.

12. Doğu Türkistan'ın Sömürülmesi: Doğu Türkistan, tüm yeraltı zenginliklerine ve bereketli topraklarına rağmen, Çin'in en fakir bölgelerinden biridir. Çin ekonomisinin temel hammadde sağlayıcısı konumunda olan Doğu Türkistan'ın yaşadığı bu çelişki manidardır. Doğu Türkistan'ın uranyum, doğal gaz, petrol ve altın gibi madenleri Çin'e transfer edilmekte ve kaynakların kullanımını her yönüyle merkezi yönetimin denetimi altında tutulmaktadır. Ekonomik baskı, Çin'in Doğu Türkistan'da uyguladığı soykırımın önemli bir parçasıdır. Bölge halkının % 80'inden fazlası açlık sınırının altında yaşamaya çalışmaktadır.

Bu konudaki rakamlar da, Çin'in baskıcı politikasını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Mesela: Urumçi'deki endüstriyel işçilerin sadece 200.000'i Türk, geri kalanı ise Çinli'dir. Urumçi yakınlarındaki büyük bir tekstil fabrikasında çalışanların sadece % 10'u Türk'tür. Kaşgar yakınlarında bulunan ve 12.000 kişi çalıştıran bir fabrikada Türk işçi sayısı sadece 800'dür. 1986'da Poskam'da yeni bir petrol rafineri tesisi kurulmuştur ve burada çalışan 2.200 kişinin hepsi Çinli'dir. Bazı bölgelerde çiftçiler ürünlerini yarı fiyatına devlete satmaya mecbur bırakılmakta, Çinli çiftçilerin ürünleri ise daha yüksek fiyattan alınmaktadır. Dahası sadece Doğu Türkistan Müslümanlarına mahsus "haşer" olarak adlandırılan ücretsiz mecburi hizmet, zaten fakir olan çiftçileri daha da zorlamaktadır. Bu adaletsiz sisteme göre Doğu Türkistanlı her Müslüman-Türk, yılın bir veya bir buçuk ayını Komünist Parti'nin kendisine verdiği mecburi bir işi, ücret almadan yerine getirmek zorundadır.

13. *Yargısız ve Keyfi İnfazlar:* Her türlü insan hakları ihlalinin yoğun olarak yaşadığı bölge hapisanelerinde tutukluların bir kısmı, görevlilerce kasıtlı ve keyfi şekilde ateş edilerek ya da işkencelere tabii tutularak öldürülmektedir. Özellikle siyasi tutuklular penceresi olmayan odalarda beton zeminlerde ayakları zincire vurulmuş vaziyette tutulmakta, hatta tuvalet ihtiyaçlarını bile yaptıkları yerlerde karşılamaktadırlar. Bu durum insan hakları raporlarında kayda alınmıştır. Hatta infazların bir kısmı, mahkemenin hemen ardından yakınlarına haber vermeksizin gerçekleştirilmektedir.

14. *Doğu Türkistan'da 5 Temmuz 2009 Tarihiyle Başlayan Katliam:* 26 Haziran 2009 günü Shaoguan'daki bir oyuncak fabrikasında Türk kızlarına sarkıntılık yapan Çinlilerin çıkardıkları olaylarda 12 Türk'ün katledilmesini protesto etmek için Urumçi'de on binlerce Doğu Türkistanlı gösteri düzenlemiştir. Urumçi Halk Meydanı'nda toplananların çoğunluğu üniversite öğrencilerinden oluşuyordu. Amaçları mecburi olarak çalıştırılmak üzere Çin'e götürülen Doğu Türkistanlıların uğradığı vahşeti protesto etmektir. Ancak Çin'in kolluk kuvvetleri devreye girerek, binlerce Doğu Türkistanlının ölümüne ve yaralanmasına sebep oldu. Halka gözdağı vermek amacıyla kanlı bir müdahaleye girişen Çin bundan sonra da Doğu Türkistan'da keyfi idaresine devam edeceğini göstermiş oldu. Çin'in bu gelişmeleri kullanarak tüm Doğu Türkistan halkı üzerinde bir baskı oluşturduğu söylenebilir. 5 Temmuz olaylarıyla alakalı olarak tüm dünyada yayınlanan haberler tek taraflıdır ve Çin resmi haber ajansı Şinhua tarafından servis edilmektedir. Gizlice çekilen ve internet aracılığı ile dünyaya duyurulan görüntüler Urumçi'de yaşanan vahşetin boyutlarını gözler önüne sermektedir. Bunun yanında olayların duyulması üzerine, Doğu Türkistan ile olan tüm bağlantılar kesilmiştir. Ne telefon ne de internet üzerinden iletişim kurulamamaktadır. 2009'un yıldönümlerini bahane eden Çin idaresi her sene insan avı gerçekleştirmektedir. En son örneklerini 2013 Nisan ve Haziran aylarında yaşadığımız bu olayları ise "*soykırım*" olarak ifade etmek gerekir.

B. Doğu Türkistan Meselesinin Çözüm Önerileri

Doğu Türkistan'da özetle üzerinde durduğumuz problemler dışında birçok sıkıntının da olduğu bilinen bir gerçektir. Lakin konunun bir sunum içerisine sığmayacak büyüklükte olması hasebiyle burada genel hatlarıyla izah etmek durumunda kaldık. Bütün bu anlatılanlar ışığında Doğu Türkistan meselesine dair çözüm önerilerimizi sıralayacak olursak;

1- Doğu Türkistan meselesi yaşananlar göz önüne alındığından uluslararası bir mahiyet kazanmıştır. Mesele bu haliyle demokratik usullerle ve tarafların birbirlerini anlamaya yönelik gayretleri ile çözümlenmelidir. Tasvip edilmemesi gereken olgu, Doğu Türkistan meselesinin ne Çin'in ne de dünyadaki herhangi bir devletin provoke etmesi olmalıdır. Gaye insanca yaşamak isteğinden ve hakkından öteye geçmeyen taleplerin ilgili taraflarca hoşgörü ile karşılanması ve objektif olarak çözümlenmesidir.

2- Doğu Türkistan'da yaşananlara göz yummak, çözümü noktasında hareketsiz kalmak insanlık onur ve şerefine yapılacak büyük bir darbe niteliği taşımaktadır.

3- Meselesinin çözümü noktasında BM, İİT (İslam İşbirliği Teşkilatı), UNPO (Birleşmiş Milletlere Üye Olmayan Milletler Teşkilatı), hariçte Doğu Türkistan davası yürüten kuruluşlar, Türk-İslam dünyası ve bilhassa Türkiye'ye büyük görevlere düşmektedir.

4- Hariçte Doğu Türkistan Davası güden kurum ve kuruluşlar arasında söylem birliği oluşturulmalıdır. Doğu Türkistan Diasporasının ivedilikle bir araya gelerek meselenin çözümü noktasında 5, 10, 20 hatta 50 yıllık stratejiler belirlemelidir.

5- Doğu Türkistan meselesinde ilmi bakımdan bugüne değin hangi çalışmaların yapıp-yapılmadığının tespit edilmesi veya yapılmış olan çalışmaların, akademik camiaya sunulması gayesiyle acil olarak bir "**Doğu Türkistan Araştırma Merkezi**" kurulmalıdır.

6- Bugüne kadar bölgeyle alakalı Türkiye'de yapılmış ilmî çalışmalar daha ziyade Doğu Türkistan'da tarihte yaşanmış olaylar nakledilmiştir. Meselesinin çözümü noktasında ise fikir üretilmeyip strateji geliştirilmemiştir. İvedilikle mesele üzerinde hareket alanları belirlenmeli ve sistemli bir şekilde çözüm önerileri hayata geçirilmelidir.

7- Doğu Türkistan meselesinin çözümü noktasında Türkiye'nin ivedilikle bir devlet politikası belirlemesi gereklidir. Türkiye, ülkemizde yaşayan Doğu Türkistanlılara vakıf veya dernek kurma hakkı vermiş olmakla beraber, bu nevi teşkilatların ortak bir dava uğrunda güçlerini birleştirmeleri konusunda bir nevi ombudsmanlık yapmalıdır.

8- Bölgede yaşananların çözümü noktasında her ne kadar BM'den beklentiler fazla olsa da; teşkilat yapısı buna uygun görülmemektedir. BM, bir

nevi Doğu Türkistan meselesinin çözümü veya çözümsüzlüğü ile gerekli olup-olmama sınavını da vermiş olacaktır. Beklenti BM'nin, Çin'in veto hakkı olan devletlerden biri olmasına rağmen, meselenin çözümü noktasında ciddi çalışmalar yapabileceği yönündedir.

9- Doğu Türkistan Meselesinde BM'den daha fazla sorumluluk İİT teşkilatına düşmektedir. İİT'nin arkasındaki gücün Çin ile ticari hacmi, teşkilatın din bağı bulunan Doğu Türkistan halkı arasındaki bağlantı meselenin çözümü noktasında iyi değerlendirilmelidir. İİT bu bağlamda Çin'e en fazla yaptırım uygulatabilecek güç ve kuvvette bir teşkilat olarak durmaktadır. Teşkilatın harekete geçirilmesi ve yaptırım faaliyetlerine başlamasını Türkiye üstlenmeli, gelişmeleri de takip etmelidir.

10- Gelecekte Çin; başta aşırı nüfusu, bünyesinde yaşayan halklara karşı tutumu vb konularda sıkıntılar yaşayacak ve yaşatacak bir devlet olarak durmaktadır. Durumun ciddiyetini anlayan Batı dünyasının gerekli önlemleri alma noktasında da faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Batı'nın Çin'deki azınlıkları koz olarak kullanma ihtimalleri ise yüksektir. Zaman kaybetmeden gerekli bağlantılar kurularak Batı'nın desteği alınmalıdır.

11- Tarihi hatalardan arındırılmış bir Doğu Türkistan siyasi ve millî mücadele tarihi ivedilikle yazılmalıdır.

Sonuç

Doğu Türkistan coğrafyasında bugün 35 milyon civarındaki Müslüman-Türk, işgal edilmiş vatanlarında esaret ve zulüm altında yaşamaktadır. Her milletin kendi ülkesinde özgürlük içinde yaşamaya hakkı olduğu inancı artık medeni milletler nezdinde resmen kabul görünken; Çin yönetimi hangi çağda yaşadığını unutmuşçasına, eski çağlara özlem duyuyor görünmektedir. Dünya kaynaklarının kıt, ihtiyaçların ise sınırsız olduğunu en başta bir hayat kuralıymış gibi kabul eden ve bu görüşü kalabalık nüfusunu doyurmak için işgallerine mazeret gören emperyalist Çin yönetimi, hümanist olduğunu iddia ettikleri ideolojilerine dahi ihanet etmiş durumdadır. Bu emperyalist işgallerin ve yayılcılığın kurbanları sadece Türkler olmamış, aynı akıbete Tibet ve İç Moğolistan da maruz bırakılmıştır.

Dünya kamuoyu, kapalı bir kutu görünümünde olsa bile Çin'in, ülkeleri işgal edilen ve zulüm altında yaşayan birçok milletten oluştuğunu bildikleri halde; Dünya barışını ve huzurunu sağlama iddiasıyla kurulan uluslararası

teşkilatlar vakayı görmezlikten gelmektedir. Yukarıda bir kısmını anlatabildiğimiz haksızlıkların giderilmesi için, BM, İİT, UNPO vb. teşkilatların yetkili kuruluşları tarafından, askeri yaptırımlar da dâhil, Doğu Türkistan'ın huzura kavuşabilmesi için Çin yönetimi üzerinde gerekli kararlar alınmalıdır.

Çin tarafından 250 yıldır işgal altında tutulan Doğu Türkistan halkının maruz bırakıldığı insan hakları ihlallerine ilişkin, bugüne kadar uluslararası platformlarda sorunun çözümünü sağlayacak gerekli çalışmalar yapılmamıştır. Doğu Türkistan huzursuzluğunun başlıca sebepleri ile çözüm önerileri üzerinde durduğumuz sunumumuzda meselenin son 60 yıldır pervasızca artarak devam ettiğini ortaya koymaya çalıştık. Meselenin, insanlık barışının, onur ve şerefine kutsallığına inanan her kesim tarafından araştırılarak, Çin yönetiminin insan hakları ihlallerinin gün yüzüne çıkartılmak suretiyle, gerekli önlemlerin ve yaptırım kararlarının alınması ivedilikle sağlanmalıdır.

TÜRK – ÇİN İLİŞKİLERİNİN GELİŞMESİNDE TÜRK DİASPORASININ ROLÜ NE OLMALI?

“Çin / Doğu Türkistan / Şincan Uygur Özerk Bölgesi / Uygurlar”

İsmail CENGİZ

Doğu Türkistan Milli Merkezi Başkanı

“Küresel Kamu Diplomasisi” denildiğinde, ülkelerin uluslararası alanda yürüttükleri “dış siyaset ilkeleri ve yöntemleri” akla gelmektedir. Halkla ilişkiler, propaganda, tanıtım, pazarlama gibi basit tanımlamaların yanı sıra hazırlanan projeler, planlamalar ve konuyla ilgili strateji yöntemleri, çeşitli kültür sanat etkinlikleri kamu eliyle yürütülen “küresel dış siyasetin” temelini oluşturur.

Nazariyede konuyla ilgili birçok tespit ve değerlendirmeler yapmak mümkün olmakla birlikte, küresel kamu diplomasisinde esas olan, “*öncelikler*” ve “*ikili ilişkiler*”dir. “Öncelikler”in tespiti ile ikili ilişkilerde tarafların hassasiyetleri ve taleplerini dikkat alan bir anlayış, “başarı”yı beraberinde getirecektir.

“Arap Baharı”, “Ortadoğu Açılımı” ve nihayet “Kürt Açılımı” gibi atılan önemli adımların sonrasında, özellikle 2009 yılından itibaren Doğu Türkistan bölgesinde Urumçi’de meydana gelen 5 Temmuz olaylarında yaşanan acılara rağmen, “Ankara”nın Çin Halk Cumhuriyeti ile kurduğu ilişki ve işbirliğinde gelinen nokta, kamu diplomasisinin başarısı olarak gösterilebilecek önemli bir örnektir.

“Kamu diplomasisi” açısından Türk-Çin ilişkilerinde önemli bir adım atılmış olmakla beraber, işbirliğinin sağlıklı gelişmesi ve uzun soluklu olması için ikinci bir adımın daha atılmasına ihtiyaç olduğu aşıkardır.

Türk diasporası olarak adlandırabileceğimiz Türkiye dışındaki Türk orijinli STK’lar ile Türkiye’deki göçmen/soydaşların kurdukları STK’larla beraber; özellikle Doğu Türkistan kökenli soydaşların hür dünyada kurmuş oldukları vakıf ve derneklere Türkiye ile ÇHC arasında sürdürülen kamu diplomasisinin sağlıklı olarak geliştirilmesinde önemli görevler düşmektedir.

1949 yılında komünist rejimin Çin’deki egemenlik tesisinin ardından, “*Şincang Uygur Özerk Bölgesi*” olarak adlandırılan “Doğu Türkistan”dan ayrılarak hür dünyaya göç eden Uygur, Kazak ve Kırgızların yerleştikleri, ülkelerde 64 yıl içinde 50’nin üzerinde dernek, vakıf, birlik adlarında örgütlen-dikleri görülmektedir.

Hür dünyadaki Uygur ve Kazakların kendi aralarında oluşturdukları teşkilatların şüphe-siz ki, Türk-Çin ilişkilerine direk ve dolaylı olarak olumlu ve olumsuz etkileri olmaktadır ve olacaktır. Türkiye’de örgütlenen Doğu Türkistan kökenli teşkilatların başında yer alan ve kamu yararına faaliyet gösteren “*Doğu Türkistan Göçmenler Derneği*”, “*Doğu Türkistan Dayanışma Derneği*”, “*Kazak Türkleri Vakfı*” gibi kurumların, Türkiye’nin milli çıkarlarını esas alan bir anlayışla Türk-Çin ilişkilerine yaklaştıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Türkiye dışında kurulmuş olan Doğu Türkistan kökenli onlarca dernek, federasyon ve birliğin de --bilhassa Kazak Türklerinin kurdukları derneklerin-- Türkiye’nin milli menfaatlerine zarar verecek hiç bir oluşumun içinde olmadıklarını ve olmayacaklarını da rahatlıkla vurgulayabiliriz. Hatta sembolik anlamda sürgünde kurulan “*Doğu Türkistan Sürgün Hükümeti*” dahi Türkiye’nin milli menfaatlerini öncelikli olarak düşünmekte ve Türk-Çin ilişkilerini de bu yaklaşımla değerlendirdiğini deklare etmektedir.

1949 yılından bu yana Çin egemenliği altında, Çin’in sınırları dahilinde bulunan ve Çin yönetimince “*Uygur Özerk Bölgesi*” olarak adlandırılan “*Doğu Türkistan*”, hem etnik, hem dini hem de kültür açısından farklı yapıyla Pekin’in “*yumuşak karnı*”nı oluşturan sorunlu bölgelerin başında yer aldığı düşünülecek olursa, Çin dışında hür dünyada Doğu Türkistan kökenli örgütleniş oluşturduğu “*diaspora*”nın önemi de kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Türk Diasporasının küçük bir dilimini oluşturan Doğu Türkistan kökenli örgütlerin dış dünyada sürdürdükleri çeşitli girişim ve etkinlikler karşısında

“Ankara”nın kayıtsız kalmayarak bölgeye gerekli ilgi ve desteği vermesi, diasporanın başarı hanesine yazılacak önemli bir adımdır. Aynı şekilde “Doğu Türkistan” gibi hassas bir konuya rağmen iki ülke arasında işbirliğinin sağlıklı yürütülmüş olması, kamu diplomasisi bakımından Ankara Hükümeti’nin hanesine yazılacak bir başarıdır.

Küresel gelişmeler ve Türkiye’nin çıkarları dikkate alındığında, 2023 perspektifinde Türk-Çin ilişkilerinin önemini açıkça görmek mümkündür.

- Küresel gelişmeler,
- Türkiye’nin 2023 hedefleri,
- Avrupa, Asya ve Ortadoğu arasındaki Türkiye’nin jeopolitik ve stratejik konumu,
- Çin’in Batı’ya, Ortadoğu’ya, İslam Dünyası’na açılma hedefleri,
- Çin’in ABD gibi küresel lider güç olma arzusu,
- Aynı şekilde Türkiye’nin de küresel güç aktörü olma niyeti,
- Türkiye’nin ÇHC’ne sınırı olan Türk Cumhuriyetleri ile Bangladeş, Pakistan ve Afganistan gibi ülkelerle olan etnik ve dini yakınlığı
- her iki ülkenin de gelecekte enerjiye olan ihtiyaçları ve benzeri tespitler...

Pekin ile Ankara’nın asgari müştereklerde birlikte hareket etmesini zorunlu kılmaktadır ki, bu işbirliğinin sağlıklı yürütülmesinin de “*Doğu Türkistan Sorunu*”nun çözüme kavuşturulmasıyla mümkün olduğu görülmektedir.

Bölgede huzur ve istikrarın sağlanması, bölgede yaşayan Türk kökenli Uygur, Kazak, Kırgız ve diğer etnik unsurların dini ve milli kimliklerinin korunması, soydaşların ekonomik açıdan rahatlatılması, onların Pekin’de Şanghay’da olduğu üzere “Han Çinlisi”nin yaşam standardına kavuşturulması, içişlerinde kendi kendilerini yönetme imkanının verilmesi ve benzeri problemlerin çözüme kavuşturulması şüphesiz Türk-Çin ilişkilerine ciddi bir rahatlama getirecektir.

İki ülke arasındaki işbirliklerinde sağlanan bu rahatlama hem Pekin’e fayda getirecek hem de Türkiye’nin 2023 vizyonuna katkı sunacaktır.

Bu tespit ve değerlendirmeler ışığında şu gerçeği rahatlıkla paylaşabiliriz ki, Türk-Çin ilişkilerinin uzun soluklu ve sağlıklı gelişmesinde mutlaka diasporadaki Doğu Türkistan kökenli Uygur ve Kazakların *dostluk köprüsü* olarak rol oynamalarına imkan sağlayacak bir ortamın hazırlanması gerekir. Bunun

için de hem “Ankara”, hem de “Pekin” yöneticileri, siyasileri; **hoşgörüyeye, ortak akla, mantığa dayalı bir yaklaşım** sergilemeli, diasporadaki Doğu Türkistan kökenli STK’ların veya bu STK’larda görevli, halk içinde karşılığı yani saygınlığı olan “akil adamlar”ın “danışman”, “koordinatör” gibi sıfatlarla aktif görev almaları sağlanmalıdır. Bu noktada özellikle Pekin yönetiminin atacağı adımın da önemli olduğu hususunu dikkatinize sunarak paylaşmak isterim.

Yeri gelmişken söyleyelim ki, bu noktada özellikle Erdoğan ve Davutoğlu’nun tutumları ilişkilerin seyrini olumlu etkilemiştir. Araştırmacı yazar Sibel Eraslan’ın ifadesiyle; “*Başbakan Tayyip Erdoğan siyaseti tüm dünyada saygınlıkla muhatap kabul edilmiş dönemi*” açmıştır. “...*Lakin Çin’in Uygurları kuşatarak çevirdiği zulüm duvarları halen çok kalındır... 2009 katliamından sonra kitlesel idamlar, halen süren zorunlu kürtaj ve bölgeye transfer edilen Çinli nüfus üzerinden yürütülen asimile politikası devam etmektedir... Duyarsızlık ve etkisizlikten doğan açığı ise her zamanki gibi güya doldurmaya hevesli ABD için Uygurlar, zayıf bir propaganda malzemesi muamelesi görüyor ne yazık... Rabia Kadir’in hapishaneden çıkarılış sürecinden itibaren ABD’nin propagandaya yaslanmış cılız söyleminden başka, Uygurlara has yalnızlaştırma sürmektedir. Uygur meselesi ABD’nin insafına terk edilmeyecek kadar önemlidir.*”¹

Türkiye entelektüel gözüyle Sibel Eraslan’ın yaptığı bu tespit ve değerlendirmeler yerindedir ve teşhisi de doğrudur. Her şeyden önce “Doğu Türkistan Davası”, küresel bir mesele olmaktan önce dini ve millî’dir. Elbette ABD, önemli bir çözüm merkezidir. Ancak ABD’nin ve Amerika vatandaşının öncelikleri arasında Doğu Türkistan’ın yeri ve öneminin en alt sıralarda olduğunu unutmamak lazım. Mesela, Doğu Türkistan’ın bağımsız olup olmaması Amerika’nın öncelikleri ve hedefleri arasında yer almaz. “*ABD’nin Orta Asya ve Kafkasya’ya yönelik politikalarının en önemli belirleyicisi enerji kaynaklarının kontrolü konusudur. ABD, bu konuda ya Rusya veya Çin’le ittifaka girecek ya da bu ülkelerden biriyle veya ikisiyle kıyasıya rekabet edecektir. ABD’nin bu ülkelerden biriyle enerji kaynaklarının kontrolü konusunda ittifak yapması Türkiye’yi bu konuda oyun dışı bırakacaktır. Böylesi bir durum Türk Dünyası’nın kontrolü konusunda Türkiye’yi oldukça geriletecektir.*”²

Ama Türkiye böyle mi? Hayır. Kardeşlik bağı var, kültürel bağı var, dini bağı var... En önemlisi Türkiye için bu topraklar, “*ata toprakları*” olarak zikre-

1 Sibel Eraslan, “Lügat’ı vqr da sözü nerede Uygurlar’ın?”, Star Gazetesi, 6 Temmuz 2012, Cuma
2 “Jeopolitik Teoriler Ekseninde Amerikan Dış Politikasında Türkiye’nin Yeri”

diliyor... Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı forsunda yer alan bayraklar dahi tek başına Türkiye'nin Doğu Türkistan bakışını ortaya koyması bakımından önemlidir. Türk halkının sergilediği tavır da tüm dünyanın malumudur. Hiçbir Türkistanlı olmasa da, Türkiye'de Doğu Türkistan bölgesi her zaman "ata topraklar" olarak yad edilecektir...

Türk insanı bu bölgeyi "bir ana kucacı gibi bağrından çıkığımız medeni yatak, ana sütü gibi bizi karşılıksız emzirerek büyütmiş bu zihinsel harita..." görüyor.³

Strateji uzmanı Doç. Birol Ertan da "Uygurlar"ı, *Türk-Çin ilişkilerinde kırılma noktalarından biri olarak* "nitelendirmektedir..."⁴

Bu bakımdan Çin'i etkisizleştirme siyasetinde en önemli ve en etkili unsurlardan biri olan Türkiye, küresel güçler tarafından *Çin karşıtı propaganda merkezi* olarak kullanılmak istenmektedir.

Bu noktada; sömürgeci zihniyete dayalı küresel güçlere para ve maaş karşılığı hizmet eden grupların Türk-Çin ilişkilerini dinamitlemeye yönelik, iyi niyete dayanmayan girişimleri karşısında Ankara'nın *-bu niyetteki kişilere vize verilmemesi noktasında-* sergilediği, sergileyeceği kararlı tutumu, ülkenin çıkarları, halkların selameti açısından doğru bir davranış olarak gördüğümüzü paylaşmak istiyorum. Vize ısrarının perde gerisini biraz aralamak icap ederse buradaki gerçek maksadın, "*Türkiye*"yi *Çin karşıtı eylemlerin merkezi haline getirmek* olduğu anlaşılacaktır.

"...Çin ve Türkiye arasında karşılıklı yapılan ziyaretler sırasında iki ülke ilişkilerini kötü etkileyen Şincan-Uygur bölgesinde yaşayan Uygur Türkle-ri konusunda bazı uzlaşmalara varıldığını" söyleyen USGAM analisti Doç. Dr. Birol Ertan da Sibel Eraslan ile aynı değerlendirmeyi yaparak, "özellikle ABD'nin bu bölgedeki istikrarsızlığı arttırmak için Türkiye üzerinden bazı planları uygulamaya çalıştığının bilindiğini, Türkiye'nin bu konuda Çin Yönetimi ile istişare içinde olduğunun anlaşıldığını" vurgulamaktadır ki, bu teşhis ve tespitler vize konusunda Türkiye'nin haklılığını ortaya koymaktadır.⁵

Bu insani davanın ve bu davaya baş koyanların, asla ve asla **Soros benze-ri vakıflardan beslenenlerin ihtiras ve çıkarlarına heba edilmesinin önüne geçilmelidir.**

3 Sibel Eraslan, "Lügat'ı var da, sözü nerede Uygurlar'ın?", Star Gazetesi, 6 Temmuz 2012, Cuma

4 Doç. Dr. Birol Ertan "Türkiye'yi Kuşatan Güçler 5: Çin", USGAM Web Sitesi, 27.06.2012

5 Doç. Dr. Birol Ertan "Türkiye'yi Kuşatan Güçler 5: Çin", USGAM Web Sitesi, 27.06.2012

Çin karşıtı ülkeler, Çin'in güçlenmesinden rahatsız olan güçler, Çin'in giderek artan yükselişini yavaşlatmak veya durdurmak ya da Çin'i parçalamak için küresel kamu diplomasisinde var olan her yolu denedikleri bilinmektedir. Ancak bu niyeti taşıyan küresel güçlerin Çin'i direk karşılarına almaktan ziyade, -kendi çıkarları için- dolaylı yollarla Çin'i etkisizleştirme siyaseti güttükleri veya gütmek istedikleri anlaşılmaktadır. Dolaylı yollardan biri *Tayvan* ise diğeri *Türkiye*'dir... ABD aynı zamanda diasporadaki Uygurları ve kendilerini demokrat (!) olarak adlandırılan Çinlileri propaganda aracı olarak kullanmakta, Çin karşıtı örgütleri finanse ederek, Çin Halk Cumhuriyeti'nde sürekli huzursuzluğun oluşmasını teşvik ederek, Pekin'e rahatsızlık vermektedir. Bu gibi dış kaynaklı desteklerden dolayı Doğu Türkistan'da veya Tibet'te onlarca Uygur'un veya onlarca Tibetli masumun ölmesi, Amerika'nın umurunda dahi olmamaktadır.

Diasporadaki Doğu Türkistanlıların "*küresel ölçekte sesini duyuracak etkinlikten mahrum olduklarını*" ifade eden gazeteci yazar Akif Emre de "*Amerika'nın soruna bakışı*" konusunda aynı şeyleri düşünmektedir:

"- *ABD'nin Uygur sorununa sahip çıkma biçiminin, kendi kontrolünde belli sınırları aşmayan bir propaganda malzemesi olarak meseleyi ele almasından başka anlamı yoktur.*

- *Uygurların taleplerinin tümüne sahip çıkmadığı gibi, bu taleplerin büyük kısmına bizzat Amerika'nın kendisi karşıdır.*

- *Uygurların karşı karşıya oldukları işkence, özgürlük arayışı ve asimilasyon sorunu Amerika'nın insafına bırakılmayacak kadar hayati önemdedir.*"⁶

Bölgedeki soydaşlarımız, gençlerimiz, kadınlarımız sömürgeci zihniyet taşıyan başka ülkelerin çıkarları uğruna heba edilmeyecek kadar mukaddes emanetlerimiz olduğu gerçeği unutulmamalıdır.

İnsani Haklara Saygı Gösterilmeli

Burada önemli olan nokta; Doğu Türkistan'daki kardeşlerimizin her alanda tüm insani ve yasal hakların eşit ve adil şekilde hatta öncelikli uygulanması noktasında gerekli ortamın hazırlanmasıdır... Bu yönde atılacak bir adım demokrasi bakımından, insani açıdan alkışlanacaktır.

5 Temmuz 2009'da meydana gelen ve yüzlerce masum insanın ölümü, yüzlercesinin de yaralanmasıyla sonuçlanan olayların üzerinden dört yıl geç-

6 Akif Emre, "Uygurlar'ın Bir Yol Haritası Var mı?", Yeni Şafak, 5 Temmuz 2012

miş olmasına rağmen, bölgede arzu edilen huzur ve güven ortamının henüz oluşmadığı, -2013 yılında Kaşgar'da meydana gelen ve 21 kişinin ölümüyle sonuçlanan çatışmadan-anlaşılmaktadır.

Merkezi Pekin yönetiminden habersiz; bölgede ekonomiden eğitime, sosyal hayattan kültüre kadar her sahada belirgin şekilde görülen eşitsizlik, adaletsizlik ve benzeri keyfi uygulamalar, yönetime karşı hoşnutsuzluğun periyodik hale gelmesini sağlamıştır.

Hayat hakkı tanımayan bu dayatmalar ile eşitsizlik ve adaletsizliklerden oluşan “ayrımcılık politikası” bölgede sürekli gerilimin artmasına neden olmaktadır. Ekonomiden siyasete, ticaretten bürokrasiye kadar her alanda dışlanmış olmanın yanı sıra dini ve milli kimliklere yönelik yasak ve kısıtlamalar da masum bölge halkını adeta isyana, direnişe teşvik etmektedir. Baskıcı yönetime karşı bu direniş sonucu ise 5 Temmuz Urumçi, 1990 Barın, 1997 Gulca olaylarında olduğu gibi *etnik ayrım gözetmeksizin* yüzlerce masum insan, yüzlerce aile zarar görmekte, eziyet çekmektedir. Sanki bu direnişlerden nemalanan bir grubun var olduğu dahi düşünülmektedir.

Bölgede huzursuzluğun süreklilik kazanmasına neden olduğu aşikar olan, yerel yöneticilerin adeta “*sömürge valileri*” gibi masum halkı aşağılayıcı, ayrımcı ve özellikle güvenlik güçlerinin hor gören davranışlarının yanı sıra Çin medeniyetinin başka etnik unsurları dışlayıcı tutumu da eklenince; tıpkı Han Çinlileri gibi güçlü bir kimlik ve medeniyet aidiyetine sahip olan Uygurların direniş göstermesi, ister istemez sürekli kaos ve endişenin hakim olduğu “çatışma ortamı” oluşturmaktadır. Pekin tarafından sıkı bir denetim ve kontrol altına alınması; bölgede istikrarın sürekli ve kalıcı olmasını sağlayacaktır.

Şu gerçeği de paylaşmak gerekir ki, soruna insani açıdan yaklaşıldığında birçok sorun da kendiliğinden çözüme kavuşturulacağı kanaatini taşıyorum. Tabii burada Pekin Hükümeti'nin tavrı önemlidir...

Özerklik Yasalarındaki Haklar Verilmeli

Çin Halk Cumhuriyeti anayasasında, özerklik yasalarında mevcut olan yasal ve insani hakların uygulanması; kültürel, ekonomik, siyasi, idari ve dini hakların verilmesi; var olduğu söylenen yargısız infazların durdurulması ve temel insani ve vatandaşlık haklarının güvence altına alınması, Han Çinlisi'ne benzer eşit ve adil bir yaşam sürmelerinin temin edilmesi, bölgede Türkiye'nin herhangi bir temsilciliğinin açılması, istihdamda bölge insanına (Uygur, Kazak, Kırgız, Özbek) öncelik tanınması gibi hususlarda çözüme yönelik atılacak

her adımın *Sürgündeki Doğu Türkistan Hükümeti* tarafından da destekleneceği yayınlanan bildiri ile deklere edilmiştir.⁷

Aslında bu noktada dikkatli bir değerlendirme yapmak gerekirse “*sorun*” ve “*çözüm*”ü bir arada görmek mümkündür. Köklü bir geçmişe sahip Çin medeniyetinin ve siyasetinin dışlayıcı değil, *-hiç de zor olmayan-* daha hoşgörülü bir yaklaşım sergilemesi durumunda kendiliğinden bir çok sorunun da çözüme kavuşacağı veya kavuşturulacağı aşikardır.

Türkiye ve Arabistan ile İlişkiler Geliştirilmeli

Çinli yöneticiler; Türk Dünyası ile İslam Dünyası ile ilişkilerinin gelişmesi, işbirliği imkanlarının artması için Doğu Türkistan’da yaşayan insanların önemli bir köprü vazifesi görecekları gerçeğini dikkate alan yeni bir siyaset, yeni bir strateji uygulamak durumundadırlar.

Pekin Hükümeti’nin;

1. Özellikle Doğu Türkistan’da yaşayan halkın Türkiye’ye olan sevgisini Türk halkı ile olan mili ve manevi bağlarını dikkate alan bir yaklaşım içinde olması...

- a. TİKA veya Yunus Emre Enstitüsü Temsilciliği’nin açılması,
- b. Türkçe Dil kurslarının ve (İngilizce, Arapça, Çince ve Türkçe) dillerinde eğitim yapan Özel Türk okullarının açılması,
- c. Türkiye ile karşılıklı ticaret ve yatırıma teşvik verilmesi,
- d. Türkçe kitapların Uygurca (ve diğer lehçelerde) ve hatta Çince yayınlanması, Uygurca (ve diğer lehçelerde) ve Çince yayınlanmış kitapların da Türkçe çevirisinin yapılarak Türkiye’de yayınlanması,

2. Aynı şekilde Suudi Arabistan’a olan sevgisini ve Suudi halkı ile olan dini ve manevi bağlarını dikkate alan bir siyaset üretmesi...

- a. Umre ve Hacc ziyaretinin kolaylaştırılması,
- b. Arapça Dil ve Kur’an kurslarının açılması,

7 DTSH Basın Açıklaması, “Türkiye-Çin İlişkileri ve Doğu Türkistan Meselesi”, 10 Nisan 2012

Halkın Hassasiyetlerine Saygı Gösterilmeli

3. Doğu Türkistan'daki halkın dini ve mili hassasiyetlerini dikkate alacak hoşgörülü bir yaklaşım içinde bulunması...

a. Ramazan ve Kurban bayramlarında dini hizmetlerin verilmesine kolaylık gösterilmesi,

b. Muhtaçların ihtiyaçlarının karşılanması, bu yöndeki yardım taleplerinin karşılanmasına izin verilmesi,

c. Türkiye'de olduğu gibi Ramazan eğlencelerinin düzenlenmesi için yerel makamların imkan vermesi,

d. Sünnet, cenaze, dini nikah, düğün, meşrep gibi merasimlerin geleneksel ritüellere uygun olarak gerçekleştirilmesine mahalli idarelerin izin ve hatta destek verilmesi,

e. Dini ve milli hassasiyetleri, örf ve adetleri dikkate alan yazılı, sesli ve görsel yayınların yapılmasına özen gösterilmesi, özellikle tarih konusunda bu hassasiyetleri içeren yardımcı ders kitaplarının hazırlanması ve yayınlanmasının sağlanması,

f. Bölgedeki etnik unsura mensup öğrencilerin lise eğitiminden sonra yurt dışında eğitim ve öğrenim görmelerinin teşvik edilmesi, özellikle Türkiye'de öğrenim görmek isteyen öğrenci sayısının artırılması; İstanbul ve Ankara'da öğrencilerin konaklayabilecekleri ve memleket hasretlerini giderebilecekleri yurt ve kültür merkezlerinin kurulması,

g. Başta eğitim olmak üzere bölge (yerel) halkının ekonomik ve sosyal konularının iyileşmesini sağlayacak bir yol haritasının oluşturulması noktasında adımlar atılması, bu konuda diasporadaki Uygur ve Kazak aydınlarının görüş ve talepleri dikkate alınması,

h. Bölgedeki kamuya ait iş merkezleri ve fabrikalarda işe girişlerde millî azınlık mensuplarına öncelik tanınması,

Diaspora'nın Talepleri Karşılanmalı

4. 1937'den itibaren malını, mülkünü bırakıp, memleketten ayrılarak yurt dışına çıkmak durumunda kalan Uygur ve Kazakların mağduriyetleri ile ilgili taleplerinin öncelikle karşılanması...

a. Memlekette kalan arazi ve malları ile ilgili taleplerin karşılanması,

- b. Milliyetçi Çin döneminde ve 1949 Ekim ayından hemen önce yurt dışına göç etmek durumunda bırakılan muhacirlerin zararlarının karşılanması,
- c. Doğu Türkistan kökenli göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları ülke ve şehirlerde kültür merkezleri ve öğrenci yurtlarının kurulması,
- d. Doğu Türkistan kökenli öğrencilere talepleri halinde eğitimlerini rahatlıkla yapabilecekleri miktarda öğrenci bursu verilmesi,
- e. Memleketlerinde ticaret yapmak isteyen veya Çin sınırları dahilinde okumak isteyen Doğu Türkistan kökenli kişilere teşvik, kredi, üniversite harcı, vergi indirimi ve benzeri kolaylıkların sağlanması,
- f. Doğu Türkistan kökenlilere kendi vatanlarını ziyaret için, vize ve ikamet kolaylıklarının getirilmesi,
- g. Diasporada Doğu Türkistan davasına sahip çıkan, yasal zeminlerde sorunu gündeme getirmeye çalışan ve meseleleri soğuk kanlılıkla teşhis edip tahlil edebilen kişilerin de dahil edileceği “*diyalog platformu*” oluşturulmalı ve platform üyeleri ile dini ve milli kimliklere saygılı, birlikte, uzun vadeli birlikte yaşama projesi bir strateji geliştirilmesi için her türlü imkanın sağlanması,

.....Yani daha hassas, daha duyarlı, milli ve dini değerlere önem veren, incitmeyen, daha insani, daha hoşgörülü ve daha demokratik bir siyasetin uygulanması durumunda, bölgedeki tüm sorunların kendiliğinden halledilmeye başlandığı görülecektir. Ayrıca yukarıdaki talep ve isteklerin de “*çözülebilir insani ihtiyaçlar*” olduğu görülmektedir.

İlişkilerin Temeli 1971’de Atıldı

Buraya kadar yaptığımız tespit ve değerlendirmelere baktığımızda, Türkiye ile Çin Halk Cumhuriyeti’nin birçok ortak noktada buluştuğunu rahatlıkla görebiliyoruz. Her iki ülke arasında ilk diplomatik ilişkinin kurulduğu 4 Ağustos 1971’den günümüze geçen 40 yılı aşkın süre içinde zaman zaman duraksamalar yaşansa da ciddi ve hızlı bir ilerleme kaydedildiğine şahit oluyoruz.

11 Haziran 1978’de Çin Dışişleri Bakanı Huang-Hua başkanlığında bir heyetin Ankara’ya gelmesiyle başlayan yakın temasın, Aralık 1982’ye gelindiğinde doruk noktaya ulaştığı görülür. Bu tarihte Türkiye’nin 7. Cumhurbaşkanı Kenan Evren’in Çin ziyareti neticesinde, Türkiye’den Çin’e ilk üst düzey ziyaret gerçekleştirilmiştir. 1985 yılında Turgut Özal’ın T.C. Başbakanı sıfatıyla Pekin ziyaretini takiben, bir yıl sonra 1986’da Çin Başbakanı Zhao Ziyang Türkiye’ye gelmiştir.

Karşılıklı Ziyaretler

İki ülke arasındaki ilişkilerin 2000 yılından itibaren yeni bir döneme girdiği ve bu yılda Çin Cumhurbaşkanı Jiang Zeming'in Türkiye'ye gelmesiyle beraber yükselişe geçtiği görülmektedir. MHP lideri Bahçeli Başbakan Yardımcısı olarak Urumçi ve Pekin'e ziyaret gerçekleştirmiştir. 2005 yılında Dışişleri Bakanı sıfatıyla Çin'i ziyaret eden Abdullah Gül'ün 2009 yılında "Cumhurbaşkanı" sıfatıyla gerçekleştirdiği Urumçi'yi de kapsayan ikinci ziyaret, ilişkileri daha sıcak ve daha farklı boyutlara taşımıştır. Eylül 2010 yılında ÇHC Başbakanı Wen Jiabao'nun ziyareti, hemen akabinde Ekim 2010'da Dışişleri Bakanı'nın kalabalık bir heyetle Pekin ziyareti, 2012 yılı Şubat ayında ÇHC Devlet Başkanlığı görevine getirilmeden önce Şi Jinping'in (Xi Jinping) Başkan Yardımcısı sıfatıyla ABD'den sonra ikinci ziyaretini Türkiye'ye yapması, 6 Mart 2012'de Başbakan Yardımcısı Ali Babacan'ın, 18 Temmuz'da ise Maliye Bakanı Mehmet Şimşek'in Honkong ziyaretleri, aynı yıl içinde (Nisan 2012) Başbakan Erdoğan'ın 300 kişilik bir heyetle gerçekleştirdiği Pekin ve Urumçi ziyaretleri, Başbakan Yardımcısı Ali Babacan ile Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun Kaşgar ve Urumçi ziyaretleri, Çin Meclis Başkanı Wu Bangguo, Çin Deniz Kuvvetleri Komutanı Shengli ile Kara Kuvvetleri Komutan Yardımcısı Dongming'in Ankara ziyaretleri; ana muhalefet lideri CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun kalabalık bir heyetle 2013 Pekin ve Urumçi ziyareti, ayrıca 2007, 2009, 2012 ve 2013 yıllarında bakan düzeyinde karşılıklı gerçekleştirilen iş gezileri Türkiye ile Çin arasında dostluk ve işbirliğini en üst seviyeye çıkarmış olmanın ötesinde; yakın gelecekte ilişkilerin iki ülkenin ortak çıkarlarına uygun şekilde gelişmesi için stratejik işbirliği yapılması kararlaştırılmıştır.

İlişkiler Stratejik Ortaklığa Dönüşüyor

"Gelinen noktada Türkiye- Çin ilişkilerinin stratejik ortaklık düzeyine çıktığını görüyoruz. Dolayısıyla Türkiye- Çin ilişkileri artık herhangi iki ülke arasındaki ilişkiler olmaktan çıkıp, tüm dünyayı ilgilendiren bir boyuta ulaşmıştır. Bunun için de elimizde bazı göstergeler bulunmaktadır. Türkiye ve Çin, fiilen Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yerini almaya başlayan ve dünyanın en büyük ekonomilerinin bulunduğu, G20 platformunun birer üyesi konumundadır. Çin, 2010 yılı itibarıyla Japonya'yı geçerek ABD'nin ardından dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline geldi. Türkiye ise dünyanın 16. büyük ekonomisi konumunda. Ayrıca Türkiye'nin on yıl içerisinde dünyanın ilk on ekonomisi arasına girmesi bekleniyor. Bu açıdan Türkiye ve Çin'in ekonomik işbirliği, sadece iki ülkeyi değil, tüm dünya ekonomisini ilgilendiren bir

boyuta sahip. Yine Türkiye ve Çin'in dış politika stratejilerine baktığımızda, uluslararası barış ve istikrarın sağlanması, uluslararası alanda daha adil bir temsilin oluşması noktasında ortak bir yaklaşım göze çarpmaktadır.

Dolayısıyla hem ekonomik hem siyasal boyutta, Türkiye ve Çin arasındaki stratejik ilişkilerin küresel dengeleri de etkileyeceği açıktır. Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakan düzeyinde son iki yıllık dönemde gerçekleşen karşılıklı üst düzey ziyaretlere baktığımızda bir yoğunluk dikkati çekmektedir. Türkiye-Çin ilişkilerinin daha stratejik bir zemine oturduğunu ve ekonomik ilişkilerin daha derin bir boyut kazandığını görüyoruz.”

(...) 2000'li yıllarda dünyada hızla yükselen ülkeler arasında Çin ve Türkiye bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye ve Çin'in ortak stratejik vizyonunda pek çok açıdan benzerlikler görülmektedir. (...) Özellikle 2009- 2010 yılları boyunca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde Türk ve Çinli yetkililer çok yoğun bir işbirliği yaptılar. “Komşularla Sıfır Problem” politikası izleyen Türkiye, dünyadaki sorunların en aza indirildiği, uluslararası işbirliğinin arttığı, uluslararası ticaretin yaygınlaştığı bir dünya görmek istiyor. Çin'in de benzer bir dış politika stratejisi var. Çin de “barışçıl yükseliş” teziyle, tüm dünya ile ilişkilerini çok boyutlu olarak geliştirmeye çalışıyor. Dolayısıyla Türkiye ve Çin arasında hem ekonomik hem siyasi iş birliği yapılabilir.”⁸

Nitekim “2012 yılı Türkiye’de Çin Yılı” olarak kutlanmıştır. 2013 yılının ise “Çin’de Türk Yılı” olarak kutlanıyor olmasını, iki ülke ilişkilerinin oldukça samimi bir döneme girdiğinin açık bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür.

İlişkilerin stratejik ortaklığa dönüşmesinin altındaki gerçeğin, iki ülke stratejik vizyonlarının benzeşiyor olmasından kaynaklanmaktadır. Kimi analistler bu ilişkiyi “Türkiye ve Çin ilişkileri uluslararası dengenin kilididir” diye tanımlarken, Çinli stratejik araştırma uzmanları da (Pan Guang) Çin ile Türkiye'nin gelecek hesaplarının örtüştüğünü ifade ederek, daha önce sarkıncalı buldukları halde şimdi Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü'ne üye olmasına karşı olmadıklarını belirtmeye başlamışlardır. Hatta Dünya Uygur Teşkilatı'nın da Şanghay Örgütü Araştırmaları Merkezi Başkanı Guang'ın bu görüşüne destek verdiğini beyan etmesi sürpriz destek şeklinde kayıtlara geçmiştir.

8 Akif T. Tuğcu, “Sedat Çolakoğlu ile Mülakat”, <http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=1942>

“...Çin’in Türkiye’ye yönelik bu olumlu değişimi, Türkiye’nin jeostratejik konumu ve potansiyel bölgesel başat gücü olmasından ve Çin’in Avrasya stratejisi (Yeni İpek Yolu Projesi) adımlarının Türkiye’ye kadar uzanmasından dolayı meydana gelmiştir. Yükselmekte olan Çin’in ihtiyaç duyduğu stratejik ham maddeler ve büyük pazarı Avrasya kıtasındadır ve bu kıtada başarılı olabilmek için Türkiye’nin ortaklığı ve desteği önemlidir.”⁹

Doğu Türkistan Küresel Bir Sorun mudur?

Elbette “Doğu Türkistan” sadece milli veya dini bir sorun değildir. Meseleye insan hakları ihlalleri açısından bakıldığında sorun aynı zamanda insani bir problemdir; bu bakımdan da Doğu Türkistan meselesi, tıpkı Somali gibi tıpkı Suriye gibi, Kosova gibi, Filistin gibi insanlığı ilgilendiren küresel bir sorundur.

İnsan hakları ihlallerine, adaletsizliklere ve ayrımcı zihniyete rağmen Doğu Türkistan halkının aidiyet bilincini, geleneklerini koruma ve başta dini inançlar olmak üzere temel insani hakları elde etme çabalarının sürmesi, bu sorunun bir şekilde çözüme kavuşturulması gereken bir problem olduğunu ortaya koymaktadır.

Sorunun uluslararası alana taşınması için de, ÇHC karşısında rakip bir ülkenin özellikle de, “...belli sınırlar içinde Amerika’nın ilgisine bağlı görünmüyor. Rabya Kadir’i siyasal baskı ile hapisten çıkarabilen Amerika için Doğu Türkistan’da yaşananlar bir insan hakları ihlalden ileri değil. Hatta Amerika’nın Uygurların yüz yüze oldukları sorunlara yaklaşımı bir Dalay Lama’ya gösterilen ilgi ve önem düzeyinde bile değildir.

*Gelinen noktada Doğu Türkistan meselesinin bölgesel ve küresel olarak durumunun sağlıklı bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir.”*¹⁰

Küreselleşme akımının başlamasıyla beraber bölgedeki sorunlarla özellikle insan hakları örgütlerinin yakından ilgilenmeye başladıkları görülmektedir. Pekin, süper güç olma yolunda atacağı her adımla birlikte Doğu Türkistan sorununu da beraberinde taşımak durumundadır. Öyle olmasa da, Çin’in yükselişine karşı çıkan diğer küresel güçler, Pekin’i rahatsız etmek için sürekli olarak Doğu Türkistan (ve Tibet) sorununu taşıyacaklardır. Nitekim zaman zaman çıkarları doğrultusunda bu sorunu –şimdilik hak ihlalleri çerçevesinde kalsa da- dünya gündemine taşımaya başladıkları görülmektedir. Ancak bu

9 TÜRKİSAM İnternet Sitesi, 07 Kasım 2010; SDE Web sayfası Dr. Erkin Ekrem “Çin”

10 Akif Emre, “Uygurlar’ın Bir Yol Haritası Var mı?”, Yeni Şafak, 5 Temmuz 2012

“kaşımaların, yakın gelecekte insan hakları ihlallerinin dile getirilmesinden öteye geçmeyeceği de bilinmektedir.

Bölgedeki Küresel Sorunlar

Doğu Türkistan’ın temel sorunlarına bakıldığında bir çoğunun aslında “*küresel sorun*” oldukları görülecektir.

- a) Planlı Çinli Göçmen Akımı,
- b) Nükleer Denemeler ve Çevre Kirliliği
- c) Doğum Yasağı,
- d) Mecburi Kürtaj ve Kısırlaştırma,
- e) Yargısız İnfazlar,
- f) İzinsiz Organ Alımı ve Ticareti,
- g) Uyuşturucu ve İçki Kullanımı ve Teşviki
- h) Eşitsizlik ve Adaletsizlikler,
- i) Irk Ayrımcılığı

Çin dışındaki diğer ülkelerde de görülen bu temel sorunların halledilmesi noktasında Pekin’in özellikle uluslararası dayanışma içinde olması Doğu Türkistanlı yöneticilerin beklentisidir. BM İlkeleri, İnsan Hakları Beyannamesi, AGİT ve AB ve benzeri uluslararası sözleşmelere gösterilecek saygılı yaklaşımın, sorunların çözümünü kolaylaştıracağı kanaatindeyiz.

“Bağımsız Doğu Türkistan” Mümkün mü?

Çin Halk Cumhuriyeti’nin Tibet gibi yumuşak karnını oluşturan “Doğu Türkistan Sorunu”nun siyasi manada uluslararası alana taşınması ise, Çin’in küresel rakibi olan Amerika’nın atacağı siyasi adımlara bağlıdır. Ancak bu noktada şunu söyleyebilirim ki, yakın gelecekte Amerika’nın “*bağımsız Doğu Türkistan*” diye bir planı görülmemektedir.

Diasporada “Doğu Türkistan Teşkilatları”nın rahat faaliyet gösterdiği ülkelerin başında yer alan Kanada, Almanya ve Hollanda ile Japonya; Çin karşıtı gösterilere izin vermekle beraber bu desteğin siyasi olmadığını vurgulamak lazım.

Asya Çalışmaları Merkezi-ASCIMER yayınladığı bir raporda; Amerika, Almanya ve Japonya’nın “...*Müslüman Uygur Türklerine olan ilgisinin, Çin’in demokrat yükselişi ile bağlantılı olduğunu*” belirterek şu tespitleri paylaşıyor: “...*Bu da, birkaç farklı boyutta mütalaa edilebilecek bir husustur. Bir taraftan ismi geçen üç ülkenin söz konusu ilgilerinin arkasında, Çin’in ekonomik yükselişinden duyulan rahatsızlığın olduğu ileri sürülebilir. Rekabet içinde olan*

aktörlerin, rakip aktörün ülkesinde kendisine müzahir unsurlar araması, bulması ve bunlara destek vermesi, uluslararası ilişkiler tarihinde, her dönemde sıkça yaşanan bir durumdur. Bu, rakibinin, ilgi ve kaynaklarından daha çoğunu içeride tüketmesini ve bu suretle rekabet gücünün zayıflamasını öngören, uluslararası ilişkilere dair klasik, iyi bilinen ve etkili bir stratejidir. Üç ülkenin Müslüman Uygur Türklerine gösterdiği ilgiyi, bu strateji bağlamında mütalaa etmek ve bu stratejinin güncel örneği olarak görmek uygun olacaktır. Diğer taraftan, ister örtülü bir işbirliğine dayalı olsun, ister biri birinden bağımsız olsun, ABD'nin, Almanya'nın ve Japonya'nın Müslüman Uygur Türklerine gösterdiği ilgi, bu üç ülkenin aynı noktaya vuruş yapması anlamına gelir ki, bu da Pekin Yönetiminin karşısındaki cephenin ne kadar büyük olduğuna işaret eder. Ve bu belirtilenler, Çin'in yükselişinin yavaşlamış olmasının hızlı bir gerileme potansiyelini/riskini içerdiği anlamına gelir.”¹¹

Amerika'nın dışında özellikle Türkiye ve Rusya'nın alacağı tavır veya İslam Ülkeleri'nin ortak bir yaklaşımı da bu meselenin uluslararası arenaya taşınmasını sağlayabilecektir. Bu da küresel kamu diplomasini oluşturan tüm argümanların akılcı biçimde kullanılmasına bağlıdır. Ancak ne içteki ne de dışporadaki Doğu Türkistanlıların bu meseleyi tek başına gündeme taşınmaları şu haliyle mümkün değildir.

Doğu Türkistan'ın Komşuları

Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan gibi Batı Türkistan coğrafyasını oluşturan Türk Cumhuriyetleri'nin, Doğu Türkistan'daki soydaş ve dindaşlarına yardım elini uzatmaları orta vadede mümkün görülmemektedir. Önceleri Sovyetler Birliği'nde iken Moskova'nın peyki olan bu Cumhuriyetler, şimdi ise 1992'den itibaren bağımsızlıklarını ilan etmiş olmalarına rağmen Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dahil olarak bu defa hem Pekin'in hem de Moskova'nın kontrolüne girmiş olup, bu ülkelerin Doğu Türkistan'ın geleceğine katkıda bulunmaları gerçekçi değildir.

Aslında bu Türk Cumhuriyetleri'nin hepsi Çin'in yakın gelecekte kendileri için bir tehdit teşkil ettiğinin farkında olmakla beraber, mevcut durumda tek başlarına Çin'e karşı durmaları mümkün değildir. Bu kardeş cumhuriyetlerin “Batı Türkistan” adı altında federasyonlaşarak bir araya gelmeleri halinde, Doğu Türkistan davasına katkıda bulunmaları mümkün olabilecektir.

11 ASCMER, “Müslüman Uygur Türkleri ve Çin” 10.04.2012, Ankara

Diğer Pakistan, Bangladeş, Afganistan gibi komşu ve dindaş ülkelerin herhangi bir destekleri de maalesef yoktur. Aslında bu dindaş ve komşu ülkeler, coğrafi açıdan Doğu Türkistan'ın milli mücadelesine faydalı olabilecek stratejik konuma sahiptirler.

Türkiye'nin Çin İçin Önemi

Bölgesinde lider ülke, küresel rekabette ise sözü geçen ülke olma yolunda son 10 yılda ciddi ilerlemeler kaydeden Türkiye, hemen her alanda “küresel dengeler” çerçevesinde hareket etmektedir. İç politikada Doğu Türkistan davasına destek veren Türkiye'nin dış siyasette ise daha farklı hareket ettiği, daha küresel düşündüğü görülmektedir. Dolayısıyla Çin'i rahatsız edici bir politika uygulama yerine işbirliği içeren ikna etmeye yönelik bir siyaset izleyen Türkiye, küreselleşme yolunda Çin'i küstürmemeye özen ve dikkat göstermektedir. Ancak hem Pekin hem Ankara şunu gayet iyi bilmektedirler ki, Doğu Türkistan'ın geleceğinde anahtar rolü oynayacak ülkelerin başında Türkiye gelmektedir..

Uzun Vadeli Stratejiye İhtiyaç Var

Şu bir gerçek ki, her alanda ciddi bir yükselişe geçen Çin Halk Cumhuriyeti, yakın gelecekte Amerika'nın karşısında durabilecek tek ülke konumundadır.

Ne Amerika'nın siyasi baskısıyla hapisten çıkarılarak Washington'a taşınan Rabia Kadir'in başkanlığını yaptığı **Dünya Uygur Kurultayı**'nın, ne 2004'de Amerika Parlamento binası içinde kurulan, başkanlığını İsmail Cengiz'in yaptığı **Doğu Türkistan Sürgün Hükümeti**'nin, ne de Doğu Türkistan'daki halkın, bir başka ülkenin özellikle komşu ülkelerin lojistik desteğini almaksızın ya da küresel bir gücün siyasi desteği olmaksızın tek başlarına devasa Çin gücüne karşı koyma imkanlarının da olmadığı açık bir şekilde ortada iken, stratejistlerin de ifadesiyle “*bu sorunun bölgesel ve küresel olarak sağlıklı bir şekilde yenibaştan analiz edilmesine*” ve uzun vadeli strateji geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Diyalog Ortamı Oluşturulmalı

Şimdilik küresel ölçekte sesini duyurabilecek argümanlardan mahrum olduğu görülen Doğu Türkistan halkının ileri gelenleri ile bu davaya destek olmaya çalışan aydınların, insan hakları örgütlerinin bir araya gelerek Çin'e karşı kısa, orta ve uzun vadede neler yapılabileceğini ortaya koymaları ve

teşhis edilen sorunları –örneğin Türkiye gibi, Suudi Arabistan gibi- doğru bir kanal vasıtasıyla *Pekin yönetimine iletilmesi* gerekmektedir. Veya tüm insani sorunların tartışılabileceği ve çözüm üretilebilecek sağlıklı ve iyi niyete dayalı bir *diyalog ortamının oluşturulması* gerekmektedir.

Vakit çok geç olmaksızın tüm argümanların değerlendirildiği yeni bir stratejinin oluşturulması, yeni bir yol haritasının çizilmesi için tarafların; dini ve milli kimliklerin korunması, insani ihtiyaçların, insani taleplerin ve temel hakların karşılanması noktasında bir masa etrafında buluşmaları bir zorunluluk halini almaktadır.

Aslında Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası ile Özerk Bölge Yasaları'na bakıldığında; tüm temel hak ve hürriyetlerin yer aldığını, dolayısıyla günümüzde var olan eşitsizlik, adaletsizlik, hak ihlalleri, kendi dilini, kültürünü, geleneksel hayatını koruma ve yaşama gibi sorunların olmaması gerektiği görülecektir. Konuya bu açıdan bakıldığında mevcut sorunların çözümünün zor olmayacağını söylemek mümkündür. Burada en önemli olan nokta, "**sorunlara insani açıdan yaklaşmak**"tır.

Bu insani yaklaşım ve bakış; halklar arasında huzursuzluğa neden olan birçok sorunu kendiliğinden çözecek, en azından problemlere anlayışla yaklaşımı sağlayacaktır.

"...19. yy Avrupa Çağıydı, 20. yy bir bütün olarak değerlendirildiğinde Amerika Çağıydı, 21. yy yine bir bütün olarak değerlendirildiğinde Asya Çağı olacak. Bu tabir, bu tarif bugün yaşadığımız dünyanın ve özellikle son on yıldır yaşanan dünyanın da alt yapısını oluşturuyor."

TASAM Başkanı Şensoy'un 6. Türk-Asya Kongresi açılışında yaptığı konuşmadan alınan bu ifadeler hem Türkiye'yi hem de Çin'i yakından ilgilendiriyor... Asya Birliği'ne giden yolda her iki ülke de sorunları birlikte çözüme kavuşturabilir...

ERMENİLER 2015 İÇİN HAZIRLANIYOR...

Prof. Dr. İdris BAL

AK Parti İstanbul Milletvekili

Değerli Başkanım,

Değerli Hanımefendiler, Beyefendiler!

Hepinize saygılarımı sevgilerimi sunuyorum. Değerli başkanımın da söylediği gibi, uçagım kalkacağından ve buradaki programın da sarkmasından dolayı, bir selamlama ve bu husustaki görüşümün çerçevesini çizme bağlamında kısa bir konuşma yapacağım.

2015 Ermeniler için önemli bir tarih, kendileri için bir dönüm noktası, bir köşe taşı olarak kabul ediyorlar. İddialarının gerçekleşeceği, bugüne kadar ileri sürdükleri taleplerin karşılanmasını ümit ettikleri önemli bir tarih olarak 2015'i görüyorlar. 2015' giden süreçte gerekli hazırlıkları yapabilmek için Ermenistan Diaspora Bakanlığı kuruldu.

Sarkisyan Cumhurbaşkanı bu çalışmaların başında, Başpiskopos, Başpatrik gibi önemli insanlarda bu çalışmaların içerisinde yer alıyorlar. Hukuksal, uluslar arası ilişkiler, medya alanlarında faaliyetler yürütüyorlar. Özellikle medya alanında televizyonlarda, gazetelerde çalışmaları var, film çalışmaları var. Uluslar arası ilişkiler bağlamında dünden bugüne zaten çok yoğun konferans, panel, kitap yayın çalışmaları, geçmişî hatırlatmaları bağlamında müzeleri gezme gibi faaliyetleri var. Hukuksal alanda ise Türkiye'ye yönelik davalar açılıyor. Bunlar yapılarak ne elde edilmeye çalışılıyor?

3T dediğimiz, "Tanıma, Toprak ve Tazminat" gerçekleştirilmeye çalışılıyor. Yani önce Türkiye'yi kısaca alma amaçlanmıştır ve aslında bu kıskaç başlamıştır. Farklı ülkelerin parlamentolarında 1915 olaylarını soykırım

olarak kabul ettirme çabalarına devam ediliyor ve bunu özellikle ABD’de, İngiltere’de, İsrail’de gerçekleştirmek istiyorlar. Türkiye’nin ABD ile yakın ilişkilerinden, ABD’nin dünyada hala ekonomik, siyasi, güvenlik ve kültürel anlamda en önemli güç olmasından dolayı, bu devletin sözde iddiaları tanınmasının Türkiye üzerinde psikolojik baskı yapacağına inanılmaktadır. Yine İngiltere ve İsrail’in tanınmasının Türkiye üzerinde büyük bir baskı yapacağı düşünülmektedir. Sadece söz konusu ülkelerde değil dünya çapında farklı ülkelerin parlamentolarında iddiaların tanınması için çalışmalar devam ettirilmektedir. Ayrıca 2015’te gösterime girecek bir film çalışmaları var. Kısacası, 2015’e yoğun bir biçimde hazırlanıyorlar.

Aslında Ermeniler için, tarihte gerçekleşen olayların nedeni, haklısı, haksız, soykırımı olup olmadığının, kimin kime ne yaptığının ötesinde bir anlamı bulunmaktadır. Aslında söz konusu iddialar diasporadaki Ermeniler için bir varlık ideolojisi haline gelmiştir. Dünyanın dört bir tarafına yayılmış, kimliklerini kaybetme riskleriyle karşı karşıya, kendilerini bir arada tutacak bir tutkala, bir efsaneye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu efsane, bu tutkal onlar için sözde Ermeni soykırımı iddiaları olmuştur.

Diğer taraftan, uluslararası ilişkiler ahlaka dayanmamakta, makyevelist, çıkarıcı, fırsatçı bir mantığa dayanmaktadır. Amaca varabilmek için her türlü araç mübah görülmektedir. Bu çerçevede ülkemizle pazarlık yapmak isteyenler, Türkiye’yi meşgul etmek isteyenler, kıskaca almak, sıkıştırmak isteyenler, terör gibi başka araçları kullandıkları gibi, Türkiye’ye karşı sözde Ermeni soykırımı iddialarını kullanmakta Türk dış politikasının manevra alanını, hareket alanını daraltmayı amaçlamaktadırlar.

Dünyanın farklı ülkelerinde bir iç siyaset malzemesi haline gelmesi ise Ermeni meselesinin başka bir boyutunu oluşturmaktadır. Özellikle bu durum ABD ve Fransa’da daha bariz hale gelmiştir. Özellikle, genel seçimlerden önce, oralardaki Ermeni lobilerinin desteklerini alabilme adına da küçük oyunlara, bu lobileri memnun edebilecek bazı tavırlara, söylemlere, vaatlere girebilmektedirler.

Bazı Ermeni çevreler 2015 için hazırlık yaparken, Türkiye hesabı nedir ne olmalıdır? Türkiye’nin de tabi bir hesabı var. Bizim de tabi 2023 hesabımız var, cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. Yılı. Bırakınız bölgesel güç olmayı, küresel güç olmayı istiyoruz. Dünyanın en iyi ekonomisine sahip 10 ülke arasında girmek istiyoruz. Demokrasimizi artık tartışılabilen bir demokrasi olmaktan

çıkmalı, birinci sınıf demokrasiler sınıfına girmelidir. Devletimiz halkıyla tam kucaklaşmalı, dünya siyasetinde barışa hizmet eden bir denge unsuru olmalıdır. Türkiye çevresindeki ülkelere yardım edebilecek, onların demokratikleşmesine, kalkınmasına yardım edebilecek, içerde huzurunu sağlamış, devlet toplum kucaklaşmasını sağlamış bir ülke olmalıdır.

Siyasetimiz, siyasi partilerimiz kurumsallaşmalı, siyasetimizde kişiler değil prensipler yol gösterici olmalı. İç ve dış sorunlarımızla baş edebilmek ve ileriye adımlar atabilme için, siyasetimize, devlet yönetimine demokrasi-den bahseden değil, demokrasiyi yaşayan içselleştiren, özgürlükten bahseden değil, özgür düşünceye tahammülü, saygısı olan, istişareye, beyin fırtınasına değer veren bir anlayış hakim olmalıdır.

Zaten günümüzde var olmaya başlayan, dünyada önemli bir Türk lobisinin, Türk girişimcisinin 2023'lerde daha etkin bir şekilde var olmasını istiyoruz. Türkiye'nin bir taraftan kendi savunma sanayisini kurarak, dışa bağımlılığını sıfırlayarak, sert gücünü daha etkin hale getirdiği gibi, yumuşak gücünü de arttırması gerektiğini ve bunun içinde dünyadaki Türk diasporasının daha etkin olması gerektiğini düşünüyoruz.

Ermeni meselesini konuşurken gözden kaçırılmaması gereken bir konu da, Türklerle Ermeniler arasında kültürel, tarihsel etnik...bir çok ortak paydanın varlığı da bir gerçektir. Osmanlı döneminde evlerinde bile Türkçe konuşacak kadar Ermeniler Türklerle iç içe geçmiş durumdaydı. Devletteki ve toplumdaki hizmetlerinden dolayı millet-i sadıka olarak adlandırılıyordu. Bu dostluk kısmen de olsa daha sonraları da devam etmiş ve etmektedir. 1950'lerde zamanın cumhurbaşkanı rahmetli Bayar ABD'ye gittiğinde, kendisini Türkiye'den göç eden bir Ermeni ailesi misafir etmiştir. Bu nedenle bardağın dolu tarafına da bakılmalı, makul Ermeniler ile diyaloga da girilmelidir.

Tabii ki herkesin bir hesabı var ama sözlerimin başında da belirttiğim gibi acilen ayrılmam gerektiğinden şöyle bağlamak istiyorum. Benim şahsi kanaatime göre, aslında Ermeni meselesi için de, terör gibi başka meseleler için de esas çare, cazibesi ve caydırıcılığı olan güçlü bir ülke olmaktan geçmektedir. Cazibeniz ve caydırıcılığınız yoksa, yani başka ülkelerin sizden beklentisi yoksa, siz dış siyasette, ekonomide etkin değilseniz, teknoloji üretmiyor, tüketiyorsanız, etken değil, edilgenseniz, farklı kesimler, farklı ülkeler kendi küçük hesaplarından dolayı sizi suçlayabilir ve bunu yaparken suçlamalarının doğru mu yanlış mı olduğu konusunda fazla düşünmezler. Sadece kendi hesaplarını

düşünürler. Fakat, cazibe ve caydırıcılığınız olursa, attıkları adımın ekonomik, siyasi, güvenlik gibi alanlarda bedelleri olacağını düşünürlerse bir adım atmadan önce bir kere değil, beş kere düşünürler.

Kısacası temel kural cazibeniz olacak, caydırıcı güçlü olacaksınız, bunun için de istikrar çok önemli. Tabii ki, demokrasi için farklı partiler olacak ama amaç ülkemizin gelişmesi güçlenmesi olduğuna göre milli meselelerde el ele tutuşmasını bilmek, ortak hedefler doğrultusunda beraber gayret etmek mecburiyetindeyiz. Herkese saygılarımı sunuyor, dünyada barışın, kardeşliğin, dostluğun hakim olmasını diliyorum.

ERMENİ DİASPORALARI VİZYON 2015 VE TÜRK DİASPORALARI VİZYON 2023

Prof. Dr. Hakkı KESKİN

2005-2009 Federal Almanya Parlamentosu Milletvekili ve Avrupa
Konseyi Üyesi
Almanya Türk Toplumu Onursal Başkanı
Almanya Türk-Azerbaycan Birliği Başkanı

Değerli Konuklar,

Değerli Basın mensupları,

Türk Dünyası için son derece önemli olan bu 2. Türk Dünya Forumunu düzenleyen ve bu çalışmada katkısı olan herkese öncelikle teşekkür etmek istiyorum. Türk Dünyası'nın ilişkilerini ve birlikteliklerini çok yönlü olarak geliştirmeleri, tüm Türk Dünyası mensupları ve özellikle de Türki Cumhuriyetler için büyük önem taşımaktadır.

Kanımcı bu çalışmalara daha büyük önem vermeliyiz. Bu ülkeler arasındaki siyasi, ekonomik, ticari, kültürel, turizm ve insani ilişkilerin daha hızla gelişmesi ve derinlik kazanması, dünyadaki bütün Türk halklarının yararına olacaktır. Bu bağlamda Türk Dünyasında ortak dil ve alfabe birliği, çok yönlü ilişkilere büyük ivme kazandıracaktır. Bu konu üzerinde önemle durmalıyız. Önemsediğim bu önerilerimden sonra, asıl konuya gelmek istiyorum.

Ermeni Diasporaları öteden beri 1915 olaylarını, kendi birlikteliklerini sağlamanın ve kimliklerini koruyabilmenin önemli ve vazgeçilemez bir aracı olarak görmektedirler. O kadarki, her an ve her düzeyde 1915 zorunlu göç, tehcir olayını “soykırım“ iddiasıyla birçok ülke gündemine taşınmaktadır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Türkiye'nin doğu illerini işgal eden Çarlık Rus orduları saflarında, kendi vatanlarına isyan ederek, yüz yıllarca birlikte yaşadıkları Türkleri katletmeye koyuldular. Yüz binlerce Türk ve Müslüman insan bu işgal ve isyan yıllarında katledildi, yüz binlercesi evini barkını terk etmek zorunda kaldı. İsyancı Ermenilerin amacı bu koşullardan yararlanarak, bugünkü Türkiye'nin de doğusunun önemli bir kısmıyla büyük Ermenistan'ı kurmaktı.

O zamanki Osmanlı Devleti, Ermeni isyancılarının savaş halindeki Rusya ile Türkiye'ye karşı savaşmalarına tepki olarak, Ermenilerin Doğu Anadolu'dan ve hatta isyana destek verebileceği sanılan bazı diğer bölgelerden, Osmanlı topraklarından olan bugünkü Suriye'ye zorunlu göçüne karar verdi.

Birçok cephede savaş halinde olan Osmanlı Devleti, Ermenilerin bu zorunlu göçünü, o günün ağır ulaşım koşulları da göz önünde bulundurulursa, gereğince organize edemediğinden ve yol boyunca Ermenilerin can güvenliğini yeterince koruyamadığından, yüz binlerce Ermeni insanımız, bu tehcir esnasında ölmüş veya öldürülmüştür.

Ancak Birleşmiş Milletler tanımına göre de “soykırım“, **bir devletin bir etnik veya dini azınlığı planlı programlı bir biçimde tamamen yok etmesidir.** Oysa elimizdeki arşivler, kaynaklar, belgeler ve bilgiler böyle bir planın olmadığını göstermektedir. Nitekim isyancı çete mensupları hariç, Türkiye'nin birçok yerindeki Ermenilere dokunulmamıştır.

Türkiye bu konuda kendine güvendiği için, Ermenistan'a herkesin kabul edebileceği bir öneri yapmıştır. **Gelin eşit sayıda Türk, Ermeni ve hatta uluslararası uzman tarihçilerden oluşan bir komisyon kuralım.** Nerede varsa tüm arşivler ve belgeler bu komisyon üyelerinin araştırmasına sunulsun. Komisyonun araştırma sonucunu herkes kabul etsin. Türkiye'nin bu önerisi Ermenistan tarafından reddedilmiştir.

Çünkü Ermeni Diasporaları, 98 yıldır bu sözde “soykırım“ iddiaları üzerine adeta bir dini inanç haline getirerek, bu inanç onlara kendi aralarındaki kimlik birliğini sağlamaktadır. Öte yandan Dünya'nın dört bir yanında binlerce kişi geçimlerini de bu yoldan sağlamaktadırlar.

Ermeni Diasporaları „sözde soykırım“ iddialarını, on yıllardır yaptıkları kararlı çalışma sonucu, birçok ülke parlamentolarına da kabul ettirmeyi başarmışlardır. Şimdi Ermeni Diasporası ve Ermenistan, 1915 tarihinin yüzüncü yılı olan 2015 de sözde “soykırımı“ Dünya kamuoyuna daha da yoğunlukla taşımayı amaçlamaktadır.

Özellikle ABD Senatosunda, Fransa’da ve diğer birçok ülkede daha da ileri gidilerek bu sözde “soykırımı“ kabul etmeyenlerin cezalandırılacağı bir strateji amaçlanmaktadır. Bu konunun birçok ülke ders kitaplarına girmesi, bu iddiayı kabul etmeyen Türklerin milletvekili olmalarının önlenmeye çalışılması, Ermeni Diaspora Vizyonu 2015 arasında yer almaktadır.

Türkiye ise, kanımca anlaşılması güç bir yaklaşımla daha 20 yıl kadar öncesine değin bu konuda gerekli olan çalışmaları ihmal etmiştir ne yazık ki. Kanımca, bu konudaki yaklaşım, **“biz üzerinde durmayalım“**, bu konu unutulur sanılmıştır. Türkiye’nin izlediği bu politika, bir yandan Ermeni Diasporasını daha da cesaretlendirirken, diğer yandan da on yıllarca süren bu tek yönlü, yanlış, sahte ve saptırılmış iddialara dayanan film, kitap, gazeteler, bildiriler üzerinden yapılan çok yönlü tanıtım çalışmaları okuyucu ve dinleyiciler üzerinde etkili olmuştur.

Oysa “Soykırım“ iddialarına ilişkin çalışmaların, Ermeni Diasporası için ortak bir kimlik güvencesi olduğu ve bir nevi sanayi haline geldiği zamanında görülerek, bu yanlış iddialar bilimsel verilerle çürütülmeliydi.

Türkiye ve Türk Diasporaları bu konuda kararlı ve yoğun bir атаğa geçmelidir.

- Türkiye elinde inandırıcılığı olan **“Ortak uzman tarihçilerden oluşan bir komisyonun“** önerisini, Dünya Kamuoyuna özgüvenle ve kararlı olarak sunmalıdır. Almanya’daki deneyimlerimden bildiğim gibi, örneğin, Türkiye’nin savunduğu “Ortak uzman tarihçilerden oluşan bir komisyonun“ kurulması son derece inandırıcı ve mantıklı bir politikadır. Ermenistan ve Ermeni Diasporasının bunu kabul etmemesi de Türkiye’ye ayrıca önemli puan kazandırmaktadır. Ancak Türkiye bu tezini Avrupa, Amerika, Güney Amerika ülkelerinde önemle savunmalıdır.
- Türkiye, bilimsel alanda da атаğa geçerek, özellikle Fransa, Almanya, İngiltere, Rusya, ABD, Türkiye ve Ermenistan Arşivleri, doktora çalışmalarıyla araştırılmalı ve gerçekler bilimsel çalışmalarla ortaya konmalıdır. Bu konuda Türkiye sözü geçen ülkelerde yüksek öğrenimini tamamlayan ve ülke dilini çok iyi bilen öğrencilere Türkiye Üniversiteleri üzerinden doktora bursu vermelidir. Böylece onlarca bilimsel çalışmayla “soykırım“ iddiaları irdelenmeli, gerçekler bu ülkeler için de ortaya konmalıdır.

- Sözde “soykırımı“ kabul eden ülkelere karşı, Türkiye atağa geçmelidir. Fransa, Almanya, İngiltere, Belçika, Hollanda, Rusya, ABD gibi ülkelerin tarihleri gerçek soykırımlarla lekelidir. Türkiye ve Türk Dünyası bu ülkelerin kolonyal dönemde ve geçen yüz yılda yaptıkları soykırımlar ve katliamlar, yine doktora çalışmalarıyla bilimsel verilere dayanarak ortaya konmalıdır. Bu konuda da bu ülkelerde yüksek eğitim gören Türk kökenli öğrencilerden ve tabii ki Türkiye ve Türkiye Cumhuriyetlerindeki Üniversitelerden bu görevi beklemelidir.

Özellikle Batı kültürlerinde, **size yapılan haksızlığa karşı susarsanız daha da üstünüze çullanılır.** Tam aksine, özgüvenle karşı tarafın bu alandaki açmazlarının ortaya konması ve bu yoldan susturulmaları gerekmektedir.

- Ermeni Diasporasının ve Devletin özellikle son yıllarda sözde “soykırımıla“ ilgili olarak birçok ülkede yoğunlaşan çabasının son derece önemli bir nedeni vardır.

Ermeni Diasporası ve lobisi, **Azerbaycan topraklarının işgalini, Dağlık Karabağ’ı sorunu ve Hocalı katliamını ve hatta 1918 de Azerbaycan’ın birçok yerinde yapılan katliamları** unutturmak için, sürekli olarak 1915 olaylarını gündeme taşımaktadır. Böylece daha 21 yıl önce işgal edilen Azerbaycan topraklarını, bir milyona yakın evinden barkından kaçmak zorunda kalan Azeri Türkünün büyük dramını unutturmak ve gündem dışı tutmak istemektedir.

Bu Ermeni Diasporaları ve Ermenistan’ın son derece bilinçli olarak izlenen akıllı bir stratejidir.

Bizler ise tam aksine, bu stratejiyi bozarak kararlılıkla ve ısrarla henüz günümüzün aktüel politik konusu, **bir milyon insanın yaşamsal sorunu olan Azerbaycan topraklarının işgal olayını sürekli ve sistematik olarak gündeme taşımamız!**

Bizler her zaman ve her yerde haksızlığa karşı ve haklıdan yana taraf olmalıyız. Burada haksızlığa uğrayan kardeş ülke Azerbaycan ve halkıdır. Bu konuda tavrımız açık ve net olmalıdır. Hiç kimsenin bizden bu konuda tarafsız kalmamızı beklemeye hakkı yoktur, olmamalıdır!

- Türk Dünyası’nın özellikle iki konuda ortak siyasi tavır ve dayanışması gerekmektedir: - Ermenistan ve Ermeni Diasporalarının soykırım iddialarına karşı Türkiye desteklenmeli ve - Ermenistan’ın işgal ettiği Azerbaycan topraklarından koşulsuz ve ivedi olarak çekilmesi konusunda Azerbaycan’ın yanında yer almalıdır.

- Bu konularda Türk Dünyasının kendi kamuoyunu bilgilendirmesi ve duyarlı yapması ayıca büyük önem taşımaktadır.
- Özellikle Türkiye, Azerbaycan ve Türk Dünyası, Diaspora örgütlenmelerine gereken önemi vermelidir. Bu alanda Batı Avrupa ülkelerinde ve ABD’de örgütlenmelerin oluşum sürecine gerekli destek yapılmalıdır.

Değerli Dostlar,

- **Kafkaslarda barışın sağlanması, Azerbaycan topraklarının işgali son bulmadıkça ve kaçkınların kendi yerlerine dönmeleri sağlanmadıkça mümkün değildir.**
- Hiçbir ülke topraklarının yüzde 20 sinin bir başka ülke tarafından işgaline seyirci kalamaz. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Sayın İlham Aliyev, bu konudaki Azerbaycan’ın kararlılığını defalarca vurgulamıştır.
- **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1993** yılında aldığı kararla, Dağlık-Karabağ’ın ve çevresindeki kentlerin işgalini kınamış ve Ermenistan’ın işgal ettiği topraklardan çekilmesini istemiştir.
- Günümüze değin Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi ve örneğın Almanya Parlamentosu bu doğrultuda kararlar almışlardır.
- Son olarak 10 Haziran 2009 tarihinde Minsk Grubu eşbaşkanları olarak **Obama, Medvedev ve Sarkozi G-8** zirvesinde aşağıdaki kararı almışlardır:

1. Dağlık-Karabağ etrafında işgal edilen Azerbaycan toprakları Azerbaycan’a geri verilmelidir,

2. Dağlık-Karabağ’a geçici bir statü ve kendini yönetme güvencesi verilmelidir,

3. Ermenistan’la Dağlık-Karabağ’ın arasında bir ulaşım koridoru açılması kabul edilmelidir,

4. Dağlık-Karabağ’a kalıcı bir statü kazandırmak için iki taraf kararlılıklarını açıklamalıdır,

5. Kaçkınların kendi evlerine ve yerlerine dönmeleri hakkı, uluslararası güvencelerle sağlanmalıdır.

Ermenistan Minsk grubunun bu kararını da, daha önce alınan birçok uluslararası kararlarda da olduğu gibi, göz ardı yapmakta ve çözüme yanaşmamaktadır.

Türkiye başta olmak üzere Türk Dünyası Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bu haklı davada her zaman yer almalı ve 10 Haziran 2009 tarihinde Minsk Grubu eşbaşkanları tarafından alınan kararın yaşama geçmesini ısrarla istemelidir. Bu konu sürekli olarak uluslararası konferanslarda ve ilişkilerde ve tabii ki ülkeler arası görüşmelerde gündeme getirilmelidir!

NOT: Minsk grubu üyeleri: ABD, Rusya ve Fransa'nın başkanlığını yürüttür ve Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Finlandiya, İtalya, İsveç ve Türkiye üyesidir.

ERMENİSTAN İŞGALİ VE AZERBAYCAN

Prof. Dr. Hamm HALİLOVA

Ankara Üniversitesi, Türkiye

Bazı Devletler 20. yüzyıl öncesinde Ermenilere Türkler tarafından güya soykırım yapılmıştır demektedirler. Halbuki bütün dünyanın gözleri önünde 20. yüzyıl sonunda Ermeniler tarafından Türklere terör ve soykırım yapılmıştır ve yapılmaktadır. 1973-1985 arasında 22 ülkenin 41 şehrinde Ermeni teröristleri 35 Türk diplomatını şehit etmiş, 99'unu yaralamış ve sakat bırakmışlardır. 1985'te Ermeni Kongresinde Türkiye'ye karşı mücadele siyasi olarak devam edecek, terör durdurulacak kararından sonra Ermeniler, Türkiye'de terörü durdurdular, terör ve soykırımın devamını Azerbaycan'da yaptılar. 1989 yılından beri Ermeniler Azerbaycan topraklarının %20'sini işgal ettiler, 1.250.000 insanımızı kendi topraklarından kovup göçmen yaptılar.

Ermeniler 30.000 şehit, 95.000 yaralı ve sakat, 4875 rehine ve esir bıraktılar. 713 esir Dağlık Karabağ'da 225 esir Ermenistan'da bilinmektedir. 151 esirimiz ise işkence ile öldürülmüştür. 26 Şubat 1992'de ise Ermeni birlikleri ve orada yerleşmiş olan 336. Rus alayı gece Karabağ'ın Hocalı kentinde çocuk, yaşlı ve kadınları tanklarla ezip geçtiler.

Son istatistikî bilgilere göre nüfusu 3.000 olan Hocalı'da 700 kişi öldürülmüş, 1250'si esir alınmış ve 1000 kişi yaralanmış ve sakat kalmıştır. 1992 yılı 25 Şubat'ı 26'ya bağlayan gece Azerbaycan tarihinde Ermenilerin Hocalı'da Azerbaycan Türklerine karşı yapılmış soykırım günü olarak gösterilmektedir. Ermeniler annelerin karşısında çocuklarının başlarını kesip, kadın ve yaşlıların diri diri derilerini yüzüp gözlerini çıkararak vahşicesine öldürmüşlerdir.

Yalnız Türkiye'nin dışında bütün dünya susar, insan hakları susar. Türkiye'de kardeşlerimiz Ermenilere karşı yürüyüşler, mitingler yapar. Ermenilerin saldırılarını kınar. Türkiye Devlet olarak Ermenistan'a protestolar

gönderir ve nihayet 1993'te Ermenistan'la olan sınır kapılarını kapatır ve "işgal olunmuş topraklar Azerbaycan'a verilmedikçe kapılar açılmayacaktır" der. Türkiye'den Azerbaycan'a yapılmış bu hareket, Azerbaycan Türklerinin kalbinde Türkiye'ye karşı bir daha büyük bir sevgi uyandırdı. Yıllarca Azerbaycan halkından gizlenmiş bir gerçek vardır. Türkiye Azerbaycan Türklerine, Azerbaycan Türkleri de Türkiye Türklerine bu desteği birkaç defa yapmıştır. Tuncay Öğünç, "Vilayeti Şarkiye Mültecileri 1915-1923" (2004) adlı kitabında verilen bilgilere göre, Azerbaycan Türklerinin önde gelen zengin ve aydınları tarafından yardıma muhtaç Müslümanlara destek olmak amacıyla 1905'te Bakü Cemiyet-i Hayriye-i İslamiyesi kuruldu. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Kars, Ardahan, Erzurum, Trabzon, İğdir, Van şubeleri açılmış, sağlık merkezleri kurulmuştur. Ermeni çeteler tarafından faaliyetlerine engel olunmasına rağmen cemiyet Ruslar tarafından perişan edilen ailelere yardımcı olmuşlardır. Erzurum, Van, Erciş, Muş, Diyarbakır, Bayezid, Trabzon ve Erzincan çevresinde ihtiyaç sahiplerine bir miktar yiyecek ve giyecek yardımında bulunmuş, sahihsiz kalan yetim çocukları sokaklardan toplayarak Nahcivan, Bakü ve Tiflis'teki yetimhanelere yerleştirmiş ve birçok aileye evlatlık vermişlerdir. Bu faaliyetlerle birçok insanın ölümden kurtulmasını sağlayan cemiyet Bolşevik İhtilal'inden sonra oluşan ortamda Ermeni saldırılarına karşı Türk halkını teşkilatlandırmak hususunda da çaba göstermiştir.

1918'de Azerbaycan'ın birçok bölgesinde Bakü, Gence, Semaha, Zengizur, Gökçay, Ağcabul, Guba'da Ermeniler Bolşevik adı altında Azerbaycanlılara soykırım yapmışlardır. N. Narimanov (1918-1921) Bolşevik partisinin üyesi olmasına rağmen 1918 Mart hadiselerini kendi konuşmalarında Müslümanlara karşı soykırımlar yapıldığını söylemekte idi. 1919 Şubat ayında bu hadiselerin olduğuna dair şu sözleri söylemiştir. "Ermeni çeteler tarafından vahşice öldürülmüş olan Müslümanlar için nasıl vatandaş savaşı denilebilir. Kim diyebilir ki Ermeni çeteleri Bakü'de vatandaş mücadelesi vermektedirler? Beni bir Türk Bolşeviki olarak Ermenilerden yalnız Şaumyan kurtarabildi. Diyelim ki Bakü'de Mart hadiseleri vatandaş savaşı idi. Taşnak Amirov ve Stepa Lalayev'in bu hadiselerden sonra Şamahıda yaptıkları vahşi amellere ne ad verilir?"

Ermeniler 1918'de Yahudilerin sık yaşadıkları Azerbaycan'ın Guba bölgesinde Azerbaycan Türklerinin yanı sıra yüzlerce Yahudi'yi de öldürmüşlerdir. Azerbaycan Devleti tarafından Guba Bölgesinde Ermenilerin Yahudilere yapılmış soykırım Anıtı dikilmiştir. Ayrıca İran'ın Azerbaycan Türklerinin sık yaşadıkları Urmiya, Hoy bölgelerinde Ermeniler Azerbaycan Türklerine acımasız soykırımlar yapılmıştır, bir tek Salmas köyünde yaşayan 5 bin Türkü

Ermeniler yakarak öldürmüşlerdir. Osmanlı Nuri Paşanın rehberliğinde Türk-İslam Kafkas ordusu yardıma gelmemiş olsaydı, bazı ülkelerin desteğini alarak Ermeni Taşnakları İran’da yaşayan bütün Türkleri, Azerbaycan’da ise büyük bir kısmını katledeceklerdi.

Taşnaksutyun Partisinin kurucularından birisi olan O.V. Kaçaznuni’nin (1927) düşüncelerine göre “Taşnakların Türklere ve Müslümanlara karşı yapılmış olan bilinçli hareketi idi. Bu yıllarca bir asrın dörtte biri gibi bir sürede ermeni halkının biriktirmiş olduğu bir psikolojidir. Bu psikoloji hayata geçme-lydi ve geçti.” Ermenilerin Türklere (Esasen Türkiye ve Azerbaycan Türklerine) karşı olan terörizminin temelinde Türkiye’den ve Azerbaycan’dan toprak talep etmeleri yatmaktadır. Terörizm; ulusal ve uluslararası terörizm olarak bilinmelidir. Devlet terörizmi ise terörü devletin kendisinin yapması demektir. Devlet terörü bütün terör çeşitleri arasında en korkutucusudur. Çünkü bu gibi terörde devletin bütün strüktürleri, öncelikle ordusu güç olarak kullanılmak suretiyle başka devletlerin bağımsızlığına karşı yönetilmektedir. Ermeni devlet terörü Azerbaycan’dan ve Türkiye’den toprak koparmak amacı ile Azerbaycan ve Türkiye’deki sivil insanlara karşı gaddarca yaptığı terör, başka terör çeşitlerinden farklıdır. Ermeni terörizminin esas hedefi öncelikle metro, otobüsler, köprüler, uçak, helikopterler, havalimanları, diplomatik kurumlar ve insanların yoğun yaşamakta oldukları yerlerdir. Bu bağlantılar 1890’lı yılların sonunda “Taşnaksutyun” inkılabı partisinin yaratılmasına kadar uzanmaktadır.

Ermeni ve Sovyet tarihçilerin araştırmaları arasında Lolaya’nın makalesi önemlidir. Kontr inkılapçı “Taşnakutin” ve 1914-1918 yıllarındaki emperyalist savaşını konu alan bu makale 1936 yılında yazılmıştır. Bu yazıda “Taşnakutin, “Hınçak” ve başka Ermeni milliyetçi teşkilatlara objektif kıymet verilmiştir. Onların esas maksatları Azerbaycan ve Gürcistan topraklarına kurulmak, Nahçıvan, Karabağ, Ahalkaalaki, Borçalı ve bu bölgelerin işgali esasında “Bağımsız Ermenistan”ı ve Türkiye’nin Doğu Anadolu Bölgesi’nden toprakları koparıp “Büyük Ermenistan”ın kurulmasını gerçekleştirmektir. Taşnaklar hayallerinde gece gündüz hiçbir zaman olmayan “Büyük Ermenistan”ın kurulmasını istiyorlar. Diğer grup ise Balkan ve Almanya’da bulunuyor ve Almanya’ya bağlı idiler.

1942’de Ermeni Taşnakların Yahudilere karşı yapılmış ilk terörü Münih’de Olimpiyat oyunlarında iştirak eden İsrail atletlerin öldürülmesi ile bilinmektedir. 1942’de Ermeniler Almanya’da Ermeni Taşnak Taburunu” kurarak binlerce Yahudi’yi acımasızca öldürmüşlerdir. Almanya’ya bağlı olan grup İkinci Dünya Savaşında Sovyetler Birliği’nin Almanlar tarafından yenilgiye uğrama-

sını beklemekteydiler ve Ermeniler Azerbaycan ve Gürcistan'dan yeni toprak elde edip "büyük Ermenistan'ın" bir hissesini kurmalı idiler.

Sovyet Bloğunda yüksek makamlarda bulunan Ermenilerin desteği ile 1944'de Gürcistan'ın Ahakalaki bölgesinde yaşayan bütün Ahıska Türklerini hayvan trenlerinde Kazakistan'ın çöllerine sürgüne gönderdiler. Ahıska Türklerinin yaşadıkları bölgeye Ermeniler yerleştirildi. Almanlar Sovyetlere karşı galip olamayınca dışarıda yaşayan Ermenilerin Ermenistan'a yerleştirilmesine başlanır. Rus araştırmacı Şavrov (1990)'a göre "yalnız 1826-1828 yılları arasında Kafkas'a 40 000, İran ve 84 000 Türkiye Ermenisi göç etmiştir. Kafkas'ta yaşamakta olan 1 300 000 Ermeniden 1.000 000'u yerli ahali değildir. Onlar bizim tarafımızdan buralara göç ettirilmişlerdir."

1946'da Suriye, Yunanistan, İran, Bulgaristan ve Romanya'dan 59 bin 900, 1947'de ise Filistin, Suriye, Fransa, Yunanistan, Mısır, Irak ve Lübnan'dan 35 bin 400 Ermeni göç edip Ermenistan ve Dağlık Karabağ'a yerleştirildi. 1947, 1948 ve 1950'de Ermeniler, 100 bin Azerbaycanlı Ermenistan'dan Azerbaycan'a sürgün edilir.

Burada şu soruyu sormak gerekmektedir "Türkiye Ermenilere karşı soykırım uygulamış ise bu kadar Ermeni nereden çıkmıştır?". Nitekim 1973'de Ermenilerin muhacerette olan Kilise ve Din Adamları, dağınık bir merkezden idare olunan Ermeni kuruluşları bir araya getirip bütünleşme ve tek merkezden idare olmak ismi altında teşkilat kurup, onun başına geçtiler. Almanların Sovyetler Birliğini işgal etmediğini gören Ermeniler bütün terör saldırılarını Türkiye'ye karşı yönelttiler. Bu nedenle 70'li yılların ortalarında Taşnaklar birkaç terör teşkilatı kurdular. Bunların arasında ASALA en aktif terör teşkilatı idi. ASALA terör örgütünün kurucusu Akop Akopyan başkanlığında ilk terör faaliyetini ABD; Avrupa, Orta Doğu ve diğer ülkelerde Türkiye'nin büyükelçiliklerine ve önemli müesseselerine terörist saldırılar yapmakta idi. ASALA terörist örgütünün dışında "MAG2, "Ermeni Birlikleri" "Ermeni Kurtuluş Cephesi", "6. Ermeni Ordusu Örgütü", "3 Ekim Ermeni Milli Hareketi Örgütü" "Gizli Ermeni Ordusu Örgütü" "Yeni Ermeni Direniş Örgütü" vs. örgütlerde saldırmakta idi. Asıl amaçları Türkiye'yi korkutup toprak koparmaktı.

Bir taraftan Ermeni terör örgütleri Türklere karşı terör yapmakta, diğer taraftan ise örgütler bir araya gelerek kongreler yapmaktaydılar. 16 siyasi teşkilat başta ASALA terör örgütü ve Karabağ Yardım Cemiyeti bir araya gelerek **3-6 Eylül 1979'da Paris'te Birinci Dünya Ermeni Örgütleri** Kongresini düzenlediler. Bu kongrede Türkiye'ye karşı terörle de olsa mücadele verip toprak isteğine devam etme kararı alındı, Sovyet Ermenistan'ında Er-

meni davasına destek vermek ve bütün dünyada Panermenizm hareketini hızlandırmak için, **1982'nin sonbaharında Suriye'nin Halep kentinde** Sovyet Ermenistan'ın temsilcileri ile dışarıdaki örgütler bir araya gelerek "İkinci Dünya Ermeni Örgütleri Kongresi"ni yaptılar. Yine **1983 yılında Lozan Kongresi** yapılır. Orada "Ermeni Anayasası" taslağının hazırlanması kararı alınır. Bu kongreye 1979 ve 1982'de yapılmış olan kongrelerin alınmış kararları sunulur. Toplantıda "Karabağ Yardım Cemiyeti" tarafından Karabağ'ın Ermenistan'a verilmesi gündeme getirilir.

Ermenilere yakınlıkları ile bilinen Mikail Gorbaçov'un 11 Mart 1985'de Sovyetler Birliği iktidarına gelmesiyle Ermenilerin bazı durumları değişir. Bu nedenle **hemen 13 Temmuz 1985 de Sevr'de** "Üçüncü Dünya Ermeni Örgütleri Kongresi" yapılır. Ermenilerin Türkiye'ye karşı olan terör faaliyetleri durdurulacak ve mücadele siyasi alanda devam edecek kararı alınır. Rusların Ermenilere destek oldukları için Ruslara teşekkür etmek, Ermeni Milli Konseyi kurmak ve parlamento yetkisi ile Azerbaycan'da Ermenilerin yaşadıkları bölgeleri Ermenistan'a bağlanmasını sağlamak kararı alınır.

1987'de Moskova'da ilk defa Ermeni Mezarlığında papazlar tarafından "Karabağ bizimdir, topraklarımızı geri istiyoruz" diyerek bütün dünyaya resmen yayılmaya başlamışlardır. Yerevan'da ise P. Ayrekyan tarafından "Karabağ Komitesi" kuruluyor, diğer taraftan Ermenilerin önde gelen liderlerinden Agabekyan "Dağlık Karabağ'ın ekonomik yönden Azerbaycan'a değil Ermenistan'a yakın olduğunu" açıklıyor. Ermeni yazarları Silva Kaputikyan ve Zori Balayan Karabağ'ın Ermenistan'a bağlanması talebini Gorbaçov'a sunmaktaydılar. Sonuçta, 1988'de Karabağ çatışması başlamış ve terör eylemleri Azerbaycan için olağan bir hadise haline gelmişti. 1989-1994'de yoğunlukla Ermenistan'ın Eçmiadzin bölgesinde kamp kuran ASALA terör örgütlerinin de içinde bulunduğu küçük gruplar Dağlık Karabağ'da 32 terör eylemi ve kundakçılık olayı gerçekleştirmiş, 2 helikopter ve 2 uçak vurmuşlardır.

Azerbaycan'a karşı işgalci politikasını sürdüren Ermeniler "Karabağ Ermenilerinin kendi kaderleri için mücadele" ismi altında teşkilat faaliyet göstermekte idi. Sovyetlerin dağılması ile Yerivan'a "ASALA", "MAG", "Ermeni Birlikleri", "Ermeni Kurtuluş Cephesi" vs. terörist teşkilatlarının önde gelenleri yerleşmekteydi. Ermenistan'da bu teröristlere bütün imkanlar yaratılır: para, sahte kimlikler, silah, araba. Bu teröristlerin ilk faaliyetleri ise Ermenistan'da yaşamakta olan Azerbaycanlıları öldürmek ve Ermenistan'dan kovmaktır (1200 kişi öldürülmüş ve 250 bin kişi kovulmuştur). 1983'de Fransa'nın havalimanı patladığı için tutuklanan Suriye Doğumlu Ermeni kökenli ASALA üyesi Va-

riyan Karapetyan ve yine de ABD vatandaşı ASALA üyesi olan Monte Melikonyan 1990'da Ermenistan'a geldikleri zaman hemen Dağlık Karabağ'a gönderildiler. Bir başka tanınmış terörist ASALA üyesi olan, 1981'de Paris'te Türkiye Büyükelçiliğinin ele geçirilmesinde rolü olan Vazgen Sislyan 1992'de Yerivan'dan Karabağ'ın Han kentine gönderilir.

“Caucasus, War Peace The New Wolrd Disorder&Caucasion” (Haarlem, SOTA, 1998, M. Tutuncu) kitabında Karabağ hakkında Kaliforniya'nın Avrasya Merkezi Başkanı Alan Fogelkvist bir sır açmaktaydı. Onun açıklamalarına göre Karabağ çatışmasının etapları, Ermenistan'dan Azerbaycanlıların kovulması, Dağlık Karabağ'da Karabağ'lı olmayan Ermenilerin rolü, Sumgayıt hadiseleri, 1990 20 Ocak. Ayrıca bu kitapta Hollandalı yazar Garlz Van Dyor Ermeni terörizmi hakkında açıklamalarda bulunmuştu. Onun yazdıklarına göre Robert Koceryan'ın politik kariyerinde Karabağ çatışması ve ASALA terör örgütü mühim rol oynamıştı. Garlz Van Dyor Ley'in yazdıklarına göre Libya'dan Karabağ'a yerleşmiş olan ASALA teröristleri Devidyan ve Melkonyan, R. Koceryan'ın talimatı ile “**Çöl Komutanları**” vazifelerinde bulunmuşlardı. Bu teröristler Hocalı, Şuşa, Laçında Azerbaycanlılara yapılmış olan soykırımdan sorumludurlar. Ermeniler bir taraftan Azerbaycan topraklarına saldırır, soykırım yapar, öbür taraftan ise Türkiye ile siyasi mücadele vererek toprak istemindedirler. Ermenistan parlamentosu 23 Ağustos 1990'da “**Ermenistan Cumhuriyeti**” Osmanlı Türkiye'si ve batı Ermenistan'da gerçekleştirilen soykırımın uluslararası kabul görmesi çabasını destekler. Sözde soykırımın tanınmasını hedefleyen girişimler Rusya, Hollanda, Kanada, Yunanistan, Lübnan, Fransa ve Belçika'da ve birçok ülkelerde güçlenmiş ve o ülkelerde soykırım anıtları dikilmiştir. Ermenilerin esas amacı Türkiye'den önce büyük ölçüde tazminat almak, sonuçta ise Türkiye sınırları içerisinde bulunduğunu iddia ettikleri sözde Ermeni topraklarının iadesini sağlayarak “Büyük Ermenistan”ı kurmaktır.

Biz Türkler bize yapılmış olan haksızlıkları çabuk unuttur veya unutmaya çalışırız. Herkese, düşmana bile barış elimizi uzatıp saygı ile yaklaşırız. Ders kitaplarında bizlere yapılmış olan vahşilikler hakkında bilgi verilmiyor, tarihimizden ve hafızalarımızdan bunlar yavaş yavaş unutulup silinmektedir. Genç neslin bu konularda bilgisi az ve bir zaman geçtikten sonra saldıran düşman bir daha kafasını kaldırıp senden toprak ister ve seni soykırım yapmakla suçlar.

2015 YAKLAŞINCA

Prof. Dr. Ümit ÖZDAĞ

21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Başkanı

Sayın Başkan, Değerli Misafirler!

Ben bazı somut öneriler getireceğim. Somut önerileri getirirken 2. Ermeni açılım sürecinin başlamakta olduğunu da ne yazık ki duyuyorum. Mesela, bu çerçevede belirli adımların atılmasının tasarlandığını Ermeni diasporasına Türk pasaportu ya da yeni ismiyle Türkiye pasaportu verilmesi planlandığını, yerel seçimlerle bazı bölgelerden Ermeni diasporasının aday gösterilmesi gibi bazı düşüncelerin olduğunu ne yazık ki duyuyorum. Buna rağmen bazı somut önerileri yapmaktan da geri durmamalıyız. Çünkü 1915 yaklaşırken, Fransa'nın sözde soykırımı reddetmeyi cezalandıran bir yasa çıkarması sanki bir merkez tarafından Türkiye'ye doğru bir tez olmuşsa da artık kazanılması mümkün değil. Bundan dolayı Ermenilerle empati üzerine yeni bir yaklaşım belirlenmeli şeklinde özetlenecek bir umutsuzluk ve sonuçta bir teslimiyet ortamı yaratacak bir görüş yayılıyor. Oysa Türkiye, doğru bir tezi yanlış bir şekilde savunduğu için ağır yaralar almış, somut anlamda henüz hiçbir şey kaybetmiş değildir.

Dünyanın dört bir yanına dağılmış olan Ermeni diasporası ve 2.5 milyonluk Ermenistan 1915'in üzerinden 98 yıl geçmesine rağmen yenilgiyi kabullenmezken, Türkiye'nin yenilgiyi kabullenmesi akla aykırı bir durum olur. Türkiye'nin yapması gereken, hem tarihsel anlamda doğru olan tezini savunmaktan vazgeçip kaybetmenin yollarını aramak değil, tarihsel olarak doğru olan tezini yeni bir savunma stratejisi geliştirmek olmalıdır. Batı dünyası açısından esasen meselenin 1915 değil, 1071 olduğunu hatırlamalıyız. Mesele Ermenilerin tehciri değil, Avrupa'nın bir parçası olan Anadolu'ya Türklerin

girmiş olmasıdır. Mesele Talat Paşa problemi değildir. Mesele Sultan Alparslan problemidir. Mesele Ermeni soykırımı değildir, mesele doğu ve Türklük meselesidir, çünkü 1071’de Alparslan Anadolu’ya değil, Avrupa’ya girmiştir. Sözde Ermeni soykırımına verilen Batı desteği bütün tarihsel desteğinden sıyrıldığında doğu sorunu ya da Anadolu’nun yeniden Avrupalılaştırılması meselesidir. Bundan dolayı sözde Ermeni soykırım iddialarına karşı izlenilecek politika aynı zamanda Türk milletinin Anadolu’daki hukukunu savunma anlamı taşımaktadır.

Gelinen noktaya kadar uğranılan mağlubiyetlerden dersler çıkartılarak doğru fikir, doğru yöntemlerle savunmak için yeni bir örgütlenme ve yaklaşımı benimsemesi gerekmektedir. Daha açıkçası, bugün gerçekleşen Türkiye ile Ermenistan ve Batı dünyası arasında bir enformasyon savaşıdır. Türkiye şimdiye değin bu enformasyon savaşını gerektiği gibi gerçekleştirmediği için, mevzi kaybetmiştir. Ancak yeni bir yöntem ile gerçekleştirilecek enformasyon savaşı, Türkiye’nin bu savaşı kazanmasını sağlayacaktır. Mücadelenin merkezine Fransa’yı koyarken, yeni bir süreci inşa etmeye başlamaktadır. Bu konuşmamda, 2015 sonrasında Fransa örneği ile başlayarak Türkiye’yi bütün dünyada Ermeni meselesinde saldırıya uğratan ve geriletan taraf olmaktan çıkartacak, Ermenistan’ı makul şartlarda masaya oturtmak için yapılan kurumsal çalışmalar izlenmesi gerek strateji konusunda görüşlerimi anlatacağım. Bu yeni yaklaşımın, hükümetin Ermenistan’a karşı politikalarını, yeni stratejilerle sürdürebileceğini düşünüyorum. Dışişleri Bakanı Sayın A. Davutoğlu’nun da ifade ettiği gibi yakınlaşma çabaları da devam ettirilebilir. Keza Ermenistan’dan Türkiye’ye gelmiş kaçak olarak çalışanların çalışmalarına göz yumulabilir ama esas bunlardan daha güçlü bir strateji uygulamalıdır.

Türkiye gerek sert güç denilen askeri gücü, gerek kültürel, psikolojik güçlerin toplamını oluşturduğu gücün etkileyici gücü oluşturmasına rağmen güçlerini sistemli bir şekilde kullanmaması neticesinde, sahip olması gereken caydırıcılığa sahip değildir, ne yazık ki. Bu durumun nedeni Türk siyaset ve bürokrasisinin ülkemize yönelik, dolaylı askeri saldırı diyebileceğimiz terörizm şeklinde gerçekleşen sert güç kullanımına ve psikolojik saldırılarında, yumuşak güçte kullanılan sistemli, etkili ve uzun vadeli karşı saldırı imkanlarının kullanmamasıdır. Türkiye’nin sözde Ermeni soykırımı gibi meselelerdeki dış politikası çözüm olmaya, faillerin canını acıtmaya yönelik olmaktan çok Türk kamuoyunun gazını almaya yöneliktir. Muhataplarımız bundan dolayı

Ankara'dan gelen tepkileri çok ciddiye almamakta, nasıl olsa kendi kamuoyları için yağar gürler, sonra unutulur şeklinde meseleyi değerlendirmektedir. Fransa'da çıkarılan sözde yasaya göre Ermeni soykırımını reddedenlere yönelik hapis ve para cezasına çarptırılması, sonradan geri almış olmalarına rağmen sadece bir yasaya karşı tepki değil, onun ötesinde Türkiye'nin özellikle yumuşak güç alanındaki caydırıcılığını tekrar inşa etmek için bir fırsat olarak kullanılmalı, yaşanan kısa vadeli bir kriz uzun vadeli fırsatların temelini oluşturmaktadır. Alınacak uzun vadeli önlemler Türk kamuoyunun tepkisini azaltmaktan çok, faillerin canın yakmaya yönelik olmalıdır. Bir ülkenin yumuşak gücünün tespit edilmesinde on kategori oluşturulmuştur. Bunlar ülkenin aldığı dış borç, medya ürünlerinin, müziklerin, dizilerin ihracı, politik özgürlükler, etkili kişilikler, en çok hayranlık duyulan firmalar, hukuk devleti, turizmde önde gelme...kirliliğe katkı ve oy veren seçmenlerin genel seçmenler arasındaki oranıdır. Financial Times gazetesi bu kriterler eşliğinde yaptığı bir değerlendirmede, Türkiye'nin yumuşak güç kullanımını dünyada 12. olarak sıralamaktadır. Ne yazık ki Türkiye bu önemli gücünü yeterince etkin bir şekilde kullanmamaktadır. Sistemli bir şekilde gerçekleştirildiğinde muhakkak sonuç vermektedir.

2015 sözde soykırım iddialarının 100. Yıldır. Türkiye üzerindeki 2015 tarihinden kaynaklanan zaman baskısını kaldırmalıdır. Öte yandan geleceğe yönelik çalışmalarını 2013'ten başlayarak 2016, 2018 ve 2023 olmak üzere 3 zaman dilimlemesi konulmak durumundadır. 2016'ya kadar yapılacak olanlar Ermeni politik, psikolojik saldırılarının tahribatını mümkün olduğunca azaltmayı hedeflemelidir. 2018 ise bazı temel hedeflerin Ermeni iddialarının dünyaya yayılmasının durdurulmasına yönelik çalışmalar olmalıdır. 2023'te ise hedef, Fransa, Litvanya ve Almanya'da sözde soykırım yasalarının geri kaldırılması olmalıdır. Fransa'nın seçilmesinin nedeni öncü rol oynamasıdır, Almanya'nın seçilmesinin nedeni bu ülkedeki büyük Türk lobi gücüdür. Litvanya'nın seçilmesinin nedeni bu ülkenin sözde soykırımı kabul etmesine rağmen, sistemdeki zayıflıklardır. Tabi bunun için, kurumsal bir çerçeveye oluşturulması gerekiyor. Yeni bir strateji çerçevesinde bir mücadele yürütülmesi gereken bu mücadeleyi yürütecek olan kurum Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğüdür. Koordinatörlüğün, bugün internette duyurulan personel yapısı ile bu kapsamda çalışmayı gerçekleştirmesi mümkün değildir. Bundan dolayı MİT, Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı ve üniversitelerden bu konuda destek alınmalıdır. Özellikle ön planda bulunması gereken kurum, Ermeni Araştırmaları Enstitüsüdür. Yani koordinatörlük ön planda olmamalı.

Ön planda Ermeni Araştırmaları Enstitüsü olmalıdır. On yılı aşan kurumsal bir tarihe sahip olan, yapmış olduğu çeviriler ve İngilizce yayınlar ile ilgili kamuoyunda ciddi bir şekilde izlenen bir STK olan Ermeni Araştırmaları Enstitüsü bu çalışmayı kamuoyu önünde en doğru olarak koordine edecek olan kuruluştur.

Alınması gereken önlemlere gelirsek, sırasıyla 1; İngiltere, ABD, Fransa, İspanya, Rusya, Latin Amerika, Litvanya ve Almanya'dan üçer tarihçi akademisyen, Çin ve Japonya'dan birer tarihçi akademisyenin Türkiye'de Ermeni Araştırmaları Enstitüsünde çalışmaları ve aynı dönemde Türk arşivlerinde çalışması için Türkiye beş sene süre ile her birisine burs vermelidir. Türk bilim adamları ile çalışacak, Türkçe ve Osmanlıca öğrenecek bu bilim adamları sonunda Türk arşivlerinde gerçeği görecek ve sonunda Türk tezleri dünyada daha geniş bir alana yayılacak ve ulaşacaktır. Bu akademisyenler beş sene sonra ülkelerine döndükleri zaman, kendi ülkelerinde Türkiye Araştırmaları Enstitüsü kurmalarına ekonomik olarak yardımcı olmalarıdır. Böylece sistemli, uzun vadeli kurumsal bir mücadelenin zemini oluşacaktır. Alınan ülkelerde bu bilim adamları ve kurulan enstitüler aracılığıyla Türk tezini savunması sağlanmalıdır. Ben bunu Dışişleri Bakanlığına 2001 senesinde önerdim. Bakanlık projenin yabancı bilim adamları bölümünü finanse edecekti, başkanı olduğum ASAM da Türk bilim adamları bölümünü finanse edecekti. Ben üstüme düşeni yaptım, dört tane bilim adamını, mükemmel seviyede İngilizce bilen yurtdışında doktoralarını gerçekleştirmiş olan arkadaşları, bu konuda çalışmaya ikna ettim, onlar da çok başarılı çalışmalar yaptılar. Bunlardan bir tanesi Sedat Laçiner'dir. Ermeni Araştırmaları Kurumunu kurdum, başına bu kuruluşun Dışişleri Bakanlığı İstihbarat ve Araştırma Dairesinin İlk Genel Müdürü olan Sayın Büyükelçi Ömer Lütem beyefendiyi davet ettim.

Kaynağını Başbakanlık Kamu Diplomasisi kurumunun sağlayacağı, bilimsel araştırmalarının örgütlenmesini Ermeni Araştırmaları Enstitüsünün karşılayacağı bir şekilde, İngiltere, Fransa, Rusya, Latin Amerika, İspanya ve Almanya'da kurulacak yayınevleri aracılığıyla ve ya bu ülkelerdeki bazı yayınevleri ile anlaşarak Türkiye Türk tarihi ve sözde soykırım ile ilgili kitaplar yayınlanmalı ve kitapçılara, kütüphanelere girmesi sağlanmalıdır. Bu konuda yapılan olağanüstü acemice çalışmalar var. Ben MGK'nın yapmış olduğu bir Almanca kitabı gördüm. Hani kitabın sonunda taranan kaynaklar bölümü vardı ya, kitabın yazılması için Almanca neydi biliyor musunuz? "Makineli

Tüfikle Taranan Kitaplar” diye tercüme edilmiş, dedim ki siz nasıl bunu uluslararası camiaya vereceksiniz? Şimdi Ermenilerin yayınlarını görüyorsunuz mükemmel ötesi, hatta PKK’ninkiler bile öyle. Bu iş Türkiye’de tercüme bürolarına çevirttiğiniz kitaplarla olmaz. Ben bir STK başkanı olarak İngiltere’de Frank Cassdy ile anlaşma imzalayıp dergi ve kitap çıkarttım. Ben bunu yapabiliyorsam Türk devleti hayli hayli yapabilir, bu bir istek idare meselesidir.

Litvanya için durum daha farklıdır, Ermeni lobisi dağıtımını engellemek, kütüphanelerde yok etmek için çalışacaktır, çünkü bunu da yaptı, paylaşıyoruz. Kitapları aldılar, vermediler, imha ettiler, toplu satın aldılar, hiç sorun yok, eğer bu iş ekonomik bir zemine oturtulursa onlar yenisini alır, siz yenisini basarsınız. Bütün bunlar, Ermenileri savunma pozisyonuna iteceği, fikir özgürlüğü konusunda eylemler olacağı için Ermenileri sıkıntıya düşürecektir. Bu ülkede yaşayan Türkler aracılığıyla Türklerin kendi tezlerinde işlemek istedikleri açısından önemli bir araç olur.

Türkiye’nin birçok meselesi var, sadece Ermeni meselesi yok. Kıbrıs meselesinde de kitabımızı çıkartırsınız, başka konularda da kitaplar çıkar, sade Türkiye ile ilgili kitaplar çıkmaz. Ticari boyutu olur, örtülü operasyon diyorsunuz, alın örtülü operasyon. Doğan Yayınevinden çıkan “Parayı Veren Dütüğü Çalar” diye bir kitap var. Soğuk Savaş döneminde ABD’nin batı Avrupa’da yapmış olduğu bütün kültürel operasyonları anlatır. Hiç bir şeyi bilmiyorsanız kitabı alır okursunuz.

Ermeni Araştırmaları Enstitüsü tarafından İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça, Lituanca, Çince ve Japonca başta olmak üzere Ermeni meselesi konusunda bilgi ve belgeleri de içeren ve etkili çalışabilecek bir internet sitesinin oluşturulması da gerekmektedir. Sadece İngilizce yapmamalıyız, bütün dünyada bunu ortaya koyacak olan internettir, siteler oluşturmalıyız ve bu siteleri bilim dünyası içinde kaynak haline getirmeliyiz.

YÖK tarafından bir grup devletler hukukçusu akademisyenin Türkiye konusunda uzmanlaşmak için Türkiye dışında doktora sonrası araştırmalar yapması için boyutlar oluşmalı. Soykırım hukukçumuz yok. Rahmetli Gündüz Aktan’ın kendi çalışmalarıyla ortaya koyduğu mükemmel girişimler vardı. Ama bunu kurumsal bir yapıya kavuşturmak lazım.

Zaten ilk önce yapılması gereken Türk'ün Türk'e programı. İlk önce siz inanmalısınız haklı olduğunuza, doğru olduğunuza. Boğaziçi'nde yapıldığı söylenen kongrenin gerçekleşmediği ortaya çıktı. Kongre başkanı, görevimiz amacına ulaştı diye açıklama yaptı. Yani dünya tarihinde ilk kez bir bilimsel toplantı gerçekleşmeden amacına ulaştı. Meseleyi Türkiye'nin gündemine getirdik evet, biz bunu Türk halkına anlatmak zorundayız.

Sözde soykırımı inanmayan batılı aydınlarla bu konularda toplantılar yapılmalı, görüş alışverişinde bulunulmalı ve bu aydınların aktif bir şekilde Türk kamuoyunun yanında olması sağlanmalı.

Ermeni Araştırmaları Enstitüsünün yapacağı çalışmalar ile Türkiye'de yaşayan Ermenilerle yapılacak ve gerçeği görebilen iki üç yurttaşımızın Türk tarihçiler ile yapacağı çalışmalar sonrasında Türk tezini dünyada her platformda anlatma çalışmalarıyla başlatılmalıdır. Evet, Türkiye Ermenileri arasında da gerçeğin ne olduğunu bilenler var. Ve biz bu insanları dışarıda bırakıyoruz. Hayır, dürüst Türkiye Ermenileri de bu konuya dahil edilmelidir, dinlenilmelidir, bizim anlatmamızdan belki daha da etkili olacaktır.

Yabancı basın ve gazetecilerin değişik vesilelerle Türklere yönelik katliamların yapıldığı yerlere ziyaretleri sağlanmalıdır. 1982'de TRT'de gazeteci Nazmi Kal'ın 22 yılda hazırladığı Ermeni çetelerin gerçekleştirdiği katliamları anlattığı belgesel yabancı dillere tercüme edilerek yeniden gündeme getirilmelidir. Bunu söylüyorum ama TRT'nin arşivinde bu belgesel var mı bilmiyorum, Nazmi Kal da bilmiyor. Ama 82'de toplu mezarların olduğu ve hala yaşayan insanlarla bir belgesel yapılmıştı.

Yine Ermeni Araştırmaları Enstitüsü TRT ile beraber Arap dünyasına yönelik TRT Arap'ın yaptığı yayınlarla, Arap kamuoyu aydınlatılmalıdır. Keza, aynı işbirliğinin Türkiye'nin sesli radyosu ile de yapılması gerekmektedir.

Dış mücadele sürdürülürken iç mücadele de devam ettirilmelidir. Türkiye'de Anadolu Üniversitesinde Ermeni meselesinde detay verilecek şekilde uzmanlaşmış 150 tane akademisyen var, ama onların bir bölümü tartışma platformunun dışında kalıyorlar, bir bölümü de bu platformda bulunacak İngilizceye sahip değiller. Bence bunların çok hızlı bir şekilde değişik ülkelere yollanarak sadece İngilizce değil, Fransızca, Almanca, Rusça konusunda uzmanlaşması gerekiyor. Üç dört sene bu ülkelerde kalsınlar. Çünkü Ermeni meselesi uzmanı olanlar dil bilmiyorlar. Türkiye bu 150 akademisyenini deği-

şik dillerde eğitebilir. Her sene onlarca kaymakamı İngiltere'ye gönderiyoruz, neden gönderiyoruz anlamış değilim. Ama bu adamlar için hiç para ayrılmıyor, bunun yapılması lazım. Ankara'daki üniversitelerin birisinde tarih bölümünde akıcı İngilizce konuşan ve değişik bölümlerden gelen tarihçilerle birlikte Türk tarihi ve Ermeni çalışmaları ile ilgili ortak çalışmalar yapabileceğimiz bir bölüm kurmalı ya da mevcut tarih bölümlerinden bir tanesini bu amaçla kullanmalıyız.

Türkiye'de Japon ve Çin dilleriyle ilgili görev yapan 2 akademisyen Ermeni araştırmaları ile ilgili 5 sene için görevlendirilmeli ve bunlar Türkçe kaynakları Japonya ve Çince ye çevirmeleri gerekiyor çünkü bahsettiğimiz nüfus bir buçuk milyar insan çok önemli, bunu göz önünde tutmalıyız.

Özel önlemler, Fransa, Almanya ve diğer AB ülkelerinde Türk kökenli seçmenlerin etkili baskı grubu haline gelmesi doğal sürece bırakılmamalıdır. Aksine özellikle AKP, MHP ve CHP tarafından teşvik edilmelidir. Yani bu üç parti en azından bu konuda birlikte çalışabilirler. Küçük bir komisyon oluşturulmalı, Avrupa ülkelerinde onların çabaları bilinçli bir şekilde Ermeni meselesinde aktif hale getirilmelidir.

Fransa, Almanya ve diğer AB ülkelerinde Türk kökenli iş adamlarının Ermeni meselesinde bir baskı grubuna dönüştürülmesi için gerekli çalışmalar yapılmalıdır. Türkiye YÖK aracılığıyla 10 doktora öğrencisini Cezayir ve Fas'a yollamalıdır. Hem Fransızca hem Arapçaya hakim akademisyenler tarafından Fransa'nın Cezayir soykırımından bahsetmesinin anlamı yoktur. Bazı çevreler Türkiye'nin Cezayir'i gündeme getirmesini tencere dibim kara senin ki benden kara hesabı ile küçümsemeye ve benimsetmemeye çalışıyorlar. Bu tipik reel politikadan uzakta ütopyacı aydın yaklaşımıdır. Ankara'nın Cezayir soykırımını gündeme getirecek önlemler alması Fransa'nın Türkiye'nin ayağına basması konusunda iki kez düşünmesini sağlayacaktır. Fransa'nın Afrika ve Güneydoğu Asya politikasında dört kişi doktora yapmak üzere Fransa ve Vietnam'a yollanmalıdır. Bunların doktora tezleri Fransız soykırımı olacak.

Fransa ve Cezayir'de, Fransa'nın Cezayir soykırımı konusunda çalışan akademisyenler tespit edilmeli, kitapları Türkçeye tercüme edilmeli, Televizyonlara, konferanslara ve programlara davet edilmeli, belirli bir sistematik kurulmalı.

Cezayir’de Fransız soykırımı ile ilgili kitaplar İngilizceye tercüme edilmelidir. İşte ancak bu İngiltere’de yayın evimiz olursa olur. Cezayir soykırımını dünyada her yerdeki parlamentolarda anlatabilmesi için Cezayirli aydınlar desteklenmelidir. Hocalı katliamının soykırım olarak tanıtılması için Azerbaycan’la ortak çalışmalar yapılmalıdır. Fransa’yla ilişkiler en aşağı seviyeye indirilmelidir. Tekrar büyükelçilik seviyesine çıkartılması için yasanın kaldırılması şartı ortaya konulmalıdır. Saldırıyı başlatan Fransa olduğu için yapılan saldırılar NATO nezdinde meşru olacaktır. Türkiye’de yeni Fransız okullarının açılması durdurulmalıdır ve var olanlar üzerinde denetim artırılmalıdır. Papyon okullarına Türk çocuklarının gitmesi durdurulmalıdır. Oysa biz ne yapıyoruz? Okulun açılışına Bakanımızı gönderiyoruz.

Hepsini birleştirirseniz ortaya sonuç çıkarıyorsunuz. Fransız filmlerinin Türkiye’de gösterimi örtülü olarak yasaklanmalıdır. Öte yandan Fransa’nın Afrika ve Hinduşin’de gösterdiği soykırım düşük tonlu ancak sürekli olarak gündemde tutulmalıdır.

Fransa’daki Türk kuruluşları sözde soykırımı reddeden pankartlar ile kitle yürüyüşleri yapmaya devam etmelidirler. Evet, biz bu yasayı çiğnedik hiç önemli değil. Gündemde tutmalıyız. Fransa ile ortak askeri çalışmalar, Fransız askeri mallarının alımı tamamen durdurulmalıdır.

Fransız dış politikasında uykuya yatan sorunlar var. Örneğin, İtalya’nın kuzeybatısında coğrafi adı Piyamento bugünkü Fransız sınırlarında yer alıyor. Fransızların Nice dediği şehir, İtalyanlar Nissa diyorlar. İtalyan birliğini kuran Garibaldi’nin doğum yeri. Fransa’nın böyle bir İtalyan sorunu var. Ancak bunu Fransa uzmanı bilim adamlarınız olursa yapabilirsiniz.

Litvanya küçük bir kamuoyudur. Bu konuyla ilgili yapılacak küçük bir çalışma sorunu halledecektir. Bu amaçla yapılacakları şöyle sınırlayabiliriz. Litvanya basını temsilcileri önümüzdeki yıllarda KDK’nın önderliğinde basın yayın enformasyon ile Türkiye’ye davet edilmelidir. İş ve kişisel seyahatlerle Litvanya basınında Türkiye dostu bir grubun oluşması sağlanmalıdır. Gelen basın mensuplarına, Türkiye ziyaretleri esnasında Cumhurbaşkanı, Dışişleri Bakanı, Başbakan seviyelerinde mülakatlar verilmelidir. Litvanya’nın önde gelen yazarlarının kitapları Türkçeye çevrilmelidir, Türkiye’de verilecek davetlerle şereflendirilmelidir. Litvanya Siyaset Bilimler Akademisi uluslararası ilişkiler bölümünden akademisyenler Türk koordinasyonu ile birlikte Ermeni

meselesi konusunda araştırmalar ve Türkiye konusunda çalışacak Şekilde burslandırılmalıdır. Türk iş dünyasının temsilcileri Litvanya'ya KDK aracılığıyla desteklenecek ziyaretler yapmalıdır. Bu ziyaretlerde iki ülke arasındaki ekonomi gelişme potansiyelinin olması, ancak Litvanya'nın sözde Ermeni soykırımını kabul etmiş olduğu önemli bir etken olduğu ortaya konmalıdır.

Dünyaca nl akademisyenlerin Ermeni soykırımını iddialarını inkar edecek makaleleri derleyen kitaplar Litvanyaca'ya tercüme edilmelidir. Özetle yapabileceğimiz çok Şey var.

TÜRK DÜNYASI VE ERMENİ İLİŞKİLERİNE FARKLI BAKIŞ

Hanifi ÇAKIR

Türk Dünyası Kültür ve İnsan Hakları Derneği Başkanı

Saygıdeğer konuklar,

Tarihsel süreci incelersek Türk milleti ve Ermeni halkı yaklaşık 1600 yıldır ilişki içerisinde olup, son 150 yılı bir kenara bırakırsak, iç içe geçmiş dostluktan öte kardeşçe bir geçmişe sahiptir. Ancak son 150 yıl oldukça dramatik bir dönemdir. Bu dönemde; Türk Dünyasını yıkıp parçalamak için Orta Asya'da Babür İmparatorluğunu (Hindistan-1856), Orta Doğu ve Kafkaslarda Kaçkar Hanedanlığı (Safeviler-1927) ve Asya Avrupa ve Afrika'da hüküm süren Osmanlı Devletini (Halifeliği-1921) yıkmak için içten çeşitli argümanlar arayan Düşmanlarımız Osmanlı Devletini parçalamak adına başta Ermeniler olmak üzere Kürtleri ve Arapları kullanmıştır. Bu üç grup içinde din faktörünün de etkisiyle en kanlı ve şiddetli çatışmaları Ermenilerle yaşadık. Sonuçta biz üç kıtadaki hakimiyetimizi iki kıtaya düşürmek zorunda kaldık. Ermeniler ise Anadolu'dan çıkmak zorunda kalarak Azerbaycan ve Türkiye arasında kendilerine bahşedilen Türk topraklarına sığınmak zorunda kalıp bir kısmı da emperyalist devletlerin oyuncağı olmuştur.

Son 150 yılı çok iyi irdelediğimizde ne Türk milleti ne de Ermeniler kazanmamışlardır. Oynanan oyunda iki toplum da kavga etmiş olup asıl kavga ettirenler, bu kavgadan istediklerinin de fazlasını almışlardır. Biz Türkler 22 milyon kilometre kare topraklarımızın ancak 784 bin kilometre karesini elde tutabildik. Geri kalan kısım bu savaşı planlayan ve yaptıran emperyalist devletlerin kontrollerindeki rezerv devletlerin eline geçmiştir. Ermeniler ise Anadolu'dan çıkararak hem Türk Milletinin ezeli düşmanı hem de emperyalist

devletleri maşası olmuştur. Bu güne kadar Türk-Ermeni ilişkilerini incelediğimizde Türk Milleti ve Ermeni toplumunun daha da nasıl düşman olmaları gerekir tezi üzerinde durulmuş olup bu emperyalist ülkelerin maskelerinin düşürülmemesi konusu asla işlenmemektedir.

Oysa yapılması gereken en önemli hamle bu maskenin düşürülmesi ve yenide beraber yaşamanın yollarının araştırılması gerekmektedir. Mesela, Hocalı katliamını Ruslar yapmış ve faşist Ermenileri ayartarak tüm Ermenileri sorumlu göstermektedir. Yine Karabağ'ı işgal eden Ruslardır ve oradaki dağların içine Türkiye başta olmak üzere NATO'yu vurmak için füze yerleştirmiştir. Bu işgali de yine Ermenilerin üzerinden yapmaktadır. Aynı şekilde Fransa, ABD, İngiltere, Vatikan ve CFR farklı senaryolarla bu konuda çalışmaya devam etmektedirler. Bu husumetin çözümü için sağduyudan öte fedakarlık yapılmalıdır.

TÜRK DÜNYASI DIASPORALARI; KARABAĞ PROBLEMİNİN HELLİNDE BİRGE FƏALİYYƏT İSTİQAMƏTLƏRİ

İlgar İlkin BAYRAMALİYEV

ATHEM, Azərbaycanlılar və Türkdilli Halkların Emektaşlık
Merkezi, Azərbaycan

Sayın Başkan! Sayın Katılımcılar!

Büyük Türk coğrafisindən olan düşüncə və bilim adamlarının katıldığı 2. Dünya Türk Forumunda çeşidli problemləri kapsayan və Türk Dünyası üçün çok mühüm olan konular müzakirə olunmaktadır. Konuşulan bütün meseleler Türk Dünyasının geleceyi için oldukça vacib meselelerdir ve burada seslenen vacib fikirlərin hayata keçirilmesi için çabalarımızı daha da seferber etməliyik.

Hesab edirem ki, bu gün Türk dünyasının qarşısında duran ən böyük problemlərdən biri Dağlıq Qarabağ problemidir ki, bu problemin çözümü bütün Türk Dünyasında digər problemlərin həllində də açar rolunu oynayacaqdır. Bir çox Batı dövlətlərinin və imperialist güclərin hədəfdə Türkiyə Cümhuriyyəti olmaqla, bu gün də bütün Türk Dünyasına qarşı istifadə etdiyi ağır bir tezyiq mexanizması olan sözdə “erməni soyqırımı” probleminin helli də Dağlıq Qarabağ problemi ilə bilavasitə bağlıdır.

Bildiyimiz gibi, artık bir neçe yıldır ki, erməni lobbisi 2015-ci ildə sözdə “erməni soyqırımı”nın 100 illiyi ilə bağlı aktif fəaliyyət içərisindədir. Son dövrlərdə ayrı-ayrı ölkələrin Parlamentlərində sözdə soyqırım iddialarını gündəmə getirməklə bu yalanlarını uluslararası kamoyunda daima canlı tutmağa və tanıtmaya çalışmaktadırlar.

Efsuslar olsun ki, bazı devletler ermeni lobbisinin tesiri altında gerezi mövqe tutaraq bu uydurma “soyqırımı” iddiasını kabullanmışlar. Göründüyü kimi, erməni lobbisi “sözde soyqırım” iddialarını uluslararası kamoyunda siyasiləşdirərək, aslında tarixçilərin öhdəsinə bırakmalı olduğumuz tarixi gerçəkliklərlə üz-üzə gəlməkdən qaçınırlar. Çünki tarixi faktların üzə çıxması aslında ermənilərin hər zaman Türklərə qarşı soyqırım siyaseti yeritdiyini ortaya koymaktadır.

Təbii ki, istər Dağlıq Karabağ probleminin hellində, istərsə də əsassız erməni iddialarına qarşı Türk Dünyası olaraq uluslararası kamoyunda əyni mərkəzdən idarə olunan və əyni hədəflərə istiqamətlanmış, düşünülmüş bir siyasetin yeridilməsi şərt kimi ortaya çıxıyor. Türk Diaspora təşkilatları və Sivil Toplum Kuruluşları bu problemlərin helli istiqamətində hesab edə bilməyən ki, bir çox məsələləri gündəmdə saxlamaqla böylə bir strateji yürütməlidirlər.

- Ermənistanın təcavüzkar dövlət olaraq Azərbaycanın Yukarı Karabağ torpaqlarını 20 yıldan çox bir zaman ərzində işğal altında saxlaması və bu işğala son qoymaq üçün BMT-nin çıxardığı 4 katnamənin yerinə yetirilməsini uluslararası hüquq çərçivəsində tələb etmək; (*Bildiyimiz kimi BMT Güvenlik Konseyinin 1992 yılında Yukarı Karabağla ilgili kabul etdiyi (822, 853, 874 və 884 sayılı) katnameden eleave Avrupa Konseyi Parlament Assamblesi de 2005 yılında Yukarı Karabağ problemi ile ilgili 1416 sayılı katname qəbul etmişdir. Yine 2008 yılında BMT-nin Baş Assamblesi “Azərbaycanın işğal edilmiş ərazilərində durum” adlı katname çıxararaq, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünə dəstək vermişdir. Lakin, Ermənistan hala de bu nüfuzlu kurumların qərarlarını hiçə saymaqdadır. Hesab edə bilməyən ki, Türk Dünyası diaspora təşkilatları bu hüquqi məstəvidə birgə mübarizələrini davam etdirməlidirlər.*)
- XX yüzüyıldə ermənilərin Hocalıda tötərdikləri katliamların uluslararası arenada geniş şəkildə təbliğ olunması və bu katliamların soyqırım olaraq tanıdılması;
- Sözde “erməni soyqırımı” yalanlarının əsassız olduğunu bütün dünyaya bəyan etmək için tarixi arşivlərin açılmasına nail olmaq, əyni zamanda Ermənistanı da öz tarixi arşivlərini açmağa məcbur etmək;
- İşğalçı Ermənistan Azərbaycanın işğal altında tutduğu topraklarından çəkilməyənə və məcburi qaçkınların öz topraklarına geri dönməsinə qədər Türkiyə ilə heç bir sərhedin açılmasına imkan verməmək və bütün Türk

Dövlətlərinin Ermenistanla siyasi və iqtisadi ilişkilerine ümumtürk çıxarları nezerə alınmaqda yənidən bəkmək. (*Biliyoruz ki, Türkiye Azərbaycanın topraklarını işğal altında tutduğuna göre öz sınırlarını haklı olarak işğalçı Ermenistana kapatmıştır. Neçe yıllardır görüyoruz ki, super dövlətlər Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin bərpa olunması ve sınırların açılması için yalnız Türkiyeye baskı yapmaktadır. Zaman-zaman Türkiye resmi dairelərinin Ermenistanla ilişkilerə cəhd etmələrini de görməkteyik. Sonuncu defa biz Van-İrevan aviareysinin açılması ilə ilgili haberləri de heyacanla izlədik ve bu hava sınırının açılmasının STK-lar ve diaspora təşkilatlarımız vasitəsilə haklı olaraq protesto edildiğini gördük. Nitekim, ne Ermenistan Azərbaycan topraklarından geri çekilib, ne de ki, Türkiye Cümhuriyyətinə karşı toprak iddialarından el çekib. Yalnız Ermenistan tərəfindən bu meselelər həll olunduktan sonra Türkiye Ermenistanla sınırların açılmasını yənidən gözden keçirə bilər*).

BAĞIMSIZLIKLARININ ÜÇÜNCÜ ON YILINDA ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİ VE TÜRKİYE İLE İLİŞKİLERİ: GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. Pınar AKÇALI
ODTÜ, Türkiye

1991 yılında bağımsızlıklarını kazanmış bulunan dört Orta Asya Türk cumhuriyeti ile Türkiye arasındaki ilişkilerin, üçüncü on yılına girildiği bu dönemde ayrıntılı bir biçimde ele alınması, hem bu ilişkilerin son yirmi yılı aşkın sürede nereden nereye geldiğinin anlaşılması hem de geleceğe yönelik bazı politikalar geliştirilmesi açısından önemlidir. Bu yazıda bu değerlendirme iki ana kısımda yapılmaktadır. Birinci kısımda, 1991 sonrası dönemde bu ülkelerin devlet ve ulus inşa süreçleri karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. İkinci kısımda, Türkiye'nin bölge ile ilişkilerini biçimlendiren temel etkenler Türkiye açısından değerlendirilmektedir. Bu kısımda ilk olarak hem Orta Asya'yı ve Türkiye'yi; hem de Türkiye ve Orta Asya ülkeleri arasındaki ilişkileri daha iyi anlamak bakımından 'olmazsa olmaz' sayılması gereken bölgesel ve küresel koşullara genel olarak değinilmektedir. Daha sonra, önemli ölçüde bu koşullara göre biçimlenen Türk dış politikasında Orta Asya'nın yeri incelenmektedir. Tüm bu konular, geleceğe yönelik yeni arayışların ve daha kalıcı ve kurumsal politikaların geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

1991 Sonrası Dönemde Orta Asya

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte Orta Asya ülkeleri devlet ve ulus inşasını en temel amaç olarak belirlemiş ve bu yolda önemli adımlar at-

mişlardır. Bu dönemde siyasal yaşam ve devlet inşası süreçleri karşılaştırıldığında Orta Asya ülkelerinin tümünde bağımsızlığın hemen ardından yeni anayasaların kabul edilmiş ve yeni siyasal kurumların oluşturulmuş olduğu gözlemlenmektedir. Yönetimler, Sovyet sonrası dönemde hedeflerinin demokratik, laik, piyasa ekonomisine geçişi gerçekleştirmiş, bağımsız ulus devletler inşa etmek olduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda, tüm bu alanlarda belirli ilerlemeler sağlanmış ve devlet politikaları üretilmiştir. Ancak bu alanların her birinde farklı yoğunlukta da olsa pek çok sorunla karşılaşmıştır. Bugün gelinen noktada devlet ve ulus inşa süreçlerinde başlangıçta ortaya konan hedeflere tam olarak ulaşamadığı açıktır. Ancak burada üzerinde durulması gereken nokta, bu tür hedeflerin hiçbirine dünyanın hiçbir bölgesinde kolay ulaşılamamış olmasıdır. Bağımsızlığını elde ettiği, ulus ve devlet inşası süreçlerini tamamladığı, laik ve demokratik bir siyasal sistemi kurduğu ve işleyen, güçlü bir piyasa ekonomisine sahip olduğu öne sürülen ülkelerde bile bu konularda sorunlar yaşanmaktadır. Orta Asya ülkelerinin yirmi yıllık bağımsızlık sürecinde ulus devlet inşası ile ilgili olarak atılan adımların büyük bir kısmı, bu süreçleri daha önce yaşamış başka ülkelerinkinden çok da farklı değildir. Yeni kurulan her devlet kendi bayrağını, armasını, folklorik öğelerini, tarihini, ulus kimliğini yeniden oluşturmuş ve vurgulamış; laiklik deneyiminden geçen her devlet din-devlet ilişkilerini belli bir çerçeveye oturtmaya çalışmış ve ekonomik gelişme sağlamayı hedefleyen her ülke bu konuda pek çok sıkıntı yaşamıştır. Orta Asya ülkelerinin son yirmi yıllık deneyimleri incelenirken, bu genel çerçevenin gözden kaçırılmaması ve başarılanlarla henüz başarısızların dengeli bir biçimde ele alınması gerekmektedir. Bu sürenin, tarihin genel akışı içinde çok kısa olduğu ve büyük dönüşümlerin çoğu kez yüzyıllara yayılan sancılı süreçlerden sonra gerçekleşebildiği de gözden kaçırılmamalıdır.

1991 Sonrası Dönemde Türkiye

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından başlayan süreçte, Türkiye'nin bölge ile ilişkilerini birbiriyle yakından bağlantılı iki temel etken belirlemiştir. Bu etkenlerden birincisi uluslararası ortam, ikincisi Türkiye'nin genel dış politika çizgisidir. Türkiye'nin bölge ülkeleri ile ilişkileri, bu iki etken çerçevesinde daha sağlıklı biçimde incelenebilecektir.

Türkiye'nin bölge ile ilişkilerini belirleyen en temel öğelerden birinin diğer bölgesel aktörler, bu aktörlerin öncelikleri ve birbirleri ile çatışmaları olduğu öne sürülebilir. Orta Asya dünyanın en kritik bölgelerinden biridir. Bir diğer deyişle, coğrafi özellikleri ve doğal kaynakları Orta Asya'nın kaderini

dün olduğu gibi, bugün de belirlemeye devam etmekte ve bölge büyük/güçlü devletlerin egemenliği ya da etkisi altına almaya çalıştıkları bir ‘satranç tah-tası’ olma özelliğini korumaktadır. Bu çerçevede bölgesel ve küresel politika-lar; hem Türkiye hem de Orta Asya ülkelerinin manevra alanlarını doğrudan etkilemekte, kimi zaman bu alanları daraltmakta, kimi zaman da yeni fırsat kapıları açabilmektedir. Her koşulda Orta Asya ülkeleri ve Türkiye ilişkilerini daha doğru ve gerçekçi bir şekilde değerlendirebilmek için bölgesel ve küresel politikaların dikkate alınması gerekmektedir. Bugün Orta Asya’da oynanmak-ta olan Yeni Büyük Oyun, 19. yüzyılda Britanya Krallığı ile Çarlık Rusyası arasındaki Büyük Oyun’dan çok daha karmaşıktır. Buna ek olarak bugün geli-nen noktada Orta Asya ülkelerinin kendilerinin de, değişen oranlarda da olsa, bölgesel ve küresel politikalarda belirli bir öneme ve ağırlığa sahip oldukları ve bu politikaların belirlenmesinde etkili oldukları da göz önüne alınması gere-ken bir başka önemli etkidir. 1991 sonrası dönemde Orta Asya ülkeleri daha önceden doğrudan ilişki kuramadıkları bir dünya ile ilişki kurma durumunda kalmışlar ve bu sürecin bugün gelinen noktasında bunu başarabildiklerini gös-termişlerdir.

Bu genel çerçevede, bugün bölgeye ilişkin en temel gerçekliğin çeşitli alanlardaki güç dengelerini iyi anlamak ve değerlendirmekten geçtiği söylene-bilir. Bu bağlamda göz önüne alınması gereken en önemli etkenlerden biri 1991 sonrası dönemin zorluklarını büyük ölçüde geride bırakmış olan Rusya’nın, Yeni Büyük Oyun’un en temel oyuncularından biri olarak bölgeye yönelmiş olmasıdır. Diğer iki önemli ülke ise Amerika Birleşik Devletleri ve Çin’dir. Bugün gelinen noktada Orta Asya’yı daha iyi anlamak için bu üç oyuncu ara-sındaki güç dengelerini de gözetmek gerekmektedir. Bu üç ülke, bölgedeki politikalarını belirlerken ve uygulamaya koyarken öncelikle diğer ikisinin bek-lenti ve çıkarlarını bilmek, bunları hesaba katmak ya da ‘birbirlerini kollamak’ durumundadırlar. Kimi durumlarda bir büyük gücün çıkarına uygun olan, di-ğerlerinden birinin ya da her ikisinin birden çıkarına ters düşebilmektedir.

Benzer şekilde Orta Asya ülkeleri de hem ulusal çıkarlarını hem de böl-gesel ve küresel ülkelerin önceliklerini, beklentilerini, birbirleri ile ilişkilerini, kısacası her tür güç dengesini gözetmek durumundadırlar. Çok fazla değiş-kenin ortaya çıkardığı sakıncaları en aza indirmek amacıyla bu ülkelerin ‘ba-ğımsız’ dış politika izlemek yerine ‘çok yönlü’ dış politika çizgisi oluşturma-ya çalıştıkları gözlenmektedir. Türkmenistan’ın ‘daimi tarafsızlık’ statüsü bu çerçeveden bakıldığında bir istisna gibi görünse bile, bu ülkenin de aslında dış politikasını ‘ikili ilişkiler’ bağlamında yürütmekte olduğu vurgulanmalıdır.

Türkiye 1991 sonrası dönemde bölgeye yönelik olarak geliştirdiği politikaları belirlerken, tümü ile olmasa da, en azından bir ölçüde, uluslararası ortamın değişen dinamiklerini ve bu ortamdaki güçlü aktörlerin önceliklerini hesaba katmak durumunda kalmıştır. Başta Rusya olmak üzere, Çin, Hindistan ve İran gibi önemli ve güçlü bölge ülkeleri, Orta Asya ile ilişkilerini kendi çıkarları açısından değerlendirmekte ve bu ülkeleri kendi yanlarına çekmeye çalışmaktadırlar. Öte yandan Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ülkeleri de benzer tutum içindedir ve her ikisi de 1991 sonrası dönemde bölgeye yönelik pek çok proje ve yatırım gerçekleştirmişlerdir. Bölgeye yönelik bu ilgi, Orta Asya ülkeleri açısından da bazı avantajlar sağlamıştır. Dış politika seçeneklerini olabildiği ölçüde geniş tutmak isteyen bu ülkeler, hem bölgesel hem küresel aktörlerle iş birliği arayışına girmişlerdir. Bu bağlamda bakıldığında bu ülkeler için Türkiye çoğu zaman tek ve/veya en öncelikli seçenek olmamıştır. Orta Asya ülkelerinin diğer aktörlere de yönelmesi Türkiye'nin manevra alanını daraltmıştır. Bölgedeki diğer önemli ülkelerin kendi öncelikleri, Orta Asya'ya karşı yaklaşımları ve bu çerçevede geliştirdikleri çeşitli politikalar, Türkiye'nin kendi ilişkilerini ve seçeneklerini biçimlendirmede de etkili olmuştur.

Uluslararası ortamın dayattığı koşullara ek olarak Türkiye'nin bölge ile ilişkilerini belirlemede etkili olan ikinci etken, daha önce de belirtildiği gibi, Türk dış politikasıdır. Türk dış politikasının nasıl biçimlendirildiği, doğal olarak uluslararası ortam ile de doğrudan ilişkilidir. Ancak, Türk dış politikası tarihsel süreç içinde yalnızca dış etkenlerle değil, Türkiye'nin kendi iç gelişmeleri, kendine özgü öncelikleri ve temel kırılma noktaları ile de belirlenmiştir. Bu çerçevede, Türkiye'nin genel dış politika çizgisindeki önceliklerin de değişen iç ve dış koşullara bağlı olarak farklı yansımaları olmuştur. Bu yansımaların Sovyetler Birliği kurulmadan önceki süreçte de geçerli olduğu söylenebilir. Türkiye ile Orta Asya bölgesi arasındaki tarihsel bağlar, Osmanlı İmparatorluğu ile Çarlık Rusyası arasındaki ilişkiler çerçevesinde ele alınmalıdır. Osmanlı İmparatorluğu açısından Balkanlar ve Orta Doğu öncelikli bölgeler olarak öne çıkarken, Çarlık Rusyası Orta Asya bölgesini doğrudan kontrolü altında tutma çabasındaydı. Ancak 19. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Pantürkçü akımlar dağılmakta olan imparatorluğu bir arada tutmak için Osmanlı seçkinlerine yeni bir seçenek sunmaktaydı. Bu bağlamda, 'Türklerin efsanevi vatani' olan Orta Asya bölgesi de Türk kimliğinin yeniden canlandırılmasında kaçınılmaz olarak ön plana çıkmaktaydı. 1917 Bolşevik Devrimi Türkiye'nin bölge ile olan bağlarını büyük ölçüde sekteye uğratmış ve 1991 yılına kadar iki taraf

birbirinden neredeyse tümü ile uzak kalmıştır. Bu yıllarda, Türkiye'nin, Orta Asya cumhuriyetleri ile Sovyet yönetimini dikkate almadan ya da yok sayarak bağımsız bir ilişkiye girmesi mümkün değildi. Orta Asya, Sovyetler Birliği'nin 'iç işi' olarak kabul edilmiş ve Türkiye doğrudan bölgeye yönelik herhangi bir girişimde bulunmaktan özenle kaçınmıştır. Soğuk Savaş yıllarında Türkiye ve Sovyetler Birliği iki kutuplu dünyanın ayrı kamplarında yer almışlardır. Bu yıllar, Türkiye'nin NATO'ya üye olduğu ve Sovyetler Birliği ile inişli çıkışlı, zor, sorunlu ilişkiler yaşadığı yıllardır.

1980'li yılların sonundan itibaren Sovyetler Birliği'nde uygulanan *glasnost* ve *perestroyka* politikaları bu ülke sınırları içinde ve dışında daha esnek bir yapı oluşturmuş ve Türkiye'nin bölge ile ilişkilerinde açılım yapılabilmesine olanak tanımıştır. Ancak iki taraf arasındaki ilişkilerde yaşanan asıl dönüm noktası, 1991 yılında Orta Asya cumhuriyetlerinin birer bağımsız ülke olarak ortaya çıkması olmuştur. Bu büyük dönüşüm, Türk dış politikası açısından bambaşka ufuklar açmıştır. Bağımsızlıktan hemen sonraki yıllarda Türkiye'nin ekonomik, kültürel, sosyal ve askerî alanlarda bölgede giderek daha etkin bir politika izlediği ve tarihin sunduğu bu fırsatı her alanda değerlendirmek istediği görülmektedir. Bir diğer deyişle, uluslararası ortamdaki bu dönüşüm, bu dönemde Türkiye'ye ilk defa bölge ülkeleri ile doğrudan ilişki kurabilme olanağını sunmuş ve bölgede 'Türk modeli' üzerinde değerlendirmeler yapılmaya başlanmıştır. 1990'lı yılların özellikle ilk yarısı Türkiye-Orta Asya ilişkilerinin çok canlı, coşkulu ve hızlı bir biçimde geliştiği yıllardır. Turizm, ticaret, ulaşım, telekomünikasyon, uydu yayınları, inşaat, eğitim, din, kültür ve dil alanlarında Türkiye bölgede etkili olmak amacı ile pek çok girişimde bulunmuştur.

Ancak zaman içinde tüm bu alanlarda Türkiye'nin başlangıçta verilen sözleri tam olarak yerine getirecek olanaklarının ve gücünün sınırlı olduğu anlaşılmıştır. Buna ek olarak gerçekleştirilen bazı temel projelerin dahi istenen sonuçları doğurmadığı da gözlenmiştir. Örneğin ortak bir 'Türk alfabesi' oluşturulamamış, TRT'nin uydu yayınları Orta Asyalı halklar tarafından anlaşılmadığı ya da beğenilmediği için izlenme oranları düşük kalmıştır. Yıllar içerisinde 'Türk Zirveleri' de başlangıçtaki etkisini ve coşkusunu yitirmiş, katılım ilk dönemdeki kadar fazla olmamaya başlamıştır. Zamanla 'Türk modeli' de 'Çin modeli' ya da 'Asya modeli' gibi alternatif siyasal ve ekonomik modeller karşısında başlangıçtaki çekiciliğini yitirmiştir. Kısacası bağımsızlık döneminin ilk on yılı belli başarılarla imza atılmakla beraber bazı düş kırıklıklarının yaşandığı, iyimserliğin azaldığı, ilişkilerdeki ivmenin yavaşladığı, duygusal

çoşkunun, yerini olumsuz bazı tepkilere bıraktığı ve Türkiye'nin kendi kısıtlamaları ile yüz yüze geldiği bir dönem olmuştur.

2000'li yıllar Türk dış politikasının çok temel bir başka kırılma noktası yaşadığı yıllardır. Bu dönemin kendine özgü koşulları Türkiye'nin Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerine de yansımıştır. 2002, 2007 ve 2012 yıllarında üç kez tek başına iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) ilk beş yıllık dönemdeki temel dış politika önceliği, Türkiye'nin Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkilerini geliştirmek ve Avrupa Birliği'ne tam üyelik için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamak olmuştur. Bu bağlamda Orta Asya ile o döneme kadar oluşturulmuş politikalarda bir sapma yaşanmamış olsa bile özellikle 1990'lı yılların ilk yarısı ile karşılaştırıldığında bölgeye yönelik kapsamlı, sistematik, uzun soluklu girişimlerin kısıtlı olduğu da açıktır. Bu dönemde, TİKA'nın etkinliklerinde, kalkınma yardımlarında ve ticaret hacminde artışlar olmuş, karşılıklı ziyaretler devam etmiş, enerji konusunda iş birliğinin geliştirilmesine yönelik bazı adımlar atılmıştır. Ancak özellikle 2007 sonrası dönemde yaşanan bazı siyasal gelişmeler, iç ve dış basında AKP'nin dış politikasında bir 'eksen kayması' olduğu yorumlarının yapılmasına neden olmuş ve Türkiye'nin 'çizgisi' ile ilgili önemli tartışmaları beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Türk dış politikası açısından çok belirgin bir başka gelişme, 1 Mayıs 2009'da Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun parlamento dışından Dışişleri Bakanı olarak atanmasıdır. 2001 yılında Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu başlıklı kitabı yayımlanan Davutoğlu'na göre, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşmenin uluslararası gündemin en temel tartışma konularından biri olması sonucu, Türkiye'nin 'statükoyu koruma' amacı güden dış politika tavrını değiştirmesi ve daha aktif ve çok yönlü bir politika izlemesi gerekmekteydi. Türkiye artık bölgesinde 'düzen kurucu' bir rol üstlenmeli, merkez ülke olmalı, tarihsel ve kültürel zenginliğine dayanarak Orta Doğu'dan Orta Asya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada bir etkin olmalıdır. Bu görüşlere uygun olarak Davutoğlu, 'komşularla sıfır sorun' ilkesini geliştirmiş ve değişik alanlarda kurulacak ikili ilişkilerle Türkiye'nin seçeneklerini çoğaltması gerektiğini savunmuştur. Davutoğlu'na göre, dış ilişkilerde seçeneklerini sadece Batı dünyası ile kısıtlamayan bir Türkiye, Batı'ya eklenmek ya da Batı'nın bir uzantısı olmak yerine, çok yönlü bir politika izleyerek bölgede ve dünyada daha fazla ağırlığa sahip olabilirdi. Bu dönemde Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ilişkilerinin zayıfladığı ve müzakerelerin durma noktasına geldiği de göz önünde tutulmalıdır.

Bugün gelinen noktada Orta Asya, Türk dış politikasının geneli içinde önem taşıyan bölgelerden ‘yalnızca biridir’, ama ‘en öncelikli’ bölge değildir. Ancak yine de bölge ile ilişkilerin daha da ileriye taşınması için atılmış olan bazı önemli adımlardan da söz etmek gerekmektedir. Türkiye’nin son yıllarda bölge ülkeleri ile ilişkilerinde belirgin bir fark yaratma potansiyeline sahip olan bazı kurumlar oluşturulmuştur. Bu kurumların başında Kasım 2008’de kurulan Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKP), Ekim 2009’da kurulan Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (2010’dan bu yana kısaca Türk Konseyi), Nisan 2010’da kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ve Mayıs 2010’da Astana’da kurulan Türk Akademisi gelmektedir. Bu kurumlara ek olarak bölge ile ilgili çalışmalar yapan Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) ve Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) gibi düşünce kuruluşları da etkinliklerine devam etmektedirler. Tüm bu kurumlar ve yapılanmalar, ilişkilerin daha da ileri düzeye taşınması için atılmış olan olumlu adımlardır ve Türkiye’nin bölge ülkeleri ile ilişkilerinde belirgin bir fark yaratma potansiyeline sahip görünmektedirler.

SONUÇ

Türkiye’nin bölge ile ilişkilerinde son yirmi yılda üretilen politikalar ve bu çerçevede gerçekleştirilen etkinlikler genel olarak incelendiğinde bu ilişkilerde ‘bölgesel ve bütüncül’ bir yaklaşım sergilenmiş olduğu görülmektedir. Orta Asya bölgesini bir bütün olarak ele almak, özellikle tarihsel koşullar göz önüne alındığında doğru ve gereklidir. Ancak, bugün gelinen noktada Orta Asya’ya yalnızca ‘bölgesel ve bütüncül’ bir tutumla yaklaşmak yeterli olmayacaktır. Sovyet döneminin koşulları içerisinde ayrı birlik cumhuriyetleri olarak varlık göstermiş bu ülkeler, son yirmi yıllık süreçte de yollarına ayrı ayrı bağımsız ulus devletler olarak devam etmişlerdir. Bugün, bazı ortak paydaları ya da ortak özellikleri var olmaya devam etse bile, bu ülkeler hem Sovyet hem Sovyet sonrası dönemin kendine özgü koşullarına bağlı olarak ayrıışmışlardır. Bir diğer deyişle, her ne kadar bu beş ülke tarihsel, ekonomik, siyasal ve kültürel geçmişleri, deneyimleri ve birikimleri açısından benzerliklere sahip olsalar da, özellikle 1991 sonrası dönemde aralarındaki farklılıklar daha belirginleşmiş ve keskinleşmiştir. Her ülkenin iç ve dış koşullar açısından kendine özgü sorunları ve öncelikleri vardır. Türkiye’nin ayrı ayrı, her bir ülkenin kendisine özgü koşullarına göre şekillenecek bir dış politika çizgisi olması gerekmektedir. Türkiye bugüne kadar çoğu zaman bölgeye bir bütün olarak bakmış ve farklı ülkelerle ilişkilerini genel anlamda aynı çizgide geliştirmiştir. Ancak bu-

gün gelinen noktada kimi durumlarda bu ülkelerle ikili ilişkilere daha fazla önem verilmesi gerekmektedir. Orta Asya ülkelerinin gereksinimleri farklıdır ve Türkiye bu farklılıkları göz önüne alan ve ilişkilerin geleceğine bu bağlamda yatırım yapan bir anlayış geliştirmelidir. Kısacası bu ülkelerin bağımsızlık sonrası koşulları, konumları, özellikleri ve beklentilerinin daha iyi anlaşılması için her birinin ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, ülkelerin her birinin kendi özellikleri ve öncelikleri göz önüne alınarak Türkiye'nin katkı ve yardımlarının hangi alanlarda yapılacağı ve iş birliğine en çok ne-relerde gereksinim duyulduğunun saptanması önem taşımaktadır. Bu tarz bir tutum, Türkiye'nin bölgede daha gerçekçi ve kalıcı politikalar üretmesine de katkı sağlayacaktır.

TÜRKİYE’NİN KAFKASLARA VE TÜRKİSTAN’A AÇILAN BİLİM PENCERESİ

Prof. Dr. Hacali NECEFOĞLU

Kafkas Üniversitesi

Kafkasya ve Orta Asya Araştırma Merkezi Müdürü, Türkiye

Sovyetler Birliği’nin çöküşünden hemen sonra, 1992 yılında Türkiye’mizin serhat şehri Kars’ta kurulan Kafkas Üniversitesi’ne yüklenen misyonlardan birisi de Kafkas ve Orta Asya Türk cumhuriyetleri ile ülkemiz arasında eğitim, bilim ve kültür köprüsü olmağı. 1995 yılında Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi’nde Dekan ve Bölüm Başkanından sonra fakültenin kadrolu üçüncü öğretim üyesi olarak göreve başlamıştım. Zamanla yeni elemanlar alınsa da yetmediğinden öğretim üyesi ihtiyacının bir kısmını Azerbaycan üniversitelerden hoca davet etmekle gıderdik. Kafkas Üniversitesi’nin Türk Dünyası ile ilişkileri Kimya, Biyoloji, Fizik, Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinin kuruluşuna ve gelişmesine Azerbaycanlı öğretim üyelerinin celp edilmesiyle başlasa da bu ilişkiler ferdi karakter taşımaktaydı.

Kurumsal ilişkiler, maalesef geç kuruldu. Kafkas Üniversitesi’nin Azerbaycan üniversiteleri ile ilk kurumsal ilişkisi kuruluşundan 7 yıl sonra o zamanki Rektör Prof. Dr. Necati Kaya tarafından 9 Kasım 1999’da Nahçıvan’da Üniversitemiz ile Nahçıvan Devlet Üniversitesi arasında bilimsel, sosyal ve kültürel işbirliğini kapsayan bir protokolün imzalanmasıyla başlatıldı.

Kısa bir zaman sonra 2 Aralık 1999 tarihinde her iki üniversitenin bilim adamlarının katılımıyla Kars’ta düzenlenen “Yakın Tarihimizde Kars ve Nahçıvan” konulu sempozyumla ortak çalışmalarımızın temeli atılmıştır. 23-24 Mayıs 2003 tarihinde yine ortaklaşa “Her yönüyle Nahçıvan ve Kars” konulu sempozyum Nahçıvan’da düzenlenmiştir. Nahçıvan Devlet Üniversitesi Tiyat-

ro Topluluğu Kars'a gelerek öğretim üyelerimiz ve öğrencilerimize oyunlar sergilemişlerdir. Üniversitemiz tiyatro topluluğu da Nahçıvanlı seyirciler karşısında çıkmışlardır.

2006 yılında Nahçıvan Devlet Üniversitesi'nin katılımıyla "Molla Nasrettin ve Türk Dünyası Konferansı", 2008 yılında "II. Kafkasya Tarih Sempozyumu", 2011 yılında ise "Kars Antlaşması ve Bölgesel Etkileri" konulu "III. Kafkasya Tarih Sempozyumu" düzenlenmiştir. Üniversitemiz Veteriner Fakültesi ile Nahçıvan Devlet Üniversitesi Veteriner Fakültesi arasındaki protokole göre öğretim üyelerimiz Nahçıvan'a giderek derslere girmekte, Nahçıvanlı öğrenciler ise Kars'a gelerek uygulamalı derslere katılarak pratiklerini geliştirmektedirler.

Azerbaycan Devlet Ziraat Akademisi ile Nisan 2000'de işbirliği protokolü imzalandıktan sonra "Kars-Gence Hayvancılığı ve Bilimsel İşbirliği" konulu sempozyum 23-24 Ekim 2001 tarihlerinde Kars'ta, "Gence-Kars Veteriner Bilimleri Sempozyumu" ise 30 Nisan-1 Mayıs 2003 tarihleri arasında Gence'de gerçekleştirilmiştir.

Bakü Devlet Üniversitesi, Bakü Slavyan Üniversitesi, Bakü Musiki Akademisi ile de ilişkilerimiz devam etmektedir. Son yıllarda Bakü'deki Kafkaz Üniversitesi, Azerbaycan Petrol Akademisi ile ilişki kurulmuştur.

2004 yılından itibaren Orta Asya Türk Cumhuriyetleri üniversiteleri ile çok büyük heyecanla ilişkiler kurulmuş olmasına rağmen, bazı sebeplerden dolayı ilişkilerimizi arzu ettiğimiz seviyeye ulaştıramadık. Son iki yılda bu ilişkileri geliştirmeye çalışıyoruz. Kırgız-Türk Manas Üniversitesi ve Kazakistan'daki Avrasya Milli Üniversitesi ile temaslarımız devam etmektedir.

Geçen yıl Rektörümüz Sayın Prof. Dr. Sami Özcan başkanlığında 20 kişilik heyetle Tebriz Üniversitesini ziyaret ederek işbirliğinin temelini attık. Türk Dünyası'ndan bahsederken bu gün İran'da yaşayan Türkleri de aklımızdan çıkarmamız gerektiğini ifade etmek istiyorum.

Bu anlatılanlardan görüldüğü gibi Kafkas Üniversitesi Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde misyonunu başarıyla yerine yetirmektedir. 28 Haziran 2002 tarihinde Kars'a gelen Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'e Kafkas Üniversitesinin Fahri Doktorluk payesi takdim edildiği gün üniversitemiz hayatında tarihi bir gün olarak değerlendiriliyor.

2005-2006 eğitim-öğretim yılında Üniversitemiz Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümünde Azerbaycan Türkçesi ve

Edebiyatı yeni lisans programı başlatıldı ve 20 öğrenci bu programa kaydoldu. Türkiye üniversiteleri içinde ilk kez Kafkas Üniversitesinde açılan bu programın amacı, öğrencilere Azerbaycan Türkçesini ve Edebiyatını öğretmeye yönelik olarak çeviri, yazılı ve sözlü anlatım gibi derslerin yanı sıra Azerbaycan Kültürü ve Tarihi ile ilgili dersler de vererek, öğrencilerin Azerbaycan Türkçesinde okuma, konuşma, dinleme ve anlama becerilerini geliştirmektir. Program, Nizami, Fuzuli, Nesimi, Ahundov, Cavid gibi Azerbaycan edebiyatının seçkin yazarlarının yaratıcılıkları ve XIX-XX. yüzyıllar Azerbaycan yazarlarının eserlerinin öğretilmesini de kapsamaktadır. Azerbaycan Türkçesi ve Edebiyatı Anabilim Dalı öğrencilere lisans programı süresince metin analizi ve eleştiri becerisini kazandırmaya önem verir. Programın amaçlarından biri de ülkemizle Azerbaycan Cumhuriyeti arasında gelişen ticari, ekonomik ve bilimsel ilişkilerde rol oynayan resmi ve özel kuruluşlarda görev alabilecek düzeyde eleman yetiştirmeye çalışmaktır. Bölümde Azerbaycanlı öğretim üyeleri ders vermektedirler. 2009 yılında ilk mezunlarını veren bölümde program başarıyla devam ettirilmektedir.

Türkiye’de Azerbaycan Türkçesi ve Edebiyatı lisans programının okutulduğu yegane üniversite olan Kafkas Üniversitesi’nde Azerbaycan Milli Meclisinin Milletvekili Mehriban Aliyeva’nın Başkanı olduğu Haydar Aliyev Vakfı’nın desteği, Azerbaycan Cumhuriyeti Kars Başkonsolosu Hasan Zeynalov’un yakından ilgisi ile Üniversitemizde “*Haydar ALİYEV Eğitim Merkezi*” kurulmuştur. 150 metre karelik bir alanda çağdaş eğitim vasıtalarıyla donatılmış, Azerbaycan kültürü, tarihi, edebiyatı ve diline ait kitapların bulunduğu Merkez üniversite öğrencileri dışında Kars halkına da hizmet vermektedir.

24 Temmuz 2008 yılında Kars’ta bulunan Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev Üniversitemizdeki “*Haydar ALİYEV Eğitim Merkezi*”ni ziyaret ederek, fahri konuklar kitabını imzalamıştır.

Yukarıda kaydettiğim gibi 1996 yılından itibaren Kafkas Üniversitesinde Azerbaycan uyruklu öğretim üyeleri çalışmaktadır. Halihazırda üniversitemizde 7’si aynı zamanda Türk vatandaşı da olan Azerbaycan uyruklu 15 öğretim elemanı eğitim vermektedirler. Onlardan 3 öğretim elemanı Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuvarında, 2 öğretim üyesi Tıp Fakültesinde, 10 öğretim üyesi ise Fen-Edebiyat Fakültesinin Fizik, Matematik, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümlerinde başarıyla çalışmaktadırlar. Geçen sene Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölüm Başkanlığı-

na Türk uyuşuna geçmiş Kazan Tatarı öğretim üyesinin atanmasıyla Rusya Federasyonu'ndaki akraba topluluklarla ilişkilerimizi geliştireceğimizi ümit ediyoruz. Ayrıca, fakültemizde Gürcistan ve Kırgızistan'dan birer öğretim elemanı sözleşmeli olarak ders vermektedir.

2003 eğitim-öğretim yılından itibaren Üniversitemize yabancı uyruklu öğrenciler alınmaya başlanmıştır. Halihazırda Üniversitemizin çeşitli Fakülte ve Bölümlerine kayıtlı 161 yabancı uyruklu öğrenciden 92'si Azerbaycan, 43'ü Türkmenistan uyruklu olup, kalan kısmı Gürcistan, İran, Kazakistan, Kırgızistan, Afganistan, Filistin ve Rusya vatandaşlarıdır. Sonuncular Rusya vatandaşı olan Ahıska Türkleridirler.

2009 yılında üniversitelerimizle Kafkas ve Türkistan üniversiteleri arasında işbirliğimizin geliştirilmesi ile ilgili rektörümüze takdim ettiğim önerilerden biri şöyleydi: "Avrupa Birliği Erasmus öğrenci ve öğretim üyesi değişim programına benzer Türk Cumhuriyetleri ile ortak Farabi (Sosyal bilimler) ve Biruni (Fen bilimleri) öğrenci ve öğretim üyesi değişim programları yapılması gerekiyor. Başlangıçta Azerbaycan ve Türkiye üniversiteleri arasında Tusi¹ öğrenci ve öğretim üyesi değişim programı düşünülebilir. Bunun için her iki devletin katkılarıyla fon oluşturulduktan sonra bu proje pilot üniversiteler olarak Kafkas Üniversitesi, Bakü Devlet Üniversitesi ve Nahçıvan Devlet Üniversitesi'nde uygulanabilir."

2011 yılının Mayıs ayında Uluslararası Türkoloji Sempozyumunun dolayısıyla Astana'dayken Türk Dünyası'nın aksakallarından, Kazakistan'ın değerli senatörü ve bilim adamı Sayın Prof. Dr. Garifolla Yessim ile görüştüğümüzde bu konuyu da dile getirmiştım ve kendisi bu meselenin önemli olduğunu, böyle bir teklifi TÜRKPA'da gündeme getireceğini ve hayata geçirmeye çalışacağını belirtmişti. Bu programa isim olarak ise ortak değerimiz olan Korkut Ata'nın isminin verilmesinin daha doğru olacağını söylemişti. Altı ay sonra TÜRKPA Sosyal, Kültürel ve İnsani İşler Daimi Komitesi'nce "Bilge Korkut" adı verilen Türk halklarının ortak değerlerini tanıtmak adına dünyanın her tarafından, üniversiteyi bitirmiş gençlere Türk Dünyası Akademisi bünyesinde mastır yapma imkânı sunulacak yeni proje gerçekleşeceği haberini basından öğrendiğimde mutluluk duydum. Bu düşüncenin gerçekleşmesi durumunda Akademik Dünyaya ciddi anlamda destek sağlanılacağına, Türk Dünyasının zihinsel gücünün de belirli bir merkez etrafında kümelenecek dünya bilim hazinesine katkı suna-

1 XII yüzyıl Azerbaycan bilim adamı, Doğunun Bilimler Akademisi sayılan Marağa Rasathanesinin kurucusu Nesireddin Tusi (1200-1273).

çağına inancım tamdır. Türk Dünyası'na yönelik böyle bir hayırlı iş için çaba gösteren değerli aksakalımız Sayın Prof. Dr. Garifolla Yessim'e ve bu kararı veren TÜRKPA yöneticilerine şükranlarımı sunuyorum.

Yükseköğretim Kurulunun uygulamaya başlattığı, Erasmus'a "rakip olacak" "Mevlana Değişim Programı" da bu konuda atılan önemli adımlardan biridir. Avrupa dışı ülkeleri kapsayan Mevlana Programı'nda Türk cumhuriyetlerine ağırlık verilmesinin Türk Dünyası için yararlı olacağını düşüncesindeyim.

2010 yılında Cumhurbaşkanımız Sayın Abdullah Gül'ün Kazakistan Cumhurbaşkanı Sayın Nursultan Nazarbayev ile birlikte Astana'da açılışına katıldığı, Türkiye, Kazakistan, Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ile başka devletlerdeki Türk topluluklarının ortak kültürel değerlerini ve bu değerlerin temelindeki Türkçenin bilimsel açıdan uluslar arası düzeyde incelenmesine ve ortak kültür politikalarının oluşturulmasına katkıda bulunmak üzere kurulan Türk Akademisi'nin Türk Dünyasında iş birliğine yeni bir boyut kazandıracağı kuşkusuzdur. "Türk Akademisi'nin, Türk dili ve edebiyatının evrensel medeniyete katkılarını ortaya koyacak çalışmalarıyla Avrasya'nın merkezinde yer alan Türk medeniyet havzasındaki kültürel canlanmaya ivme kazandıracağına" inanılmaktadır.

Bu bağlamda temel bilimlerde de Azerbaycan ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye üniversitelerinin ortak bilimsel araştırmaları teşvik etmek için bu devletlerin katkılarıyla Türk Bilim Fonu yaratılabilir ve ortak araştırma projeleri bu fondan desteklenebilir.

Çeşitli alanlarda Türkiye'de düzenlenen ulusal bilim kongrelerine Kafkasyalı ve Türkistanlı bilim adamlarının katılması desteklenmelidir.

Gerek insani, gerekse de temel bilim alanlarında genel Türk sempozyumlarının düzenlenmesinin bilimsel gelişimimizde bir sinerji yaratacağına inanıyorum.

Türk cumhuriyetlerinde çok büyük bilimsel potansiyele sahip Milli Bilimler Akademileri mevcuttur. Türkiye üniversitelerinin kardeş cumhuriyetlerdeki üniversitelerle birlikte Milli Bilimler Akademilerinin ilgili enstitüleri ile ortak bilimsel projeleri teşvik edilmelidir.

2 <http://www.tccb.gov.tr/konusmalar/371/56097/turk-akademisi-acilisinda-yaptiklari-konusma.html>

Türk Dünyası'nda alanında dünyaca ünlü bilim adamlarının belirlenip, Türkiye üniversitelerinde istihdam konusu yeni açılan üniversitelerimizde öğretim üyesi eksikliğinin giderilmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Bildiğimiz gibi TÜBİTAK, yurtdışındaki akademisyenleri geri döndürmek için 'Eve Dönüş' programını başlatmıştır. "Deneyimli Araştırmacı Dolaşım Programı" çerçevesinde, sağlanacak desteklerle yıllardır yurtdışında araştırma yaparak çok sayıda buluşa da imza atan Türk bilim adamlarına Türkiye kapısı açılmıştır. Bu çerçevede TÜBİTAK, aylık 2.600 avroluk desteğin yanı sıra, yıllık 7.200 avro da araştırma desteği sağlamaktadır. Türk cumhuriyetlerinde ve diğer ülkelerdeki akraba topluluklarda deneyimli bilim adamları bu programlardan yararlanabilirlerse Türk biliminin gelişmesine hizmet edecek olacaktırlar.

Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü'nde Azerbaycan Türkçesi ve Edebiyatı programı başlarıyla yürütüldüğünden bahsettim. Adı geçen bölümde sırasıyla Türkmen Filolojisi, Kazak Filolojisi, Kırgız Filolojisi, Özbek Filolojisi vs. programların açılması kardeş Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan Cumhuriyetleri ile ilişkilerin seviyesinin yükseltilmesi için zaruri kadroların hazırlanması işine hizmet edecektir. Adı geçen fakültemizdeki Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'ndeki Rus Dili ve Edebiyatı programına ek olarak Ukrayna Filolojisi, Kafkas Dilleri ve Edebiyatları Bölümü'ndeki Gürcü Dili ve edebiyatı programına ek olarak diğer Kafkas dilleri programlarının açılması, Japon, Çin ve yakın bölge ülkeleri dilleri ile ilgili yeni bölümler açıldıktan sonra adı geçen bölümler bazında Kafkas Üniversitesi Filoloji Fakültesi'nin kurulması ve Kafkas Üniversitesi'nin Türkoloji ve Doğu Dilleri ve Kültürleri alanında öncül merkeze çevrilmesi hedefimizdir. Bu yolda önümüzdeki en büyük engel yabancı uyruklu öğretim üyesi çalıştırılması için üniversitemize verilen konanların sınırlı olmasıdır.

Kafkas Üniversitesi'nde, Bilkent Üniversitesi ve ODTÜ'de uygulanan SUNY programlarına benzer Filoloji alanında (Azerbaycan Filolojisi, Türkmen Filolojisi, Kazak Filolojisi, Kırgız Filolojisi, Özbek Filolojisi vs. gibi alanlarda) eğitimin iki yılının Kars'ta, iki yılının ise ilgili Türk Cumhuriyetleri üniversitelerinde yapılmasıyla çift diploma veren ortak programlar açılabilir. Azerbaycan üniversiteleri ile diğer alanlarda da üniversitelerimizin benzer programlar açması mümkündür. Örneğin, petrol arama ve petrol mühendisliği

konusunda bu alanda dünyaca ünlü Azerbaycan Petrol Akademisi ile Mühendislik ve Mimarlık fakültemizde çift diploma veren ortak programın hayata geçirebilmesi ülkelerimiz için yararlı olacaktır.

Kafkas Üniversitesi'ne yabancı uyruklu (öncelikle Kafkas ve Türk Cumhuriyetlerinden ve yakın çevre ülkelerinden) öğrencilerin alınması teşvik edilmelidir. Türk öğrenciler ile yabancı öğrencilerin barınma problemi çözülmelidir. Yabancı öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti burslarından yararlanabilmelerine geniş imkân tanınmalıdır. Üniversitelerimizde eğitim gören Azerbaycan uyruklu öğrencilere Azerbaycan devleti tarafından burs verilmesi konusu görüşülmelidir.

Son olarak, Forumumuzun bir konusu da “Türk Dünyası Vizyon 2023” olduğundan on sene önce yayınladığım “Kars 2023” vizyonumu³ sizlerle paylaşmak isterim:

“Yıl 2023. Bakü Haydar Aliyev Hava Limanı’ndan havalanan uçak Kars Kazım Karabekir Hava Limanı’na iniş yapıyor.

Yıl 2023. ”Ankara–Urumçi” istikametinde hareket eden Türkistan ekspresi Kars Garı’na dâhil oluyor. Tatil için memleketlerine dönen Özbek, Kırgız, Kazak, Uygur, öğrenciler vagonlara biniyor. Staj için Türkmenistan’a giden Kafkas Üniversitesi Jeoloji Bölümü’nün bir grup öğrencisi de yolcular arasındadır.

Yıl 2023. Kars Uluslararası Gence-Kars Otobüsü 12 No’lu perona yaklaşıyor. Sempozyum için Kars’a gelen Genceli bilim adamlarını Karanlı meslektaşları karşılıyor.

Yıl 2023. Kafkas Üniversitesi Azerbaycan Edebiyatı Anabilim Dalı’nın asistanı Azer Turan “Azerbaycan Edebiyatı’nda Kars Konusu” konulu doktora tezini başarıyla sunuyor.

Yıl 2023. Kafkas Üniversitesi Uzay Araştırmaları Merkezi gökbilimcileri Kars Uluğbey Rasathanesi’nde Pirkulu, Abastumani ve Kandilli Rasathanelelerinden astrofizikçilerle yürütecekleri ortak projeyi müzakere ediyorlar.

Yıl 2023. Kafkas Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü ekiplerince yapılan son kazı çalışmaları neticesinde elde edilen yeni buluntular Kars Tarih Müzesi’nin yeni binasında sergileniyor.

3 “Serhat Kültür” dergisi, 2003, No 5, s.15.

Yıl 2023. Kars Devlet Tiyatrosu binasında Uluslararası Bale Festivali'nin son günü. Festival süresince P. İ. Çaykovski'nin "Kuğu Gölü" (Moskova Bolşoy Tiyatrosu) Kara Karayev'in "Yedi Güzel" (Azerbaycan Opera ve Bale Tiyatrosu), Andrey Balançivadze'nin "Mtsiri" (Tiflis Bale Tiyatrosu), Arif Melikov'un "Bir Aşk Masalı" (Ankara Bale Tiyatrosu) balelerini seyreden Karşılılar bu akşam Kafkas Üniversitesi Konservatuvarı Bale Topluluğu'nun ifasında Fikret Emirov'un "Bin Bir Gece" balesini izleyecekler. Fuayede Karşı tiyatro sanatçısı Settar Güldür'ün hayat ve yaratıcılığına ait fotoğraf sergisi dikkat çekmektedir.

Yıl 2023. Kars Kültür Sarayı'nda Uluslararası Fuzuli Şiir Şöleni'nde iştirak etmek için Kars'la Kardeş Şehirlerden (Gence, Nahçıvan, Şuşa, Borçalı, Tebriz, Kerkük, Kerbela) gelen heyetler Belediye Başkanı tarafından kabul edildi. Fuzuli Anıtı'na çelenk koyan misafirler akşam Şuşa Devlet Tiyatrosu sanatçılarının ifasında Üzeyir Hacıbeyli'nin "Leyla ile Mecnun" operasını beğeniyle izlediler.

Yıl 2023. Sarıkamış'ta Ortak Türk Kış Olimpiyatlarının açılış merasimi yapılıyor.

Yıl 2023. 28 Mayıs Azerbaycan Cumhuriyeti Kars Başkonsolosluğu'nun Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin 105. kuruluş yılı münasebetiyle verdiği resepsiyon gece yarısına kadar devam etti.

Yıl 2023. 29 Ekim. Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılı Kars'ta büyük coşkuyla kutlanıyor. Kars Valisinin verdiği resepsiyonda Kars'taki yabancı misyon temsilcileri de iştirak ediyorlar."

TÜRKİYE- KAZAKİSTAN İLİŞKİLERİNDE BAĞIMSIZLIK SONRASI BİLANÇO: DEMOKRASİ VE MİLLİLEŞME ÜZERİNE BİR YAKLAŞIM

Yrd. Doç. Dr. Kürşad ZORLU
Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye

Özet: Bu çalışmada Türkiye-Kazakistan ilişkilerinin bağımsızlık sonrası dönemde nasıl bir seyir izlediği ortaya konulmakta, iki ülke ilişkilerinde avantaj ve dezavantaj teşkil eden yönler vurgulanmakta, Kazakistan'daki demokrasi ve millileşme süreci irdelenmektedir. İlk olarak Kazakistan'ın genel durumu hakkında bilgiler verilmekte ve iki ülke ilişkilerini farklı alanlarda etkileyen demokrasi-millileşme boyutu hakkında bazı bilgiler yer almaktadır. Son olarak Türkiye-Kazakistan ilişkileri değerlendirilmektedir. Elde edilen veriler ve ortaya konulan tespitlerden hareketle, iki ülke ilişkilerinin "iyi" şeklinde ifade edilebilecek bir seviyede olduğu ancak mevcut potansiyeli yansıtmadığı ileri sürülebilir. Bu kapsamda çalışmada iki ülke ilişkilerine engel teşkil eden hususlar ve kısa çözüm önerileri de sunulmaktadır.

Giriş

Kazakistan'ın bağımsızlık sonrası geçen kısa sürede erkin bir güç olarak Avrasya coğrafyasındaki yükselişi, Türkiye başta olmak üzere Türk Dünyası açısından önemli bir kazanım olarak kabul edilebilir. Kazakistan'daki değişimin iyi kavranabilmesi için geçmişteki koşulların dikkatlice irdelenmesi gerekmektedir. Bağımsızlığın elde edildiği ilk yıllarda ülkenin koşulları karşısında direnmek ve geleceğe umutla bakmak son derece zordu. Ekonomideki yaklaşık %50'lik daralma, sermaye yetersizliği, hiper enflasyon ve yüksek

orandaki işsizlik, belirsizlik ve gelecek kaygısını derinleştirirken, yetersiz alt yapı ve geri kalmış teknolojik miras kısa vadede çözüm üretilmesine imkan tanımıyordu. Bununla birlikte iç çatışma ve sınır problemlerinin varlığı ülkedeki sosyal kaosu belirginleştiriyor ve her konuda varlığını hissettiren yaygın bir ideolojik boşluk görülüyordu. Bu zor koşullar altında uzmanların pek çoğu Kazakistan'ın bir devlet olarak yaşamını sürdüremeyeceğini ileri sürüyordu. O yıllarda dünyanın 9. toprak büyüklüğüne sahip ülkesi Kazakistan'da, nüfusun yaklaşık % 45'i Kazaklardan oluşuyordu. Türk-Kazak İş Forumu'nda konuşan Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in "1861'de son Kazak Hanı öldürüldü. Bundan sonra biz Çarlık Rusya'sının, daha sonra SSCB'nin sömürgesi olduk. 150 sene içinde Kazaklar neredeyse milli kültürlerini, âdet ve geleneklerini, dinini ve dilini kaybediyordu. Yaradan'ın yardımıyla 1991'de bağımsızlığımızı ilan ettik" sözleri Kazakistan'ın ekonomi kadar milli kimlik inşasında da kat etmesi gereken mesafeyi vurguluyordu.

Bu süreç ve koşullar altında Kazakistan bir hayali gerçeğe dönüştürmeyi başardı. Son 10 yılda ortalama % 9 büyüme kaydeden Kazakistan'da, kişi başına milli gelir 700'den 11 bin dolara yükselmiştir. Petrol ve doğalgaz başta olmak üzere ülkedeki yer altı kaynakları küresel dengeler çerçevesinde idare edilerek, yaklaşık 160 milyar dolarlık doğrudan dış yatırım Kazakistan topraklarına kazandırılmıştır. Bu çerçevede Hollanda, İsviçre, Fransa, İngiltere ve ABD en fazla yatırımı olan ülkelerdir. Kazakistan'ın en çok ihracat yaptığı ülke Çin, en fazla ithalat yaptığı ülke ise Rusya'dır. Ülkenin belki de en önemli ekonomik sorunu petrol dışı gelirlerin, üretim ve yeni istihdam yaratıcı alanlara yeterince kaydırılamaması ve görelilik olarak karşılaşılan gelir dağılımındaki adaletsizliktir. Bu soruna yönelik olarak henüz istenilen sonuçlar elde edilememekle birlikte Yenilikçi Endüstriyel Kalkınma programı kabul edilmiştir. Ve Kazakistan dünyanın yatırım yapılabilir ülkeleri arasına sıçrarken, pek çok uluslar arası örgütte söz sahibi olmuş, 2010'da AGİT, 2012'de ise İİT'nin dönem başkanlığını yürütmüştür.

Bu süreçte Kazakistan'ı resmi olarak ilk tanıyan ülke Türkiye olmuştur. Türkiye bağımsızlık sonrasında Kazakistan'ın ihtiyaç duyduğu maddi ve manevi desteğin sağlanması konusunda ön sırada yer almıştır. Geçiş sürecinin sancılı meseleleri Türkiye'nin desteği ile daha kolay atlatılmıştır. Kazakistan'ın dünya sahnesinde kendisini göstermesi ve imaj problemlerini azaltmasıyla birlikte Kazakistan-Türkiye ilişkileri farklı bir boyut kazanmış, "her alanda karşılıklı işbirliği" yaklaşımı işlevsel biçimde uygulanmaya başlanmıştır. Çeşitli

dönemlerdeki azalmalara rağmen iki ülke dış ticareti daima artış eğiliminde olmuştur. Ekonomik, siyasal ve kültürel alandaki işbirliği çabaları uluslar arası organizasyonlarda da devam etmiştir. Bununla birlikte ortaya çıkan rakamlar ve kamuoyuna yansıyan neticeler iki ülke arasındaki potansiyelin gerisinde kalmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye-Kazakistan ilişkilerinin bağımsızlık sonrası dönemde nasıl bir seyir izlediği ortaya konulmakta, iki ülke ilişkilerinde avantaj ve dezavantaj teşkil eden yönler vurgulanmakta, Kazakistan'daki demokrasi ve millileşme süreci irdelenmektedir. İlk olarak Kazakistan'ın genel durumu hakkında bilgiler verilmekte ve iki ülke ilişkilerini farklı alanlarda etkileyen demokrasi-millileşme boyutu hakkında bazı bilgiler sunulmaktadır. Son olarak Türkiye-Kazakistan ilişkileri değerlendirilmektedir.

Kazakistan'da Bağımsızlık Sonrası Süreç

Ernst & Young / Oxford Economics'in belirttiğine göre Kazakistan son dönemde Çin ve Katar ile birlikte dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında yer almaktadır. 2000-2010 yılları arasında ortalama % 8 büyüme sağlayan Kazakistan'da kişi başına GSYİH 11.000 Dolar seviyesindedir. Kazakistan Milli Bankası verilerine göre, 30 Eylül 2011 tarihi için ülkedeki yabancı yatırımların toplam hacmi 159,3 milyar dolar olup, bunun 92,3 milyar dolarını doğrudan yabancı yatırımlar teşkil etmektedir. Kazakistan 2012 yılında Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan rekabet edebilirlik sıralamasında, 72. sıradan 51. Sıraya yükselmiştir. Dünya Bankası ise Kazakistan'ı yatırım yapılabilir il 20 ülke arasında göstermektedir. Bu tespit geçen 20 yıl süresince yaklaşık 150 milyar dolarlık dış yatırımı ülkesine çekmeyi başaran Kazakistan için yeni bir motivasyon kaynağı olarak kabul edilebilir. Ekonomide önemli başarılarla imza atan Kazakistan bölgesel barış, istikrar ve güvenlik alanında da liderlik konumunu pekiştirmektedir. Kazakistan'ın genç bir Cumhuriyet olarak böylesine önemli hususlarda inisiyatif olarak Küresel barış sürecine katkı sunması uluslar arası arenadaki desteğini de artırmaktadır. Tablo 1'de Kazakistan ekonomisine ilişkin temel parametreler sunulmaktadır. Buna göre uluslar arası sistemle entegrasyon sürecinde olan Kazakistan ekonomisinin bölgenin diğer ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça iyi bir konumda olduğu ileri sürülebilir. Ancak ekonominin ithalat ağırlıklı olması, istihdam artırıcı yatırımların azlığı ve nüfus artış oranının beklentilerin altında gerçekleşmesi önemli engeller arasında gösterilebilir.

Tablo 1. Kazakistan Ekonomisine İlişkin Bazı Parametreler*

	2010	2011
Dış ticaret hacmi	89.982 Milyar dolar	126.157 Milyar dolar
Kişi Başına milli gelir	9.000 Dolar	11.000 dolar
Reel Büyüme oranı	7,3	7,5
Enflasyon Oranı	7,8	7,3
İşsizlik oranı		5,8
Yaklaşık dış borç <i>%75 özel şirketler ve bankalar</i>	112 milyar dolar	123 milyar dolar
Üretim Yaklaşımı	Yüksek düzeyde ithalata dayalı bir ekonomi	
	Üretimin önemli bir bölümü enerji sektöründe yoğunlaşmaktadır	
Nüfus artışı	1999 yılında 14 milyon 953 Bin 2012 yılı tahmini verilerine göre 16.7 milyon civarında	

2011 yılı DEİK Raporundan yararlanılmıştır

Avrasya coğrafyasındaki konumu ve politik olarak durduğu nokta Kazakistan'ı Doğu ve Batı arasında doğal bir kara köprüsü haline getirmektedir. Şanghay İşbirliği Örgütü, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), Asya'da İşbirliği ve Güven Artırıcı Önlemler Teşkilatı (AİGK), Avrasya Gümrük Birliği, Türk Konseyi gibi uluslar arası organizasyonlarda işbirliğini hedefleyen Kazakistan, eski Sovyetler bloğundaki ülkeler açısından oldukça zor sayılabilecek başarıları elde etmektedir. Kazakistan AGİT ve İslam İşbirliği Teşkilatı dönem başkanlığının yanı sıra Dünya İslam Ekonomik Forumu, Kış Olimpiyatları ve Dünya Geleneksel ve Semavi Dinler kongresi ile bölge ölçeğinin ötesinde girişimci bir devlet konumuna gelmektedir. Kazakistan'ın geçen yirmi yıl boyunca, küresel merkezli düşünceleri özümseme ve müşterek hedefler uğruna işbirliğini benimseme kararlılığı ülkenin kalkınmasında önemli bir etken olarak kabul edilmektedir. Ülke içerisinde farklı din ve milletlerden insanların bir araya getirildiği bir toplumsal sistem sunan Kazakistan Cumhuriyeti'nin demokrasi, insan hakları ve yasaların üstünlüğü konusunda kendi isteği ile değişim ve gelişim gösterdiği ileri sürülebilir.

Kazakistan'da Demokrasiye Geçiş Süreci

Sovyetler Birliği sonrasında Kazakistan'da yaşanan siyasal değişimin saf haliyle bir demokrasi hamlesi olmaktan uzak durduğu söylenebilir. Kazakistan'ın bu kapsamdaki dönüşümünü ve gerçekleştirdiği değişimi hibrid ya da karma bir rejim olarak değerlendirmek mümkündür. Bu rejimde siyasal ve yönetsel sistem dahilinde otoriter ve demokratik kurumlara bir arada yer verilmekte ve işlevsel açıdan birbirinden farklı kurumlar faaliyetlerini sürdürebilmektedir. Ülkede demokratik kurumlara yer verilmekle birlikte siyasal çerçeveyi belirleyen ana enstrüman otoriter karar ve uygulamaların farklı türlerinden ibarettir. Bu mesele hakkında yapılan bazı değerlendirmelerde demokratik olduğu kabul edilen kurumların otoriteyi perdelemek için oluşturulduğu ileri sürülmektedir. Oysa Kazakistan ve belki de diğer Türk cumhuriyetlerinde sürdürülen sistem ve buna dönük karar ya da uygulamaları görel bir biçimde, ülkenin kendi koşulları çerçevesinde değerlendirmek daha sağlıklı bir yaklaşım olabilir. Kazakistan'ın bugünkü siyasal-yönetsel sistemini ve gelişimini kavrayabilmek için şu hususları dikkate almak gerekmektedir:

- Kazakistan uzun süre S.S.C.B'nin yönetimi altında bir tür "Sovyetleştirme" sürecine tanıklık etmiştir. Bu süreçte ülkenin yönetim yapısı, insan kaynağının nitelik ve yaklaşım biçimi de dönüşmüştür.
- Uzun yıllar otoriter ve totaliter bir yönetim biçiminin etkisi altında kalınmıştır.
- Yerleşik sistemin gücü ve içeriği halkın kısa zamanda demokratik kurumlara uyum sağlamasına engel teşkil etmiştir.
- Çok partili siyasal yaşam başta olmak üzere demokratik siyasal kurumların oluşturulması Yeni Dünya Düzeni ve Liberalizm çerçevesinde irdelenmeye muhtaç bir konudur.
- Ülkenin geniş toprakları, nüfusunun yetersizliği ve zengin enerji kaynakları otoriter bir sistemden tamamen uzaklaşmak yerine mevcut sistem üzerinde demokratik rütuşlar yapılmasını daha rasyonel bir hale getirmiştir.
- Halen ülkenin kurucu Cumhurbaşkanı tarafından başarılı bir şekilde yönetiliyor olması, üstün niteliklere sahip bir devlet başkanının etkisini hissettirmesi zorunluluğunu beraberinde getirmiştir.

Yine de bu kısıt ve avantajlarla beraber ülkenin ekonomik bakımdan kısa sürede önemli bir noktaya taşınması, vizyoner hedeflere yaklaşmanın verdiği

özgüven ve yeni dünya düzeninin dayattığı acımasız koşullar Kazakistan'ı çok partili siyasal yaşama geçiş ve pek şok kurumun Global ekonomik sistemle entegrasyonuna yöneltmiştir. 2012 yılında yapılan Parlamento seçimlerinde uzun yıllar tek başına hüküm sürmüş olan Nur-Otan partisi dışında 3 partinin Parlamentoda temsil edilmesini sağlamıştır. Ülkenin son 10 yılında yapılmış tüm seçimlerini yerinde izleminin verdiği bilgi akışına dayalı olarak her seçimde bir öncekine göre daha demokratik usullerin uygulandığını ileri sürmek mümkündür. Özellikle Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde mevcut Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in %85'in üzerinde oyları muhafaza etmesi, halkın devlet başkanına olan yüksek güveni ile ilişkilendirilebilir. Zira seçimlerde ciddi şikayet ve serzenişlerin bulunmaması, insan hakları ihlallerinin tüm gözlemcilerce neredeyse "0" düzeyinde kabul edilmesi ve vatandaşların günün erken saatlerinden itibaren yüksek katılım sağlaması anti demokratik uygulamalardan epeyce uzaklaşıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Ülkedeki siyasal-yönetimsel sisteminin gelişimini kendine özgü koşulları çerçevesinde irdelememiz bölgede farklı adlarla anılan devrim girişimleriyle de ilişkilendirilebilir. Öyle ki Kazakistan'ın sınır komşusu Kırgızistan ve Özbekistan'da benzeri girişimlerin yapıldığı ve bazılarının netice verdiği unutulmamalıdır. Belirtmek gerekir ki bölgenin belki de en zengin ve en geniş toraklarına sahip ülkesi Kazakistan'da istikrarsızlık yaratılması Orta Asya üzerinde kurulması planlanan tahakküm ve bu yöndeki çabaları daha umutlu hale getirebilecektir. Bu sebeple Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin süresinden önce gerçekleştirilmesi, ülkenin bazı bölgelerindeki isyan ya da provokasyon benzeri davranışların güçlenerek büyümesini engelleyen bir hamle olarak kabul edilmesini gerekli kılmaktadır. Nazarbayev Kazakistan siyasal ve yönetimsel sisteminin bir güven ve imaj unsuru olduğu kadar, bölgenin istikrarını ve hatta Türk Dünyasının geleceğe taşınabilmesinin etkili bir katalizörü şeklinde nitelendirilebilir. Öyle anlaşılıyor ki Kazakistan'da düne göre daha güçlü bir demokrasi ve daha iyi işleyen bir yönetimsel sistem oluşturulmaya devam ediliyor. Nitekim demokrasi uzun soluklu ve bir süreç olma özelliği taşımaktadır. Demokratik yönetim sürecinde "bitmiş yada "sonlanmış" bir nokta olduğunu iddia etmek güçtür. İrili ufaklı örgütlerin, devlet aygıtının demokratikleşmesi ancak bir süreç dahilinde izlenebilir. Öyle ki günümüzde Avrupa, Asya ve Ortadoğu'daki demokrasi fotoğrafını çekerken her ülkenin kendi tarihsel temellerini ve geçmişten bugüne kat ettiği mesafe ve çabaları ayrı ayrı değerlendirmek elde edilecek neticeleri daha katkı sağlayıcı hale getirebilir. Örneğin Kazakistan'daki demokrasi elbette ki Suriye, Libya, İran vd. ülkelere göre olumlu biçimde değerlendirilebileceği gibi, AB üyesi

lkeler açasından olumsuz biçimde yorumlanabilir. Ancak her iki yaklaşımda hangi demokrasi düzeyinin daha faydalı olduğu sorusuna kesin cevaplar üretilmesine izin vermeyebilir. Bu yüzden ifade etmek gerekir ki demokratikleşme süreci her ülke için vazgeçilmez olmakla birlikte, en iyi demokrasinin ölçüsü her ülkenin kendi şartlarında örtülüdür. Böylelikle Kazakistan'da siyasal-yönetsel demokrasinin bir süreç olarak gelişmeye devam ettiğini açık bir şekilde ifade etmek mümkündür.

Kazakistan'daki Millileşme Olgusunun Yansımaları

Kazakistan toprakları büyük imparatorlukların ve eşsiz medeniyetlerin sahne aldėı koordinatların bileşkesidir. Öyle ki Hunlardan, Sakalara, Göktürklerden Karahanlılara kadar pek çok erkin medeniyetin söz konusu alanda ifade bulunduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu süreç tarihi bakımdan incelenmeyi gerektiren bir ülkenin varlığını ortaya koymaktadır. Öte yandan Kazakistan'ın uzun yıllar esaret altında yařadėını hatırlarsak bahsettiğimiz çalışmaların gerçekleştirilmesi ülkenin geçmişle gelecek arasında köprü kurulabilmesi bakımından da vazgeçilmezdir. Aslında Kazakistan'ı 3 farklı tarihi süreçte değerlendirmek gerekir. **İlki** M. dönemlere dayanan ve bugünün araştırmalarıyla ortaya konulan bulgular... **İkincisi** zellikle 13. yüzyılda başlayıp 15. yüzyılda doruğa ulaşan ve "devlet" kavramı ile nitelenen dönemdir. **Sonuncusu** ise Sovyetler işgali ile birlikte bağımsızlığı getiren sürecin bugüne yansımadır. Doğal olarak bu üç ana tarihsel tema Kazakistan'ı Türk kültür mirası bakımından da önemli bir yere oturtmaktadır. Özellikle ülkenin 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından geçen zor günler geride kalmış ve siyasal, ekonomik açıdan dünya sahnesine çıkılması sağlanmıştır. Bu yük-selişte olumlu değerlendirmeler fazla olduğu kadar olumsuz değerlendirmeler de vurgulanmalıdır. En nemlisi Kazak nüfusunun toplam nüfusa oranı ve bu byklğin "**milli**" kavramı ile ne kadar ilişki kurduğudur. İşte devlet yönetiminin eğilmesi gereken konuların başında bu gelmektedir. Vatandaşların Kazak Milli unsurları ile bütünleşmesi ve buradan alınacak enerji ile nesillerin devamlılığının sağlanması... Değilse ekonomideki büyüme belli bir süre sonra başka sorunları da beraberinde getirecektir.

Kazakistan'da milli kimlik oluşturulması yönündeki çabaların son 5 yıllık dönemde yoğunlaşmakta olduğu görülmektedir. Bu kapsamda yürütülen çalışmaların 5 ana unsurun etrafında toplandığı ifade edilebilir. Demografik dağılımın dikkatle takip edilmesi, ülke içinde ve dışında milli unsurların kazandırılması, Kazakçanın yaygınlaştırılması, Kazakistanlı olma kavramına yönelik

farkındalık oluşturulması ve İslam inancının kontrollü biçimde yaygınlaşması. 2009 nüfus sayımına göre nüfusun %63,1'i Kazak. en büyük azınlık %23 ile Ruslar, sonra %2,9 Özbekler, %2,1 Ukraynalılar, %1,3 Tatarlar, %1,4 Uygurlar, %1,1 Almanlardan oluşmaktadır. Bazı kaynaklar gayri resmi olarak Rus nüfusun hala %30'un altında olmadığını ortaya koymaktadır. Böyle bile olsa mevcut oran Kazakistan'ın pek çok yönden cazibe merkezi olduğunu işaret niteliğindedir. Zor koşulların ardından ülkede çok sayıda etnik topluluğun ve farklı milletlerin yaşıyor olması bir demokrasi ve ekonomi başarı olarak kabul edilebilir. Yine de Kazakistan'da "130 civarında etnik topluluğun yaşadığı" yaklaşımı yeniden incelenmeye muhtaç bir konudur. Ancak Rus nüfusun ülkenin kuzey bölgesinde yoğunlaşması ileride bir halk oylamasıyla bu bölgenin Kazakistan'dan ayrılabilceği endişelerini de beraberinde getirmektedir. Bu tezi destekleyenlerin büyük bölümü başkent Astana'nın oluşturulma fikrinin altında nedenlerden birisinin belirtilen tehlike olduğunun altını çizmektedirler. Ülkedeki Kazakça'nın yaygınlaştırılması çabaları demografik dağılımla ilişkilendirilebilir. Rus nüfusunun düne göre daha düşük düzeyde olması özel ve kamusal alanda Kazakça kullanımını artırmaktadır. Bu sürece en büyük destek Cumhurbaşkanı Nazarbayev tarafından verilmektedir. Nazarbayev bu konuda son olarak şu ifadeleri kullanmıştır. "Özellikle bir Kazak ile diğer bir Kazak, mutlaka Kazakça konuşsun. Bu sayede bütün Kazakistan ulusu Kazakça konuşabilecek duruma geldiğinde Kazakistan Cumhuriyeti'nin ismini "Kazak Cumhuriyeti" olarak değiştireceğiz!" Bu yaklaşımı ülke içerisinde eleştirenler de olmuştur. Ancak Nazarbayev'in genel sözlerinden yola çıkılacak olursa kastedilenin öncelikle farkındalık yaratmak olduğu anlaşılabilir. Zira Nazarbayev ülkedeki tüm insanların Kazakistanlı olduğunu sürekli ortaya koyan bir lider...

Kazak dillinin yaygınlaşması için çaba sarf eden Cumhurbaşkanı 2004 yılında "**Kültürel Miras**" adlı devlet programını kabul ettirmiş ve 2004-2008 yılları arasında 5.5 milyon dolar bütçe ayırmıştır. Programı Kültür ve Enformasyon Bakanlığı yürütmektedir. Programın amacı ülke insanının öz tarihini tanıması, resmi dilde eğitimin sağlanması, vatan sevgisinin her alana yayılmasının gerekçelerini ortaya koymaktır. Kültürel Miras programının en önemli prensibi ise vatan kültürünün dünya sathında hak ettiği yeri alması ve ülke imajının yükseltilmesidir. Program ülke içinde ve dışında bulunan tarihi eserlerin restorasyonu, arkeolojik kazılar yapılması, yerleşim alanlarının tespit edilmesi, el yazmaları başta olmak üzere yazılı materyallerin ülke milli arşivine kazandırılması, görsel ve işitsel unsurların kayıt altına alınması ve

sözlük, ansiklopedi gibi kaynakların geliştirilmesini içermektedir. Buna göre ülke içinde ve dışında 40'dan fazla eser restore edilerek millet algılamasına sunulmuştur. Bu dış eser sahiplenmesinin en önemli iki örneği Mısır ve Suriye devletleri ile varılan anlaşmada gizlidir. Devlet Başkanı Nazarbayev'in ilk İslam ülkesi ziyareti olarak bilinen **Suriye** ziyareti sırasında **Sultan Baybars** ve **Al-Farabi** mozolelerinin inşaatı kararlaştırılmıştır. Yine aynı yerde bir kültür merkezi yapılması da bu seyahatte değerlendirilmiştir. Bu eser 6 proje üzerinden belirlenmiş ve bu yıl yapımına başlanacaktır. Kahire'de ise Sultan Baybars camii inşaatı gerçekleştirilecektir. Hatırlayacağımız üzere Al-Farabi Suriye topraklarında vefat etmiştir. Yine aynı alanda hüküm sürmüş olan Sultan Baybars 13 yüzyılda Mısır'a en parlak dönemini yaşatmıştır. Bu bakımdan alınan kararlar Mısır ve Suriye'de mutlulukla karşılanmıştır. Bu çerçevede Moğolistan'da bulunan **Orhun Yazıtlarının** bir kopyası yapılarak **Avrasya Üniversitesinde**ki eski yazıtlar müzesinde sergilenmektedir. Aynı merkezde takı, gümüş ve balbal taşlarının yer aldığı pek çok eser de sergilenmektedir. Gerçekleştirilen arkeolojik kazı ve araştırmalarda 200'den fazla yerleşim alanı tespit edilmiştir. Özellikle Ahırtaş adlı mevki başka ülkelerinde dikkat alanındadır. Çünkü Kazak yetkililer bu alanda bir "han" olduğunu iddia ederken, bazı ülkeler burada bir kilisenin varlığını ileri sürmektedirler. Bahsi geçen mevkide kazılar hala devam etmektedir. Kültürel Miras programı çerçevesinde UNESCO'nun Dünya Mirası'na 10 eser alınmıştır. **Ahmet Yesevi Türbesi, Otrar şehri** ve **Tamgalı Yazılı Taşlar** bunlardan en önemlileridir. Yine aynı program çerçevesinde Kazak dilinin gelişimi için çeşitli sözlükler yazılmış ve çoğaltılmıştır. Dombra gibi Kazak enstrümanları hakkında eserler ortaya konulmuş ve diğer işitsel unsurlar son teknoloji ile kayıt altına alınmıştır. Kazakistan Milli Merkezi arşivinde pek çok ülkeye gönderilen uzmanların getirdiği harita, yazışma ve el yazmaları dâhil edilmiştir. Aynı süreçte dünya klasikleri de Kazak diline çevrilmiştir.

Öte yandan İslam İşbirliği Teşkilatı başkanlığını yürüttüğü dönemde İslam topluluğunun Kazakistan'a ilgisinin arttığı görülmektedir. Bu durum Kazakistan'ın İslam dünyasındaki yerini pekiştirmesi kadar İslam ülkelerinin kuzeydoğu kanadını sağlamlaştırması bakımından da çok önemlidir. Kazakistan'ın bağımsızlığı ile birlikte İslam dünyasının bir parçasının daha özgürlüğüne kavuştuğu söylenebilir. Bu süreçte ülkedeki istikrar ve barışın tesis edilmesi Müslüman halkın bütünlüğünü sağlamıştır. Kazakistan eski Başmüftüsü Abusettar Dervişali bu konuda şunları kaydetmektedir: *Kazakistan Müftüsü sempatik ve güler yüzlü yaklaşımı ile şunları aktardı: Biz dünyanın*

9. toprak büyüklüğüne sahibiz ve 16 milyonluk halkımızın %70'i Müslüman. Sovyet devrinde İslam'ı yaşamak bizim için gerçekten çok zordu. Mescitler, camiler, medreseler ve dinî eğitim merkezleri açmak mümkün değildi. İmam yetiştirmek imkansızdı. Bağımsızlığın kazanıldığı 1991 yılında 68 cami vardı. Bugün ise Allah'ın yardımıyla 20 yıl sonra 2300 mescidimiz oldu. Cumhurbaşkanımız Nazarbayev'in bizzat kendisi 10 büyük cami yaptırdı. Türk Diyanet İşleri'nin bu süreçte çok büyük destekleri oldu. Arap ülkelerinden destek aldık. Kazakistan boyunca 9 medrese var. Planlamamızda bunun sayısını daha da artırmak var. İslam terörizme karşıdır. Hoşgörü ve saygı, İslam'ın vazgeçilmezleridir. Bu sebeple ülkemizde Müslümanlığın doğru bir biçimde yaşanabilmesi için eğitime çok önem veriyoruz.”

Kazakistan'da İslam'ın yaygınlaşması ve özellikle genç nüfus tarafından algılanması aşırı dini grupların sözlü ve yazılı materyaller yoluyla Kazakistan'da adlandırıldığı şekliyle “vahabizm”in yansımalarını çeşitlendirmektedir. Orta Asya'da dini radikalizm özellikle 1980'lerde Afganistan savaşından bugüne devam eden bir sorundur. Konunun Tacikistan ve Özbekistan boyutu irdelenmeye değerdir. 2000'li yılların sonuna doğru adını Türkistan İslam partisi olarak değiştiren Özbekistan İslami hareketinin örgütsel yapısını sağlamlaştırması Orta Asya genelinde aşırı dinci örgütlenmelerin cesaretini artırmıştır. Bu sebeple Kazak yönetimi ülkedeki aşırı kesimlere izin vermeyeceklerini beyan etmekte ve buna ilişkin karar ve uygulamalar gerçekleştirmektedir.

Türkiye-Kazakistan İlişkilerinin Bilançosu

Bağımsızlık sonrası 20 yıllık döneme bakıldığında Kazakistan-Türkiye ilişkilerindeki gelişimin süreklilik arz ettiği söylenebilir. Bu sevindirici sürecin en etkili ayağının 1991'de gelen Bağımsızlık dakikalarında Türkiye'nin kardeş ülke Kazakistan'ı tanıması olmuştur. Bu doğru hamle Kazak halkının hiçbir zaman unutmayacağı temel bir argüman haline gelmiştir. Türkiye'nin Kazakistan'ın yeniden inşasında tüm kamu bürokrasisi, özel sektörü ve insan gücü ile tam destek vermesi “ilk tanıyan ülke” yaklaşımını kalıcı hale getirmiştir. Türkiye-Kazakistan ilişkileri ekonomik bakımdan irdelenecek olursa, şu anda Kazakistan'da Türk sermayeli 1400 şirket faaliyet göstermekte. Ülkeler arasında ticaret hacmi 2010 yılında 3 milyar 170 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır. İki ülkeyi yakından ilgilendiren Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Samsun-Ceyhan boru hatları karşılıklı bağımlılığı artırmaya devam edecektir.

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev Türkiye-Kazakistan ilişkilerini “her alan mükemmel” olarak nitelendirmektedir. Son dönemde be-

İrginleşen bu yaklaşımın belli bir dönem iki ülke ilişkilerinin askıya alınışı ile ilgili olduğunu ifade etmek mümkündür. Son beş yıl içerisinde iki ülke arasında başta devlet başkanı düzeyinde olmak üzere pek çok seviyede görüşmeler ve ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Bu durum iki ülkenin başta ticaret hacmi olmak üzere çeşitli boyutlardaki ilişki sistemine yansımaktadır. Tablo 2’de İki ülke ilişkilerine yönelik bazı tespitler verilmektedir.

Tablo 2. İki Ülke İlişkilerine Yönelik Tespitler

1	Kazakistan Türkiye arasındaki dış ticaret hacmi 3,3 milyar dolar düzeyindedir.
2	Türkiye’deki üniversitelerde 2000 in üzerinde öğrenci eğitim almıştır.
3	2012 yılında Türk firmaları 20 milyar dolarlık müteahhitlik işi üstlenmiştir.
4	Türkiye’de 3000 civarında Kazakistan vatandaşı bulunmaktadır
5	Kazakistan’da Türk yatırımlarının tutarı yaklaşık 2,5 milyar dolar değerindedir.
6	Kazakistan’da kazak-trük sermayeli işletme sayısı 500 civarında, yalnız Türk sermayeli şirket sayısı ise 160 civarındadır.
7	Son yıllardaki artışla Kazakistan’ın Türkiye’deki yatırım tutarı yarım milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.
8	Kazaklar Şekerbank’ın %36 hissesinin almışlardır
9	Astana’nın şehrinin inşası sırasındaki müteahhitlik hizmetlerinin %74’ü Türk işadamlarına verilmiştir.
10	Kazak-Türk ortak sanayi bölgeleri anlaşması, Kazakistan ile Türkiye arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması ile Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması olmak üzere 8 farklı anlaşma bulunmaktadır.
11	Başkent Ankara’da Nazarbayev anıtı yapılmış, Ankara’da Kazakistan caddesi, Kırşehirde’de Nazarbayev caddesi adı verilmiştir. Buna karşın Astana’da Atatürk anıtı inşa edilmiştir.
12	Astana’da Türk büyükelçiliğinin yanı sıra, TİKA Ofisi ve Yunus Emre Kültür Merkezi yer almaktadır.
13	Kazakistan’da Ahmet Yesevi Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesinin yanı sıra Türk Dünyası Araştırmalar Vakfına girişimleriyle kurulan okul ve derslikler ile 24 Türk okulu bulunmaktadır.
14	İki ülke arasında 11 şehir kapsamında Kardeş Şehir ilişkisi sürdürülmektedir.
15	Türkiye Kazakistan’ın yatırım yaptığı ilk 10 ülke arasında yer almamaktadır. ABD, İngiltere ve Rusya ilk üç sıradadır.

Tablo 3’te ise Kazakistan’ın ithalat ve ihracatındaki önde gelen ülkeler yer almaktadır. İki ülke dış ticaretinde 1998 ve 2009 yılında belli düzeyde gerileme olmuştur. Bu kapsamda Türkiye ile Kazakistan arasında dış ticaret verilerinin istenilen düzeyde olduğunu iddia etmek güçtür.

Kazakistan'ın 2011 Yılında İhracat ve İthalatındaki ilk 5 Ülke*

İhracat	İthalat
Çin %18,8	Rusya %42,8
İtalya	Çin
Rusya	Almanya
Holanda	Ukrayna
Fransa	İtalya
Türkiye 8. sırada	Türkiye 7. sırada

Kazakistan İstatistik Ajansı verilerine göre

İki ülke ilişkilerinin sağlamlaşması adına 1991-1995 ve 2005-2009 yıllarını arasında etkili araçların kullanıldığını ifade etmek gerekir. Eylül 2010'da Kazak Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in inisiyatifi ile kurulan Türk Dili Konuşan Devletler İşbirliği Konseyi ya da kısa adıyla Türk Konseyi, aynı yıl Astana'da oluşturulan Türk Akademisi, TÜRKPA ve TÜRKSOY adlı kuruluşların güçlendirilmesi söz konusu sürecin taçlandığı birer sembol hüviyetindedir. Nihayet Türkiye ve Kazakistan arasında imzalanan Stratejik Ortaklık Antlaşması Türk dünyasındaki diğer ülkelerin karşılıklı fayda temelinde bir işbirliğini sağlamaları adına önemli bir örnek olarak tanımlamak mümkündür. Nahçıvan'da yapılan liderler zirvesinde ortaya çıkan bu oluşum teorik çerçevede kalsa da Türk dünyası açısından ideal bir sürecin başlangıcı olarak gösterilebilir. Rusya, Çin, ABD ve Avrupa ile ilişkilerini sistemleştirerek birbirinden ayıran Kazakistan, tarihi bağları olan ülkelerle de ilişkilerini derinleştirmeyi başarmıştır. Bu kapsamda Orta Asya ve Türkiye, Kazakistan için iki önemli dayanak noktası ve Türk birliği vurgusunun en etkili üyeleridir. Çok açık ki bir zamanlar "ağabeylik" yakıştırması ile yönlendirilen Türk dünyası ideali, geldiğimiz noktada "eşitler arası ilişkilerde en yüksek entegrasyon" amacını yönelmiştir. Bu değişim Küreselleşme ile meydana gelen acımasız ve hızla değişen rekabet koşullarının dayattığı en önemli sonuçlardan biri olarak kabul edilebilir. Dış politik sistemin küresel, bölgesel ve ulusal yansımaları bakımında böyle bir yaklaşım doğal ve rasyoneldir. Tablo 4'te Türkiye-Kazakistan ilişkilerinin uluslar arası örgütler nezdindeki yansımaları ifade edilmeye çalışılmaktadır. Buna göre iki ülkenin yoğun bir işbirliği içerisinde olduğu ve uluslar arası arenada birbirlerini destekledikleri görülmektedir.

Tablo 3. Kazakistan ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Uluslar arası Örgütler

	İnisiyatifi	İşbirliği Düzeyi
AGİT	2010 dönem başkanı	Oldukça iyi
İİT	2011 dönem başkanı	“
Şanghay İşbirliği Örgütü	Etkili üye	Yetersiz
CICA (AİGK)	Kurucu	Oldukça iyi
TÜRKPA	“	“
Türk Keneşi	Teklif	“
TÜRKSOY	Kurucu	“
Ahmet Yesevi Üniversitesi	Teklif	İyi

İki Ülke İlişkilerindeki Devinim

Türkiye-Kazakistan ilişkileri 1991-1994 yıllarında ciddi bir temel üzerinde genişlemiş ve günümüze taşınan koruyucu nitelikte karar, uygulama ve sembollerin bir kısmı bu dönemde hayata geçirilmiştir. Bu dönemde Rusya'nın kendi sorunlarıyla karşı karşıya kalması ve bugüne göre bölgedeki gelişmeleri daha etkisiz biçimde yönlendirmeye gayret etmesi iki ülke ilişkilerinin artmasına katkı sağlamıştır. Özellikle Cumhurbaşkanları düzeyinde sağlanan iyi ilişkiler ve Kazakistan kamuoyunun Türkiye'nin desteğine olan kapsamlı ve olumlu bakış açısı Türkiye'nin on dönemde adlandırıldığı gibi “ağabey” statüsünde değerlendirilmesine imkan tanımıştır. Bu dönemde hibe niteliğindeki maddi yardımların yanı sıra, eğitim ve kültür alanında da maddi ve manevi destekler sağlanmıştır. Ancak Türkiye'nin 1995 yılıyla anlamsız boyutlara taşınan “AB giriş süreci” baskısı ve o dönemdeki siyasal-diplomatik kurumların konuyu yüzeysel açıdan irdelemeleriyle birlikte “sıçrama” yaşanması gereken bir dönem potansiyelin oldukça gerisinde kalmıştır. “10.000 öğrenci projesi” olarak bilinen ve geleceğin Türk Dünyasını yaratacağı iddia edilen önemli bir proje bütün iyi niyetli çabalara karşın altyapının yeterince hazırlanmaması sebebiyle bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Bu projenin bir takım olumlu neticelerine karşın olumsuz etkileri halen Kazakistan'da yer yer kendisini göstermektedir. 2000'li yıllar ise Cumhurbaşkanları düzeyinde görülen en durgun ilişkilerin yaşandığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. 2000-2006 yılları arasındaki dönemde Türkiye'nin öncü bir diplomatik tavır sergilediğini ileri sürmek oldukça güçtür. 2007 yılından bu yana ise ilişkiler yeniden eski

ivmesini yakalamaya başlamıştır. 2009 yılında imzalanan Stratejik Ortaklık anlaşması ile yakın ilişkiler pekiştirilmiştir. Buna göre bağımsızlık sonrasında Kazakistan-Türkiye ilişkilerine bakıldığında dönem dönem yavaşlama ya da durgunluk yaşansa da hep ilerleyen bir ilişki grafiği bulunmaktadır. Ancak özellikle ekonomik parametrelere bakıldığında iki ülke arasındaki potansiyeli yansıtmamaktadır. Türkiye Kazakistan ilişkilerinde bu potansiyelin yakalanabilmesi ve geleceğe taşınabilmesi için aşağıda yer alan avantaj ve dezavantajların birer değişken olarak dikkatle irdelenmesi katkı sağlayıcı olabilir.

Avantajlar

- İki ülke arasındaki derin tarihsel ve kültürel bağlar
- Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Türkiye sevgisi ve Türk Dünyasına yönelik projelerde öncü rol olarak "Bilge Liderlik" portesini belirginleştirmesi.
- İki ülke arasında karşılıklı resmi ve çeşitli seviyedeki ziyaretlerin artması.
- Kazakistan'daki Türk şirketlerinin giderek kurumsallaşması ve ülkenin asli unsurları arasında kabul edilmeye başlanması.
- Kazakistan'daki ekonomik koşulların değişerek, belli düzeyde kurumsal kimlik kazanmasıyla birlikte ilişkilerin bozulmasına neden olabilecek sorunlu firmaların eskiye nazaran daha az sayıda kalması.
- Kazakistanın yaygınlaşması ve ülkenin kısa bir süre sonra Latin alfabesine geçecek olması ile mevcut iletişim problemlerinin azalacak olması.
- Türk Konseyi, TÜRKPA, TÜRKSOY, Türk Akademisi, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Yunus Emre Kültür merkezi ve TİKA gibi kuruluşların Kazakistan nezdinde yaygınlaşarak güçlenmesi.
- Son dönemde her iki ülkenin birlikte bulunduğu uluslararası örgütlerde önemli bir dayanışma sergilenerek işbirliği çabalarının desteklenmesi.
- İdeali yansıtmamakla birlikte iki ülke arasında vizesiz seyahat süresinin 30 güne çıkarılması. Bu konudaki sürenin 90 güne çıkarılması için çalışmaların sürdürülmesi de önemli olarak kabul edilmelidir.

Dezavantajlar

Siyasal ve Diplomatik Açıdan

- Demokratikleşme süreci açısından Siyasi Partiler yasası, Medya özgürlükleri, düşünce hürriyetinin güvence altına alınması gerekliliği.

- Demokratik kurumların kısa zamanda işlevsel hale gelmesini sağlayacak kuvvetler ayrılığı prensibinin ve bunun yerleşmesi için gerekli kurumsal altyapının yeterli seviyede olmaması.

- Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev sonrası dönemde ilişkilerin hangi seviye ve konumda sürdürüleceğinin kestirilememesi...

- Ülkenin en uzun sınır komşuları olan Rusya ve Çin ile ilişkilerin seyri ve söz konusu ülkelerle gerçekleştirilen birlikteliklerin bağlayıcı etkisi.

- Türkiye'deki bürokratik kurumların siyasal düzlemde alınan kararları uygulamaya geçirmede gecikmesi ya da gerekli farkındalık düzeyinden yoksun olması.

Sosyo-Kültürel Açıdan

- Bu konudaki en önemli kısıt her iki ülke kamuoyları ve halkın belirli kesimleri açısından kavram ve algı farklılıkları gösterilebilir. Tüm Türk Dünyasında olduğu gibi Kazakistan-Türkiye ilişkilerin de bu sorun dikkat çekmektedir. "Türk" kavramına yüklenen anlamların ortak bir değer ölçüsünde yer almayı ve özellikle bu hususta bazı istihbarat birimlerinin etkili adımları farkındalık düzeyini belli bir seviyenin üzerine çıkmasına engel teşkil etmektedir.

- Türkiye'den bölgeye iş adamı, yönetici, işgören vb görevlerle giden insanların eğitim ve kültürel seviyesinin yetersizliği ya da yaşam tarzlarındaki bazı düzensizlikler sebebiyle bir kısmının geçmişte bıraktığı olumsuz izlenimler...Bu durum geçmişten günümüze Türkiye'den gidenlerin yoğunlaştığı bölgelerde görülen bazı üzücü hadiselerin temel sebepleri arasında kabul edilebilir.

- Ortak bir tarih kitabının oluşturulamaması. Bu konuda Türk Konseyi, TÜRKPA ve Türk Akademisinin devam eden çalışmalarının bir an önce hayata geçirilmesi gerekmektedir.

- Ortak alfabe sorunuyla derinleşen iletişim problemleri. Yetkililerin zaman zaman yaptıkları açıklamalar ve basında çıkan bazı haberler doğrultu-

sunda Kazakistan'ın önümüzdeki 10 yıl içerisinde Latin alfabesine geçmesine kesin gözüyle bakılabilir. Bu aşamadan sonra iletişim ve bürokrasi kanalları daha iyi işleyecektir.

- Kazakistan ve Türkiye Türkçesi eğitimi veren kurumların sayıca yetersiz olması.

Ekonomik Açıdan

- Kazakistan, Rusya ve Belarus arasından kurulan Gümrük Birliği anlaşmasıyla beraber ortaya çıkabilecek kısıtlar. Özellikle yatırımcılar açısından bu konunun olası avantaj ve dezavantajlarının ülkeye yapılacak doğrudan yatırımlar üzerinde görece etkilerinin olması

- Ekonominin motor gücü olarak kabul edilen KOBİ'lerin ülkede yeterince yaygınlaşmaması ve gerekli destekleyici tedbirlerin kurumsal nitelikten uzak olması..

- Pertol vd. kaynaklardan elde edilen gelirlerle paralel olarak üretimin istihdam getirici alanlar yerine tüketim odaklı bir içeriğe bürünmesi...

- Ülkedeki hukuk sisteminin işleyiş bakımından Türk işadamlarının yatırımlarını kolaylaştırıcı teşvik ve önlemlerle düzenlenmesi gerekliliği. Ayrıca bu konuda engeller şu şekilde sıralanabilir. Ağır bürokrasi, rantiyer anlayış, kredili alacakların tahsili sorunu, hammadde sorunu, onarım ve servis hizmetlerinin yetersizliği...

- 2008 Global Krizinin ardından oldukça güçlendiği gözlenen Kazakistan Bankacılık sisteminin Türkiye ile entegre anlaşma ve uygulamalarla yakınlaştırılması gerekmektedir.

- Ülkedeki insan kaynağının sanayi ve üretim açısından henüz istenilen seviyeye ulaşamaması. Bu konuda Kazakistan Milli Eğitim Bakanlığınca “Bo-laşak” programı kabul edilmiş ve her yıl yüzlerce Kazak genci yurtdışına eğitim amacıyla gönderilmektedir. Ancak kalifiye eleman sıkıntısının aşılabilmesi için Türkiye'nin de önemli sorunları arasında yer alan Mesleki-Teknik eğitim kurumlarının yaygınlaştırılarak, güçlendirilmesi net bir gereklilik olarak görülmektedir.

- İki ülke arasında seyahat imkanlarının ve turizm potansiyelinin geliştirilmesi adına uçak bilet fiyatlarının ve saatlerinin oldukça yüksek olması ve Kazakistan tarafında 5 günlük süre zarfında uygulanan “registre” sorunu.

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye ve Kazakistan arasındaki ilişkileri çeşitli açılardan irdelerken, iki ülkenin siyasal ve ekonomik açıdan yakın geçmişini irdelerek değerlendirmek gerekmektedir. Öyle ki Kazakistan, 1991 yılında bağımsızlığını kazandığında, geleceğe ilişkin kaygılar hat safhadaydı. Toplumun önemli bir bölümü, siyasiler, aydınlar bu kaygının etkisi altındaydı. Çoğunlukla öngörüler, bağımsız bir devlet olarak Kazakistan'ın eninde sonunda zayıflayacağı ve Sovyetler Birliği'nden miras alınan ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel sorunların yükü altında çökeceği yönündeydi. Bu dönemde ülke içerisindeki Kazaklar azınlıkta idi. Üstelik Rusya ve Çin gibi büyük güçlerle komşu olan Kazakistan, uluslar arası hukuka uygun olarak henüz sınırlarını belirlememişti. Ancak Kazakistan, devletlerin yaşamında oldukça kısa sayılabilecek bu süre zarfında büyük bir başarı ivmesi yakalayarak sadece Orta Asya'da değil kendi bölgesini aşan farklı coğrafyalarda kabul görmeye başlamıştır. Özellikle yer altı ve yerüstü kaynaklarıyla dünyanın ilgisini çeken Kazakistan, bağımsızlık yıllarının zor koşullarını bertaraf ederek jeoekonomik, jeopolitik ve jeostratejik konumundan kaynaklanan avantajlarını iyi kullanmayı başarmış, teknolojik yatırımlara büyük önem vererek geniş bir sanayileşme programı hayata geçirmiştir. Bu programın ana unsurları, tarım, metalürji, petrol üretimi, enerji, kimya, farmokoloji, inşaat malzemesi sanayi, ulaştırma ve enformasyon, makine sanayi, uranyum, turizm ve uzay araştırmalarıdır. Uzay araştırmaları alanında da büyük atılımlar yapan Kazakistan, dünyanın en büyük uzay üslerinden biri olan Baykonur Uzay Üssüne sahiptir. Burada ülkenin uzay araştırmaları ve kozmonot yetiştirme konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Hatırlanacağı gibi Türk dünyasının ilk astronotu unvanına sahip olan Kazakistan vatandaşı Toktar Aubakirov, 1991 yılında Baykonur üssünden uzaya çıkmıştır.

Türkiye'nin Kazakistan'da gerçekleştirdiği 2.5 Milyar değerindeki inşaat yatırımının, Hazar bölgesindeki turizm ve enerji yatırımları ile desteklenmesi, Bakü Tiflis Kars demiryolu projesinin süratle Kazakistan'a bağlanması ve Nabucco projesinde Kazakistan'ın daha aktif rol alması kısa vadede öne çıkan projeler olarak gösterilebilir. Şüphesiz Kazakistan'ın pek çok konuda Türkiye'nin tecrübelerinden yararlanma isteği ve bürokrasisini bu şekilde yönlendirmesi Türkiye-Kazakistan ilişkilerini ve muhtemel işbirliği seçeneklerinin daha hızlı biçimde hayata geçmesine imkan tanıyacaktır. Ayrıca Türkiye'de bankacılık ve turizm sektöründe faaliyet gösteren Kazakistan'ın da diğer sektörlerde yatırımlarını artırması ve bu konuda istekli bir iş adamı kitlesinin bulunması

önemlidir. Bu kapsamda Türk Konseyinin kurulması ve işlevselliği açısından Kazakistan'ın sürdürdüğü destek ve işbirliği çabaları Türk Dünyası ilişkilerine yön veren ve ayakta kalmasını sağlayan temel bir unsur olarak değerlendirilmesi gerekir. Belirtmek gerekiri Kazakistan'daki demokratikleşme süreci belli boyutlara ulaştığında, kurumlar daha işlevsel hale geldiğinde ve millileşme süreci başarıyla devam ettiğinde iki ülke ilişkileri daha sağlam temeller üzerinde ilerleyecektir. Bununla birlikte aşağıda yer alan temel hususlarda çözümler üretilebilirse iki ülke ilişkileri ciddi bir sıçrama yaparak potansiyele ulaşması mümkün olabilecektir:

- İki ülke arasında resmi ve gayri resmi her düzeyde ziyaretler daha da yoğunlaştırılmalı ve işbirliği çabaları artırılmalıdır.

- Her iki ülke bürokrasisinin alınan kararların hızlı biçimde hayata geçirilmesini için gerekli tedbirler alınmalı ve stratejik kurumlara yapılacak atamalarda “dost ve kardeşlik” hukukundan taviz vermeyecek idareciler seçilmelidir.

- Özellikle Türkiye'nin diplomatik temsilciliklerinin daha pratik ve iş yaşamının sorunlarını çözmeye yönelik bir irade sergilemesi gerekmektedir.

- İki ülke ilişkilerine yönelik çok sayıda irili ufaklı sivil toplum kuruluşları bulunmaktadır. Bunların bir kısmı hiçbir faaliyet yerine getirmeden sonlanmaktadır. Devlet tarafından bu kuruluşlar etkili alanlara yönlendirilmelidir.

- TİKA, Yurtdışı Türkler Başkanlığı, Türk Akademisi, TÜRKSOY ve Türk Konseyi gibi kuruluşlar daha yüksek bir işbirliği ve haberleşme içerisinde olmalıdır.

- Medya ile ilişkiler ihmal edilmemelidir. İki ülke medya kuruluşları göstermelik faaliyetler yerine kalıcı ve problemleri çözmeye yönelik organizasyonlarla desteklenmelidir.

- Kazakistan dışına çıkıp tekrar gelen Türk vatandaşlarının 5 gün içinde ikamet ettiği yerdeki yabancılar polisine başvurarak kayıt yaptırması zorunlu iken bazı ülke vatandaşlarına bu uygulama zorunluluktan çıkarılmış durumdadır.

- Karşılıklı olarak vatandaşlık, mal edinme, şirket kurma ve çalışma hakkının alınması koşulları kolaylaştırılmalıdır. Oturum izinlerinin tamamen kaldırılması ve Kazak vatandaşının Türkiye'de, Türk vatandaşının da istediği kadar Kazakistan'da kalma hakkının olması gerekmektedir.

- Şuan uygulanan vize süresinin kaldırılabilmesi için gerekli altyapı çalışmaları başlatılmalıdır.
- Öğrenci değişim programları daha kapsamlı ve fırsat eşitliği çerçevesinde gerçekleştirilmelidir.

Kaynaklar:

Alkan, H (2012). Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Kurumsallaşma Süreci: Geçen Yirmi Yılın Bir Bilançosu, *Bilig Dergisi*, 61.

Barak, O (2011). Kazakistan'da Yerleşik Türk Firmalarının Yapısı ve Geleceğe İlişkin Öngörü ve Öneriler, *International Conference on Eurasian Economies 2011*.

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, *Kazakistan Ülke Bülteni*, 2012.

Gömeç, S. (2006). *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi*, Ankara, 3.Baskı.

Mominkulov, V (2012). Kazakistan siyasi sisteminin gelişimi: 2012 parlamento seçimleri, ORSAM rapor no: 21

Yüksel, O (2012). SSCB Sonrası Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Ekonomik, Siyasal ve Kültürel İlişkiler, <http://www.okanyuk-sel.com>, Erişim tarihi: 22.03.2012

<http://www.musavirlikler.gov.tr/haberdetay.cfm?HaberID=9446&ulke=RF&dil=TR>, Erişim tarihi: 22.03.2012

AZERBAIJAN’DA YÖNETSEL ALANDA YENİDEN YAPILANMA VE İNOVATİF GELİŞİM STRATEJİSİ

Doç. Dr. Recep REHİMLİ

Devlet Başkanlığına bağlı Devlet İdarecilik Akademisi

GİRİŞ

Küreselleşme ortamında inovasyon faaliyetinin kalite olarak yeni düzlemde etkinliğinin artması, dünyada ekonomik sürecin değişme hızı, inovatif gelişmeleri hızlandırır. Bu, aslında küreselleşmenin “artı yüklü” etkisidir ve ülkelerin inovasyonlar alanında başarılarından, öncül teknolojik standartlardan ve yeni yönetim metotlarından yararlanmasına olanak tanınmasına bağlıdır. Tahminlere göre, yakın ve orta vadede gelecekte dünya ekonomisinin yükselişi sadece bu faktörün etkisi sonucunda mümkündür. Bu durumda Azerbaycan’ın karşısında bulunan önemli konu dünya ülkelerinin gelişim sürecinde geride kalmamak, orta ve uzun vadeli perspektifte dünya ekonomisinin hammadde kaynağına ve teknolojik “outsider”e dönüşme tehlikesinin önlenimini almak, ekonominin etkinliğini ve rekabet edebilirliğini yükseltmek, aynı zamanda inovatif gelişmeni sağlamaktır. Yani şimdiden “geleneksel ekonomiden”, “bilgi ekonomisi”ne geçidin ilkeleri belirlenmeli ve bunun için beşeri sermayenin gelişimine önem verilmelidir.

1980’li yılların sonlarında Sovyetler Birliği’nde başlayan yumuşama dönemi ve arkasından Sovyet İmparatorluğunun çökmesi Doğu Avrupa ülkeleriyle eski Sovyet Cumhuriyetlerinin demokratikleşme sürecine girmelerine neden oldu. Globalleşmenin de etkisi ile dünyada yönetsel alandaki gelişmeler gösteriyor ki, toplumun gelişme düzeyi verimli ve etkili şekilde çözümünü

bekleyen bir çok problemlerle yüzleşmektedir. Bu problemler genellikle piyasa ekonomisine geçiş süreci yaşayan veya bu süreci yeni atlatmış ülkelerde daha belirgin şekilde kendini göstermektedir. 1991 yılında yeniden bağımsızlığına kavuşan Azerbaycan'ı da bu geçiş devrini yaşayan ülkeler sırasına dahil etmek mümkündür. Özellikle Sovyetler Birliğinin dağılması ile bağımsızlığına kavuşan Cumhuriyetlerde ilk başta bir kaos devri yaşandı, daha sonra ise tüm sosyal, siyasi, ekonomik ve yönetsel kurumların yeniden yapılandırılması süreci başladı.

Bağımsızlığı kazandıktan sonra Azerbaycan Cumhuriyeti demokratik, hukuki, laik ve üniter devlet olarak biçimlenmiştir. 1995 yılında yeni Anayasanın kabulü ile devlet yönetim sisteminde önemli değişikliklerin yapılmasına başlanılmış, etkili ve verimli çalışan yönetim sisteminin kurulması, geliştirilmesi yolunda önemli adımlar atılmış, devletin sosyal, siyasi, hukuki, ekonomi ve ideoloji fonksiyonlarının değişmesi ve gelişmesi gözlemlenmiştir. Bununla ilgili olarak eski rejimden kalma bir çok kurumlar tasfiye edilmiş, modern yönetim sistemine ayak uyduracak yeni kurum ve kuruluşlar yaratılmış, yerel yönetim kurumları olan belediyeler oluşturulmuş, devlet yönetim sisteminin etkinliğini artırmak için bir çok yasal düzenlemeler yapılmıştır.

I. AZERBAIJAN KAMU YÖNETİMİN'DE REFORM SÜRECİ

Bağımsızlıktan sonra Azerbaycan'da Sovyet devletinden kapitalist devlete, kapalı toplumdaki sivil topluma, piyasa ekonomisine geçiş ve yeni ekonomik ilişkilerin biçimlenmesi devlet yönetim sisteminde köklü reformların yapılmasını gerektiriyordu. Ama bu kolay bir süreç değildi. Önemli sorunlardan biri milli devlet kurma reformlarını küreselleşme baskılarının güçlendiği bu dönemde nasıl ve hangi yöntemlerle yapılacağı soruydu. Çünkü devletin küçültülmesi, milli değerlerin küresel değerlerle ikame edilmesi gibi yeni ekonomik ilişkilerin biçimlenmesini zorunlu kılan küreselleşmenin baskısı altında milli değerleri, kültürü ve zihniyeti yeniden yapılandıracak reformların yapılması hiç de kolay değildi.

Bağımsızlıktan sonra Azerbaycan kamu yönetiminde reformu gerektiren nedenleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Sovyet yönetim sisteminden feragat ve onun yerinde demokratik, hukuki, laik, sosyal, üniter cumhuriyet kurmak;

2. Sovyet ekonomisinden piyasa ekonomisine geçişle ilgili olarak piyasa

ekonomisinin gelişimine yardımcı olacak yeni siyasal, sosyal ve ekonomik yönetsel kurumların oluşturulması;

3. Kaos veya geçiş dönemini atlatmış toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek kamu hizmetlerinin etkili ve verimli biçimde yürütülmesini sağlamak;

4. Devlet mülkiyetinden özel mülkiyete geçiş sürecini hızlandırmak.

Bu önemli nedenlerin her biri kendi içinde küçük hesap edilmeyecek boyutlarda olan nedenleri de barındırmaktadır. Gerçek olan şu ki, ideolojik, politik, ekonomik vb., nedenlerden Azerbaycan kamu yönetiminin yapısında, işleyişinde, merkez-yerel ilişkisinde, kamu politikasının oluşturulmasında, kamu mali yönetiminde, personel sisteminde ve yönetim hukukunda değişiklikler yapmak zorunlu bir hale gelmiştir. Bu zorunluluk sadece Azerbaycan'ın değil, tüm eski Sovyet sistemine dahil olmuş, ama ideolojik yönelimleri değiştirmiş ve bağımsız devlete çevrilmek isteyen tüm ülkelerin yaşadıkları gerçeklik olmuştur (Aslanov, 2007:223).

Yapılan her reformun nihai amacı buhranlı dönemi atlatmak ve halkın refah düzeyini iyileştirmek, daha doğrusu toplumsal alanda sosyal, siyasi, ekonomik sorunları çözmektir. Bu açıdan baktığımızda Azerbaycan'da kamu yönetim sisteminde reformun amacı sosyalist devletin hem ideolojik hem de kurumsal yapılanmasını tümüyle ortadan kaldırmak ve onun yerine liberal değerlerin hakim olduğu milli devleti yani, demokratik hukuk devletini kurmaktır. 1980'li yılların sonlarında Sovyetler Birliği'nde başlayan yumuşama dönemi ve arkasından Sovyet İmparatorluğunun çökmesi Doğu Avrupa ülkeleriyle eski Sovyet Cumhuriyetlerinin demokratikleşme sürecine girmelerine neden oldu. Aslında bu, tarihte daha öncesi görülmemiş bir süreçti. Çünkü otoriter rejimden liberal demokrasiye geçidin birkaç örneği olduğu halde, sosyalist bir devletin savaş sonucu yıkılmadan liberal demokrasiye geçme çabasına tarih ilk kez tanıklık ediyordu. Bu nedenle hem Doğu Avrupa ülkelerinde hem de eski Sovyet Cumhuriyetlerinde siyasi istikrar ve demokrasinin yaşayabilirliğinin nasıl sağlanacağı karşılaşılan en önemli sorundu (Abdullayev, 2001:109). Bu açıdan baktığımızda reformun yapılmasında diğer bir amaç peşinen ortaya çıkar ki, bu da verimli ve etkili çalışan kamu yönetimi sistemini kurmaktır. Genel olarak bakarsak Azerbaycan'da dahil bir çok ülkede kamu yönetiminde yapılan reformların amacı merkezi devlet yapısını ve işlevlerini reorganize etmek (düzenleyici devlet), kamu işletmelerini piyasa mantığı ile yönetmek (özelleştirme), kamu kuruluşları arasında yetki ve görev bölüşüm-paylaşımını

netleştirmek (optimal devlet), bir kısım yetki ve sorumlulukları yerel yönetimlere devretmek (yerelleşme), karar sürecine ‘yönetilenlerin de katılımını’ sağlamak (yönetişim), kamu görevlilerinin karar kabulünde sorumluluklarını belirlemek (performans değerlendirmesi), devletin yönetiminde şeffaflığın temini (saydamlık, hesap verebilirlik, e-devlet), kamu yönetimi üzerinde toplumsal denetim mekanizmalarını geliştirmek (STK’lar, Üst kurullar) v.s. gibi belirtilir (Tutum, 1994:28-31, 127, Aslanov, 2007: 228).

Azerbaycan’da kamu yönetimi reformunun aktörlerini milli ve uluslararası olmak üzere iki yere ayırabiliriz. Ülkemizde yapılan reformlarda yürütme gücünün yani Cumhurbaşkanının ve ona bağlı kurumların etkisi daha fazladır. Başkanlık sisteminin mevcut olduğu Azerbaycan’da kamu yönetimi reformlarında Parlatentonun rolü yürütme tarafından önerilmiş yasa tasarılarının komisyonlarda görüşülmesi ve onaylanmasından o tarafa geçmemektedir. Aynı zamanda belirtmemiz gerekir ki, Azerbaycan’da kamu yönetimi reformlarında akademik çevrelerin, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer kesimlerin katkıları o kadar da fazla değil. Bu konuda yönetimin isteksizliğinden ziyade bir nevi reformlarla veya reform yapılması gereken alanlarla ilgili toplum tarafından da ilgisizlik sezilmektedir. Yeni bağımsızlığını kazanmış eski Sovyet Cumhuriyetlerinin çoğunda durum aynıdır. Genel olarak bakarsak her hangi bir ülkede yapılan reformların hazırlanmasında, kabulünde ve yürütülmesinde yasama, yürütme ve yargı kurumlarının, akademik çevrelerin, özel sektörün, kitle iletişim araçlarının farklı baskı gruplarının değişik ölçülerde etkisi bulunmaktadır. Bu toplumsal aktörlerin her birinin değişim isteklerinin oluşmasında, benimsenmesinde, uygulanmasında, uygulamaların denetlenmesinde rolü çok önemlidir (Aslanov, 2007:231).

Azerbaycan’da yapılan reformlarda çeşitli uluslararası kurumların rolü ve gelişmiş devletlerin etkisi bulunmaktadır. Biz bunlara reform sürecinin dış aktörleri diyoruz. Bu kurumlara örnek olarak Avrupa Birliği, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Komisyonu, Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Bankası (DB), Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Asya Kalkınma Bankası (AKB), İslam Kalkınma Bankası (İKB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD), Kamu Yönetimi Komitesi (OECD PUMA), Açık Toplum Enstitüsü (OSI), Technical Assistance for the Commonwealth of Independent States (TACIS), Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA), BM Kalkınma Programı (UNDP), Avrasya Fonu, Vestminister Fonu v.s.

Bu uluslararası kurumlar doğrudan Azerbaycan Devlet Başkanlığı, Bakanlıklar ve diğer merkezi yürütme kurumları ile çalışarak kendi politikaları kapsamında reform sürecine önemli katkılarda bulunurlar. Bu süreçte oluşması amaçlanan politika doğrultusunda ülke kalkınma ajanslarının raporları, destekleyici konferans ve oturumlar yapılır. Yerli ve uluslararası STK'lar aracılığı ile ülkedeki belli çıkar gruplarının düşüncelerinin gerekli platformda kökleşmesi için basın, yayın ve başka organizasyonlar gerçekleştiriyorlar. Azerbaycan kamu yönetimi reformunun dış aktörlerini daha somut olarak AB'nin TACIS programının personel reformu, DB'nin ve AB'nin Başbakanlık reformunu, DB'nin yapısal, bütçe sistemi reformunu, kamu mali teftiş reformunu, Alman Teknik İşbirliği Topluluğunun (GTZ) yönetim hukuku reformunu, İMF'nin kamu ihale reformunu, hazine reformunu, BM'nin yoksullukla ve yolsuzlukla mücadele, e-hükümet reform projelerini vb. gösterilebilir (Aslanov, 2007:233). Azerbaycan kamu yönetimi sisteminde yeniden yapılandırmaya en büyük destek Avrupa Birliğinin TACIS programı vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. 1990 yılının Aralık ayında Roma'da yapılan AB Zirve toplantısında, eski Sovyet Cumhuriyetlerini ekonomik reformlar hususunda desteklemek için karar alındı ve böyle bir AB desteğinin TACIS (Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım) Programı aracılığıyla gerçekleştirilmesi kararlaştırıldı¹. Programın 3 temel hedefi vardı (T.C. Başbakanlık, 1999:145):

- Piyasa ekonomisi ve demokrasiye geçiş;
- Her düzeyde ortaklığın ve ikili ilişkilerin geliştirilmesi;
- Program kapsamındaki ülkelerin dünya ekonomisine entegrasyonu.

TACIS'in Azerbaycan'a yönelik projeleri 1991 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. 1998 yılına kadar program kapsamında yapılan yardım tutarı 75 mln. ECU olmuş, bu çerçevede gerçekleştirilen proje sayısı 170'e ulaşmıştır (Hüseynov, 2003:46). Kısacası, Azerbaycan'da kamu yönetiminde reform sürecinde uluslararası aktörler aktif rol üstlenmişler.

Azerbaycan'da kamu yönetiminde reformlar bağımsızlığın ilk günlerinden başlamıştır. Bu açıdan baktığımızda Azerbaycan'da bağımsızlıktan sonra yani son 21 yıl içinde yapılan reformları 3 aşamaya bölebiliriz. 1991-1998 yılları arasında devletin bağımsızlığını pekiştirmek amacıyla kamu kurumlarının

1 Programın ilkeleri ilk 3 yıllık dönem için 2157/91 sayılı Konsey Tüzüğü ile belirlenmiş, sonraki 3 yıllık dönem için 2053/93 sayılı Tüzükle düzenlenmiş, bu sürenin sona ermesiyle de 1276/96 sayılı Tüzük uyarınca uygulanmıştır (bkz. OJN165/1, 4.7.1996).

millileştirilmesi amacıyla yapılan reformlar, 1998-2003 yıllarında kamu yönetimi sisteminin yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesi dönemi ve 2003'ten günümüze kadar devam eden, özellikle kamu kurumlarının ve bu kurumlar aracılığıyla sunulan kamu hizmetlerinin verimlilik ve etkinliğini artırmaya yönelik bölgesel kalkınma programları aracılığıyla piyasa ekonomisini geliştirme amacı güden reformlar.

Üç dönem halinde kısa değerlendirmesini yaptığımız Azerbaycan Kamu Yönetiminde reform sürecinin hangi alanlarda daha fazla etkili olduğu kısmına da değinmemizde yarar vardır. Bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Hükümet yapısının yeniden biçimlendirilmesi- Devlet yönetim sistemi ni geliştirmek, devlet yönetim kurumlarının etkinliğini ve verimliliğini artırmak maksadı ile yeni bakanlık ve kurumlar oluşturulmuş, eskiden kalma bir dizi kurumlar tasfiye edilmiştir. 1998 yılından sonra Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev ülkede yönetim sisteminin yeniden yapılandırılması ve merkezi yönetimde değişikliklerin yapılması için 31 ferman ve 20'den çok kanun hükmünde kararname imzalamıştır. Yapılan reformlar sayesinde birçok devlet kurumları ve bakanlıkların görevlerine son verilmiştir. Yalnız 2001 yılında 21 bakanlık ve devlet kurumu ortadan kaldırılmış, 7 bakanlık ve devlet kurumu yeniden oluşturulmuştur. Aynı zamanda kamu yönetim kurumları arasında koordinasyonun sağlanması, kurumların fonksiyon ve yapısının yeni görevlere adaptasyonunu gerçekleştirmek amacıyla yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Kamu personel sisteminin geliştirilmesi- Kamu personeli yönetim sisteminde reformların yapılmasına destek amacıyla 2002 yılının Mart ayında Azerbaycan Cumhurbaşkanlığına bağlı Devlet Yönetimi Akademisinde TACIS programını yürütecek ofis kuruldu. Bu programın asıl amacı aşağıda belirtilen konular hakkında çeşitli projeler hazırlayıp Azerbaycan Devlet Başkanlığına (Yürütme organına) sunmaktı.

1. "Devlete Gulluğu" (Devlete Hizmet Hakkında)" Azerbaycan Cumhuriyeti Kanununun uygulama stratejisinin hazırlanması.

2. İşe kabul, deneme, staj ve üst düzey yönetim görevlerine atamalara ilişkin yönetmeliklerin hazırlanması.

3. "Devlet Gulluğunu" İdare etme (Yönetim) Şurasının etkinliğinin artırılması ile ilgili önerilerin hazırlanması.

4. Devlet memurlarının merkezleştirilmiş enformasyon merkezinin kurulması ile ilgili programın hazırlanması.

5. Devlet memurlarının eğitimi ile ilgili dokümanların hazırlanması

“Devlet Gulluğu Hakkında” Kanun yürürlüğe girmeden önce devlet kurumlarında çalışanlara İş Kanununun hükümleri uygulanmaktaydı. Ama devlet sektörü ile özel sektör arasındaki farklar devlet memurlarının hukuki statüsü ile ilgili kanunların kabul edilmesini zorunlu kılıyordu. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütünün (OECD) hazırladığı raporda bu konu şöyle ifade edilmiştir: “Emek Mecellesi (İş Kanunu) tüm çalışanlar için adil ve beraber hukuklu çalışma ortamı oluşturmak amacı taşıyor ve aynı zamanda onların hak ve yükümlülüklerini belirtiyor. Tabii ki, Emek Mecellesi (İş Kanunu), kalite standartları ve yöneticilerin verimlilik konusunda endişelerinden daha çok çalışanların resmi hukuklarını korumaya yöneltilmiştir.” “Devlet Gulluğu Hakkında” Kanunun ve onun uygulanması için kabul edilmiş yasal düzenlemelerin asıl amacı yönetim sisteminin en önemli üyesi olan uzman personel ihtiyacının karşılanması, serbest şekilde üst düzey siyasi yöneticilere danışmanlık yapabilecek tecrübeli, güvenilir ve güçlü yöneticiler sınıfının oluşturulmasına katkıda bulunmaktır. Dünyanın her yerinde siyasiler kendi stratejilerini uzmanlık seviyesi yüksek, eğitilmiş memurlar vasıtasıyla uyguladıkları takdirde başarıya ulaşırlar. Aynı zamanda devletin uzun zamanlı stratejilerinin amacına uygun biçimde gerçekleştirilmesi için de, kamu hizmetinde siyasilerden bağımsız, kamu hizmetini yürütmekle görevli memur ordusunun bulunması gereklidir (OECD, 1996:6). Hem Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütünün (OECD), hem de Doğu Avrupa ülkelerinde devlet ve yönetimin yeniden yapılanmasının desteklenmesi (SIGMA) tarafından verilen önerileri ele alırsak, Azerbaycan’da kamu yönetiminin tümünü kapsayan yeniden düzenlenme çalışmalarının bir parçası olarak personel rejimini konu alan 21 Temmuz 2000 tarihli 926-IQ-No’lu “Devlet Gulluğu Hakkında” kanun o zamana kadar mevcut olmayan kamu personeli yönetim sisteminin kurulması ve geliştirilmesi için önemli adım sayılabilir. Kanunun genel amacı devlet memurluğunu sağlam ve sağlıklı statüye kavuşturmak, kamu hizmetine girişte sınav yöntemini uygulamak, ücret sistemini iyileştirmek, yükselme ve kadro sitemini nesnel ve adil temellere dayandırmaktır. Nitekim kanunun 1. maddesinde şöyle denilmektedir: “Bu kanun Azerbaycan Cumhuriyeti’nde devletle devlet memuru arasındaki ilişkileri ve devlet memurunun hukuki statüsünü düzenler”.

Devlet kaynaklarının yönetimi- Devlet yönetiminde kaynakları yönetim sisteminin yeniden yapılandırılması kamu yönetiminde reformların başlıca amaçlarından. Bununla ilgili olarak ve devlet gelirlerinin yönetimi sistemini

yeniden biçimlendirmek için “Bütçe sistemi hakkında” kanun kabul edilmiş, petrol gelirlerinin etkin ve verimli kullanımı ve bu gelirlerden bölgelerin gelişiminde kullanılmasını sağlamak için “Devlet Neft Fondu” oluşturulmuştur.

Özel sektörün gelişimi- Ülkemizde özel sektörün gelişmesine, ekonomide sağlam rekabet muhيتينin oluşturulmasına yardımcı olacak ve tekelciliğe karşı önlem alınması amacıyla yeni yasal düzenlemeler yapılmıştır. Aynı zamanda küçük ve orta işletmelere sahip işadamlarının gelişmesi ve onlara yardım amacıyla Azerbaycan Devlet Başkanlığına bağlı “Sahipkarlar Şurası”, “Sahipkarlara Yardım Milli Fondu” oluşturulmuştur.

Enformasyon teknolojisinin gelişimi-Devlet yönetiminin geliştirilmesinin önemli stratejik yönlerinden biri de yönetim kararlarının hazırlanması ve kabulü sürecinde çeşitli enformasyon teknolojilerinin kullanılmasıdır. Bununla ilgili olarak bu alanda reformların yapılması amacıyla Azerbaycan Devlet Başkanı tarafından “Azerbaycan Cumhuriyetinin gelişimi için enformasyon ve iletişim teknolojilerinden yararlanılması üzere Milli Strateji (2003-2010)” Devlet Programı imzalanmıştır. Kamu yönetiminde yeni enformasyon teknolojilerinin kullanımı “e- hükümet” sisteminin gelişimine, toplumun bilgi alma ihtiyacının karşılanmasına, kamu hizmetlerinde etkinliğin ve verimliliğin artırılmasına, kamu kurumları ile vatandaş arasında daha iyi diyalogun kurulmasına hizmet edecektir (Devlet İdarecilik Akademisi, 2010:498). 07 Eylül 2011 tarihinden Azerbaycan’da elektronik imza uygulanmaya başlanmıştır. Bu uygulama kamu yönetiminde bürokratik engellerin aradan kaldırılmasına, kırtasiyeciliğin asgariye indirilmesinde yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Yerel yönetim sisteminin gelişimi-Daha önce de belirttiğimiz gibi hizmette halka yakınlık ilkesinin gereği olarak Azerbaycan’da 1995 Anayasasının 142. Maddesi uyarınca yerel yönetim kurumları olarak belediyeler oluşturulmuştur. Belediyelerin statüsü 1999 tarihli “Belediyelerin statüsü hakkındaki” yasayla belirlenir. Yasanın getirdiği yerel yönetim anlayışına göre, vatandaşlara yerel öneme sahip konuları kanunlar çerçevesinde bağımsız ve serbest biçimde çözmek hakkı veriliyor. Bu kurumlar halen etkili değil. Gelişmeleri için devamlı çeşitli yasal düzenlemeler ve uygulamalar yapılmaktadır. Bugün Azerbaycan’da 1718 belediye faaliyette bulunmaktadır. Diyebiliriz ki, Azerbaycan’da reforma en fazla ihtiyacı olan alan yerel yönetimlerdir. Bunun için hem halkın bilinçlendirilmesi gerekir, hem de yerel nitelikte olup da halen devletin bölgelerdeki temsilciliklerinde bulunan yerel nitelikli bir kısım yetkilerin yerel yönetimlere devir edilmesi için yeni düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç vardır (Rehimli, 2009: 141-145).

Yargı sisteminin geliştirilmesi- Hukuk devleti ilkesinin en belirgin özelliklerinden biri yönetimin bütün eylem ve işlemlerinin yargı denetimine tabi olmasıdır. Nitekim Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasasının 60. maddesinde “devlet kurumlarının ve devlet memurların her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık” olduğu hüküm altına alınmıştır. Azerbaycan’da İngiltere ve Amerika’da olduğu gibi sivil yargı sistemi uygulanmaktadır. Yani Azerbaycan’da sivil yargıdan ayrı idari mahkemeler yoktur. Hukuk sisteminin yeniden yapılandırılması konusunda atılan adımlar bu konuda olumlu gelişmelerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Anayasanın gerek temel hak ve özgürlükleri düzenleyen III. Bölümünde, gerekse yargı gücünü düzenleyen VII. Bölümünde adil ve tarafsız bir yargılama sürecini garanti altına alacak hükümler mevcuttur. Anayasadan sonra yargı sisteminde reformlarla ilgili ilk yasal düzenleme 1997 yılında yürürlüğe giren “Mahkeme kurumları ve mahkemeler hakkında” yasadır. Bu yasadan sonra yargı sisteminin geliştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmış, Anayasa Mahkemesi oluşturulmuş, “Mahkemeler ve Hakemler Hakkında” yasa kabul edilmiş, hakemlerin sınavla göreve alınması sistemi benimsenmiştir. Nitekim “Azerbaycan Cumhuriyetinde hakimlerin göreve atanma kurallarının geliştirilmesi hakkında” Cumhurbaşkanı 17 Ocak 2000 yılında 255 sayılı Ferman imzalamıştır. Bu Fermandan sonra hakemlerin merkezi sınav sistemi ile göreve alınmasına başlanılmıştır. Bu Azerbaycan’da yargı bağımsızlığının geliştirilmesi yönünde önemli adım sayılabilir.

II- Ekonomik kalkınmanın sosyal öncelikleri

Bağımsızlığı elde ettiğimiz 21 yıl içinde ülkemizde sosyo-ekonomik politikanın sosyal yöndeki piyasa ekonomisinin gelişmesi amaçlarına hizmet etmesinin sağlanması yönünde geniş çaplı etkinlik gerçekleştirilmiştir. Sosyal gelişmenin sağlanması yönünde bu süre zarfında 100’den fazla yasa, birçok devlet programları kabul edilmiş, stratejiler belirlenmiş, geniş çaplı önlemler gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda, sosyo-ekonomik kalkınma ile ilgili olan programlar, ekonomik ve bölgesel kalkınma programları, enerji üretimi, ulaşım sektörünün, sosyal güvenlik sisteminin, sağlık, eğitim, bilim ve kültür, beden eğitimi ve sporun alanlarının, bilgi ve iletişim teknolojilerinin, medyanın gelişimi, çevre, insan ticareti, mülteci ve zorunlu göçmenlerin sorunlarının çözümü ve güvenlik konuları vb diğer konularla ilgili yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Son yıllarda ülkemizde sosyal amaçlı harcamaların hacminde sürekli artış gözlemlenmektedir ve devlet bütçesi harcamalarının temel öncelikleri arasında

sosyal harcamaların ağırlık oluşturmaları, sosyal reformlara devlet tarafından destek gösterilmesi, sosyal programların mali olarak desteklenmesi ve geliştirilmesi konuları önemli yer almıştır. Bu da bir kez daha Azerbaycan Cumhuriyeti devlet bütçesinin sosyal yönelimli olduğunu gösteriyor.

1991 yılında ülkenin devlet bütçesinden sosyo-kültürel etkinliklerin finansmanı için ayrılan mali kaynağın boyutu 21,8 milyon Manat'dan 2010 yılında 2901,4 milyon Manat'a kadar artırılmıştır (yaklaşık 133 kat fazla) (www.azstat.org). Bu kaynakların yapısında sosyal alanın farklı yönleri üzere ayrılan vesaitlerin boyutunda da önemli artışlar gözlenmiştir. 1991-2010 yılları arasında devlet bütçesinden bilimin finanse edilmesi amacıyla ayrılan imkanların boyutu 1,1 milyon Manat'dan 108,7 milyon Manat'a kadar artmıştır. Eğitim alanı için bu imkanların boyutu 11,3 milyon Manat'dan 1180,8 Manat'a, sağlık alanında 4,3 milyon Manat'dan 429,2 milyon Manat'a, kültür ve kitle iletişim araçları için 2,5 milyon Manat'dan 145,2 milyon Manat'a, spor alanında ise 0,09 milyon Manat'dan 26 milyon Manat'a kadar artmıştır.

İlk olarak Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler alanında gelişmeye önem verilmiş ve bu alanda çok ciddi yapısal, kurumsal ve diğer reformlar hayata geçirilmiştir. Emeklilik güvencesinin sağlanmasının finansmanı doğrultusunda devlet bütçesinden 1991 yılında 5,6 milyon manat hacminde kaynak ayrıldığı halde, 2010 yılında bu rakam 1108 milyon Manat olmuştur.

17 Haziran 2001 tarihinde "Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Emeklilik Reformu Konseptinin" onaylanması vatandaşların emeklilik konularında mali güvence sağlamak, piyasa ilkeleri temelinde emeklilik güvencesi sisteminin faaliyetini etkinleştirmek ve onun yönetimini geliştirmek, sosyal sigorta ilkesine dayanan emeklilik güvencesi sistemine geçilmesi yönünde önemli bir adım oldu. Bu sürecin devamı olarak, 2006 yılı 1 Ocak tarihinden «Emeklilik hakkında» ve «Sosyal yardımlarla ilgili» Azerbaycan Cumhuriyeti kanunlarının kabulü ülkemizde sigorta-emeklilik ve sosyal yardım sistemlerinin bir birinden ayrılması, temel, sigorta ve birikim bölümlerinden oluşan yeni üç basamaklı emeklilik sisteminin oluşturulmasının ve nüfusun sosyal güvenliğinin güçlendirilmesi yönünde çok ciddi değişikliklerin temelini inşa etti. Belirlenmiş emeklilik maaşının ortalama aylık tutarı 1995 yılında 3,5 Manat'dan 2010 yılında 112,9 manata kadar artmıştır. 2011 yılı Temmuz ayının 1'den "Emeklilik" hakkında kanuna yapılmış ekler ve değişiklikler doğrultusunda 2010 yılı 1 Ocak tarihine kadar emekliye ayrılan tüm vatandaşların 2006 yılı 1 Ocak tarihine kadar olan çalışma süresi dikkate alınarak emeklilik aylıkları

nın yeniden gözden geçirilmesi öngörülmüştür. 845 bin emekliyi kapsayan bu değişiklikler sonucunda Azerbaycan'da emeklilik aylığının ortalama tutarı % 40 artırılmıştır.

Yapılan sosyo-ekonomik reformların sonucu olarak, ülkemizde nüfusun maddi gelirlerinin hacmi 1991 yılında 201,7 milyon Manat'dan 25605,6 milyon Manat'a kadar, para harcamalarının hacmi ise 187,6 milyon Manat'dan 20541 milyon Manat'a kadar artmıştır. Son yıllarda ülkemizde nüfusun istihdamı, çalışma piyasasının geliştirilmesi, işsizliğin düzeyinin azaltılması, yeni iş yerlerinin açılması yönlerinde önlemler alınmaktadır. Toplamda, 1991-2010 yıllar arasında ülkemizde çalışan nüfus % 16 artmıştır. 2010 yılında işsizliğin düzeyi % 5,6 olmuştur. 1995 yılına oranla 2000 yılında çalışan nüfus % 2,5, 2000 yılına oranla 2005 yılında %4,4, 2005 yılına oranla 2010 yılında ise 11,9% artmıştır. Çalışma sisteminin geliştirilmesi ve işsizlerin sosyal güvenliklerinin güçlendirilmesi doğrultusunda 2007 yılı 15 Mayıs tarihli 2167 numaralı kararnameyle "Azerbaycan Cumhuriyeti Çalışma Stratejisinin Uygulanması Devlet Programı (2007-2010 yılları)" onaylanmıştır. 2003-2011 yılları arasında 1 milyondan fazla yeni iş yeri açılmıştır ki bunların da % 70'den fazlasını sabit iş yerleri oluşturmuştur.

2006 yılında ülkemizde "Unvanlı Sosyal Yardım» hakkında kanununun kabul edilmesi ve aynı yılın 1 Haziran tarihinden sosyal yardım mekanizminin uygulanması sonucunda 2006-2010- yılları arasında unvanlı sosyal yardım alan ailelerin sayısı 48705 'den 122781' e ulaşmış, aile üyelerinin sayısı ise 218673 kişiden 552514 kişiye yükselmiştir. Bir aileye düşen Genel Sosyal yardımın miktarı ise 44 Manat'dan 110 manata kadar artırılmıştır. İhtiyaç kriterinin sınırının orta yıllık tutarı 30 Manat'dan 65 manata yükselmiştir.

Ülkemizde sağlığın geliştirilmesi yönünde de önemli çalışmalar yapılmıştır. Şöyle ki, sağlık gelişim göstergelerinden biri olan anne ölümlerinin oranı 1994 yılında 43,8 kişiden 2010 yılında 15,7 kişiye düşmüştür. Bebek ölümünün seviyesi de önemli ölçüde azalmıştır. 1 yaşa kadar ölen çocukların sayısı yaklaşık 2.7 katı azalarak, 1993 yılında 4989 kişiden 2010 yılında 1843 kişi olmuştur. Buna temel oluşturacak nedenlerden biri son yıllarda ülkemizde çocuklar arasında bir takım hastalıklara, özellikle, tüberküloza, difteriye, tetanosa, kızamığa, epidemik parotit vb. hastalıklara karşı aşılama çalışmalarının güçlendirilmesi ve aşıyla kapsanan çocukların oranının artmasıdır <http://www.azstat.org/publications/azfigures/2011/az/001.shtml>.

1991-2010 yıllarında ülkemizde yaş ortalaması 3,1 yıl artarak, 73,6 yıl olmuştur. Erkek nüfus hala bu artış 4,6 yıl; kadın nüfusu için ise 1,7 yıl olmuştur.

Devletin sosyal politikasının önemli yönlerinden birini de son 21 yılda zorunlu göçmenlerin sosyal sorunlarının çözümü ve ev ve günlük yaşam ortamının iyileştirilmesi oluşturmuştur. Şöyle ki, zorunlu göçmenlerin sosyal sorunlarının çözümü amacıyla ayrılan kaynakların hacmi 5 defadan fazla artırılmıştır.

Ülkemizin elde ettiği başarılar uluslararası düzeyde, dünya ülkeleri arasında da pozisyonumuzun pekiştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Ülkemiz insan potansiyelinin gelişme endeksinin düzeyine göre dünya ülkeleri arasında 1995 yılında 99. sıradayken, 2010 yılında 67. sıraya yükselmiştir. 2000-2010. yıllarda ülkemizde insan potansiyeli gelişim endeksinin ortalama yıllık artışı % 1,77 olmuştur.

III- Azerbaycan'ın 2020 Yılı Vizyonu

“Azerbaycan'ın 2020: Geleceğe Bakış Konseptinin” önemli ilkeleri mevcut durum değerlendirmesi yapılmakla, kaynakların rasyonel kullanma yollarını belirlemek, Azerbaycan'da sürekli ekonomik yükseliş ve sosyal refah, etkin devlet yönetimi, insan hak ve özgürlüklerinin tam olarak temin olunmasını sağlamaktır.

Konsepte belirlenen ilkelerin uygulanması sonucunda kişi başına milli gelirin 13000 dolar olması hedeflenmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomik gelişme açısından bölgenin lider devletinden uluslararası ekonomik ilişkiler sisteminde rekabet edecek düzeye ulaşmış statüye sahip üye olması sağlanacaktır. Bu amaçla bulunduğu coğrafi mevki temel alınarak, ülkenin bölgenin ticaret merkezine dönüşmesi, kişi başına petrol dışı sektör üzere ihrac hacminin 1000 dolara ulaştırılması planlaştırılır. Belirlenen amaca ulaşmak için piyasa ekonomisi ortamında sağlam rekabeti tetikleyen etkin devlet düzenlemesi ve denetimi, enerjinin verimli kullanımına olanak sağlayan yüksek katma değer oluşturan ihraca yönelik ekonomiye dönüşüm ve sosyo-ekonomik alanların gelişimine bütüncül yaklaşım ilkeleri esas alınacaktır. Bu çerçevede ülke ekonomisinin faktörlerin genel verimliliğindeki artım sayesinde verimliliğe endekslenmiş ekonomiye transformasyon hedeflenir. Ekonominin rekabet gücünün yükseltilmesi makroekonomik istikrarın sağlanması, para ve vergi politikasının koordinasyonunun güçlendirilmesi, özel sektörün desteklenmesi,

maliye hizmetleri pazarının gelişimi, dış ticaret ve yatırım politikasının olgunlaştırılması amaçlanmaktadır. Bu dönemde enflasyonun en alt düzeyde tutulması hedeflenmektedir. Aynı zamanda petrol –gaz sektörü ve petrol-kimya sanayisinin gelişimi, alternatif enerji kaynaklarının kullanım alanlarının genişlendirilmesi, tarım sektörünün gelişimi ve erzak güvenliğinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir. Bu konseptin uygulanması belirlenen devirde petrol dışı sektör üzere GSYİH'nın yıllık orta artım hızı %7'den yüksek olması amaç edinmektedir. Her ekonomik gelişmenin amacı sosyal refahın yükseltilmesidir. Bu açıdan Konseptin önemli yönlerinden birini sosyal alanların ve beşeri sermayenin gelişimi teşkil ediyor. Aynı zamanda yoksulluk (fakirlik) konusu insan inkişafı teorisi ile bağlı modern ilkelere uygun olarak “çok faktörlü yoksulluk” kavramı çerçevesinde değerlendirilir. Azerbaycan'da son 10 yılda yoksulluğun azaltılması yönünde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bunun için ülkede nüfusun orta tabakasının genişlenmesi ve rolünün güçlendirilmesi başlıca amaçlardan biridir. Nüfus ve onun yapısı ile ilgili nicelik ve nitelik göstergeleri milli gücün önemli yapı taşlarını oluşturur ve Azerbaycan halkının gen fonunun korunması, göç ve demografik konular milli güvenlik açısından önem arz etmektedir. Konseptin uygulandığı devirde ülke nüfusunun her yıl % 1,1 oranında artarak 2020 yılında 10.2 milyona ulaşılması beklenmektedir. Kültürel mirasın korunması ve verimli yönetilmesi, çevre ve ekoloji konularını ilişkin olarak da önemli ilkeler 2020 Konseptinde öngörülmüştür.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Dünya ekonomisinin tek mekan olarak şekillenmesinde entegrasyon eğilimlerinin ülkeler ve bölgeler için önemi sürekli artıyor. Bununla birlikte günümüzün önemli özelliği gibi kaynakların sınırlılığının önem arz etmesinin kavranması kapsamında uluslararası açık ve gizli rekabet ve çatışmanın yeni şartlar dahilinde devam etmesine revaç veriyor. Yeni teknolojiler ve iletişimin gelişimi içinde dünya çapında ürünler, sermaye (finans) ve insan akımlarının karşısında neredeyse engeller kalmıyor. Böyle durumda değer taşıyan her faktörün hangi yönde hareket etmesi genellikle bilinmektedir: bu, öncelikle değer artması (veya yüksek likidite) yönüdür: kaynaklar oluşumu ve mahsusluğu daha fazla kullanımı etkin olan yerlerde yoğunlaşma eğilimlerini göstermektedirler. Buradan gelen ilk kanaat ulusal sosyo-ekonomik gelişmenin öyle bir modeli kapsamlı olarak teklif edilmelidir ki, kaynakların bulunması, oluşturulması ve kullanılması işlemleri mümkün derecede dünya pratiğine uygun olsun. Söylenenler aynı zamanda maddi ve maddi olmayan nimetlerin üretimi

ve tüketimi, mal, finans, insan ve entelektüel sermayelerin ve diğer ilişkili nimet türlerinin oluşumu ve uygulanması işlemlerinin stratejik yönetimi yönüne de aittir. Belirtilmelidir ki, son yıllarda kaynakların (özellikle) maddi olmayan sermaye biçiminde olan nimetlerin oluşturulmasında eğitim ve bilimin önemi son derece artmıştır, onlar stratejik odaklı etkinlik alanlarına dönüştürülmüştür. Bu durum Azerbaycan için de güncelliğini koruyor.

Doğal kaynak yönünden zengin ülkelerin diğer ülkelerden farklı olan stratejik durumu söz konusudur. Bu, inisiyatifinde olan zenginlikleri maksimum verimli kullanmakla yükümlü bulunan, aynı zamanda çeşitli zenginlik türlerinin amaca uygun ve dengeli olarak biçimlenmesini sağlayan uzun vadeli program ve projelerin uygulanmasından oluşur. Bilindiği üzere, doğal kaynakları zengin olan, fakat iş verimliliği, iç ve dış rekabet yeteneği ve genel ekonomik verimliliği yüksek olmayan ülkelerde tekyönlü gelişme, kısa sürede kaynakların tükenmesi ve sosyo-ekonomik gerilik, eşitsizliğin derinleşmesi gözlemlenmektedir. Dünya deneyiminden biliyoruz ki, makro-ekonomik düzeyde devletlerin kalkınma göstergesi olan ulusal servetin hem boyutu, hem içeriğinde önemli değişiklikler olmuştur. Öyle ki, gelişmiş devletlerin ulusal zenginlik göstergesi geçen XX yüzyıl boyunca defalarca artmış ve beşeri sermayenin gelişimine hız kazandırmıştır.

Azerbaycan 2009 yılında ekonomik geçiş dönemini sona erdirmiştir. Son 10 yılda ekonomimizi çeşitlendirmeyi, GSYİH-nı 300 oranında artırmayı, en önemlisi, ekonominin petrol dışı sektörünü 2,4 kat yükseltmeyi başardık. Geçen sürede ülkemizin stratejik döviz rezervleri 30 kata yakın çoğalarak 46 milyar doları geçmiştir. Yoksulluğun oranının % 49'dan %6'a, işsizliğin ise %5.2'e gerilemesi gerçekleştirilen sosyal politikanın en büyük başarısı olarak değerlendirilmelidir(www.azstat.org). 2003 yılında Azerbaycan da 1 kg petrolden elde edilen enerji kullanılarak 2,1 dolar değerinde ürün elde ediliyordu. 2009'da bu 7 dolara yükselmiştir (Alakbarov, 2012:57).

Ülkemizin şehir ve bölgeleri, kasaba ve köyleri değişmiş ve modernleşmiş, nüfusun yaşam seviyesi, refahı yükselmiştir. Ülkemiz kendi önemli çokuluslu enerji ve iletişim projelerini başarıyla gerçekleştirmekle bölgenin ve Avrupa'nın ekonomik haritasını değiştirmeye ve onu zenginleştirmeye devam ediyor. Bugün Güney Kafkasya ekonomisinin yaklaşık %80'i Azerbaycan'ın kontrolündedir. Kendi enerji güvenliğini sağlamış ülkemiz Avrupa'nın enerji piyasasında önemli etkene dönüşmektedir, ayrıca onun güvenliğine katkıda bulunmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, günümüzde bir takım Avrupa

ülkelerinin enerji piyasasında Azerbaycan'ın hissesi %30-40 düzeyindedir. Azerbaycan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin "daimi olmayan üye"si gibi küresel politikanın şekillenmesine katılmakta, aynı zamanda barışın ve güvenliğin sağlanmasına değerli katkılar sunmaktadır.

Yolsuzluğun önlenmesi açısından da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ülkemizde son yıllarda gerçekleştirilen etkinliklerin serisine bir göz attığımızda, özellikle "Yolsuzluğa karşı mücadeleye dair 2012-2015 yılları için Ulusal Eylem (Faaliyet) Planı" ve "Açık Hükümetin desteklenmesine dair 2012-2015 yılları için Ulusal Eylem Planı"nı belirtmemiz gerekir. Eylem planlarının uygulanması sonucunda devlet kurumlarının, kamu görevlilerinin çalışmaları, yönetim, hizmet alanları mükemmelleştirilecek, aynı zamanda resmi kurumların çalışmalarında toplumun katılımı ve saydamlık sağlanacaktır.

Bunun yanı sıra, yeni kurumların oluşturulması aracılığıyla yönetim sisteminde bazı değişiklikler yapılmıştır ki, yolsuzluğa yol açan, rüşvet faktörünü mümkün kılan sebepler ortadan kaldırılmalı. Buna örnek olarak "ASAN² Hizmet (Azerbaijan Service and Assessment Network)" ve "Elektronik Hükümet" girişimleri gösterilebilir. Bu hizmetler vatandaş memnuniyetinin sağlanmasını, yolsuzluk ve rüşvet olaylarının ortadan kaldırılmasını, modern teknolojilerin uygulanmasını, kamu görevlisi-vatandaş ilişkilerinde yeni düşünce tarzının şekillendirilmesini hedeflemiştir. Şu anda "ASAN Servis" merkezinde 9 devlet kurumu tarafından 23 yasal hizmet uygulanmaktadır. Gelecekte bu hizmetin coğrafyasının genişletilmesi ile birlikte, onun çeşitlerinin sayısının artırılması ve daha geniş alanlarda vatandaşlara hizmet gösterilmesi öngörülmüştür.

"Elektronik Hükümet"in oluşturulması ve geliştirilmesi devlet kurumlarının çalışmalarında saydamlığın sağlanması için önemli kurumsal reform gibi tanımlanmaktadır. 2011 yılında "Devlet kurumlarının elektronik hizmet uygulamasının düzenlenmesi alanında bazı etkinlikler hakkında" Azerbaycan Cumhurbaşkanı Kararname imzalanmıştır. Kararnameye göre, kamu kurumları kendi faaliyet alanlarına uygun elektronik hizmetler düzenlemişler. Elektronik hizmetlerin "tek pencere" ilkesi temelinde düzenlenmesinin sağlanması amacı ile uyumlu olan elektronik hükümet portalı oluşturulmuştur. Bugün 417 elektronik hizmetten 187'si "tek pencere" ilkesi temelinde hizmetler sunuluyor. Bu sisteme artık 40 kamu kurumu katılmıştır. Şunu da belirtmemiz gerekir ki, Azerbaycan 2011 yılında Açık Hükümet İşbirliğine katılan ilk ülkelerden biri olmuştur ve diğer uluslararası çabalarda da aktif katılım yapıyor.

2 Azerbaycan Türkçesinde "ASAN" sözü Türkçe "KOLAY" anlamına gelmektedir.

KAYNAKÇA

ABDULLAYEV Cavit (2001) “Azerbaycan’da Anayasalaşma Süreci ve Benimsenen Sistemin Niteliği”, Avrasya Dosyası, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, VII, 1 s. 107-118

ALAKBAROV, Urkhan. (2012) “Sürekli Gelişme Aynı Zamanda İktisadidir Ama Sadece İgtisadi Durumu Göstermez” İdarecinin Sesi Dergisi, Sayı 153, s.56-57

ASLANOV, Eldar. (2007), Azerbaycanda Kamu Yönetimi Reformu, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ ANAYASASI (2013), Hukuk Edebiyatı Yayınları, Bakü

AZERBAYCAN 2020: Geleceye Bakış Konsepsiyası (Tasarı), Bakü, 2012

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ BAĞIMSIZLIK BEYANNAMESİ (1991), Azərneşr, Bakü

AZERBAYCAN CUMHURİYETİ İŞ KANUNU (EMEK MECELLESİ) (2013), Hukuk Edebiyatı Yayınları, Bakü

AZERBAYCAN CUMHURBAŞKANLIĞI (2001), Azerbaycan Cumhuriyeti’nde Emeklilik Reformu Konsepsiyası

Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı Yayını, Bakü

Azerbaycan Statistik Göstercileri(2011), Seda Yayınları, Bakü

CBS (2005) Mahkeme-Hukuk İslahatları Hakkında TACİS Projesi Kapsamında Hazırlanmış Rapor, Yayınları, Bakü

DEMOKRATİK SEÇKİLERE YARDIM MERKEZİ (1999), Belediyeler Yerli İdare Etmenin Teşkilatı Formasıdır, Bakü

DEVLET GULLUĞU HAKKINDA AZERBAYCAN CUMHURİYETİ KANUNU(2012), Kanun Yayınları, Bakü

DEVLET GULLUĞU HAKKINDA SENETLER TOPLUSU (2012), Kanun Yayınevi Yayınları , Bakü

DEVLET İDAREÇİLİK AKADEMİSİ (2010), Devlet İdareçilik Nazariyesi, Elm ve Tehsil Yayınları, Bakü

MAHKEMELER VE HAKEMLER HAKKINDA AZERBAJCAN CUMHURİYETİ KANUNU (2005), No 310-IQ, 10 Haziran 1997, Kanun Yayınları, Bakü

OECD (1996) Civil Service Legislation Contents Checklist, SIGMA papers No.5, OECD, Paris

REHİMLİ, Recep (2009), Azerbaycan Respublikasının İdareetme Sisteminde Yerli Özünüidareler, Elm Yayınları, Bakü

REHİMLİ, Recep (2011), “Azerbaycan Devlet Personel Yönetimi”, Kültür Ajansı Yayınları, Ankara.

T.C.BAŞBAKANLIK (1999), Avrupa Birliği ve Türkiye, T.C. Başbakanlık DTM., 4. Baskı, Ankara

TUTUM, Cahit (1994), Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma, TESAV Yayınları, Ankara

www.president.az

www.azstat.org

www.cabmin.gov.az

www.asan.gov.az

TÜRKİYE’NİN BAĞIMSIZ TÜRK CUMHURİYETLERİYLE İLİŞKİLERİNDE İNSAN ODAKLI DIŞ POLİTİKAYA GEÇİŞ

Dr. Y. Emre GÜRBÜZ

Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan

1991 yılında SSCB’nin dağılmasının ardından yirmi yıldan fazla zaman geçti. Bu süre zarfında Türkiye’nin Orta Asya ve Azerbaycan ile ilişkilerinin de farklı aşamalar yaşandı. Azerbaycan ile ilişkilerin daha istikrarlı olduğunu söylenebilirse de, özellikle Orta Asya ülkeleriyle ilişkiler iniş çıkışlı bir seyir izledi. Ancak devlet düzeyindeki ilişkiler değişkenlik gösterirken, gerek Azerbaycan gerekse Orta Asya’da Türkiye, siyasi ilişkilerden bağımsız olarak varlığı korudu. Bu, resmi ilişkilerin ötesinde Türkiye’den bölgeye çalışma, hat-ta yerleşme amacıyla giden vatandaşlar, eğitim faaliyetleri ve popüler kültür ürünleri sayesinde gerçekleşti.

Uluslararası ilişkiler alanında genelde devletlerarası ilişkilere bakılarak ülkeler arasındaki ilişkiler takip edilir. Ne var ki dil ve kültür benzerliği nedeniyle Türkiye ve Türk dilli cumhuriyetler arasındaki ilişki için farklı bir kategoriye, toplumlar arası ilişkilere de bakmak gereklidir.

Burada öncelikle kısaca Türkiye’nin Azerbaycan ve Orta Asya ile ilişkileri özetlenerek bir bilanço çıkarılacaktır. Ardından Türkiye için diplomatik ilişkilerin ötesinde bir fark yaratan insan faktörü üstünde durularak, yeni arayışlar için yeni açılımlar sunulmaya çalışılacaktır.

Türkiye’nin “Romantik” Dönemi

1991’de SSCB dağılınca, Türkiye’nin önünde çok yakın olduğunu hissettiği ama on yıllardır kopuk olduğu bir dünya ile yakınlaşma fırsatı doğdu.

O dönemde Türkiye'deki pek çok kişide “Türk kardeşler”e yönelik derin bir hasret olduğunu söylemek yanlış olmaz. O zamana kadar Türkiye'nin kendini dünyada yalnız hissettiğini, “etrafının düşmanlarla çevirili” olduğunun tekrarlandığını ve “Türk'ün Türk'ten başka dostu yok!” cümlesinin çokça işitildiğini hatırlatmak yerinde olur. Orta Asya, örneğin TRT'de gösterilen “İpek Yolu” belgeseliyle evimize gelen ve dilleri, adetleri bize benzeyen insanları görünce heyecanlanan bir yerd. Türk dilli halklar bağımsız olmadıkları için ulaşılamayan, uzaktaki kardeşler gibi yakın hissediliyordu. Orta Asya, Türkiye için o kadar ulaşılmazdı ki, o belgesel aracılığıyla Orta Asya'yı bize gösterenler dahi Türkiye'nin kendi belgeselcileri değil, SSCB ile iyi ilişkilere sahip Japonlardı.

Bağımsızlık onlarla kucaklaşma olanağı vermişti ve ilk yıllarda “uzaktaki kardeşlerle” özlem dolu bir yakınlaşma yaşandı. “Kardeşlerle yakınlaşma” duygusallığı içinde Türkiye tutamayacağı sözler de verdi. Belki de sözler yerine getirilemese bile “kardeşler”in bunu anlayışla karşılayacağı düşünüldü. Önemli olan gerçekleştirilmesi değil, duyguların ne kadar samimi olduğunu göstermekti.

Türkiye'nin yeni bağımsızlığını kazanan cumhuriyetlerle “kucaklaştığı” bu ilk dönem “romantik dönem” olarak adlandırılır. Bu romantik dönem 1991'den 1994'e kadar sürmüştür. Bunun tepe noktası olarak, pek çok Orta Asya cumhuriyetinin bir ortak gümrük ve ticaret birliğine olumlu baktığı 1993'ün yazı gösterilebilir. Bu dönem, Türk dilli ülkelerde ilk büyükelçilik açan ülkenin Türkiye olduğu ve bu cumhuriyetlerin de ilk büyükelçiliklerini Türkiye'de açtığı, ilk karşılıklı resmi ziyaretlerin Türkiye ile gerçekleştirildiği, aslında romantizmle sınırlı kalınmayan bir dönemdi. Bu dönemde Türkiye, yeni cumhuriyetlerle ekonomik, siyasi, eğitim, askeri alanlar gibi pek çok alanda işbirliği anlaşması imzaladı. Bölgede artan faaliyetlerin koordine edilmesi amacıyla 1992'nin Ocak ayında Türkiye tarafından Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı (TİKA) kuruldu.¹

Türkiye, bağımsızlığını yeni kazanan cumhuriyetlerinin geçiş sürecinde üstüne ağır bir yük almıştı. Bu yükü taşıyamayacağı sonradan ortaya çıktı, ama o dönemin ruh hali içinde “kayıp yıllar”ı bir an önce telafi etmek arzu ediliyordu. Bu sürecin kalıcılaşma, ilişkileri kurumsallaştırma yönünde adımları da oldu. 1992 Ekiminde Ankara'da Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbe-

1 Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, “TİKA Hakkında”, <http://www.tika.gov.tr/tika-hakkinda/1>

kistan, Türkiye ve Türkmenistan Cumhurbaşkanlarının katılımıyla, “Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirveleri” başlatıldı. Amaçlanan işbirliğini geliştirmektir. 1993 yılında kültürel işbirliğini geliştirmek için “Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi” (TÜRKSOY) kuruldu.² 1991-1993 arasındaki sadece iki yıllık dönemde 140’ın üzerinde anlaşmanın imzalanmış olması, bu dönemki ilişkilerin yoğunluğunu yansıtmaktadır.³ Ancak işbirliğini geliştirmek için atılacak diğer adımlar, politikaların değişmesiyle yarım kaldı.

Türkiye’nin “atayurdu” ile ilgili sıcak duyguları dışında bu dönemde Türkiye’nin bölgede öne çıkması birkaç etken sayesinde gerçekleşmişti. Yeni cumhuriyetlerin pazar ekonomisine dayalı, laik ve Batıya uyumlu bir sistem arayışları; Türkiye’nin görece gelişmiş ve neo-liberalizme uyum sağlamış ekonomisi; Rusya’nın kendi iç işlerine çekilerek bölgede yarattığı iktidar boşluğu; Batılı ülkelerin İran tehdidi karşısında Batılı, laik, liberal, demokratik bir model olarak Türkiye’yi desteklemesi bu nedenler arasında anılabilir.

Düşük Yoğunluklu Diplomasi Dönemi

Türkiye’nin Orta Asya’dan geri çekilişi de onu buraya iten rüzgârların tersine dönmesiyle ilgilidir. Rusya’nın 1993’te tekrar kendi arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya ve Kafkaslarla ilgilenmesi; Batının İran tehdidi algısının temelsiz olduğunu görüp, kendi başına bölgeye girmeye başlaması dış sebepler arasında sayılabilir. İç nedenler açısından bakılırsa, henüz 1993’teki ilk zirvenin kapanış metni sırasında yaşanan bazı problemler, ülkelerin dış meselelere bakışında farklılıklar olduğunu gözler önüne serdi. Türkiye’nin Türk- lük vurgusu Özbekistan ve Kazakistan’da rahatsızlık yarattı. Yine Türkiye’nin KKTC’nin bağımsızlığının kabulü yönündeki tavrı da Kazakistan tarafından kabul görmedi. Azerbaycan’ın Ermenistan ile olan Karabağ meselesindeki destek beklentisi de karşılık görmedi.⁴ Bunlar, özellikle Türkiye’nin ortak bir Türk devletleri dış politika hattı oluşturması beklentilerinin gerçekçi olmadığını gösterdi.

2 TÜRKSOY, “Tarihçe”, <http://www.turksoy.org.tr/TR/belge/1-73743/tarihce.html>

3 Ali Faik Demir, “Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Sonrası Türkiye ile Orta Asya Cumhuriyetleri Arasındaki İlişkiler ve Bu Konuda Etkili Olan Faktörler”, Stratejik Araştırmalar Dergisi. No. 2, 2003: 165.

4 Mustafa Aydın, “Türkiye’nin Orta Asya-Kafkaslar Politikası”. (der.) Mustafa Aydın vd., Kuresel Politikada Orta Asya (Avrasya Uclesmesi I), Ankara: Nobel Yayınları, C. 1, 2005: 111-113; akt. Mustafa Durmuş, Harun Yılmaz, “Son Yirmi Yılda Türkiye’nin Orta Asya’ya Yönelik Dış Politikası ve Bölgedeki Faaliyetleri”, (der.) Ayşegül Aydınğün, Çiğdem Balım, Avrasya’da Yeniden Çizilen Sınırlar, İnşa Edilen Kimlikler ve Türkiye, c.I, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi (AKM), 2012: 488.

Hevesleri kıran bu gelişmelere bir de ekonomik sorunlar eklendi. 1993-94'te özellikle Kazakistan ve Kırgızistan'ın girdiği ekonomik krizin büyüklüğü, Türkiye'den beklentileri arttırmıştı, ancak Türkiye bunları karşılayabilecek düzeyde bir ekonomik güce sahip değildi. Bunun, bağımsızlığın ilk yıllarında büyük bir güç gibi görülen Türkiye'ye beslenen umutlar için bir kırılma yarattığı söylenebilir. Ardından 1994'te Türkiye'nin de dünyadaki kriz dalgasından etkilenmesiyle, Türkiye Orta Asya'dan geri çekildi. Türkiye'nin öncelikle kendi ekonomik sorunlarını çözmesi, hatta ekonomik sistemi yeniden yapılandırırken siyasi, hukuki sistemini de revize etmesi gerektiği ortaya çıkmıştı. Bunlara bir de ülke içinde artan şiddet olayları ve bunların neden olduğu yükü ekleyebiliriz. Bu süreçte Türkiye için Orta Asya'da model olmaktan ziyade Avrupa Birliği modelinde kendi evini düzenlemek öne çıkmıştı. Türkiye'nin nihai hedefi olarak da AB öne çıkmıştı ki AB'nin aslında resmi düzeyde hiçbir zaman ikinci sıraya düşmemiş olduğunu belirtmek gerek. 1995'ten sonraki bu süreç, Orta Asya ile olan diplomatik ilişkiler göz önüne alındığında, "düşük yoğunluklu diplomasi" olarak adlandırılabilir.

Azerbaycan ile ilgili durum ise Orta Asya'dakinden farklıydı. Azerbaycan'da çıkan Dağlık Karabağ sorununda Türkiye'nin Azerbaycan'a aşıktan ve yeterince destek verememesi Azerbaycan açısından ilişkileri olumsuz etkilemişti. Azerbaycan'ın bu savaş sırasındaki kayıpları nedeniyle iktidarın değişmesi, Türkiye'nin desteklediği Cumhurbaşkanı Ebulfez Elçibey'in devrilmesine yol açmıştı. Yerine Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in geçmesi Türkiye açısından Azerbaycan'ın Rusya tarafından geri kazanılması olarak okunmuştu, çünkü Cumhurbaşkanı Aliyev Sovyet döneminde otuz yıldan fazla bir süre Azerbaycan'da siyasi hayata egemen olmuş, hatta SSCB yönetiminin en üst yönetim organı, Politbüro'ya yükselmiş bir politikacıydı. 1995'te ona karşı düzenlenen darbe girişiminde bazı Türkiye vatandaşlarının da yer alması ilişkileri daha da olumsuzlaştırabilecek bir olaydı. Ne var ki darbe ihbarının bizzat Türkiye Cumhurbaşkanı Demirel tarafından Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev'e aktarılması bunun önüne geçti.

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkiler bu olumsuzluklardan sonra hızla düzeldi. Günümüze kadar yaşanan iki-üç kriz dışında iki ülke ilişkileri olumlu bir seyir gösterdi ve sık sık resmi görüşmelerde iki ülkenin "tek millet, iki devlet" olduğu dile getirilir oldu. İki ülkenin coğrafya ve dil açısından yakınlığı, ayrıca Azerbaycan'ın petrol ve doğal gaz üreticisi, Türkiye'nin ise Avrupa'ya açılan kapı olması gibi maddi, manevi pek çok etken iki ülkenin yakın ilişkilerini sürdürmesini sağlamaktadır. Bu, sadece romantik değil, onun

ötesinde realist yaklaşımlar açısından da gerekli, kültürel yakınlıklarla da beslenen bir ikili ilişki olarak değerlendirilebilir. Azerbaycan'ın kaynaklarını Türkiye üstünden dünya pazarına ulaştırma ve Rusya'ya bağımlı olmaktan kurtulma isteğinin diplomatik ilişkilerde istikrarın sağlanmasını katkı sağladığı söylenebilir.

Türkiye'nin Orta Asya ile ilişkilerinde ise farklı etkenler söz konusu olmuştur. Romantik açılımların ardından Türkiye'nin kendi iç sorunlarına çekilmesi, Orta Asya ile ilişkileri de uzun bir duraklama dönemine sokmuştur. Diplomatik ilişkiler, cumhurbaşkanı ve başbakan düzeyinde ziyaretler sürmüştür. Orta Asya ülkeleriyle yirmi yılda dört yüzün üstünde anlaşma imzalanmıştır. Ekonomik, siyasi, kültürel ve askeri alanlarda pek çok işbirliği protokölü imzalanmış ve uygulamaya konmuştur. Yine de ilk yıllardaki isteğın azaldığı bölgedeki pek çok kişi tarafından kabul edilmektedir.

Romantik dönemi takip eden, diplomatik ilişkilerin düşük yoğunluklu olarak seyrettiği dönemde, petrol ve doğal gaz sevkiyatında Türkiye'yi ana transit ülkesi yapmak, ilişkilerde öncelikli bir konuma sahip olmuştur. Ekonomik kararların belirleyici olduğu bu dönemde kültürel ve politik ilişkiler de sürdürölmüştür. Ancak Türkiye'nin dış politikasında Avrupa Birliği'ne yaklaşmaya ve nihayetinde birliğe katılmaya yönelik arayışların ağırlık kazandığı bu dönemde Orta Asya, Türkiye'nin dış politika planlamasında geri planda kalmıştır. Türkiye'nin petrol ve doğal gaz akışında bir koridora dönüştürölmesi de yine AB ile ilişkiler çerçevesinde değerlendirilebilir. Türkiye, AB'nin enerji kaynakları sevkiyatçısı olarak AB gözündeki önemini arttırabilecekti.

Orta Asya ve Azerbaycan politikalarının gözden düştüğü bu yıllarda Azerbaycan'dan sonra Özbekistan ve Türkmenistan'da da cumhurbaşkanlarına karşı düzenlenen suikast girişimlerine Türkiye vatandaşlarının adlarının karışması Türkiye'yi bu ölkelerde çok zor duruma sokmuştur. Bu teşebbüslere bakarak, Türkiye'den halen bazı kişilerin bu ölkelere yönelik siyasi emellerini korudukları ve bu ölkelerin Türkiye ile soğuyan ilişkilerini değiştirmek için cumhurbaşkanını değiştirmeye yöneldikleri yorumu yapılabilir. Bununla birlikte, Türkiye'nin bu ölkelere yönelik siyaset yapma boşluğunun bu resmi politika dışında hareket eden kişiler tarafından doldurulmaya çalışıldığı söylenebilir. Bunlar, amaçlananın tersine ilişkilerin daha da bozulmasına neden olmuştur. Bununla birlikte Özbekistan'ın terörist olarak gördüğü kişilere Türkiye'nin sığınma hakkı vermesi Özbekistan'la ilişkileri onarılmaz şekilde

bozmuştur.⁵ Türkmenistan'la ise doğal gaz taşıma konusunda bir sorun ilişkileri bozmuştur. Türkiye ilk yıllarda çok istekli olduğu ve Türkmen yetkilileri ikna için çaba sarf ettiği, Türkmenistan gazını Avrupa'ya ulaştırma konusunda tavır değiştirip, Rusya ile anlaşınca, Türkmenistan'ın Türkiye'ye karşı güveni sarsılmıştır.⁶ Türkiye'nin Türkmenistan yerine daha değerli bir ekonomik ve stratejik ortak olarak Rusya'yı tercihi dış politikasındaki tercih değişikliğini ve Orta Asya'nın konumunu yansıtan bir örnektir.

2003'ten sonra "stratejik derinleşme" içinde Türkiye dış politikada daha geniş bir coğrafyaya yönelirken, Orta Asya da gündeme gelmeye başlamıştır. Konuşmasında Kürşat Zorlu'nun örneklerle gösterdiği gibi, örneğin Kazakistan ile olan ilişkiler 2005'e kadar düşük yoğunluklu olarak sürmüştür. Öte yandan Özbekistan ve Türkmenistan ile yaşanan problemler genel bir "Orta Asya siyaseti" izlenemediğinden, Türkiye'nin diğer Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesi önünde de engel oluştuyordu. Kazakistan yeraltı zenginlikleri açısından çok önemli olsa da, Kazakistan ile ilişkilerin geliştirilmesi, genel bir Orta Asya politikası için yetersizdi. Çok-yönlü (multivector) dış politikanın izlendiği bu dönemde problemler çoktu ve ilerleme yavaş bir şekilde seyretmiştir.

Realist Politikalarla Geri Dönüş

Türkiye'nin dış politikada Avrupa Birliği yanında, ağırlığını Ortadoğu ve Rusya'ya verdiği, dış politikanın yeniden yapılandırıldığı, 2003'ten sonraki bu yeni dönemde Orta Asya siyasetinin de yeniden düzenlenmesine çok sonra sıra geldi. Bunun etkileri 2010'dan sonra görülmeye başlanmıştır. Bu son dönemi realist olarak adlandırabiliriz. Orta Asya'ya yönelik ilgilerin tekrar canlandığı yeni dönemde, 1991-1994 arasında olduğu gibi Orta Asya'ya artık romantik bir gözle bakılmamaktadır.

Bugün ABD, AB, Ortadoğu, Rusya'nın biraz daha ön planda olduğu, ama Orta Asya ve Çin'in de dahil edildiği geniş bir coğrafyada diplomatik ve ekonomik faaliyetler iç içe geçmiş olarak yürütülmektedir. Buna Sahra altı Afrika ve Latin Amerika'nın da eklenmeye başladığı bir dönemde elbette ki Orta Asya

5 Çiğdem Balım, Y. Emre Gürbüz, "Özbekiston Respublikasi: 'Özbek Modeli'", (der.) Ayşegül Aydıngün, Çiğdem Balım, *Avrasya'da Yeniden Çizilen Sınırlar, İnşa Edilen Kimlikler ve Türkiye*, c.I, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi (AKM), 2012: 292.

6 Erdoğan Yıldırım, "Türkmenistan: Aşiretten Ulusa", *Avrasya'da Yeniden Çizilen Sınırlar, İnşa Edilen Kimlikler ve Türkiye*, (der.) Ayşegül Aydıngün, Çiğdem Balım, c.I, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi (AKM), 2012: 474.

da tekrar yerini alacaktır. Ancak yerine göre bu realizmin ölçüsünün de değişebildiğini belirtmek gerek. Sadece Türkiye'nin siyasi nüfuz alanını genişletme hesapları değil bazen duygusal yakınlıklar ya da ekonomik hesapların önüne geçmektedir.

Kırgızistan'a Türkiye'nin verdiği destek de bu ekonomik hesapların dışında olarak görülebilir. Ancak bunun başka şekilde değerlendirilmesi daha yerinde olur. Özellikle 2010 sonbaharından sonra Kırgızistan'a verilen destek Orta Asya ile ilişkilerin değişimi açısından önemli bir farklılığa işaret etmektedir. Kırgızistan'ın önemini realist yaklaşım açısından diğer Türk dilli ülkeler kadar zengin yeraltı kaynaklarına sahip olmamasına karşın Türkiye'nin bu ülkeye verdiği destek göstermektedir. Kırgızistan yapılan yatırımlarla en azından kısa vadede kazanç getirmeyecek olan bir ülkedir. Öte yandan Türkiye'nin buradaki varlığı, Orta Asya genelindeki yaklaşımının samimiyeti açısından önemlidir. Bu nedenle Kırgızistan'daki Türkiye siyaseti genel bir Orta Asya siyasetinin varlığını ve Türkiye için önemini göstermesi açısından dikkate değerdir.

Bu yeni dönemin en açık göstergelerinden biri "Türk Konseyi"nin kuruluşudur. 1992 yılında başlatılan "Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirveleri", her zaman tam ve üst düzeyde katılımı olmasa da devam ettirilmiştir, ama en başta hedeflenen işbirliği yalnızca kurulan TÜRKSOY ile kültürel alanda sağlanabilmişti. 2001'den beri Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in söz ettiği ortak bir "Parlamenteler Asamblesi" kurulması önerisi ancak 2009'da karara bağlanmıştır.⁷ "Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi" (Türk Konseyi) adını alan bu konsey 2010 Eylül'ünde İstanbul Bildirisi'yle kurulmuştur. Konseyin kurucu ülkeleri Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye olmuştur.⁸ Özbekistan ve Türkmenistan 1998'den sonra "Türk Dili Konuşan Ülkeler Devlet Başkanları Zirveleri"ne sınırlı katılım göstermiştir.⁹ "Türk Konseyi" kurulurken de kendi dış politika tercihleri nedeniyle bu oluşumun dışında kalmışlardır.

Yirmi yıl öncesine göre değişen sadece romantizmin yerini realizmin alması değildir. Düşük yoğunluklu diplomasiyenin tekrar Orta Asya'da varlık

7 Mustafa Durmuş, Harun Yılmaz, "Son Yirmi Yılda Türkiye'nin Orta Asya'ya Yönelik Dış Politikası ve Bölgedeki Faaliyetleri", (der.) Ayşegül Aydın, Çiğdem Balım, *Avrasya'da Yeniden Çizilen Sınırlar, İnşa Edilen Kimlikler ve Türkiye*, c.I, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi (AKM), 2012: 489.

8 *Türk dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi*, "Genel Bilgi", <http://www.turkkon.org/icerik.php?no=26>

9 Durmuş, Yılmaz, 2012: 489.

göstermeye geçiş başka koşulların değişimiyle birlikte gündeme gelmiştir. Geçmişte Türkiye sınırlı ekonomik kaynaklara sahip olarak Türk dilli ülkelere arkasında Batının desteği olmaksızın yerine getiremeyeceği vaatlerde bulunmuştu. Türkiye'nin tekrar Orta Asya ile sıkı ilişkiler kurmaya başlaması, AB, Rusya, Ortadoğu başta olmak üzere dünya genelinde pazarının genişlemesi sayesinde ortaya çıkmıştır. Öyle görünüyor ki, Orta Asya'da tekrar varlık göstermek, Türkiye'nin ekonomik ve siyasi genişlemesi sonucunda sıranın buraya gelmesiyle gerçekleşmiştir.

Yine bu realist bakış çerçevesinde Rusya ile ilişkilerin de belirleyiciliğinden söz etmek gerek. Yirmi yıl önce Rusya için Orta Asya ve Kafkaslar “kendi ilgi alanı” içinde görülüp, diğer ülkelere kapalı tutulmaya çalışılırken, bugün Rusya ve Türkiye ilişkileri stratejik işbirliği düzeyindedir. Türkiye'nin Orta Asya'daki şu anki varlığı ve bunun düzeyi de Rusya tarafından kendi çıkarlarına karşı olarak değerlendirilmemektedir. Orta Asya ile ilgili diğer ülkeler açısından da Türkiye'nin bölgedeki varlığının tehdit edici değil, kabul edilebilir bir düzeyde görüldüğünü öne sürmek herhalde yanlış olmaz.

Yeni Arayışlar

Türkiye'nin Türk dilli cumhuriyetlerle ilişkileri değişken bir seyir izlerken, Türkiye'nin bu ülkelerdeki varlığı aslında azalmamış, süreklilik göstermiştir. Ancak bunu görebilmek için odağımızı devletlerarası ilişkilerden toplumlara kaydırmak gereklidir. Nitekim önümüzdeki yirmi yılda yeni arayışların biçimleneceği alan muhtemelen toplumlar arası etkileşimle ilgili olacaktır. Diplomatik ilişkileri aşan, daha kalıcı, derinlere kök salan bir etkileşim için toplumlar arası ilişkilere bakmak şarttır.

Devletlerarası ilişkiler Türkiye ve diğer Türk dilli cumhuriyetler arasındaki ilişkilerin gelişmesinde kapı aralayıcı olabilir ve bunlar ilişkileri düzenleyerek gelişme sağlayabilir. Ne var ki görüldüğü gibi, Türkmenistan ve özellikle de Özbekistan örneğinde toplumlar arası ilişkilerin gelişimine devletlerin zararı da olmuştur.

Yine de Özbekistan ve Türkmenistan dahil tüm ülkelerde vatandaşlar nezdinde Türkiye dikkate alınması gereken bir konuma sahiptir. Burada Türkiye'den gelenlere bakışın bağımsızlığın ilk yıllarındaki kadar olumlu olmadığını da ifade etmek gerek. Türkiye'den gelen ilk girişimcilerden bazılarındaki hızla “köşeyi dönme” hevesi ve kısa sürede zenginleşmenin bölgede kalan bazı Türklere yarattığı görgüsüzlük, bölge insanında yirmi yıl sonra

dahi onarılması zor izler bırakmıştır. Genel olarak bakıldığında Orta Asya ve Azerbaycan'da Türkiye ile ilgili olumlu bir imajın olduğu, ama Türkler hakkındaki imajın pek de olumlu olmadığı söylenebilir.

Geride bıraktığımız yirmi yılın ardından, yeni bir yirmi yıllık sürece girerken, belirleyici olacak olan artık sadece diplomatik ilişkiler değil, toplumlar arası ilişkiler olmalıdır. Türkiye ve Türkler ile kurulan sıkı ilişkiler artık en az diplomatik ilişkiler kadar belirleyici olacaktır. Bu nedenle bugün Türkler ve Türkiye hakkındaki olumlu ve olumsuz düşüncelerin hangi kanallarla oluştuğuna kısaca bakmakta yarar var. Yeni arayışlara şekil verecek olan ve Türkiye ile diğer Türk dilli toplumların etkileşimini sağlayacak olanlar bu kanallardır.

Türkiye'den giden yerleşik nüfus: Türkler hakkındaki düşüncelerin oluşmasındaki en önemli etken bölgede yerleşik Türklerdir. Bağımsızlıktan beri Türkiye'den çok sayıda girişimci düşük yatırım bütçeleriyle bölgede iş kurmuş ve bunların bir kısmı pazar ekonomisine henüz geçen ve girişimcilik düşüncesinin gelişmediği bu bölgede işlerini büyütme olanağı bulmuşlardır. Bunların bir kısmının bölgede iş yaptıkları kişileri dolandırıp kaçmaları olumsuz izler bırakmıştır. Sonradan enerji sektörünün zengin olduğu ülkelere büyük sermaye grupları, yani daha kurumsallaşmış firmalar girmiştir. Ancak halen bölgede faaliyet gösteren firmaların çoğu, kurumsallaşmasını tamamlamamış, sosyal sorumluluk sahibi olmayan küçük ve orta ölçekli firmalardır. Bu ülkelerdeki yapısal düzenlemelerin de henüz oturmamış olması nedeniyle, kendi çalışanlarına karşı acımasız davranabilen pek çok firma faaliyet göstermektedir. Bu da Türk firmaları ve Türkler hakkında olumsuz görüşlerin yayılmasına zemin hazırlamaktadır. Türk firmaları yarattıkları iş olanaklarından söz etse de, bu firmalar bazı vatandaşlar tarafından rüşvet dağıtan ve buldukları ülkenin kaynaklarını sömüren şirketler olarak eleştirilmektedir. Türk firmalarının sayısındaki artış ve bunların işlerini büyütme hızı olumsuz anlamda dikkat çekmektedir. Sosyal sorumluluk veya yardım faaliyetlerine girilmemesi, halkla ilişkilere önem verilmemesi genel olarak olumsuz imajın pekişmesine katkı sağlamaktadır. Zaman zaman bölge ülkelerinin medyasında Türk firmalarında yerli personele yapılan haksızlıklarla ilgili haberler gündeme gelmektedir. Tepki sadece firmalarla da sınırlı olmayıp, örneğin 2006 ve 2008'de Kazakistan'da olduğu gibi Türkiye'den gelen işçilere topluca saldırıldığı da olmuştur. Bunu düzeltmek için halkla ilişkiler faaliyetlerine ve Türkiye'den gelip bölgede iş yapanların sosyal yardım projelerine önem vermeleri gerekmektedir. Bölgede

yerleşik olan Koreliler, Almanlar, Uygurlar, Ruslar gibi kimi topluluklar hakkında bölge insanlarında genelde olumlu düşünceler vardır. Ancak Türkler için durumun böyle olmadığını kabul edip, öncelikle neyin rahatsız edici bulunduğu saptanıp, sonra bunların düzeltilmesi için planlı bir imaj çalışmasına gerek duyulmaktadır.

Yine de bölgede yerleşenlerin burada yetişen çocukları ve özellikle ortak evliliklerden yetişen yeni kuşak, önümüzdeki yıllarda ilişkilerin pekişmesinde taşıyıcı rol olacaktır. İki kültürü de yakından tanıyan ve gerçekten kültürel birliği kendi benliklerinde sağlamış olan bu kuşak, bizzat varlığıyla, Türkiye'nin diplomatik düzeyde amaçlayıp da kuramadığı ortaklığı sağlamıştır. Bu kuşak işbirliğini hedefleyen tüm ülkeler için bulunmaz, önemi yadsınamaz bir kaynaktır. Onların gelişimi ve onlara fırsatlar verilmesi gelecekte mutlaka planlar arasında yer almalıdır.

Şu an bölgede yaşayan Türkler hakkında pek çok kişide olumsuz düşünceler olmasına karşın, Türkiye'nin ülke olarak olumlu bir imaja sahip olduğunu da belirtmek gerek. Bu Türkiye'yi uzaktan tanıyanlar için de, Türkiye'ye gelenler için de geçerlidir. Herkesin tüm Türklere olumsuz bakmadığını belirtmekte de fayda var. Bu olumlu imajın oluşması pek çok olgunun bir sonucudur. Kısaca onların da üstünde duralım.

Bölgedeki Eğitim Kurumları: Türkiye'nin Orta Asya ve Azerbaycan'da faaliyet gösteren diğer ülkelerle karşılaştırıldığında en önemli farklarından biri buradaki yerleşik insanlarsa, diğeri Türkiye kökenli eğitim kurumlarının yaygınlığıdır. Türk dilli cumhuriyetlerde hem devletlerarası ikili anlaşmalarla hem de özel vakıflar aracılığıyla pek çok okul ve üniversite kurulmuştur. Bunlar günümüze kadar on binlerce mezun vermiştir. Sadece Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi bugüne kadar 4 bin mezun vermiştir¹⁰ ve buna bundan sonra her yıl bin kişi daha eklenecektir.

Başka ülkelerden gelenler için de en dikkat çekici özelliklerden biri Türk okullarının çokluğuudur. Bu okullar iyi eğitim veren, saygın kurumlar olarak ülkenin seçkin ailelerinin çocuklarına hizmet sunmaktadır. Bölgede nitelikli eğitim veren başka okullar da vardır. Ama Türkiye kaynaklı okullar açısından bir başka önemli olgu, bu okulların bazılarının toplumun alt kesimlerinden insanlara da nitelikli eğitim olanağı sağlamasıdır. Böylelikle bu okullar dikey ha-

10 Sebahattin Balcı, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, 2012-2013 Mezuniyet Töreni, <http://manas.kg/index.php/en/android/2661-2013-mezuniyet-toereni-bueyuek-bir-cokuyulakutland>

rekettlilik sağlayarak, sosyal adaletin tesis edilmesine de katkı sağlamaktadır. Ayrıca sadece büyük şehirlerle sınırlı olmamaları, tüm ülke sathına yayılmaları sayesinde de toplumsal hareketliliğe katkı sağlanmaktadır. Bu sayede Türk okulları ülkenin her kesiminden gencin iyi eğitim alarak yükselmesine yardımcı olmaktadır.

Bölge okulları yanında Türkiye’de eğitim görerek ülkelerine dönen gençlerin sayısı yirmi yılda 8 bini aşmıştır. Çok çeşitli meslek kollarında yetişen bu gençlere askeri eğitim veya güvenlik eğitimi için Türkiye’ye gidenleri de ekleyebiliriz. Bu gençler, Türkiye’yi ve Türkiye’deki sistemi çok iyi tanımaktadırlar. Bunun yanında Türkiye’den gidip, bölgede açılan üniversitelerde eğitim almış, bölge hayatına çok iyi nüfuz etmiş, hatta kimisi burada evlenerek yerleşmiş pek çok mezun da vardır.

Eğitim aracılığıyla iki toplumu yakından tanıyarak yetişen bu gençler, Türkler ve Türkiye hakkındaki düşüncelerin olumlulaşmasını sağlayan en önemli unsurdur. Mezunlar derneği gibi kurumlar aracılığıyla bu kurumlardan yetişenlerin ilişkilerinin sürdürülmesi, iki kültürü de tanıyan gençlerle bağların süreklilik taşıması ve dayanışma içinde birbirlerine destek olmaları çok önemlidir. Gelecekte Türkiye ve diğer Türk dilli topluluklar arasındaki ilişkilerde iki kültürü de tanıyan mezunlardan oluşan bu grup aracılık rolünü üstlenebilir. Eğer değerlendirilebilirse, diplomatik düzeyde hedeflenen ama yerine getirilemeyen işbirlikleri bu yeni kuşak tarafından sağlanabilir.

Türkiye’nin ihrac malları: Türkiye’nin olumlu bir imaja sahip olmasında önemli yere sahip olgulardan biri de Türkiye’den ithal edilen ürünlerdir. Piyasada “Türk malı” demek, “Avrupa kalitesinde ama ondan daha ucuz mal” anlamına gelmektedir. Resmi rakamlara göre, hiçbir Türk dilli cumhuriyette Türkiye ile ihracat en üst sırada değildir. Ama Türkiye’den giden ürünler her yerde bulunabilmektedir. Bu ürünler özellikle bavul ticareti ile geldiklerinden Kırgızistan’a girişte beyan edilmemektedir. Bu, resmi ihracat rakamlarını düşürmektedir. Ayrıca Türkiye’den gelen mallar tekstil ürünleri, küçük ev aletleri gibi fiyatı düşük, adeti fazla ve doğrudan halkın hayatıyla iç içe ürünlerdir. Bu nedenle Türkiye’den gelen malların görünürlüğü diğer ülkelerin ürünlerine göre çok daha fazladır. Bunun yanında Türkiye’den gelen girişimciler tarafından açılmış, Türkiye’deki tanınmış mutfak aleti, beyaz eşya veya mobilya firmalarının acenteliğini yapan pek çok dükkan da Türkiye’nin görünürliğini arttırmaktadır. Bu ürünlerin kalitesi, Türkiye’nin zengin, güçlü ve müreffeh bir ülke olarak görünmesine katkı sağlamaktadır.

Diziler, Şarkılar ve Mutfakla Kültürel Etki: Türkiye'nin görünürlüğü- nü arttıran diğer önemli olgular arasında dizi filmleri, Türkçe şarkıcıları ve Türk restoranlarını da saymak gerek. Türk dizileri Şili'den Japonya'ya dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi elbette Türk dilli ülkelere de izlenmektedir. Hatta Türkiye'nin dış ülkelere ilk dizi satışının Kazakistan'a yapıldığını ve halen dünyada en çok Türk dizisi izlenen ülkenin Kazakistan olduğunu da ifade edelim. Bölgedeki herhangi bir ülkede Türk olduğunuzu öğrendikten sonra çoğu kişinin ilk sorusu izledikleri Türk dizisi üstüne olmaktadır. On yıl önce TRT yapımı "Çalikuşu" dizisi sorulurken, bugün çeşit çeşit dizi sorulmaktadır. Okul dizileri, tarihi diziler, aşk dizileri, aksiyon, polisiye diziler, aile dramı gibi farklı türlerde diziler farklı izleyici grupları ve bazen farklı ülke halkları tarafından ilgiyle izlenmektedir. Diziler ülkesine ve hitap ettiği kesime göre değişse de, bazı dizilerin yayınlandığı saatlerde sokaklar boşalmaktadır. Bazen Özbekistan ve Azerbaycan'da olduğu gibi Türk dizilerine ekran yasağı gelse dahi, bu, izleyicilerin dizileri izlemesine engel olmamaktadır. Sokak satıcılarından Türk dizileri dublajlı olarak kolayca temin edilebilmektedir. Diziler, internet üstünden de izlenebilmektedir. Bu nedenle aslında sanıldığı aksine yasaklamalar bir sonuç vermemekte, diziler izlenmeye devam edilmektedir. Bu dizilerde sunulan güzel evler, lüks arabalar, yakışıklı erkekler ve güzel kadınlar izleyenlerde Türkiye'nin zengin, güzel ve parlak bir yaşam sürülen bir yer olduğu izlenimi yaratmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin rakipsiz olmadığını, Güney Kore dizilerinin de çok popüler olduğunu belirtmekte yarar var. Güney Kore de Orta Asya'da filmleri, dizileri, şarkıcıları ve ihraç mallarıyla özenilen bir ülke.

Türk şarkıcılarının da bölgede popüler olduğunu belirtebiliriz. Batı pop müziğine yakın şarkılar söyleyen Türkiye'deki şarkıcılar bölgede de hayran kitlesine sahipler. Radyolarda ya da kafelerde Türkçe şarkıların çalındığını duymak son yirmi yıldır artık insanı şaşırtmayan sıradan bir durum. Zaman zaman Türkiye'den şarkıcılar bölgede konserler vermeye de geliyorlar. Dizilerle birlikte Türk pop şarkıcıları da Türkiye'nin modern, gelişmiş, bir Batı ülkesi olduğu yönündeki algıyı pekiştiriyor.

Türk kültürü içinde sayılabilecek bir başka olgu da Türk mutfağı. Avrupa'da olduğu gibi, Azerbaycan ve Orta Asya'da da pek çok Türk restoranı var. Orta Asya ülkelerinde dünyanın neredeyse her köşesinden, farklı kültürlerin mutfaklarını bulmak mümkündür. Bu büyük çeşitlilik içinde Türkiye de yer alıyor.

Turizm: Türkiye bir turizm cenneti olarak kendini tanıtarak da cazibesini artırıyor. Kaç kişinin Türkiye'ye turist olarak geldiğine bakılmaksızın, bölge ülkelerinde Türkiye'nin turistik yerlerinin tanıtımı yapılıyor. Türkiye'nin doğal ve tarihi güzelliklerinin çeşitliliği olumlu bir Türkiye düşüncesinin yaratılmasına katkıda bulunuyor. Türkiye'ye gelenler genelde Türkiye'den ve Türkiye'de tanıdıkları Türklerden çok olumlu izlenimler edinerek ülkelerine dönüyorlar.

Sonuç Olarak;

Türkiye 1991'den günümüze diğer Türk dilli cumhuriyetlerle ilişkilerini sürdürürken, değişken bir dış politika izledi. "Uzaktaki kardeşle kucaklaşma" arzusuyla geçen, "romantik dönem" olarak adlandırılabilen ilk yıllara, hem Türkiye'nin hem Sovyet sonrası cumhuriyetlerin dünya siyasetinde yeni bir yer arayışları damgasını vurdu. Soğuk Savaş sonrasında birbirlerine yakınlaşarak, ama daha çok Türkiye'nin desteğiyle dünyada yer bulmaya yönelik ülkeler, iki-üç yıl içinde birbirlerinden uzaklaşmaya başladılar. Türkiye Avrupa Birliği'ne yönelirken, Azerbaycan ve Orta Asya ile ilişkilerini neredeyse sadece AB'ye "enerji koridoru" kurmakla sınırladı.

AB'nin ardından dış politikada önceliği diğer zengin çevre ülkeleri olan Rusya ve Ortadoğu aldı. Orta Asya ile tekrar Türkiye'nin yakınlaşması, ekonominin genişlemesi, var olan çeperin yetersiz kalması ve dünya konjonktürünün, özellikle de Rusya ile ilişkilerin Orta Asya ile yakınlaşmayı gerekli ve uygun hale getirmesiyle gerçekleşti.

Ne var ki ilişkilerin "düşük yoğunluklu diplomasi" düzeyinde sürdürüldüğü bu dönemde de Türkiye'nin bölgedeki varlığı azalmamıştı. Uluslararası ilişkilerde genelde devletlerarası ilişkilere bakılır. Oysaki Türkiye ve bölge ülkeleriyle kurulan bağlar, son yirmi yılda devletlerarası ilişkilerin çok ötesine geçmiştir. Türkiye'den pek çok kişi çalışmak amacıyla bölge ülkelerine gelmiş, buralarda iş kurmuş, toplumsal hayata entegre olmuştur. Bunun yanında özellikle eğitim aracılığıyla iki kültürü de yakından tanıyan yeni bir kuşak ortaya çıkmıştır. Ayrıca Türkiye'nin varlığı Türkiye'de üretilen mallar, diziler, şarkılar gibi pek çok olguyla hissedilir düzeyde artmıştır. Önümüzdeki dönemde Türkiye ve diğer ülkeler arasındaki ilişkilerde belirleyici olacak olan da işte bu insanlardır. O nedenle önümüzdeki süreci daha derinlemesine kavrayabilmek için odağımızı insanlara kaydırmakta yarar vardır.

Şimdiye kadar Orta Asya ve Azerbaycan üstüne Türkiye’de pek çok çalışma yapılmış olmasına karşın, bilgilerin toplanacağı, birikim oluşturulacak kurumsallaşması sağlamada eksik kalınmıştır. Bugün artık bunu, yeni yetişen kuşakla birlikte ve insan odaklı olarak yapmak yerinde olacaktır. Bunu uygulamak derin bir kavrayış gerektirdiğinden aslında güç bir görevdir. Ancak bu yirmi yıllık süreçte ortaya çıkan kuşak, bunun için bulunmaz bir kaynak yaratmaktadır. Bu kuşak, var olan sorunları saptamayı ve çözüm üretmeyi kendi varoluşunun da bir parçası olarak görme avantajına sahiptir. Böylelikle dinamik yapılar içinde önümüzdeki dönemde sorun ve çözümleri daha derinden kavrayan arayışlara girişilebilir.

Bu ilişkiler artık kesinlikle karşılıklılık ilkesine dayalı olarak yürütülmelidir. Bağımsızlığın ilk yıllarında dahi tepki çeken Türkiye’nin “ağabeylik rolü”, yirmi iki yıllık bağımsızlıktan sonra artık bölge ülkeleri için tamamen karşılıksız kalmaya mahkum bir tavır haline gelmiştir. Tüm cumhuriyetleri dilleri, kültürleri, tarihleri, insan kaynakları ve ekonomik değerleriyle eşit ve ortak olarak görmek şarttır. Kişisel düzeydeki ilişkilerde dahi bunu dikkate alarak, bundan sonraki adımların kimliklere karşılıklı saygıyla atılması bugün çok daha geçerlilik taşımaktadır.

YURTDIŞINDAKİ TÜRKLERİN DİASPORALAŞMA SÜRECİ VE DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ

Fatma PEHLİVAN

Flaman Parlamentosu Senatörü, Belçika

Gittikçe globalleşen dünya ekonomik, politik ve kültürel alanlarda bir değişim süreci içerisinde. Özellikle de ekonomi ve finans alanlarında bu değişimin etkisini net olarak görebiliyoruz.

Dünya çapındaki göç olayları, değişik kültürlere mensup insanların günlük yaşamlarını da önemli ölçüde etkiliyor. Tek kültürlü, kapalı toplumlar hızlı bir değişimle daha açık ve çok kültürlü bir demokratikleşmeye gidiyor. Bu değişim sürecinin hem alt düzeyde hem de üst düzeyde pürüzsüz seyredeceğini düşünmek tabii ki saflık olur.

Yeni değişimlerin bilinen ve yerleşik değerlerin arasında yer alma ve kabul görme süreci sancılı ve çatışmalı geçebilir. Uyumlu bir dünya topluluğu olabilir düşüncesi, ütöpik bir arzu olarak görülebilir ama bu düşünce genel olarak insanlığa, yaşanabilir bir perspektif sunabilme açısından çok değerli ve gerekli bir düşüncedir.

Uyumlu bir dünya topluluğu olabilir, uzun vadeli bir vizyonu gerektirir. **“Dünya Türk Forumu”** bu ütöpik düşünceye... tekrar ediyorum, *barışın hakim olduğu, demokratik ve istikrarlı bir dünya olabilir için gerekli ve hayatı önemi olan bir düşünceye...* anlamlı bir katkıda bulunmak amacıyla **“Türkiye Stratejik Vizyonu 2023”** projesi ile angaje olmaktadır.

Türkiye, daha kapsamlı bir deyişle “Türk Dünyası” uyumlu bir dünya topluluğu olabilir sürecinde, değişik kültürleri uzlaştıracı ve ekonomik motor konumunda, Avrupa ve Asya arasındaki bir köprüünün kilidi pozisyonundadır.

2. “Dünya Türk Forumu” “Stratejik Vizyon” metninde, Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’ün “Yurtta barış, cihanda barış” söylemini esas almıştır. Günümüzde bu söylem sadece Türkiye için değil, Türkiye dışında yaşayan tüm Türk toplumu için de önem taşımaktadır.

- **Türkler, dünya Türk topluluğunun bir üyesi olarak, dünyada daha çok barış, daha çok demokrasi ve kalıcı bir istikrar için soylu bir mücadeleye nasıl ve ne kadar katkıda bulunabilirler?**
- **Türkiye’nin elçisi nasıl olabilirler?**
- **Bu soylu mücadele “Türk dünyasının” politik, ekonomik ve kültürel alanlardaki işbirliğini nasıl destekleyebilirler?**

Bu sorulara olası yanıtlar verebilmem için önce Türk işçilerinin 1960’lı yılların başında başlayan göç tarihine değinmek istiyorum.

Batı Almanya’nın Türk işçilerini çalıştırmak amacıyla, 1961 yılı itibariyle Türkiye ile yapmış olduğu anlaşma, günümüze kadar kesintisiz süregelen bir göç akımının başlangıcı olmuştur. Önce misafir işçi göçü, ardından eşlerin ve çocukların göçü, şimdilerde de evlilik yoluyla gerçekleşen göç...

Şu anda Batı Avrupa ülkeleri Almanya, Fransa, Hollanda ve Belçika’da doğmuş ve yetişmiş olan üçüncü, hatta dördüncü kuşak Türk toplumu oluşmuştur. Belçika ve diğer Avrupa ülkelerinde yaşayan Türk toplumu kendi kültürlerini kaybetmeden içinde yaşadıkları topluma iyi bir şekilde uyum sağlamıştır diyebiliriz.

Benim yaşadığım Belçika’nın Flaman bölgesinde, göçmenlerin kendi kültürlerini yaşama ve koruma hakları, yönetimin uyum politikası çerçevesinde, yasal olarak güvence altına alınmıştır. İki kültür ile yetişen kuşaklar kendi sosyal, kültürel ve geleneksel değerlerini koruyarak Belçika sosyal ve kültürel yaşamı içinde yerlerini almışlardır. Flaman uyum politikasının çıkış noktası asimilasyona dayalı değil, etnik azınlıkların kültürel kimliklerine saygıdır. Tabii ki bu toplumsal sorunların olmadığı anlamına gelmez. Açık ve çok kültürlü bir toplumun oluşması ve uyum içinde yaşayabilmesi zaman gerektiren bir süreçtir. Her ne kadar bazı politik çevreler Batı Avrupa’daki çok kültürlü yaşamı başarısız olarak nitelendirse de ben bu düşünceye katılmıyorum. Sadece biraz yavaş ilerlemektedir.

Biz bütünüyle bir değişim sürecinin içinde bulunuyoruz, düşe kalka da olsa demokratik özgürlüklerin sınırsız var olacağı yeni bir dünya yaşamı oluşturma yolunda ilerliyoruz.

Ben milyonlarca insanın içinde bulunduğu Türk diasporasının, bu yeni yaşamı oluşturma süreci içinde, önemli bir rol alabileceğine, hatta alması gerekliliğine inanıyorum. Burada bu önemli rolün nasıl ve hangi şartlarda üstlenilebileceği ve içeriğinin nasıl doldurulabileceği soruları sorulabilir.

Ben kendimce, tecrübelerimden ve içinde yaşadığım ortamdan, yani Belçika'nın Flaman bölgesinden hareketle önemli bulduğum bazı konulara değineceğim.

Aktif yurttaşlık kavramı nedir?

Entelektüel orta sınıf, sosyal ve kültürel sivil toplum kurumları, ekonomik girişimciler, sanatçılar Türk diasporasının demokratik özgürlükleri içinde barındıran yeni bir dünya yaşamı oluşumunda, sosyal ve kültürel gelişimine nasıl katkıda bulunabilirler?

Politik angajman neden gereklidir?

Ve sonuç olarak, Avrupa çapında, çeşitli meslek ve toplumsal çevrelerdeki Türk aydınlarının oluşturması gerekliliğine inandığım “ağı (network’ü)” vurgulamak istiyorum.

Aktif yurttaşlık bilinci beraberinde toplum bilincini, kendine güveni, olgunluğu, kendine ve topluma saygıyı ve iletişim becerilerini de getirir.

O halde bütün bunlar Türk diasporası için ne anlama geliyor?

İşin özü, Türk toplumunun içinde yaşadıkları Avrupa ülkeleri toplumlarından kendini izole etmemesi ve gettolaşmamasıdır. Türk toplumu, açık ve çok kültürlü Batı Avrupa toplumsal yaşamı içinde, kapalı ve içe dönük yaşamamalı ya da kalmamalıdır. Türk diasporası kendi çocuklarının doğup büyüdüğü, eğitim aldığı, daha sonra iş hayatına atıldığı saygıdeğer bir gelecek inşa etmelidir.

Etnik bazda maalesef halen var olan ırkçılık ve ayrımcılık, bireylerin kendilerini kötü hissetmelerine ve toplumdan dışlanmalarına neden olabilir. İrkçılık ve ayrımcılık her ne kadar kabul edilemez bir durum olsa da insanlar üzerindeki olumsuz etkisi anlaşılabilir bir durumdur. Ama buna müsaade etmemeli ve boyun eğmemeliyiz.

Eğer Türk diasporası “Türkiye stratejik vizyonu 2023” çerçevesi içinde aktif bir rol üstlenmek istiyorsa - ki üstlenmelidir – toplumun değişik alanlarına entegre olup aktif yer almalıdır. Bu tartışmasız olarak bizim görevimizdir.

Entelektüel orta sınıfın oluşturulması, güçlü bir sosyal ve kültürel sivil toplum yaşamı, gelişen ekonomik girişimcilik toplumumuzun diasporada gelişmesi ve güçlenmesi için çok gerekli olan unsurlardır. Gelişim sürecinin hedefi karşılıklı eşitlik temeline dayalı bir yurttaşlık olgusu oluşturmaktır. Her ne kadar Türk toplumu yaşadıkları ülkelerin sosyal ve kültürel yaşamlarına uyum sağlamışlarsa da maalesef 50 yıllık göçmenlik süreci içinde henüz bu hedefe ulaşamamıştır.

Türk toplumunun yaşadıkları çeşitli ülkelerde, yurttaş olarak hak ve görevlerine sahip olabilmeleri için bıkmadan, usanmadan mücadele etmeleri gerekmektedir. Aynı zamanda, kendi ülkesi ile bağlarını koparmadan dünya barışına, demokrasiye ve istikrara katkıda bulunmalıdırlar. Bu sadece dünya liderlerinin sorumluluğu değildir. Yaşadığımız ülkelerde, semtlerde, hatta sokaklarda, karşılıklı saygı anlayışı içinde, toplumsal yaşama katılmak hepimizin görevi olmalıdır. Kültürler arası diyalog uyumlu bir toplumsal yaşamın vazgeçilmez unsurudur. Avrupa’daki Türk toplumu içinden yetişmiş aydınlar ve akademisyenler bu diyalogun oluşumunda örnek teşkil edebilirler. Doktorlar, siyasetçiler, sanatçılar, memurlar, iş adamları gibi toplumun önde gelen bireyleri hem Türk toplumu içinde hem de Avrupa toplumu içinde gerekli mantalite değişikliğine önderlik edebilirler.

Türk toplumunun yaşadığı ülkelerde, yaşamın her alanına katılımlarının sağlanması için siyasi arenada söz sahibi olması kaçınılmazdır. Ne yazık ki günümüzde bu sayı yeterli değildir. Bana göre yaşadığın ülkenin idari yönetimine doğrudan katılmak ve siyasi bir güce sahip olmak, o ülkenin hem dış politik hem de iç politik siyasi kararlarının alınmasında etkili olmak demektir.

Ekonomik girişimcilik, insanların yaratıcı dinamiği ve yaşam gücünün işaretidir. Ekonomik girişimcilik beraberinde refahı getirir. Ekonomik girişimciliğin getirdiği refah sadece bireye değil, onun temsil ettiği topluma da saygınlık kazandırır. Anavatanı, yani Türkiye ile ticari ilişkiler gelişebilir. Türk ekonomik girişimciliği ve siyasi alandaki gücü, Türkiye’nin Avrupa çapında ticari partner olarak lanse edilmesine pozitif katkıda bulunur. Türk girişimcileri işverenler çevresinde saygın bir yer edinirler. Ve bütün bu unsurlar Türk di-

asporasına pozitif yansır ve diasporanın Avrupa ülkelerinde saygınlığını artırır. Bizleri Türkiye'nin birer elçisi yapar.

Dünya Türk diasporası için önemli bulduğum birkaç konuya kısaca değindim. Sonuçta vurgulamak istediğim şu:

Kendimizi içine kapatıp, pasif, izole olmuş bir toplum olmaktan ziyade, içimizdeki var olan gücü, yeteneği ortaya çıkarıp, atalarımızın daha iyi refah için göçle geldikleri bu ülkelerde meşru yer ve söz sahibi olmamız gereklidir. Ancak o zaman, etkili bir yurttaş olarak, hem içinde yaşadığımız ülkeye hem de dedelerimizin 50 yıl önce kara sabanı bırakıp geldikleri ülke Türkiye'ye yararlı olabiliriz.

DİASPORA GELECEĞİ AÇISINDAN BÜTÜNLEŞME STRATEJİSİ

Dr. Dzamila STEHLİKOVA

Azınlıklar ve İnsan Hakları Eski Bakanı, Çek Cumhuriyeti

Çeviren: Dr. Almagül İSİNA

Vatanınızı terk ederek hayatınızın büyük bir kısmını veya tamamını geçireceğiniz yabancı bir memleketeye yerleştiğinizde yeni ortama ayak uydurma sorunu ortaya çıkar. Burada siz bir taraftan kendi milli değerlerinizi muhafaza ederken, bir diğer taraftan da yeni ülkedeki toplumun çıkarına katkı yapmanız gerekecek.

Gurbette mutlu bir hayat sürmek ve kişisel potansiyelinizden tam kapasite yararlanmak kolay bir iş değildir. Pek çok göçmen yeni bir ülkeye geldikleri zaman kimlik ve kültür şoku yaşamaktadır. Azınlıkların büyük kısmı ön yargı, daha ziyade iş alımında olmak üzere, nefret ve açık/ gizli ayrımcılıkla karşılaşmaktadır. Bu gibi durumlarda nasıl bir taktik ve strateji uygulanmalıdır?

1. Pasif Diaspora Stratejisi

Aslında buna –açıkça söylemek gerekiyorsa- strateji demek zordur. Biz entegre olmadan ayakta kalmak amacıyla suyun aktığı yöne doğru yüzüyoruz. Sadece aile ve akrabalarımız üzerinde yoğunlaşırız, sadece onlarla iletişimde bulunuruz, bu zincir içinde yaşarız, çalışırız. Bunu yaparken, bir yandan toplumdan tamamen kopuk/izole bir hayat tarzı benimseriz. Komşularla temas yok denecek seviyede, herkes kendi sorunuyla ilgilenir, insanları BİZ ve ÖTEKİ olarak ayırırız. Toplum hayatından uzaklaşıyoruz, yerel siyasetle ilgilenmiyoruz, geldiğimiz ülkenin resmi dilini öğrenme çabasına girmiyoruz, sadece

tarihi vatanımızın TV kanallarını izleriz. Kimi zaman yaşadığımız ve çocuklarımızın büyüdüğü ülkenin yasalarından haberimiz olmaz; avukat yerine akrabalarla danışırız; yabancılara karşı güven beslemeyiz. En önemlisi: vatandaşlığımız yok, biz seçme ve seçilme hakkından mahrumuz. Bunu söylemek zor, ama biz burada tamamen farklı bir kategoriye mensup insanlarız. Böylece, yeni toplumda güvensizlik ve savunmasızlık ortaya çıkıyor. Eski kimliğimiz yerine yabancı bir toplumda yeni kimlik edinmekten ve onu genişletmekten vazgeçeriz.

Burada benim söylediklerime “burada bizim suçumuz yok, bu tamamen devletin uyguladığı politikadan kaynaklanıyor”, “devlet insanları BİZ ve ÖTEKİ şeklinde ayırıyor” diyerek itiraz edebilirsiniz. Evet, işin aslında bazı devletlerde vatandaşlığın temel alındığı ulus kavramı, geçici göçmenlik, izolasyona yönelik politika, toplum hayatının bazı alanlarına getirilen sınırlamadan oluşan farkları görünür kılan entegrasyon modeli uygulanmakta. Bunlar İsviçre, Almanya, Fransa ve Avusturya gibi devletlerde geçerlidir.

Ancak unutmamalıyız ki bu devletlerin hepsi demokratik ülkelerdir. Er veya geç sessiz toplumun sesi yükselmeye başlar ve kendi çıkarlarını savunur hale gelir. Burada doğal olarak şu soru ortaya çıkar: biz neden oralardaki sayıları yüzleri, binleri hatta milyonları bulan kandaşlarımızın sesi olmuyoruz? Bunun mümkün olabileceğini Avrupa'nın farklı ülkelerindeki Türk asıllı politikacılar ispatlamışlardır. Konunun üzerinde ileride duracağız.

2. Asimilasyon Modeli

İçerik açısından birinci ve ikinci strateji bir birinin tamamen zıddıdır. İkinci strateji yeni ülkenin kültür değerleriyle, yaşam tarzıyla bütünleşmeyi, ona göre asimile olmayı gerektirir. Bu, daha ziyade ana dilin, kültürel özgünlüğün, millî değerlerin kaybı anlamına gelmektedir. Asimilasyon süreci bazen daha derin boyutlara kadar ulaşır, kimi insanlar etnik kökenini bile unutacak hale gelir; çocukları çoğunlukla karışır gider; babalarının tarihi vatanını unuttur, atayurt ziyaretini aklından çıkarır. Başta Fransa olmak üzere bazı devletlerde asimilasyon modeli bizzat devlet tarafından desteklenmektedir. Bir tek ulusun, yurttaşlığın oluşturulması, devletin öncelikleri arasında yer almaktadır. Fransa vatandaşı olan herkes Fransızdır ve genel ilke: “Tek ulus – tek devletten” ibarettir. Çoğu zaman bu, dilsel ve kültürel özgünlüğün kaybına ve çoğunlukla bütünleşmeye yol açmaktadır. Bunun “ödülü” ise: çoğunluğun sizi kabul etmesidir. Çok şükür ki, Türk halkları bu bağlamda birçok etnik gruplarla kıyaslandığında iyi anlamda bir istisnadır.

Asimilasyon geleneği XIX.y.y ve XX.y.y. Avrupa ve ABD’de hakimiyet kuran homojen kültürlü usul devleti konseptine dayanmaktadır. “Tek ulus, tek devlet” kimliğine etnik ve kültürel asimilasyon araçları sayesinde ulaşılr. Amerika Birleşmiş Devletleri deneyimi görüldüğü üzere tek homojen kültür (eritme potası) bir ütopyden ibarettir.

3. Çokkültürlülük Modeli

Çokkültürlülük modeli toplumsal yaşamın bütün alanlarında yabancıların hak sahibi olmasını, toplumun kültürel özgünlüklerinin anlayışla karşılanmasını, etnik grupların aktif olarak desteklenmesini, kültürlerin yan yana yaşamasını içermektedir. Tek kelimeyle Farklılıklar Zenginliktir. Çokkültürlülük politikasının asıl amacı, yabancıların toplumla bütünleşmesinde kurumsal engelleri yıkmaktır. 1980’li yıllarda Yeşiller tarafından desteklenen Almanya’daki çokkültürlülük, bir yaklaşım olarak sosyal- demokratlarca ortaya atılan “tek evrensel başat kültür“ düşüncesine karşı kullanılmıştır.

Etnik azınlıkla ilgili çokkültürlülük modeli *İsviçre, Hollanda, Kanada ve Avustralya’nın* desteklediği “karışmazlık ilkesine” çok yakındır.

Siyasi liberalizm teorisi çokkültürlülüğün esas ideolojik temelini oluşturuyor. Gerçekten çağdaş küresel toplumda farklı pek çok yaşam tarzı, pek çok altkültür birlikte yaşamaktadır. Amerika toplumunun temel değerleriyle karşı karşıya gelerek ayrışan hippie hareketi bunun en parlak örneğidir.

Sadece etnik değil, nüfusun her grubu bir taraftan kendine has yaşam tarzı ve değerlerini yaşatma hakkına sahiptirler. Ancak bunu gerçekleştirirken bir diğer taraftan da nüfusun geride kalan kısmı üzerinde baskı yapamaz ve yasaları ihlal edemez. Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 27. Maddesine göre “etnik, dinsel ve dilsel azınlıklar topluluk olarak kendi kültürünü yaşatma, dinini icra etme ve dilini kullanma hakkına sahiptir” (1960).

Göçmenler bir taraftan kendi yaratıcılık potansiyellerini kullanabilmesi için yeni toplumla bütünleşmeye, kendisini ve ailesini refaha kavuşturmaya çalışırken, bir diğer taraftan da milli kimliğini korumada bir araç olarak etnik kökenini ve kültürünü yaşatmak için de güç sarf ederler. Çokkültürlülük devletin benimsediği sistemin genel değerleri ve özgünlük hakkı (özgünlüğe sahip olma hakkı) arasındaki uzlaşmadır.

1988 yılında kabul edilen Kanada yasalarında, çokkültürlülüğün azınlık çıkarlarına yönelik bir lobi çalışması olmadığı belirtilmiştir. Ancak onu etkisiz-

leştirmek amacıyla etnik farkı tarafsızlaştırmak veya depolitize etmek toplumda patlama etkisi yaratabilir. Bizi bir araya getiren devlet ve yasalaradır. Yasa karşısında bireyler eşittir, önemli olan da budur. Bir kişinin özgürlüğü başkasının özgürlüğünün başladığı yerde biter. Her halükarda liberalizm ruhunda etnik kökenine bakmaksızın bireylerin hakları ilk sırada yer almaktadır.

2010 yılında Almanya Başbakanı, Hristiyan-Demokrat Partisi lideri Angela Merkel Çokkültürlülük modelinin “başarısız olduğu, öldüğü” şeklinde açıklamada bulunmuştur. Avrupa Birliğinin siyasi entegrasyonunun yılmaz savunucusu olan Merkel: “Biz Hristiyan değerlerine bağlılık hissediyoruz. Bu değerleri kabul etmeyenlerin burada yeri yok” şeklinde beyanlar yapmıştır. Kültürel, dini ve etnik azınlıkların bu şekilde marjinalleştirilmesi kitlesel göç ve küreselleşme çağında savunmak mümkün değildir. Çünkü azınlıkların Hristiyan toplumuna asimile olma durumu endişe taşımaktadır. Avrupa hiçbir zaman yekpare monokültür bir devlet olmamış ve olmayacaktır. Herkes için ortak bir “Avrupa” değeri ve hayat tarzı sorunsalına cevap verilmiş değil ve cevap da bulamayacaktır. Etnik azınlıklar, etnik ve dinsel çatışmalar bütün çağdaş Avrupa devletlerinin bir parçasıdır.

Avrupa Birliği sosyal, kültürel, dinsel ve dilsel farklılıkları yok ederek yekpare “Avrupa” kütesine dönüştüren bir makine değil, aksine farklı devletler ve halkların barışçıl ortamda birlikte yaşama aracıdır. Avrupa Birliğinin ortak kurumları ve yasaları kültürel, dinsel veya tarihi özelliklere bakmaksızın, devletlerin ve halkların eşit diyalogla uyum içinde yaşamasına hizmet etmektedir. Bu yüzden çokkültürlülük ilkeleri Avrupa açısından büyük önem arz etmekte.

4. Siyasal Aktivite Stratejisi

Kanaatime göre, diasporada -aslında sadece diasporada değil - hayatın her alanında: işte, sanatta, sporda, sosyal hayatta, toplumda aktif olma en başarılı stratejilerden biridir. Ancak aslında biz sadece eleştirmek ve şikayette bulunmanın dışında somut bir şeyler yapmak istiyorsak, sorunları çözmek ve toplumu değiştirmek için pasif değil, aktif olmak zorundayız. Bu amaçla politikaya atılmamız gerekir. Türk diasporasının Almanya’da siyasi, ekonomik ve kültür elitine dahil olması, bunun en bariz örneğidir. Almanya’daki Türkler Türkiye’nin Avrupa’daki ağırlığında ek bir faktör görevi üstlenmekte. Ve gelecekte Almanya’nın gelişiminde önemli bir kaynak olmayı vaat etmektedir. Güçlü diaspora bir devletin dış politikasına etki yapabilecek güçtedir.

Diaspora temsilcileri başarılı ve önde gelen siyasi partiler üzerinden siyasete atılmalıdırlar. Bu tür partiler azınlıkları korumaya ve desteklemeye çok önem vermekle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda azınlıkların devletin siyasi süreçleriyle yönetiminde yer almaları için somut olanak da sunar. Örneğin, benim Azınlıklar ve İnsan Haklarından Sorumlu Bakan görevini üstlenmem, Çek Cumhuriyetindeki Yeşiller partisinin bana tanıdığı imkan sayesinde mümkün olmuştur.

Gerçek demokrasinin hakim olduğu ülkelerde azınlık temsilcilerinin diğerleriyle kıyasla politikada daha da başarılı oldukları görülmüştür. Onlar Parlamente'ye ve hükümete seçilme, toplum yönetimine kendi bakış açısını getirme, temsil ettiği toplumun ihtiyaçlarına vurgu yapma ve sorunlarını çözme hakkına sahiptir. Aslında iktidardaki çoğunluk da azınlıkların temsilcileriyle siyasi diyalog ve işbirliği kurma ihtiyacı hissetmektedir. Çünkü azınlıklar, çoğunlukların en ciddi rakipleridir.

Siyasi müzakereler, her düzeydeki parlamentolar, hükümetler ve yönetimler ise değişik çıkarları olan farklı ırklardan oluşan nüfus grupları arasındaki tartışma ve çatışmaların çözüm bulduğu platform olmalıdır. Yasalar ve kuralların adil ve eşit olması, ancak bütün tarafların müzakeresiyle mümkündür. Elbette ki diaspora temsilcileri politikada sadece kendi mensubu oldukları azınlıkların değil, aynı zamanda bütün toplumun da çıkarına çalışmalıdır.

Alman Parlamentosunda aktif ve başarılı siyaset yapan diaspora temsilcilerine Türk kökenli Cem Özdemir'i örnek olarak gösterebiliriz. 1965 Almanya Bad Urach doğumlu Cem Özdemir 1994 yılında Alman Parlamentosuna seçilen ilk Türk ünvanına sahip. 2008 yılında ise iktidardaki Yeşiller partisinin eşbaşkanı seçilmiştir. Der Tagesspiegel gazetesine göre, Cem Özdemir örneği Almanya'daki göçmenlerin en yüksek makamlara seçilme şansının yüksek olduğunu kanıtlamaktadır.

2004 yılında Cem Özdemir Avrupa Parlamentosuna seçildikten sonra Yeşiller partisinin yabancı asıllı basın sözcüsü görevini ve pek çok komite üyeliğini üstlenmiştir. Özdemir, Avrupa Birliği ve Türkiye arasındaki işbirliği, Kıbrıs'la ilgili tartışma, entegrasyon politikası ve İslamın Almanya ve Avrupa'daki etkisi konusunda çok deneyimli bir politikacıdır. Avrupa Parlamentosundaki Türk kökenli politikacı başta KKTC olmak üzere, pek çok dış politika konusunda AB'ye objektif bakış açısı getirebilir. AB Parlamentosundaki çoğu siyasi parti bugünlerde Türkiye'nin AB'ye üyeliğine sıcak bakmak-

tadır. Cem Özdemir gibi bir politikacının desteği, söz konusu politikaya ağırlık ve güvenilirlik kazandırmıştır.

Türk Dünyası diaspora temsilcilerimizin ikinci vatanları olan Avrupa ülkelerindeki siyasi süreçte yer alma ve Avrupa politikasının bütün kademelerine dahil olma çabalarını sadece alkışlamakla yetinmeyip, amaçlı bir biçimde desteklemeliyiz ve genişçe bilgilendirme yapmalıyız. Bu, bir yandan hem içeride hem de dışarıda kandaşlarımızı cesaretlendirir ve özgüven kazandırır. Ve bu, bir diğer yandan Avrupalılara sayıları milyonları bulan Türk soylu halkların Avrupa'da yaşadıklarını ve politikada hak ettikleri yerde bulunmaları gerektiğini hatırlatıyor.

AVRUPA'DAKİ TÜRK TOPLUMUNUN YAPISI VE DEVLET POLİTİKALARINA ETKİSİ

Hasan KANBER

Basel Eski Milletvekili, İsviçre

Değerli Milletvekilleri,
Değerli Basın Mensupları,
Değerli Bay ve Bayanlar,

Konuşmama başlamadan önce bu güzel ortamı ve fırsatı bize sunan TASAM ve onun değerli çalışanlarına, bilhassa Başkan Süleyman Şensoy'a ve ayrıca bu toplantıların yapıldığı mekan yetkililerine ve çalışanlarına ayrı ayrı şükranlarımı sunarım.

Müsaade ederseniz konuşmama su anda bilhassa geçmiş yıllardan beri içimde uhde kalan bir konuya değinmek istiyorum;

Su ana kadar Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve hükümetlerinin ne yazık ki yurtdışında bulunan vatandaş ve sivil toplum kuruluşları ile, su an konusunu işlediğimiz 50 yılı bulan ikamet ve gelişmelerinden karşılıklı olarak yeterince birbirilerinden haberdar olmadıklarını ve örgütlü çalışmaların ne yazık ki çok gelişmemiş olduğunu biliyoruz. Örneğin bizleri, yani Avrupa'da siyaset yürüten insanlarımızı daha keşif edip, ayrı ayrı ülkelerde yasayan, buldukları ülkelerin siyaset kademelerinde görev yapmaları dolayısıyla tecrübelerinden yeterince istifade edilmediğini belirtmek istiyorum. Belki ileriki zamanda duyarlı olup, ana vatanımızın menfaatlerini gözetmek ve savunmak açısından daha koordineli çalışma imkanları oluşur – Forum'un kazanımlarını bu açıdan çok önemsiyor ve gereğinin her kurum ve birey tarafından yerine getirilmesini önemle arz ediyorum.

Değerli Katılımcılar,

Avrupa’da Siyasetçi olmak bana göre 60’lı yıllardan başlayarak ülkemizden daha iyi şartlarda yaşamak amacıyla yurt dışına, özellikle batı Avrupa ülkelerine yerleşen vatandaşlarımızın mirasıdır. Örneğin, ben de bu kuşağın yetiştirdiği genç temsilcilerindenim. Burada kanımca üzerinde geçmiş ve geleceğe dayalı şu öğeleri siyasetçi barındırmalıdır;

Birincisi ve en önemlisi iyi ve sağlam temel aile eğitimi görmüş, ana vatanından uzak kalmış olsa da Türkiye’imizin genel tarihini ve tabii ki siyasi tarihini iyi öğrenmiş ve bilmesi gerektiğini düşünüyorum. Elbette yıllardan beri yaşadığı Avrupa ülkelerinin de tarihlerini bilmesi şart ve vazgeçilmezdir.

Avrupa’da “entegrasyon”, yani “uyum” politikaları yaygın hale gelirken, Avrupa’daki milyonlarca vatandaşımızı ve neyi savunacağımızı iyi tahlil etmekte, az önce saydığım vasıfların olmazsa olmaz şartlarıdır diye düşünmekteyim.

Eğitimden aileye, sosyal, kültürel ve bizlere münhasır isteklerimizi dile getirmek ve dillendirmek adına, Avrupa’daki Türk siyasetçinin üzerinde hayli bir yük oturmaktadır.

Yıllardan beri birikmiş, hiç talep edilmemiş ve gecikmiş siyasi taleplerin savunulması su an itibarıyla, Avrupa yüzeyinde yıllardır Almanya basta olmak üzere ve son bir kaç yıldır da çeşitli ülkelerde seçilmiş, mahalli, bölgesel, ve federal platformlarda Türk kökenli siyasetçi arkadaşlarımız mevcut.

Yalnız gelişmiş ve organize bir siyasetçi potansiyeli ve seçilmişliği bulunmamaktadır.

Bu özlenen örgütlü yapı ancak yer yer Almanya’da görülmektedir.

Bugün gerçekleştirdiğimiz gibi, toplanma ve karşılıklı bilgi, fikir alış-verişinin ileriye dönük Anavatanımıza, siyasetine, devlet politikasına daha yakın olmamız hiç kuşku yok ki içimizde verimli, örgütlü ve en önemlisi Dünya Siyaseti’nde Türkiye’yi güçlendirecektir.

Bulduğumuz ülkelerin siyaseti ve bilhassa devlet politikaları elbette tarafımızdan dikkatle izlenmelidir. Burada elbette katkı vermekle birlikte bizlerin bakış açıları eleştirel de olmalıdır. Bu açıdan bulduğumuz ülkelerin politikaları ve en önemlisi dış dünyaya bakış açıları, değerlendirmeleri Türkiye’ye yönelik stratejileri bilinmeli, analiz edilmeli ve sürekli güncellenmelidir. Bu tespitleri aynı zamanda uluslararası kuruluşların devlet toplantıları, zirveleri,

forumları (AB, BM vs.) bazında da tarafımızdan eleştirel ve objektif değerlendirmeliyiz. Günümüzde uluslararası platformlarda yaygın hale gelen çeşitli düşünce kuruluşlarının Türk Diasporasının temsilcileri bu tür toplantılara katılımlarıyla ve duyarlı hale getirilmesi gerekmektedir.

Örneğin, malum konularda bizlerin katkılarıyla Avrupa Birliği, uluslararası sorunlarımızı, özelliklerimizi bulunduğumuz ülkelerde daha etkin bir şekilde her düzeyde geniş kitlelere ve en önemlisi siyasi parti ve nihayetinde siyasi devlet kuruluşlarına bu köprü vasıflarımızı kullanmamız gerekir diye düşünüyorum.

Bu bağlamda aktif siyaset içerisinde olan arkadaşlarımızın aynı zamanda sürekli olarak buldukları ülkelerde vatandaşlarımızı, sivil toplum örgütlerini sürekli bir biçimde bilgileriyle güncelleyerek, siyasi gündeme, dolayısıyla da siyasete yakın hale getirmeleri gerekmektedir. Onlarca yıllardır deyim yerinde ise istemeden apolitik bir yaşam süren vatandaşlarımız bizlerin inisiyatifleriyle inanıyorum ki daha geniş bir bakış açısı kazanarak, aralarında siyaset kurumuna ilgi duyan katılımları sağlayacaktır. Türk Dış Politikalarının hem Türkiye'nin yetkili Bakanlıklarının (Örn. Dışişleri) hem de Dış Temsilciliklerinin, diplomatik, siyasal ve tüm kendisini kapsayan meseleleriyle ilgili daha aktif ve şeffaf bir bilgilendirme yoluna gitmesi, küreselleşen ve güç birliklerinin ön plana çıktığı bu zaman için çok önemlidir diye düşünüyorum.

Deyim yerinde ise dış temsilciliklerimizin devlet düzeyinde birer diplomatik kuruluş olmanın yanı sıra, kendi vatandaşları ve onların sivil toplumları için eğitimci ve stratejist birer kurum haline gelmeleri kanımca doğru adımlardan biri olacaktır, çünkü Diaspora'sını devamlı halde güncelleyen bir diplomatik kuruluş elbette kendisini her iki tarafa karşı daha iyi sunabilecektir.

Bilhassa eğitim konusunda gençlerimize yönelik çalışmalarına ağırlık vererek, örneğin Türkiye ve çevresi ile ilgili kendilerinin anlayabilecekleri konuları isleyerek bu önemli kitleyi daha bilinçli, aktif hale getirme imkanını kullanması gerekmektedir. Ülkelere eğitim gezileri düzenleyerek de bu duyarlılığı arttırabilme şansı göz önünde bulundurulmalıdır.

En azından gençlerimize bu konuda umut bağlayıp, gelecek kuşaklara gerek bulunduğumuz ülkelerde, gerekse de Anavatan'ımızda faaliyetlerimizi geleceğimizi oluşturacak yeni kuşaklara daha iyi bir dünya bırakma düşüncesiyle siz değerli katılımcılara toplantımızın vesile olmasını temenni eder, saygı ve hürmetlerimi sunarım.

RUSYA'DAKİ ÖZBEK NÜFUSUNUN DİASPORALAŞMA SÜREÇLERİ

Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

1. Rusya'daki göç süreçlerinin iç yüzü

Post -Sovyet bölgesinde son zamanlarda işçi ve beyin göçünün fazla görüldüğü araştırmacılar tarafından defalarca vurgulanmıştır. Bu süreç genelde bir imparatorluğun dağılmasıyla beraber yaşanan olaylar gibi gözükse de, Post- Sovyet jeopolitik ve jeoekonomik alanında mevcut toplumlar, topluluklar ve rejimlerin yaşamı ve varoluşunu en derinden etkiliyor olan insan faktörüne dönüşmektedir.

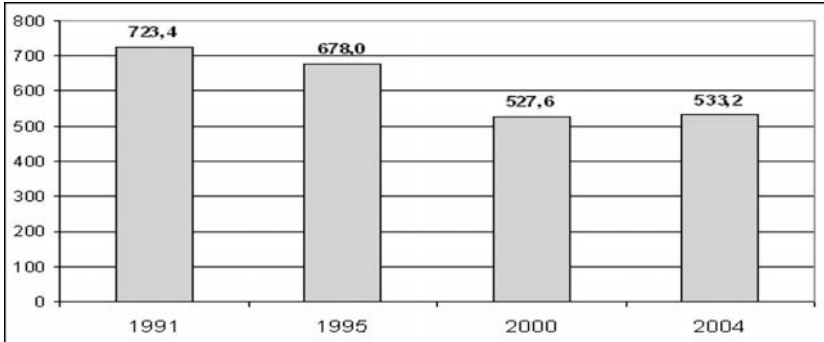
Rusya Federal Göç Servisi 2012 yılın sonunda ülkedeki yabancı uyruklu göçmenler sayısına ait verileri açıkladı. Rus resmi kuruluşunun hesaplarına göre, 2012 yılın Aralık ayı sonunda Rusya'daki en büyük göçmen sayısını yaklaşık 2,3 milyon kişilik nüfusla Özbekistan vatandaşları teşkil etmekteydi. İkinci sırada Ukrayna vatandaşları (1,4 milyon), daha sonraki sıralarda Tacikistan (1,1 milyon), Azerbaycan (620. 000), Kırgızistan (540 bin) ve Moldova (529.000) vekilleri gelmekteydi. Görülmekte ki, 2012 yılın sonunda Rusya'da bulunan toplam 10,3 milyon yabancı göçmen işçinin yaklaşık dörtte biri Özbekler ve başka Özbekistanlılardan oluşmaktadır. Bu rakam çalışma çağındaki 16, 3 milyon kişilik Özbekistan ahalisinin önemli kısmını da (14 %) teşkil etmektedir (Özbekistan Cumhuriyetinin genel nüfusu 2013 yıl Şubat ayında 30 milyon kişiyi bulmuştur).

Peki, çalışma çağındaki Özbekistan nüfusunun önemli kısmının yıllardır Rusya'da resmen veya kaçak çalışması ve sürekli oralarda kalmasının sosyal, ekonomik ve başka sebepleri var mıdır ve var ise nelerdir?

Özbekistan'a Sovyet döneminden ekonomi, yaşam ve işsizlik alanlarında nispeten düşük standartlar ve makroekonomik dengesizlikler miras kalmıştır. 1990'lı yılların başında, ülke nüfusunun yaklaşık % 70'i asgari geçim altında gelir elde ediyordu. Ülkede başlatılan ekonomik ve sosyal reformların ilk yıllarında üretimdeki düşüş nedeniyle, durum daha da vahim ölçütlere ulaşmıştır. 1991–1996 yıllarda reel gayri safi yurtiçi hâsılası (GSYİH) % 30 oranında azaldığı bilinmektedir. Üretimin 1991 seviyesine ancak 2003 yılında ulaşılmıştır. Bu durumlar nüfusun gelir azalmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak, Özbekistan, BDT bazı diğer ülkelerindeki durumun aksine, üretim düşmesini önlemek başarılmış ve sonradan sanayi ve tarımda - ekonominin lokomotif sektörlerinde gerçekleştirilen reformlar sonucunda sadece 2006–2008 yılları arasında Özbekistan GSYİH'i neredeyse 2 kat artmıştır.

Ama bununla beraber bağımsızlık yıllarında ülkede çok hızlı nüfus artışı da gerçekleşmiştir. 1991'de nüfus 20,7 milyon kişi iken, 2013 yıl Şubat ayı itibarıyla bu rakam 30 milyonu bulmuştur. 1.çizimde nüfusun artış hızının doruğa ulaştığı 1991–2004 yıllarındaki çoğalma oranına ve sayılarına dikkat edildiğinde, Özbekistan'ın her halükarda işçi gücü ihracatına başvurduğunu kabul etmek zorundayız.

1.çizim. Özbekistan'da 1991-2004 yıllarda gerçekleşen nüfus artışı

Demek ki, Rusya'ya son 10–15 yıl içinde yapılan “Özbek göçü”nün sebeplerinden biri ülkede Sovyetlerden kalma ekonomik mirasın buradaki nüfusu yeterince “iş ve aş” ile temin etmek için yetersiz olduğu ve Özbekistan'da 1980'lerin sonundan itibaren gerçekleşen aşırı nüfus artışıdır.

Diğer taraftan dünya hammadde pazarlarında petrol ve gaz fiyatlarının hızla yükselmesi sayesinde 2000'li yılların başından itibaren Rusya'da ekono-

mik ilerleme gerçekleşmiştir. Rusya’da Sovyet döneminden – 1970’lerden beri doğum oranının düşük olduğundan ve sırayla Rusya’dan Batı ülkelerine (AB ve ABD) gerçekleşen işçi ve beyin akımından kaynaklanan sorun - sanayide ve inşaat sektöründe işçi ve kalifiye işçilerinin, tarımda ise çiftçilik yapacak insan kaynaklarının yetersizliği görülmüştür.

Rusya’da işgücü verimlilik oranı çok düşük. Petrol ve gaz ihracatından elde edilen mali kaynaklar sayesinde ekonomide son yıllarda geliştirilen reformlar sanayi, tarım, inşaat ve servis sektörlerinde yapısal değişimler olmakla beraber ancak genişlemeli bir ekonomik gelişme olduğu bellidir. Bu gibi durum emekteki düşük verimlilik sorununu daha güçlendirmekte ve ek işgücü kaynaklarına olan ihtiyacı her geçen gün arttırmaktadır.

Rusya için iş (insan) gücü ihtiyacının BDT ülkelerinden, genellikle Kazakistan hariç post Sovyet Orta Asya ülkeleri, Ukrayna ve Moldova’dan karşılanması gayet doğaldır. Çünkü 1960-1970’li yıllardaki İngiltere ve Fransa örneklerinde olduğu gibi, eski sömürgelerden alınacak muhacir işçiler metropol şartlarına en çabuk uyacak insanlardır. Hakikaten, Rusya’nın toplumsal, doğa şartlarına, Rus toplumunun zihniyetine uyum sağlaması ve az çok derecede Rusça dilini bilşi açısından eski Sovyet cumhuriyetlerinden gelenler işverenler için daha uygundur. Bundan olsa gerek, Rus iş adamları Özbekler dâhil Tacikler, Kırgızlar, Ukraynalılar, Moldovalılar, Türkmenler gibi eski Sovyet ülkelerinden gelen işçileri Çinliler veya Vietnamlı işçilere göre tercih etmekte.

Böylece kendisinin genç ve dinamik nüfusuyla Özbekistan, genellikle son 10–12 yıl içinde Rusya için önemli ölçüde işçi gücü ihracatı yapan ülkelerden birisi durumuna gelmiştir.

2. Özbeklerdeki tarihi diasporalaşma tecrübesi

Günümüz itibarıyla dünyadaki toplam sayısı 35 milyonu aşan Özbek etnitesi nüfusunun ancak 24, 5 milyonu Özbekistan’da yaşıyor. 1850’li yıllarda Rusya ve İngiltere arasında Orta Asya’nın paylaşılması sonucu milyonlarca Özbek Afganistan devleti hudutlarında kaldılar. 1860’lerde Çarlık Rusya’sının Türkistan topraklarını işgal etmesi, 1917’deki Rusya Ekim ihtilali ve ardından sürdürülen milli mücadele ve iç savaş, 1930’lardaki tarımı kolektifleştirme (kolhozlaştırma) sonucu Afganistan’a yüz binlerce insanın muhacirliğe gitmesi ile bu ülkedeki Özbek nüfusu hızlı artmıştır. Şimdilik Afganistan’daki Özbek nüfusun sayısı 5 milyon kişi civarındadır.

1924-1936 yıllarında eski Orta Asya Sovyet Cumhuriyetlerin kuruluşu neticesinde milyonlarca Özbek Özbekistan sınırları dışında kaldı. 1991 yılında Sovyetler Birliği dağıldığında Tacikistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkmenistan'daki toplam 4 milyonu aşkın Özbek bir anda kendilerini bu yeni bağımsızlığına kavuşan ülkelerin vatandaşları olarak buldular. Afganistan ve post Sovyet Orta Asya Cumhuriyetlerinde yaşayan Özbekleri diaspora olarak tarif etmek o kadar doğru olmayabilir. Çünkü onlar kendilerinin tarihi topraklarında ve geleneksel dilsel ve etnik-siyasi ortamlarda yaşamaktalar. Günümüzde, tümü Özbekistan'ın sınır komşuları olan bu devletlerde yaşayan Özbeklerin basın yayın, kültürel ve eğitim ihtiyaçları yeterince olmazsa bile karşılandığı, bu ülkelerdeki Özbek topluluklarını anavatanlarından kopmuş gibi hissetmelerini bir kadar önlemektedir. Bununla beraber, gerek 11.09.2001 sonrası Afganistan'da, gerek post Sovyet Orta Asya ülkelerindeki Özbek toplulukları bu devletlerin günlük sosyal, siyasal ve kültürel hayatında, ekonomik gelişimlerinde aktiftirler.

Sovyetler sonrası Rusya'da da önemli ölçü ve sayılarda Özbek kökenli iş adamı, sanatçı, bilim adamları olduğu bellidir ki Sovyetler dağıldığında Rusya Federasyonunda sayısı en az 150 bini bulan Özbek nüfus yaşıyordu. Onlar Rus toplumuna dolu entegre olan, çoğu Rus vatandaşı insanlardır. Ama son 10-15 sene içinde gerçekleşen işgücü göçü sonucunda Rusya'ya yerleşen Özbek nüfusu hakkında bunu söylemek zor. Kamçatka'dan Kaliningrad'a kadar yayılan hudutlarda 134 milyonlu çok etnisiteli Rusya toplumunda yaşamak, çalışmak ve bununla beraber kendilerinin dil, kültür ve geleneklerini korumak Özbeklerden kısa bir zamanda diasporalaşma ve Rusya toplumunun sosyal, siyasal ve kültürel hayatında kendi yerlerini bulma şartını talep etmektedir.

3. Çağdaş Rusya'daki Özbeklerin diasporalaşma süreçleri

Çağdaş etnoloji ve sosyoloji fenlerinde diasporanın tanımı aşağıdaki noktalarda belirlenmektedir:

1. Diaspora - kendi tarihi vatanlarının dışındaki etnik topluluğu anlatır.
2. Diaspora başka bir devlet veya toplum içinde etnik ve kültürel kimliğin temel özelliklerine sahip bir topluluk olarak görülmektedir. Eğer etnik grup asimilasyona yönelik bir süreci yaşıyorsa, o bir diaspora olarak tanımlanamaz.
3. Başka bir devlet veya toplum içindeki etnik grup sosyal ya da siyasal hareketler olarak örgütlere birleşmesi onun üçüncü özelliğidir. Eğer belli bir etnik grubun örgütsel işlevleri yok ise, bu diasporanın yokluğu anlamına gelir.

4. Belli başlı örgüt veya kamu kuruluşlarının diasporaya yönelik sosyal koruma faaliyetlerinin uygulaması diaspora mevcudiyetinin esasıdır.

Son 10-15 senede Rusya'daki Özbek nüfusu yukarıdaki dört şartı yerine getirmek, Avrasya kıtasındaki 18 milyon kilometre kareli bir alanda kendi diaspora örgütlerini kurarak yaşama devam etmek yolunu tutmuşlardır.

Önce şunu belirtmek gerekir ki, 04.07.2007 tarihinde Rusya Federasyonu ile Özbekistan Cumhuriyeti Hükümetleri arasında her iki ülkenin vatandaşı olan göçmen işçilerin haklarını koruma hususunda Anlaşma imzalanmış ve yürürlüğe konulmuştur. Bu anlaşma ve ülkedeki göç ve vatandaşlığa ait yasalar çerçevesinde gerçekleştirilen girişimler sonucu Özbeklerin diasporalaşma süreci epey hızlanmış ve yeni bir aşamaya gelmiştir.

Rusya'daki Özbek nüfusunun örgütlenmesi 1995 yılında Saint Petersburg'da bu şehirde yaşayan Rus vatandaşı Özbekler tarafından kurulmuş bir «Özbekler Derneği» ile başlamıştır (Başkanı – Emekli Subay Alican Haydarov). «Umid» ('Ümit') isimli bu dernek Rusya'nın kuzey başkentinde göçmen Özbeklerin nüfusu artınca kendi nüfuzunu arttırmıştır. Günümüzde Petersburg'daki Özbekler sayısı 850 bini bulunca, dernek de artık şehrin tarihi kısımlarında bulunan «Petersburg'daki Özbeklerin Etnik –Kültürel Otonomisi» seviyesine kadar yükselmiştir. Özbeklerin yoğun yaşadığı/çalıştığı Petersburg Merkez beldesinde «Sogdiana», Vıborg beldesinde «Taşkent», Nevsk beldesinde «Baktrya» diye adlandırılan Özbek etnik –kültürel otonomi bölgeleri organize edilmesi için şehir belediyesi ve Rusya Göç Servisiyle birlikte harekete geçilmiştir. Petersburg'daki Özbek camiasının Özbek, Rus ve Tacik dillerinde yayımlanan «Petersburg. Uz» ve «Turan» gazeteleri mevcuttur.

Rusya'daki Özbek nüfusu arasında Özbek etnik –kültürel otonomi bölgeleri organize etme gayesi etkin olduğu bilinmektedir. Çünkü Rusya'ya bağlı Tataristan, Başkurdistan Cumhuriyetleri, Tomsk ve Orel eyaletlerindeki Özbekler de diaspora örgütlenme şekli olarak etnik-kültürel otonomiyi benimsemişlerdir.

Rusya başkentinde yaşayan/çalışan Özbeklerin dernekleri 2006 yılında “Moskova'daki Özbek topluluğu” çatı kuruluşu altında birleşmişlerdir. “Moskova'daki Özbek topluluğu” bu şehirde 400 bin daimi veya sezonlu yaşayan /çalışan Özbekleri temsil etmektedir. Topluluğun «Özbeğim» gazetesi ve «Timurlular» FM radyosu mevcuttur.

Şunu kaydetmek gerekir ki, Rusya'nın tarihi Avrupa kıtasındaki bölgelerinde Özbekler dahil diğer etnisitelerin örgütlenmesi faal geçmektedir. Çünkü Rusya'daki ekonomik gelişmelerin hızlı geçtiği bu bölgeler işgücü göçünü çekim bölgeleridir.

Ama yavaş yavaş Rusya'nın Uzak Doğu bölgelerinde da Özbek diaspora örgütleri şekillenmektedir. Primorye bölgesinde kurulan «Adalet» örgütü Özbeklerin Uzak Doğuda kurduğu ilk derneklerinden biridir. Rusya'nın en doğusundaki Sahalin eyaletindeki «Özbek Kültür Merkezi» da aynı biçimdeki dernektir.

2010'lu yılların başına gelince, Rusya Federasyonunun mevcut 13 federal bölgesinde ve 50'den fazla eyalet ve özerk cumhuriyetlerinde Özbeklerin etnik-kültürel dernek ve örgütleri kurulunca, onların faaliyetini koordine etmek, Rusya devletinin sosyo-politik, kültür ve ekonomik hayatında daha etkin biçimde kendi yerini bulmak amaçlarında 2011'in Mayıs ayında Moskova'da toplanan Özbek diasporası vekilleri Kurultayında «Rusyalı Özbekistan Kökenli Özbekler Birliğini» kurma kararı verildi (Всероссийский Конгресс узбеков, узбекистанцев. Başkanı – işadamı İbrahim Hidayberdiyev) Birliğin ünvanında ifade edildiği gibi, bu örgüt Özbeklerle beraber şimdilik Rusya'da yaşayan /çalışan tüm Özbekistan kökenli başka etnisite vekillerini, örneğin, Ruslar, Tatarlar, Koreliler, Almanlar, Ukraynalılar ve saireyi kendi saflarında birleştirmeyi amaçlamaktadır.

Moskova, Saint Petersburg, Novosibirsk şehirlerindeki Özbekistan Büyükelçiliği ve Konsolosluklarının çevrelerindeki Özbek diasporalarının organize olması için ellerinden gelen her desteği sağlaması diaspora önderleri tarafından memnuniyetle kaydedilmektedir.

4. Sonuç

Görüldüğü gibi, Rusya'daki 2,3 milyon nüfuslu Özbek göçmenlerin diasporalaşma süreçleri tüm hızıyla devam etmektedir. Söylememiz gerekeni budur ki, Özbekler en kısa sürede diasporalaşmanın organize olma gibi başlangıç aşamasını bitirip, Rusya'nın siyaseti, ekonomisinde kendi potansiyellerine uygun yerlerini bulmaları önemlidir. Sonraki aşama ise Rusya'da önemli bir lobi oluşturarak gerek anavatanları Özbekistan'ın, gerek Türk dünyasının menfaatleri için dünya siyasetinde önemli yer tutan Rusya genelinde çalışma olacaktır. Zaten, diasporaların önemli vazifelerinden biri de kendi milleti ve memleketleri lehine lobi faaliyetlerinde bulunmaktır.

TÜRK DÜNYASINDA İNSAN ODAKLI BÜTÜNLEŞME SÜREÇLERİ

Askar UMAROV

KazBusinessMedia ve Türk Media Başkanı, Kazakistan

Çeviren: Dr. Almagül İSİNA

Değerli Meslektaşlarım,

2. Dünya Türk Forumu gibi çok ciddi bir etkinlikte sizlerle birlikte olmaktan memnuniyet duyduğumu ifade etmek istiyorum.

Foruma alanının en iyileri teşrif etmiş. Bu, artık Türk Birliği konusunun ciddi bir zeminde analitik seviyede tartışılmaya açıldığının bir işaretidir. Konu bildiğimiz üzere, 1990'ların başında daha ziyade sadece bireysel çabalarla romantik ortamlarda tartışılırdı. Geldiğimiz noktada durum çok farklıdır. Bugünlerde Türk bütünleşmesi, kurumsallaşma sürecinden geçmektedir. Türkçe Konuşan Ülke Devlet Başkanları Nahçıvan 2009 Zirvesinden günümüze kadar devlet düzeyinde pek çok kurum ortaya çıkmıştır. Burada her şeyden önce Türk Keneşini örnek gösterebiliriz. Aynı zamanda 1990'larda kurulan TÜRKSOY da sözünü ettiğimiz bütünleşmenin en somut ve güzel örneklerinden biridir. Son yıllarda kurulan TÜRKPA, Aksakallar Kurulu ve Türk Akademisi de bu süreç sonucunda vücut bulmuştur. Bildiğiniz üzere, geçtiğimiz günlerde Türk Dünyası Üniversiteler Birliği toplantısı düzenlenmiştir.

Küreselleşme sürecinin yaşandığı bugünlerde bütün Türk Dünyası yeni endişe ve tehditlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bunlara yeteri kadar ve uygun tepki vermek Türkiye'de ve bağımsızlığımızı yeni kazanan Türk Devletlerinde yaşanan süreçlere detaylı bir yaklaşımla derin analizi gerektirmektedir. Burada Türkiye'yi ayrı değerlendirmek lazım, çünkü Türkiye:

1. Tarihi boyunca bağımsızlığını kaybetmeyen tek Türk Devleti'dir.
2. Günümüzde bu devlet Türk Cumhuriyetleri arasında hiç şüphesiz ki real ekonomi yükselişi bakımından lider konumundadır.
3. Yeni Türk Devletleri ise eski SSCB'ye bağlı olup, tek metropol/merkez çerçevesinde geliştirilen ortak mantalite algısını henüz üzerinden atamayan devletlerdir. Onlarla kıyasla Türkiye büyük ölçüde Batılı bir devlet çizgisindedir.
4. Türkiye, Türk Dünyasının sayıca kalabalık boyu olan Oğuzların tartışmasız lideri konumundadır. Türkçe ise Azerbaycan, İran, Irak, Gagauz Yerinde, ayrıca Yakın Doğu ve Avrupa bölgesindeki Türklerin, aynı şekilde Türkmenistanlıların da konuştuıkları baskın dillerden biridir.

Belirtmek gerekiyor ki son yıllarda Türkiye'nin Türk Dünyasının önder ülkesi statüsünü Kazakistan'la paylaşma arzusu gözlemlenmektedir. Bir diğer ifadeyle buradan anlaşılın şu ki Türk Dünyasının bir kısmı olan Hazar ve İdil'in Batısındaki Türkler Ankara'dan ziyade, Astana'yı lider sıfatıyla görmeyi arzuluyorlar. Konu, üstelik Azerbaycan'da ve Türkmenistan'da yaşayan Post-Sovyet Oğuz Türkleri için de geçerlidir. Uzmanlarımızca gerçekleştirilen odak grupları ve örneklerden açıkça görüldüğü gibi bu devletlerdeki Kazakistan'a olan ilgi düzeyi artmıştır. Bu, özellikle Türkmenistan'da daha açık ve net olarak görülmektedir.

Türk siyasi elitinin üst düzey Kazak yönetimine atfettiği değer de dikkat edilmesi gereken ayrı bir konudur. Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'e "Türk Dünyasının Aksakalı" ünvanını layık görmesi manidardır. Türkçe Konuşan Devlet Başkanlarının son iki Zirvesi Kazakistan liderliğinde gerçekleşmiştir. Bişkek'te 2012'de gerçekleşen son Zirve de inisiyatiflerin tamamının Astana'ya verildiği bir Zirve olmuştur.

Azerbaycan, dış işgalle ilgili meydana gelen birtakım tarihi durum ve sorunlardan dolayı Türk Dünyasındaki ağırlığını koruma çabası içerisinde. TürkPA'nın Genel Sekreterliğinin Bakü'de olması için Azerbaycan devleti büyük çaba sarf etmiştir. Azerbaycan heyeti Türk Akademisinin uluslararası statüsü onaylandıktan sonra farklı bir Türk Kültür ve Mirası Destek Fonu merkezinin Bakü'de kurulması konusunda öneride bulunmuştur. Şu an Azerbaycan'daki Türk Birliği ile ilgilenen STK sayısı neredeyse bütün Türk Dünyasındakinden daha fazladır. Aksine, bu Kazakistan'da çok eksik işlenen

bir konudur. Türk Dünyası konularıyla devletin doğrudan ilgilenmesini de Azerbaycan'ın başka bir özelliği diyebiliriz.

Türk Dünyasında önemli bir aktör olabilme kapasitesine sahip Özbekistan ne yazık ki birlik sürecine pasif katılım göstermektedir.

Tarafsızlık statüsü nedeniyle Türkmenistan pasifliğini korurken, Kırgızistan imkanlar dahilinde katkı sağlamaktadır. Ancak, Kırgız Devletinin önünde şu an ekonomi kaynaklı hayati sorunlar bulunmaktadır.

Bütün bunlara rağmen Türk Dünyasının ilerleme kaydettiğini ifade edilebiliriz. Bu, aynı etnik kök temel alınarak gelişen sayıca az küresel çaptaki bütünleşme süreçlerinden biridir. Söz konusu süreç, İspanyol, Farsi ve Slavlar arasında pek görülmeyen benzersiz bir olaydır. Ve bu hızlı süreç durmamalıdır. İyi bir başlangıç yapılmıştır. Burada sloganlardan ziyade, somut adımların harekete geçirilmesi gerektiği de açık ve net ortadadır.

Kanaatimce, ciddi şekilde gerçekleştirilmesi gereken önemli hedefler mevcuttur.

Bunların ilki, ortak Medya çalışmalarıdır.

Yeni Türk Devletleri ve Türkiye arasındaki karşılıklı işbirliği 20 yıldır yürütülüyor. Ancak enformasyon alanında bir boşluk hala söz konusudur. Tabi ki Türk birliği adı altında sayısızca internet siteleri ortaya çıkmıştır. Burada TRT AVAZ kanalının önemli rolü ayrıca kalın harflerle çizilmelidir. Bunun yanı sıra 2010 yılında Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü bünyesinde Türk Dili Konuşan Ülkeler ve Topluluklar Medya Platformu kurulmuştur. Ancak bütün bunlar kapasitemiz düşünüldüğünde yetersiz kalıyor.

TRT-Türk TV kanalının Türk diasporasına yönelik aralıksız yayın yaptığını burada belirtmekte fayda var. Türk Dünyasına yönelik TRT AVAZ kanalından söz açıldığında onun kapasitesinin henüz yeterli olmadığını da ifade etmeliyiz. Bu kanal farklı saat dilimlerinde farklı Türk lehçelerinde yayın yapmakta ki bu da seyirci açısından zorluk teşkil etmekte. Biz neden EURO-NEWS gibi her Türk bölgesi için ayrı lehçede yayın yapan kanal açmıyoruz? Bu daha çok verimli olabilirdi.

Azerbaycan ve Kazakistan'ın kendi ülkeleri dışına yayın yapan TV kanalları mevcuttur. Ancak bunlar da sadece kendi diasporalarına yönelik olup, kapasitesi sınırlıdır. Bu yüzden eğer biz Türk halkları ve diasporaları arasındaki bilgi iletişimini sağlamak istiyorsak ilk olarak ortak Türk Uydu TV kanalı açmalıyız.

2010 yılında Kazakistan ve Azerbaycan'da Kazakça, Rusça ve Azerice yayımlanan "Sözde Birlik" konulu makalemde Türk Dünyasında derin bir bilgi entegrasyonu sağlanması için aşağıdaki adımların gerçekleştirilmesi konusunda öneride bulunmuştum.

Günümüzde bilgi entegrasyonu konusuna fazla zaman geçmeden öncelik tanınmalıdır. Fazla zaman kaybettiğimizden bu sürece hız kazandırmalıyız.

- Rusça ve İngilizce olmak üzere bütün Türkçe konuşan topluluklar dilinde kitle haberleşme araçları portalı açmak (online- merkez).
- AzSAT, KazSat-2 ve TürkSat-3 gibi uydularda Türk Lehçelerinde yayın yapan TV kanallarının sinyallerinin ücretsiz veya indirimli yerleştirilmesi konusunda devletlerarası bir anlaşma sağlamak;
- İstanbul'da (farklı Türk Lehçelerinde) Uluslararası Türk Gazeteciler Okulu'nun kurulmasına ilişkin bir karar imzalamak;
- Türkçe Konuşan Ülke ve Topluluklar çerçevesinde geniş bir "Uluslararası Enformasyon Ajansı" (TÜRK- İNFO ismini öneriyorum) ağı kurmak;

Kanaatime göre, bu öneriler güncelliğini hala korumaktadır. Ve bu küresel ölçekteki hedefler üst düzey devlet desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu bağlamda, Türk Keneşi veya Türk Medya Platformu devreye girebilir.

İkincisi, iş dünyasının entegrasyonudur. Ciddi bir ekonomik işbirliği olmadan hiçbir entegrasyon süreci ilerleme sağlayamaz. Günümüzde Türkiye'li iş adamları Türk Cumhuriyetlerinde faal durumdadır. Ancak nadiren de olsa tersi süreçler de devam etmekte. Buna rağmen genel izlenim olumlu yönde seyretmekte. Türkiye Başbakanı R. Tayyip Erdoğan geçen sene Astana Türk-Kazak İş Forumunda Kazak işadamlarının Türk işadamlarıyla aynı haklara sahip olacağını ifade etmiştir. Geçen sene Devlet Başkanı N.Nazarbayev, Türkiye'ye resmi ziyareti esnasında Kazakistan'ın da üye olduğu Gümrük Birliği'nin sunduğu imkanlardan aktif olarak yararlanmaları için Türk işadamlarına çağrı yapmıştır. Türk inşaat sektörü Türk Cumhuriyetlerinde büyük işlere imza atmaktadır. Türk malları söz konusu ülke halkının öncelikli tercihidir.

Orta Asya'ya, özellikle Kazakistan'a gelen Türk işadamları, akademisyenler ve işçiler sık olmamakla birlikte mantalite farkından kaynaklanan sorunlarla karşılaşmaktadır. Türk ve Kazak işçilerinin karışık oldukları bazı işletmelerdeki anlaşmazlıklar, sözünü ettiğimiz mantaliteden dolayı vuku bulmaktadır. Her iki taraf da aslında kardeş olduklarını anlama noktasında yeterli bilgi sahibi değildir. Çünkü henüz pek çok alanda eksik yönlerimiz mevcut, bunlardan birincisi, güvenli enformasyon eksikliği; ikincisi ise mantalite farkıdır.

Dolayısıyla konuyla ilgili iş çevresi düzeyinde ayrıntılı çalışmalar yürütülmelidir. Türk Dünyası işadamlarına yardım anlamında ortak **bilgi bankası** kurulabilir, ayrıca Türk Dünyasının farklı bölgelerinde iş dünyasına yönelik **bilgilendirme/aydınlatma çalışmaları** yürütülebilir.

Bu, özellikle fazla göç, nüfus artışı ve iş gücünün mevcut olduğu Türkiye açısından önem arz etmekte. Sektörüne bakmaksızın Türk Cumhuriyetlerine çalışmak üzere gidecek olan Türkiyeliler (akademisyen, öğrenci, işçi vb.) gerekli hazırlık çalışmalarına dahil edilmelidir.

Türk Keneşi bünyesinde bütün hayatı konularda yatırımcılara destek anlamında somut ve hızlı bir şekilde bilgi sağlayan İşadamları Birliği oluşturulabilir.

Üçüncüsü, kamu diplomasisi ve sivil örgütlerin lobi çalışmalarıdır. Bugünlerde Türk Cumhuriyetlerine yönelik projeler donör kuruluşlar sıfatıyla TİKA, Yunus Emre Vakfı ve bazı STK'lar aracılığıyla sadece Türkiye tarafından gerçekleştirilmektedir. TÜRKSOY'un faaliyeti ise kurucu devletler tarafından finanse edilmektedir. Türk Akademisinin çalışmaları şu an Kazakistan bütçesiyle yürütülmekte olup, bu çalışmalara bütün Türk topluluklarından bilim adamlarının katılımı sağlanmaktadır. Azerbaycan'daki Türk Dünyasına yönelik kurumlar yine Azerbaycan Devleti tarafından desteklenmektedir.

Ancak, Türk Dünyasının faaliyetlerini genişletmek, diasporaların ulusal kimliğini ve yok olmak üzere olan Türk halklarını korumak amacıyla kamu diplomasisinin ve lobi çalışmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Gönüllülük esasına dayalı aktivistlerin çalışmaları yapılmalı. Bunun için başta kültür, sanat, ekonomi, siyaset ve bilim olmak üzere ortak bir İnsani Yardım ve Kültür Projeleri Destek Fonu kurulmalıdır. Bu Fon'a İran'dan Kaşkay, Sibirya'dan Şor asıllı bir Türk kendi projesinin finanse edilmesi için başvurabilmelidir.

Bunlarla birlikte Ortak Türk Kültür Merkezlerinin farklı ülkelerde kurulması sağlanmalıdır. New York'ta düzenlenen Nevruz kutlamalarını bunun en iyi deneyimi olarak değerlendirebiliriz. Farklı Türk etnik grupları bünyesinde barındıran Türk Kültür Merkezleri kendi faaliyetlerini Yahudilerin "Sohnut" Ajansı veya Çinlilerin "Huatsyao" modeliyle yürütebilir. Belirtilmeli ki her türlü devletlerarası projeler toplumu ve kamu diplomasisini esas almalıdır.

Kanaatime göre, geleceğimizi müzakere etmek ve vizyonumuzu belirlemek üzere Türk Keneşi bünyesinde kurulabilecek **Çağdaş Uluslararası Türk Düşünce Kulübünden** bahsetmenin zamanı gelmiştir.

BALKANLAR – TÜRK CUMHURİYETİ: 2023'E DOĞRU

Fikrim DAMKA

Parlamento Milletvekili, Kosova

Sayın Başkan, Sayın Dinleyiciler!

Kosova'nın veya Balkanların tarihsel sürecine girmeden “2023 vizyonu” üzerinde çok kısa duracağım.

Zannederseniz, 2. Dünya Türk Forumuna Balkan Türklerinden bir ben buraya sadece Kosova'dan temsilci olarak gelmişim. Gönül isterdi ki bu toplantı içerisinde vizyona katkı sunacak, Bulgaristan'da yaşayan soydaşlarımız, Makedonya'da yaşayan soydaşlarımız katılsınlar. Bu üç kıtaya serpilmiş olan Türk toplumu nasıl bir araya gelir, 2023'te nasıl daha güzel birlikteliğimiz ortaya atılır, bunu biraz dinlemiş olurduk. Türkler Avrupa'da 50. yılını kutlarken, biz Balkanlarda 600. yılımızı kutladık, daha da kutlayacağız.

Bizler 1912'de Balkanlardan çekilen Osmanlılardan kalan Türk toplumuuz. Bugünlerde aktif bir şekilde siyasi alanlarda varlığımız mevcuttur. Bizim korkumuz hiçbir zaman entegrasyon kaynaklı olmadı, aksine asimilasyon oldu. Bu konu Türk dış politikasının özellikle dikkat etmesi gereken bir durum, yani akraba topluluklar dediğimizde, bu akraba topluluklar içerisinde bir soydaşlar topluluğunun da yaşadığını etüt etmesi gerekir. Durum göz ardı edilirse, o zaman biz Türkiye eliyle asimilasyona uğramış oluruz.

Diaspora olarak ister Avrupa'da ister Balkanlarda, özellikle bugün Balkan ülkelerinin Türkiye'ye bakış açısı, bu soydaşlar ile daha farklı bir yapı içerisindedir. Ve bu yapı içerisinde, durumu yaşadığımız ülkeler çok iyi değerlendirmekte, ama karşılıklı olarak Türkiye'nin de bunu iyi değerlendirmesi gerekir.

2023'le ilgili olarak şunu ifade etmek istiyorum ki Balkanların Türkiye Cumhuriyetinden bağlarının koparılmaması gerekir. Türkiye Cumhuriyetiyle iyi ilişkiler kurulmalı. Çünkü bizim ortak kültürümüz var, ortak değerlerimiz var. Hepimiz bu ortak değerlerde buluşmalıyız. Bu ortak buluşma noktasını da bence Türkiye oluşturmalı. Eğer Türkiye buna ön ayak olursa, 2023'te iletişimimiz çok daha güzel olacaktır. Yani Özbekistan'da veya Kazakistan'da yaşayan bir Türk, Balkanlarda yaşayan Türklerle her alanda işbirliği içerisinde olabilmelidir.

Diğer katılımcıların da bahsettikleri üzere, birliğimiz ekonomi, kültür, din ve diğer alanları kapsamalı. Buna belki en fazla ön ayak olabilecek resmi kurum Yurtdışı Türkler ve Akrabalar Birliği Başkanlığı olacaktır.

Bir diğer önemli konu: vizyonla ilgili İsviçreli konuşmacının da bahsettiği gençler konusudur.

Büyük öğrenci projesi çerçevesinde vizyon biraz değişmeli, artık Türkiye'de alınan eğitim sürecinden sonra yüksek lisans ve doktoralar ya Avrupa'da yapılmalı ya da Türk Cumhuriyetlerde yapılmalı. Türk Cumhuriyetlerden gelen öğrencilerin bir kısmı biraz Avrupa'ya kaydırılmalı. Bu süreci biraz hızlandırmamız lazım. Konuyla ilgili 2023'e kadar bir çözüm bulunmalı çünkü gelecek gençler üzerine olacaksa gençler bu bölgede birbirleriyle çok iyi iletişim içinde olmalı. Ancak bu şekilde 2023'te güzel bir Türk diasporası varlığını görürüz.

TÜRK DÜNYASINDA EDEBÎ İLİŞKİLER

Dr. Yakup DELİÖMEROĞLU

Avrasya Yazarlar Birliği Başkanı

Türk Cumhuriyetlerinde bağımsızlık dönemi edebiyatı, edebiyatların kendi iç dinamiklerindeki ve uluslararası etkileşimindeki farklılaşmalar henüz tarihi yazılamayacak kadar yeni konulardır ve üzerinde geniş bilimsel değerlendirmeler bugüne kadar yapılmamıştır.

Bağımsızlık dönemi edebiyatı ve bunun Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkilerinde aldığı yeri ele almadan, bağımsızlık öncesi edebî yönelimlerini kısaca hatırlamakta yarar olacaktır.

Bilindiği gibi 1934 yılındaki Sovyet yazarlar Birliği Kongresi ile adeta rejimin resmi edebî anlayışı haline getirilen toplumsal gerçekçilik anlatım biçimlerini yazara bırakmakla birlikte, devrimci gelişimi içinde kavranan toplumsal gerçeğin, aslına bağlı bir betimlemesini ve kitlelerin uyanışına katkıda bulunmasını istiyordu. Böylece yazarın emekçi sınıfının (partiynost) yanında yer alan eserler vermesi gerekiyordu. 1954'e kadar dogmatik bir biçimde yorumlanarak sansür ve yayın kurulları aracılığı ile dayatılan bu eğilim, genellikle verimli olamadı. Pek çok alandaki katı politikaların yumuşamaya başladığı 1950'li yılların temel atmosferine paralel olarak edebiyatta da aynı eğilim görüldü ve Yazarlar kongresi 1954 yılında, sosyalist gerçekliğin, estetik alana yaygınlaştırılmasını, ulusal kimliğin vurgulanmasını ve kişisel arayışlara hoşgörü gösterilmesini kabul etti. Bu kongreden sonra Cengiz Aytmatov'dan Anar'a evrensel düzeyde edebî eserler veren yazarlar kuşağı yetişmiştir. Aytmatov doğrudan bu kuşağın üyesi olmasa da hazırlayıcılarındandır.

Edebiyatta altmışlılar hareketi, rejim propagandasından uzak, ulusal kültür hazinelerinden yararlanan ve yazarların kendi edebî arayışlarını yansıtabil- dikleri bir edebiyat oluşturmuştur.

Bağımsızlık dönemi edebiyatı altmışlılar hareketinin attığı temellerden 90'lı yıllara uzanan süreçle, bağımsızlık sonrasında Sovyet rejimi tarafından suçlu ilan edilen ve uzun yıllar eserlerinin yayınlanması hatta okunmasının yasak ilan edildiği edebiyatçı kuşağının geri dönüşünün etkisiyle başlamıştır.

Magcan Cumabay, Mircakıp Deuletoy, Çolpan, Fitrat, Ahmet Cevat, Hüseyin Cavit, İbrahim Galimcan gibi Sovyet döneminde yasaklı olan yazarlar, her biri bir milli kahraman olarak kendi ülkelerinde edebiyat ve düşünce hayatına geri dönmüşlerdir.

Altmışlılar Hareketi ile başlayan süreçte mili temaların ve özellikle tarihi romanların yaygınlaştığı edebî eğilimin üzerine, her biri millî uyanış hareketlerinin öncüsü ve sembolü olmuş edebiyatçıların geri dönüşü ve bağımsız bir devlete sahip olmanın verdiği heyecanın birleşmesi ile edebiyatta ulusal romantizmin başladığını söylemek yanlış olmaz.

Türk Cumhuriyetlerinin ulus devlet anlayışı ile inşası süreci de bu ulusal romantizmi beslemiştir.

Türk Cumhuriyetlerinin piyasa ekonomisine geçiş süreci, toplumun her kesimini etkilemiş ama bundan en fazla etkilenenler yazarlar olmuştur. Bağımsızlık öncesi telif hakları ile geçimlerini temin edebilen yazar ve şairler eski statülerinin gerisine düşmüşlerdir. Bazı ülkelerde yazar teşkilatları kapatılmış bazılarında ise eski önemini kaybetmiştir. Bunun istisnası olarak Azerbaycan Yazarlar Birliği söylenebilir. Belki de başkanının ülkedeki itibarı ve yöneticilerle kurduğu iyi ilişkilerle Azerbaycan Yazarlar Birliği, geçiş sürecinde bütünlüğünü ve etkinliğini koruyan teşkilat olmuştur. Onun ardından Kazakistan Yazarlar Birliği'nin de diğer ülkelerdeki yazar teşkilatlarına göre varlığını ve etkinliğini koruduğu söylenebilir. Kırgızistan Yazarlar Birliği varlığını korumakla birlikte eski etkinliğini kaybetmiştir. Özbekistan Yazarlar Birliği ise son iki yıla kadar ancak varlığını koruyabilen bir yapıda iken, Cumhurbaşkanı'nın özel ilgisi ile yeni imkanlara kavuşmuş, telif fonuna ayrılan payın artırılması ile parlak bir dönem yakalamaya başlamıştır. Türkmenistan'da yazar teşkilatı 1994 yılında kapatılmış ve bir daha açılmamıştır.

Bağımsızlık döneminde geçiş süreci ile beraber yayın ve dağıtım sektörü de büyük bir kaos yaşamış, yazarların eserlerini yayınlatabilmeleri büyük sorun haline gelmiştir. Eserlerin basımı, tirajı, dağıtımı, satışı ve telif hakları konu-

sunda yazarlar mağdur olmuşlardır. Bu dönemde seviyeli edebiyat ürünlerinin halkla buluşabildikleri ortamı edebiyat dergileri sağlamıştır. Pek çoğu yazar birlikleri tarafından devlet desteği ile yayımlanan edebiyat dergileri de geçiş ekonomisinin sarsıntılarından etkilenmiş olsalar da önemli edebiyat eserlerini okuyucuyla buluşturmuşlardır. Çok sayıda romanın edebiyat dergilerinde bölümler halinde yayımlandıktan sonra kitaplaşma imkanını bulamadığını söylersek, edebiyat dergilerinin bağımsızlık döneminde oynadıkları rol daha iyi anlaşılabilir. Azerbaycan'da Azerbaycan Edebiyatı ve Ulduz, Kazakistan'da Cıldız, Özbekistan'da Şark Yıldızı ve Gülistan Türkmenistan'da Karakum dergileri edebi hayatın lokomotifleri olmuşlardır. Pek çok Kırgız yazarın ilk eserlerini yayımlayan Alatau dergisi uzun yıllar ekonomik sıkıntılardan yayınlanamamış 2009 yılında Canı Alatau dergisinin yayın hayatına başlaması ile Kırgız edebiyatçıları bir dergiye kavuşmuşlardır.

Alfabe değişikliğini başarabilen Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan'da bu değişiklik yayın hayatını etkilemiştir. Yeni nesiller eski alfabe okumakta zorlanmakta eskiler ise yeniye intibak gayretine girmişlerdir. Alfabe değişikliği sürecinde Azerbaycan Devlet Başkanının kararı ile uygulanan önemli edebi eserlerin yeni alfabe ile basılması her türlü takdirin üzerindedir. Bu proje ile Azerbaycan Cumhuriyeti, sayısı 1300'ü bulan Azerbaycan edebiyatının önemli eserlerini ve dünya edebiyatlarından Azerbaycan Türkçesine çevrilmiş eserleri yeni alfabe ile her birinin baskı sayısı 25.000 olmak üzere bastırılmış ve köy kütüphanelerine varıncaya kadar tüm ülkeye dağıtmıştır. Alkışladığımız bu büyük hamle ile Azerbaycan edebiyatının Türk Dünyasında ve diğer ülkelerde tanıtılması için bir fırsat ise maalesef değerlendirilememektedir. Bu eserler Azerbaycan içine dağıtılırken Türk Cumhuriyetlerinden 5-10 merkez kütüphaneye de gönderilebilmiş olsa idi, Azerbaycan Edebiyatı külliyatının tüm Türk ülkelerinde bulunması sağlanmış olacaktı. Ancak henüz geç değildir. Ümit ederiz bu büyük hamleyi akleden ve başaran Azerbaycan yönetimi, Azerbaycan'ın o güzel edebi eserlerinin Türk Cumhuriyetleri kütüphanelerinde yer almasını da sağlar.

1917 devrimi öncesinde başlayan Sovyetler politikaları ile derinleşen her Türk Cumhuriyetinin ayrı bir edebî dil kurma süreci bağımsızlık döneminin ulus devlet politikaları ile daha da pekişmiştir. Türk Cumhuriyetlerinde kullanılan edebî dilleri ihtiyaç halinde birbirlerinden kelime alması eğilimi canlı olmasına rağmen günümüz edebî dilleri, geçtiğimiz asrın ilk çeyreğinde kullanılan edebî dile göre birbirinden daha uzaklaşmışlardır. Bu meselenin aşılması için Azerbaycan'ın önemli kalemi Anar ve Kırgız Cumhuriyetinin önde gelen

aydınlarından Prof. Dr. Salıcan Cigıtoı gibi yazarlar Türkiye Türkçesinin Türk Dünyasında ortak iletişim dili olmasını teklif etmiş ancak “iletişim dili” kavramının dahi ne olduğu yeterince tartışılmadan bu teklif askıda kalmıştır.

Türk Cumhuriyetlerinin edebî dilleri arasındaki mesafenin artması ve alfabe problemleri bu edebiyatlar arasındaki ilişkilerde çevirmenlerin rolünü önemli hale getirmiştir. Ancak uzun yıllar boyu Türk lehçeleri arasında çeviri yeteri kadar önemsenmemiş, lehçeler arası çevirmenlerin diğer diller arasında çeviri yapanlara göre ekonomik gelirleri ve sosyal statüleri geri de kalmıştır. Bu duruma bir de amatörlerle yaptırılan çeviriler eklendiğinde Türk Dünyası edebiyatları arasındaki çevirilerde tam bir facia yaşanmıştır. 2009 yılında TÜRKSOY ve Avrasya Yazarlar Birliği’nin gayretleri ile başlatılan “Türk Lehçeleri Arası Çeviri Meseleleri Sempozyumu ve Atölyesi” bu alanda yapılan çalışmaların seviyesinin yükseltilmesi ve çevirmenlerin motive edilmesi konusunda büyük ümit olmuştur.

Türk Cumhuriyetleri edebiyatları arasındaki çevirinin en önemli kaynağı durumundaki izahlı sözlüklerin hala hazırlanamamış olması üzüntü verici bir durumdur. Bu arada şahsi gayretleri ile Gülrıza Cumakunova’nın Kırgızca-Türkçe ve Türkçe Kırgızca, Kenan Koç’un Kazakça ve Ekrem Arıkoğlu’nun Hakas ve Tuva dilleri için hazırladıkları sözlükler için kendilerine şükran borçluyuz. Diğer Türk dilleri için de anlatımlı sözlüklerin, yabancı eşdeğerler sözlükleri, deyimler, yer adları sözlüklerinin hazırlanması bir borç olarak önümüzde durmaktadır.

Türkiye’de bağımsızlık öncesi Türk Dünyasından çevrilmiş edebî eser sayısı son derece sınırlı iken 20 yıllık dönemde farklı ülkelerden 400’e yakın kitap yayınlanmıştır. Kitapların çeviri seviyeleri, baskı sayıları, dağıtım meseleleri ile birlikte bu sayı yeterli olmamakla birlikte yine de her 20 günde Türk Dünyası edebiyatlarından bir kitap yayınlanmıştır. Bunların arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından değerli aydınımız Nevzat Kösoğlu’na hazırlattırılan “Türkiye Dışı Türk Edebiyatları Antolojisini” özellikle zikredilmeye değerdir. 36 ciltten oluşan ve tüm Türk Dünyası edebiyatlarını kapsayan bu çalışmada Kumuk, Nogay gibi kendi bölgelerinde edebiyat antolojileri hazırlanmamış edebiyatların da bulunduğu hatırlanırsa eserin önemi daha iyi anlaşılmış olur. Diğer taraftan son yıllarda Bengü, Sütun, Selenga, Doğu Kitaplığı gibi özel yayınevlerinin, yayın listelerini yalnızca Türk Dünyasından çevrilmiş eserlerden oluşturdukları belirtmek isterim. Son beş yılda dört yayınevinin yayınlarını yalnızca Türk Dünyasından eserlerle oluşturmaya başlamaları, oku-

yucuda Türk Dünyası edebiyatlarına artan ilginin ve çoğalan kaliteli çevirmen sayısının da bir göstergesi sayılmalıdır. Bunun yanında Ötügen, Kaknüs, Elips gibi yayınevleri de yayın listelerinde Türk Dünyasından eserlere yer vermektedirler. TÜRKSOY, Atatürk Kültür Merkezi, Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Keçiören Belediyesi, Trabzon ve Sakarya Valilikleri gibi değişik kamu kurumları da Türk Dünyası Edebiyatlarından eserler yayınlamaktadırlar.

Kitap yayıncılığının yanı sıra Avrasya Yazarlar Birliği tarafından yayınlanan Kardeş Kalemler ve Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergileri edebi eserleri kültür hayatımıza kazandırmaktadırlar. Erzurum merkezli yayınlanan ancak 45 sayıda yayın hayatını noktalayan “Kardeş Edebiyatlar” dergisi de yayımlandığı dönemde Türk Dünyası edebiyatlarının tanıtılmasında önemli hizmet görmüştür.

Dergilerin Türk Dünyası edebiyatlarının Türkiye’de tanıtılması konusunda üstlendikleri rolü açıklamak için Kardeş Kalemler Dergisinin 4 cildinde yayınlanan değişik ülke ve edebî türlerden eserlerin sayına göz atmak yararlı olacaktır.

Tablo 1: Kardeş Kalemler Dergisi ilk 4 Cildinde (2007-2010)Yayımlanan Eserlerin Türk Halkları ve Türlerine Göre Dağılımı

Ülke	Şiir	Hikaye	Gezi, Anı, Mülakat vb	Toplam
Azerbaycan	65	48	71	184
Kırgızistan	30	5	54	89
Kazakistan	15	25	35	75
Özbekistan	13	15	22	50
Türkmenistan	20	21	22	63
Kırım Tatar	12	12	23	47
Uygur	8	3	17	28
Hakas	2	3	8	13
Tuva	4	5	9	18
Kazan Tatar	14	9	15	38
Gagauz	15	9	16	40
Bulgaristan	7	11	9	27
Makedonya	4	2	3	9
Kosova	3	2	4	9
Başkurt	8	9	21	38
Saha	2	2	5	9
Toplam				737

Münhasıran Türk Dünyası edebiyatlarına yönelik çıkan bu dergilerin yanında Türk Edebiyatı Dergisinin gerek bağımsızlık öncesinde gerekse bağımsızlıktan sonraki dönemde Türk halklarından pek çok yazar ve şairi Türk okuyucusuna tanıttığını da hatırlamak gerekir. Son yıllarda doğrudan şiir, hikaye gibi edebi yazıları yayınlamasa da Türk Yurdu Dergisi de 100 yıllık yayın hayatında Türk Dünyasından pek çok yazar ve şairi değerlendirme yazıları ile kamuoyuna tanıtmıştır.

Son yıllarda sevindirici bir eğilim başlamış Güney Sanat (Antalya), Berceste (Kayseri), Bizim Külliye (Elazığ) gibi Ankara veya İstanbul merkezli olamayan dergiler de sayfalarında Türk Dünyasından yazar ve şairlerin eserlerine yer vermeye başlamışlardır. KKTC’de yayınlanan Turnalar dergisini de bu listeye eklemeliyiz.

Türkiye Dergilerinde görülen bu eğilim değişik Türk Cumhuriyet ve topluluklarında da artarak devam etmektedir. Örneğin Başkurtistan’da yayınlanan Agidil dergisi son dört yıldır her sayısında Türk Dünyasından yazar ve şairlere özel bir bölüm ayırmaktadır. Benzer bölüm Özbekistan’da yayınlanan Cihan Edebiyatı dergisinde de bulunmaktadır. Kazakistan’da Alem Edebiyatı, Azerbaycan’da Dünya Edebiyatı dergileri de özel sayılarla gerek Türkiye gerekse diğer Türk halklarının edebiyatlarını okuyucularına ulaştırmaktadırlar. Bunların yanında Kırgızistan’da Canı Alatau, Azerbaycan’da Ulduz, Türkün Sesi, Türk Eli, Kazakistan’da Cıldız, Anatil, Kazak Edebiyatı ve Yalım, Özbekistan’da Şark Yıldızı, Kırım’da Nenkecan, Umit Kervanı ve Yıldız, Türkmenistan’da Dünya Edebiyatı dergilerinin hemen her sayısında Türkiye’den ve değişik Türk halklarından imzalarla karşılaşmak mümkündür. Son yıllarda artan bu eğilimde Türk Dünyası Edebiyat Dergileri Kongresi ile dergiler arasında oluşan yakınlığın ve Türk Lehçeleri Çeviri Atölyesi ile lehçeler arasında çeviri yapanların teşvikinin etkileri olduğunu hatırlamak gerekir.

Türk Cumhuriyetlerinde Türkiye ve diğer Türk halklarından yayınlanan kitap sayısı da bağımsızlık döneminde artmıştır. Örneğin Azerbaycan’da Türkiye edebiyatından yayınlanan toplam 72 eserin 17 si bağımsızlık öncesi dönemde yayınlanırken 55 kitap bağımsızlıktan sonra yayınlanmıştır.

Bağımsızlık öncesinde hemen her Türk Cumhuriyetinde yayınlanan Nazım Hikmet, Aziz Nesin ve Reşat Nuri Güntekin isimlerinin yanına Yunus Emre, Nihal Atsız, Necip Fazıl ve Ali Akbaş gibi şair ve yazarların isimleri de eklenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından büyük bir başarı ile uygulanan Türk Edebiyatının Dışa Tanıtım Projesi TEDA, maalesef Türk lehçelerine yönelik çeviri desteklerinde yetersiz kalmış ve Necip Fazıl Kısakürek'in Reis Bey eserinin Tataristan'da basılması TEDA'nın Türk Dünyasına yönelik desteklediği tek proje olmuştur.

Ortak edebî faaliyetlerde ise Türk Dünyasında en şanslı olanlar şairler olmuştur. Bunlar arasında bağımsızlık döneminde başlatılan ve her yıl düzenli olarak sürdürülen Hazar Şiir Akşamları faaliyetini özel olarak anmak gerekir. Tarsus Karacaoğlan Şenlikleri, Türkçe'nin Uluslararası Şiir Şölenleri de Türk Dünyasından şairleri bir araya getiren faaliyetler olmuştur. Tukay, Kasım Amancolov, Mahtumkulu, Fuzulî, Ali Şir Nevaî gibi şairlerin anma etkinlikleri ve iki kez toplanabilen Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı da önemli buluşma noktaları olmuştur.

Türk Dünyasında hikaye ve roman yazarları ortak faaliyetler bakımından şairler kadar şanslı olamamışlardır. Hikaye alanında Türk Cumhuriyetleri ile ortak yürütülen en önemli etkinlik 2008 yılında yapılan Kaşgarlı Mahmut Uluslararası Hikaye Yarışması olmuştur.

Gerek süreli yayınların gerekse kitap yayınlarının karşılıklı takibi, iletişim ve ulaşım imkanlarının bu kadar artmış olmasına rağmen maalesef iç açıcı değildir. 1913 yılında ilk kez yayınlanmaya başlanan "Kazak" gazetesinin Türkiye'den 13 abonesi vardı. Bugün Kazakistan'da yayınlanan tüm dergi ve gazetelerin Türkiye'den toplam kaç abonesi vardır? Veya bu yayın organlarının internet sitelerine Türkiye merkezli kaç giriş vardır? Rakamları bilmiyorum ama sonucun sevindirici olmayacağından endişeliyim.

Türk Cumhuriyetlerinin geçiş dönemi sarsıntılarının yerini istikrara bırakmasına paralel olarak edebî ilişkilerde artan gelişmelere rağmen Türk Dünyası bilincinin yansıdığı edebî eser ve bu misyonu üstlenen şair ve yazar sayısı çok değildir. Ama yine de Çolpan, Magcan, Ahmet Cevat, Hüseyin Cavit neslinin bıraktığı eserlerdeki Türk Dünyası yaklaşımları günümüz yazar ve şairlerinden Özbekistan'da Rauf Parfi, Kırgızistan'da Cengiz Aytmatov, Turar, Kazakistan'da Olcas Süleymanov, Türkmenistan'da Oraz Yağmur, Azerbaycan'da Fikret Sadık, Zelimhan Yakup, Bahtiyar Vahapzade, Anar, Türkiye'den Ali Akbaş'ın eserlerinde devam etmektedir.

KAZAKİSTAN 2050 STRATEJİSİ EBEDİ ÜLKE FORMÜLÜ

Prof. Dr. Kayrat SAK

L.N. Gumilev Kazak Milli Avrasya Üniversitesi, Kazakistan

Çeviren: Dr Almağül İSİNA

Geçtiğimiz yıl Kazakistan Bağımsızlığının 20.yıldönümü kutlamaları sırasında genç başkent Astana’da “Ebedi Ülke” adı verilen bir heykel açılmıştır. Ebedi Ülke ülküsü, “bin kez ölüp bin kez dirilen” Kazak halkının en yüce hayalidir. Kazak halkının en büyük hayali olan “Ebedi Ülke” konusuna Kazakistan Cumhuriyeti ilk Devlet Başkanının “Kazakistan 2050 Stratejisi- Olgunlaşan Devletin Yeni Siyasi Hedefi” ismi verilen Ulusa Sesleniş Konuşmasında vurgu yapılmaktadır.

Tarihi Ulusa Sesleniş konuşmasının halkın gönlünde taht kurmasının, kamınca iki nedeni vardır.

Birincisi, öncekilerden farklı olarak bu Ulusa Sesleniş konuşmasının Kazakistan’ın bağımsızlığı münasebetiyle düzenlenen resmi toplantıda duyurulması dünya kamuoyunun ilgisini arttırdı.

İkincisi, Devlet Başkanının “Bir dizi parametrelere göre, zamanından önce gerçekleştirmeyi başardığımız “2030 Stratejik Planın” sonuçlarını ilan etmek, benim için büyük bir onurdur” dediği gibi, “Devlet, 20 yılı aşkın bir süre, egemenliğin ve siyasi itibarın kazanılması için çalıştı. 20 yıl içinde bu hedefe ulaşılmış oldu. Devlet inşa dönemi başarıyla tamamlandı. Önümüzde Kazakistan’ın toprak bütünlüğünü muhafaza etmek suretiyle kalkınma hedefi bulunmaktaydı. Biz planlanandan fazlasını yapmayı başardık”.

Devlet Başkanı bu sözlerine somut verilerle örnekler verdi. “14 bin kilometre uzunluğundaki devlet sınırı yeniden belirlendi. Kişi başına GSYH 7 kat fazla arttı ve 1998 yılında bu rakam 1.500 Dolar iken 2012 yılında ise 12 bin Dolara yükseldi. Son beş yıl zarfında, anne ölüm oranı 3 kat azalmışken, doğum oranı ise 1,5 kat arttı. Ülke nüfus sayısı, son 15 yıl içinde artarak 14 milyondan yaklaşık 17 milyon kişiye ulaştı. Ortalama yaş süresi 70’in üzerine çıktı. 2012 yılında dünyanın gelişmiş 50 büyük ekonomisinde yerimizi almamız”.

Bu, Devlet Başkanının dile getirdiği önemli sonuçlardan sadece bir tanesidir. Kazakistan’ın merkezinde gün geçtikçe yükselen Astana, kendi başına güzel bir örnek oluşturabilir.

“Kazakistan 2050 Yeni Siyasi Rotasının” belirlenişinin bir nedeni “Kazakistan 2030” Stratejisinin hayata geçirilmesi olmuştur. Devlet Başkanımız: “Kazakistan–2050 Stratejisi, yeni merhalede Kazakistan–2030 Stratejisi’nin uyumlu bir devamı niteliği taşımaktadır. Bütün bunlardan hareketle, ben, “Ulusun 2050 Yılına Kadar Yeni Siyasi Rotası” taslağını önermekteyim demiştir.

“Güçlü bir devlet ayakta kalabilme politikası değil, aksine uzun vadeli kalkınma ve ekonomik büyüme planlaması yapar”. Bunun, “Kazakistan 2050” Stratejisini kabul etme nedenlerinden biri olduğu su götürmez bir gerçektir.

Üçüncü nedenini Devlet Başkanı şu şekilde açıklamaktadır: “Yeni meydan okumalara layıkıyla karşı koyabilmek için “2030 Stratejisi” çerçeveleri artık yetersiz kalmaktadır. Vizyon ufkunu genişletmek bizim için önemli ve 15 yıl öncesinde olduğu gibi, müteakip bir dünya görüşü sıçraması gerçekleştirmemiz gerekmektedir. “Kazakistan–2030” Vizyonunda olduğu gibi, zaman ve koşulların bizim planlarımızda da değişikliklere yol açacağını net bir şekilde idrak etmeliyiz. **“2050 yılı”** sadece sembolik bir tarih değildir. “2050”, günümüzde dünya kamuoyunun da yönünü ayarladığı somut bir süredir. Birleşmiş Milletler Teşkilatı, “2050 Küresel Medeniyetler Gelişme Planını” yayınladı. 2050 yılına ilişkin tahmin raporu Dünya Gıda Teşkilatı (FAO) tarafından da ilan edildi. Günümüzde, eskisine göre, daha fazla ülke benzer uzun vadeli stratejileri hazırlayıp uygulamaya koyuyor. Çin de kendisine böyle bir stratejik planlama ufku belirledi”.

“2050 Stratejisi”, bağımsız Kazakistan’ın XXI.y.y kalkınma hedefini belirleyici en önemli ve çok geniş kapsamlı planıdır. Esas amacı, belgede yer

aldığı üzere, **“Güçlü devlet için özellikle hızlandırılmış ekonomik büyüme koşullarının sağlanması önemlidir. Bizim esas amacımız; 2050 yılına kadar, dünyanın en gelişmiş 30 devleti arasında yer almaktır. Bu tarihi Vizyon, bütün Kazakistanlıların sorumluluklarını ikiye katlayacak yüksek bir hedeftir. Bizimle rekabet içinde bulunan ülkelerin boş oturmadıklarını, gün geçtikçe kalkındıklarını dikkate alırsak, bu hedefe ulaşmanın çok kolay olmadığını anlamak zor olmaz”**.

“2050 Stratejik Planında” ülkenin bu ulvi ve yüce amaca ulaşma yolları geniş bir biçimde değerlendirilmekte ve kesin olarak belirlenmektedir.

Kazakistan’ın kalkınmasının, mevcut başarılarının en önemli anahtarının ülkedeki istikrar ve huzur olduğunu Devlet Başkanı bağımsızlığın ilk günlerinden beri ifade etmektedir. Tarihi Ulusa Sesleniş konuşmasında “Vatandaşların sosyal güvenlik ve refahı, her Kazakistanlıyı ilgilendiren çok zor ve ciddi bir sorundur. Bu yüzden burada çok dikkatli bir şekilde düşünülmüş yaklaşımlar olması gerekmektedir. Bir devlet ancak birlik, beraberlik içerisinde gelişme kaydedebilir.

Tarihimiz bize şunu öğretiyor; bir ülke ancak halkı birlik içindeyse güçlüdür. Bu sebeple, bizim için asıl mesele: Kazakların birliğidir. Birlik, beraberlik, sabır ve ferasete her şeyden önce Kazakların ihtiyacı var. Kazakları hiçbir zaman dış düşmanlar zapt edememişlerdir. Birliğimiz zayıfladığında zayıf düşmüşüz, güçlendiğinde ise güçlenmişiz. Aile içindeki bereket ve birlik, fertler arasındaki saygı ve sevgiyle sağlanır. Devlet için de aynı şey söz konusudur. Babalarımızın “diri olmamız için iri ve bir olmamız gerek” sözünü heyecanlanmadan okumak imkansızdır.

Kanaatimize göre, “Strateji -2050”nin “Strateji 2030”dan en önemli farkı ve üstünlüğü de budur. Aralarında farkın olması da gayet doğaldır. Çünkü bundan 15 yıl önce genç bir devlet olan bağımsız Kazakistan’ın ekonomisi de güçsüzdü. Söz konusu dönemde en önemli hedef halkın refahının yükseltilmesi olmuştur. Dolayısıyla, ekonomik çıkar ilk sıraya yerleşmiştir. İdeolojik konular sonraki sıralarda idi. Kazakistan’ın geldiğimiz noktadaki durumu tamamen farklıdır. Ülke ekonomisi hızla kalkınmakta, halkın refah seviyesi de yükselmektedir.

Bunu kimse yok sayamaz. Ancak, sadece maddi zenginliğin insanları mutlu etmediğini hayat ıspatlamıştır. Geldiğimiz noktada manevi değerlerin de yetersizliği ortaya çıkmıştır. “Strateji 2050”de bu eksikliğin yerini doldur-

maya yönelik birtakım öneriler bulunmakta. Bu bakımdan da bizim için son derece önemlidir. “Milli Aydınların Rolü” adı verilen 5. bölümünde “Devlet yapısının oluşmasında öyle bir döneme giriyoruz ki, maneviyat konuları artık iktisadi ve maddi konular kadar önemlidir” şeklindeki ifadelerin yer alması sevindiricidir.

Bu bağlamda, konuşmada milli aydınlara özel önem atfedilmekte ve büyük sorumluluk yüklenmekte olduğunu anlaşıyor. Çünkü Devlet Başkanının da ifade ettiği üzere, “Manevi gelişimde esas görev her zaman aydın kesime düşer”. Dolayısıyla, “Kazakistan 2050 yılında ilerici düşünceler toplumu olmak zorundadır. Toplumumuzun çağdaş görüşlerinin temelini, aydınlarımız belirlemelidir”.

Milli değerlerden bahsederken, öncelikle aydınlarımızı devlet dilinin statüsünün acıklı durumunun endişelendirdiğini belirtmek gerekir. Söz konusu belgede bu konuyla da ilgili umut verici hedeflerin belirlenmesi, kesin talimatların verilmesi sevindiricidir.

N. Nazarbayev “*Kazakça bizim manevi kaynağımızdır. Bizim görevimiz, Kazakçayı her alanda etkili bir şekilde kullanarak geliştirmektir*” şeklinde konuyla ilgili hedefleri belirlemiş ve şöyle devam etmiştir: “*2025 yılında Latin alfabesine geçilecektir, bu yöndeki çalışmalara başlamalıyız. Konu, ulus olarak çözmemiz gereken bir önemli bir meseledir. Geçmiş tarihimizde Latin alfabesini kullandık. Çocuklarımızın geleceği için, böyle bir kararı almak zorundayız ve bu karar dünyayla entegrasyonumuz, çocuklarımızın İngilizceyi ve bilgisayarını daha iyi öğrenmelerini sağlayacak ve en önemlisi de Kazakçanın modernizasyonu için itici güç olacaktır*”.

Gerçekten, herkes Latin alfabesine geçişin güncel bir konu olduğunun farkındadır. Bu, **öncelikle** dilimizin ses özelliğini yerine getirmek için son derece ihtiyaç duyulan bir konudur. **İkincisi**, aynı kökten gelen Türk boylarıyla olan birliğimizi artırmak için de çok büyük önem arz etmektedir. Öyleyse, bu ihtiyacı dikkate alarak, yeni alfabeyle geçişle ilgili tartışmalara son verilmeli, alfabe fazla zaman geçirmeden yetkili komisyon seviyesinde onaylanmalı ve somut işlere başlanmalıdır.

Ancak bu durumda “Strateji -2050’de” belirlenen: “Kazakistan’ın geleceği Kazakçadır. 2025 yılında Kazakça, hayatın tüm alanlarında egemen olacak ve günlük konuşma dili haline gelecektir. Kazakça egemenliğimiz ve bağımsızlığımızı pekiştirecek ve ulusumuzu bir birine kenetleyecek ve çimentosu olacak bir dile kavuşacak” şeklindeki amacımız hayata geçecektir.

“Dile olan bakışın aslında ülkeye olan bakışı yansıttığı aşikardır. Dolayısıyla dilimize olan ilgimizi asla yitirmemeliyiz. Kazak dili tamamen kullanım diline dönüşüp, gerçek anlamda devlet dili statüsüne ulaştığında, biz ülkemizi KAZAK DEVLETİ olarak değiştireceğiz” şeklindeki satırların “Strateji 2050”nin tarihi önemini daha da belirgin hale getireceği bellidir.

Kıssadan hisse, bir Alaş araştırmacısı olarak Alaş düşünceleri ile Kazakistan Devlet Başkanının Ulusa Sesleniş Konuşması arasında tarihi bir bağın olduğunun farkına vardım. Bu, Kazak yurdunu Ebedi Ülke haline getirme düşüncesidir. “Ben 21 Asrın Kazakistan’ın “Altın Asrı” olacağına inanıyorum. 21 yüzyıl, barış, istikrar ve gelişme yüzyılı olacaktır. Kazakistan ulusu bu Ulu Tarih’i yazan bir ulus olmayı hak etmiştir. Belirlediğimiz amacımıza ulaşacağımıza yürekten inanıyorum. “Ebedi Ülke” olma yolundaki büyük işlerimiz yeni dönemlerin kılavuzu olacaktır” şeklindeki Devlet Başkanının konuşmasının konsepti bunun kanıtıdır.

ORTAK KÜLTÜRÜN OLUŞTURULMASINDA ÖĞRETMEN, ÖĞRETİM PROGRAMI VE DERS KİTAPLARININ ROLÜ VE ÖNERİLER

Doç. Dr. Emine KOLAÇ

Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Giriş

Küreselleşme rüzgârının hızla estiği ve her şeyi değiştirdiği, önüne katıp götürdüğü günümüzde en büyük yıkımın kültürler ve kültürün temel taşıyıcısı olan diller üzerinde olduğu şüphe götürmez bir gerçek. Bu rüzgâr karşısında bütün ülkelerde ve kültürlerde olduğu gibi Türk Dünyası ülkelerinde de kültürel zenginliğin yitirilmesi ve kültürel yıkımın ortaya çıkması tehlikesi belirmiştir. Bu tehlikenin, kültür erozyonunun önüne geçmek gerekmektedir. Bu da ancak Türk coğrafyasında yaşayan gençliğe kültürel bilinci yerleştirmekle mümkündür. Bu noktada eğitime büyük sorumluluklar düşmektedir.

İletişim teknolojileriyle insanların, toplumların birbirinden etkilenme hızının anlık zaman dilimlerine indiği, yaşananların toplumlara, ekonomilere ve bireylere şiddetli dalgalar gibi çarptığı bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sürecin toplumların kültürlerinde yarattığı en ufak değişim, aileden toplumsal yaşama, çalışma yaşamına, ekonomiye, eğlence anlayışına, ikili ilişkilere kadar yansıyan pek çok farklılaşmayı beraberinde getirmektedir (Kağıtçıbaşı, 1988, 275).

Küresel kitle kültürünün akıl almaz bir teknolojik destekle dünyanın her yerinde olduğu, hiçbir kültür biçiminde görülmediği kadar endüstriyel bir boyut kazandığı açıkça ortadadır. Tasarlanan, biçimlendirilen ve dünyayı pazar olarak gören bir boyuta sahip olan küresel kültür bu özelliğiyle kendisine karşı

direnmeyi neredeyse olanaksız kılmaktadır (Kahraman, 2003, 11). Yaşanan bu durum dünya üzerindeki kültürler açısından ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Tehlike sadece kültür bağlamında görünse bile kültürün derin anlamı, kapsamı düşünüldüğünde aslında çok daha geniş boyutlu olduğu fark edilecektir. Yaşanan bu gelişmelere paralel olarak millî kültürlerin giderek benzeşeceğinden söz edilmeye başlanması, günümüzde kimlik konusunun tartışılıyor olmasının önemli bir sebebi olarak gösterilebilir. Ulus-devlet, ulusa dayanan bir sistemdir ve ulusun varlığını devam ettirmesi süreklilik gösteren bir milli kültür politikasını gerektirmektedir (Poyraz, 1998, 80).

Her ne kadar küreselleşme sürecinin kültürel zenginliğin önünü açtığı, kültürel alışverişi hızlandıracağı yönünde yaklaşımlar, bakış açıları olsa bile dünyanın her yerinde insanların yaşam tarzlarının, zevklerinin, yediklerinin, içtiklerinin hayata bakışlarının aynılaşmaya başlaması bir “çokluğa” değil, “teklığe” doğru hızlı bir gidişin varlığını göstermektedir. Dünya artık McDonalds’da hamburger yiyen, CocaCola içen, Marlboro marka sigara içen, Hollywood filmleriyle neşelenen, hüznlenen, Microsoft’un bilişim teknolojisini kullanan insanların oluşturduğu, üretilenin potansiyel alıcısı olan, tüketim canavarı insanların oluşturduğu küçük bir köy olma yolunda tek tipleşmeye doğru hızla ilerlemektedir.

Atalardan miras kalan maddi-manevi değerler bütünü olan kültür, millet kavramının temellerinden biridir ve insanın içinde yaşadığı toplumdaki kazanıldığı bütün yetenek ve alışkanlıkları kapsar (Kafesoğlu, 1992, 15). Kültür toplumsaldır. Kişi, içinde yaşadığı toplumun kültüründen soyutlanamaz. Kültür tarihseldir, uzun bir yaşam dilimi içinde olgunlaşır. Kültür bir yaşam biçimi, bir toplumsal davranıştır (Artun, 1996, 12). Geçmişle gelecek arasında kurulan bir köprüdür. Ulusal varlıkla özdeşdir. Birinin yokluğu diğerinin de yokluğuna işaret eder. Millet devamlılığı, kültür değerlerinin, kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Küreselleşme ile birlikte kültüre bilinçle yaklaşma, koruma sorumluluğu her zamankinden daha fazla önem kazanmaktadır. Bu açıdan programlara, öğretmenlere ve ders kitaplarına önemli görevler düşmektedir. Eğitimin temel işlevi kültürü yeni kuşaklara aktarmaktır. Kültürün yeni nesillere aktarılması ve kültürel birliğin sağlanmasında eğitimin önemli bir rolü vardır. Eğitim programları, öğretmenler ve ders kitapları kültürün korunmasında, gelecek nesillere aktarılmasında temel bileşenler olarak ifade edilebilir. Kültürün kalıcı ve sağlam bir şekilde aktarımı; kültür öğelerini gerçekçi bir şekilde ele alan eği-

tim programları, bu programlarla yetişen, bilgi ve birikim kazanan öğretmenler ve bu amaç doğrultusunda özenle hazırlanan ders kitapları ile mümkündür.

Öğretmen Yetiştirme Programları ve Lisans Dersleri

Türk Dünyası Lisans Eğitim Programı

Ortak kültürün oluşması ve geleceğe aktarılmasında temel işlevi kültür aktarımı olan eğitim alanında ciddi bir planlamaya gereksinim vardır. Bu planlamada ilk adım eğitim-öğretim programlarının oluşturulmasıdır. Her yıl yurtdışına Türkçeyi ve Türk kültürünü öğretmekle yükümlü öğretmenler gönderilmektedir. Gönderilen öğretmenlerin yetiştikleri lisans programları birbirinden farklılık gösterdiğinden alınan eğitimler de farklıdır (Yabancı diller eğitimi, sınıf öğretmenliği, Türkçe, Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği, vb.). Oysa çok özel bir görevi yerine getirmekle yükümlü öğretmenlerin tek kaynaktan ve özenle hazırlanmış uzun soluklu bir programdan geçmeleri üstlenilen görev ve sorumluluğun başarıyla yerine getirilmesinde oldukça önemlidir. Nitekim öğretmenlerin gittikleri yerde pek çok sorun yaşadıkları da bilinen bir gerçektir. Bu sorunların çözümü için önerilen, sunulan hizmet içi eğitim programları da gelip geçici çözüm olmaktan öteye gitmemektedir.

Öğretmenlerin tek kaynaktan yetişmesi sorunların çözümü kapsamında önemli bir çıkış noktası olarak görünmektedir. Bu da “Türk Dünyası” bölümlerinin açılmasını zorunlu hale getirmektedir. Bu bölümler aracılığıyla yurtdışına gönderilecek, Türkçeyi öğretecek, Türk kültürünü tanıtacak, ortak kültürün oluşmasında kilit rol oynayacak öğretmenler tek kaynaktan yetişecek, böylece ortak kültürün tanıtılması, yayılması daha kolay, sistemli ve bilinçli olarak gerçekleşecektir.

Öğretmen Yetiştiren Lisans Programlarında “Kültür” ve “Türk Dünyası” Dersleri

Eğitim sistemleri içindeki eğitim kurumlarının istendik davranışlarla donanmış bireyler yetiştirmesi, uygulanan eğitim programlarına bağlıdır. Eğitim programı, eğitimde amaçların gerçekleştirilmesinde temel araç olarak gösterilebilir.

Bilişim teknolojisindeki gelişmeler tüketim ve kitle kültürünün yayılması, hayat tarzlarının giderek tekdüzeleşmesi, ulusal kültür ve kimliklerin zayıflaması gibi sonuçları da beraberinde getirdiği (Özyurt, 2002, 112-113) ve giderek “tek tipleşmeye”, “aynılaşmaya” doğru bir yönelimin olduğu göz-

lenmektedir. Son dönemlerde küreselleşme kavramına dünya genelinde homojenleşmeyi ifade eden bir anlamın yüklenmiş olması (Usiner, 1993, 169) da bu gerçeğin ifadesi olarak gösterilebilir. Bütün bu gelişmeler millî kültürleri ve dilleri olumsuz yönde etkilemiş, yok olan değerleri, kültürleri, kültürel kimlikteki belirsizleşmeyi, dil ölümlerini de beraberinde getirmiş, hem kültür hem de dil açısından kimliksizleşme sürecini başlatmıştır.

Bu süreç karşısında kültürlerin ayakta kalması bilinçli insanlarla mümkündür. Bu bilinci oluşturmak ciddi bir öğretmen yetiştirme politikası izlemeyi zorunlu kılar. Çünkü bu bilinci yerleştirecek kitle yeni nesle şekil veren, onları eğiten öğretmenlerdir.

Bu politikanın en önemli adımlarından biri öğretmen yetiştirme programlarına “Kültür” ve “Türk Dünyası” derslerinin konulmasıdır. Bu dersler aracılığıyla ilkökul, ortaokul ve lise düzeylerinde görev yapan öğretmen adayları bilgi ve birikim kazanacak, bilinçlenecek, mezun olup öğretmen olarak atandıktan sonra da sahip oldukları bilgi ve birikimi öğrencileriyle paylaşacaktır. Çünkü sahip olunmayan bilgi ve birikimin, bilincin aktarılması mümkün değildir.

Ders Kitapları

Eğitimde, hedeflere kısa sürede ulaşmada, öğrenmenin kalıcı olmasında araç ve gereçlerin önemli rolü vardır. Bu nedenle öğretmenlerin, çeşitli öğretim materyallerinden yararlanmaları, sınıf içinde çoklu ortam oluşturmaları gerekmektedir (Demirel, 2000, s. 129). Öğrencide istenilen davranış değişikliklerini oluşturmak, öğretim sırasında dikkatini toplamak, ilgisini artırmak ve devam ettirmek amacıyla çeşitli eğitim araçlarının kullanıldığını görmekteyiz. Bu eğitim araçlarının en önemlisinin “ders kitapları” olduğunu söyleyebiliriz.

Eğitim ve öğretim etkinliklerinin planlanmasında, uygulanmasında, değerlendirilmesinde ve geliştirilmesinde ders kitabının önemli rolü vardır. Kitap, sınıfta öğretmen ve yazı tahtasından sonra en sık başvurulan bir araçtır (Alkan, 1995, 126). Okulda yapılan öğrenme ve öğretme süreçlerinde kullanılan eğitim araçları arasında ders kitapları “tamamlayıcı öğretim materyalleri” arasında yer alır. Öğretimde, öğretmenin en önemli yardımcısıdır. Öğretmenlerin ve yetişkinlerin öğrenme yaşantılarına kaynaklık eden bir araçtır (Çalık, 2001, s. 1). Ders kitapları, öğretim programlarında yer alan konulara ilişkin bilgiyi planlı, düzenli ve aşamalı bir şekilde içerdiği için, geliştirilen diğer modern ders araç-gereçlerine rağmen öğretmen ve öğrencilerin temel başvuru kaynağı, vazgeçilemeyen ders aracı olma özelliğini korumuştur.

Öğretmen ve öğrencilerin sürekli olarak karşı karşıya olduğu ders kitaplarının niteliğinin yükseltilmesi aynı zamanda eğitimin de kalitesini yükseltecek, eğitim programında belirlenen amaçlara daha kolay ulaşılmasını sağlayacaktır.

Kültürün sonraki kuşaklara aktarılmasında eğitimin önemli bir rolü vardır. Kültür hangi açıdan ele alınırsa alınsın eğitim kültüre köprü olma özelliğiyle her zaman karşımıza çıkmaktadır (Başgöz, 1999: 38). Okullardaki eğitim ve öğretimin esas görevi kültürün kuşaklara aktarılmasını ve devamını sağlamaktır. Bu durumda kültürün aktarıcısı konumunda olan öğretim programlarının, öğrencilere kültürün rahatlıkla aktarılmasını sağlayacak şekilde düzenlenmesi, ders kitaplarında da bu amacı gerçekleştirecek metinlere ve etkinliklere yer verilmesi gerekmektedir.

İlkokul ve ortaokul ders kitaplarına bakıldığında Türk Dünyasına yönelik birikim oluşturacak, farkındalık yaratacak bir içeriğin neredeyse hiç olmadığı, lise ders kitaplarında yer alanların ise çok silik ve yetersiz olduğu görülmektedir. Kültürü koruma ve geleceğe aktarma bir birikim ve bilinç olayıdır. Ders kitapları ise bu haliyle birikim ve bilinç oluşturmaktan uzaktır.

Bu gerçekten hareketle en kısa sürede ders kitaplarının yeniden düzenlenmesi, bilmece, atasözleri, efsaneler, destanlar, ninniler, el sanatları, yemek kültürü, vb, ortak kültür unsurlarının ders kitaplarında yer alması gerekmektedir. Bu, Türk Dünyası ve kültürüne yönelik birikim ve duyarlılık oluşturulması açısından bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu düzenlemeler, coğrafyada yaşayan her Türk gencinin değerler dünyasına yerleşerek, Türk dünyasında ortak bilincin oluşturulmasında önemli işlevler üstlenecektir.

Sonuç ve Öneriler

Küreselleşme rüzgârının hızlı bir şekilde estiği ve ulusal kültüre yöneldiği günümüzde ulusal kültüre, halk kültürüne bilinçle yaklaşma, koruma sorumluluğu her zamankinden daha fazla önem kazanmaktadır. Kültürün en canlı, en birleştirici, milli şuuru besleyici, güçlendirici öğelerine derslerde yer verilerek kalıcılığı sağlanır, aktarımı kolaylaşır. Bu görevin yerine getirilmesinde en büyük sorumluluk eğitim programlarına, öğretmenlere ve ders kitaplarına düşmektedir.

Öğretmen adaylarına, ilk, orta ve lise öğrencilerine kültürü tanıtmaya, sevdirmeye, onu koruma sorumluluğunu kazandırmaya ders programları ve ders kitapları üstlendikleri kültür aktarımı görevini yerine getirebiliyor mu? Bu durumun araştırılması gerekmektedir. İlk, orta ve lise ders kitaplarının içeriklerinin

“Türk Dünyası” ve “kültür” odaklı olarak incelenerek var olan durumun ortaya çıkarılması, içeriklerin bu konuları kapsayacak, bilinç ve duyarlılık oluşturacak şekilde yeniden düzenlenmesi kültür öğelerini tanıtmaya, korumaya yönelik bilinç oluşturulması açısından bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eğitim Fakültelerinde Türk Dünyası bölümlerinin açılması, Türkçe öğretimi ve kültür aktarımı sorumluluğunu taşıyan öğretmenlerin tek kaynaktan sistemli, planlı ve istenen amaçlara uygun olarak yetiştirilmesi ortak kültürün oluşmasında önemli bir adım olacak, bu kapsamda yaşanan sorunları da en aza indirecektir.

Eğitim Fakültelerinin lisans programlarında eğitim gören öğrencilerin Türk Dünyası ve kültür konularındaki birikimlerinin araştırılması, var olan boşluğu doldurmak için “kültür” ve Türk Dünyası” içerikli zorunlu ve seçmeli derslerin açılması öğretmen adaylarında farkındalık ve sorumluluk bilinci oluşturmada önemli rol oynayacaktır.

Kaynakça

- Alkan, Cevat (1995). *Eğitim Teknolojisi*. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Artun, Erman (1996). *Günümüzde Adana Aşıklık Geleneği ve Aşık Feymani*. Adana: Hakan Ofset.
- Çalık, Temel (2001). *Türkçe Ders Kitaplarının Biçim ve Tasarımı*. Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu. Editör: Leyla Küçükahmet. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Demirel, Özcan (2000). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık..
- Kafesoğlu, İbrahim (1992). *Türk Millî Kültürü*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem (1988). *İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınları.
- Kahraman, H. Bülent (2003), *Kitle Kültürü Kitlelerin Afyonu*, Agora, İstanbul.
- Özyurt, Cevat (2002). *Küreselleşme sürecinde kimlik ve farklılaşma*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Poyraz, Hakan (1998). “Bölünük Kimlik, Çatışan Medeniyet”, *Türk Yurdu*, Cilt 18, Sayı 127–128, Mart-Nisan, s. 74–81.
- Usiner, J.-C. (1993). *International marketing: a cultural approach*, Perntice-Hall International, Wiltshire.

TÜRK DÜNYASINA YÖNELİK İKİ PROJENİN TANITIMI¹

Doç. Dr. Süer EKER
Başkent Üniversitesi, Türkiye

- “Tehlikedeki Türk Dilleri” (Sürüyor)
- “Avrasya’da Yeniden Çizilen Sınırlar, İnşa Edilen Kimlikler” (Tamamlandı)

“Tehlikedeki Türk Dilleri” Projesi

Küreselleşme sürecinin hızlanması, ekonomik ve siyasi bakımdan güçlü olarak nitelenen ülkelerin kültürel unsurlarının da dünya genelinde baskın hale gelmesi vb. nedenlerle bölgesel kültürlerin çoğu yok olma noktasına doğru hızla ilerlemektedir. “Kültür”ün önemli bileşenlerinden biri kabul edilen diller de, bu süreçten olumsuz yönde etkilenmekte ve özellikle yazı dili geleneği bulunmayan “çekinik” diller, siyasal, sayısal ve/veya toplumsal bakımdan baskın dillerin etkisi altında kalarak adeta bir karma dil haline gelmekte veya yok olmaktadır. UNESCO’nun verilerine göre yeryüzünde yaklaşık 6,700 dil vardır. Bu dillerin yarısından fazlası yazı dili değildir. Dolayısıyla çok sayıda dilin, araştırmacılar tarafından sürdürülen alan çalışmalarında kayıt altına alınıp yazıya aktarılan örnekleri dışında, yazılı belgesi bulunmamaktadır. 21. yüzyılın sonunda, bu dillerin büyük bir kısmının artık konuşurunun kalmayacağı öngörülmektedir.

Geri dönüşü mümkün olmayan bu süreçte, yok olma riskiyle karşı karşıya olan dilleri, diğer bir ifadeyle “tehlikedeki diller”i belirli ölçüde kayıt altına

1 Her iki proje ekibi adına, Doç. Dr. Süer Eker, Başkent Üniversitesi, Ankara

alma ve dillerin yok olma süreçlerini, en azından, yavaşlatma konusunda dünya genelinde çeşitli çalışmalar yürütülmektedir. UNESCO'nun "Tehlikedeki Diller Atlası" ve Google tarafından desteklenen "Endangered Languages" sayfası bunlardan ikisidir; fakat bu çalışmaların tüm dilleri kapsar nitelikte olmasına rağmen, özelde, risk altındaki Türk dillerinin durumu, Türkoloji araştırmaları içerisinde ayrıca ele alınması gereken bir konu haline gelmiştir.

Yukarıda anılan sebepler ve bunlara ek olarak, asimilasyon politikaları sonucunda, özellikle Rusya, Orta Asya, Sibiryaya, Çin ve İran'da konuşulmakta olan Türk dillerinin büyük çoğunluğu artık ana dili olarak sonraki nesillere sağlıklı bir şekilde aktarılamamaktadır. Bu noktadan hareketle, az sayıda konuşuru kalan ve bu nedenle yok olma riski taşıyan tehlikedeki Türk dillerine yönelik duyarlılığın ve farkındalığın geliştirilmesi; bu dillerin izlenmesi, belgelenmesi ve kayıt altına alınması vb. amaçlarla "Tehlikedeki Türk Dilleri" adlı geniş katılımlı bir proje süreci başlatılmıştır.

Proje, genel olarak "Tehlikedeki Dilleri Projesi", özel olarak "Tehlikedeki Türk Dilleri Elkitabı"; dünya gündeminden nispeten uzak kalan az konuşurlu Türk halklarını, onların dillerini ve kültürlerini bir arada, ortak ana başlıklar halinde ele almayı, tanıtmayı, bilgi ve belgeleri kamuoyu ile paylaşmayı ve bu yolla tehlikedeki Türk dilleri ve kültürleri konusundaki farkındalığı ve duyarlılığı geliştirmeyi, sonraki kuramsal çalışmalar, dokümantasyon çalışmaları, dilleri yeniden canlandırma vb. faaliyetler için müşterek ve geniş kapsamlı akademik bir zemin ve platform oluşturmayı amaçlamaktadır.

Proje üç alanda yürütülmektedir:

• **Son Sesler Ağ Sayfası**

Last Voices Web Site

<http://tehlikedekidiller.com>

• **Tehlikedeki Diller Dergisi · Türk Dilleri/ TDD**

Journal of Endangered Languages · Turkic Languages/ JofEL

<http://dergi.tehlikedekidiller.com>

• **Tehlikedeki Türk Dilleri Elkitabı (TTDEK)**

The Handbook of Endangered Turkic Languages (H-ETL)

<http://tehlikedekidiller.com/tehlikedeki-turk-dilleri-el-kitabi-2>

“Son Sesler / Last Voices” Ağ Sayfası

Proje kapsamında ilk olarak ağ sayfası erişime açılmış, tehlikedeki Türk dillerinin dünya üzerindeki konumunu göstermeye yönelik örnek bir harita tasarlanmış ve bu dillerin tehlike derecesine göre düzenlenmiş listesi verilmiştir. Ayrıca bu ağ sayfası üzerinden tehlikedeki dillerle ilgili videolara, müziklere ve görsellere erişebilmek, bunun yanı sıra konuyla ilgili güncel gelişmeleri takip edebilmek de mümkün hale getirilmiştir. Konuyla ilgili geniş katılımlı ortak bilimsel-popüler bir platform haline gelmesi amaçlanan ağ sayfası, her düzeyde akademisyenin, araştırmacının ve **lisansüstü öğrencisi vd. akademisyen adaylarının** haber, makale, değerlendirme, yorum vb. çalışmalarına; kaynağının adıyla yayımlanmak üzere görsel, işitsel malzemelerine açıktır.

Türkçe ve İngilizce arayüze sahip bu site, her biri ilgili dil üzerine uzun yıllara dayalı çalışmaları bulunan bilim insanlarının yaratacağı sinerji ile başta Türk dilli dünyanın halkları olmak üzere, “**Tehlikedeki Türk Dilleri**” olgusuna yönelik farkındalık ve duyarlılık yaratmak ve bu konudaki ortak bilincin gelişmesine katkıda bulunarak en azından bu dillerin bir kısmını son seslerini kaybetmeden kurtarabilecek yol ve yöntemleri gündeme getirmek ve bu konularda şu ana değin yapılan örnek çalışmalardan yararlanılabilecek ortamı oluşturmak amacıyla kurulmuştur.

Elektronik Bir Dergi:

Tehlikedeki Diller Dergisi: Türk Dilleri

Ağ sayfasının erişime açılmasının ardından, 2012 Aralık ayında *Tehlikedeki Diller Dergisi*'nin (Journal of Endangered Languages) ilk sayısı yayımlanmıştır. Derginin temel amacı, projenin genel hedefine uygun olarak yok olma riski taşıyan Türk dillerinden hareketle tehlikedeki dil olgusuna dikkat çekmek, risk altındaki Türk dilleri üzerine yapılan bilimsel çalışmaları, araştırma ve belgeleme çalışmalarını kamuoyuyla paylaşmak ve bu durumdaki dillerin güncel durumunu ortaya koymaktır.

Tehlikedeki Diller Dergisi (TDD)/Journal of Endangered Languages (JofEL), 2012 yılında yayın hayatına başlayan uluslararası hakemli bir dergidir. TDD, “Güz” ve “Bahar” dönemi olmak üzere yılda iki kez yayımlanır.

TDD’de, ağırlıklı olarak yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan veya kısa ve uzun erimde yok olma riski altında bulunan Türk dillerine yönelik özgün makalelere yer verilmektedir.

Tehlikedeki diller olgusunun taşıdığı evrensel nitelik ve insanlığın ortak kültür mirasının kaybolma riski nedeniyle tehlikedeki diğer dillerle ilgili konular da TDD'nin ilgi alanındadır.

Derginin dili Türkçe, İngilizce ve Rusçadır. TDD'de, özgün bilimsel makalelerin yanı sıra, bilimsel temelli olmak üzere, haber, duyuru, değerlendirme vb. yazılara da yer verilmektedir.

Tehlikedeki Diller Dergisi'nin ilk sayısında, tehlikedeki dil olgusu üzerine kaleme alınmış genel kapsayıcı nitelikteki yazıların yanı sıra, kritik eşikteki ve ölüm derecesindeki Türk dillerinden Halaçça, Karayca, Çulım Türkçesi, Tofaca, Duhaca ve Pamir Kırgızcası ile ilgili makaleler yer almıştır. Türkçe ve İngilizcede yazılmış toplam 12 yazının haricinde, temayla ilgili "Thinking on Endangered Languages" (Tehlikedeki Diller Üzerine Düşünmek) başlıklı denemede TDD/JofEL dergisi, okuyucular için tehlikedeki diller gerçeğine yönelik düşünsel bir zemin oluşturmaktadır.

Bunun yanı sıra Nanay ve Hınalık dillerini konu edinen yazılar aracılığıyla, tehlike altında olan ve Türk dilleriyle temasta bulunan başka az konuşurlu diller ve kültürler de ele alınmakta, böylelikle konunun evrensel boyutuyla, bağlantının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Dergide yer alan tanıtma/değerlendirme yazılarında ise, genel olarak tehlikedeki dil olgusu üzerine yayımlanmış kitaplar ile ilgili bilgilendirme yapılması hedeflenmektedir.

"Tehlikedeki Diller Dergisi / Journal of Endangered Languages: TDD/JofEL ve "Son Sesler / Last Voices" ağ sayfaları yalnız tehlikedeki Türk dillerine yönelik değildir. Bu elektronik ortamlar Tehlikedeki Türk dilleri ve toplulukları ile ilgili **dilbilim, toplumdilbilim, antropoloji, kültüroloji** vb. alanlardaki bilimsel çalışmalara, Türk dilleriyle doğrudan temastaki az konuşurlu **Kafkas dilleri, Ural dilleri, Moğol dilleri, İrani diller** ve bu dillerin konusu halkların kültürleri ile ilgili **dilbilim, toplumdilbilim, antropoloji, kültüroloji** vb. alanlardaki diğer bilimsel çalışmalara da ağıttır.

Tehlikedeki Türk Dilleri El Kitabı

Projenin temel ayaklarının bir diğeri olan *Tehlikedeki Türk Dilleri El Kitabı* da yayıma hazırlık sürecindedir. Alanında uzman çok sayıda akademisyenin yazılarından oluşacak bu kitap sayesinde Karayca, Teleütçe, Gagauzca, Sarı Uygurca, Halaçça gibi tehlike altında bulunan dünyanın farklı bölgelerinden onlarca Türk dili ve bu dilleri konuşan Türk halkları hakkında temel bilgiler aktarılacak, dillerin güncel durumları özetlenecek, dilbilgisel özellikleri

ile konuşurları hakkında bilgiler verilecek ve örnek metinlerle okuyucuların bu diller hakkında genel bir izlenim edinmesine çalışılacaktır.

Elkitabının önemli bir özelliği de dünyada belirli bir dilin değışkelerine yönelik ulusal ve uluslararası alandan çok sayıda bilim insanının bir araya geldiği bir çalışma olmasıdır.

Toplam kırktan fazla Türk dilini/Türk değışkesini inceleme konusu edecek ve “Riski Görece Düşük Tehlikedeki Türk Dilleri” ile “Riski Yüksek Türk Dilleri”ni kapsayacak üç ciltlik kitabın 2013-2014 yıllarında Türkçe ve İngilizce baskıları yapılacak, Rusça özetleri verilecektir. Kitabın giriş bölümünde, tehlikedeki dillerle ilgili temel olgular ele alınacak, Türk dillerinin risk durumu ayrıntılı ve kapsayıcı bir biçimde değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Kitaptaki bütün yazılar görsellerle zenginleştirilecektir. Kitapla birlikte verilmesi planlanan örnek CD sayesinde de, Karaycadan hareketle, tehlikedeki Türk dillerinin örnek belgelenmesi ile ilgili bir model ortaya konulmuş olacaktır.

“Avrasya’da Yeniden Çizilen Sınırlar İnşa Edilen Kimlikler”

Projesi

Temmuz 2010’da resmen, Şubat 2011’de süreç olarak, Mayıs 2011’de fiilen başlayan “Avrasya’da Yeniden Çizilen Sınırlar, İnşa Edilen Kimlikler” başlıklı projenin basım süreci Ekim 2012 itibarıyla tamamlanmıştır.

Soğuk Savaş’ın sona ermesi, Doğu Bloku’nun çökmesi ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından Avrasya coğrafyasında siyasi sınırlar yeniden çizilmekte, kimlikler yeniden inşa edilmektedir. Bu süreçte söz konusu coğrafyada önemli toplumsal, kültürel ve siyasal değışim ve dönüşümler meydana gelmiştir.

Bu projenin amacı; Sovyetler Birliği’nin dağılmasını takip eden yirmi yılda Orta Asya ülkeleri; Ukrayna, Azerbaycan, Gürcistan ve Rusya Federasyonu’nda yaşayan Türk dilli toplulukların deneymediği kültürel ve toplumsal değışme, kimlik ve devlet inşa sürecini sosyopolitik ve sosyolingüistik açılardan irdelemek ve Türkiye’nin bütün bu değışim sürecinde oynadığı rolü, izlediği politikaları ve bu politikaların sonuçlarını nesnel biçimde değerlendirmektir.

Sovyetler Birliği’nin dağılması, küresel düzeyde önemli sonuçlar doğurmasının yanı sıra, Türkiye ve eski Sovyetler Birliği coğrafyasında yaşayan Türk dilli halklar için de son derece önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu

sonuçlardan biri, hiç şüphesiz, Türkiye'nin eski Sovyet cumhuriyetleri ve bu cumhuriyetlerde yaşayan Türk soylu halklarla geliştirdiği ilişkiler ve etkileşimdir. Türkiye, tarihte kısmen etkileşim içinde olduğu; ancak, Sovyet rejimi döneminde ilişkilerin tamamen koptuğu bu coğrafya ve halklarla yeniden tanışmış ve ilişkilerini yeniden yapılandırmaya başlamıştır. Hiç şüphesiz, atılan ilk adımlar, derin bir duygusallık ve yıllar sonra bir araya gelmenin verdiği yoğun heyecan duygularıyla gerçekleşmiştir. Ancak, bu ruh hali, Sovyet dönemi boyunca gelişen ve kök salan bazı siyasi ve sosyolojik gerçekleri tespit etmeyi ve bu gerçekler doğrultusunda politika üretmeyi önemli ölçüde güçleştirmiştir. Bu durum, yapılan kimi akademik çalışmalara da yansımış, doğal olarak bazı toplumsal olguların tespit ve analizini zorlaştırmıştır. Aradan geçen yirmi yılda bu duygusallığın daha gerçekçi bir yaklaşıma doğru evrildiğini, söz konusu ülkelerle Türkiye'nin birbirlerini daha yakından tanıdığını ve yeni ruh halinin akademik çalışmalara da yansımaya başladığı ifade edilebilir.

Proje, bağımsızlıklarının 20. yılında eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin deneyimlediği sosyolojik ve siyasi dönüşümü irdelemenin, anılan coğrafyadaki 'titüler' ve 'titüler' olmayan Türk dilli halkları ele almanın yanı sıra, Türkiye'nin bu ülkelerle ilişkilerini, söz konusu coğrafyada Türkiye'nin ve Türk dili kültürünün etkisini nesnel bir şekilde analiz etmiştir. Projede farklı disiplinlerden sosyal bilimciler bir araya getirilerek toplumsal gerçekliğin analizinin daha sağlıklı ve bütüncül bir şekilde yapılmasını mümkün kılacak disiplinler arası bir yaklaşım benimsenmiştir.

Proje sonunda, Türkiye ve bu araştırma kapsamındaki ülkelerle ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunacak somut önerilerin ortaya konulması da hedeflenmiş, bazı ülkelerle ilişkilerin nasıl yeniden yapılandırılacağı, bazıları ile nasıl geliştirileceği hususunda araştırma sonuçlarına dayalı somut öneriler sunulmuştur. Geçmişte atılan ve 'doğru' veya 'yanlış' olarak algılanan adımlar göz önünde bulundurulmuş ve öneriler, bunların ışığında gelecekteki politikalara hizmet edecek şekilde dikkatlere sunulmuştur.

Son 20 yılın sağlıklı bir analizinin önümüzdeki yıllara ışık tutacağı ve ilişkilerin gelişmesine hizmet edeceği düşünülmektedir.

Bütün bu süreçlerin sonunda, proje ekibinin özverili çalışmaları, 35 kişinin yarattığı sinerji ile 4 ciltten oluşan, toplam 2,500 sayfa civarında, baskı kalitesi, bilimsel içerik ve nitelik bakımından dünya standartlarında -ve belki de kimi yönleriyle bu standartların üstünde- yayınlar ortaya çıkmıştır.

Yayınların künye bilgileri şu şekildedir:

Birinci Kitap

Aydınğün, Ayşegül, Balım, Çiğdem (Editörler), (2012). *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Orta Asya Cumhuriyetleri Türk Dilli Halklar, Türkiye ile İlişkiler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. xx+ 686 s.

İkinci Kitap

Aydınğün, İsmail, Balım, Çiğdem (Editörler), (2012). *Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna · Türk Dilli Halklar, Türkiye ile İlişkiler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. xx+ 504 s.

Üçüncü Kitap

Büyükakıncı, Erhan, Bacanlı, Eyüp (Editörler), (2012). *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Yirmi Yıl Sonra Rusya Federasyonu · Türk Dilli Halklar, Türkiye ile İlişkiler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. xxi + 870 s.

Dördüncü Kitap

Garibova, Jale (Ed. Sema Aslan, Rena Salehova), (2012). *Sovyet Sonrası Dönemde Türk Dilli Halklar: Dil Sorunu ve Yeniden Biçimlenen Kimlikler*. xxxiv+ 302. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. xxxiv+ 302 s.

Sınırlar İnşa Edilen Kimlikler Projesi

TÜRK HALKLARININ BİRLİĞİNE DAİR

Aydos SARIM

“Abai Akbarat” Gazetesi Genel Koordinatörü, Kazakistan

Çev: Dr. Almagül İSİNA

Konuyu üç hal kanununa göre değerlendirdim: “endişeden/korkudan iradeye”, “hissiyattan kavramaya” ve “mitolojiden stratejiye”. Neden böyle diyorum?

Detaylı düşünülen her hareket ve eylemin nihai bir amacı da olmalıdır. Eğer istediğimiz sadece hareket ederek ısınmak ise, amaca belki ihtiyaç yoktur. Görüyoruz ki, dünyada olan biteni, ortak tarihi, gelenekleri, kültürü anlamlandırarak algılamak bizi, ne istediğimizi, amacımızın ne olduğunu anlamaya itmektedir. Günümüz şartlarında, yaşadığımız dünyayı, bulunduğumuz zorlu jeopolitik çevreyi göz önünde bulundurursak, Türk birliğinin yegane amacı, ona yakışan, değeri tam olan, Türk medeniyeti oluşturmak ve bu medeniyetin ruh birliği, ekonomik, siyasi ve kültür ilişkiler aracılığı ile geliştirip, belki yakın gelecekte değil, ama potansiyel olarak Türk Birliğine dönüştürmektir. Bu anlamda Avrupa Birliği veya başka şekiller örnek teşkil edebilir.

Ben şöyle düşünüyorum, şu an öyle bir dünyada yaşıyoruz ki pragmatik ve gerçekçi olmak zorundayız. Günümüz küreselleşme şartlarında birçok değer harap olup başka özdeşlerde eriyip gitmektedir. İdealizmin en pragmatik politika olduğu bu dönemde sadece büyük değerler, sadece büyük fikirler, sadece büyük anlamlar ve oluşumlar ileri hareketimize anlam kazandırabilir, yeni bir tarih anlayışı getirebilir, ancak böyle birliğimizin büyük yapısı oluşur. Bu sürecin basit olduğunu söylemek kendi kendimizi aldatmak demektir. Biz kendimizi aldatmaya izin veremeyiz.

Özellikle Orta Asya ülkelerinde problemlerin olduğunu görüyoruz. Her biri kendi içinde karmaşık olan, birkaç geçişi aynı anda yapmak zorundayız. Çok yavaş ve sancılı bir şekilde post kolonyal formatından çıktık ve çıkıyoruz. Bu başlı başına çok zor bir süreçtir. Meşhur Rus yazar ve düşünür Anton Çehov'un dediği gibi "içimizdeki köleden kurtulmak çok zordur".

İkinci nokta ise şüphesiz, Sovyet sonrası, komünist rejimi sonrası geçiş dönemidir, bu belki de daha karmaşık, çözümü konusunda bir milletin bir kaderin yetersiz kalabileceği bir meydan okumadır.

Genel bir anlayış gerekli ve biz, Türkiye'nin karmaşık bir İmparatorluk sonrası sürecinden çıkış tecrübesi olduğunu biliyoruz. Bunlar biraz farklı kategoriler, fakat süreçlerin sancılı olması gösteriyor ki, geçen 20 sene büyük bir sürecin yalnız başlangıcıdır. Memnuniyetimi belirtmek istiyorum: bugün, bu salonda Türk Dünyasının entelektüelleri buluştu. Onlar anlam üreten, kendi ülkelerinde atmosferi ve ortam şartlarını belirleyen, farklı Türk ülkelerinde birbirini etkileyen ve besleyen insanlar.

Ancak dürüst, tarafsız söylem, ortak düşünce yoluyla meşhur Türk düşünür İsmail Gaspıralı'nın "dilde, fikirde, işte birlik" fikri hayata geçirilebilir.

Oturumumuz mevcut meydan okuma ve problemlerle ilgili, tabi ki jeopolitik bağlamda. Bölgesel problemler mevcut, fakat ben entelektüel meydan okumalar hakkında konuşmak istiyorum. Çünkü bu konuda birbirimize yardımcı olabileceğimizi ve böylece ortak yolumuzu, ortak gelecek anlayışımızı kolaylaştırabileceğimizi düşünüyorum.

Gelin, şu basit soruyu kendimize soralım: günümüzde Türk halklarını birleştiren nedir? Tabi ki, ortak dilimiz, ortak kültürümüz, ortak tarihimiz, ortak mitolojimiz, ortak dinimiz, bunlar başlı başına çok güçlü bileşenler. Bizi birleştiren başka neler var? Sıraladıklarımız, hayalini kurduğumuz Türk medeniyetinin, büyük bir birliğin oluşturulması için yeterli midir?

Zira biz, bütün ülkelerin ve her ülkenin birliğini, bütünlüğünü ve kendini korumasını sağlayacak, büyük bir siyasi projeden bahsediyoruz.

Halbuki günümüzde diğer her şeyin yanı sıra, dürüst olmak gerekirse, bizi birleştiren korku ve endişelerimizdir. Bu korku ve endişeler birlikte olabilme için ne denli yeterli, bu muhtemelen büyük felsefe sorusudur.

Biliyoruz ki korku ve endişe kaynaklı birlik uzun ömürlü olmaz. Dolayısıyla bugün tüm olası mekanizmaları geliştirmeliyiz, elimizden gelen çabayı

göstermeliyiz, gündemimizde belirtildiği gibi 2023 yılında neler olacağını, hangi niteliklerle ve nasıl ulaşacağımızı düşünmeliyiz.

Gelin, bir kez daha gerçekçi olalım, dürüstçe söyleyelim.

Türk halkları bütünleşme süreci çok yavaş ilerlemektedir. 2023 yılına doğru hedeflenenlerin tamamının gerçekleşmesini beklemek büyük bir yanılsama, kendini kandırmak olur. Dolayısıyla Türk bütünleşme süreci, bence çok yönlü, farklı hızlarda ilerlemeli, yine de bazı büyük amaçları ve referansları olmalıdır ki sonuç alalım. Türk halklarının birleşmesi konusu eski kağının aşındırdığı izler değildir. Bu çok geniş, çok yönlü bir otoyoldur ve yolumuzu şaşırılmamak için, kaybolmamak, bir birimizi kaybetmemek, birbirimizi üzmemek için, büyük, bütünsel, değerli dokümanlar hazırlamalıyız, bu sürecin yol haritasını çizmeliyiz ve konsept belirlemeliyiz.

Ancak büyük kavramlar “sabun köpüğü” rutininden, çözümü zor gibi görünen günlük sorunlarımızdan kurtulmamızı sağlayabilir. Tüm hedefler şu an çözüm bulan ve 10 sene içinde çözülecekler şeklinde ayrılabilir. Fakat öyle bir sorun var ki biz bunu asla çözemeyiz, bunlar: coğrafyamız, komşularımız, tarihe farklı bakış açıları ve tarihi farklı anlama. Ancak, bu öyle bir hedef ki, coğrafyamızı “kandırabilir”, zamanın ötesine geçebiliriz. Bunu nasıl yapacağımız muhtemelen bu salonda bulunan ve süreçle ilgili heyecan duyan herkese bağlıdır.

Meslektaşlarım güzel söylediler – bağımsızlığımızın ilan edilmesinden 20 yıl geçti- Orta Asya ülkelerinde çok karmaşık, basit olmayan süreçler devam ediyor. Milli devletler kuruluyor, öncelikler belirleniyor. Atılımlar, koşuşturmalar oluyor. Yine de, toplamda bakacak olursak, Kazakistan, Kırgızistan ve Azerbaycan büyük ölçüde yönünü belirledi. Bir nevi dünya tablosu, gelecek tablosu oluşuyor.

Anlaşılan, günümüz şartlarında mükemmel bir bütünleşmeden bahsetmek son derece zor, çünkü bütün ülkelerdeki otoriter-totaliter eğilim, süreci frenleyip engellemektedir. Kırgızistan ve Özbekistan, Özbekistan ve Tacikistan, Türkmenistan v.s arasında zorlu süreçler gözlemleniyor.

Şartlar zorladıkça ve seçim yapmak gerektiğinde Türk ülkeleri bir birlerini aramaya, ortak kökenlerini hatırlamaya başlarlar ve nihayetinde ortak dil bulurlar. Bu da anlaşılır, çünkü bölgede 5 ülke fiilen birlikte yaşıyor ve içeride neler olduğundan bihaber; yalnızlık, tecrit edilmişlik, kendi mukadderatını kendi tayin etme ihtiyacı, tüm bunlar sıkışmaya ve yeni anlam, içerik aramaya sebep olur.

Gerçekte birkaç entelektüel meydan okumayla karşı karşıyayız. Yaşayan insanlar olarak, uzmanlar olarak, tarih nedir, siyaset nedir, bunların tertip edilen şeyler olduğunu görüyoruz ve çok iyi anlıyoruz. Bizim görevimiz, yeni tarih anlayışı geliştirmek, ortak ders kitapları yazmak, bütünleşmemizi ve bir arada olmamızı sağlayacak felsefi-siyasi doktrinler hazırlamaktır.

İkinci önemli nokta ise kültür ve tarih bağlamında Türk birliğinden bahsediyor olmamız. Ekonomi ve siyaset alanında birlik için ne yapmalıyız?

Cazip öneriler arttı, Sovyet sonrası alanda Rusya ile “boşanma” süreci tamamlanmış değil, yeni yapılanmalar öneriliyor ve maalesef birçok Türk kardeşimiz bunlara inanıyor. Avrasya kavramı ve benzerlerini kast ediyorum.

Dünya oyuncularının bizim sahamızda da oynamasını istiyorsak, imparatorluk projelerine dahil olmak yerine, kendi konseptimizi önermeliyiz.

Türklerin dışında Türk birliğine kimsenin ihtiyacı yok, insanlar bundan korkuyorlar. İnsanlar bunu istemiyorlar. Bizi, en iyi ihtimalde benzin istasyonu, en kötü ihtimalde ise koloni olarak görüyorlar. Bir daha tekrarlıyorum, bize yeni Türkçülük fikirleri lazım ki, bu fikirler günümüz Türkiye’inde dahi revize edilmektedir, Orta Asya ülkeleri Türkiye’nin gündeminde dördüncü, beşinci sıradayken. Anlaşılan, Türk olmak, Kazak olmak, Kırgız olmak basit değil, kan anlamına gelenden daha fazladır.

Tabi ki ben Kazakım -ama sadece bana özel ve özgü değil- aynı zamanda ülkenin de genel adı. Bu anlamda Türkçülüğü daha geniş bir hadise olarak algılamak gerekir. Önemini kavrayıp, iç birliği sağlarsak biz de ilginç, kader oluşturuca, büyük jeopolitik oyuncu olabiliriz.

Eğer tarihi hatırlayacak olursak, diyebiliriz ki Amerika’nın keşfi Orta Asya’dan geçen İpek Yolu’nun tamamen göçebelerin kontrolünde bulunması ile ilgiliydi. Atalarımız dünya oyuncularını İpek Yolu’ndan farklı ticari yollar aramaya ittiler.

İkinci kez tarih bordasının dışında kalamayız, ikinci kez tarih selinin dışında kalamayız, çünkü bu sonumuz olabilir. Bu bağlamda, önümüzdeki 10 sene içinde entelektüel planlar üzerinde çalışmalıyız. Latin harf kullanımı ile ortak televizyon aracılığıyla, kardeş ülkelerde, Türk hayat tarzının insanların bilincinde yer etmesini sağlayabiliriz: televizyon kanalları, müzik kanalları ve evrensel olan müzik dili ile. Keşke meydanlarımızda, ana Türk ülkelerinden saat başında değişen görüntüler yayınlayan büyük ekran LED TV’ler olsa...

Başka bir konu daha var, İslam'ın tefsiri ve farklı algılanması. Küreselleşme sürecinde bize deniliyor ki: "hangi kandan, milletten olduğun önemli değil, önemli olan iyi bir Müslüman olman", biz buna da izin veremeyiz. Bölgemizde Selefilere propagandası yapılmaktadır, bu bir tür meydan okumadır.

Atalarımızın İslam gelişimine önemli katkılarını dikkate alarak, gelecekte İslam dininin içini doldurabilecek nitelikte, dünya çapında etkili Türk asıllı entelektüellerimizi, ulemalarımız yetiştirmeliyiz. Sovyet yönetimi tarafından önlenecek olağanüstü bir deneyimimiz olmuştu: cedit hareketi. Ceditçiliği yeniden canlandırmalıyız, kullanmalıyız, bu yönde neler yapabiliriz onun muhasebesine bakmalıyız.

Birlikte yürümeyi hedeflediğimiz 10 yıl içinde yeni ruhani bağlar, yeni içerikler, yeni anlamlar bulmalıyız ve Türk ülke sayısı artışına hazır olmalıyız.

30 yıl önce, 1983 de "beş Türk ülkesi bağımsız olacak" deselerdi kimse inanmazdı, ama 7 yıl sonra gerçek oldu. Ülkemizin bağımsızlığını ilk tanıyan Türkiye'ye müteşekkirimiz. Şimdi onurumuz gereği, Rusya, Çin de yaşayan diğer Türklerin kaderine aynı sorumlulukla yaklaşmalıyız çünkü Tarih çok hızlı değişebilir. İmparatorluklar ebedi değildir, tüm imparatorluklar er ya da geç raydan çıkar. Bu arada 2023 de, 2053 de ne olacağını düşünmeliyiz.

Birlikte düşünür, fikir alışverişinde bulunursak birlikte hareket etme isteği ve iradesi doğacaktır.

AVUSTURYA'DAKİ TÜRK DİASPORASI VE SORUNLARI

Adnan DİNÇER

NBZ Gelecek için Yeni Hareket Partisi Genel Başkanı, Avusturya

Saygıdeğer Bayanlar ve Baylar,

Her şeyden önce bize bu imkanı sağlayan TASAM'a ve organize emeği gecen herkese huzurunuzda teşekkür etmek istiyorum. 2. Dünya Türk Forumu kapsamında gerçekleşecek olan konu "Türk Diasporası ve Dünyası Vizyon 2023" isabetli ve yerinde bir seçimdir. 2023 vizyonu hakkında konuşmadan, geçmişe kısaca bir göz atmamıza müsaade ediniz.

Yabancı bir ülkede 50 yıl yaşadıkten sonra, kaçınılmaz olarak geleceğimize bakarak Avrupa'ya gelme sebebimize, hangi amaç ve beklenti içinde geldiğimizi kesinlikle unutmamak gerekir. Bu eski düşünce, istek ve beklentilerini, sanırım hepimiz çok iyi biliyoruz, bundan dolayı üzerinde fazla durmak istemiyorum. Bizler buralara bir kaç yıllığına gelmişiz, ancak bu bir kaç yıldan bu yana pek çok sene geçmiş. Bizlerde ise fazla bir ilerleme olmamış, sadece bu uzun kalış bizleri bir düşünce değişimine uğratmış, bu da "artık buraya uymamıza rağmen Türkiye'ye geri dönmeyeceğimizeyizdir".

Bugüne kadar bulunmuş olduğumuz Ülkede mevcut toplumla beraberce yaşamanın yollarını aramaya başladık, fakat bu konuda çok sıkıntımızın ve sorunların olduğunu unutmamak gerekir. Bu sorunları sadece beraberce yani bizlerin de içinde bulunmuş olduğumuz toplumla ve resmi kurumların da desteğini alarak yeni imkânlar ve yollar tespit ederek çözebiliriz. Uzun Uyum tarihinde ev sahibi ülke tarafından alınan tedbirler ve uygulananlar yetersiz olup, bizleri zor duruma sokmuştur. Burada şunu da belirtmek istiyorum, kendi Ülkemiz de bizleri kısa bir müddet öncesine kadar yalnız bırakmıştı, başka bir

ifadeyle yüzmesini bilmememize rağmen bizi büyük okyanusun içine attılar ve “başımızın caresine bakın” dediler. Ancak son zamanlarda durum değişti, yurt dışında yaşayan Türkler olarak da bizler bir özgüven kazanmaya başladık.

Ev sahibi Ülkenin uyum konsepti olmaması, uygulamış olduğu göçmen politikası (siyaseti) ve ayrıca göç, uyum çalışmalarındaki hataları kendine sorun olmaya başladı. Uygulanan sistem bu konuda açıkça başarısız oldu. Avusturya alınabilecek önlemler konusunda gerçekleri kabul ederek, bir göç alan ülke olduğunu kabul etmeli. Ancak bunu kabul ettiğinde sorunların azaltılmasında kalıcı önlemler alabilir.

Avusturya’daki partiler ve kurumlar kesinlikle mevcut sorunların üzerine gitmeli. Fakat şu an uygulandığı gibi değil, Türk STK’larını da içine alarak, beraber çalışma yürüterek herkese çıkacak sonuçları ve alınan tedbirleri benimseterek başarıyı elde edebilir. Aksi takdirde ise bir 10 sene sonra da fazla bir ilerleme olamaz.

Böylesine önemli konu bir kaç popülist partiye veya kişilere bırakılmamalıdır. Beraberce bir toplum oluşturmak istiyorsak bu sadece konuşmada kalmamalı, göçmenler bir sorun değil, çözümün bir parçası olarak görülmelidir. Özellikle son yıllarda Avusturya toplumun her kesiminden bizlerin buraya uyum sağlaması isteniyor. Evet, buradaki Göçmen Örgütleri ve onların temsilcileri de burada yaşayan göçmenlerin entegrasyonu, ortak bir gelecek odaklı toplum meydana getirmek için gerekli olduğu görüşündedir. Fakat bunları uygularken ve isterken sadece yabancıların buldukları ülkelerin dillerini öğrenmekle kalmaması lazım, bunları teşvik ederek çok kültürlü bir toplumun oluşma yollarını arayarak uygulanması lazım. Bu oluşacak yeni Toplumda göçmenlerin katkısını teşvik ederek ve genel toplumsal sorunlar için sorumluluk vererek, yani onlara siyasi mekanizmaların içine alarak sorumluluğu bire bir üstlenmelerini sağlayarak uyumu gerçekleştirebiliriz.

Birlikteliği sağlamak için, DIALOG’u teşvik etmeliyiz – çoğunluk ve azınlık toplumu birbirlerini tanımaları gerekir, birbirimizi iyi bir şekilde tanıdığımız takdirde, huzurlu bir BİRLİKTE elde edebilirsiniz – bu da karşılıklı Birbirimizi kabul ettirir ve anlayışı sağlar. Paralel toplum, grup oluşumu, sosyal ağlar, yani aynı etnik grubalarda oluşumlar - mutlaka olumsuz bir şey anlamına gelmez, bunları buradaki yaşamı, yani Avusturya’daki yaşamı kolaylaştıracak ve anlayış sağlayacak unsurlar olarak görebiliriz.

Birçok arkadaş, tanıdık ve akrabalar yeni gelenlere tercümanlık ve danışmanlık yaparak yeni bir sisteme uyum sağlamalarını hızlandırabilir, bu konuda buradaki kişileri teşvik ederek destekçi konuma getirebiliriz. Önemli konulardan biri de bir Eşitlik Ombudsmanlıkları kurulmasıdır. Bunlar rol model olarak topluluğa faydalı çalışmalar sağlayabilir. Bunlar ilk etapta Eyaletler ve Belediyeler bazında, artı bu kurumların teşvik ettikleri STK'lar bünyesinde yerleştirilmesini sağlayabilirler.

Göçmen toplumu kendisi de çoğunluk toplumunu, bulunulan ülkeyi tanıma imkanı geliştirilmesi ve bunları uygulaması gerekir. Kısaca, Avusturya'daki yaşamı iyi bir şekilde öğrenmesi lazım, bunlarda “kültür araçları veya köprü inşaatçıları” sıfatıyla arabuluculuk ederek yaşamı kolaylaştırır ve burdaki uyumu hızlandırarak bizlerin izolasyona kaçmamızı engeller. Uyum Paketleri veya Modelleri azınlık toplumun çoğunluk toplumu anlamasında ve yaşamını beraberce kolaylaştıracak Entegrasyon hizmetleri nadir olarak var. Fakat bunlar yetersiz.

Bazı Belediyeler ve Eyaletler son yıllarda birkaç uyum sorumlularını çalıştırmaya başladı, fakat bunlar yetersiz ve şu an ağırlıklı olarak sadece sorun çözmekle meşguller, hâlbuki yeni sistemler oluştursak uyum daha da hızlandırılır. Mevcut Derneklerimiz, STK'larımız ise yardımlaşma grupları şeklinde faaliyet göstermekte ve Türkiye uzantılı siyasi faaliyet gösteren, folklorik veya dini hedeflere hizmet eden kuruluşlar oluşmakta, buradaki yaşamı kolaylaştırmak için faaliyet gösterenler ise çok az. Katılım eksikliği, nüfusun belirli kesimlerinde sosyal gerginlikleri ortaya çıkaracaktır, bu da fazla şiddete başvurduğu takdirde devlet yapısının dağılmasına yol açacaktır.

Göçmenlerin çoğu burada dünyaya geliyorlar. Dolayısıyla toplum olarak onlar yerel yönetimlerde, bölümlerde, birimlerde, elli yıl “misafir işçi” olarak adlandırılan bir göçmenlikten sonra bu mercilerde yer alması gerekiyor.

Burada doğmuş gençlerimize, bu toplumun bir parçası olmasına rağmen “misafir” ve ardından “misafir işçi” demeye kimin hakkı var?! Bu durumun dikkate alınması gerektiği gibi, “yabancı” denilmesi de onları buralardan daha çok uzaklaştırıyor ve kendi insanların içinde izolasyona götürüyor ve olaydan tetikleyenler daha çok tedirgin olacaklardır.

Avusturya'da yaşayanlara “yabancı varlık” denilmesinden vazgeçilmesi lazım. Bizler Mars, Venüs veya Jüpiterden gelmiyoruz, bizler de bu toplumun bir parçasıyız, bunu hiç bir zaman unutmamız (unutmamaları) gerekiyor

Entegrasyon Uyum Bölümleri Eyalet ve Federal İçişler Bakanlığı'nın Güvenlik Bölümlerinde yer almaktadır. Entegrasyon ve azınlık mensubu tüm kişiler bir güvenlik sorunu mudur? Güvenlik sorunu olarak çoğunluk ve azınlık toplumuna lanse edilmemlidir, bu konuda devlet ve STK'lar olarak üzerine giderek bunun başka bakanlıklarda ve birimlerde yer almasını sağlamalıyız.

Bizler siyasi katılımı güçlendirmemiz ve tevsik etmemiz lazım, toplumu bu konuda bilgilendirmeli, aydınlatmalı hem aktif hem de pasif katılım sağlamamız gerekir. Alınacak kararlarda mutlaka bizlerin de payı olmalı, bu hem burada yaşayan azınlık toplumunu refaha ulaştırarak, hem de aktif katılmış olanlar gerektiğinde gelmiş oldukları ülkeyi savunacaklardır.

Siyasi katılım kaçınılmaz olmalı. Avrupa'nın bazı bölgelerinde bu siyasi sürece katılım bir kaç kişi tarafından gerçekleştirildi. Ancak bu her bölgeye yayılmalı.

Bu her bölge için geçerli olmadığından katılmak isteyen kişiler ve girişimler büyük zoluklarla karşılaşılıyor, buradaki ana hedef yapılan ve alınan kararlarda bizlerin de katkısı olmasıdır. Diğer taraftan bazı bölgelerde az çok toplum içinde saygın olmasına rağmen, siyasi tecrübesi olmayan kişileri listelerine alarak, yani ek aday olarak azınlık toplumundan, yani biz Türk kökenlilerin oylarını almaya uğraşıyorlar.

Hepimiz uyumlu bir birliktelik için yapılan her çalışma içinde olmalıyız, bu ülkeye katkı sağlamalıyız. Bizler ilk elden ihtiyaçlarımızı anlatmak için, siyasi organlar içinde temsil edilenler haline gelmemiz gerekir. Bu siyasi süreç çok önemlidir, zamanla kaçınılmaz hale gelecek, fakat bu süreci siyasi katılım- la hızlandırma mecburiyeti vardır. Durum, hepimizin çıkarına olacaktır.

Biz şimdi bu ülkede 50 yıldan fazla zor şartlar altında çalıştıktan ve bu ülkeye yerleşme kararı verdikten sonra bunların gerçekleşmemesi haksızlık değil mi? Bizler de artık Avusturyalı statüsünü kazandık. Fakat içinde bulunduğumuz duruma göz attığımızda hala sorunlar ve zorluklar olduğunu görüyoruz. Yasal ve sosyal ayrımcılığa maruz kalıyoruz. Bizler elbet diğerlerine bakarak biraz "farklı" olduğumuzu kabul etmemiz lazım, fakat burada bizi olduğumuz gibi kabul edemezler mi? Bizler de Avusturyalılar gibiyiz. Ancak öf ve adetlerimizi, benliğimizi kaybetmeden bizlere gösterdikleri saygı kadar biz de yerlilere karşılıklı olarak var olduğumuzu göstererek "biz de varız, buradayız" diyebilmeliyiz.

Bunun için kendimizi temsil etmemiz kaçınılmazdır. Eğitimde ve meslek edinmede maalesef hala yüzdelik oranlarına bakarsak çok zorluklar çekmekteyiz. Özellikle 3. ve 4. nesil hala bu konuda istenen oranda eğitim almamakta, bu da sistemin hatalarından kaynaklanmaktadır. Bilindiği gibi ana dilimizi iyi bir şekilde öğrenmemiz gerekiyor, fakat Avusturya'daki duruma baktığımızda bunun aksini görüyoruz. Çocuklarımızın kendi dillerinde ders almaları çok zor. Örneğin, din dersleri mecburi olsa da, veliler istemediği takdirde bir hafta içerisinde çocuğunun kaydını sildirebilir. Fakat Türkçe derslerinde ise tam tersi, yani bir hafta içerisinde yazdırmalıdır. Belirlenen sayıda kayıt sağlandığında ancak dil dersi verilir. Konuyla ilgili Türkiye Cumhuriyeti ve STK'lar olarak ortak bir çalışma sürdürülmelidir.

Yeni nesil bir kimlik kaybına uğramış, bizler onlara kimliklerini tekrar kazandırmalıyız. Yani insanın "kimsin?", "nesin?" sorularına cevap olarak verdiği yanıt bir nevi kimliktir. Öte yandan kimlik krizleri geçiren insanların psikolojik yapıları bozuktur. Çoğu zaman aidiyet duygusu kaybolur, kendilerini hiç bir yere ait hissetmezler. Bu sorunu Avrupa'daki gurbetçiler arasında gözlemlemek mümkün. Gurbetçilerin 1. nesli böyle bir kimlik krizi geçirmemiş. Onlar nereden geldiklerini, ne olduklarını çok iyi biliyorlardı ve bilmekte. Genelde 2. nesilde de böyle bir sorundan bahsetmek mümkün değil. Fakat 3. nesil ve gelmekte olan 4. nesil tam bu buhranın içinde. Kendilerini ne Türk ne de Avusturyalı (Avrupalı) olarak görürler. Veya Türk olmalarına rağmen bundan utanırlar. Bu bir psikolojik vakadır ve asla küçümsenmemelidir.

Ortada kalan bu gençliğe iyice bir dikkat edelim. Ne Türkçe ne de Almanca biliyorlar. Göğsünde gururla "Türk Bayraklı" t-shirt taşıyan, ama Türkçe konuşmakta zorluk çeken binlerce gençlerimiz var sokakta.

"Ortaya çıkan diyalog eksikliği aşırı uçlar tarafından istismar ediliyor. Böyle bir dönemde birlik olmamız gerekir, zira böylece, bütün dünyaya farklı inanç ve gelenekleri, evrensel değer ve inanışlarla bağdaştırmanın mümkün olacağını gösterebileceğiz. Barışın olduğu bir dünyada güvenli bir toplum, güvenli bir ülke, son derece huzurlu ve mutlu olacaktır.

Bizler kimliklerimizi koruyarak Avusturya toplumuyla entegrasyonuna önem veriyoruz, fakat sizlerin de bildiği gibi, bizleri huzur içinde bırakmıyorlar, seçim malzemesi yapıyorlar, bunların bazıları hakaretlere kadar varıyor.

Bizler ise toplum olarak çoğu konuda sessiz kalıyoruz, bizler de gereken mercilerde temsil edilmemiz gerekiyor, yani meclislerde bizler yok isek bunlar istediği kararları alabiliyor.

Şu an Avusturya’da “Ben Avusturya vatandaşıyım” diyoruz ve Türkiye’ye dönmeyi düşünmüyoruz.

İkinci ve üçüncü nesil Türkler’in, Avusturya’nın sosyal ve kültürel alanlarına etkin şekilde katılma çabasını görüyoruz, fakat yine de haklılığımızı kanıtlayamıyoruz. Eğitime önem vermemiz gerekiyor, bizlerin geleceği eğitilmiş bir Türk toplumdur, bu konuda el ele vermeliyiz.

Bunları yapabilmemiz için siyasi katılımı güçlendirmemiz ve aktif listelerde yer almamız gerekir.

AK’da, iş yerlerinde (Betriebsratlarda) Belediye meclislerinde, Eyalet ve Federal Parlamentolarda yer alalım, sorunlarımızı dile getirelim.

Sonuç olarak, Türk toplumunun uyum sorununu çözme konusunda Avusturya makamlarını umut verici ve yararlı bulmuyorum. Çünkü süreç bizim dışımızda gerçekleştiriliyor, devletin bütün önceliği sadece entegrasyona yöneliktir. Altını da çizmek gerekir ki, “entegrasyondan” kasıt bizlerin asimile olmasıdır aslında, ancak bizler buna müsaade etmemeliyiz. Milli değerlerimizden, öf ve adetlerimizden ve dinimizden kesinlikle taviz vermememiz lazım.

TÜRK TARİHİNE BİR YOLCULUK...

Büyükelçi Olcas SÜLEYMENOV

UNESCO Kazakistan Daimi Temsilcisi, Yazar- Kazakistan

Çeviren: Dr. Almagül İSİNA

Aziz Dostlar,

İstanbul'a geleli 3 gün oldu. Bugüne kadar pek çok konferans ve foruma katıldım. Ancak bunlardan hiçbirinin 3 gün sürdüğünü hatırlamıyorum. Bu 3 gün içinde eski dostlarımla, tanıdıklarımla hasret giderme ve muhabbet etme imkanına sahip oldum. Gördüğüm o ki burada bulunan herkesi Dünya Türk Forumu çok ilgilendiriyor. İnsanlarda en ufak bir sıkılmışlık belirtisi yok.

Açıkça belirtiyim ki dünyadaki bütün Slavların bir araya gelerek düzenledikleri "Dünya Slav Forumunu" hatırlamıyorum. Aynı durum Sami halkları ya da Fin-Ugor Halkları için de geçerlidir. Dünya çapında kendi adını taşıyan Forumunu tertip etmek şimdilik sadece Türk halklarına mahsus bir özelliktir. Ve bu yüzden son birkaç sene öncesinde başlayan bu süreci markalaştırmalıyız ve kurumsallaştırmalıyız.

Ancak şunu da belirtmeden edemeyeceğim. Bu tür pek çok forumun ek-sik yanı: konuşmaların içeriğinin boş olması ve konuşulanların sadece salonda kalmasıdır. Asıl önemli olansa: bu Forumun bir sonuç vermesi ve Türklük anlayışıyla gençlerimize geniş bir eğitici bilgi aşılmasıdır.

Forumdan bir gün önce Aksakallar Kurulu Birinci toplantısında Forumun sonuçlarından ve genel anlamda Forumun Türk Dünyasına yaptığı katkılardan bahsettik. Genel anlamda, Türk Dünyasındaki bu süreçlerin Kazakistan'a yansımalarından burada bahsedebilirim.

Örneğin, Kazakistan'ın başkenti Astana'da Türk Akademisi faaliyete geçti. Kazakistan Ankara Büyükelçisi Sayın Janseyit Tüymebayev Akademini kuruluşu sırasında Kazakistan Eğitim Bakanı olarak büyük emek sarf etti. Burada belirtmek istiyorum ki Akademi Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in girişimleriyle hayat buldu. Şu an Türk Akademisi faaliyetini sürdürmekte ve birçok projeyi hayata geçirmektedir. Ayrıca, Janseyit Tüymebayev Kazakistan'ın en büyük üniversitelerinden birinde, L. Gumilev Avrasya Milli Üniversitesinde Türkoloji bölümünün açılmasına önyak oldu.

SSCB'nin çöküşünden sonra BDT ülkelerinde Türkoloji faaliyetleri resmen son buldu, şuan fiilen yok denilebilir. Oysa ki bir zamanlar Sovyet Türkoloji bilimi en güçlü bilim dallarından biri idi. Benim de yazılarımla katkılarda bulunduğum "Sovjetskaya Tyurkologiya" dergisi yayınlanıyordu. Herkes gibi ben de büyük bir heyecanla derginin yeni sayısını beklerdim. Ne yazık ki 20 senedir bu derginin artık yayın hayatına son verildi. Keza Moskova'daki Türkoloji çalışmaları da durma noktasına geldi. Bu noktada, Kazakistan'daki üniversitede Türkoloji bölümünün açılmasını çok büyük bir gelişme olarak değerlendiriyorum.

Ayrıca, Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in Türkoloji konusuna büyük ilgi duyduğunu ve destek verdiğini belirtmek isterim. Geçen sene Türkiye – Kazakistan İş Forumunda yaptığı konuşmasında Türkiye'ye, Türk halklarının kültürüne olan sevgisini dile getirmiştir. Bu konuşmasından sonra bazı BDT üye -devletler basını Devlet Başkanı N. Nazarbayev'i "Pantürkist" olarak damgaladılar.

Bizim Türk kültürüne olan sevgimiz bu şekildedir.

Bu oturumun Başkanı Sayın Beşir Ayvazoğlu'nun da belirttiği üzere, şahsen ben Kazakların Türklerin bir parçası olduğunu, jeoloji fakültesini bitirdikten sonra epey geç öğrendim. Ardından Moskova Edebiyat Enstitüsünü kazanarak, Rusların ünlü "İgor Destanındaki" Türkçe kelimelerle ilgili bitirme tezi hazırladım. Tez aşamasında, eserde epey Türk kökenli kelime keşfettim ve bu sebeple konuyu derinden araştırmak zorunda kaldım.

Bu andan itibaren konuya olan ilgim beni Orhon Yenisey anıtına kadar götürdü. Hepsini araştırdım. Büyük bir kitap yazdım. Konuya farklı bir bakış açısından yaklaşmam nedeniyle bitirme tezimi savunamadım. Tezimi ancak tam 15 yıl sonra "AZ i YA" adlı kitap şeklinde savundum diyebilirim.

Yine Beşir beyin dediği gibi “AZ i YA” kitabı hakkında SSCB’nde büyük bir gürültü koptu. Azeriler hariç benim yaşlıtlarım olan Kazak, Kırgız, Tatar ve Özbekler Türk kökenli olduklarını pek önemsemiyorlardı. SSCB’ye bağlı Cumhuriyetlerdeki birkaç Türkolog -bilim adamı dışında Türklük konusuna ilgi duyan da yoktu.

Böyle bir dönemde kaleme alınan “AZ i YA” kitabı hemen popüler oldu. Kitabı yüz binlerce SSCB insanı bir birinden ödünç alarak okudu. Bildiğiniz üzere, kitap Rusça yazıldı. Dünya genelinde popüler olmasının temel nedeni de bu olsa gerek. Kazakça yazmış olsaydım hakkında belki de sadece Kazakistan genelinde konuşulmuş olabilirdi. Malumunuz, o dönemde bu tür Türkçü akımlar son derece sıkı takip ediliyordu.

Konuyla ilgili çalışmalarına hala devam ediyorum. Bildiğiniz gibi halihazırda ben kültür, eğitim ve ilimle ilgili faaliyetlerde bulunan bir kurum olan UNESCO’da çalışıyorum. UNESCO’ya pek çok öneride bulunduk. Bunlardan birçoğu uluslararası programlara büyük boyut kazandırdı. Örneğin, başta “El Farabi ve Avrupa’nın Yeniden Doğuşu” olmak üzere UNESCO bünyesinde birkaç konferans düzenledik.

Malumunuz üzere, El Farabi 10. yüzyılda yaşayan bir Türk’tür. Ancak o, aynı zamanda ilk Arap filozofudur. Farabi Aristo ve Eflatun’un önemli eserlerini Arapçaya çeviren ilk bilim adamıdır.

Avrupa’ya hakim olan Hıristiyanlık, söz konusu dönemde çok Tanrılı ve putperest bir kültür olarak Yunan kültürünü yok etti. Yunanlara ait bütün kitaplar ve el yazmaları yakıldı. O dönemde parşömen üzerinde yazılan bütün metinler silindi. Ve Avrupa topraklarında Yunan filozof, matematikçi ve tarihçisine ait kitapların hiçbiri muhafaza edilmedi. Sadece Bağdat, Halifa ve Otrar’da çok az sayıda kitap muhafaza edildi. Otrar, Kazakistan’ın güneyinde yer alan tarihi kent ismidir. İşte, Arapça Farab denilen bu Otrar’da El Farabi babamız dünyaya geldi, yaşadı ve eserlerini yazdı, yazdıklarını Arapçaya çevirdi.

Avrupalıların Eski Yunan kültürünü, uygarlıklarını unuttukları 10.y.y Arapça eserler İspanya’nın Kordoba kentinde Latinceye çevrildikten sonra az da olsa buralarda tanınmaya başladı. Bu, şu an Helenizm olarak adlandırdığımız yaşama dair, erdeme dair bir felsefedir. Ve bugünkü Batı kültürünün temelini oluşturan yeniden canlanma, Rönesans ve yeni kültür de bu şekilde başlamıştır.

Hem Batı hem de Müslüman gençleri açısından çok büyük önem arz eden Avrupa ile Müslümanlık arasındaki ilişkiyle ilgili bir hususu da sizlerle paylaşmak isterim. Müslümanlık Hıristiyanlıkla düşman değildi, aksine karşılıklı kültürel etkileşimin ve zenginleştirmenin gerçekleştirildiği süreçler de tarihte yaşanmıştır.

2008 yılında Paris’te bir konferans düzenledik. Etkinlik toplumda ve medyada geniş yankı buldu. Ve biz şu an karşılıklı etkileşimlere ilişkin burada bahsedilenlerin Batı ülkeleri ders kitaplarında yer alması için ısrara çalışıyoruz. UNESCO da bu istikamette faaliyet yürütmektedir.

UNESCO himayesinde ve Kazakistan Dışişleri Bakanlığının maddi desteğiyle gerçekleşen çok önemli bulduğum bir başka projeden de bahsetmek istiyorum. İki 2008 yılının sonunda olmak üzere erken ve geç tarihe ait “Büyük Halklar Göçü” konulu ilk konferanslar serisini başlatmış bulunuyoruz.

100-150 bin yıl önce “homo sapiens” adı verilen ve düşünen ilk insan topluluğu Afrika’da yaşadılar. Zamanla sayıları çoğalınca onlar Akdeniz kıyılarına kadar ulaştılar. On binlerce yıl toprak işleterek Akdeniz yakınlarında yaşadılar. Akdeniz, insanların bir nevi ikinci (ara) atayurtları oldu. Bu anlatıklarım bir zamanlar işte bizim şu an bulunduğumuz bölgede yaşanmıştır.

M.Ö. II. y.y, 5000 yıl önce- sayıları elbette ki bugünkü gibi milyar değil, sadece birkaç yüz bin olan bu insan topluluğunun bir kısmı aniden Doğu’ya göç etmeye başladı. Ve Doğu’dayken sayıca çoğalmaya başlayan bu toplum, her sabah açan Güneşin “vatanını” aramaya koyuldular.

Ve bu amaçla önder kendi kabilesini Doğu’ya, Pasifik Okyanusuna kadar götürdüler. Orada çoğaldılar. Bir kısmı Pasifik Okyanusu üzerindeki adalara kadar ulaştılar. Orada binlerce yıl yaşadıktan sonra yolculuğa tekrar devam ettiler... Ancak bu arada Güneş yine durduğu yerde açıp batıyordu. O zamanlar insanlar Yer’in bir küre biçiminde olduğundan haberdar değillerdi.

Şahsen bu projede benim açımdan önemli olan: Türk boylarının oralara, Pasifik Okyanusuna nasıl gittiğidir.

İşte bu kadar önem arz eden konferanslar dizisinin ilkinin 2008’in sonlarında, ikincisini ise 2011 yılında ABD’de Columbia Üniversitesinde gerçekleştirdik. “İnsanların Güney Doğu Asya’ya Yerleşmesi” konulu Üçüncü konferans bu sene Eylül veya Ekim aylarında muhtemelen Şanghay şehrinde yapılacaktır.

ABD’de düzenlenen konferansta Amerika kıtasına insanların nasıl yerleştiği konusu tartışıldı.”İnsanoğlunun Avrupa’ya Yerleşmesi” konulu bu projenin devamının İspanya’da düzenlenmesi planlanmaktadır.

Bu konferansların sayısı fazla değil. En sonuncusunun insanoğlunun dünyaya yayıldığı nokta olan Kenya’da düzenlenmesi yönünde bir karar alındı.

Proje sonrasında “Büyük Göç Atlası” yayınlanacak, dil bilimi, tarih bilimi ve coğrafyayla ilgili yeni bilgiler gün ışığına çıkacaktır. Bu, pek çok sorunun yanıt bulabileceği kapsamlı bir projedir.

Örneğin, Türkler 11. yüzyıllarda bu topraklara nasıl geldiler? Biz olayın sadece üst kısmını, yani tarihin son devrelerini görebiliyoruz. Örneğin, Oğuzların 7. ve 8.yüzyıllarda Moğolistan tarafından çıktıklarını biliyoruz. 9. yüzyıllarda İbn Fadlan Türklerle Azak Denizi civarlarında karşılaştı. İbn Fadlan’ın eserlerinde Türklerle karşılaşmasına geniş yer verilmiştir.

Söz konusu dönemlerde Oğuzlar dış görünüşleri bakımından Moğollara benziyordu. Daha sonra onlar Küçük Asya’ya göç ederek yerleşmeye başladılar. Ancak bu göç, bir zamanlar insanoğlunun Doğu’ya göçünde olduğu gibi barış içinde değil, savaşlarla sonlandı. Çünkü insanoğlunun Doğu’ya ilk göçünde Asya toprakları boştu.

Bu yüzden Moğolistan’dan Küçük Asya’ya göç insanoğlu ve özellikle tarihçilerin hafızasında kaldı. Ve göçlerle ilgili “yabancı toprakları işgal edenler” şeklinde bazı negatif yaklaşımlar oluştu. Örneğin, (Yunanlar) Grekler bugüne kadar bu iddiadan vazgeçmiş değiller. Ancak iddia sadece Greklerle sınırlı değil.

İşte, bu noktada söz konusu proje pek çok konuyu aydınlatacak. Amacımız: tarihin en alt tabakasına kadar inerek araştırmaktır.

Kanaatime göre, sözünü ettiğimiz insanların Doğu’ya göçü, M.Ö. 3. yüzyıllarda 2000 yıl boyu devam etti. Bundan 3000 yıl önce Asur devletinde biz Oğuzlarla karşılaşıyoruz.

O zamanlar “İç Oğuzlar” denilen Oğuzlar, gücünü kaybeden Asur Devletini M.Ö. 7-8. yüzyıllarda ele geçirir ve 28 yıl yönetir. Dönem, Herodot’un Historia’sında aynen bu şekilde kaydedilmiş. Sonraki Asur kronolojilerinde de bu bilgilere karşılaşıldı. Aynı şekilde bu bilgilere Moğolistan’da da rastlıyoruz.

Ondan önce neler oldu? Tarihin bu diliminde ne gibi olaylar yaşandı? Ancak tarih şimdilik ses vermiyor, susuyor. Yine de yeni tarih araştırma yön-

temleri nadir bulunan bu materyallere herhangi bir detaylar eklememize müsaade etmektedir.

Doğu'ya giden Türkler bir nevi Çin mızrağının ucu olmuştur. Türkler erken Çin İmparatorluğunun hudutlarını genişleterek Moğolistan topraklarına kadar büyüttüler. Böylece eski Çin'i büyük ve güçlü bir devlet haline getirdiler. Ancak, zamanla Türklerin arasından yetişen büyük kağanlar işin rengini değiştirmeye başladılar. Kağanların da kendi amaç ve çıkarları vardı ve Çin İmparatorlarıyla artık zor anlaşıyordu. Böylece aralarında düşmanlık başladı. Ve bu düşmanlık uzun bir dönem devam etti.

Sözünü ettiğimiz bu olay M.S. yüzyıl başlarında, 2000 yıl önce gerçekleşti. Düşmanlık öyle bir hale geldi ki nihayetinde İmparator Çin seddini inşa etme emri vermek zorunda kaldı. Bu dönemde Moğollar henüz (tarih sahnesinde aktör olarak) yoktu, onlar fiilen Türklerin Batı'ya göçünden sonra kalan topraklara yerleşerek ortaya çıktılar.

Atlı askerler bu dönemde ortaya çıktı, haliyle at da bu dönemde evcilleştirildi. Ardından eyer icat edildi. Büyük İskender söz konusu dönemde ata henüz üzensiz biniyordu. Bu yüzden meydan muharebelerinde at kullanılmıyordu.

Üzengi de Altay'dan Karadeniz'e kadar uzanan bu steplerde icat edildi. Arkeolojik kazılarda en eski üzensizler bu bölgede gün yüzüne çıkartıldı.

Atlı askerlerin ortaya çıkışıyla göçebelerin yaşam tarzında da köklü değişiklikler yaşandı. Göçebe Türkler Avrupa, Asya ve dünyanın en büyük askeri gücü haline geldi.

İşte böyle bir ortamda Çinli bir bilge İmparator şöyle bir karar alır: “Biz neden sürekli Türklerle savaş halindeyiz? Neden onlardan asker olarak yararlanmıyoruz”?!

Bu dönemde Batı güzergahındaki (Büyük) İpek Yolunda işler pek de yolunda gitmiyordu. O, henüz “Büyük” ünvanını kazanmamıştı. Yol üzerindeki yerli halk, Batı yönüne hareket eden ipek kumaş yüklü kervanlara saldırılar düzenliyor, talan ediyorlardı. Ve böyle bir anda Çin İmparatoru bu kervanların güvenliğini sağlamak üzere Türklerle bir anlaşma yaptı. Böylece Türkler ilk başta yolun güvenliğinden sorumlu olarak kervanlara eşlik etmeye başladılar. İşte o dönemde Türkler bu güzergah üzerinde karşılıklı çıkan toplulukları geriye püskürterek ilerlediler. Türklerin Orta Asya'daki varlığı bu şekilde gerçekleşmiş oldu. Ardından Kafkasya ve İran hudutlarına, oradan da Antalya'ya kadar ulaştılar.

Ancak onlar Endülüs'e kadar giden ticaret kervanlarına eşlik etmediler. Ve çok enteresandır ki Endülüs'ten Kırım'a kadar giden kervanlara German kavimleri eşlik ettiler. Bu, çok ilginç bir karşılıklı ilişkidir. Ancak German hudutlarına doğru ilerleyen kervan güzergahındaki güvenlikten yine Türkler sorumlu idi. İşte, bu yüzden İpek Yolu'nun kolları çok ilgi çekicidir. Bu konuyla ilgili de UNESCO himayesinde konferanslar düzenleyeceğiz.

Haritaya bakacak olursak, sonradan Türklerin sözünü ettiğimiz İpek Yolu güzergahı üzerinde yerleştiklerini görüyoruz. İşte bu yerleşim, Avrasya'daki büyük halklar göçüne neden oldu. O dönemlerde Macarlar kendilerini Batı'da buldular, onlar da Türklerle müttefik sıfatıyla bu göçte yer aldılar. Aynı şekilde birçok halk yer değiştirdi, Slavlar Balkanlardan göç ederek, Fin-Ugorların yaşadıkları bölgeye kadar ilerlerken, Mordva halkı ise günümüz Moskova yakınlarına yerleştiler.

Bunları özellikle Türk Cumhuriyetlerinin gençlerinin bilmesi çok önemlidir. Çünkü tahrip edilen, değiştirilen ortak Türklük bilincimizin tamir edilmesi gereklidir. Bizler, ortak tarihimizi şu an sanki düz çizgilerle değil, kesik çizgilerle biliyoruz.

Tarihi ben ağaca benzetiyorum. Ancak eğer bir ağaç kökünden kesildiyse, o ancak lamba veya teyp- radyo vb. gibi eşya asmaktan başka bir işe yarayan sıradan ve basit bir sırığa dönüşür. Bu sırıık kök salmaz. Dal vermez ve yere düştüğünde başka ağaçların neşet edebileceği meyve vermez ve zamanla çürütüp yok olur.

Ve tarihte bazı büyük milletlerin zamanla nasıl küçüldüklerini ve gözümüzün önünde 21. yüzyılda nasıl kaybolduklarına şahit oluyoruz. 20.yüzyılda da pek çok millet tarih sahnesinden silinip, kaybolup gitti.

Çünkü bu milletler kendi köklerini bilmiyorlardı, onları bir araya getiren milli bilince sahip değillerdi. Belirtmek gerekiyor ki etnik bilinç milli bilincin en üst aşamasıdır. Bu, küresel çaptaki bütün insanlığa has bir bilinçtir. Bu bilince sağlam milli bilinç sayesinde ancak ulaşılabilir.

Biz, şu an bu konu üzerinde çalışıyoruz. Bu yüzden bizim tarih ders kitaplarımızda destanlara, hikayelere dayalı yazılar olmamalıdır. Malumunuz üzere, bizim tarih kitaplarımız maalesef bilimsellikten uzak genel anlamda çeşitli halyal ürünü olan edebi metinlerden ibarettir.

Bilim nedir? Bilim, matematik gibi $2 \times 2 = 4$ olmalıdır. O, Avustralya'da da da 4, Afrika'da da da 4 olmalıdır.

Bizim tarih ders kitaplarına gelirsek, 2×2 kimi zaman 5, kimi zaman 6, hatta kimi zaman 100'dür. Çünkü her Türk boyu kendi geçmişini, tarihini önemli kılmak adına aşırıya ve abartıya başvuruyor.

Biz UNESCO olarak şu an bu konu üzerinde yoğun olarak çalışmalar yapmaktayız. Amacımız ise tarih bilimine objektiflik kazandırmaktır. Türk boylarının tarihi Fransa'da da, Türkiye'de de, Kazakistan'da da, Rusya'da ve kısacası bütün dünyada aynı olmalıdır.

Bizler, bütün Türk boyları, bu projeye bir nevi katkıda bulunduğumuz takdirde, kendi halklarımıza ve bütün insanlığa karşı olan sorumluluğumuzu ifa etmiş sayılacağız.

Umut ediyoruz ki TASAM'ın organize ettiği Dünya Türk Forumu gibi etkinlikler bizim yürütmekte olduğumuz proje çalışmalarımıza destek sağlayacaktır. Şimdilik bu proje sadece Kazakistan tarafından yürütülüyor, finanse ediliyor, yayılıyor. Gönül isterdi ki bu projede çok paydaş olsun. Kanaatime göre, Türkiye bu projede mutlaka yer almalıdır. Çünkü ortak Türk tarihi Türkiye'nin öncelikli ilgi alanıdır.

Söz konusu projenin kısa bir zaman içerisinde yayınlanarak okurlarıyla buluşacağını belirtmek istiyorum. Yakında popüler literatür olarak araştırmalarımızı ve çalışmalarımızı yayınlayacağımızın müjdesini de buradan veriyorum.

Sonuç olarak, Dünya Türk Forumuna başarılar dilerim. 2. Forumun son olmamasını, kurumsallaşarak devamının gelmesini canı gönülden arzuluyorum. Bir sonraki 3. Forumda özellikle gençlerimizin bilinçlenmesine yönelik şu an organize ettiğimiz 2. Forumun kitabı, raporları şeklindeki somut netice-lerini tartışalım.

TÜRKİYE VE MERKEZİ ASYA ÜLKELERİ: AVRASYA İŞBİRLİĞİ PERSPEKTİFLERİ

Doç. Dr. Timur ABİDOV
Özbekistan Milli Üniversitesi

Çeviren: Dr. Almagül İSİNA

XXI.y.y ikinci yarısında açıkça belli olduğu üzere, devletlerin sosyo-ekonomik gelişiminin başarılı olması komşu devletlerle sıkı işbirliği sayesinde ancak mümkündür. Aynı şekilde bu gelişim, başta kıtasal bloklar olmak üzere, önde gelen devletlerle güçlü entegrasyon ilişkilerine de bağlıdır. Bu bağlamda, aktif gelişen Avrasya ekonomik entegrasyonu kapsamında Türkiye ve Orta Asya ülkelerinin ilişkilerinin yönü ve perspektifleri ilgi çekicidir.

Orta Asya bölgesindeki devletleri ilk tanıyan devlet Türkiye devletidir. Bölgede tarih, din, gelenek, köken ve dil bağlarıyla akraba olan yeni devletler ortaya çıktı. Türkiye Orta Asya devletlerini de içine alan “Türk Dünyası” modelini kurmak için büyük çaba gösterdi. Aynı dinden olan kardeşleriyle temas kurma, onlarla tarihi ve kültürel bağlarını doğal bir süreç halinde canlandırma çabasını güçlendirdi.

Türkiye'nin bu bölge ülkeleriyle ilgili amacı önce ekonomik birlikler kurarak, sonradan aşamalar halinde siyasi bir yakınlaşma sağlamak oldu.

Bu arada büyük yer altı zenginliklerine sahip Orta Asya devletleri de enerji kaynaklarını dünya pazarına çıkarma konusunda problemlerle karşılaştı. Enerji kaynaklarının ulaşım güzergahını, onların teknolojik olanaklarından ziyade, güzergahta bulunan birtakım transit ülke ve dünya devletleriyle olan ilişkileri belirliyordu. Diğer devletlerle birlikte Türkiye de kendi transit ülke konumunun olanaklarından yararlanarak ulaşım gelirleri elde etmekle birlikte

aynı zamanda jeopolitik ve jeo-ekonomik amaçlarına ulaşma çabasındadır¹. Ankara Azerbaycan ve Kazakistan petrolünü, Türkmenistan doğalgazını, fazla ekonomik gelir sağlayacağından kendi sınırlarından geçecek bir hat üzerinden taşımayı düşünüyor.

Söz konusu amaç ve diğer öncelikler Türkiye'nin bu yöndeki diplomatik faaliyetlerinin temelini oluşturdu. 1992 yılının başlarında Türkiye bütün Orta Asya Cumhuriyetlerinde Büyükelçilikler açtı. Ocak 1992 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı bünyesinde TİKA adı verilen altbirim oluşturuldu. Hedefi ise: Post- Sovyet ülkeleriyle farklı alanlarda temaslarda bulunmaktı. Ajansa temaslara kurma, Türkiye tarafından destek amaçlı projeleri koordine etme, tarım, KOBİ, enerji, turizm, sivil havacılık ve sigorta gibi alanlarda proje ve programları geliştirme gibi görevler verildi.

Belirtmek gerekiyor ki bağımsızlıklarının ilk yıllarında Orta Asya ülkeleri açısından laiklik ilkesinin, siyasi demokrasi sistemin ve pazar ekonomisinin hakim olduğu Türkiye varyantı benimsendi. Yanıt olarak Türkiye de söz konusu bölgeyle dış ilişkilerini aktif hale getirdi. Ekonomik, kültürel ve insani ilişkiler geliştirildi, yatırım ve öğrenci değişimi vb. sağlandı.

Orta Asya ve Türkiye arasında farklı alanlarda olma üzere 500'den fazla anlaşma imzalandı, çok sayıda projeler gerçekleştirildi ve ortak şirketler kuruldu. Karşılıklı üst düzey resmi ziyaretler ülkeler arasındaki ilişkilere hız kazandırdı.

İnşaat, telekomünikasyon ve ticaret gibi alanlarda Türkler Orta Asya'da çok iyi yer edindi.

Batı teknolojisinden başarılı bir şekilde yararlanan bir ülke olarak Türkiye yeni Türk devletlerine ekonomik ve teknik destek sağlamayı hedefledi ve bunu gerçekleştirdi. Türkiye'de sivil ve askeri olmak üzere 10.000 öğrenci eğitim aldı. Türkiye sadece ekonomik ilişkilerle sınırlı kalmayacak, büyük bir ihtimale ilişki siyasi, askeri, sosyal ve kültürel alanları da kapsayacaktır.

Bunun yanı sıra, Türkiye bölgedeki Orta Asya Devletlerinin ekonomi temelli bir işbirliğine girmesi için büyük çaba harcamakta.

Bunlardan biri, gelecekte Merkezi Asya ve Ortadoğu'yu da birleştirebilecek kapasiteye sahip ve Türkiye ve Orta Asya devletlerini de içine alan bir Ekonomik İşbirliği Teşkilatıdır (EİT).

1 Кожантаева У. Центральная Азия: интеграция и ностальгия. // Деловая неделя – 2002.- 29 октября.

EİT üyesi Orta Asya devletlerinin olumlu yönde gelişmesini sağlayan faktörler şunlardır: EİT üye devletlerinin yeni pazar arayışı; Ortadoğu ve Orta Asya devletleri arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin genişletilmesi; dinsel, etnik ve kültürel birlik üzerine inşa edilen çıkarların gerçekleştirilmesi. Orta Asya devletlerinin EİT'e üye olması onların önüne yeni olanaklar da sundu. Ancak zorluklar da yok değildir. Siyasi farklılıklardan kaynaklanan zorluklar başta olmak üzere ekonomik zorluklar da mevcuttur.

EİT dışında Türkiye ve Orta Asya devletleri kültür, eğitim, bilim ve ortak tarih alanlarını kapsayan araştırmaları da yürütüyorlar². Bu bağlamda, 1993 yılında Almatı'da kurulan TÜRKSOY'u örnek gösterebiliriz.

Bu yapılanma, üstlendiği fonksiyon ve yürüttüğü faaliyet açısından bir nevi Türk Dünyasının UNESCO'sudur.

TÜRKSOY çatısı altında Bişkek'te Manas Destanının 1000. Yıl Kutlamaları, Taşkent'te Emir Timur'un 660. Doğum Yıldönümü Kutlamaları, Almatı'da ise Abay'ın 150. Doğum Yıldönümü Kutlamaları vb. gerçekleştirdi.

Orta Asya bölgesindeki Türkiye'nin enerji çıkarı her şeyden önce Hazar Denizi havzası petrol ve Türkmenistan doğalgazı projelerine yöneliktir.

Türkiye'nin bölgede elde ettiği pozisyonunu muhafaza etmek için büyük çaba harcayacağı açıktır. Ancak ülkenin kendi içinde bulunan ekonomik kriz ve kardeşlerinin "iştahını dizginlemenin" imkansızlığı bölgedeki Türk etkisinin azalmasına neden olmaktadır.

Orta Asya devletleri büyük yatırımlara ihtiyaç duymakta, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik durum henüz buna müsait değil. Bu da ülkenin Orta Asya devletlerinin gelişim sürecindeki rolünün yavaş yavaş azalmasına neden olabilir.

Şu an görülen o ki Türkiye bölgede pasif bir konumda. Bu, Ankara ile Orta Asya'nın müzakere konseptinin olmamasından kaynaklanıyor. Ancak Türkiye ile Orta Asya'daki 5 Cumhuriyet arasındaki devletlerarası durum hangi seviyede olursa olsun Türkiye'nin bölgedeki varlığının genç devletler açısından büyük önem arz ettiğine vurgu yapılmalıdır. Bu devletlerin hiçbirinin denize çıkışlarının bulunmayışı, bu noktada Türkiye'nin bölgedeki varlığını daha da mühim kılmaktadır. Türkiye, çok uygun jeo-politik konuma sahip, dünya pazarına giden ana güzergahların geçtiği kilit ülkedir.

2 Қазақстан -Турция: 5 лет дружбы и сотрудничества. - Анкара, 1996. - с. 446.

Bu çok önemli konu, gelecekteki Orta Asya devletleri ile Türkiye arasındaki ilişkilerin istikrarıyla ilgilidir.

Türkiye şu an pek çok ekonomik projeye etkin katılım sağlamakta, bölge devletleriyle ticaretini geliştirmekte. Ve Orta Asya'dan Avrupa'ya hammadde ihracatının planlandığı TransKafkasya Ulaşım Koridorunda önemli bir halkadır. Ancak Orta Asya'nın daha önce tahmin edildiği üzere tamamen Türkiye'nin nüfuz alanında olmadığı kesindir³.

Şu an Türkiye'nin bölgedeki varlığı siyasi faktörden ziyade ekonomik faktörlerle açıklanmaktadır. Bağımsızlığın ilk yıllarında Orta Asya'da nispeten daha etkili iken, şu anki manzara Ankara'nın bölgedeki öncelikleri konusunda henüz kararsız olduğunu açıkça göstermektedir. Türkiye'nin bölgeye ilişkin yürüttüğü politika durgun olup, itici gücü ise daha ziyade “akrabalık ilişkiler” ve “kültürel yakınlıktır”.

Böyle bir ortamda yine de Türkiye'nin ŞİÖ ile karşılıklı ilişkiye açık olduğu gözlenmektedir. ŞİÖ, bu sadece etkili bir uluslararası teşkilat değil, aynı zamanda Avrasya alanında geniş işbirliği olanağı sunan bir yapıdır. Belirtmek gerekiyor ki şu an dünyada bir başka hiçbir örgüt ŞİÖ'nin bölgedeki etkisi kadar domine edici etkiye sahip değildir.

.Türkiye ile ŞİÖ arasındaki etkili görüşmeler 2007 yılında başladı ve son dört yıl içinde ilk resmi statü elde edilmiş oldu. 2011 yılında Ankara ŞİÖ Diyalog ortağı olmak üzere başvuruda bulundu. Bir yıl sonra, ŞİÖ'nün kuruluşunun 10.yıl dönümünde bu başvuru olumlu yanıt buldu. 26 Nisan 2013 tarihinde Almatı'daki toplantıda T.C. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile ŞİÖ Genel Sekreteri Dmitriy Mezentsev tarafından müzakere zaptı imzalandı.

Yeri gelmişken, Türkiye'nin Avrasya hattıyla işbirliğinde de etkili olduğu belirtilmelidir. Aralık 2012 tarihinde RF Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Ankara'ya resmi ziyareti sırasında Türkiye'nin Rusya, Belarus ve Kazakistan'dan oluşan Gümrük Birliğine üyeliği dile getirildi. Bilindiği üzere, Avrasya Ekonomik Birliğinin 2015'te kurulması planlanmaktadır.

Türkiye'nin ŞİÖ ve Gümrük Birliği gibi etkili örgütlerle aktif işbirliğinin karşılıklı kazanım sağlayacağı öngörülmektedir. Bir tarafta Orta Asya devletleriyle çok yönlü ilişkiler güçlenecek, bir diğer taraftan Çin ve Rusya ile ikili ve ortak ekonomik projeler etkinleşecektir.

3 Эсенов М. Центральная Азия на пороге XXI века. Доклад на семинаре Стокгольмского института международных отношений // ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ И КАВКАЗ. Общественно политический журнал.

Sonuç olarak, belirtmek gerekiyor ki Türkiye'nin bölgedeki etki seviyesi Orta Asya devletlerinin siyasi ve ekonomik sistemlerinin güçlenmesi için Ankara'nın somut yardım çabasına, onların uluslararası imajına ve toplumunun bir kısmında mevcut olan radikal düşüncelerin Türkiye'nin gündemine çıkışının engellenmesine bağlıdır.

Aynı şekilde Türkiye'nin Avrasya ile işbirliğinin başarılı olarak hayata geçmesi, hiç şüphesiz ki Rusya ve Çin gibi jeo-ekonomik ve jeo- politik aktörlerle maksimum işbirliği sayesinde ancak mümkün olacaktır.

Kaynaklar

1. Кожантаева У. Центральная Азия: интеграция и ностальгия. // Деловая неделя – 2002.- 29 октября.

2. Казахстан - Турция: 5 лет дружбы и сотрудничества. - Анкара, 1996. - с. 446.

3. Решкин А. Каспий: регион остается в зоне внимания // Энергия Казахстана. - 2001.- №1(11). - с. 32.

4. Касымов С. Большие проблемы большой нефти. Нефтяная стратегия Казахстана в XXI веке // Энергия Казахстана. - 2011. -№1(11). – с. 22-29.

5. Эсенов М. Центральная Азия на пороге XXI века. Доклад на семинаре Стокгольмского института международных отношений // ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ И КАВКАЗ. Общественно политический журнал.

2. DÜNYA TÜRK FORUMU İSTANBUL DEKLARASYONU

1 - 2. Dünya Türk Forumu, 3 - 5 Nisan 2013 tarihleri arasında İstanbul'da yapıcı ve samimi bir ortam içinde gerçekleştirilmiştir.

Türk - Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) tarafından düzenlenen 2. Dünya Türk Forumu'nda “**Türk Diasporası ve Türk Dünyası Vizyon 2023**” ana teması üzerine odaklanılmıştır. Toplantıya, bağımsız Türk dili konuşan ülkelerden ve Türk Diasporalarının bulunduğu 50 ülkeden düşünce ve kanaat önderleri, sivil toplum ve düşünce kuruluşlarının yöneticileri, akademisyenler, Türkiye ve katılımcı ülkelerden ulusal parlamento üyeleri, Kosova Cumhuriyeti Kamu Yönetimi Bakanı, KKTC Meclis Eski Başkanı ile Başbakanı ve çeşitli seviyelerde protokol temsilcileri, Türk Konseyi Genel Sekreteri, TÜRKPA Genel Sekreteri, TÜRKSOY Genel Sekreteri, Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, gözlemci diplomatik misyon temsilcileri ve ilgili uzmanlar ile medya temsilcileri katılmışlardır.

Bu çerçevede, “Türk Dünyası ve Türk Konseyi 2023 Vizyonu”, “Türk Diasporaları 2023 Vizyonu”, “Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Vizyon 2023”, “Bağımsızlıklarının 30. yılında Türk Devletleri ve Vizyonu”, “Vizyon 2023, Gelecek Yüzyılın Stratejisi?”, “Küresel Kamu Diplomasisinde Türk Diasporası 2023 Perspektifi” “Ermeni Diasporaları Vizyon 2015 ve Türk Diasporaları Vizyon 2023”, “Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinin 20 Yılı: Siyasi, Ekonomik, Sosyal, Kültürel Sorunlar”, “Türkiye ve Bağımsız Türk Cumhuriyetleri İlişkilerinde Bilanço ve Yeni Arayışlar”, “Ermeni Meselesi, Türkiye - Ermenistan İlişkileri ve 2015”, “Türk Dünyasında Demokrasi ve İnsan Hakları Perspektifleri”, “Enerji Güvenliği, Enerji Arzı ve Türk Dünyasının Sunduğu Fırsatlar-Riskler”, “Güvenlik Politikaları ve Türk Dünyası”, “Türk Dünyasında Sivil Toplum İnisiyatifi ve İş Birliği”, “Avrupa Türklerinin Diasporalaş-

ma Süreci ve Türk Dış Politikasına Etkisi” ve “Yabancı Düşmanlığı, Sosyal Dışlanma ve Türk Diasporası” konuları ele alınmıştır. Ayrıca, bu hususlarda Dünya Türk Forumu katılımcısı ülkeler ve diasporalar arasında iş birliği gerçekleştirilebilecek alanlara dair görüş teatisinde bulunulmuştur.

2 - Forum sırasında, katılımcı kişi ve kurumlar; hem ülkeleri hem de **Türk Dünyası'nın ortak yararına Forum kurumsal altında yapılan çalışmaların genişletilmesi** kararı almışlardır. Bu kararın ve deklarasyonda belirtilen detayların Türk Konseyi'nin Yüksek Düzeyli Memurlar, Dışişleri Bakanları toplantıları ile Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi ve T.C. Başbakanlık Dış Türkler ve Akriba Toplulukları Başkanlığı ve kardeş Ülkelerdeki benzer kurumlar başta olmak üzere ilgili tüm kamu otoritelerinin dikkatlerine sunulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, ilgili kamu otoritelerinin ve uluslararası alanda etkin olan STK'ların bu sürece katılımının ve desteğinin öneminin vurgulanması benimsenmiştir.

3 - Birinci Dünya Türk Forumu Sonuç Bildirisi'nde açıklanan kurumlar arasında iş birliği tesisi, ortak iletişim ağı oluşturulması ve sürdürülmesi, **“Akil Kişiler Gurubu”** ve **“Ağ Temas Gurubu”**nun daha aksiyoner biçimde faaliyetlerine devam etmeleri, Forum'un Türk Konseyi gibi uluslararası kuruluşlara katkı sağlamaya devam etmesi gibi hususlar 2. Forum'da da güçlü bir şekilde teyit edilmiştir.

4 - 2015 yılı yaklaşırken Ermeni lobisinin karşıt faaliyetlerinin yoğunlaşması karşısında sözde Ermeni soykırımı iddiaları ile mücadele edebilmek için savunmacı yaklaşımların terk edilip girişimci ve ön alıcı politikaların benimsenmesi gereği benimsenmiştir. Bu kabilden olmak üzere ilgili otoriteler tarafından **2015 yılı için acilen bir “Strateji Belgesi “hazırlanıp kamuoyuna duyurulması** ve tüm tarafların rollerinin ve olası katkılarının bu belgede tanımlanması gerekmektedir. Bu noktada mevcut sert güç unsurları yanında Türkiye ve Azerbaycan başta olmak üzere Türk dünyasının kolektif yumuşak gücü harekete geçirilmelidir. Zaman baskısını ortadan kaldırmak için 2023 yılına dek uzanan aşamalı politikalar geliştirilmelidir. Çeşitli ülkelerin meclislerince çıkarılan Ermeni yasalarının iptal edilmesi için gerekli hukuki girişimlerde bulunulmalıdır. Kamu diplomasisi koordinatörlüğü öncülüğünde Dışişleri Bakanlığı, Üniversiteler ve Ermeni Araştırmaları Enstitüsü gibi kurumların faaliyetleri sonuç odaklı koordine edilmelidir.

5 - **Türk diasporasının yeni süreçte küresel ve bölgesel sorunların çözümünde önemli roller üstlenebileceği** tespit edilmiştir. Dolayısıyla Türk aydın-

ları ve diplomasisinin yönlendirici rol oynaması gerekmektedir. Bu noktada Türk diasporasında yeni oluşan orta sınıf sürece dahil edilmeli, bunlar için fırsatlar oluşturulmalıdır. Diaspora Türkleri buldukları ülkeler içinde içe kapanıklıktan kurtulup dışa dönük vizyoner nitelik kazanmalıdır. Bunu yaparken içinde buldukları ülkelerin STK'ları ve aydınlarıyla ırkçılık, ayrımcılık ve İslâmofobi alanlarında ortak hareket etmelidirler. Bu doğrultuda siyasi katılım ve temsil alanında da söz sahibi olarak ülke yönetimine katkıda bulunmalıdırlar.

6 - Forum'da Dağlık Karabağ ve **Hocalı'da yaşanan Ermeni zulmü** ayrıca ele alınmış, bu konuda Azerbaycan başta olmak üzere tüm Türk Dünyasının proaktif bir şekilde haklı davayı dünya ve insanlık gündemine daha güçlü getirmesi benimsenmiştir.

7 - **KKTC davasının Türk Dünyasını fiilen en fazla meşgul eden en önemli konu** olması gerçeği göz önünde bulundurularak, pek çok uluslararası kuruluş tarafından kabul görmekte olan Kuzey Kıbrıs Türk Devleti ifadesinin Türk Konseyi ve benzeri kurumlar tarafından da benimsenmesi ve KKTC'nin Türk Konseyi içerisinde bu konseptte yer alması güçlü bir şekilde önerilmiştir.

8 - **Türk Dünyasını yakından ilgilendiren** ve özellikle Türklerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde meydana gelen doğal afetler, insani trajediler v.b. **olayların bizzat Türk Dünyası medyalarında yeterli yankı bulamadığı** gerçeği göz önünde bulundurularak, bu yöndeki eksikliğin kapatılması gerekmektedir. Gazete ve televizyon editörlerinin ilgisinin konuya çekilebilmesi için gerekli girişimlerde bulunulması, iletişim fakültelerinde konuyla ilgili yönlendirme yapılması, ulusal ve uluslararası etkinliklerde ve Dünya Türk Forumu'nun üçüncüsünde konu ile ilgili özel oturumlar düzenlenmesi kabul edilmiştir. T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü (BYEGM) tarafından 21-22 Aralık 2010 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen "Türk Dili Konuşan Ülkeler Medya Forumu" nun Sonuç Bildirgesinde yer alan hususlara, özellikle de "**Türk Dili Konuşan Ülkeler Medya Birliği**" kurulması çalışmalarına destek verilmesi benimsenmiştir.

9 - Pek çok ülkenin kendi aralarında vize uygulamasını kaldırdığı günümüzde Türkî Cumhuriyetler arasında vize uygulamalarının hâlâ devam etmekte oluşu ortak millet bilincini zedelemekte, bu ülkeler arasında bilimsel, turistik, kültürel, ticari faaliyetleri kısıtlamaktadır. Bu nedenle **Türk Cumhuriyetleri arası seyahatlerde vize uygulamalarının zaman kaybetmeden kaldırılması ısrarla vurgulanmıştır**. Yine gümrüklerin indirilmesi, serbest ticaret

antlaşmalarının yapılması, bilim ve teknoloji işbirliğini güçlendirecek **ortak ağlar** kurulmasının hayati önemi teyit edilmiştir.

10 - **Kalkınma İş Birliği ve Diasporalarla ilgili** Türk Dünyasındaki ulusal misyonların/kurumların; proje tekrarlarını önlemek ve yüksek verimlilik için ortak, **esnek bir yönetim** modeli oluşturması önerilmiştir.

11 - Türk lehçeleri ile iletişim sağlanabilmesi için **İnternet üzerinden Forum'un mevcut sitesi dışında sosyal iletişim ağı** kurulması benimsenmiştir.

12 - Türk Dünyasındaki **dil çalışmalarına eş güdüm sağlanması ile Bilim, Teknoloji ve inovasyon konularında birer konferans tertip edilmesi** benimsenmiştir. Türk dünyasında yeniliklerin önünü açma noktasında özellikle diasporadaki nitelikli insan kaynağından yararlanılması önerilmiştir. Bilimsel ve teknolojik alandaki gelişmelerin kültürel unsurları etkilediği gerçeği göz önünde tutularak, bu tür çalışmaların kendi kültürümüze dayandırılması noktasında çalışmaların yapılması gereği vurgulanmıştır.

13 - Forum bünyesinde Bilim, kültür, sanat, teknoloji, strateji v.b. alanlarda bir **“Türk Dünyası Ödülü”** ihdas edilmesi benimsenmiştir.

14 - Türk Forum'un tekrarlanacak yıllık toplantılarına **ev sahipliğinin** tüm dost ve kardeş katılımcı ülkelere açık olduğu vurgulanmış ve Dünya Türk Forumu'nun yönetimi için İstanbul'da oluşturulan Genel Sekreterliğin finansal ve kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi benimsenmiştir.

15 - Forum açış konuşmasında Edirne Valisi Sayın Hasan DURUER'in 3. Dünya Türk Forumu'na Edirne'nin ev sahipliği yapması yönündeki kurumsal daveti şükran ve teveccühle karşılanmış, sıradaki Forum ve alt organlarının toplantılarının 28-30 Mayıs 2014 tarihlerinde Türkiye - Edirne'de yapılması kabul edilmiştir.